

EBU ABDULLAH MUHAMMED IBN AHMED EL-ENSARI EL-KURTUBI

TEFSIR IMAMA KURTUBIJA

SVEOBUH VATNI TUMAČ KUR'ANSKIH PORUKA

BOOKLINE

Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed

el-Ensari el-Kurtubi

TEFSIR

1

Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed el-Ensari el-Kurtubi

TEFSIR

Sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka

1

Recenzent bosanskog izdanja

Mr. hfz. Kenan Musić

Sarajevo, 2013.

**Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed el-Ensari
el-Kurtubi**
El-Džami li ahkamil-Kur'an -
Sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka

SADRŽAJ

RECENZIJA BOSANSKOM IZDANJU	9
UVOD RECENZENTA ARAPSKOG IZDANJA	13
Škole tefsira	14
METODOLOGIJA PISANJA TEFSIRA IMAMA KURTUBIJA.....	15
UVOD U TUMAČENJE KUR'ANA	17
Allahov Poslanik, s.a.v.s., pojasnio je svojim ashabima značenje kur'anskih ajeta	17
Razilaženja prvih generacija u tumačenju Kur'ana	17
Vrste razilaženja u tefsiru	18
Neki pogrešni pristupi tumačenju Kur'ana	18
Tumačenje Kur'ana izrekama ashaba	22
Predanja od Benu Israila	22
Tumačenje Kur'ana izrekama tabiina	23
Racionalno tumačenje Kur'ana	23
O nekim pitanjima na koja je odgovorio El-Leknevi.....	24
MUFESSIRI S KOJIMA SE ČESTO SUSREĆEMO U TEFSIRIMA	26
Mufessiri o kojima su učenjaci kritički govorili	28
Najznačajniji predstavnici tradicionalne škole tefsira	29
METODOLOGIJA RECENZIJE ARAPSKOG IZDANJA.....	31
Upozorenje	31
KRATKA BIOGRAFIJA IMAMA KURTUBIJA	32
SVEOBUHVAATNI TUMAČ KUR'ANSKIH PORUKA.....	33
Poglavlje o odlikama Kur'ana, podsticanju na njegovo učenje, odlikama onoga ko ga izučava i uči, sluša njegovo učenje i radi po njegovim uputama.....	38

Na koji način treba učiti Kur'an, šta je tom prilikom pokuđeno a šta zabranjeno činiti.....	42
Upozorenje učaćima Kur'ana i učenjacima na licemjerstvo i dvoličnost.....	46
Šta je učač Kur'ana obavezan činiti i prema čemu ne smije biti nemaran	48
Predanja koja govore o vrijednosti tumačenja Kur'ana i onih koji se time bave.....	52
Ko su istinski nosioci Kur'ana?	52
Načini izražavanja poštovanja Kur'ana	53
Predanja koja govore o kazni za samovoljne tumače Kur'ana i o razlikama među mufessirima.....	56
Tumačenje Kur'ana hadisima Allahova Poslanika, s.a.v.s.	61
Način na koji treba izučavati Kur'an i njegove propise, način na koji je to činio Allahov Poslanik, s.a.v.s., i predanja koja govore o tome da je učenje Kur'ana napamet olakšano onome ko prije toga primjenjuje njegove naredbe	64
Značenje riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "Kur'an je objavljen na sedam 'načina' (harfova) pa učite ono što vam je lahko iz njega"	66
Značenje predanja koja prenose Omer, r.a., i Hišam, r.a.	72
Poglavlje o sakupljanju Kur'ana, razlogu zbog kojeg je Osman, r.a., naredio da se ispiše više primjeraka Mushafa i da se spale svi ostali primjerci osim ovih i o ashabima koji su znali Kur'an napamet još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s.....	74
Predanja koja govore o redoslijedu kur'anskih sura i ajeta, njegovu pravopisu te njegovim podjelama na hizbove, o broju harfova, džuzeva, riječi i ajeta	82
Značenje riječi sura, ajet, kelimetu i harf.....	88
Nalaze li se u Kur'anu riječi koje nisu izvorno arapske?.....	90
Zbog čega je kur'anski tekst nadnaravan i o suštini njegove nadnaravnosti.....	92
Upozorenje na neka izmišljena predanja koja govore o odlikama sura	100

Dokazi protiv onih koji smatraju neispravnim primjerke Kur'ana koje je Osman, r.a., umnožio i tvrde da u njih treba nešto dodati ili oduzeti	102
Tumačenje Istiaze i Bismille	103
Predanja koja govore o vrijednostima Istiaze	105
Značenje Istiaze u arapskom jeziku	105
Bismilla	106
SURA EL-FATIHA.....	115
Vrijednost sure i njezina imena	115
Imena sure El-Fatihe	118
O objavljivanju El-Fatihe i propisima o njoj	120
Izgovaranje riječi amin na kraju učenja El-Fatihe u namazu	127
Tumačenje sure El-Fatihe.....	129
SURA EL-BEKARA	140
O objavljivanju sure	
El-Bekara i njezinim odlikama.....	140
Tumačenje sure El-Bekara	142
Mišljenja uleme o načinu izbavljenja Israelićana	287
Zašto je brdo podignuto.....	310

RECENZIJA BOSANSKOM IZDANJU

El-Džami li ahkamil-Kur'an

Sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka

Ebu Abdullaha Muhammeda ibn Ahmeda el-Ensarija el-Kurtubija,

Allah se smilovao njemu i cijelom ummetu

Hazreti Ebu Bekr, r.a., je rekao: "Koja me nebesa pokriti mogu!? Koja me Zemlja na sebi nositi može!? Ako kažem o Božijoj Knjizi riječ jednu bez znanja!"¹

Uzvišeni Allah kaže: Reci: "Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni, i grijehe, i neopravdano nasilje, i da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate." (El-A'raf, 33)

Hvala Allahu, salavat i selam posljednjem Allahovom Poslaniku Muhammedu, časnoj porodici i vrlim ashabima.

U posljednjih nekoliko godina interes muslimanske zajednice u Bosni i Hercegovini za tumačenje i pravilno razumijevanje Časnog Kur'ana vidljivo je porastao. Posebno se može primijetiti da su popularizaciji tefsira, znanosti tumačenja Božije Objave, pored ambijenta slobode u kojem uživaju muslimani ovih prostora, uveliko doprinijeli

i prijevodi kako integralnih tefsira, tako i fragmentarni tefsiri pojedinih sura ili odlomaka Kur'ana objavljeni na bosanskom jeziku. Citirana izreka prvog pravednog halife Ebu Bekra es-Siddika najbolje ilustrira značaj i težinu govora o Božijoj Knjizi, posljednjoj Objavi čovječanstvu, a riječi Uzvišenog kojima se zabranjuje govoriti o Njemu ono što osoba ne zna eksplicitna je zabrana tumačenja Kur'ana bez adekvatnog znanja i neophodnih naučnih kompetencija s obzirom da je izvor znanja o Gospodaru Njegova Objava. Stoga se ne treba čuditi što su islamski učenjaci stoljećima, od prvih generacija pa do našeg vremena, veliku pažnju pridavali pravilnom tumačenju Objave zbog čega se upravo tefsirska literatura smatra jednom od najizdašnijih izvora islamskog nauka.

Tefsir imama Kurtubija, Ebu Abdullaha Muhammeda el-Ensarija, preselio na ahiret 671.h.g./1273.g., spada u najznačajnija i najobimnija djela tefsirske znanosti uopće. Shodno

¹ *Kurtubijev tefsir*, 1/51.

naučnom profilu imama Kurtubija njegov tumač Kur'ana, *El-Džamili ahkamil-Kur'an* (Sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka) istinska je enciklopedija tematskog i analitičkog pristupa kur'anskom tekstu i izdašan je izvor sunnetske i hadiske znanosti kao nužne i nezaobilazne pretpostavke razumijevanja Kur'ana. Dakako, autorovo istančano poznavanje arapskog jezika, povijesti, logike, doktrine i drugih disciplina i znanosti njegovom tefsiru daje dimenzije koje nadilaze fikhsku ili pravnu odrednicu postavljenu u samom nazivu djela. Slobodnim analizama i kritičkim duhom, iako je pripadao malikijskoj pravnoj školi (mezhebu), imam Kurtubi poklanja islamskom ummetu svojevrsni zbornik cjelokupne pravne znanosti utemeljene na tekstu Kur'ana komparativno izlažući stavove i pojašnjavajući i druge argumente na koje su se pravници oslanjali u formiranju pravnih mišljenja unutar priznatih pravnih ehli sunnetskih škola u islamu. Tefsir imama Kurtubija, pored svega navedenog, odiše islamskim edebom i usmjerava čitateljstvo ka cjelovitom pogledu na Kur'an i Sunnet u čemu su propisi okviri u kojima se krećemo, a edeb način na koji ih primjenjujemo.

Treba istaći da se potreba za pravilnim tumačenjem Kur'an, čemu i služi ovaj značajan prijevod tefsira imama Kurtubija, nameće kao imperativ kako bi se suprotstavili nadolazećim

valovima ideologizacije muslimana naših prostora i pokušaja indoktrinacije, a u čemu se uveliko koristiti plasiranje i populariziranje pogrešnih razumijevanja ajeta Časnog Kur'ana. Takva tumačenja, može se lahko primijetiti, ne podržava niti arapski jezik, niti integralno čitanje Kur'ana, niti Sunnet Allahovog Poslanika, s.a.v.s., međutim izuzetno su prisutna u javnom prostoru. U savremenom kontekstu dužni smo ove ideološke manipulacije preduprijeti širenjem autentičnog islamskog znanja utemeljenog na referentnoj literaturi što je bez ikakve sumnje tefsir imama Kurtubija.

Uvaženi prevodioci, čiji je napor i trud vrijedan pohvale i iskrene dove, da Gospodar primi sva njihova i naša dobra djela, izostavili su neke dijelove tefsira od kojih čitatelji na bosanskom jeziku nemaju koristi, a radi se mahom o finesama arapskog jezika i gramatičkim i kiraetskim posebnostima iz kojih ne proizilazi bilo kakva značenjska razlika. Redaktura prijevoda tefsira i obrade poštovanog prof. Abdurrezzak el-Mehdija na bosanski jezik obuhvata:

- Sažimanje komentara recenzenta arapskog izdanja i otklanjanje eventualnih nedostataka u čemu je najočitiji ocjenjivanje hadisa u dva Sahiha, Buharija i Muslima koji su konsenzusom uleme vjerodostojni. Dakle, kada je hadis u dva Sahiha, ili u jednom od dva Sahiha Buharija i Muslima, dovoljno je na to ukazati

da je zabilježen u tim zbirkama što implicira da je vjerodostojan.

- Provjeru većine ocjena vjerodostojnosti i po potrebi dopunjavanje ocjene vjerodostojnosti spomenute u arapskoj recenziji.

- Izostavili smo i ponavljanja ocjene vjerodostojnosti recenzenata kada ranije citira ocjene hadiskih autoriteta. Također, treba skrenuti pažnju da recenzent nije uvažio da imam Kurtubi, s obzirom da je vrstan muhaddis, ukazuje i na ocjenu u klasičnim metodama hadiskih učenjaka, kao što je „prenosi se“ (رَوَى) što implicira slabost hadisa ili predanja. Recenzent nekada izostavlja ocjene imama Kurtubija iz izvornika djela i prenosi ih u podnožne napomene.

- Ograničavanje na korpus devet najpoznatijih hadiskih zbirki u podnožnim napomenama i to su zbirke autora: Buharija, Muslima, Ebu Davuda, Tirmizija, Ibn Madže, Nesaija, Ahmeda, Malika i Darimija.

Na kraju, želja nam je da tefsir imama Kurtubija, uz Allahovu, dž.š., pomoć, doživi punu afirmaciju među našim čitateljstvom i bude podrška u pravilnom razumijevanju Kur'ana čime će djelo nesumnjivo postati značajna karika u formiranju i odbrani islamskog identiteta muslimana i muslimanki naših prostora.

mr. hfz. Kenan Musić

**Viši asistent na Katedri hadisa
Fakultet islamskih nauka u Sarajevu**

UVOD RECENZENTA ARAPSKOG IZDANJA

Zahvala pripada samo Allahu, dž.š., Gospodaru svih svjetova, Njega hvalimo, od Njega pomoć tražimo i molimo Ga da nam grijehe oprost. Kajemo Mu su zbog zala duša naših i ružnih djela koja smo učinili. Koga Allah, dž.š., uputi, on je na Pravom putu, a koga u zabludi ostavi, niko mu uputu ne može dati.

Svjedočim da nema drugog boga osim Allaha, dž.š., Jedinog, Koji nema druga, i svjedočim da je Muhammed, s.a.v.s., Njegov rob i poslanik. Poslao ga je s uputom i istinitom vjerom koju je uzdigao iznad svih ostalih vjera pa makar to i ne bilo po volji nevjernicima.

Tefsir je nauka koja nam pomaže da razumijemo Kur'an, objavljen Allahovu poslaniku Muhammedu, s.a.v.s. Ova nam nauka pomaže da proniknemo u značenja kur'anskih ajeta, da shvatimo njegove propise i mudrosti. U tome će nam pomoći i sljedeće naučne discipline: gramatika arapskog jezika, sintaksa, stilistika, metodologija šerijatskog prava, nauka o kiraetima, poznavanje povoda objave Kur'ana, poznavanje derogiranih i derogirajućih ajeta i mnoge druge.

Velika je potreba za tefsirirom jer je to najdragocjenija i najvrednija vjerska znanost. To je zbog toga što je Allah, dž.š., objavio Kur'an da bude vodič kroz život svim muslimanima sve do kraja ovoga svijeta. U Kur'anu se krije ključ uspjeha i spasa i on je lijek za ljudska srca i duše.

Prema hafizu Ibn Kesiru, najbolje je Kur'an tumačiti Kur'anom, a ako to nije moguće, onda pomoću hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., zatim se uzimaju u obzir mišljenja ashaba, a onda mišljenja tabiina i prijašnjih učenjaka. Ovo Ibn Kesir navodi u uvodu svoga tefsira.

Kada je riječ o tumačenju Kur'ana, postoji više naučnih pristupa:

1. Tumačenje Kur'ana s jezičkog aspekta. U ovom slučaju mufessiri analiziraju kur'anske ajete sa stano-višta gramatike, bave se stilistikom i drugim jezičkim pitanjima. Oni često kao potvrdu svojim tumačenjima citiraju poeziju i prozu na arapskom jeziku. Najistaknutiji među njima su: Zedždžadž, Vahidi, autor djela *El-Vesit*, Ebu Hajjan, autor djela *El-Bahrul-muhit*, Zamahšeri, autor djela *El-Keššaf*, i dr.

2. Racionalistički i filozofski pristup tumačenju Kur'ana. Primjer ovakvih tefsira jeste *Mefatihul-gajb* autora Fahru-Razija jer on često u svome tefsiru navodi mišljenja filozofa i njihove stavove, a zatim ih opovrgava ukoliko se ne slaže s njima. Međutim, na mnogo mjesta on navodi njihove nedoumice i pogrešna mišljenja za koja oni imaju jake dokaze, a zatim ih opovrgava dokazima koji nisu baš jaki i uvjerljivi i na tome mu se može zamjeriti.

3. Frakcionaški, ideološki pristup tumačenju Kur'ana. Primjer ovakvih mufessira su: Remmani, Džebbai, kadija Abdul-Džebbar, Zamahšeri i dr. Svi su oni bili mutezilije pa su se pri tumačenju Kur'ana koristili uvjerenjima i stavovima mutezilijskog učenja. U ovu skupinu mufessira mogu se ubrajati i batinije – ezoterički tumači kur'anskih ajeta. Među njima se posebno mora ukazati na komentatore koji su zanemarili vanjska značenja ajeta i sve ono što su ashabi i tabiini razumijevali iz Kur'ana. Oni izlažu tumačenja kojaniko prije nije zastupao tako da se može reći da je ova vrsta tefsira manje prihvatljiva od mutezilijskog pristupa tumačenju Kur'ana.

4. Tefsiri u kojima se akcent stavlja na povijest. Primjeri takvih mufessira su: Salebi, Hazin i dr., koji su u svojim tefsirima često navodili pripovijesti i priče o prošlim narodima.

5. Tradicionalni tefsiri, utemeljeni na predanjima i tradiciji, poput tefsira koje su napisali Taberi, Ibn Munzir, Ibn Ebu Hatim, Ibn Mirdevejh, Abdur-Rezzak, Ibn Dževzi, autor djela *Zadul-mesir*, Ibn Kesir, i naravno Sujuti, koji je napisao tefsir *Ed-Durrul-mensur*.

6. Tefsiri koji se bave šerijatskim pravom i propisima koji se mogu izvesti iz kur'anskih ajeta. Najbolji i najvredniji primjer te vrste svakako je Kurtubijev tefsir koji se nalazi pred nama, a koji sadrži većinu šerijatskih propisa i razilaženja među islamskim pravnicima.

Škole tefsira

1. **Mekanska škola tefsira.** Najistaknutiji predstavnik ove škole jeste plemeniti ashab Abdullah ibn Abbas, r.a. Njegovi najpoznatiji učenici su: Seid ibn Džubejr, r.a., Ikrima, Tavus, Mudžahid, Ata i dr.

2. **Medinska škola tefsira.** Njezin predstavnik je plemeniti ashab Ubejj ibn Kab, r.a., a njegovi najpoznatiji učenici su: Zejd ibn Eslem, Ebul-Ali, Muhammed ibn Kab el-Kurezi i dr.

3. **Iračka škola tefsira.** Njezin predstavnik je plemeniti ashab Abdullah ibn Mesud, r.a., a njegovi najpoznatiji učenici su: Alkama, Mesruk, Esved, a nakon njih Hasan el-Basri, Amir eš-Šabi, Katada i dr.

METODOLOGIJA PISANJA TEFSIRA IMAMA KURTUBIJA

1. Odnos prema šerijatsko-pravnim pitanjima. Ovaj tefsir više nego bilo koji drugi sadrži pitanja iz oblasti šerijatskog prava. Imam Kurtubi posebno opširno, do naj-sitnijih detalja, razrađuje neka pitanja, naprimjer pitanje hilafeta pri tumačenju ajeta: *"Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti..."* (El-Bekara, 30) On je ovo pitanje razradio sa svih mogućih aspekata. Pri tumačenju 43. ajeta sure El-Bekara podrobno je govorio o namazu, a pri tumačenju 115. ajeta ove sure govorio je o svim pojedinostima okretanja prema kibli u namazu. Tumačeći 124. ajet iste sure govorio je o suštini ljudske prirode itd.

2. Odnos prema hadisima Allahova Poslanika, s.a.v.s. Kurtubi se u tumačenju Kur'ana uveliko oslanjao na hadise Allahova Poslanika, s.a.v.s., tako da je u svome tefsiru naveo više od 6.500. hadisa. Ovo nije zanemarljiv broj i svjedoči činjenicu da je Kurtubi hadisima pridavao velik značaj. Neke hadise Kurtubi sam vrednuje sa stanovišta vjerodostojnosti, a ponekad prenosi stavove drugih učenjaka o tom pitanju, npr. Ibnul-Arebi, Abdul-Hakka

i drugih koji su se istakli kao dobri poznavaooci ocjena hadisa. Međutim, na mnoge nevjerodostojne hadise, pa čak nekada i izmišljene, nije ukazao što sam, hvala Allahu, dž.š., učinio u obradi djela. Mnogo takvih hadisa nalazi se u posljednjoj trećini ovog tefsira. Izgleda da ih je preuzeo od Salebija i Vahidija. Ipak, većina hadisa koje citira vjerodostojni su i ispravni.

3. Stav prema predanjima od Benu Israila, israilijatima. Imam Kurtubi nije navodio israilijate u velikom broju. On to potvrđuje i u uvodu svoga tefsira kada kaže: "Izbjegavat ću da citiram priče i pripovijesti koje prenose historičari, osim onoga što bude neophodno da bi se pojasnilo značenje nekog ajeta." U većini slučajeva ispunio je svoje obećanje ali je, ipak, istina veoma rijetko, navodio neka nepotrebna predanja koja je preče izostaviti. Takav primjer je ono što je naveo pri tumačenju ajeta: *"...i izvede ih iz onoga u čemu su bili..."* (El-Bekara, 36) Na ovom mjestu on bilježi predanje Vehba ibn Munebbiha u kojem stoji: "Iblis je ušao u usta zmije koja je poput deve imala četiri noge i bila jedno od najljepših stvorenja.

Pokušao se sakriti i kod drugih životinja, ali su sve one, osim ove zmije, odbile...” Nakon toga, Kurtubi veli: “Pripovijeda se da je ova zmija bila sluga Adema, a.s.” Na više mjesta on navodi predanja slična ovom ali sam, hvala Allahu, dž.š., ukazao na njihovu nepouzdanost.

U uvodu svoga tefsira imam Kurtubi veli: “Moj će tefsir sadržavati pojašnjenje značenja kur’anskih ajeta, gramatičke analize, različita učenja po kiraetima kao i pobijanje pogrešnih i nastranih mišljenja koja su u islam pokušali ubaciti frakcionaši i neznalice. Uvjet koji sam sebi postavio jeste da uz svako mišljenje

koje spomenem navedem i ime njegova autora, a pri spominjanju bilo kojeg hadisa navest ću zbirku i autora koji taj hadis bilježi.” U većini slučajeva imam Kurtubi ispunio je svoje obećanje ali je ponekad, istina veoma rijetko, citirao neke hadise a da nije naveo ko ih bilježi, ponekad bi citirao apokrifne hadise ili israilijate iz čijih se sadržaja može zaključiti da su netačni. Uprkos tome, ovo je jedan od najboljih i najiscrpnijih tefsira iz oblasti koju obrađuje. A Allah, dž.š., Onaj je Koji daje uspjeh i Koji upućuje na Pravi put.

Abdurrezzak el-Mehdi

UVOD U TUMAČENJE KUR'ANA

(Sažetak istoimenog djela šejhul-islama Ibn Tejmije)

**Allahov Poslanik, s.a.v.s.,
pojasnio je svojim ashabima
značenje kur'anskih ajeta**

Allah, dž.š., kaže: *“A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje.”* (En-Nahl, 44) Ovaj ajet ukazuje na to da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pojasnio svojim ashabima značenja kur'anskih ajeta tako što je pojasnio značenje svake riječi pojedinačno. Tabiini su na isti način učili od ashaba, kao što Mudžahid veli: “Proučio sam cijeli Kur'an pred Ibn Abbasom, r.a., pitajući ga za značenje svakog ajeta pojedinačno i za propise koje on sadrži.” Zbog toga je Sevri rekao: “Ako budeš u prilici da čuješ Mudžahidovo tumačenje Kur'ana, to će ti biti dovoljno za njegovo razumijevanje.” Šafija, Buhari, Ahmed i dr. pri tumačenju Kur'ana oslanjali su se na njegovo mišljenje. Ovdje, zapravo, želimo naglasiti činjenicu da su tabiini od ashaba učili tefsir kao što su učili i hadise Allahova Poslanika, s.a.v.s.

**Razilaženja prvih generacija
u tumačenju Kur'ana**

Odmah želimo napomenuti da se radi o razilaženju u raznovrsnosti, a ne u protivrječnom tumačenju. Primjer za to jeste različito tumačenje riječi *Siratul-mustekim* – Pravi put. Neki smatraju da se ove riječi odnose na Kur'an, odnosno na slijedenje njegovih uputa. Drugi pak smatraju da ove riječi govore o islamu. Možemo vidjeti da su ova dva mišljenja podudarna jer se vjera islam sastoji od slijedenja Kur'ana.

Poznavanje povoda objave Kur'ana uveliko pomaže razumijevanju kur'anskih ajeta jer nam poznavanje povoda neizostavno osvjetljava okolnosti koje su prethodile objavljivanju ajeta.

Ako se desi da jedan ashab kaže: “Ovaj ajet objavljen je povodom toga i toga”, a drugi pak kaže: “Objavljen je povodom toga i toga”, pa spomene neki drugi povod, i jedan i drugi mogu biti upravo jer se dešavalo da jedan ajet bude objavljen povodom više događaja. Ovu tvrdnju potvrđuje činjenica da jedna riječi može

imati više značenja. Npr. riječ الْقُسُورَةُ – *el-kasveretu* može značiti *onaj koji baca koplje*, a može značiti i *lav*. Riječ غَسَقُش – *asas* može značiti i *spuštanje noći* i *dolazak zore*. Mnogobrojni su primjeri riječi s više značenja.

Vrste razilaženja u tefsiru

Prva vrsta razilaženja jeste razilaženje onih koji se pri tumačenju Kur'ana oslanjaju na tradiciju i predanja. Predanja mogu biti prenesena od onoga ko je bio ma'sum, sačuvan od svakog grijeha, tj. Allahova Poslanika, s.a.v.s., ili od nekoga ko je bio podložan grijehu. Ta je predanja uglavnom moguće prepoznati kao vjerodostojna ili nevjerodostojna, ali postoje i ona za koja je teško utvrditi jesu li vjerodostojno prenesena ili nisu. Činjenica je da je Allah, dž.š., omogućio provjeru istinitosti svih predanja koja govore o temeljnim istinama vjere. S druge strane, postoje pitanja koja su nebitna i za koja ne postoji pouzdan dokaz, poput onoga koje je boje bio pas koji je spavao na ulazu u pećinu u koju su se sakrili mladići, koliko je bila duga Nuhova, a.s., lađa, kako se zvao dječak kojeg je ubio Hidr, a.s., i dr. Predanja o ovome prenose se od Kaba Ahbara, Vehba, Ibn Ishaka i dr. koji su se uveliko služili israilijatima. U ovo ne treba ni vjerovati niti ga smatrati neistinitim osim ukoliko postoji nepobitan dokaz koji ukazuje na njegovu ispravnost. Buhari u svome

Sahihu bilježi sljedeći hadis: "Kada čujete pripovijesti od sljedbenika Knjige, nemojte ni vjerovati u to niti to smatrati lažnim." Može se desiti, kako stoji u komentarima, da je istina, a vi to proglasite lažnim, ili neistina, a da vi to smatrate istinom. (*Fethul-bari*, 5/323, 8, 138, *Musned* imama Ahmeda 4/136) Poznato je da su tefsiri puni pripovijesti poput onih koje govore o vojnim pohodima, različitim zgodama i sl. Zbog toga je imam Ahmed rekao: "Troje nemaju lanca prenosilaca: tefsir, priče o prijašnjim narodima i priče o vojnim pohodima." Razlog je to što se većina predanja u tefsirima prenose kao riječi ashaba, tabiina ili nekog iz generacije poslije njih, a koja su, ustvari, prenesena od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Takva predanja često bilježe Urva, Šabi, Zuhri, Ibn Ishak, Vahidi i dr.

Najučeniji u tefsiru bili su stanovnici Meke, jer su tamo živjeli Ibn Abbasovi, r.a., učenici poput Mudžahida, Ataa, Ikrima, Ibn Džubejra i dr.

Ukoliko ova predanja imaju veći broj lanaca prenosilaca i ukoliko u njima ne postoji išta oprečno učenju islama, onda su ona, prema konsenzusu učenjaka, pouzdana.

Neki pogrešni pristupi tumačenju Kur'ana

Prva vrsta. Pristup onih apologetičara koji ne poznaju dobro

hadisku nauku tako da nisu u stanju razlikovati vjerodostojne i nevjerodostojne hadise pa se desi da hadis koji je, prema konsenzusu učenjaka, vjerodostojan oni smatraju slabim.

Druga vrsta. Oni koji tvrde da se pri tumačenju Kur'ana oslanjaju na vjerodostojne hadise. Međutim, ukoliko neki hadis ne odgovara njihovu mišljenju, onda ga oni tumače i izvrću njegovo značenje kako bi ga izmirili sa svojim stavovima. Kao što postoje nepobitni dokazi da je neki hadis vjerodostojan, isto tako postoje i nepobitni dokazi da je neki hadis izmišljen od onih koji su u islam željeli ubaciti učenja koja mu ne pripadaju te su jednostavno izmišljali hadise s namjerom da ukažu na posebne vrijednosti nekih sura ili ajeta. Primjer za to jeste predanje: "Ko na Dan ašure klanja dva rekata imat će nagradu poput toliko i toliko vjerovjesnika." Primjeri ovakvih i sličnih apokrifnih predanja uistinu su mnogobrojni. Naprimjer, predanje koje bilježe Salebi, Vahidi, Zamahšeri i dr. o odlikama sura, a koje je prema konsenzusu učenjaka izmišljeno.

Salebi je uistinu bio dobar i iskren vjernik, ali je iz različitih tefsira prenosio i vjerodostojne i slabe i izmišljene hadise.

Vahidi, njegov učenik, bio je bolji poznavalac arapskog jezika od njega, ali je istovremeno bio i slabije privržen slijeđenju prijašnjih učenjaka.

Begavi je napisao svoj tefsir tako što je skratio Salebijev tefsir, ali je

uspio iz njega odstraniti apokrifne hadise kao i nakaradna mišljenja.

U pojedinim tefsirima uistinu možemo pronaći mnoga izmišljena predanja, naprimjer ono predanje koje nam pripovijeda o tome da je Alija, r.a., udijelio svoj prsten u trenutku dok je obavljao namaz. Prema mišljenju svih autoriteta, ovo predanje je apokrifno. Slično tome jeste i tumačenje ajeta: *"A svaki je narod imao onoga ko ga je na Pravi put upućivao."* (Er-Rad, 7) tako da se odnosi na Aliju, r.a., ili ajeta: *"...i da to od zaborava sačuva uho koje pamti."* (El-Hakkatu, 12), tj. tvoje uši Alija!!

Druga vrsta razilaženja jeste ono nastalo kao rezultat razumijevanja, a ne različitih predanja. Ovo razilaženje nastalo je tek nakon generacije tabi tabiina. Zbog toga tefsiri tabiina, koji sadrže mišljenja ashaba, pošteđeni su ovakvih razilaženja, poput tefsira Abdur-Rezzaka, Vekia ibn Džerraha, Abda ibn Humejda, Abdur-Rahmana ibn Dehima, tefsiri imama Ahmeda, Ishaka, Bekija ibn Muhalledda, Ibn Munzira, Ibn Ujejne, Sunejda, Taberija, Ibn Ebi Hatima, Ebu Seida el-Ešdža, Ibn Madže, Ibn Mirdevejha i dr. Razilaženja u tumačenju koja su se desila nakon njih nastala su iz sljedećih dvaju razloga:

prvi – neki su prvo zauzimali stavove pa su poslije toga značenja kur'anskih ajeta nastojali prilagoditi svojim mišljenjima i stavovima;

drugi – neki su pak kur'anske ajete tumačili samo po njihovu vanjskom značenju i formi, onako kako ih razumijevaju oni koji govore arapski jezik, ali nisu uzimali u obzir kome se ti ajeti obraćaju, kome su objavljeni, povodom kojeg događaja i sl.

Prvi su uzimali u obzir samo ona značenja koja se podudaraju s njihovim mišljenjima tako da su u većini slučajeva ajete pogrešno razumijevali.

Drugi su u obzir uzimali samo vanjsku formu ajeta zanemarujući okolnosti njegova objavljivanja kao i neke druge mogućnosti njegova tumačenja.

Prva vrsta mufessira dijeli se na dvije skupine: oni koji tumače ajet onako kako on uistinu znači samo zato što se podudara s njihovim mišljenjem, i oni koji pogrešno tumače ajet samo da bi se to tumačenje podudarilo s njihovim mišljenjem. U oba ova slučaja pristup tumačenju Kur'ana je pogrešan. Greška koju su počinili prilikom tumačenja Kur'ana desila im se i prilikom komentiranja hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s. Primjer ovakvih tumačenja su: haridžije, rafidije, džehmije, mutezile, kaderije, murdžije i dr.

Mutezile, više nego bilo koja druga sekta, spemni su na teoretiziranje i rasprave. Napisali su tefsire čija se metodologija bazira na učenju na kojem se zasniva njihov pravac. Primjeri takvih tefsira su: tefsir Ibn Kisana, Ibn Atije, onoga

koji se raspravljao sa Šafijem, zatim djelo *El-Kitab*, autora El-Džubajja, *Tefsirul-kebir*, autora kadije Abdul-Džebbara el-Hemdanija, djela *Džamiu li ilmil-Kur'an*, autora Alije ibn Isaa er-Remmanija, *Keššaf*, autora Zamahšerija. Svi oni bili su mutezili, a njihovo se učenje zasniva na pet principa: jednoća, pravednost, stepen između dvaju stepena, ispunjenje obećanja, naređivanje dobra i odvrćanje od zla. (Svaki od ovih termina oni tumače na sebi svojstven način. Prim. prev.)

Njihovo tumačenje riječi *jednoća* podudara se s tumačenjem džehmija koji negiraju da Allah, dž.š., ima svojstva i osobine. Mutezile, također, vjeruju da vjernici neće vidjeti Allaha, dž.š., na ahiretu, da je Kur'an stvoren, da Allaha, dž.š., ne možemo opisati svojstvima: znanje, život, sluh, vid i sl.

Riječ *pravednost* oni tumače tako da Allah, dž.š., nije stvorio sve što postoji niti da se sve nalazi pod Njegovom moći. Vjeruju da Allah, dž.š., nije tvorac ljudskih djela, ni dobra ni zla, te da On omogućava da se čini samo ono što je vjerom propisao, a da se sve ostalo dešava mimo Njegove volje i određenja.

Kada tumače riječi *ispunjenje obećanja*, oni se slažu s haridžijama koji vjeruju da Allah, dž.š., neće dozvoliti da se za velike grešnike iko zauzima i smatraju da oni nikada neće izaći iz Džehennema. Njima se suprotstavljaju murdžije, keramiti, i kellabije

i nekada im upute argumentirane odgovore, a nekada i sami zapadnu u grešku.

Ovdje smo željeli ukazati na činjenicu da postoje oni koji značenje kur'anskih ajeta nastoje prilagoditi svojim stavovima, a niko od ashaba i tabiina nikada to nije radio. Među ovakvim mufessirima bilo je i onih koji su bili poznati po činjenju ibadeta, a bili su i veliki govornici, pa su kroz predavanja proturali svoja pogrešna mišljenja, naprimjer Zamašeri i dr. Kao rezultat upuštanja u ovakve rasprave pojavile su se različite sekte: rafidije, imamije, keramiti dr.

Oni su otišli još dalje od mutezila pa su pri tumačenju Kur'ana iznosili uistinu nevjerovatna mišljenja. Naprimjer, ajet: *"Neka propadnu ruke Ebu Lehebove i propale su..."* (El-Mesed, 1), ekstremni šiiti tumače tako da se on odnosi na Ebu Bekra, r.a., i Omera, r.a. Ajet: *"Vaši su zaštitnici samo Allah i Poslanik Njegov i vjernici koji ponizno molitvu obavljaju i zekat daju."* (El-Ma'ida, 55) oni tumače tako da se on odnosi na Aliju, r.a., i kao dokaz navode predanje, koje je prema konsenzusu učenjaka izmišljeno, u kojem stoji da je Alija, r.a., udijelio kao sadaku svoj prsten u trenutku dok je obavljao namaz.

Slično ovakvom pristupu tumačenju Kur'ana jeste i ono što navodi velik broj mufessira pri tumačenju ajeta: *"Oni koji budu strpljivi, i istinoljubivi, i Allahu poslušni, i oni koji*

budu milostinju udjeljivali, i koji se budu u posljednjim časovima noći za oprost molili." (Alu Imran, 17) U tom predanju stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., strpljivi, da je Ebu Bekr, r.a., istinoljubivi, Allahu poslušni je Omer, r.a., onaj koji milostinju udjeljuje je Osman, r.a., a onaj koji moli za oprost jeste Alija, r.a.

Na sličan način oni tumače i ajet: *"Muhammed je Allahov poslanik, a njegovi sljedbenici..."*, tj. Ebu Bekr, r.a., *"...strogi su prema nevjernicima..."*, tj. Omer, r.a., *"a samilosni među sobom..."*, tj. Osman, r.a., *"...vidiš ih kako se klanjaju i licem na tle padaju..."*, tj. Alija, r.a. (El-Feth, 29) Međutim, ispravno je da ovi opisi imaju općenito značenje i da se mogu odnositi na svakog muslimana. Potpuno je pogrešno kur'anski izraz koji ima općenito značenje ograničiti samo na jednu osobu. Primjer za to jesu sljedeći ajeti:

"Vaši su zaštitnici samo Allah i Poslanik Njegov i vjernici koji ponizno molitvu obavljaju i zekat daju." (El-Ma'ida, 55) Pogrešno je reći da se ajet odnosi samo na Aliju, r.a.

"A onaj koji donosi Istinu i oni koji u nju vjeruju, oni su bogobojazni." (Ez-Zumer, 33) Pogrešno je reći da se odnosi samo na Ebu Bekra, r.a., kao i ajet:

"Nisu jednaki oni među vama koji su davali priloge prije pobjede i lično se borili..." (El-Hadid, 10) Primjeri ovakvih tumačenja uistinu su mnogobrojni.

Tefsir Ibn Atijje i njemu sličnih bliži su tumačenju Ehli-sunneta nego tefsir Zamahšerija, a Taberijev tefsir ubraja se među najvrednije i najznačajnije tefsire.

Nekim sufijama dešava se da na-prave grešku pri uzimanju dokaza, a istovremeno ne pogriješe kada je u pitanju ono što žele dokazati. Ponekad se desi da neki sufija, vaiz, ili fakih pri tumačenju nekog ajeta spomene u osnovi ispravna značenja, ali predmetni ajet ni na koji način ne govori o tom značenju. Primjer za to pronaći ćemo, naprimjer, u tefsiru *Hakaikut-tefsir*, autora Ebu Abdur-Rahmana es-Sulemija.

Tumačenje Kur'ana izrekama ashaba

Ukoliko ne postoji tumačenje nekog ajeta u Kur'anu ili u hadisima Allahova Poslanika, s.a.v.s., pogledat ćemo da li je neko od ashaba govorio o tom ajetu. Jer, ashabi su najbolje poznavali okolnosti u kojima je Kur'an objavljivan i najbolje su poznavali njegova značenja. Najučeniji u tumačenju Kur'ana bili su prva četverica halifa, Ibn Mesud, r.a., i Ibn Abbas, r.a. Ismail es-Sudi je u svom tefsiru uglavnom bilježio predanja od Ibn Mesuda, r.a., i Ibn Abbasa, r.a. On je od njih prenosio i predanja preuzeta od sljedbenika Knjige, što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., dozvolio sljedećim hadisom: "Pripovijedajte ono što čujete od israelćana, u tome

nema nikakve smetnje." (Ovo je dio hadisa koji bilježe Buhari, Ahmed, Darimi i Tirmizi.) U Bici na Jermuku Abdullah ibn Amr, r.a., pronašao je dva sveska iz kršćanskih svetih knjiga i ponekad bi pripovijedao ono što je u njima pročitao.

Predanja od Benu Israila

Postoje tri vrste israilijata:

prva – ono za što smo uvjereni da je istina jer se podudara s učenjem islama;

druga – ono za što smo uvjereni da nije ispravno jer se kosi s učenjem islama;

treća – ono o čemu se islam nije izjasnio pa niti ćemo ga smatrati neistinom niti ćemo vjerovati u to, a na osnovnu hadisa koji smo prethodno citirali to je dozvoljeno pripovijedati iako to nema neke posebne koristi za vjeru.

Kršćanski i jevrejski učenjaci razilaze se u nekim pitanjima tako da se to razilaženje prenosi i na one koji se bave israilijatima. Naprimjer, razilaze se o pitanju imena mladića koji su se sklonili u pećinu, koje je boje bio pas koji je bio s njima, koliko ih je bilo, kakav je bio štap Musaa, a.s., kakve su bile ptice koje je oživio Ibrahim, a.s., itd. Opis svega ovoga Kur'an je izostavio jer nema posebne koristi i da je to spomenuto. Međutim, dozvoljeno je prenošenje njihova razilaženja, jer nam to prenosi i Allah, dž.š.: "*Neki će reći: 'Bila*

su trojica, pas njihov je bio četvrti...” (El-Kehf, 22) Ovaj nas ajet podučava tome na koji način da se odnosimo prema njihovim stavovima. Prva dva mišljenja označio je kao neispravna, a nije se izjasnio o trećem mišljenju, što ukazuje na to da je ono ispravno, jer da nije tako i ono bi bilo nazvano netačnim. Najbolji mogući način prenošenja njihova razilaženja jeste da se spomenu sva njihova mišljenja i da se na kraju ukaže na ono koje je ispravno, kao i na ona mišljenja koja su neispravna te da se po mogućnosti ukaže na eventualnu korist njihova razilaženja.

Tumačenje Kur'ana izrekama tabiina

Ukoliko u Kur'anu, hadisima ili izrekama ashaba ne postoji tumačenje nekog ajeta, onda ćemo pogledati da li se neko iz generacije tabiina izjasnio o tom pitanju, na primjer, Mudžahid ibn Džebr, jer je on bio velik poznavalac tumačenja Kur'ana, zatim Seid ibn Džubejr, Ikrima, štićenik Ibn Abbasa, r.a., Ata ibn Ebi Rebbah, Hasan el-Basri, Ibn Musejjib, Ebul-Alija i dr. Međutim, Šu'ba ibn Hadžadž veli: “Mišljenja tabiina ne mogu biti dokazom u sporednim šerijatsko-pravnim pitanjima, kako onda da budu dokaz kada je u pitanju tumačenje Kur'ana?” Odgovor na njegovu tvrdnju je: “To je tačno u slučaju da se razilaze u tumačenju ajeta, ali ako se svi slažu o

nečemu, onda se i njihovo mišljenje uzima kao dokaz.”

Racionalno tumačenje Kur'ana

Svojevoljno tumačenje Kur'ana samo na osnovu vlastitog mišljenja strogo je zabranjeno. U jednom hadisu stoji: “Ko bez znanja govori o Kur'anu, na taj način sebi priprema mjesto u Džehennemu.”

Tirmizi bilježi predanje Džunduba, r.a., koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko bude govorio o Kur'anu samo na osnovu onoga što on misli, pogriješio je pa makar njegovo mišljenje bilo ispravno.” Tirmizi veli: “Ovaj je hadis na stepenu dobrog hadisa.”

Ebu Ubejd el-Kasim ibn Selam prenosi da je Ebu Bekr, r.a., kada je upitan o ajetu: “*I voće i pića.*” (Abese, 31) odgovorio: “Koje bi me nebo moglo pokrivati i koja Zemlja nositi ukoliko bih o Kur'anu rekao ono što ne znam.”

Ebu Ubejd prenosi da je Omer, r.a., nakon što je proučio ovaj ajet, rekao: “Znam šta je voće, ali o kakvom se piću radi?” Nakon toga se pribrao i rekao: “Omere, počeo si govoriti o onome što ne znaš.”

Ebu Ubejd također prenosi da je Muslim ibn Jesar rekao: “Kada želiš govoriti o onome što je Allah, dž.š., objavio, sačekaj dok ne razmisliš o onome što je objavljeno prije i poslije toga.”

Ebu Ubejd također prenosi da je Seid ibn Musejib bio najbolji poznavalac šta je halal, a šta haram, i kada bi bio upitan o tome, rado bi odgovarao na postavljeno pitanje, ali ako bi mu se postavilo pitanje o tumačenju nekog ajeta, pravio bi se da nije čuo.

Taberi bilježi da je Ibn Abbas, r.a., rekao: "Postoje četiri vrste ajeta: oni čije značenje mogu shvatiti Arapi zato što im je to maternji jezik, ajeti čije značenje mogu shvatiti svi ljudi, zatim ajeti čije tumačenje poznaju samo učenjaci i ajeti čije značenje poznaje samo Allah, dž.š."

O nekim pitanjima na koja je odgovorio El-Leknevi

El-Leknevi prenosi da je Ibn Tejmija u djelu *Minhadžus-sunne* (4/4) rekao: "Učenjaci se slažu u tome da Salebi i njegov učenik Vahidi bilježe određen broj apokrifnih hadisa. Također se slažu da nije dozvoljeno bez prethodne provjere kao dokaz koristiti hadise koje bilježe Salebi, Vahidi, Nekkaš, i dr. zbog toga što bilježe brojne slabe ili izmišljene hadise."

Šejh Abdul-Fettah Ebu Gudde u djelu *Talikatul-hafile* veli: "Salebi je napisao tefsir kao i djelo *Araisul-medžalis* koje govori o pripovijestima o poslanicima, a.s. To je djelo štampano iako sadrži brojne neistine."

Vahidi je napisao djelo *Esbabun-nuzul* i ono je štampano. Iz oblasti

tefsira napisao je tri djela: *El-Besit*, *El-Vesit* i *El-Vedžiz*. Ovo posljednje štampano je u Egiptu.

Poznati učenjak El-Kettani o Salebijevu tefsiru veli: "On u njemu bilježi izmišljene hadise i priče koje nisu istinite."

Abdul-Fettah Ebu Gudde veli: "U izmišljena predanja ubraja se i ono koje govori o vrijednosti svake sure pojedinačno. Salebi i Vahidi navode ga na početku tumačenja svake sure dok ga Zamahšeri navodi na kraju tumačenja sure. Međutim, prema mišljenju svih stručnjaka u hadiskoj nauci ovo je predanje izmišljeno."

Šejh Abdul-Fettah Ebu Gudde, također, veli: "Hafiz Ibn Kesir imao je lijep pristup u svome tefsiru jer je ocijenio vjerodostojnost svakog hadisa i navodio je njihove lance prenosilaca i govorio je o svakom od njih pojedinačno. Međutim, promakli su mu neki hadisi koje je citirao bez lanca prenosilaca i bez upozorenja na njihovu slabost. Primjer za to je hadis koji bilježi Salebi pri tumačenju ajeta: '*Ima ih koji su se obavezali Allahu...*' (Et-Tevba, 75) On ovaj hadis bilježi preko lanca prenosilaca od Ibn Džerira i Ibn Ebi Hatima a da se nije kritički osvrnuo na prenosioce kao što mu je to običaj. Radi se o netačnoj priči čiji je prenosilac Mean ibn Ruafaa o kojem je Buhari rekao: 'Njegova su predanja veoma slaba', tj. nije ih dozvoljeno prenositi." Zbog toga

je Ibn Hadžer njemu rekao: "On je veoma slab prenosilac."

Uprkos tome možemo reći da tefsir Ibn Kesira sadrži najvjero-dostojnije lance prenosilaca hadisa.

Šejh Abdul-Fettah Ebu Gud-de prenosi da Ibn Tejmija u djelu *Er-Reddu alel-Bekri* na str. 8. veli: "Ako u tefsirima koje su napisali Salebi i Vahidi postoje izmišljena predanja koja govore o vrijednostima

sura i tumačenju ajeta i na koja se ne može osloniti, šta je tek s nekim drugima, poput tefsira koji je napisao Ebul-Kasim el-Kušejri, sin autora djela *Er-Risaletul-Kušejrije*, Ebu Lejsom es-Semerkindijem, tefsirrom *Hakaikut-tefsir*, autora Es-Sulemija, jer oni sadrže neistine koje su svima jasne uprkos tome što su njihovi autori bili poznati po svojoj dobroti i pobožnosti."

MUFESSIRI S KOJIMA SE ČESTO SUSREĆEMO U TEFSIRIMA

1. **Ibn Abbas, r.a.**, bio je najučeniji i najpoznatiji među ashabima kada je riječ o tumačenju Kur'ana. Bio je začetnik škole tefsira čiji su najpoznatiji učenici bili Mudžahid, Ikrima i dr., a autori šest najpoznatiji hadiskih zbirki bilježe njegova predanja. Njegovo puno ime je Abdullah ibn Abbas, r.a., i ono je postalo simbol znanja i učenosti. Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., umro, on je imao samo trinaest godina, ali je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prije smrti za njega proučio sljedeću dovu: "Allahu, poduči ga propisima vjere i tumačenju Kur'ana." Ameš bilježi da je Ebu Vail rekao: "Alija, r.a., odredio je da Ibn Abbas, r.a., održi predavanje na hadždžu. Da su ga kojim slučajem čuli Turci i Rimljani, svi bi primili islam. Nakon predavanja proučio je suru En-Nur i protumačio je prisutnima." Umro je u Taifu 68. godine po Hidžri. Opširnije o njegovoj biografiji može se vidjeti u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (1/40).

2. **Hasan ibn Ebil-Hasan ibn Jesar el-Basri** bio je učenjak i pobožnjak, poznat po nadimku Ebu Seid. Bio je štićenik Zejda ibn Sabita, r.a., i odrastao je u Medini. Naučio

je Kur'an napamet u vrijeme hilafeta Osmana, r.a. Isticao se u džihadu, nauci i pobožnosti. Prenosio je hadise od Osmana, r.a., Mugire, r.a., Ibn Abbasa, r.a., a od njega su prenosili: Katada, Ejub, Ebu Avn i dr. Umro je 110. godine po Hidžri u osamdeset i osmoj godini života. Opširnije o njegovoj biografiji pogledati u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (1/71).

3. **Seid ibn Džubejr** živio je u Kufi i bio poznat učenjak Kur'ana, šerijatski pravnik i velik stručnjak u drugim naučnim disciplinama. Učio je pred Ibn Abbasom, r.a., Ibn Omerom, r.a., i mnogim drugim ashabima. Njegovi su učenici El-Ameš i Ejub. Godine 95. po Hidžri Hadžadž je naredio njegovo pogubljenje zato što je bio na strani Ibnul-Ešasa koji se borio protiv Hadžadža. Kada bi stanovnici Kufe došli na hadždž i počeli postavljati pitanja o vjeri, Ibn Abbas, r.a., rekao bi im: "Zar među vama ne živi Seid ibn Džubejr? Zašto njega ne pitate?" Ibn Abbas, r.a., nije dozvoljavao nikome da o njemu ružno govori.

4. **Mudžahid ibn Džebr** bio je porijeklom iz plemena Mahzum. Živio je u Mekki i bio poznat učenjak

u pravilnom učenju Kur'ana, tefsiru i poznavanju hadisa. Učio je pred Sadom, r.a., Aišom, r.a., Ebu Hurejreom, r.a., Ibn Omerom, r.a., Ibn Abbasom, r.a., s kojim se najduže družio i pred kojim je izučavao kur'anske znanosti. Mudžahid veli: "Tri puta sam proučio cijeli Kur'an pred Ibn Abbasom, r.a., zastajući kod svakog ajeta i pitajući ga o njegovu značenju, povodu njegova objavljivanja i o okolnostima u kojima se to desilo." Katada je rekao: "Od svih koji su sada živi, Mudžahid je najbolji poznavalac tumačenja Kur'ana." Njegova predanja bilježe autori šest najpoznatijih hadiskih zbirki. Umro je 103. godine po Hidžri, u osamdeset trećoj godini života. Opširnije o njegovu životu može se vidjeti u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (1/92), autora Zehebija.

5. Ikrima Ebu Abdullah el-Berberi el-Medeni el-Hašimi, štićenik Ibn Abbasa, r.a. Učio je pred Ibn Abbasom, r.a., Aišom, r.a., i Ebu Hurejreom, r.a. Njegovi su učenici Ejub, El-Hiza i mnogi drugi. Njegova predanja bilježe autori šest najpoznatijih hadiskih zbirki. Ikrima o sebi veli: "Stjecao sam znanje četrdeset godina bez prestanka, a Ibn Abbas, r.a., nije mi dozvoljavao da se uopće odvojim od njega da bih bez prekida mogao učiti kur'anske znanosti i hadise." Kada bi Ikrima posjetio Basru, Hasan el-Basri prestao bi govoriti o tefsiru i odgovarati na pitanja sve dok je Ikrima u Basri.

Ovo nam pripovijeda Kurra ibn Halid. Umro je u Medini 107. godine po Hidžri. Opširnije o njegovu životu pogledati u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (1/95), autora Zehebija.

6. Katada ibn Diama poznat je učenjak i mufessir iz Basre. Učio je pred Enesom, r.a., i Ibn Musejjibom, a njegovi su učenici Šuba i Mamer. Ahmed ibn Hanbel o njemu je rekao: "Katada je velik poznavalac tefsira, hadisa i šerijatskog prava." Ibn Musejjib o njemu veli: "Nisam se susreo s učenijim čovjekom iz Iraka od njega." Umro je 118. godine po Hidžri. Njegova predanja bilježili su autori šest najpoznatijih hadiskih zbirki. Opširnije o njegovu životu vidjeti u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (1/122), autora Zehebija.

7. Kabul-Ahbar ibn Mati el-Humejri bio je jevrejski učenjak ali je primio islam u doba hilafeta Ebu Bekra, r.a. Za vrijeme hilafeta Omera, r.a., doputovao je u Medinu i pred ashabima je učio o Kur'anu i sunnetu Allahova Poslanika, s.a.v.s. U nauči je toliko napredovao da su kasnije neki ashabi i tabiini učili pred njim. Umro je u vrijeme hilafeta Osmana, r.a. Opširnije o njegovu životu vidjeti u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (1/52), autora Zehebija.

8. Vehb ibn Munebbih bio je učenjak iz Sane, iz Jemena. Učio je od Ibn Omera, r.a., Ibn Abbasa, r.a., Džabira, r.a., i dr. Dobro je poznao učenje ehlu-kitabija. Njegova predanja zabilježena su u dva *Sahiha*

i *Sunenima* osim *Sunena* Ibn Madže. Bio je pouzdan učenjak, stručnjak u mnogim oblastima. Umro je 114. godine po Hidžri.

Mufessiri o kojima su učenjaci kritički govorili

1. **Mukatil ibn Sulejman el-Belhi** bio je poznat mufessir. Učenik je Mudžahida i Dahhaka, a njegov je učenik Alija ibn Džad i mnogi drugi. Abdullah ibn Mubarek o njemu veli: "Njegovo tumačenje Kur'ana uistinu je lijepo samo da je još pouzdan." Šafija je rekao: "Ljudima je potreban Mukatil kada se radi o tumačenju Kur'ana." Buhari o njemu veli: "O njemu se učenjaci nisu izjasnili, niti su ga pohvalili niti pokudili." Zehebi veli: "Ovdje se ne radi o Mukatilu ibn Hajjanu jer je on pouzdan." Više o njemu može se naći u djelu *El-Mizan*, autora Zehebija (4/173).

2. **Dahhak ibn Muzahim el-Belhi** bio je poznat mufessir. Ibn Adijj o njemu veli: "Postao je poznat po tumačenju Kur'ana, međutim njegova predanja od Ibn Abbasa, r.a., i Ebu Hurejre, r.a., diskutabilna su." Ahmed za njega kaže da je pouzdan, a Kattan ga smatra nepouzdanim. Šuba je negirao da se on ikada susreo s Ibn Abbasom, r.a. I pored toga, Jahja, Ahmed i Ebu Zura za njega kažu da je pouzdan. Pogledati djelo *El-Mizan*, autora Zehebija (2/325).

3. **Kelbi**, punim imenom Muhammed ibn Saib, bio je poznat

kao mufessir. Učio je pred Šabijem i mnogim drugim učenjacima. Njegova predanja bilježi Tirmizi u svom *Sunenu*. Sevri je za njega rekao: "Dobro se čuvajte predanja koja prenosite od Kelbija." Neko mu reče: "Ali, i ti prenosiš njegova predanja!" Sevri reče: "Da, ali ja znam koja su njegova predanja istinita, a koja su lažna." Buhari bilježi da je El-Medini rekao: "Jednom prilikom Kelbi je rekao Sevriju: 'Sve što sam ti prenio od Ebu Saliha je laž' – mislio je na predanja koja Ebu Salih prenosi od Ibn Abbasa, r.a." Ibn Adijj veli: "Njegovo tumačenje Kur'ana prihvatljivo je, međutim, desi se da prenosi hadise koji nisu vjerodostojni." Ahmed ibn Zuhejr, r.a., upitao je Ahmeda ibn Hanbela: "Je li dozvoljeno čitati Kelbijev tefsir?" Ahmed je odgovorio: "Nije." Ibn Muin je za njega rekao: "On nije pouzdan." Dževzedžani za njega kaže da je lažac. Ibn Hibban veli: "On tvrdi da Ebu Salih prenosi predanja o tefsiru od Ibn Abbasa, r.a., međutim istina je da se on nikada nije susreo s Ibn Abbasom, r.a. Kelbi je od Ebu Saliha čuo veoma malo hadisa. Njegovo ime nije dozvoljeno spominjati u naučnim djelima, a pogotovo nije dozvoljeno predanja koja on prenosi koristiti kao dokaz." Više o njemu pronaći u djelu *El-Mizan* (2/556), autora Zehebija.

4. **Džuvejbir ibn Seid el-Belhi** bavio se tefsirirom i bio je Dahhakov učenik. Ibn Madža je bilježio

predanja koja je on prenosio, međutim, Nesai, Darekutni i dr. za nje ga kažu: "Predanja koja on prenosi treba odbaciti." Jaiha el-Kattan veli: "Neki olahko prihvaćaju predanja koja govore o tefsiru, a koja prenose ljudi koji nisu znalci u hadiskoj nauci. Predanja koja prenose Džuvejbir, Dahhak i Kelbi nisu baš pohvalna, ali se ono što prenose o tefsiru može zapisivati." Pogledati djelo *El-Mizan* (1/236), autora Zehebija.

5. **Sudijj el-Kebir.** Muslim je zabilježio predanja koja je on prenio, a to su učinili i svi autori *Sunena*. On prenosi predanja od Enesa i mnogih drugih učenjaka, a njegova predanja prenosi Sevri i mnogi drugi. Ahmed za njega kaže da je pouzdan, dok Ibn Muin tvrdi da su njegova predanja slaba. Ibn Adijj veli: "Smatram da je on bio istinoljubiv. Jednom prilikom Nah'i je prošao pored Sudijja u trenutku dok je on tumačio Kur'an, pa je rekao: 'On poput drugih učenjaka tumači Kur'an.'" Više o njemu vidjeti u djelu *El-Mizan* (1/236), autora Zehebija.

6. **Sudijj es-Sagir** prenosio je predanja od Ameša i dr. Neki njegova predanja odbacuju, a neki ga optužuju da je lažac. Bio je Kelbijev učenik. Buhari veli: "Učenjaci ga nisu ni pohvalili ni pokudili." Više pronaći u djelu *El-Mizan* (4/32), autora Zehebija.

7. **Nekkaš**, punim imenom Muhammed ibn Hasan el-Mevsuli. Bio je vrstan poznavalac kiraeta i

tefsira. Tragajući za naukom mnogo je putovao i umarao se na tom putu. Međutim, Talha ibn Muhammed eš-Šahid o njemu veli: "Nekkaš je lagao kada je riječ o hadisima, a većina onoga što on prenosi priče su i pripovijesti." Ebu Kasim el-Lalekai o njemu veli: "Nekkašev tefsir, koji je on nazvao *Išfaus-sudur – Lijek za grudi*, ustvari je prava bolest." Više o njemu vidjeti u djelu *El-Mizan* (3/520), autora Zehebija.

8. **Salebi**, punim imenom Ahmed ibn Muhammed Ebu Ishak en-Nejsaburi. Bavio se tefsirskom, bio je hafiz i vrstan govornik. Bio je dobro upućen u tefsirske znanosti, arapski jezik i povrh svega bio je izuzetno pobožan. Umro je 427. godine po Hidžri. Više o njemu pronaći u djelu *El-Iber* (2/255), autora Zehebija.

9. **Vahidi**, punim imenom Alija ibn Ahmed en-Nejsaburi. Bio je Salebijev učenik i jedan od onih koji su briljirali u nauci. Veoma dobro je poznavao arapski jezik. Međutim, on i njegov učitelj zabilježili su mnogo izmišljenih predanja. Umro je 468. godine po Hidžri. Više pronaći u djelu *El-Iber* (2/322), autora Zehebija.

Najznačajniji predstavnici tradicionalne škole tefsira

1. **Abdur-Rezzak es-Sanani ibn Hemmam el-Humejri**, hafiz hadisa, autor je mnogih djela. Prenosio je predanja od Ibn Džurejdža, Evzaija, Sevrija i mnogih drugih. Njegova

predanja bilježili su Ahmed, Ishak i Jahja. Zehebi o njemu veli: "Mnogi učenjaci za njega kažu da je pouzdan, a neka od njegovih predanja zabilježena su u zbirkama u kojima se bilježe samo vjerodostojni hadisi. Međutim, neka njegova predanja ne prenosi niko drugi osim njega. Neki ga optužuju da je bio sklon šiitima. Umro je 211. godine po Hidžri. Više pronaći u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (1/364)."

2. Muhammed ibn Džerir et-Taberi, poznat po nadimku Ebu Džafer, isticao se kao učenjak i napisao je mnoga djela. Rodom je iz Taberistana. Prenosio je hadise od Ibn Muina i mnogih drugih, a njegova predanja bilježio je Taberani i dr. Ibn Huzejma o njemu veli: "Nije mi poznato da na zemaljskoj kugli postoji neko učeniji od njega." Napisao je djela iz oblasti tefsira, kiraeta, razilaženja učenjaka, biografije prenosilaca hadisa i dr. Umro je 310. godine po Hidžri. Više o njemu vidjeti u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (2/710).

3. Ibn Munzir bio je hafiz, učenjak i šerijatski pravnik. Njegovo

puno ime je Ebu Bekr Muhammed ibn Ibrahim en-Nejsaburi. Bio je vrhovni učenjak u Mekki. Napisao je djela kojima nema sličnih, poput djela *El-Mebsut* iz oblasti šerijatskog prava. Bio je samostalan mudžtehid i nije se povodio ni za jednim učenjakom. Njegova predanja prenosio je Ibn Mukri i dr., a on je prenosio hadise od Ibn Saiga i mnogih drugih učenjaka. Umro je 318. godine po Hidžri. Više vidjeti u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (3/772).

4. Ibn Ebi Hatim, imam, hafiz i šejhul-islam, sin je velikog učenjaka Ebu Hatima er-Razija. Otac ga je sa sobom vodio na naučna putovanja tako da je bio u prilici naučiti najvjerodostojnije lance prenosilaca hadisa. Njegova predanja bilježili su Ebuš-Šejh, Ibn Hajjan i dr. Umro je 327. godine po Hidžri. Napisao je djelo *El-Džerhu vet-tadilu*, tefsir u više tomova, djelo *Er-Redd alel-džehmije* i dr. Više o njemu pronaći u djelu *Tezkiretul-Huffaz* (3/829).

METODOLOGIJA RECENZIJJE ARAPSKOG IZDANJA

1. Naveo sam ocjenu vjerodostojnosti svih hadisa koji se nalaze u ovom tefsiru pojašnjavajući u koju kategoriju spada navedeni hadis. Ukoliko je hadis slab, spomenuo sam razlog slabosti, ali sam nastojao biti što koncizniji u tome jer je od mene traženo da ne duljim.

2. Ukoliko je neko predanje ili priča israilijat, upozorio sam na to, posebno ukoliko se radi o israilijatu koji je u suprotnosti s našom vjerom.

3. Naveo sam suru i broj svakog ajeta citiranog u ovom tefsiru.

4. Pojasnio sam značenje manje poznatih riječi.

5. U većini slučajeva uz stihove sam spomenuo njihova autora.

6. Ispravio sam sve eventualne pogreške ili štamparske greške kojih je u ovom djelu bilo veoma malo.

7. Na nekim sam mjestima dodao svoj komentar, međutim to je veoma rijetko.

Upozorenje

Neke hadise koji se nalaze u ovom tefsiru nisam uspio pronaći u drugim hadiskim djelima. Razlog tome je činjenica da je autor neke hadise prenio iz tefsira Salebija i Vahidija, a nijedan primjerak ovih tefsira ne nalazi se u zemljama Šama. Treba imati na umu da hadisi koje prenose njih dvojica nisu vjerodostojni ili su u većini slučajeva apokrifna predanja. U djelu *Minhadžus-sunne* (4/4) stoji: "Učenjaci hadiskih znanosti slažu se da Salebi u svom tefsiru bilježi određen broj izmišljenih predanja kao i njegov učenik Vahidi."

KRATKA BIOGRAFIJA IMAMA KURTUBIJA

El-Kurtubi, imam i mufessir, punim imenom Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed ibn Ebi Bekr ibn Ferhel-Ensari el-Endelusi. Kako se vidi iz imena, porijeklom je iz Španije, Andalusa, a bio je jedan od dobrih Allahovih, dž.š., robova, učenjak, pobožnjak, asketa... Badio se samo onim što mu može koristiti na ahiretu: stjecanjem nauke, ibadetom i pisanjem. Iz oblasti tefsira napisao je djelo od dvanaest tomova i nazvao ga *El-Džamiu li ahkamil-Kur'an*, a ubraja se među najznačajnije i najvrednije tefsire uopće. Pri pisanju ovog djela nije se želio baviti različitim pričama i pripovijestima iz prošlosti, ali je umjesto toga govorio o šerijatsko-pravnim propisima koji se mogu izvući iz ajeta, o kiraetima, gramatičkim analizama, derogiranim i derogirajućim ajetima itd. Osim ovog tefsira, napisao je i djelo u kojem komentira značenje Allahovih, dž.š., lijepih imena i svojstava, djelo *Et-Tizkar fi efdalil-ezkar (Podsjećanje na stanje umrlih)*, koje je konceptijski veoma slično Neveviju *El-Ezkaru*. Međutim, njegovo je djelo sadržajnije jer nosi više informacija. Autor je i sljedećih djela: *Et-Tezkire bi umuril-ahire*, *Šerhut-tekassi*, *Kameul-hirs biz-zuhdi vel-kanaa* i *Reddu zillis-suali bil-kutubi veš-šefaati*. Napisao

je i kratku poslanicu o imenima Allahova Poslanika, s.a.v.s., kao i brojne druge naučnoistraživačke radove. Živio je skromno, odjeven u jednostavnu odjeću, a na glavi je nosio samo običnu kapu. Bio je učenik šejha Ebu Abbasa Ahmeda ibn Omera el-Kurtubija koji je autor djela *El-Mufhim fi šerhi Sahihi Muslim*. Prenosio je predanja od Ebu Alije Hasana ibn Muhammeda ibn Muhammeda el-Bekrija i mnogih drugih. Živio je u mjestu Minja među pripadnicima plemena Benu Hasib u kojem je i ukopan nakon smrti 671. godine po Hidžri. Opširnije o ovome može se pronaći u djelu Ibn Ferhuna *Kitabud-dibadžil-muzeheeb*, str. 317–318.

U djelu *Šezeratuz-zeheb* (5/335) stoji: "Godine 671. po Hidžri umro je imam Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed ibn Ebi Bekr ibn Ferhel-Ensari el-Hazredži el-Kurtubi, autor djela *Et-Tezkire bi umuril-ahire*, tefsira *Džamiu li ahkamil-Kur'an*, koji sadrži mišljenja svih učenjaka. Bio je uistinu velik učenjak, od onih koji su dobro poznavali značenja hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., imao je lijep naučni pristup pri pisanju djela.

Abdur-Rezzak el-Mehdi

TEFSIR

Sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka

S IMENOM ALLAHA, MILOSTIVOG, SAMILOSNOG

Molimo Ga da nam pomogne i donosimo salavate Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., njegovoj porodici i ashabima.

Šejh, imam, učenjak i muhaddis Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed ibn Ebi Bekr ibn Ferh el-Ensari el-Hazredži el-Endelusi el-Kurtubi (Allah mu se smilovao) veli:

Hvala Allahu, dž.š., Koji je Sebe pohvalio prije nego što je neko od stvorenja to učinilo. Svjedočim da nema drugog boga osim Allaha, dž.š., Jedinog, Koji nema druga. On je Gospodar, utočište je svemu, On je Jedini, Živi i Vječni i nikada neće umrijeti; Uzvišeni i Plemeniti, objavio je Kur'an, stvorio je čovjeka i kao najveću blagodat podario mu vjeru i poslao Svoga Poslanika, s.a.v.s., da mu značenje kur'anskih ajeta pojasni. Poslao ga je s jasnom Knjigom koja rastavlja sumnju od uvjerenja. To je Knjiga kojoj sličnu ni najrječitiji ne mogu sastaviti, ni najoštroumniji nadmašiti, ni najdarovitiji književnici prevazići pa makar svi jedni drugima pomagali. Njezini ajeti pouka su onima koji pouku prihvaćaju, uputa su onima koji Allahove, dž.š., naredbe žele izvršavati. Allah, dž.š., je u njoj pojasnio propise vjere, ukazao na to

šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno, radi pouke naveo je neke pripovijesti da služe kao primjer drugim ljudima, a o čemu oni bez nje ništa ne bi mogli znati. Allah, dž.š., kaže: "*U Knjizi Mi nismo ništa izostavili...*" (El-En'am, 38) Allah, dž.š., se putem Kur'ana obratio Svojim miljenicima i oni su Njegove poruke razumjeli, objasnio im je šta od njih traži i oni su to shvatili. Zato su oni koji Kur'an uče nosioci Allahove, dž.š., tajne, oni su oni koji u svojim grudima znanje koje im je On podario nose, nasljednici su Njegovih vjerovjesnika i povjerenika, oni su Allahovi, dž.š., odabranici i svita. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Allah, dž.š., među nama ima Svoju svitu i odabranike." Ashabi upitaše: "Allahov Poslaniče, ko su oni?" Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovori: "Hafizi Kur'ana, oni su Allahova, dž.š., svita i odabranici."² Onaj ko poznaje Allahovu, dž.š., Knjigu svakako je najpreči da se kloni Njegovih zabrana, da ono što zna stalno ima na umu, da se boji Allaha, dž.š., da zna da ga On neprestano nadzire pa neka se stidi svoga Gospo-

² Hadis bilježe Ibn Madža, Ahmed, Hakim i Nesai u djelu *Sunenul-kubra* od Enesa, r.a., i vjerodostojan je, sahih.

dara da čini grijeh. Jer, on je taj koji se ogrnuo plaštem vjerovjesnika i na Sudnjem danu bit će svjedok protiv onih koji nisu željeli slijediti Pravi put. Allah, dž.š., rekao je: *"I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi..."* (El-Bekara, 143) Onaj ko poznaje Kur'an, ali je nemaran prema njemu, i ponaša se poput onoga ko uopće ništa ne zna, onaj koji bude posjedovao znanje iz Kur'ana, ali mu to ne bude nimalo koristilo pa ga ne budu plašili ajeti koji govore o kazni te se upusti u svakojake grijehe i poroke, Kur'an će biti dokazom i svjedokom protiv njega. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Kur'an će biti dokaz tebe ili protiv tebe."³ Onaj koga je Allah, dž.š., učinio posebnim zbog znanja koje mu je podario obavezan je da istinski uči Kur'an, da razmišlja o njegovim značenjima i porukama i da se potruži da ono što mu nije jasno razjasni. Allah, dž.š., rekao je: *"Knjiga koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o riječima njezinim razmislili..."*

³ Dio hadisa koji bilježe Muslim u *Sahihu*, Ahmed i Darimi, od Ebu Malika el-Ešarija, r.a. Hadis u cijelosti glasi: "Čistoća je pola vjere. Riječi 'El-Hamdu lillahi' ispunjavaju vagu dobrih djela, a riječi 'Subhanallahi vel-hamdu lillahi' ispunjavaju prostor između nebesa i Zemlje. Namaz je svjetlo, a sadaka je dokaz. Strpljivost je spas, a Kur'an će biti dokaz za tebe ili protiv tebe. Svi ljudi nešto rade pa će neki zbog svojih djela biti spašeni, a neki će propast doživjeti."

(Sad, 29) I rekao je Uzvišeni: *"Kako oni ne razmisle o Kur'anu, ili su im na srcima katanci!"* (Muhammed, 24) Molim Allaha, dž.š., da nas učini od onih koji se na pravilan način odnose prema Kur'anu pa da razmišljamo o njegovim značenjima, izvršavamo njegove naredbe i klonimo se njegovih zabrana. Molimo Ga da ne budemo među onima koji u nečem drugom uputu traže, jer je uputa u koju Kur'an poziva jasna, a njegovi su propisi jasni i argumentirani. U njemu se ogleda svako dobro ovog i onog svijeta, a oni koji ga slijede bogobojažni su i njima će grijesi biti oprošteni. Allah, dž.š., odredio je da Njegov Poslanik, s.a.v.s., pojasni svojim ashabima sve što im je nejasno u Kur'anu da bi ukazao na značaj njegova poslanstva i njegovu neophodnost. Allah, dž.š., rekao je: *"A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje."* (En-Nahl, 44) Nakon toga, odredio je da učenjaci na osnovu pojašnjenja Allahova Poslanika, s.a.v.s., dolaze do novih spoznaja. Bavljenje ovom naukom svakako će ih učiniti posebnim, a Allah, dž.š., obilno će ih nagraditi zbog toga. Allah, dž.š., rekao je: *"Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje."* (El-Mudžadela, 11) Kur'an je osnova, a hadisi Allahova Poslanika, s.a.v.s., njegovo su pojašnjenje. Razumijevanje ovoga od učenjaka pruža nam dodatno pojašnjenje. Pa

neka je hvala Allahu, dž.š., Koji je naša srca učinio posudama ispunjenim Njegovom Knjigom i Koji je našim ušima omilio slušanje hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., pa zbog toga naše duše žude za izučavanjem kur'anskih poruka i značenja. Moli-mo Gospodara svih svjetova da zbog toga bude zadovoljan nama i da nam poveća naše znanje o vjeri.

S obzirom na to da je Kur'an knjiga koja u sebi objedinjuje sve vjerske znanosti, našao sam potrebnim da cijeli svoj život posvetim izučavanju tefsira i da na tom putu upotrijebim svu svoju energiju. Odlučio sam napisati jedno opširno djelo koje će sadržavati komentar kur'anskih ajeta, njihovo značenje, gramatičku analizu, različito učenje po kiraetima, pobijanje svih pogrešnih mišljenja koja su u našu vjeru nastojali unijeti oni koji su skrenuli s Pravoga puta. U ovom djelu navest ću i brojne hadise koji pojašnjavaju propise i okolnosti u kojima su pojedini ajeti objavlji-vani. Pokušat ću pojasniti sva njihova značenja i ono što je manje jasno učiniti bliskijim običnom svijetu. Navodit ću i izreke ranijih učenjaka kao i svih onih koji su se istakli u nauci. Prije svega želim da sadržaj ovog djela služi kao podsjetnik meni i da bude na vagi mojih dobrih djela u trenutku kad me budu spuštali u kabur kao i na Sudnjem danu kada stanemo pred našega Gospodara. Allah, dž.š., rekao je: *"Toga dana*

čovjek će o onome što je pripremio, a što propustio obaviješten biti." (El-Kijama, 13) I rekao je Uzvišeni: *"Svako će saznati ono šta je pripremio, a šta je propustio."* (El-Infitar, 5)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Kada čovjek umre, prestaju mu se pisati djela osim u trima slučajevima: trajne sadake koju je udijelio, korisnog znanja koje je nakon sebe ostavio i zbog dobro odgojenog djeteta koje uči dove za njega."⁴

Pri pisanju ovog djela sebi sam postavio sljedeće uvjete: kada budem navodio citate, obavezno ću navesti i imena njihovih autora, a prilikom citiranja hadisa, navest ću imena hadiskih zbirki u kojima se navedeni hadis nalazi. Jer, neko je rekao: "Ono što će povećati beričet u znanju jeste to da kada nekog citiramo, navedemo i njegovo ime." Često u djelima iz oblasti šerijatskog prava ili tefsira možemo pročitati hadise uz koje nije označeno ko ih prenosi niti ko ih bilježi tako da onaj ko nije dobro upućen u hadisku nauku ostaje zbunjen jer ne zna da li je ono što je pročitao vjerodostojno ili nije. Poznavanje svega toga uistinu je veliko znanje, jer ništa nije dozvoljeno koristiti kao dokaz sve dok se ne pojasni njegovo porijeklo kao i djela u kojima je zabilježeno. U ovom ćemo djelu nastojati pojasniti

⁴ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi i Nesai od Ebu Hurejre, r.a.

ko i na kojem mjestu bilježi citirano predanje, a Allaha, dž.š., molimo da ono što budemo činili bude ispravno. Većinu priča i pripovijesti koje bilježe neki mufessiri kao i navode historičara neću spominjati, osim ono što bude neophodno za pojašnjenje nekog ajeta. Umjesto toga, nastojat ću se pozabaviti šerijatskim propisima koji su nam neophodni u životu. Svaki ajet koji sadrži jedan, dva ili više propisa potanko ću pojasniti, a nakon što završim s propisima, spomenut ću povode objave ajeta, tumačenje onoga što je nejasno i tako ću postupati sve do kraja ovog djela. Djelo sam nazvao *Džamiu li ahkamil-Kur'ani vel-mubejjinu lima tedammenehu mines-sunneti ve ajil-Furkan* (*Sveobuhvatna kolekcija propisa Kur'ana i pojašnjenje sunneta i sadržaja kur'anskih ajeta*) i molim Allaha, dž.š., da moj trud učini iskrenim, radi stjecanja Njegova zadovoljstva i da sevapi od njegova pisanja koriste meni i mojim roditeljima. Zaista, On čuje dove i brzo ih uslišava.

Poglavlje o odlikama Kur'ana, podsticanju na njegovo učenje, odlikama onoga ko ga izučava i uči, sluša njegovo učenje i radi po njegovim uputama

Ovo je poglavlje veoma opširno, a učenjaci su o ovoj temi napisali brojna djela. Ovdje ćemo spomenuti

samo neka predanja koja govore o odlikama Kur'ana, o nagradi koju je Allah, dž.š., pripremio njegovim sljedbenicima ukoliko njihove namjere budu iskrene. Prvo što vjernik treba osjećati kada je riječ o Kur'anu jeste to da je on govor Gospodara svih svjetova, da nije stvoren, da su to riječi Onoga Kojem niko nije sličan niti ravan. Kur'an je svjetlo Allahova, dž.š., uzvišenog Bića, njegovo učenje i izgovaranje njegovih harfova naređeno im je u prilikama izvršavanja ibadete, a u većini drugih situacija to im je preporučeno. Ako čovjek zapostavi njegovo učenje, bit će kažnjen, a za njegovo učenje bit će obilato nagrađen. O ovome se slažu svi muslimani i o ovome su prenesena vjerodostojna predanja. Ljudi će biti nagrađeni ili kažnjeni samo za ono u čemu su imali mogućnost izbora, a o čemu ćemo kasnije opširnije govoriti. Da Allah, dž.š., nije ojačao srca vjernika, oni ga ne bi mogli učiti niti razumjeti njegova značenja niti bi se mogli na ispravan način odnositi prema njemu. Allah, dž.š., rekao je: "*Da ovaj Kur'an kakvom brdu objavimo, ti bi vidio kako je strahopoštovanja puno i kako bi se od straha pred Allahom raspalo.*" (El-Hašr, 21) Zar se snaga ljudskih srca može usporediti sa stamenošću visokih brda? Ali, Allah, dž.š., iz Svoje milosti i dobrote ojačao je srca vjernika i pomogao im da u njima ponesu svjetlo Kur'ana.

Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah, dž.š., kaže: 'Koga učenje Kur'ana i spominjanje Moga imena zaokupe od upućivanja dove, Ja ću mu dati najbolje što dajem onima koji Me mole.' Odlikovanost Allahova, dž.š., govora u odnosu na ostale govore jest kao odlikovanost Allaha, dž.š., nad stvorenjima."⁵ Ebu Muhammed ed-Darimi es-Semerkandi u svom *Musnedu* bilježi predanje u kojem stoji da je Abdullah rekao: "Sedam dugih sura su u veličini Tevrata, sure koje imaju oko stotinu ajeta zajedno su velike kao Indžil, sure koje su malo manje od njih zajedno su velike kao Zebur, a ostatak sura je ono što nadmašuje prethodne objave."

Alija, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Pojavit će se smutnja koja će biti poput dijelova mrkale noći." Alija, r.a., upita: "Allahov Poslaniče, gdje da potražimo izlaz?" Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovori: "U Allahovoj, dž.š., knjizi – Kur'anu; u njemu je pripovijest o onima koji su živjeli prije vas i nagovještaj onoga što će se desiti nakon vas. U njemu ćete pronaći

presudu za vaše sporove; Kur'an je doista govor koji rastavlja istinu od neistine i on nije nikakva lakrdija. Onoga ko ga zbog oholosti odbaci, Allah, dž.š., će poniženim učiniti, a onoga ko bude tražio uputu u nečem drugom, Allah, dž.š., će u zabludi ostaviti. Kur'an je pruženo Allahovo, dž.š., uže, jasno svjetlo i odraz mudrosti. On je knjiga koju nikakve strasti ne mogu izmijeniti niti jezici laž ubaciti. Ničije mišljenje ne može nadmašiti njegove poruke, a učenjaci se ne mogu zasiti njegovom mudrošću. Pobožnjacima njegovo učenje nikada ne dosadi bez obzira na to koliko su ga puta proučili. Njegova čuda nikada ne prestaju, čak su i džini, kada su čuli njegovo učenje, rekli da su čuli Kur'an čije slušanje divljenje izaziva. Ko bude crpio znanje iz njega druge će nadmašiti, ko po njemu bude sudio bit će pravedan, ko po njemu bude radio bit će obilato nagrađen. Ko njemu bude pozivao bit će upućen na Pravi put."⁶

⁵ Hadis bilježe Tirmizi, Ebu Nuajm i Munziri i u osnovi je slab (daif). Također, bilježi ga Bejheki od Omera, r.a., a prenosi se hadis sličnog značenja od Ebu Hurejre, r.a., Džabira, r.a. i Huzejfe, r.a., tako da je zbog brojnosti predanja na stepenu dobrog (hasen) hadisa.

⁶ Hadis bilježe Tirmizi i Darimi kao predanje Harisa, koji je rekao: "Jednog dana prošao sam pored džamije Allahova Poslanika, s.a.v.s., i čuo da se ljudi o nečemu žučno raspravljaju. Ušao sam kod Alija, r.a., i rekao mu: 'Vladaru pravovjernih, vidiš li da su se ljudi počeli raspravljati?' Ali, r.a., upita: 'Zar su već počeli to činiti?' Rekao sam: 'Jesu.' Ali, r.a., reče: 'Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: 'Pojavit će se smutnja...'" Značenje ovog predanja je ispravno, ali je njegov lanac prenosilaca slab.

Osman ibn Affan, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najbolji među vama su oni koji nauče Kur'an pa druge tome podučavaju."⁷

Ebu Musa el-Ešari, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Primjer vjernika koji uči Kur'an jeste limun koji ima ugodan miris i okus. Primjer vjernika koji ne uči Kur'an jeste hurma koja ima lijep okus, ali nema miris. Primjer licemjera koji uči Kur'an jeste cvijet koji ima lijep miris, ali je njegov okus gorak. A primjer licemjera koji ne uči Kur'an jeste gorka tikvica koja nema miris, a ima gorak okus."⁸

Pripovijeda se da je Ebu Abdur-Rahman es-Sulemi običavao, kad bi neko pred njim naučio Kur'an napamet, staviti mu ruku na glavu i reći: "Boj se Allaha! Ne znam da iko može biti bolji od tebe ako budeš radio po onome što si naučio."

Darimi bilježi da je Vehb ez-Zimari rekao: "Kome Allah, dž.š., omogućiti da nauči Kur'an napamet, pa ga on bude danju i noću učio i bude radio po njegovim odredbama, Allah, dž.š., će ga na Sudnjem danu proživjeti u društvu meleka i vjerovjesnika."

⁷ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmiz, Ibn Madža, Ahmed i Darimi.

⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmiz, Nesai, Ibn Madža, Ahmed i Darimi.

Aiša, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onaj ko vješto uči Kur'an bit će u društvu časnih i plemenitih meleka, a onaj ko s poteškoćom uči Kur'an imat će dvije nagrade."⁹ Imat će dvije nagrade – zbog učenja Kur'ana i zbog poteškoće koju tom prilikom osjeća, dok će onaj koji vješto uči Kur'an imati veću nagradu od njega zbog toga što je i njemu nekada bilo teško učiti, ali je to prevazišao i vježbajući postao tako vješt da je njegovo učenje slično učenju meleka.

Abdullah ibn Mesud, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onome ko prouči jedan harf iz Kur'ana, bit će upisano jedno dobro djelo, a svako dobro djelo bit će deseterostruko nagrađeno. Ne kažem da je *Elif Lam Mim* jedan harf, nego je *Elif* harf, *Lam* je harf, *Mim* je harf."¹⁰

Ukba ibn Amir, r.a., pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom došao među ashabe koji su sjedili pred džamijom pa je upitao: "Ko bi od vas volio da svako jutro ode u mjesto Buthan ili

⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmiz i Nesai u djelu *Sunenul-Kubra* i Ahmed. Izraz koji bilježi Kurtubi je kod Muslima i ostalih autora, dok se u predanju Buharija kaže: "Primjer onoga koji uči Kur'an i njegov je čuvar (zna ga napamet) jeste onaj koji je sa časnim i plemenitim melekima. (Prim. red.)"

¹⁰ Hadis bilježi Tirmizi.

Akik i da svaki put sa sobom dovede dvije krupne deve?" Ashabi rekoše: "Allahov Poslaniče, svi bismo mi to voljeli." Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Da neko od vas ujutro ode u džamiju pa nauči ili prouči dva ajeta iz Kur'ana to mu je bolje od dvije deve, a ko prouči tri ajeta to mu je bolje od tri deve, četiri proučena ajeta bolja su od četiri deve itd."¹¹

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onome ko od vjernika otkloni neku ovosvjetsku nevolju, Allah, dž.š., će otkloniti jednu nevolju na Sudnjem danu. Onome ko olakša nekome ko je u poteškoćama, Allah, dž.š., će olakšati i na ovom i na onom svijetu. Onome ko sakrije mahanu jednog muslimana, Allah, dž.š., će sakriti njegove mahane i na ovom i na onom svijetu. Allah, dž.š., pomaže Svoje robu sve dok rob pomaže svome bratu muslimanu. Onome ko krene putem kojim se stječe nauka, Allah, dž.š., će olakšati put do Dženneta. Kad god se u jednoj od Allahovih, dž.š., kuća okupe ljudi s namjerom da uče Kur'an i da ga međusobno proučavaju, Allah, dž.š., će na njih spustiti smirenost, obaviti će ih Allahova, dž.š., milost, okružiti će ih meleki, i Allah, dž.š., će ih spomenuti kod onih koji su kod Njega. Čija djela ne

budu dobra, neće mu pomoći dobro porijeklo."¹²

Ukba ibn Amir, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onaj ko javno uči Kur'an, poput je onoga koji javno udjeljuje sadaku, a onaj ko tajno u samoći uči Kur'an, poput je onoga koji tajno udjeljuje sadaku."¹³

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu bit će doveden učaj Kur'ana pa će Kur'an reći: 'Gospodaru, omogući mu da na glavu stavi krunu plemenitosti.' Nakon toga će reći: 'Gospodaru, povećaj mu i omogući da odjene ogrtač plemenitosti.' Nakon toga će reći: 'Gospodaru, budi zadovoljan njime', i Allah, dž.š., će biti zadovoljan njime i bit će mu rečeno: 'Uči Kur'an i uspinji se u Džennetu', pa će mu za svaki proučeni ajet biti povećan stepen u Džennetu."¹⁴

Abdullah ibn Amr, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onome ko je učio Kur'an na ovom svijetu bit će rečeno: 'Uči i uzdiži se u Džennetu, uči kao što si na

¹¹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ebu Davud.

¹² Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

¹³ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed i Nesai u djelu *Sunenul-kubra* i vjerodostojan je, sahih.

¹⁴ Hadis bilježe Tirmizi i Hakim i hasen je, dobar.

dunjaluku učio, tvoj stepen bit će kod posljednjeg ajeta koji proučiš.”¹⁵

Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kada učaj Kur’ana uđe u Džennet, bit će mu rečeno: ‘Uči i uzdiži se.’ Kada počne učiti, za svaki proučeni ajet uzdignut će se za jedan stepen u Džennetu tako da će njegov posljednji stepen biti kod posljednjeg proučenog ajeta.”¹⁶

Ummu Derda, r.a., pripovijeda da je jednom prilikom ušla kod Aiše, r.a., i upitala je: “Kakva će u Džennetu biti razlika između onih koji su učili Kur’an i onih koji to nisu činili?” Aiša, r.a., odgovorila je: “Broj kur’anskih ajeta bit će broj stepeni u Džennetu. Niko od onih koji su ušli u Džennet neće imati veći stepen od učaća Kur’ana.”

Ibn Abbas, r.a., veli: “Onoga ko bude učio Kur’an i bude slijedio njegove upute, Allah, dž.š., će uputiti, sačuvati zablude i poštedit će ga poteškoća polaganja računa na Sudnjem danu. O tome govori sljedeći ajet: ‘Onaj ko bude slijedio Moju uputu neće zalutati i neće nesretan biti.’ (Ta-Ha, 124) Allah, dž.š., garantirao je onome ko slijedi Njegovu uputu da neće zalutati na ovom svijetu, a na ahiretu neće biti nesretan.”

¹⁵ Hadis bilježe Tirmizi, Ahmed i Nesai u djelu *Sunenul-kubra*, i sahih je, vjerodostojan.

¹⁶ Hadis bilježe Ibn Madža i Ahmed i hasen je, dobar.

El-Lejs veli: “Nikome Allahova, dž.š., milost nije bliža nego onome ko sluša učenje Kur’ana, jer je Allah, dž.š., rekao: *A kad se uči Kur’an, vi ga slušajte i šutite da biste bili pomilovani.*” (El-A’raf, 204)

Abdullah ibn Amr, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko na noćnom namazu prouči deset ajeta, neće biti upisan među nemarne. Ko prouči stotinu ajeta, bit će svrstan među robove koji Mu se stalno obraćaju, a ko prouči hiljadu ajeta, bit će među onima koje obilata nagrada čeka.”¹⁷

Na koji način treba učiti Kur’an, šta je tom prilikom pokuđeno a šta zabranjeno činiti

Katada pripovijeda da je upitao Enesa, r.a., o načinu na koji je Allahov Poslanik, s.a.v.s., učio Kur’an, pa mu je on odgovorio: “Gdje god je trebalo izgovoriti dužinu (medd), on, s.a.v.s., bi to činio. Dužinu bi izgovarao u riječima Bismillahi, Rahman i Rahim.”¹⁸

Ummu Selema, r.a., pripovijeda: “Pri učenju Kur’ana Allahov Poslanik, s.a.v.s., pravio bi stanku nakon svakog proučenog ajeta. Proučio bi: *‘El-Hamdu lillahi rabbil-alemin.’*

¹⁷ Hadis bilježe Ebu Davud, Darimi i sahih je, vjerodostojan.

¹⁸ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, Ebu Davud, Ibn Madža i Ahmed.

Predahnuo bi, a nakon toga bi pro-
učio: *'Er-Rahmanir-Rahim.'* Opet
bi predahnuo pa bi proučio sljedeći
ajet: *'Maliki jevmid-din.'*¹⁹

Prenosi se da je Allahov Poslanik,
s.a.v.s., također, rekao: "Najljepši glas
pri učenju Kur'ana ima onaj koji kada
čuješ njegovo učenje, imaš osjećaj da
se boji Allaha, dž.š."²⁰

Pripovijeda se da je Zijad en-Nu-
mejri jednom prilikom u društvu
nekih učaća Kur'ana došao kod Enesa
ibn Malika, r.a., pa mu neko reče:
"Učinam malo Kur'an." On je imao
veoma prodoran glas pa počeo veoma
glasno učiti. Enes, r.a., koji se pokrio
po licu, skide prekrivač i reče: "As-
habi nisu na taj način učili Kur'an."

Prenosi se da je Kajs ibn Ubad
rekao: "Ashabi su smatrali pokude-
nim preglasno spominjanje Allaha,
dž.š." Među onima koji su smatrali
da je preglasno učenje Kur'ana po-
kuđeno sljedeći su učenjaci: Seid ibn
Musejjib, Seid ibn Džubejr, Kasim
ibn Muhammed, Hasan, Ibn Sirin,
Nahai, Malik ibn Enes i Ahmed ibn
Hanbel. Svi su oni smatrali da je po-
kuđeno previše glasno učiti Kur'an.
Prenosi se da je Seid ibn Musejjib čuo
Omera ibn Abdul-Aziza kako kao
imam preglasno uči Kur'an pa mu
je rekao: "Allah, dž.š., te popravio!
Imami ne trebaju toliko glasno učiti

Kur'an." Nakon toga, Omer ibn
Abdul-Aziz nikada nije preglasno
učio Kur'an.

Prenosi se da je Kasim ibn Mu-
hammed u džamiji Allahova Posla-
nika, s.a.v.s., čuo nekog čovjeka da
suviše glasno uči Kur'an pa ga je pre-
korio zbog toga i proučio mu sljedeće
ajete: *'A on je zaista, knjiga zaštićena,
laž joj je strana, bilo s koje strane,
ona je Objava od Mudroga i hvale
dostojnoga.'* (El-Fussilet, 41-42)

Prenosi se da je Malik upitan o
podizanju glasa pri učenju Kur'ana u
namazu, pa je on to osudio i rekao da
je to veoma pokuđeno. Muhammed
ibn Kasim upitan je o pretjeriva-
nju u melodičnosti prilikom učenja
Kur'ana u namazu, pa je odgovorio:
"To mi se ne sviđa! Neki to čine
samo da bi zaradili što više dirhema."
Neki učenjaci smatraju dozvoljenim
podizanje glasa pri učenju Kur'ana i
razvijanje melodičnosti, a kao razlog
navode činjenicu da takvo učenje
ostavlja veći trag u dušama onih koji
ga slušaju. Kao dokaz oni navode
sljedeća predanja:

Berra ibn Azib, r.a., prenosi da
je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:
"Ukrasite učenje Kur'ana svojim
glasovima."²¹

Prenosi se da je Allahov Poslanik,
s.a.v.s., također, rekao: "Nije naš onaj

¹⁹ Hadis bilježi Tirmizi i sahih je, vjerodostojan.

²⁰ Hadis bilježi Ibn Madža i sahih je, vjerodostojan.

²¹ Hadis bilježe Ebu Davud, Nesai i Ibn Madža, i sahih je, vjerodostojan.

ko ne uljepšava svoj glas pri učenju Kur'ana."²²

Ebu Musa el-Ešari, r.a., jednom je prilikom rekao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: "Da sam znao da slušaš moje učenje Kur'ana, još bih ga ljepše učio."²³

Abdullah ibn Mugaffel, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na dan osvojenja Meke Allahov Poslanik, s.a.v.s., jašući na devi, učio je melodičnim glasom suru El-Feth."²⁴

Sljedeći su učenjaci smatrali da je dozvoljeno melodičnim glasom učiti Kur'an: Ebu Hanifa i njegovi učenici, Šafija, Ibn Mubarek, Nadr ibn Šumejl, Ebu Džefer et-Taberi, Ebu Hasan el-Bettal, kadija Ebu Bekr ibnul-Arebi i dr.

Smatram da je prvo mišljenje ispravnije, jer prvi hadis koji navodi druga skupina učenjaka ima obratno značenje, tj. "Uljepšajte svoje glasove učenjem Kur'ana." Hattabi veli: "Na ovaj način mnogi hadiski učenjaci komentiraju ovaj hadis, tj. uljepšajte svoje glasove učenjem Kur'ana." Ovo mišljenje Mamer i Mensur prenose

od Talhe, tj. da ovaj hadis ima obratno značenje, i ovo je mišljenje ispravno.

Hattabi veli: "Talha prenosi od Abdur-Rahmana ibn Avsedža, a on od Berraa ibn Aziba, r.a., koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Uljepšajte učenje Kur'ana svojim glasovima.'" Značenje ovog hadisa je – učite Kur'an što više možete i zaposlite svoje glasove učenjem njegovih ajeta i neka vam to bude obilježje i ukras. Neki smatraju da je smisao ovog hadisa podsticanje na učenje Kur'ana i ustrajnost u tome.

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ukrasite svoje glasove učenjem Kur'ana."²⁵

Prenosi se da je Omer, r.a., rekao: "Uljepšajte svoje glasove učenjem Kur'ana."

Ovo značenje imaju i riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "Nije naš onaj ko ne uljepšava svoj glas pri učenju Kur'ana", tj. nije naš onaj ko u skladu sa svojim mogućnostima ne uljepšava svoj glas pri učenju Kur'ana. Ovako je ovaj hadis prokomentirao Abdullah ibn Ebi Mulejka. Abdullah ibn Ebi Zejd pripovijeda: "Pored nas je naišao Ebu Lubaba i krenuli smo s njim sve dok nije ušao u svoju kuću. Tu smo zatekli nekog čovjeka u pohabanoj odjeći pa sam ga čuo kako veli: 'Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Nije naš onaj ko ne uljepšava svoj glas pri učenju Kur'ana.'

²² Hadis je sahih, vjerodostojan, i bilježe ga Ebu Davud, Ibn Madža, Darimi i Ahmed od Sada ibn Ebi Vekkasa, r.a. Buhari bilježi isti hadis u svom *Sahihu* od Ebu Hurejre, r.a.

²³ Hadis bilježe Ibn Hibban i Hakim, i vjerodostojan je, sahih.

²⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi i Ahmed.

²⁵ Hadis je vjerodostojan.

Upitao sam Ibn Ebi Mulejku: 'Ebu Muhammede, a šta će onaj čiji glas nije lijep?' Odgovorio mi je: 'Neka ga uljepša onoliko koliko je u stanju to učiniti.'

Predanje Ebu Musaa el-Ešarija, r.a., koji je rekao: "Da sam znao da me slušaš, još bih ljepše učio", upućuje na to da je on dosta brzo učio Kur'an, a imao je veoma lijep glas. Da je znao da Allahov Poslanik, s.a.v.s., sluša njegovo učenje, učio bi sporije i razgovjetnije kao što je činio u slučaju kada je znao da Allahov Poslanik, s.a.v.s., sluša njegovo učenje. Tada bi ljepota njegova glasa još više došla do izražaja. Bože sačuvaj da neko pomisli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao da nečiji glas ili nešto drugo može uljepšati Kur'an. Onaj ko to tvrdi smatra da je Kur'anu potreban neko ko će ga uljepšavati. A kako će tako biti kada je Kur'an nenadmašno svjetlo i najljepši ukras onome ko se ogrne njegovom svjetlošću i uputom.

Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., onima koji su veoma glasno spominjali Allaha, dž.š., rekao: "Ljudi, polahko, jer vi ne dozivate nekoga ko je gluh ili nekoga ko je daleko."²⁶

²⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed. U nastavku se kaže: "Nakon toga je rekao Abdullahu ibn Kajsu, r.a.: 'Podučit ću te riječima koje su iz dženetskih riznica! – La havle ve la kuvvete illa billah' (Nema snage

Ovo razilaženje odnosi se na situaciju kada se zbog variranja glasa i pretjerane melodičnosti ne može razumjeti značenje ajeta koji se uče. Ukoliko se to desi, onda je takav način učenja Kur'ana definitivno zabranjen. Primjer za to jeste ono što neki učaci iz Egipta čine kada uče pred kraljevima ili prije dženaza i za to uzimaju naknadu. Zbog toga je njihov trud uzaludan i njihova će djela propasti, jer oni smatraju dozvoljenim mijenjanje načina učenja Kur'ana pretjeranim melodiranjem. Na ovaj način oni su se drznuli pred Allahom, dž.š., dodajući u Njegovu objavu ono što On nije objavio. Tako oni pokazuju svoje nerazumijevanje vjere i suprotstavljanje praksi Allahova Poslanika, s.a.v.s., što je u suprotnosti s postupcima dobrih ljudi, a sve to nastaje zbog toga što im je šejtan uljepšao njihova ružna djela pa oni misle da lijepo postupaju. Takvi u zabludi lutaju i s Allahovom, dž.š., Knjigom se poigravaju. Da nas Allah, dž.š., sačuva toga!

Naši učenjaci kažu: "Ono što neki učaci u našem vremenu čine prije držanja predavanja ili na nekim skupovima slično je opisanoj situaciji, jer pretjeruju u melodičnosti tako da neki sliče kršćanskim svećenicima kada izgovaraju molitve." Pravilno učenje Kur'ana jeste ono u kojem se uči razgovjetno tako da svaki harf

ni moći osim Allahove, dž.š., snage i moći." Ovo predanje bilježi Buhari.

dode do izražaja. Allah, dž.š., rekao je: *"I izgovaraj Kur'an pažljivo..."* (El-Muzemmil, 4) Ummu Selema, r.a., jednom je prilikom upitana o načinu na koji je Allahov Poslanik, s.a.v.s., učio Kur'an i kako je obavljao namaz, pa je rekla: "Da ste samo vidjeli njegovo obavljanje namaza! Klanjao bi pa bi onoliko koliko je klanjao odspavao a nakon toga bi klanjao onoliko koliko je spavao i tako bi postupao sve dok ne svane. Učio je Kur'an razgovijetno – harf po harf."²⁷

Upozorenje učačima Kur'ana i učenjacima na licemjerstvo i dvoličnost

Allah, dž.š., kaže: *"I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte..."* (En-Nisa', 36) I rekao je Uzvišeni: *"Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga."* (El-Kehf, 110)

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Prvi kojima će se na Sudnjem danu presuditi jesu sljedeći: čovjek koji je poginuo kao šehid. Allah, dž.š., dovest će ga pred Sebe, ukazat će mu na blagodati koje mu je podario i on će ih priznati. Nakon toga, Allah, dž.š., upitat će ga: 'Šta si uradio s

blagodatima koje sam ti podario?' On će odgovoriti: 'U Tvoje ime sam se borio sve dok na tom putu nisam poginuo.' Allah, dž.š., će mu reći: 'Lažeš! Borio si se da bi ljudi o tebi pričali kako si hrabar. To je i rečeno!' Nakon toga, Allah, dž.š., će narediti da ga okrenutog licem prema tlu povuku i bace u vatru. Drugi je čovjek koji je stjecao znanje i druge je tom znanju podučavao i Kur'an je učio. Kada stane pred Allaha, dž.š., Allah, dž.š., ukazat će mu na blagodati koje mu je podario i on će ih priznati pa će ga Allah, dž.š., upitati: 'Šta si uradio s blagodatima koje sam ti podario?' On će odgovoriti: 'Stjecao sam znanje, druge sam tom znanju podučavao i u Tvoje sam ime Kur'an učio.' Allah, dž.š., reći će: 'Lažeš! Ti si stjecao znanje samo da bi ljudi za tebe rekli da si učen, a Kur'an si učio da bi ljudi o tebi pričali da si dobar učač i to je i rečeno!' Nakon toga, Allah, dž.š., će narediti da ga okrenutog licem prema tlu povuku i bace u vatru. Treći je čovjek onaj kojem je Allah, dž.š., dao obilnu nafaku. Bit će doveden pred Allaha, dž.š., pa će mu On ukazati na blagodati kojima ga je obdario i on će ih priznati, a Allah, dž.š., će ga upitati: 'Šta si uradio s blagodatima koje sam ti podario?' On će odgovoriti: 'Nisam propustio nijednu priliku da udijelim za ono čime si Ti zadovoljan a da to nisam učinio.' Allah, dž.š., reći će mu: 'Lažeš! Ti si to činio samo zbog toga da bi ljudi pričali o tebi kako

²⁷ Hadis bilježe Ebu Davud, Nesai, Ahmed i Tirmizi. Tirmizi kaže: "Hadis je sahih ili hasen."

si darežljiv i to je rečeno.' Nakon toga, Allah, dž.š., naredit će da ga okrenutog licem prema tlu povuku i bace u vatru."²⁸ Tirmizi bilježi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon što je izgovorio ovaj hadis, stavio ruku na koljeno Ebu Hurejre, r.a., i rekao mu: "Ebu Hurejra, ova su trojica prvi s kojima će džehenemska vatra biti potpaljena." Pravo ime Ebu Hurejre, r.a., jeste Abdullah, a neki smatraju da se zvao Abdur-Rahman. On o sebi veli: "Nazvan sam Ebu Hurejra (Skrbnik mačaka) zbog toga što sam jednom prilikom u krilu držao mačku pa me Allahov Poslanik, s.a.v.s., upita: 'Šta ti je to u krilu?' Odgovorio sam: 'Mačka.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., tada mi reče: 'Ti si Ebu Hurejra (Skrbnik mačaka).'" Ibn Abdul-Berr veli: "Ovaj hadis odnosi se na one koji činjenjem svojih djela i stjecanjem znanja ne žele steći zadovoljstvo Allaha, dž.š., nego za cilj imaju neku ovodunjalučku korist."

Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko bude stjecao znanje radi nečeg drugog, a ne u ime Allaha, dž.š., i Njegova zadovoljstva, sam sebi priprema mjesto u Džehennemu."²⁹

Abbas ibn Abdul-Mutallib, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ova će se vjera raširiti pa će preći granice mora tako da će u lađama preko mora biti prevezeni konji koji će se koristiti u borbi na Allahovu, dž.š., putu. Tada će se pojaviti ljudi koji će učiti Kur'an, a nakon toga će govoriti: 'Ko uči bolje od nas, ima li iko da je učeniji od nas!'" Nakon ovih riječi Allahov Poslanik, s.a.v.s., upitao je svoje as-habe: "Smatrate li da u ovakvima ima ikakva dobra?" Ashabi odgovoriše: "Ne smatramo." Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Oni su vaši, oni su iz ovog ummeta ali će oni biti džehenmsko gorivo."³⁰

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko bude stjecao znanje, koje se inače stječe radi Allahova, dž.š., zadovoljstva, samo radi nekog dunjalučkog cilja, na Sudnjem danu neće osjetiti ni miris Dženneta."³¹

Zbog svega navedenog učač Kur'ana i onaj ko stječe znanje o vjeri treba se bojati Allaha, dž.š., i očistiti svoj nijjet od svih primjesa licemjersva. Ako mu se slučajno desilo da je učinio ovaj opasni grijeh, neka se

²⁸ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Tirmizi, Nesai i Ahmed.

²⁹ Hadis ovog izraza bilježi Ibn Madža, od Ibn Omera, r.a., i slab je, daif. Međutim, sličan hadis bilježe Tirmizi i Ibn Madža: "Ko bude tražio znanje da bi se s učenima poredio, neznalice obmanjivao ili lica ljudi prema sebi

okretao, Allah će ga uvesti u vatru." Hadis je dobar, hasen.

³⁰ Hadis bilježe Ebu Jala, Bezzar i Taberani od Abbasa, r.a., i Omera, r.a. Hejsemi kaže da su prenosioci hadisa pouzdani.

³¹ Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Madža i Ahmed. Hadis je sahih, vjerodostojan.

što prije pokaje i neka nastoji biti iskren prema Allahu, dž.š., u svojim djelima i postupcima. Hafiz Kur'ana treba više od ostalih biti oprezan, jer će, ako bude imao ispravan odnos prema Kur'anu, imati i veću nagradu od ostalih.

Ebu Derda, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah, dž.š., je jednom od Svojih ranijih vjerovjesnika objavio: 'Reci onima koji stječu nauku ne zbog vjere i ne da bi radili po njoj nego djelima kojima se ahiret traži nastoje ovodunjalučke koristi steći i drugima se kao vođe i poglavari nameću; srca su im kao u vukova i ispunjena su gorčinom, a riječi su im slađe od meda: 'Zar Mene nastojite prevariti i zar se sa Mnom ismijavate!?' Učinit ću da ih zadese takva iskušenja koja će i najrazboritije među njima zbunjenim učiniti.'"³² Alkama prenosi da je Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao: "Šta će s vama biti? Kada vas zadese tako velika iskušenja koja će učiniti da mala djeca počnu zrelo razmišljati, a odrasli od briga postanu senilni. Doći će takvo vrijeme da će se novotarija tretirati kao sunnet pa

kada se ukine jedna novotarija, ljudi će govoriti: 'Zapostavljen je sunnet Allahova Poslanika, s.a.v.s.'" Neko ga upita: "Ebu Abdur-Rahmane, kada će se to desiti?" Abdullah ibn Mesud, r.a., reče: "Kada se pojavi mnoštvo učača Kur'ana, smanji broj fakiha – šerijatskih pravnika, pojavi se mnoštvo ljudi koji su na vlasti ali se smanji broj povjerljivih ljudi. Tada će ljudi čineći dobra djela imati namjeru da samo dunjalučka dobra steknu, a znanje će se stjecati ne zbog toga da bi se vjera razumijevala." Sufjan ibn Ujejna prenosi da je Abdullah ibn Abbas, r.a., rekao: "Kada bi se učači Kur'ana na ispravan način odnosili prema njemu, Allah, dž.š., bi ih zavolio, međutim, oni svojim učenjem žele zaraditi ovodunjalučka dobra pa se zbog toga Allah, dž.š., rasrdio na njih, a njihov je ugled u očima ljudi opao." Prenosi se da je Ebu Džafer Muhammed ibn Alija, komentirajući ajet: "*Pa će i oni i oni koji su ih u zabludu doveli u nju biti bačeni.*" (Eš-Šuara, 94), rekao: "To su oni koji su svojim jezicima govorili o istini i pravdi, ali su postupali suprotno onome što su govorili." O ovome ćemo, ako Bog da, govoriti u komentarima određenih ajeta.

Šta je učač Kur'ana obavezan činiti i prema čemu ne smije biti nemaran

Prvo čemu treba posvetiti posebnu pažnju jeste iskrenost prema

³² Bilježi ga Tirmizi kao predanje Ebu Hurejre, r.a., i kaže: "O ovoj temi preneseno je predanje i od Ibn Omera, r.a., i ono je na stepenu dobrog hadisa." Međutim, oba ova predanja nisu vjerodostojna. U Tirmizijevu *Sunenu* nismo pronašli da ovo predanje prenosi Ebu Derda, r.a., nego je to slučaj u djelu *Džamiul-ilm* (1/231) autora Ibn Abdul-Berra.

Allahu, dž.š., o čemu smo govorili u prethodnom poglavlju. Zatim treba danonoćno učiti Kur'an, u namazu i mimo namaza, kako se ono što je naučeno napamet ne bi prepustilo zaboravu. Ibn Omer, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Primjer učača Kur'ana jest kao primjer vlasnika deve koju je svezao. Ako je bude nadgledao, sačuvati će je, a ako je pusti, izgubit će je."³³ Ako hafiz Kur'ana bude danonoćno učio Kur'an, sačuvati će u pamćenju njegove ajete, a ako zapostavi njegovo učenje, zaboravit će ih. Treba se što više zahvaljivati Allahu, dž.š., na blagodati koju mu je podario, što više Mu zikr činiti, na Njega se oslanjati i od Njega pomoć tražiti, od Njega se dobru nadati i pod Njegovu zaštitu skloniti. Također se treba što češće sjećati smrti i za nju se pripremati. Njegovo srce mora biti ispunjeno strahom zbog učinjenih grijeha, ali se treba nadati i Allahovu, dž.š., oprost. Posebno, kada je zdrav i obasut blagodatima, treba se bojati učinjenih grijeha, jer ne zna kakav će biti njegov završetak. Nada u Allahovu, dž.š., milost treba biti osjećaj koji prevladava u njegovu srcu onog časa kada mu se smrtni čas prikuči. Treba imati lijepo mišljenje o Allahu, dž.š., jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Neka niko od vas ne umre, a da nema lijepo mišljenje o Allahu,

dž.š."³⁴, tj. treba vjerovati da će mu se Allah, dž.š., smilovati i grijeha oprostiti. Učač Kur'ana treba dobro poznavati okolnosti u kojima živi, treba se čuvati toga da padne pod utjecaj ljudi koji su na vlasti, kako bi sačuvao svoju dušu i vjeru. Ali, isto tako treba se truditi osigurati potrebna sredstva za život i treba se na tom polju boriti onoliko koliko je to u stanju učiniti. Međutim, najvažnija stvar u njegovu životu treba biti očuvanje vjere i bogobojaznost. Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao je: "Učač Kur'ana treba biti prepoznatljiv noću kada ostali ljudi spavaju, i danju kada su svi budni, po plakanju kada se ostali smiju, po šutnji kada ostali besposlice pričaju, po skrušenosti kada se ostali uzdižu, po tuzi kada se ostali vesele." Abdullah ibn Amr, r.a., rekao je: "Učač Kur'ana ne smije se upuštati u besposlice s ostalim ljudima, niti treba postupati kao neznalica, nego treba ljudima iz poštovanja prema Kur'anu opraštati, jer su njegove grudi ispunjene riječima Uzvišenog Allaha. Treba se čuvati svih sumnjivih stvari, nastojati se što manje smijati i pričati o onome od čega nema nikakve koristi. On mora biti blag i smiren, suosjećati sa siromasima, a nikako sebi ne smije dozvoliti da se oholi i uzdiže nad drugima. Treba

³³ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*, Nesai i Ahmed.

³⁴ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud i Ibn Madža od Džabira ibn Abdullaha, r.a.

se kloniti ovodunjalučkih dobara ukoliko se boji da će zbog njih pasti u iskušenje, izbjegavati rasprave i svađe i u svim prilikama pristojno se ponašati. Treba biti onaj od čijeg su zla sigurni drugi ljudi i od kojega se uvijek nada nekom dobru. Ne smije slušati ogovaranje i prenošenje tuđih riječi i treba se družiti samo s onima koji će mu pomagati u činjenju dobrih djela, podsticati na iskrenost i lijepo ponašanje. Treba se družiti samo s onima koji će čuvati njegov ugled, a ne s onima koji će ga skrnjaviti. I nakon svega, treba naučiti propise sadržane u Kur'anu tako da zna šta je Allah, dž.š., želio reći i propisati Svojim robovima. Na taj će način imati više koristi od učenja, jer će moći postupati po tome. Kako je samo ružno da hafiz uči kur'anske ajete, a da ne zna šta oni znače, kako će raditi po onome čije značenje ne razumije?! Kako je ružno da hafiz ne zna odgovoriti na pitanje o propisima koje Kur'an u sebi nosi, a svakodnevno ga uči! Primjer ovakvog stanja je kao primjer magarca koji na svojim leđima nosi knjige, a ne zna šta nosi. Učać Kur'ana treba znati koji su ajeti mekanski, a koji medinski, kako bi znao razliku između toga na koji se način Allah, dž.š., obraćao muslimanima početkom pojave islama, a šta im je naređivano pred kraj misije Allahova Poslanika, s.a.v.s. Poznavanjem toga on će znati šta je propisano u početku pojave islama, a šta u kasnijoj fazi.

U većini slučajeva, ajeti objavljeni u Medini derogirali su ajete objavljene u Mekki i nemoguće je da se desilo obratno jer samo ajet koji je poslije objavljen može derogirati ajet objavljen prije njega. Ono što će upotpuniti njegovo znanje jest poznavanje gramatike i to će mu ujedno olakšati spoznaju onoga što uči i otkloniti neke nedoumice."

Ebu Džafer et-Taberi prenosi da je Džermi rekao: "Ima već trideset godina da odgovaram na pitanja iz šerijatskog prava koristeći se knjigom Sibevejhja iz oblasti gramatike." Muhammed ibn Jezid o ovome veli: "To je zbog toga što je Ebu Amr el-Džermi bio muhaddis. Nakon što je izučio Sibevejhovu knjigu iz gramatike, počeo je bolje razumijevati hadise zbog toga što ona sadrži metode izvođenja zaključaka kao i primjere iz tumačenja Kur'ana. Kada neko na ovaj način poznaje hadise prenesene od Allahova Poslanika, s.a.v.s., on pomoću toga može proniknuti u značenje kur'anskih ajeta tako da će mu propisi skriveni u njima postati sasvim jasni." Komentirajući ajet: "...nego budite Božiji, jer vi Knjigu znate i njoj poučavate" (Alu Imran, 79), Dahhak je rekao: "Svako ko zna napamet Kur'an obavezan je poznavati šerijatske propise koji se nalaze u njemu."

Ibn Ebi Huvari pripovijeda: "Godine 185. po Hidžri posjetili smo Fudajla ibn Ijada, ali nam nije dozvolio da mu uđemo u kuću. Jedan među

nama reče: 'Ako će i zbog čega izaći, onda je to učenje Kur'ana.' Rekosmo jednome da uči, pa Fudajl proviri kroz prozor i kada mu nazvasmo selam, on nam odgovori, upitasmo ga: 'Ebu Alija, kako si? Kako je tvoje zdravlje?' On reče: 'Allah, dž.š., poštedio me je raznih neugodnosti, ali me vi uznemiravate. Ono što vi sada činite jeste novotarija u vjeri! Svi smo Allahovi i Njemu ćemo se svi vratiti! Kada smo stjecali znanje, nismo postupali kao vi sada. Kada smo išli kod naših šejhova, vjerovali smo da nismo dostojni sjediti u njihovoj blizini. Sjeli bismo malo podalje i pažljivo slušali. Ono što nismo uspjeli zapisati, zamolili bismo ih da nam ponove pa bismo to lijepo zapisali. Vi danas tražite znanje ponašajući se kao neznalice, a propise Allahove, dž.š., Knjige u potpunosti ste zapostavili. Kada biste istinski poznavali Allahovu, dž.š., Knjigu, u njoj biste pronašli lijek koji tražite.' Rekli smo: 'Ali, mi smo naučili Kur'an.' Fudajl reče: 'Vaše izučavanje Kur'ana bilo je zbog stjecanja ovodunjalučkih interesa i brige o vašoj djeci.' Rekli smo: 'Ebu Alija, šta onda trebamo učiniti?' Rekao nam je: 'Nećete istinski poznavati Kur'an sve dok ne budete znali gramatiku, ajete koji sadrže propise i dok ne budete znali koji su to ajeti čije značenje poznaje samo Allah, dž.š., te koji su to derogirani, a koji derogirajući ajeti. Kada budete to znali, onda vam riječi Fudajla i Ibn

Ujejne neće biti ni potrebne.' Nakon toga je proučio sljedeće: *'Utječem se Allahu, dž.š., Koji sve čuje i zna, od šejtana prokletog. S imenom Allaha, Milostivog, Samilosnog. O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca i uputstvo i milost vjernicima. Reci: 'Neka se zato Allahovoj blagodati i milosti raduju, to je bolje od onoga što gomilaju.'''* (Junus, 57-58)

Onaj ko postigne prethodno nabrojano bit će od onih koji vješto Kur'an uče i koji poznaju njegove poruke. Sve ovo mogu postići oni kojima je to cilj. Međutim, ništa mu neće koristiti sve dok ne bude iskren prema Allahu, dž.š., i na početku stjecanja nauke i na kraju. Desi se da neko u početku stjecanja znanja ima namjeru da mu se ljudi dive i da postigne ovodunjalučke počasti, ali znanje koje stekne pokaže mu Pravi put pa se pokaje zbog toga i okrene se ka postizanju Allahova, dž.š., zadovoljstva. Hasan el-Basri, rekao je: "U početku smo stjecali znanje radi dunjaluku, ali nas je ono uputilo da se borimo za nagradu na ahiretu." Sufjan es-Sevri prenosi da je Habib ibn Ebi Sabit rekao: "U početku stjecanja znanja nismo imali ispravne namjere, ali su se one kasnije pojavile."

Predanja koja govore o vrijednosti tumačenja Kur'ana i onih koji se time bave

Učenjaci (Allah im se smilovao) kažu: "Postoji mnogo predanja prenesenih od ashaba i tabiina koja govore o vrijednostima bavljenja tumačenjem Kur'ana. Naprimjer, prenosi se da je Alija, r.a., jednom prilikom pohvalio Džabira ibn Abdullaha, r.a., kazavši da je učen, pa mu neki čovjek reče: 'Alija, hvališ Džabira da je učen, a svi znaju koliko znanje ti posjeduješ!' Alija, r.a., reče: 'Ali, on je poznavao tumačenje ajeta: *'Onaj Koji ti objavljuje Kur'an, sigurno će te vratiti na onaj svijet...'* (El-Kasas, 85)

Mudžahid je rekao: 'Najdraži Allahu, dž.š., od svih stvorenja jesu oni koji najbolje poznaju ono što je objavljeno.'

Hasan je rekao: 'Tako mi Allaha, dž.š., želio bih znati povod objavljivanju svakog ajeta i njihova značenja.'

Šabi pripovijeda: 'Mesruk je otputovao u Basru samo da bi saznao tumačenje jednog ajeta. Kada je tamo stigao, rečeno mu je: 'Taj koji je poznavao tumačenje tog ajeta otputovao je u Šam.' On se istog časa spremio i otputovao u Šam i tamo saznao tumačenje tog ajeta.'

Ikrima veli: 'Četrnaest godina tragao sam za imenom čovjeka na kojeg se odnosi ajet: *'A onoga ko napusti svoj rodni kraj radi Allaha i Poslanika Njegova...'* (En-Nisa', 100)

i na kraju sam to pronašao.' Ibn Abdul-Berr veli: 'Radi se o Damri ibn Habibu, r.a.'

Ibn Abbas, r.a., rekao je: 'Dvije godine proveo sam želeći pitati Omera, r.a., o dvjema suprugama Allahova Poslanika, s.a.v.s., koje su se udružile protiv Allahova Poslanika, s.a.v.s., ali sam se iz poštovanja prema njemu ustručavao to učiniti. Kada sam ipak smogao snage to upitati, rekao mi je: 'To su bile Hafsa, r.a., i Aiša, r.a.'

Ijjas ibn Muavija veli: 'Oni koji uče Kur'an, ali ne znaju njegovo tumačenje isti su kao ljudi kojima je njihov vladar noću poslao pismo, ali oni nisu imali svjetiljku koju bi upalili da bi pročitali to pismo. A oni koji poznaju tumačenje onoga što uče jesu kao čovjek koji im je donio svjetiljku pa su mogli pročitati pismo koje im je došlo.'

Ko su istinski nosioci Kur'ana?

Ibn Abdul-Berr bilježi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U veličanje Allaha, dž.š., ubraja se poštivanje triju vrsta ljudi: pravednog vladara, starca koji je osijedio u islamu i hafiza Kur'ana koji ne pretjeruje učeći ga, ali nije ni nemaran prema njemu."³⁵ Ibn Abdul-Berr veli: 'Istinski nosioci Kur'ana jesu oni koji poznaju njegove propise, šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno, i koji postupaju po onome što znaju.'

³⁵ Hadis bilježi Ebu Davud od Ebu Musaa el-Ešarija, r.a., i hasen je, dobar.

Načini izražavanja poštovanja Kur'ana

Tirmizi Hakim Ebu Abdullah u svom djelu *Nevadirul-usul* veli: "Znak poštovanja Kur'ana jeste to da ga ne dodiruje i ne uči čovjek koji nije čist. Sunnet je prije učenja Kur'ana očistiti zube i usta, jer se njima izgovaraju kur'anski ajeti." Jezid ibn Ebi Malik veli: "Vaša su usta jedan od puteva kojima Kur'an prolazi, zato ih očistite onoliko koliko ste u stanju." Znak poštovanja Kur'ana jeste i to da se odjene najljepša odjeća, kao da se odlazi na prijem kod vladara. Preporučljivo je okrenuti se prema kibli. Kada bi Ebul-Alija želio učiti Kur'an, na glavu bi stavio turban, ogrnuo bi se najljepšim ogrtačem i okrenuo bi se prema kibli.

U poštivanje Kur'ana ubraja se i ispiranje usta prije učenja i prije spominjanja Allahova, dž.š., imena. Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., pred sobom imao posudu s vodom i svaki put kada bi želio spomenuti Allaha, dž.š., izaprao bi usta. Ako se tokom učenja Kur'ana desi da se učaču počne zijevati, treba prekinuti s učenjem, jer su kur'anski ajeti od Allaha, dž.š., a zijevanje je od šejtana. Mudžahid je rekao: "Ako prilikom učenja Kur'ana počneš zijevati, prekinu s učenjem iz poštovanja prema Kur'anu i nastavi kada prestaneš sa zijevanjem." Ikrima veli: "Mudžahid je htio reći da se u ovom postupku ogleda poštovanje prema Kur'anu."

U poštivanje Kur'ana ubraja se i učenje Istiaze prije samog počinjanja njegova učenja, a nakon Istiaze uči se Bismilla. Kada se uči Kur'an, njegovo učenje ne treba prekidati bez velike potrebe. Zato, kada neko želi učiti Kur'an, treba se osamiti da mu drugi ne bi postavljali pitanja i prekidali ga u učenju. Jer, ako bude prekidao učenje, prestat će zaštita koju je dobio učenjem *Istiaze* na početku. U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da se uči što je moguće pravilnije i razgovjetnije. Također, tokom učenja Kur'ana treba uključiti razum da bi se razmišljalo o njegovim značenjima. Kada prouči ajet koji govori o nagradi koju je Allah, dž.š., obećao Svojim robovima, učač treba uputiti dovu Allahu, dž.š., da mu podari iz Svoga obilja. Kada prouči ajet koji govori o prijetnji i kazni, treba uputiti dovu Allahu, dž.š., da ga sačuva od kazne. Kada prouči ajete koji sadržavaju primjere i pouke, treba zastati s učenjem i razmisliti o tim primjerima. U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da njegov učač nastoji saznati i naučiti sve što mu iz kur'anskog teksta nije jasno. Učač treba nastojati svaki harf proučiti što je moguće ispravnije, jer će za svaki proučeni harf imati deset sevapa. U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da nakon završenog učenja učač potvrdi da je sve što se nalazi u Kur'anu istina, kao i da potvrdi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u potpunosti dostavio svoju poslanicu, a lijepo je tom prilikom uputiti dove

Allahu, dž.š. U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da ne ostavljamo Kur'an otvorenim i da se iznad njega ne stavlja nijedna druga knjiga. Prilikom učenja Kur'an treba staviti ili u krilo ili na neko postolje, a nipošto se ne smije spuštati na zemlju ili pod. Ne treba dopustiti da prođe ijedan dan, a da ne pogledamo u Kur'an. Ebu Musa veli: "Mene je stid da makar jednom dnevno ne pogledam u ugovor između mene i moga Gospodara." Musliman svojim očima treba svakodnevno omogućavati da gledaju u Kur'an, jer su oči ogledalo duše, a između duše i srca u kojem se nalazi Kur'an postoji pregrada. Kada čovjek napamet uči Kur'an, uši omogućuju duši da sluša njegovo učenje. Ali, kada čovjek uči gledajući, onda i oči i uši zajedno pomažu duši da crpi svjetlo Kur'ana i tada i oči i uši u isto vrijeme čine ibadet.

U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da se ne upotrebljava kao obični ljudski govor. Prenosi se da je Nah'i rekao: "Pokuđeno je upotrebljavati kur'anske ajete u običnoj međuljudskoj komunikaciji. Naprimjer, da čovjeku koji je došao na dogovoreni sastanak kažemo: 'Musa, došao si tačno u dogovoreno vrijeme.' Ili da ljudima koje smo pozvali na gozbu kažemo: *'Jedite i pijte radosni, za ono što ste u danima minulim zaradili.'*" (El-Hakkatu, 24)

U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da se ne uči pretjerujući u naglašavanju njegovih harfova, kao

što se to čini u slučaju kada učitelj podučava djecu s namjerom da učaj istakne svoju umješnost i vještinu. U to se ubraja bilo kakvo pretjerivanje u izgovaranju koje prakticiraju neki koje je šejtan zaveo pa im se takav način učenja svidio. Strogo je zabranjeno Kur'an učiti melodijom koja sliči melodiji bilo kakvog pjevanja, a njegovo učenje ne smije biti slično ni načinu na koji kršćanski svećenici i monasi izvode svoje molitve, jer sve nabrojano ubraja se u zabludu. U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da se pri pisanju njegovih ajeta to nastoji činiti što ljepšim rukopisom. Ebu Hukejma pripovijeda da je u Kufi jednom prilikom pisao kur'anske ajete pa je pored njega prošao Alija, r.a., i rekao mu: "Zaoštri svoju olovku." On je zaoštrio olovku i nastavio s pisanjem, a Alija, r.a., to je nadzirao. Nakon toga mu je Alija, r.a., rekao: "Tako! Učini njegove harfove jasnim kao što je Allah, dž.š., njegove poruke učinio jasnim." U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da se njegovi učaci međusobno ne nadmeću ko će glasnije učiti pa da njegovo učenje ne bude ugodno za slušanje. Zabranjeno je svađati se i prepirati o kiraetima i tvrditi da jedan kiraet nije ispravan, da je drugi ispravniji, da je moguće učiti i na neki drugi način pa da na taj način čovjek postane onaj koji niječe Allahove, dž.š., riječi. Kur'an ne treba učiti na pijacama niti na nekim drugim mjestima gdje ljudi svoje vrijeme provode u besposlici.

Allah, dž.š., pohvalio je Svoje robove koji pored neznalica i besposlenjaka prolaze dostojanstveno. Oni to čine iz poštovanja prema sebi, a kako tek onda treba da se ponašaju zbog poštivanja Kur'ana. Zabranjeno je Kur'an koristiti kao naslonjač ili se oslanjati na njega ili ga bacati onome kome ga želimo dodati. U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da se ne štampa u veoma malim izdanjima. Prenosi se da je Alija, r.a., rekao: "Ne treba Kur'an pisati u malom formatu."

Također se prenosi da je Omer, r.a., u rukama nekog čovjeka ugledao mali Mushaf pa ga je upitao: "Ko je napisao taj Mushaf?" Čovjek odgovori: "Ja." Omer, r.a., ga zbog toga udari bičem i reče: "Trebate veličati Kur'an." U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da u njega ne stavljamo listove koji ne sadrže ajete ili bilo šta drugo. Kur'an ne treba ukrašavati zlatom niti ga treba ispisivati zlatnim slovima pa da se počne tretirati kao dunjalučki ukras. Prenosi se da je Ibrahim Nah'i smatrao pokuđenim ukrašavanje Kur'ana, pisanje njegovih harfova zlatnim slovima, tački na kraju ajeta i da se piše u veoma malom formatu. Ebu Derda, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada počnete pretjerano ukrašavati džamije i Mushafe, nadajte se propasti."³⁶

Kada je Ibn Abbas, r.a., ugledao Mushaf ukrašen srebrom, rekao je: "Na taj način samo mamite kradljivce, a njegov pravi ukras nalazi se među koricama." U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da se njegovi ajeti ne pišu na zemlji niti po zidovima, kao što je to običaj u savremenim džamijama.

Muhammed ibn Zubejr pripovijeda da je Omer ibn Abdul-Aziz ugledao svoga sina kako piše ajete po zidu pa ga je udario zbog toga. U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da onaj ko se okupao vodom na koju su naučeni kur'anski ajeti, tu vodu ne prolijeva u zahod niti na mjesto koje je zaprljano niti na put kojim se prolazi, nego tu vodu treba izliti na mjesto koje je u kraju i po kojem ljudi ne hodaju ili je treba izliti u veliku rijeku pa da se ta voda izmiješa s njezinom. Čim se završi s učenjem jedne hatme, treba odmah započeti s učenjem druge kako se ne bi stekao utisak da je prekinuta veza s Kur'anom.

Ibn Abbas, r.a., pripovijeda da je neki čovjek došao kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., i upitao ga: "Allahov Poslaniče, koje je dobro djelo najbolje?" Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio je: "Putovanje koje nastaviš čim ga završiš." Čovjek

³⁶ Ispravno je da su ovo riječi ashaba. Bilježi ga Hakim et-Tirmizi u djelu *Nevadirul-usul* kao predanje Ebu Derdaa, r.a. Ibn Ebi Davud u djelu

El-Mesahif tvrdi da su ovo riječi Ebu Hurejre, r.a., i Ubejja ibn Ebi Kaba, r.a. Pogledaj recenziju djela *El-Ihja*. U djelu *Kešful-ihfa* stoji da Ibn Mubarek ovo predanje bilježi kao riječi ashaba.

upita: "A kakvo je to putovanje?" Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "To je učenje Kur'ana od početka do kraja i ponovno učenje od početka čim se s jednim završi."³⁷

Preporučljivo je nakon završetka hatme okupiti ukućane i proučiti zajedničku dovu. Prenosi se da je Enes ibn Malik, r.a., nakon što bi završio s hatmom, okupljao ukućane pa bi učio dove. Također se prenosi da su Mudžahid, Abda ibn Ebi Lubaba i mnogi drugi nakon proučene hatme pozivali druge da se okupe oko njih govoreći: "Dodite kod nas, jer se Allahova, dž.š., milost spušta prilikom završavanja hatme."

Prenosi se da je Ibrahim et-Tejmi rekao: "Ko početkom dana završi hatmu, meleki na njega donose salavate sve dok ne omrkne, a ko početkom noći završi hatmu, meleki na njega donose salavate sve dok ne osvane." On dalje veli: "Zbog toga su prijašnji učenjaci voljeli hatmu završiti početkom ili krajem dana." U poštivanje Kur'ana ubraja se i to da se s ajetima koji su napisani kao zaštita protiv šejtana ne ulazi u zahod osim ukoliko se ne nalaze u omotu od kože, srebra ili nečega sličnog. Ukoliko se pije voda na koju su naučeni kur'anski ajeti s namjerom liječenja, treba pri svakom predahu spomenuti Allahovo, dž.š., ime i

vjerovati u njezinu ljekovitost, jer će ona biti razmjerna jačini vjere i pouzdanja. Mudžahid veli: "Nema nikakve smetnje da se ispišu određeni ajeti i da se stave u vodu te da tu vodu pije čovjek koji je bolestan."

Prenosi se da je Ebu Džafer rekao: "Ko u svome srcu osjeća grubost i okorjelost neka mirisom od zaferana napiše suru Ja-Sin, neka je stavi u vodu i neka nakon toga pije tu vodu."

Ne treba govoriti: "Ova mala sura", a Ebu Alija smatrao je pokudenim za neku suru reći da je mala ili velika. Kada je čuo nekog čovjeka da za suru kaže da je malehna, rekao mu je: "Ti si manji od nje, cijeli Kur'an je velik i veličanstven."

Predanja koja govore o kazni za samovoljne tumače Kur'ana i o razlikama među mufessirima

Ibn Abbas, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čuvajte se da govorite o meni osim ono u što ste sigurni da znate, jer ko namjerno slaže na mene, priprema sebi mjesto u Džehennemu. I onaj ko o Kur'anu bude govorio samo na osnovu svoga mišljenja, priprema sebi mjesto u Džehennemu."³⁸

³⁷ Hadis bilježe Tirmizi i drugi. Zbog predanja sličnog značenja, hadis je hasen, dobar.

³⁸ Hadis bilježe Tirmizi i Nesai u djelu *Sunenui-Kubra*. Tirmizi ga ocjenjuje kao hasen, dobar. Treba ukazati na razliku u izrazu, jer u Tirmizija stoji: "Ko kaže o Kur'anu bez znanja..." (Prim. ur.)

Ebu Bekr Muhammed ibn Kasim ibn Bešar ibn Muhammed el-Enbari, gramatičar i jezičar, u djelu *Er-Redd* veli: "Predanje Ibn Abbasa, r.a., komentira se na dva načina: prvi – onaj ko o teško razumljivim ajetima bude govorio ono što ne zna, ne osvrćući se na mišljenja ashaba i tabiina, izlaže se Allahovoj, dž.š., srdžbi; drugi – ko bude govorio nešto o Kur'anu znajući da je istina nešto drugo, priprema sebi mjesto u Džehennemu."

On dalje veli: "Neki učenjaci smatraju da riječ *الزَّأْيُ* (*er-re'*) upotrijebljena u ovom hadisu znači *strast*, tako da hadis znači – ko slijedeći svoje strasti bude govorio o Kur'anu ne uzimajući u obzir mišljenja prijašnjih učenjaka, pa makar i pogodio, načinio je pogrešku. To je zbog toga što je o Kur'anu govorio ono što u osnovi ne poznaje, a ne povodi se za učenjacima koji su upućeni u to." Ibn Atijja veli: "Značenje ovoga hadisa jeste to da neko bude upitan o značenju nekog ajeta pa odgovori na osnovu svoga mišljenja bez uzimanja u obzir onoga što su o tom pitanju rekli učenjaci, bez uzimanja u obzir gramatike, metodologije tumačenja i sl." Ovaj se hadis ne odnosi na gramatičare, šerijatske pravnike i dr. koji, koristeći se naučnim metodama, izvode svoje zaključke do kojih dolaze proučavajući određene ajete. U ovom slučaju oni se ne oslanjaju samo na svoja mišljenja.

Ovaj komentar hadisa je ispravan i njega zastupa velik broj učenjaka.

Onaj ko o Kur'anu bude govorio ono što mu padne na pamet bez oslanjanja na naučnu metodologiju tumačenja Kur'ana čini veliku pogrešku. U slučaju da neko dođe do nekog zaključka koristeći se naučnim metodama, njegov je trud pohvalan.

Jedan učenjak veli: "Tumačenje Kur'ana ograničeno je na predanja koja se prenose od Allahova Poslanika, s.a.v.s., jer je Allah, dž.š., rekao: *أَإِذَا كُنْتُمْ فِي الْحَرْبِ قُلْتُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَبِأَيِّ حُكْمٍ يُبْذَرُونَ*..." (En-Nisa', 59) Ovo njegovo mišljenje nije ispravno jer zabrana tumačenja Kur'ana može značiti jednu od dvije stvari: ograničavanje samo na predanja koja su prenesena kao komentar Kur'ana i potpuno odbacivanje bilo kakvog istraživanja na ovom polju. Također, može značiti i nešto drugo! Nemoguće je da čovjek o Kur'anu može govoriti samo ono što je čuo od nekog drugog. Činjenica je da su ashabi nakon učenja Kur'ana različito razumijevali njegove ajete, a nisu sve što su govorili o Kur'anu čuli od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Allahov Poslanik, s.a.v.s., proučio je za Ibn Abbasa, r.a., sljedeću dovu: "Allahu, poduči ga propisima vjere i razumijevanju Kur'ana."³⁹ Ovaj hadis ukazuje na to da tumačenje Kur'ana u potpunosti nije ograničeno samo na

³⁹ Hadis u ovom obliku bilježi Ahmed i vjerodostojan je, sahih. Prvi dio hadisa: "Gospodaru, poduči ga propisima vjere!" – bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*.

Allahova Poslanika, s.a.v.s. Opširnije o ovome, ako Bog da, govorit ćemo u komentaru sure En-Nisa'. Zabrana tumačenja Kur'ana koja se spominje u ovom hadisu odnosi se na dvoje:

prvo – tumačenje inspirirano mišljenjem i strašću koji se nalaze u duši nekog čovjeka. Takav Kur'an tumači tako da se tumačenje podudara s njegovim željama i strastima, kako bi na taj način opravdao svoje postupke. U slučaju da njegove strasti i želje nemaju nikakva upliva, tada tumačenje istog ajeta biva sasvim drugačije. Ova vrsta tumačenja ponekad se zasniva na znanju, naprimjer kada neko želi dokaz za novotariju koju je uveo u islam, a zna da dotični ajet uopće nema to značenje, ali on želi onima koji ne misle kao on ponuditi neki dokaz. Ponekad je izvor ovakvog tumačenja čisto neznanje. To se desi kada neki ajet može sadržavati nekoliko značenja pa on izabere ono koje se podudara s njegovim mišljenjem i strastima, tj. njegovo mišljenje navelo ga je na određeno tumačenje. Da kojim slučajem nije imao svoje mišljenje, uopće ne bi izabrao to tumačenje. Može se desiti da neko ima ispravan cilj pa traga za dokazom iz Kur'ana i tada navodi ajet za koji sa sigurnošću zna da se ne odnosi na određeno pitanje. Naprimjer, onaj koji poziva na borbu protiv grubosti srca citira ajet: *"Idi faraonu jer je u zlu svaku mjeru prevršio."* (Ta-Ha, 24) Citirajući ovaj ajet, on tvrdi da je okorjelo

srce poput faraona. Ovim se ponekad služe vaizi čije su namjere iskrene da bi uljepšali svoje vazove i na taj način privukli pažnju slušalaca. Međutim, uprkos iskrenim namjerama, ovo nije dozvoljeno. Ovim se služe i batinije čije namjere uopće nisu iskrene, a koji žele zavesti druge ljude u pogrešna uvjerenja. Oni tumače Kur'an tako da se to tumačenje slaže s njihovim mišljenjima iako znaju da značenje ajeta uopće nije onakvo kakvim ga oni predstavljaju. Ovo je jedan od zabranjenih pristupa tumačenju Kur'ana.

drugo – tumačenju Kur'ana pristupa se samo s aspekta jezičkog značenja bez uzimanja u obzir predanja i hadisa u kojima se pojašnjavaju manje poznate riječi kao i različite stilske figure čije značenje treba pojasniti. Sigurno je da će onaj ko zapostavi tumačenje kur'anskog teksta i bude se oslanjao samo na jezička značenja upasti u mnoge pogreške i svrstat će se među one koji tumače Kur'an samo na osnovu svoga mišljenja. Oslanjanje na predanja i mišljenja prijašnjih učenjaka najbolji je štit protiv upadanja u ovakvu vrstu grešaka, a nakon izučavanja tih predanja može se pribjeći vlastitim zaključcima i mišljenju. Riječi čije značenje možemo znati samo pomoću predanja uistinu su mnogobrojne. Ne možemo shvatiti unutarne značenje nekog ajeta sve dok ne shvatimo njegovo vanjsko značenje. Primjer za to jeste sljedeći ajet: *"A Semudu*

smo dali devu, vidljivo, ali su se oni prema njoj ogriješili." (El-Isra, 59)

Značenje ovog ajeta jeste – dali smo im vidljivo čudo, ali su se oni prema sebi ogriješili tako što su je ubili. Onaj ko u obzir uzme samo vanjsku formu ovog ajeta pomislit će da se za devu kaže da je vidljiva, ali nikako neće znati na koji su se način ogriješili, da li prema sebi ili prema nekom drugom. Primjeri ovakvih ajeta u Kur'anu uistinu su mnogobrojni. Ova su dva pristupa tumačenju Kur'ana zabranjena, a sve ostalo je dozvoljeno. A Allah, dž.š., najbolje zna!

Ibn Atijja veli: "Velik broj prijašnjih mufessira, poput Seida ibn Musejjiba, Amira eš-Šabija i dr., s poštovanjem su se odnosili prema tumačenju Kur'ana i nisu se željeli upuštati u to uprkos učenosti i znanju iz ove oblasti." Ebu Bekr el-Enbari veli: "Prijašnji učenjaci uopće se nisu željeli upuštati u tumačenje ajeta čije je značenje teško dokučivo, jer su se bojali da se ono što bi oni rekli neće podudariti s ciljem zbog kojeg je Allah, dž.š., objavio taj ajet. Neki su se bojali da će, ukoliko budu govorili o tefsiru, ljudi početi prihvaćati njihova mišljenja i slijediti ih u tome pa da se desi da neki njihov učenik kasnije tumači Kur'an samo na osnovu svoga mišljenja i da istovremeno tvrdi da je njegov učitelj u tefsiru bio taj i taj učenjak."

Ibn Ebi Mulejka veli: "Ebu Bekr, r.a., upitan je o tumačenju jedne riječi iz Kur'ana pa je rekao: 'Koje me nebo nadvisuje i koja Zemlja na sebi nosi, gdje da idem i šta da radim ukoliko bi o Kur'anu rekao ono što Uzvišeni nije želio da kaže.'"

Ibn Atijja veli: "Međutim, velik je broj i onih koji su iz milosti prema muslimanima ipak govorili o tumačenju Kur'ana. Najistaknutiji među njima bio je Alija ibn Ebi Talib, r.a., a nakon njega Abdullah ibn Abbas, r.a., koji se u potpunosti posvetio ovoj nauci i upotpunio je. Njega su u tome slijedili njegovi učenici: Mudžahid, Seid ibn Džubejr i mnogi drugi. Predanja koja se o tumačenju Kur'ana prenose od Ibn Abbasa, r.a., brojnija su od onih koja se prenose od Alije, r.a." Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., rekao: "Sve što znam o tumačenju Kur'ana naučio sam od Alije, r.a." S druge strane, Alija, r.a., hvalio je Ibn Abbasa, r.a., kada je u pitanju njegovo poznavanje ove nauke i podsticao je druge da uče od njega. Govorio je: "Divan li je tumač Kur'ana Ibn Abbas, r.a." Također je o njemu rekao: "Kada Ibn Abbas, r.a., tumači Kur'an, kao da kroz proziran zastor gleda u ono što je skriveno od drugih ljudi." Nakon njih, najučeniji u tumačenju Kur'ana bili su: Abdullah ibn Mesud, r.a., Ubejj ibn Kab, r.a., Zejd ibn Sabit, r.a., i Abdullah ibn Amr ibn el-As, r.a. Sve što su ashabi rekli pri tumačenju dobro je i ispravno, jer su oni bili svjedoci

objavljivanja Kur'ana, a objavljen je na njihovu jeziku. Amir ibn Vasila, r.a., pripovijeda: "Jednom prilikom, slušao sam hutbu koju je održao Alija ibn Ebi Talib, r.a., i čuo sam ga kako kaže: 'Slobodno me pitajte sve što vas zanima, jer tako mi Allaha, dž.š., mogu vam nagovijestiti sve što će se do Sudnjega dana desiti. Pitajte me o značenju kur'anskih ajeta, jer tako mi Allaha, dž.š., nema nijednog ajeta a da ja ne znam da li je objavljen noću ili danju, u dolini ili na brdu.' Tada je ustao Minhal ibn Amr i upitao ga o značenju sure Ez-Zerijat."

Minhal ibn Amr, r.a., prenosi da je Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao: "Da znam da neko bolje od mene poznaje tumačenje Kur'ana, putovao bih do njega pa makar bio veoma daleko da bih naučio znanje koje on posjeduje." Neko ga upita: "Zar se nisi susretao s Alijom ibn Ebi Talibom, r.a.?" Ibn Mesud, r.a., odgovori: "Svakako da jesam."

Mesruk veli: "Ashabi Allahova Poslanika, s.a.v.s., bili su poput snažnog vrela vode koje teče tako obilno da bi moglo napojiti sve ljude svijeta. A Abdullah ibn Mesud, r.a., jedno je od tih vrela."

Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najmilostiviji prema mojim sljedbenicima je Ebu Bekr, r.a., najpostojaniji u vjeri je Omer, r.a., najiskreniji u stidljivosti pred Allahom, dž.š., je Osman, r.a., a Alija, r.a., najbolje poznaje propise iz Kur'ana. Najučeniji

u nasljednom pravu je Zejd, r.a., najbolji učač Kur'ana je Ubejj ibn Kab, r.a., Muaz ibn Džebel, r.a., najbolje poznaje šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno. Povjerenik ovog ummeta je Ebu Ubejda ibn el-Džerrah, r.a., Ebu Hurejra, r.a., posuda je ispunjena znanjem, a Selman, r.a., je more znanja. Nikada zemlja nije nosila niti je nebo pokrivalo iskrenijeg čovjeka od Ebu Zerra, r.a."⁴⁰

⁴⁰ U ovoj formi ovo predanje nije vjerodostojno. Bilježi ga Ukajli kao predanje Ebu Seida, r.a., a kao slabost ovog predanja navodi činjenicu da se u njegovu lancu prenosilaca nalazi Selam ibn Selem koji nije pouzdan. Ukajli za njega kaže: "Njegova predanja ne treba uzimati u obzir." Sadržaj ovog predanja ispravan je ukoliko se uzmu drugi pouzdani lanci prenosilaca. Dio koji nije ispravan jeste spominjanje Ebu Hurejre, r.a., i Selmana, r.a. Bilježe ga Tirmizi, Nesai u poglavlju o odlikama ashaba, Ibn Madža, Tahavi u djelu *El-Muškil*, Ahmed, Tajalisi, Ibn Hibban, Bejheki i Hakim, kao predanje Fnesa, r.a., bez spominjanja Ebu Hurejre, r.a., i Selmana, r.a. Hakim ovo predanje ocjenjuje vjerodostojnim po uvjetima koje postavljaju Buhari i Muslim, a u tome se s njime slaže Zehebi. Šuajb el-Arnaut u svojim komentarima na djelo *El-Ihsan* veli: "Lanac prenosilaca ovog predanja ispunjava uvjete koje postavljaju Buhari i Muslim." Ibn Ebi Asim ovo predanje bilježi u dijelovima u djelu *Es-Sunne*. Najvjerodostojniji dio ovog predanja jeste: "Svaki narod ima svoga povjerenika, a povjerenik ovog ummeta jeste Ebu Ubejda." Bilježe ga Buhari, Muslim i Ahmed kao

Ibn Atijja veli: "Iz generacije tabiina u tumačenju Kur'ana istakli su se sljedeći učenjaci: Hasan el-Basri, Mudžahid, Seid ibn Džubejr, Alkama i drugi. Mudžahid je pred Ibn Abbasom, r.a., učio Kur'an pa bi zastajao kod svakog ajeta pitajući ga za njegovo značenje. Poslije njih u ovoj nauci istakli su se Ikrima i Dahhak, iako se on nikada nije susreo s Ibn Abbasom, r.a., nego je ovu nauku stjecao pred Ibn Džubejrom. Amir eš-Šabi kritički je govorio o Sudiju i Ebu Salihu zato što je smatrao da su imali skućene poglede."

Jahja ibn Mein o Kelbiju veli: "Njega ne treba uzimati u obzir."

Jahja ibn Seid el-Kattan prenosi da je Sufjan rekao: "Kelbi prenosi da je Ebu Salih rekao: 'Sve što sam ti rekao laž je.'" Habib ibn Ebi Sabit veli: "Mi smo Ebu Salihu smatrali velikim lažljivcem."

Ibn Atijja veli: "Među onima koji su se istakli u pisanju o tefsiru su: Abdu-Rezzak, Mufeddal, Alija ibn Ebi Talha, Buhari i dr. Nakon njih je Muhammed ibn Džerir et-Taberi u svom tefsiru objedinio predanja koja govore o tumačenju Kur'ana. Među učenjacima iz kasnijih generacija najviše su se istakli Ebu Ishak ez-Zedžadž, Ebu Ali el-Farisi, Ebu Bekr en-Nekkaš, Ebu Džafer en-Nehhas, zatim Mekki ibn Ebi Talib i Ebul-Abbas el-Mehdevi, koji

je veoma lijepo i precizno pisao. Svi su oni bili izuzetni učenjaci, neka im se Allah, dž.š., smiluje."

Tumačenje Kur'ana hadisima Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Allah, dž.š., rekao je: *"A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje..."* (En-Nahl, 44) I rekao je Uzvišeni: *"Neka se pripaze oni koji postupaju suprotno naređenju njegovu, da ih iskušenje kakvo ne stigne ili da ih patnja bolna ne snađe."* (En-Nur, 63) I rekao je Uzvišeni: *"A ti, zaista, upućuješ na Pravi put."* (Eš-Šura, 52) U više kur'anskih ajeta Allah, dž.š., naređuje vjernicima da se pokoravaju Njegovu Poslaniku, s.a.v.s. Allah, dž.š., rekao je: *"Ono što vam Poslanik kao nagradu da, to uzmite, a ono što vam zabrani ostavite."* (El-Hašr, 7)

Hišam ibn Džubejr pripovijeda: "Tavus je jednom prilikom poslije ikindije namaza klanjao dva rekata nafile pa mu Ibn Abbas, r.a., reče: 'Kani se toga!' Tavus reče: 'To je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio da ljudi ne bi počeli smatrati da je klanjanje nafile poslije ikindije sunnet.' Ibn Abbas, r.a., reče: 'Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio je da se poslije ikindije namaza obavlja bilo kakav drugi namaz tako da ja ne znam da li ćeš ti zbog toga što činiš biti nagrađen ili kažnjen jer je Allah, dž.š., rekao: *'Kada Allah i Poslanik Njegov nešto odrede, onda ni vjernik ni vjernica*

predanje Enesa, r.a. Buhari i Muslim bilježe ga i kao predanje Huzejfe, r.a.

nemaju pravo da po svome nahodenju postupe...” (El-Ahzab, 36)

Mikdam ibn Mad Jekrubu prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Dat mi je Kur’an i ono što je njemu slično (hadisi). Doći će vrijeme kada će čovjek zasićen dunjalučkim blagodatima sa svoga divana reći: ‘Pridržavajte se samo onoga što je u Kur’anu; ono što je Kur’an označio dozvoljenim i vi dozvoljenim smatrajte, a ono što je označio zabranjenim i vi zabranjenim smatrajte.’ Zabranjuje vam se meso domaćeg magarca kao i meso svih zvijeri koje imaju očnjake. Također vam je zabranjena izgubljena stvar nevjernika s kojim su muslimani sklopili primirje, osim ako se on sam ne odrekne toga. Ko posjeti neki narod, oni su dužni da ga ugoste, a ako to ne učine, on ima pravo iz njihova imetka uzeti onoliko koliko mu je potrebno.”⁴¹

Hattabi veli: “Ovaj hadis može imati dva značenja:

prvo – kur’anski ajeti objavljeni Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., osim vanjskog značenja, do kojeg dolazimo pri njihovom učenju, imaju i skriveno značenje;

drugo – objavljen mu je Kur’an koji se uči, a osim toga objavljeno mu je i pojašnjenje njegovih ajeta, tj. dozvoljeno mu je da pojašnjava njegove propise tako da može ono što je općenito učiniti specifičnim i

obratno, i može donositi i neke druge propise koji se ne nalaze u Kur’anu, a koje moramo poštovati isto kao što poštujemo kur’anske propise.” U dijelu hadisa koji govori o čovjeku koji će pozivati da se slijede samo propisi koji se nalaze u Kur’anu, a da se hadisi odbace, Allahov Poslanik, s.a.v.s., upozorava na zabludu u koju su kasnije upale pojedine sekte, jer su se one pridržavale samo vanjskog značenja kur’anskih ajeta, a odbile su slijediti praksu Allahova Poslanika, s.a.v.s., koja na najbolji način pojašnjava propise Kur’ana. Hattabi dalje veli: “Na ovaj su se način oni zbunili i zalutali s Pravoga puta. Dio hadisa koji govori o čovjeku kojeg neki narod odbije ugostiti odnosi se na putnika kojem je ponestalo hrane i kojem je život u opasnosti. Takav će imati pravo iz njihova imetka uzeti onoliko koliko mu je potrebno da spasi život. Ovaj hadis veoma jasno ukazuje na to da nije potrebno provjeravati hadis tako što ćemo gledati da li isti propis postoji i u Kur’anu, nego su hadisi, ukoliko su vjerodostojno preneseni, sami po sebi izvor Šerijata.”

Pojašnjavanje Allahova Poslanika, s.a.v.s., kur’anskih propisa može se odvijati na jedan od dvaju načina:

prvi – pojašnjavanje onoga što je uopćeno spomenuto u Kur’anu, naprimjer, pojašnjavanje načina na koji treba obavljati namaz, koja su to namaska vremena, kako učiniti sedždu i obaviti ruku, kada i kako udijeliti

⁴¹ Hadis bilježe Ebu Davud i Ahmed, hadis je sahih, vjerodostojan.

zekat, iz kojih se vrsta imetka udjeljuje zekat, koji su obredi hadždža itd. Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., s drugima obavljao hadždž, rekao im je: "Obavljajte hadždž onako kako ga ja obavljam."⁴²

Allahov Poslanik, s.a.v.s., također je rekao: "Klanjajte onako kako vidite da ja klanjam."⁴³

Abdullah ibn Mubarek prenosi da je Imran ibn Husajn, r.a., nekom čovjeku rekao: "Glupane! Jesi li igdje u Kur'anu pronašao da se spominje podne-namaz, da ima četiri rekata i da se u dnevnim namazima Kur'an uči usebi?" Nakon toga, spomenuo mu je hadždž, zekat i sl. pa ga je opet upitao: "Je li u Kur'anu detaljno pojašnjeno izvršavanje ovih propisa? U Kur'anu se to spominje samo

uopćeno, a hadisi Allahova Poslanika, s.a.v.s., to detaljno pojašnjavaju."

Evzai prenosi da je Hasan Ibn Atijja rekao: "Kada je Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., dolazila objava, Džibril, a.s., mu je u isto vrijeme donosio i hadise koji su pojašnjavali ono što je objavljeno."

Evzai također prenosi da je Mekhul rekao: "Kur'anskim ajetima potrebniji su hadisi da ih pojašne, nego što su hadisima potrebni kur'anski ajeti kao pojašnjenje."

Evzai također prenosi da je Jahja ibn Ebi Kesir rekao: "Hadisi su konačni suci nad kur'anskim ajetima, a obratno to nije slučaj."

Fadl ibn Zijad prenosi da je Ahmed ibn Hanbel upitan o ovim riječima, pa je odgovorio: "Ne bih se usudio reći tako nešto, nego bih to izrazio na sljedeći način – hadisi pojašnjavaju kur'anske ajete."

drugi – može se desiti da Allahov Poslanik, s.a.v.s., pri pojašnjavanju kur'anskih ajeta spomene i neke dodatne propise koje dotični ajet ne sadrži, naprimjer zabrana ženi da se uda za amidžu ili daidžu, zabrana jedenja mesa domaćeg magarca kao i mesa svih zvijeri koje imaju ocnjake, presuda samo na osnovu zakletve svjedoka i mnogih drugih propisa o kojima ćemo, ako Bog da, kasnije govoriti.

⁴² Hadis bilježe Muslim u svom *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i Ibn Madža.

⁴³ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima* i Ahmed. Tekst hadisa u cijelosti glasi: "Skupina nas došla je kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., i ostali smo kod njega dvadeset dana. Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio je veoma milostiv i pažljiv prema nama i kada bi osjetio da smo se zaželjeli naših porodica, on nas je zapitkivao o našim ukućanima pa smo mu pripovijedali o njima. Nakon nekog vremena dozvolio nam je da se vratimo među svoje sunarodnjake i, između ostalog, rekao nam je: 'Klanjajte onako kako ste vidjeli da ja klanjam. Kada nastupi namasko vrijeme, neka neko od vas prouči ezan, a u namazu neka vas predvodi onaj ko je najučeniiji.'"

Način na koji treba izučavati Kur'an i njegove propise, način na koji je to činio Allahov Poslanik, s.a.v.s., i predanja koja govore o tome da je učenje Kur'ana napamet olakšano onome ko prije toga primjenjuje njegove naredbe

Ebu Amr ed-Dani u djelu *El-Bejan* bilježi predanje Osmana, r.a., Ibn Mesuda, r.a., i Ubejja, r.a., koji pripovijedaju:

“Allahov Poslanik, s.a.v.s., po-dučavao ih je deset ajeta i oni ne bi učili novih deset sve dok ne bi naučili propise sadržane u njima i dok ih ne bi primijenili u praksi. Na taj smo način stjecali i znanje i djela.”⁴⁴

Prenosi se da je Ebu Abdur-Rahman es-Sulemi rekao: “Kada bismo naučili deset ajeta, ne bismo učili sljedećih deset sve dok ne naučimo sve propise sadržane u tim ajetima; šta dozvoljavaju, šta zabranjuju, šta naređuju i od čega odvrćaju.”

Imam Malik u djelu *El-Muvetta* bilježi da je Abdullah ibn Omer, r.a., punih osam godina proučavao suru El-Bekara.

U djelu *El-Esmau men ruviye an Malik* autora Alije ibn Sabita stoji da je Omer, r.a., dvanaest godina učio napamet suru El-Bekara i propise koji se nalaze u njoj i kada je završio s tim, kao znak zahvalnosti Allahu, dž.š., na ukazanoj blagodati zaklao je devu kao kurban.

Prenosi se da je Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao: “Nama je bilo otežano učenje Kur'ana napamet, a olakšano postupanje po njegovim uputama. Poslije nas došli su oni kojima je olakšano učenje napamet, a otežano prakticiranje njegovih naredbi i zabrana.”

Prenosi se da je Abdullah ibn Omer, r.a., rekao: “Znalo se desiti da neko od uglednih ashaba zna napamet samo jednu suru ili nešto više od toga, ali su sav svoj život podredili propisima Kur'ana. Kasnije su se pojavili učaci Kur'ana, među njima ima i djece i slijepaca, koji u svome životu uopće ne provode njegove naredbe u djelo.”

Hammad el-Mukri prenosi da je Halef ibn Hišam el-Bezzar rekao: “Kur'an je u našim rukama postao lišen svoga pravog cilja i svrhe. Pripovijedali su nam da je Omer, r.a., duže od deset godina učio suru El-Bekara sve dok je nije naučio napamet i kada je to uspio, iz zahvalnosti Allahu, dž.š., zaklao je devu. U naše vrijeme, jedno dijete odjednom prouči trećinu Kur'ana tako precizno da nijedan harf ne izostavi. Zato smatram da je

⁴⁴ Bilježi ga Ebu Amr ed-Dani u djelu *El-Bejan*, međutim, nisam uspio pronaći lanac prenosilaca ovog predanja. Ibn Kesir ovo predanje bilježi od Ameša, on od Ebu Vaila, a on od Ibn Mesuda, r.a., koji pripovijeda: “Kada bi neko od nas naučio...” U ovom predanju ne stoji da su to riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., i to je ispravno.

Kur'an u našim rukama lišen svoga stvarnog cilja i svrhe.”

Učenjaci koji se bave hadisom kažu: “Onaj ko se bavi hadisom ne smije se ograničiti samo na slušanje hadisa i njihovo zapisivanje, nego ih treba nastojati spoznati i shvatiti njihovo značenje. Ukoliko to ne uradi, postoji opasnost da se neće okoristiti znanjem koje posjeduje. Izučavanje hadisa treba biti postepeno, malo po malo, svaki dan i noć.” Ove riječi prenose se od Šube, Ibn Uleje, Mamera i mnogih drugih. Mamer prenosi da je Zuhri rekao: “Ko bude želio odjednom steći nauku, odjednom će je i izgubiti. Znanje se stječe tako što se svaki dan uči malo po malo.”

Muaz ibn Džebel, r.a., rekao je: “Naučite šta god želite, ali znajte da vas Allah, dž.š., neće nagraditi za znanje koje niste potvrdili praksom.”⁴⁵ Ovo predanje prenosi se i s dodatkom u kojem stoji: “Istinski učenjaci nastoje shvatiti ono što znaju dok se glupani zadovoljavaju samo pukim prenošenjem i citiranjem.” Hvala leći znanje i ističući odlikovanost Kur'ana jedan je pjesnik rekao:

Koliko god znanje vrijedno bilo

⁴⁵ Ovo su riječi ashaba. Bilježi ih Ibn Abdul-Berr u djelu *Džamiul-ilm* kao predanje Muaza, r.a. Ibn Abdul-Berr ovo predanje bilježi i kao riječi Enesa, r.a., s označenim dodatkom kao riječima Allahova Poslanika, s.a.v.s. Međutim, ispravno je da su to riječi ashaba.

*njegova su kruna djela,
jer vjera to podrazumijeva.*

*Najvrednije znanje jeste ono
koje se iz Kur'ana crpi*

*a nakon toga znanje koje će
mnoge nevolje otkloniti.*

To su riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.,

*one su svjetlo vjere, izvor
uputa i ahlaka.*

*Nakon njih postoje discipline
kojima kraja nema*

*izaberi za sebe onu za
kojom ti duša čezne.*

*Znanje je riznica puna blaga
njegove ćeš dragulje u knjigama
naći, zato ne oklijevaj.*

*Nastoj da Kur'an s
razumijevanjem učiš*

*jer se u njemu ključevi
svih nauka i čuda kriju.*

*Redovno čitaj hadise
Poslanika odabranog*

*i moli Allaha, dž.š., da se
nikada čitanja ne zasitiš.*

Ko jednom osjeti slast znanja o vjeri

*s time se ništa drugo ne
može da mjeri.*

**Značenje riječi Allahova
Poslanika, s.a.v.s.: "Kur'an je
objavljen na sedam načina'
(harfova) pa učite ono što
vam je lahko iz njega"**

Ubejj ibn Kab, r.a., pripovijeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom bio u plemenu Benu Gifar pa mu je došao Džibril, a.s., i rekao: "Allah, dž.š., naređuje ti da svoje sljedbenike podučiš učenju Kur'ana tako da svi uče na jedan način." Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Molim Allaha, dž.š., za oprost i milost, moji sljedbenici neće biti u stanju to učiniti." Nakon toga, Džibril, a.s., došao mu je i drugi put pa mu je rekao: "Allah, dž.š., naređuje ti da svoje sljedbenike podučiš učenju Kur'ana tako da mogu učiti na tri načina." Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Molim Allaha, dž.š., za oprost i milost, moji sljedbenici neće biti u stanju to učiniti." Džibril, a.s., došao mu je i treći put i rekao: "Allah, dž.š., naređuje ti da svoje sljedbenike podučiš učenju Kur'ana tako da mogu učiti na tri načina." Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "Molim Allaha, dž.š., za oprost i milost, moji sljedbenici neće biti u stanju to učiniti." Džibril, a.s., došao mu je i četvrti put i rekao: "Allah, dž.š., naređuje ti da svoje sljedbenike podučiš učenju Kur'ana tako da ga mogu učiti na sedam načina. Na koji

god način od ovih sedam budu učili ispravno će učiti."⁴⁶

Prenosi se da se Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom susreo s Džibrilom, a.s., i rekao mu: "Džibrile, ja sam poslan neukom narodu u kojem ima starih ljudi, djece, robova i onih koji nikada nisu ništa čitali." Džibril, a.s., reče mu: "Muhammede, Kur'an je objavljen na sedam načina."⁴⁷

Postoji trideset pet mišljenja učenjaka kada je u pitanju značenje ovog hadisa i značenje riječi *harf* (način)? Sva je ta mišljenja Ebu Hatim Muhammed ibn Hibban el-Busti pobrojao u svome djelu, a mi ćemo ovdje spomenuti samo pet mišljenja.

Prvo mišljenje – Većina učenjaka, među njima Sufjan ibn Ujejna, Abdullah ibn Vehb, Taberi i Tahavi, smatraju da ovaj hadis govori o sličnim značenjima koja se mogu izvesti iz različitih riječi. Primjer za to jesu riječi: أَكْبَلُ *akbil*, تَعَالَى *teal*, هَلُمَّ *helumme*, jer sve one, uprkos različitim formama, imaju gotovo isto značenje.

Tahavi veli: "Najjasnije predanje koje govori o ovom pitanju jeste ono koje prenosi Ebu Bekrete, r.a., koji pripovijeda: 'Jednom prilikom, Džibril, a.s., došao je kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., i rekao mu: 'Uči

⁴⁶ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Nesai i Ahmed.

⁴⁷ Hadis bilježe Tirmizi, Ahmed i hasen je, dobar.

Kur'an samo po jednom načinu.' Mikail, a.s., reče: 'Podučiti ga da uči na više načina.' Džibril, a.s., tada reče: 'Uči Kur'an na dva načina.' Mikail, a.s., reče: 'Podučiti ga da uči na više načina.' Mikail, a.s., mu je upućivao ovakve riječi sve dok Džibril, a.s., nije podučio Allahova Poslanika, s.a.v.s, da uči na sedam načina i rekao mu: 'Uči! Svaki od ovih načina ispravan je i dovoljan, s tim da ne smiješ dozvoliti da ajet koji govori o milosti zamijeniš s ajetom koji govori o kazni.'"⁴⁸ Primjer za to o čemu ovaj hadis govori jesu riječi: اِذْهَبْ *akbil*, اِنظُرْ *teal*, هَلُمَّ *helumme*, اَسْرِغْ *esri*, عَجَلْ *adždžil*, koje imaju gotovo isto značenje.

Ibn Abbas, r.a., prenosi da je Ubejj ibn Kab, r.a., ajet: ﴿لِّلَّذِينَ آمَنُوا﴾ *Lillezine amenun-zuruna...* – Na dan kada će licemjeri i licemjerkе vjernicima govoriti: 'Pričekajte nas...'” (El-Hadid, 13) učio na jedan od sljedećih načina: ﴿لِّلَّذِينَ آمَنُوا اٰمَنُوْا﴾ *Lillezine amenu embiluna* ﴿لِّلَّذِينَ آمَنُوا﴾ *Lillezine amenu ehbiruna*, ﴿لِّلَّذِينَ آمَنُوا اٰمَنُوْا﴾ *Lillezine amenu-rkubuna*. Također se prenosi da je Ubejj ibn Kab, r.a., ajet: ﴿كُلَّمَا اٰتٰٓءَهُمْ مَّقْرٰٓءٌ مِّنْهُ﴾ *Kullema edae lehum mešev fihi* – Kad god im ona bljesne, oni prođu.” (El-Bekara, 20) učio na jedan od sljedećih načina: ﴿كُلَّمَا اٰتٰٓءَهُمْ مَّرَوْا۟ فِيْهِ﴾

Kullema edae lehum merrev fihi ili ﴿كُلَّمَا اٰتٰٓءَهُمْ سَعَوْا۟ فِيْهِ﴾ *Kullema edae lehum seav fihi*. Svaki od ovih izraza ima isto značenje.

Buhari i Muslim bilježe da je Zuhri rekao: “Uprkos različitim načinima učenja, radi se o istom značenju, a nikako se ne može desiti da je po jednom načinu učenja nešto dozvoljeno, a po drugom to isto zabranjeno i obratno.”

Tahavi veli: “Ljudima je omogućeno da na više načina uče Kur'an jer ga nisu bili u stanju učiti na dijalektu nekog drugog plemena. Većina njih bili su nepismeni, a samo su rijetki znali pisati. Pripadniku nekog plemena bilo je veoma teško odjednom početi upotrebljavati riječi koje koristi neko drugo pleme. Da nije dozvoljeno da se Kur'an može učiti na više načina, to bi im pravilo velike poteškoće. Zbog toga im je dozvoljeno da upotrebljavaju različite izraze ukoliko ti izrazi imaju isto značenje. Tako je bilo sve dok se nije opismenio velik broj njih, a sva svoja razilaženja u govoru rješavali su kod Allahova Poslanika, s.a.v.s. Tada su svi počeli učiti jedan isti način učenja Kur'ana i nije im više bilo dozvoljeno da različito uče.” Ibn Abdul-Berr veli: “Ovo ukazuje na to da su ovih sedam načina bili dozvoljeni kao olakšica samo u određenom periodu. Kada je nestalo potrebe za tim, ukinut je i propis koji je dozvoljavao tu olakšicu tako da su svi počeli učiti jednoobrazno.”

⁴⁸ Hadis bilježe Taberi i Tahavi u djelu *El-Muškil* kao predanje Ebu Bekrete, r.a. U njegovu je lancu prenosilaca Alija ibn Zejd koji nije pouzdan, dok su ostali prenosioци pouzdani.

Ubejj, r.a., prenosi da mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ubejje, podučen sam da učim Kur'an samo na jedan način pa mi je melek koji je bio sa mnom savjetovao da molim da mi se dozvoli da učim na dva načina i tako me je savjetovao sve dok mi nije dozvoljeno da Kur'an učim na sedam načina. Rečeno mi je: 'Svaki od tih načina ispravan je i dovoljan, ali ne smiješ mijenjati ajete koji govore o milosti s ajetima koji govore o kazni i obratno.'"⁴⁹

Kadija Ibn Tajjib veli: "Ukoliko je predanje Ubejja, r.a., pritrđeno, onda to znači da je u početku bilo dozvoljeno mijenjanje izraza i riječi, a kasnije je taj propis dokinut i derogiran. Na osnovu toga, danas ljudima nije dozvoljeno da koriste sinonime riječi i imena u Kur'anu i da ih uče umjesto njih."

Drugo mišljenje – Tih sedam načina ustvari je sedam različitih dijalekata arapskog jezika kojima govore arapska plemena bez obzira na to gdje su živjela. Allahov Poslanik, s.a.v.s., poznavao je sve te dijalekte, a jedna od blagodati kojom ga je Allah, dž.š., obdario bila je i jezgrovitost u govoru. Prema ovim učenjacima, ovaj hadis ne ukazuje na to da jedan način sadrži sedam različitih mogućnosti izražavanja, nego to da je svih ovih sedam dijalekata zastupljeno u Kur'anu. Dio njega objavljen je na

dijalektu Kurejšija, dio na dijalektu plemena Huzejl, plemena Hevazin, dio na dijalektu Arapa koji su živjeli u Jemenu itd. Hattabi veli: "Postoje riječi u Kur'anu koje se mogu učiti na sedam način, npr. 60. ajet u suri El-Ma'ida, ili 12. ajet sure Jusuf." On, kao da je želio kazati da su samo određeni ajeti objavljeni s mogućnosti da se uče na sedam načina i da to nije slučaj s cijelim Kur'anom. Mišljenje da sedam načina učenja Kur'ana, ustvari, znači da je objavljen na sedam dijalekata zastupaju sljedeći učenjaci: Ebu Ubejd el-Kasim ibn Sellam, Ibn Atijja i dr.

Ebu Ubejd veli: "Neki dijalekti više su zastupljeni u Kur'anu nego neki drugi." Zatim on navodi predanje Enesa, r.a., koji prenosi da im je Osman, r.a., kada je naredio da pišu Mushaf, rekao: "Ono u čemu se razidete vi i Zejd, napišite po dijalektu kojim govori pleme Kurejš, jer je Kur'an objavljen na njihovu narječju."

Buhari bilježi da je Ibn Abbas, r.a., rekao: "Kur'an je objavljen na dijalektu dvaju arapskih plemena, Kurejš i Huzaa." Neko ga upita: "A kako to?" Ibn Abbas, r.a., reče: "To je zbog toga što su oni živjeli u blizini jedni drugih tako da je njihov dijalekt postao jedan."

Kadija Ibn Tajjib, komentirajući riječi Osmana, r.a., u kojim tvrdi da je Kur'an objavljen na dijalektu Kurejšija, kaže: "Htio je reći da je većina Kur'ana objavljena na njihovu

⁴⁹ Hadis bilježi Ebu Davud i sahih je, vjerodostojan.

dijalektu. Ne postoji nijedan kategoričan dokaz koji će potvrditi da je Kur'an objavljen samo na dijalektu Kurejšija, jer se u njemu nalaze riječi koje uopće ne potječu iz ovog plemena. Allah, dž.š., rekao je: *'Mi je objavljujemo kao Kur'an na arapskom jeziku...'* (Ez-Zuhuf, 3), a nije rekao da je objavljen na jeziku Kurejšija. Ovaj ajet ukazuje na činjenicu da je Kur'an objavljen na arapskom jeziku u cjelini, tako da niko ne može reći da se ajet odnosi samo na Kurejšije, a ne i na ostala arapska plemena. Isto tako, niko ne može reći da se ajet odnosi na pleme Adnan, a da se ne odnosi na pleme el-Kahtan, ili na pleme Rebia, a ne na pleme Mudarr. To je zbog toga što sintagma 'arapski jezik' obuhvata sva arapska plemena, a ne samo jedno od njih."

Ibn Abdul-Berr veli: "Tvrdnja da je Kur'an objavljen na dijalektu Kurejšija po mom mišljenju znači: većina Kur'ana objavljena je na njihovu dijalektu. A Allah, dž.š., najbolje zna! Jer, riječi koje ne pripadaju ovom dijalektu zastupljene su u ispravnim kiraetima, naprimjer čisto izgovaranje hemzeta, a Kurejšije to nikada ne čine."

Ibn Atijja smatra da je značenje hadisa: "Kur'an je objavljen na sedam načina" sljedeće: U njemu se nalaze riječi i izrazi iz sedam arapskih plemena, a dijalekti svih njih zastupljeni su u Kur'anu. To znači da je, naprimjer, u jednom ajetu upotrijebljena riječ iz dijalekta plemena Kurejš, na

drugom mjestu iz plemena Huzejl, a u trećem slučaju iz nekog trećeg plemena, shodno tome čiji izraz ima ljepše i autentičnije značenje. Naprimjer, glagol فَطَرَ *fetare* u plemenima koja imaju različit dijalekt od dijalekta plemena Kurejš znači – stvoriti nešto nakon što uopće nije postojalo. Ibn Abbas, r.a., nije razumio njegovo značenje sve dok se pred njim nisu počela sporiti dvojica beduina oko nekakva bunara pa je jedan od njih rekao: أَنَا فَطَرْتُهَا *ene fetartuha*, tj. ja sam iskopao taj bunar. Ibn Abbas, r.a., veli: "Tada sam shvatio značenje ajeta: ﴿فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ 'Stvoritelj nebesa i Zemlje...' (El-Fatir, 1) Ibn Abbas, r.a., također, veli: "Isto tako nisam shvaćao značenje ajeta: ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ﴾ 'Gospodaru naš, Ti presudi nama i narodu našem, po pravdi...' (El-A'raf, 89) sve dok nisam čuo kćerku Zi Jezena kako svome mužu veli: تَعَالَ أَفَاتِحَكَ *teale ufatihke* – dođi, neka kadija presudi među nama."

Omer, r.a., nije u početku razumio značenje ajeta: ﴿أَوْ يَأْخُذْهُمْ عَلَى تَخَوُّبٍ﴾ "Ev je'huzehum ala tehavvufin... – Ili da ih neće malo po malo kažnjavati..." (En-Nahl, 47)

Kada je Kutb ibn Malik, r.a., čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., kako na sabah-namaz uči ajet: ﴿وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ﴾ "Ven-nable basikatin. – I visoke palme u kojih su zameci nagomilani jedni iznad drugih." (Kaf, 10) nije razumio njegovo značenje. Postoji još mnogo ovakvih primjera.

Treće mišljenje – Jedna skupina učenjaka smatra da sedam dijalekata na kojima je objavljen Kur'an potječu iz plemena Mudarr. Kao dokaz oni navode riječi Osmana, r.a., koji je rekao: "Kur'an je objavljen na narječju plemena Mudarr." Oni kažu: "Dio je objavljen na dijalektu plemena Kurejš, dio na dijalektu plemena Kinane, dio na dijalektu plemena Esed, plemena Huzejl, Temim, Dabbe i Kajs. Ova plemena ogranci su plemena Mudarr i sadrže sedam dijalekata arapskog jezika. Ibn Mesud, r.a., volio je da pisari Kur'ana budu iz plemena Mudarr." Drugi učenjaci pak negiraju da dijalekti na kojima je objavljen Kur'an potječu samo iz plemena Mudarr. Oni kažu: "U dijalektu plemena Mudarr postoje riječi koje su izuzeci, a koje nikako nije dozvoljeno upotrebljavati pri učenju Kur'ana. Pleme Kajs, naprimjer, ima običaj umjesto harfa ک *k* upotrebljavati harf ش *š*, a pripadnici plemena Temim imaju običaj mjesto harfa س *s* upotrebljavati harf ت *t*. Ovo nije moguće kada je u pitanju učenje Kur'ana i ne prenosi se da je neko od ashaba to činio."

Neki kažu: "Kad je riječ o mijenjanju *hemzeta* ا *ajnom* ع kao i drugih grlenih glasova jednih drugima, to je dozvoljeno i prenosi se od velikog broja učenjaka." Kao dokaz oni navode predanje u kojem stoji da je Ibn Mesud, r.a., ajet: ﴿لَيْسَ جُنَّةٌ حَتَّىٰ جَيْنَ﴾ "...*le jesdžunennehu hatta hin*. – ...*da ga za neko vrijeme bace u tamnicu*."

(Jusuf, 35) učio na sljedeći način: ﴿لَيْسَ جُنَّةٌ عَتَّىٰ جَيْنَ﴾ "...*le jesdžunennehu atta hin*."

Četvrto mišljenje – Autor djela *Ed-Delail* i kadija Ibn Tadjib prenose riječi jednog učenjaka koji je rekao: "Razmišljao sam o razlikama koje postoje u kiraetima i primijetio da postoji sedam vrsta razilaženja – razlika u vokaliziranju, ali se izgled riječi i njezino značenje ne mijenjaju. Primjer za to jeste ajet ﴿هُنَّ أَظْهَرُ لَكُمْ﴾ *Hunne atheru lekum* (Hud, 78), a po drugom kiraetu isti ajet uči se na sljedeći način: ﴿هُنَّ أَظْهَرَ لَكُمْ﴾ *Hunne athere lekum*. Druga vrsta različitog učenja po kiraetima jeste kada oblik riječi ostane isti, ali se promijeni njezino značenje. Naprimjer, ajet ﴿رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا﴾ *Rabbena baid bejne esfarina*. Po drugom kiraetu ovaj se ajet prouči na sljedeći način: ﴿رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا﴾ *Rabbena baade bejne esfarina*. Treća vrsta različitog učenja jeste kada oblik riječi ostane isti, ali se promijeni njezino značenje zbog promjene njezina slova. Primjer za to jeste riječ ﴿نُنْشِرُهَا﴾ *nunšizuha*, što znači *sastavljati* (El-Bekara, 259), koja se po drugom kiraetu uči ﴿نُنْشِرُهَا﴾ *nunširuha*, što znači *širiti*. Četvrta vrsta različitog učenja po kiraetima jeste kada se oblik riječi u potpunosti promijeni, a značenje ostane isto. Primjer za to jeste ajet ﴿كَالْمِئْنِ﴾ *Kel ihnil menfuš* (El-Karia, 5), koji se po drugom kiraetu uči ﴿كَالْصُوفِ الْمَنْفُوشِ﴾ *Kes-sufil menfuš*. Peta vrsta različitog učenja jeste kada

se i oblik riječi i njezino značenje promijene. Primjer za to jeste ajet ﴿وَطَلْعٍ مُنْضُودٍ﴾ "Ve talhin mendud. – I među bananama plodovima nanizanim." (El-Vaki'a, 29) Ovaj se ajet po drugom kiraetu prouči na sljedeći način: ﴿وَطَلْعٍ مُنْضُودٍ﴾ "Ve tal'in mendud – I među zamecima plodova nani-zanih." Šesta vrsta različitog učenja po kiraetima jeste pomjeranje riječi naprijed ili nazad. Primjer za to jeste ajet ﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ﴾ Ve džzet sekretul-mevti bil-hakk. Po drugom kiraetu ovaj se ajet uči na sljedeći način: ﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ﴾ Ve džzet sekretul-hakki bil-mevti. (Kaf, 19) Sedma vrsta različitog učenje jeste kada se u neki ajet doda riječ ili se oduzme. Naprimjer, ﴿تِسْعٌ وَتَسْعُونَ نَعَجَةً﴾ ﴿تِسْعٌ﴾ Tisun ve tisune nadžeten unsa. Riječ *unsa* dodata je u ovom ajetu.

Peto mišljenje – Pod sedam načina učenja Kur'ana misli se na različita značenja koja se nalaze u njemu, a to su: naredbe, zabrane, obećanja, prijetnje, pripovijesti, rasprave i primjeri. Ibn Atijja veli: "Ovo mišljenje nije ispravno jer se nabrojano ne smatra različitim učenjem. Osim toga, svi učenjaci složni su u tome da se omogućavanje različitog učenja ne odnosi na promjenu propisa u smislu da ono što je bilo dozvoljeno postane zabranjeno i obratno ili na bilo kakvu promjenu u značenju." Kadija Ibn Tajjib prenosi i hadis o ovoj temi, ali nakon toga kaže: "Promjena značenja ajeta prilikom različitog učenja nije dozvoljena, a

riječ *harf* spomenuta u ovom hadisu znači *način, strana*. Ova je riječ upotrijebljena u sljedećem ajetu: 'Ima ljudi koji se klanjaju Allahu, ali bez pravog uvjerenja.' (El-Hadždž, 11) Isti je slučaj i s hadisom koji govori o sedam vrsta značenja, poput dozvoljavanja, zabranjivanja itd."

Neki smatraju da se hadis: "Kur'an je objavljen na sedam načina..." odnosi na sedam različitih kiraeta, jer su svi ti kiraeti vjerodostojno preneseni od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Međutim, ovo je mišljenje u potpunosti neispravno o čemu ćemo kasnije govoriti.

Velik broj učenjaka, među njima Davudi i Ibn Ebi Sufra, kažu: "Sedam kiraeta, koji su dobili imena po učacima koji su se istaknuli u njihovu poznavanju, ni u kojem slučaju nisu sedam različitih načina dozvoljenih ashabima po kojima oni mogu učiti. Svih tih sedam kiraeta mogu se svrstati pod jedan od sedam načina koji se spominju u ovom hadisu, a Osman, r.a., naredio je da Mushaf, koji je ispisan u njegovo vrijeme, sadrži samo jedan način od mogućih sedam. Ovo mišljenje zastupao je Ibn Nuhhas i neki drugi učenjaci. Sedam poznatih kiraeta dobili su imena po učenjacima koji su se istaknuli u njihovu poznavanju. Svaki od njih podučavao je druge onom kiraetu koji je najbolje poznavao tako da je taj kiraet postao prepoznatljiv po njegovu imenu i zato danas kažemo kiraet imama Nafia, kiraet Ibn Kesira,

itd. Nijedan od njih nije smatrao druge kiraete neispravnim. Svaki od ovih sedam kiraeta ima po dva ili više rivajeta – mogućnost različitog učenja unutar jednog kiraeta, a svi su ti načini ispravni i vjerodostojni. Čak do našeg vremena, svi su učenjaci složni u tome da se može osloniti na kiraete koje su prenijeli ovi učenjaci, kao i na sve što su pisali o toj temi tako da konsenzus učenjaka ukazuje na vjerodostojnost ovih kiraeta. Na ovaj je način Allah, dž.š., ispunio Svoje obećanje da će sačuvati Kur'an u cijelosti. Velik doprinos tome dali su vrijedni učenjaci, među kojima se najviše ističu kadija Ebu Bekr ibn Tajjib i et-Taberi." Ibn Atijja veli: "U svim vremenima i svim dijelovima islamskog svijeta učeno je po ovim kiraetima i s njima su obavljani namazi, jer se svi učenjaci slažu da su oni vjerodostojni. Kad je riječ o kiraetima koji nisu autentični, njih nije dozvoljeno koristiti prilikom obavljanja namaza, jer ne postoji konsenzus učenjaka da su ti kiraeti ispravni. U sve što je vjerodostojno preneseno od ashaba i tabiina možemo vjerovati. Treba upozoriti na to da ne treba vjerovati u ono što se prenosi od Ebu Semma i njegovih pristalica, jer je on tvrdio da se može učiti na načine koje nijedan drugi učenjak nije smatrao ispravnim. Što se tiče kiraeta čija vjerodostojnost nije utvrđena, njih ne možemo smatrati dijelom Kur'ana niti treba postupati po njima. Najbolje što za

njih možemo reći jeste da su vrsta tumačenja Kur'ana i pojašnjenje njegovih ajeta. Primjer za to jeste ono što se prenosi od Ibn Mesuda, r.a., koji za post tri dana na hadždžu zbog učinjenog prijestupa dodaje da treba da se ti dani poste uzastopno. Ukoliko samo jedan prenosilac tvrdi da je određen način učenja čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s., učenjaci se razilaze u tome da li to treba primjenjivati u praksi. Jedni smatraju da to ne treba prihvaćati, jer to prenosilac ne prenosi kao hadis nego kao dio Kur'ana, što se u ovom slučaju ne može prihvatiti. Drugi pak smatraju da se po tome ipak treba postupati, jer ako se za to ne može reći da je dio Kur'ana, onda je to hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., pa makar ga prenosio samo jedan prenosilac."

Značenje predanja koja prenose Omer, r.a., i Hišam, r.a.

Ibn Atijja veli: "Allah, dž.š., je Svome Poslaniku, s.a.v.s., dozvolio da može učiti Kur'an na sedam različitih načina kojima ga je vrlo precizno podučavao Džibril, a.s. Riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: 'Učite iz Kur'ana ono što vam je lahko', ne znače da su ashabi mogli prema svom nahodanju i željama mijenjati riječi u Kur'anu nekim drugim riječima koje imaju isto značenje. Da je to bio slučaj, nestalo bi nadnaravnosti kur'anskog

teksta i došlo bi do tolikih izmjena da se za to više ne bi moglo reći da je objava Allaha, dž.š. Dozvola da odabere jedan od sedam načina odnosila se samo na Allahova Poslanika, s.a.v.s., kako bi on njima mogao podučavati svoje sljedbenike. Dešavalo se da, naprimjer, Ubejja, r.a., poduči jednom načinu učenja određenih ajeta kojima je njega podučio Džibril, a.s., a kada bi ga Džibril, a.s., podučio drugom načinu učenja tih istih ajeta, Allahov Poslanik, s.a.v.s., bi tom načinu podučio, naprimjer, Ibn Mesuda, r.a. Ovo je razlog zbog kojeg su Omer, r.a., i Hišam ibn Hakim, r.a., suru El-Furkan učili na različite načine. Da nije tako, onda Allahov Poslanik, s.a.v.s., ne bi mogao za dva različita učenja iste sure reći: 'Ovako me je Džibril, a.s., podučio.' To je rekao zbog toga što ga je jednom prilikom Džibril, a.s., podučio jednom načinu učenja, a drugom prilikom drugom načinu učenja. To potvrđuje i slučaj kada je Enes, r.a., ajet: ﴿إِنَّ تَائِبَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَاطِنًا وَأَقْوَمُ قِيْلًا﴾ *Inne našietel-lejli hije ešeddu vaten ve akveme kila* učio *ve asvebe kila*. Ovo znači da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., taj koji ih je podučavao različitom učenju Kur'ana, a u slučaju da su ostali ljudi imali pravo mijenjati šta žele, obećanje dato u ajetu: 'Mi, uistinu, Kur'an objavljujemo i zaista ćemo Mi nad njim bdjeti' (El-Hidžr, 9) ne bi bilo ispunjeno."

Omer, r.a., pripovijeda: "Čuo sam Hišama ibn Hakima, r.a., da uči suru El-Furkan na meni nepoznat način, jer je mene Allahov Poslanik, s.a.v.s., podučio drugačije nego što je Hišam učio pa sam htio da ga prekinem u učenju, ali sam ipak sačekao. Kada je krenuo da ide, s njim sam otišao kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., pa sam rekao: 'Allahov Poslaniče, čuo sam ovog da uči suru El-Furkan drugačije od onoga kako si ti mene podučio da učim.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče Hišamu, r.a.: 'Uči!' Kada je Hišam, r.a., završio s učenjem, Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Ovako je ova sura objavljena.' Nakon toga, naredio je i meni da učim i kada sam završio, Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'I ovako je ova sura objavljena. Kur'an je objavljen na sedam načina pa učite ono što vam je olakšano iz njega.'"⁵⁰

Slično ovom predanju jeste i ono što se desilo Ubejju ibn Kabu, r.a., koji pripovijeda: "Jednog dana bio sam u džamiji kad uđe neki čovjek i počeo klanjati. Čuo sam ga kako uči na meni nepoznat način. Nakon njega ušao je i drugi čovjek i kada je počeo učiti Kur'an u namazu primijetio sam da se njegovo učenje razlikuje od učenja čovjeka koji je ušao prije njega. Kada smo završili s namazom, zajedno smo otišli kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., pa sam rekao: 'Ovaj

⁵⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*, Tirmizi, Nesai i Ahmed.

ovdje učio je na meni nepoznat način, a nakon njega u džamiju je ušao ovaj koji je opet učio drugačije nego ovaj prvi. Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredi im da uče i kada su završili, Allahov Poslanik, s.a.v.s., lijepo se izrazio o njihovu učenju. Zapao sam u toliku nevjericu da sam gotovo porekao riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., a bio sam tek nedavno primio islam. Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., primijetio šta se sa mnom dešava, stavio je ruku na moje grudi pa sam se pobojavao Allaha, dž.š., zbog onoga što osjećam i zbog stida sam se počeo preznojavati. Rekao mi je: 'Ubejje, objavljeno mi je da učim Kur'an samo na jedan način pa sam zamolio da se olakša mojim sljedbenicima, pa mi je dozvoljeno da učim na dva načina. Nakon toga opet sam zamolio da se olakša mojim sljedbenicima, pa mi je dozvoljeno da učim na sedam načina i rečeno mi je da za svaku moju molbu za olakšanjem imam pravo da proučim po jednu dovu. Proučio sam dva puta: 'Allahu, oprosti mojim sljedbenicima, Allahu, oprosti mojim sljedbenicima', a treću dovu odgodio sam za dan kada će oči svih stvorenja biti uprte u mene, čak i Ibrahima, a.s.'"⁵¹

Nakon što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., svojom mubarek rukom dotakao grudi Ubejja ibn Kaba, r.a., one su se raširile i bile spremne prihvatiti svjetlo upute. Nakon toga, osjetio

je strah pred Allahom, dž.š., zbog misli koje su mu navrle i zbog stida se počeo preznojavati. O ovakvoj vrsti misli govori predanje u kojem stoji da su neki ashabi rekli Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: "Ponekad u našim dušama osjetimo tako ružne misli koje uopće ne bismo željeli jezikom izgovoriti." Allahov Poslanik, s.a.v.s., upita: "Zar vam se to dešava?" Ashabi odgovoriše: "Da." Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: "To je dokaz istinskog imana."⁵² O ovom hadisu bit će govora prilikom tumačenja sure El-A'raf, ako Bog da!

Poglavlje o sakupljanju Kur'ana, razlogu zbog kojeg je Osman, r.a., naredio da se ispiše više primjeraka Mushafa i da se spale svi ostali primjerci osim ovih i o ashabima koji su znali Kur'an napamet još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Za vrijeme života Allahova Poslanika, s.a.v.s., Kur'an nije bio sakupljen u jednu zbirku, Mushaf, nego su ga ashabi jednostavno pamtili. Neki njegovi dijelovi bili su ispisani na komadima kože, listovima palmi i ostalim podlogama koje su se u to vrijeme koristile za pisanje. Asmei veli: "Nakon što je u Bici na

⁵¹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ahmed.

⁵² Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

Jemami poginuo velik broj hafiza – neki smatraju da ih je poginulo više od sedamsto – Omer, r.a., posavjetovao je Ebu Bekra, r.a., koji je u to vrijeme bio halifa, da naredi da se Kur'an sakupi i ispiše u jednu zbirku. Kao razlog naveo je bojazan da se može desiti da umru ili poginu i oni ashabi koji su smatrani vrhovnim autoritetima kada je u pitanju poznavanje Kur'ana, poput Ubejja ibn Kaba, r.a., Ibn Mesuda, r.a., i Zejda ibn Sabita, r.a.”

Zejd ibn Sabit, r.a., pripovijeda: “Nakon pogibije velikog broja hafiza u Bici na Jemami, Ebu Bekr, r.a., poručio mi je da dođem kod njega. Kada sam došao, kod njega je bio i Omer, r.a., a Ebu Bekr, r.a., rekao mi je da je kod njega došao Omer, r.a., s riječima: ‘U Bici na Jemami poginuo je velik broj hafiza, a bojim se da će i ostatak njih poginuti u bitkama koje nam predstoje pa ćemo na taj način izgubiti veći dio Kur'ana. Zato smatram da bi trebao sakupiti sve njegove dijelove i objediniti ih u jednu zbirku.’ Upitao sam Omera, r.a.: ‘Kako ću učiniti nešto što Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije učinio?’, a on mi je odgovorio: ‘Tako mi Allaha, dž.š., to bi, uistinu, bilo veliko dobro djelo.’ Nije prestao da me nagovara sve dok me Allah, dž.š., nije nadahnuo da to prihvatim.’ Ebu Bekr, r.a., mi zatim reče: ‘Ti si mlad i inteligentan čovjek i bez mahane si. Bio si pisar Objave i za vrijeme života Allahova Poslanika, s.a.v.s., zato počni sa

sakupljanjem Kur'ana i njegovim zapisivanjem.’ Da mi je naredio da prenesem brdo, lakše bi mi palo od sakupljanja Kur'ana. Upitao sam ih: ‘Kako ćete učiniti nešto što Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije učinio?’ Ebu Bekr, r.a., reče mi: ‘Tako mi Allaha, dž.š., to bi, uistinu, bilo veliko dobro djelo.’ Raspravljao sam s njim sve dok i mene Allah, dž.š., nije nadahnuo da prihvatim ideju koju su mi njih dvojica predložili. Počeo sam sakupljati dijelove Kur'ana koji su bili ispisani na kostima, listovima palmi i sl. kao i ono što su ashabi pamtili, a nije bilo nigdje zapisano. Posljednja dva ajeta sure Et-Tevba jedino je Huzejma el-Ensari pamtio i niko drugi osim njega.”⁵³ Listovi na kojima je bio ispisan cijeli Kur'an bili su kod Ebu Bekra, r.a., a nakon njegove smrti brigu o njima preuzeo je Omer, r.a., a nakon njegove smrti njegova kćerka Hafsa, r.a.

Tirmizi bilježi predanje u kojem stoji da je Zejd ibn Sabit, r.a., rekao: “Posljednja dva ajeta sure Et-Tevba: ‘*Došao vam je poslanik, jedan od vas, teško mu je što ćete na muke udariti, jedva čeka da Pravim putem podete, a prema vjernicima je blag i milostiv. Ako oni glave okrenu, ti reci: ‘Meni je dovoljan Allah, nema boga osim Njega; samo se uzdam u Njega, On je Gospodar svemira veličanstvenoga’*, pronašao sam samo kod Huzejme ibn Sabita, r.a.”

⁵³ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu* i Tirmizi.

Buhari bilježi drugo predanje od Zejda ibn Sabita, r.a., u kojem stoji: “Kada sam sve listove objedinio u jednu zbirku, nedostajao mi je jedan ajet iz sure El-Ahzab za koji sam bio siguran da sam čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., da ga uči. Taj sam ajet pronašao jedino kod Huzejme el-Ensarija, r.a., za kojeg je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao da njegovo svjedočenje vrijedi kao svjedočenje dvojice ljudi. Radi se o sljedećem ajetu: *‘Ima vjernika koji ispunjavaju zavjet dat Allahu, ima ih koji su poginuli, i ima ih koji to očekuju – nisu ništa izmijenili.’* (El-Ahzab, 23) Kada sam pronašao ovaj ajet kod Huzejme, r.a., uvrstio sam ga u suru kojoj pripada.”⁵⁴

Prilikom prvog sakupljanja Kur’ana nedostajala su dva posljednja ajeta iz sure Et-Tevba, što možemo zaključiti na osnovu predanja koje bilježe Buhari i Tirmizi, a prilikom drugog sakupljanja Kur’ana nedostajao je ajet iz sure El-Ahzab. Taberi smatra da su ajeti iz sure Et-Tevba nedostajali prilikom drugog sakupljanja, međutim prvo je mišljenje ispravnije.

Možda će neko upitati: “Zbog čega je Osman, r.a., sakupljao Kur’an kada je Ebu Bekr, r.a., prije njega to učinio?”

Odgovor na ovo pitanje jeste da namjera Osmana, r.a., nije bila da ponovo sakuplja Kur’an, jer se prenosi da je on rekao Hafsi, r.a.: “Pošalji nam listove koji se nalaze kod tebe kako bismo ih mogli umnožiti u više primjeraka, a kada to učinimo opet ćemo ti ih vratiti.” Za vrijeme njegova hilafeta ljudi su u različitim mjestima učili po različitim kiraetima u skladu s tim kako ih je podučio ashab koji je doputovao u njihovu zemlju. Problemi koje je prouzrokovalo ovo različito učenje došli su do izražaja u pohodu na Armeniju u kojem su zajedno učestvovali stanovnici Iraka i Šama. S obzirom na to da su učili različito, počeli su se prepirati i svađati, čak su se počeli međusobno proglašavati nevjernicima i proklinjati jedni druge. Huzejfa, r.a., koji je bio prisutan među njima, zabrinuo se zbog toga i kada se vratio u Medinu, prije nego što je ušao u svoju kuću, otišao je kod Osmana, r.a., i rekao mu: “Spasi muslimane prije nego što dožive propast.” Osman, r.a., upita: “A od čega to?” Huzejfa, r.a., reče: “Zbog svađe oko učenja Kur’ana. Bio sam u ovom vojnom pohodu i prisustvovao sam kada su se ljudi iz Iraka, Šama i Hidžaza svađali oko toga čije je učenje ispravnije. Bojim se da će se podvojiti oko Kur’ana kao što su se podvojili jevreji i kršćani oko svojih svetih knjiga.”

Ovaj događaj nepobitno dokazuje da je mišljenje onih koji smatraju da se pod sedam različitih načina učenja

⁵⁴ Navedene ajete pamtiti su svi hafizi, međutim napisani su bili samo kod hazreti Huzejme, r.a. (Prim. ur.)

misli na sedam poznatih kiraeta, jer da postoje dokazi da je to tačno niko se ne bi razilazio u tome. Alija ibn Ebi Talib, r.a., prenosi da je Osman, r.a., jednog dana upitao ashabe: "Šta vi mislite o ovim mushafima? Ljudi su počeli različito učiti pa čak i jedni drugima govoriti: 'Moj kiraet je bolji i vredniji od tvoga kiraeta.' Ovo se gotovo može nazvati nevjerstvom." Upitali smo: "Vladaru pravovjernih, kakav je tvoj stav o tom pitanju?" Osman, r.a., rekao je: "Smatram da bi svi ljudi trebali učiti po jednom kiraetu, jer ako ste se vi počeli svađati zbog različitog učenja, šta će tek biti s generacijama koje dođu poslije vas." Rekli smo: "Vladaru pravovjernih, tvoje je mišljenje ispravno." Nakon toga, Osman, r.a., zamolio je Hafsu, r.a., da mu pošalje listove na kojima je bio ispisan cijeli Kur'an kako bi ga mogli umnožiti u više primjeraka. Kada mu je Hafsa, r.a., poslala te listove, Osman, r.a., naredio je Zejdu ibn Sabitu, r.a., Abdullahu ibn Zubejru, r.a., Seidu ibn el-Asu, r.a., i Abdur-Rahmanu ibn Harisu ibn Hišamu, r.a., da Kur'an prepisu u više primjeraka. Obraćajući se skupini Kurejšija, Osman, r.a., rekao je: "Ako se vi i Zejd ibn Sabit, r.a., razidete u nečemu, onda to napišite na kurejšijskom dijalektu, jer je Kur'an objavljen na njihovu dijalektu." Oni su to i učinili. Kada je završeno s umnožavanjem primjeraka Kur'ana, Osman, r.a., vratio je Hafsi, r.a., njezine listove. U svaku oblast gdje su

živjeli muslimani poslao je po jedan primjerak Kur'ana i naredio da se ranije postojeći primjerci i listovi spale. Osman, r.a., učinio je ovo tek nakon što se posavjetovao s velikim brojem muhadžira i ensarija. Svi su se oni složili da u Mushaf treba uvrstiti samo vjerodostojno prenesene kiraete od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da sve ostalo treba izostaviti i smatrali su mišljenje hazreti Osmana, r.a., u potpunosti ispravnim.

Taberi bilježi da je Osman, r.a., osim Zejda, r.a., angažirao još samo Ebana ibn Seida ibn el-Asa, r.a., međutim, ovo mišljenje nije ispravno. Vjerodostojno je ono što bilježe Buhari i Tirmizi. Taberi, također, veli: "Primjerak Mushafa koji je bio kod Hafse, r.a., služio je kao osnova prilikom sakupljanja Kur'ana koje je organizirao Osman, r.a." Ova je tvrdnja tačna.

Ibn Šihab prenosi od Ubjeda ibn Abdullaha da je Abdullah ibn Mesud, r.a., negodovao zbog toga što je Zejd ibn Sabit, r.a., odabran da nadzire umnožavanje primjeraka Kur'ana. On je rekao: "Muslimani, zar da pored mene neko drugi to čini. Tako mi Allaha, dž.š., kada sam ja primio islam, on se još nije bio ni rodio." Prenosi se da je Abdullah ibn Mesud, r.a., također, rekao: "Stanovnici Iraka, sakrijte primjerke Kur'ana koje imate kod sebe i zatajite ih, jer je Allah, dž.š., rekao: *ʾA onaj ko nešto utaji, donijet će na Sudnji dan to što je utajio...*' (Alu Imran, 161) Na

Sudnjem danu dođite s Mushafom pred Allaha, dž.š.”⁵⁵

Ebu Bekr el-Enbari veli: “Odluka Ebu Bekra, r.a., Omera, r.a., i Osmana, r.a., da umjesto Abdullaha ibn Mesuda, r.a., angažiraju Zejda ibn Sabita, r.a., bila je zbog toga što je Zejd, r.a., imao bolje pamćenje od Abdullaha, r.a. Zejd, r.a., pamtio je cijeli Kur'an još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., a s druge strane, Abdullah ibn Mesud, r.a., za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., pamtio je nešto više od sedamdeset sura, a nakon smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., naučio je preostale sure. Onaj ko je još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., pamtio cijeli Kur'an svakako je preči da mu se dadne prednost nad onima koji to nisu postigli. Niko ne treba misliti da je na ovaj način oskrnavljeno pravo Abdullaha ibn Mesuda, r.a., jer činjenica da je Zejd, r.a., imao bolje pamćenje ne znači da je on bio bolji u svemu. Zejd, r.a., imao je bolje pamćenje i od Ebu Bekra, r.a., i Omera, r.a., ali niko ne tvrdi da je bio bolji od njih dvojice. Negodovanje Abdullaha ibn Mesuda, r.a., bilo je rezultat afekta, tako da se ne treba uzimati u obzir niti se treba postupati po tome. Niko ne treba sumnjati da je on, nakon što ga je prošla ljutnja, shvatio da je odluka Osmana, r.a., i ostalih

ashaba ispravna i da se kasnije složio s njima i spriječio dalje neslaganje. Prenosioci su nam prenijeli da je Abdullah, r.a., preostale sure naučio napamet tek nakon smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., iako neki smatraju da je umro prije nego što je naučio sve sure napamet.

Prenosi se da je Enes ibn Malik, r.a., rekao: “Kada bi se pisari razišli o nekom ajetu, neko bi se sjetio da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., naučio određenog čovjeka tom ajetu. Ljudi bi rekli: ‘On živi tri dana putovanja od Medine.’ Poslali bi po njega i kada bi došao, izdiktirao bi im ajet tačno onako kako ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., podučio.” Desilo se da su se razišli oko pisanja riječi *التَّابُوتُ* *et-tabutu*, koja se nalazi u suri Ta-Ha, jer su neki smatrali da se ova riječ piše na sljedeći način *التَّابُوتُ* *et-tabuhu*. Došli su kod Osmana, r.a., da on presudi među njima, pa je on rekao: “Napišite je s harfom *ت* *t*, jer je Kur'an objavljen na dijalektu plemena Kurejš.” Ovo predanje bilježe Buhari i Tirmizi. Ibn Atijja veli: “Zejd, r.a., je ovu riječ učio s harfom *ه* *h*, a Kurejšije s harfom *ت* *t*, pa su je na osnovu naredbe Osmana, r.a., napisali po dijalektu plemena Kurejš i tako ja ostalo.”

Neki smatraju da je Osman, r.a., naredio da se napiše samo jedan primjerak, drugi da se radilo o sedam primjeraka Kur'ana, a najveći broj učenjaka smatra da se radilo o četiri primjerka te da je po jedan primjerak

⁵⁵ Ovo predanje Tirmizi bilježi nakon hadisa koji je zabilježio pod brojem 3104.

poslao u Irak, Šam i Egipat. Učaci iz ovih pokrajina prihvatili su ove primjerke Kur'ana, oslanjali se na njih i niko nije odstupao od njihove ortografije. Različito učenje zastupljeno u sedam poznatih kiraeta nastalo je zbog toga što je Osman, r.a., naredio da se u pojedinim primjercima Kur'ana zastupe jedni kiraeti, a u drugima neki drugi. Na ovaj je način Osman, r.a., želio potvrditi da su svi ovi kiraeti ispravni i vjerodostojni i da je učenje po svakom od njih dozvoljeno." Ibn Atijja dalje veli: "Nakon toga je Osman, r.a., naredio da se primjerci Kur'ana i listovi koji su prije toga postojali spale i zatim zakopaju u zemlju."

Ebu Bekr el-Enbari u djelu *Er-Redd* bilježi predanje Suvejda ibn Gafele koji prenosi da je Alija ibn Ebi Talib, r.a., rekao: "Ljudi, bojte se Allaha, dž.š., kada je riječ o Osmanu, r.a., i nemojte pretjerivati u vezi s njim. Prestanite govoriti kako je on pogriješio što je naredio spaljivanje prijašnjih primjeraka Kur'ana, jer je to učinio uz saglasnost svih nas – ashaba Allahova Poslanika, s.a.v.s." Umejir ibn Sad, r.a., prenosi da je Alija, r.a., također, rekao: "Da sam u to vrijeme bio umjesto Osmana, r.a., i sam bih naredio da se ti primjerci spale."

Ebu Hasan ibn Bettal veli: "Ovaj postupak Osmana, r.a., dokazuje da je dozvoljeno spaljivanje knjiga u kojima se nalaze Allahova, dž.š., imena te da je to s ciljem njihove

zaštite kako ne bi dospjele pod noge ljudima ili da ne bi bile bačene na smetlište." Ibn Tavus prenosi da je njegov otac spaljivao pisma koja je dobijao a na kojima je bila ispisana Bismilla. Urva ibn Zubejr spaljivao je djela iz oblasti šerijatskog prava koja su bila poderana. Ibrahim je smatrao pokudenim da se spaljuju listovi na kojima se nalaze Allahova, dž.š., imena, međutim, mišljenje onih koji smatraju da je to dozvoljeno ispravnije je, jer je Osman, r.a., to učinio. Kadija Ebu Bekr veli: "Kadiji je dozvoljeno da donese odluku o spaljivanju listova na kojima se nalaze ajeti ukoliko ocijeni da je to potrebno." U jednom hadisu kudsiji stoji da je Allah, dž.š., rekao: "Objavio sam ti Knjigu koju voda ne može saprati, a koju ćeš učiti i kad si budan i kad spavaš."⁵⁶ Ovaj hadis kudsii dokaz je da Njegove riječi nisu harfovi i da ne sliče harfovima.

Neke sekte koje su zastranile nastoje osporiti autentičnost Kur'ana i kažu: "Kada je u pitanju Kur'an, dovoljan je jedan prenosilac koji će potvrditi da je nešto kur'anski tekst pa da to prihvatimo. To ste i vi učinili, jer ste prihvatili svjedočenje Huzejme ibn Sabita, r.a., koji je jedini znao posljednja dva ajeta sure Et-Tevba i 23. ajet sure El-Ahzab." Međutim, odgovorit ćemo im na sljedeći način: Kada je

⁵⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*, Tirmizi i Ahmed.

Huzejma, r.a., proučio te ajete, velik broj ashaba ih se prisjetio. Činjenica je da ih je i Zejd, r.a., poznavao, jer je rekao: "Nedostajala su mi dva ajeta s kraja sure Et-Tevba." Da ih nije poznavao, ne bi mogao primijetiti da nedostaju. Na osnovu ovih činjenica možemo reći da su ajeti potvrđeni konsenzusom ashaba, a ne na osnovu svjedočenja samo jednog čovjeka. Prenosi se da je Zejd ibn Sabit, r.a., rekao: "Kada smo umnožavali primjerke Kur'ana, primijetio sam da nam nedostaje jedan ajet iz sure El-Ahzab, a sjećao sam se da ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., često učio. Uspio sam ga pronaći jedino kod Huzejme el-Ensarija, r.a., za kojeg je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao da njegovo svjedočenje vrijedi kao svjedočenje dvojice ljudi." Hafiz Ibn Hadžer u djelu *El-Isabe fi temjizis-sahabe* bilježi biografiju Huzejme, r.a., u kojoj pod brojem 2251 navodi hadis: "Kome Huzejma, r.a., nešto posvjedoči, može se osloniti na to." Opširnije o ovome pogledaj u djelu *El-Isabe fi temjizis-sahabe* pod brojem 1/425 (ovo je tekst fusnote koja je u originalu zabilježena pod brojem 98).

Enes ibn Malik, r.a., veli: "Za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., cijeli Kur'an napamet znala su samo četverica ljudi i svi su bili ensarije: Ubejj ibn Kab, r.a., Muaz ibn Džebel, r.a., Zejd ibn Sabit, r.a., i Ebu Zejd, r.a." Neko je upitao Enesa, r.a.: "A

ko je Ebu Zejd, r.a.?" Odgovorio je: "On je jedan od mojih amidža."⁵⁷

Enes, r.a., također, veli: "Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., umro, jedino su četverica ljudi cijeli Kur'an naučili direktno od njega: Ebu Derda, r.a., Muaz ibn Džebel, r.a., Zejd, r.a., i Ebu Zejd, r.a., a ono što mi nismo znali, učili smo od njih." U drugom predanju stoji: "Kada je Ebu Zejd umro, iza sebe nije ostavio nasljednika, a bio je učesnik Bitke na Bedru." Pravo ime Ebu Zejda, r.a., bilo je Sad ibn Ubejd, r.a. Ibn Tajjib veli: "Ova dva predanja koja se prenose od Enesa, r.a., nikako ne upućuju na to da su samo ova četverica ensarija znali Kur'an napamet. Vjerodostojno je preneseno da su hafizi cijelog Kur'ana bili i: Osman, r.a., Alija, r.a., Temim ed-Dari, Ubada ibn Samit, r.a., i Abdullah ibn Amr ibn As, r.a. Riječi Enesa, r.a., u kojima stoji da su samo ova četverica ensarija znali Kur'an napamet znače da su ga samo oni naučili direktno od Allahova Poslanika, s.a.v.s., dok su ostali učili jedni od drugih. U vjerodostojno prenesenim predanjima stoji da su četverica pravednih halifa znali cijeli Kur'an napamet još za vrijeme života Allahova Poslanika, s.a.v.s., jer su odmah u početku primili islam, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., veoma ih je cijenio."

⁵⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Tajalisi, Tirmizi, Ahmed i Ebu Jala od Enesa, r.a.

Kadija Ibn Tajjib ovdje ne spominje Abdullaha ibn Mesuda, r.a., Salema, r.a., štićenika Ebu Huzejfe, r.a., a i njih dvojica znali su cijeli Kur'an napamet.

Omer ibn Hattab, r.a., pripovijeda: "Jednog dana, u društvu Allahova Poslanika, s.a.v.s., Ebu Bekra, r.a., i nekih drugih ashaba prošli smo pored Abdullaha ibn Mesuda, r.a., koji je obavljao namaz. Allahov Poslanik, s.a.v.s., upita: 'Ko je ovaj čovjek koji uči Kur'an?' Neko reče: 'To je Abdullah ibn Mesud.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: 'Abdullah uči Kur'an baš onako kako je objavljen.'"⁵⁸

Abdullah ibn Amr, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Učite Kur'an od četverice ljudi: Abdullaha ibn Mesuda, r.a., – njega je prvog spomenuo – Muaza ibn Džebela, r.a., Ubejja ibn Kaba, r.a., i Salema, r.a., štićenika Ebu Huzejfe, r.a."⁵⁹

Ovaj hadis ukazuje na to da je Abdullah ibn Mesud, r.a., još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., znao cijeli Kur'an napamet i da oni koji tvrde suprotno griješe, a Allah, dž.š., najbolje zna!

Ebu Bekr el-Enbari u djelu *Er-Redd* bilježi da je Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao: "Direktno iz usta Allahova Poslanika, s.a.v.s., naučio

sam sedamdeset dvije sure, a suru El-Bekare naučio sam od njega sve do ajeta: *Allah zaista voli one koji se često kaju i voli one koji se mnogo čiste.*" (El-Bekara, 222) Ebu Ishak veli: "Ostatak Kur'ana Abdullah ibn Mesud, r.a., naučio je od Mudžemmea ibn Džarije el-Ensarija, r.a."⁶⁰

Ako je ovo predanje ispravno, onda je ispravan i konsenzus učenjaka koji spominje Jezid ibn Harun i to je razlog zbog kojeg Ibn Tajjib nije uvrstio Abdullaha ibn Mesuda, r.a., među one koji su još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., znali Kur'an napamet.

Ebu Ishak prenosi da je upitao El-Esveda: "Šta je Abdullah ibn Mesud, r.a., uradio sa surom El-A'raf?" El-Esved je odgovorio: "Nije je znao napamet sve dok nije došao u Kufu." Neki učenjaci kažu: "Abdullah, r.a., umro je prije nego što je napamet naučio sure El-Felek i En-Nas i to je

⁶⁰ Autor tvrdi da ovo predanje bilježi Ebu Bekr el-Enbari u djelu *Er-Redd*, a njegov je lanac prenosilaca prekinut, jer Ebu Ishak es-Sebii nikada nije susreo Abdullaha ibn Mesuda, r.a. Međutim, osnovu ovog predanja bilježe: Buhari, Muslim, Nesai i Ibn Hibban od Šekika ibn Seleme, koji pripovijeda: "Jednom prilikom Abdullah ibn Mesud, r.a., održao nam je govor u kojem je, između ostalog, rekao: 'Direktno iz usta Allahova Poslanika, s.a.v.s., naučio sam više od sedamdeset sura. Tako mi Allaha, dž.š., ashabi znaju da sam jedan od najučenijih kada je u pitanju Kur'an, ali uprkos tome nisam najbolji među njima.'"

⁵⁸ Hadis bilježe Ahmed i Ibn Madža, i sahih je, vjerodostojan.

⁵⁹ Hadis bilježe Muslim u *Sahibu*, Tirmizi i Ahmed.

razlog zbog kojeg se ove dvije sure nisu nalazile u njegovu primjerku Mushafa." O ovome ćemo, ako Bog da, opširnije govoriti na kraju tefsira kada budemo tumačili ove dvije sure.

Ebu Bekr veli: "Predanje Muhammeda ibn Kaba el-Kurezija u kojem stoji da je on rekao: 'Među onima koji su još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., znali cijeli Kur'an napamet su: Osman ibn Affan, r.a., Alija ibn Ebi Talib, r.a., i Abdullah ibn Mesud, r.a.,' prema mišljenju učenjaka nije vjerodostojno, jer je njegov lanac prenosilaca prekinut tako da se ne može uzimati u obzir, jer ga samo Muhammed ibn Kab smatra ispravnim."

Međutim, riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "Učite Kur'an od četverice ljudi: Abdullaha ibn Mesuda, r.a...", koje smo prethodno citirali, ukazuju na to da je ovo predanje ipak vjerodostojno. Ovu tvrdnju dodatno potvrđuje i činjenica da su predstavnici različitih kiraeta iz Hidžaza, Šama, Iraka, svaki od njih svoje kiraete pripisivali nekom od ashaba koji su taj kiraet naučili od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Tako, na primjer, Asim tvrdi da je svoj kiraet preuzeo od Alije, r.a., i Abdullaha ibn Mesuda, r.a., Ibn Kesir i Ebu Amr ibn el-Ala za svoj kiraet tvrde da su ga naučili od Ubejja ibn Kaba, r.a., Abdullah ibn Amir, r.a., tvrdi da je svoj kiraet naučio od Osmana, r.a., a svi ovi ashabi Kur'an su učili od Allahova Poslanika, s.a.v.s., tako da

su lanci prenosilaca koji prenose ove kiraete spojeni, a njihovi su prenosio-ci pouzdani. Ovo su riječi Hattabija.

Predanja koja govore o redoslijedu kur'anskih sura i ajeta, njegovu pravopisu te njegovim podjelama na hizbove, o broju harfova, džuzeva, riječi i ajeta

Ibn Tajjib veli: "Možda će neko reći: 'Ashabi su se razilazili kada je u pitanju poredak kur'anskih sura. Neki su u svojim primjercima Kur'ana sure poredali onim redoslijedom kako su objavljivane, neki su prvo stavili sure objavljene u Mekki a zatim one objavljene u Medini, neki su kao prvu suru napisali El-Fatih, a drugi suru El-Alek, i to je slučaj s primjerkom Kur'ana koji je pripadao Aliji, r.a. Primjerak koji je pripadao Ibn Mesudu, r.a., počinjao je El-Fatihom, a nakon toga došle su sure El-Bekara i En-Nisa'. Primjerak koji je pripadao Ubejju ibn Kabu, r.a., počinjao je El-Fatihom, a poslije su došle sure En-Nisa', pa Alu Imran, pa El-En'am, pa El-A'raf, pa El-Ma'ida što je uistinu veliko razilaženje?!'"

Kadija Ebu Bekr ibn Tajjib na ovo pitanje odgovara na sljedeći način: "Može biti da su ashabi u skladu s vlastitim mišljenjem i znanjem napravili poredak sura onakav kakav je danas. Mekki (Allah mu se smilovao) prilikom tumačenja sure Et-Tevba kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s.,

određivao poredak ajeta unutar jedne sure kao i to na početku koje sure će biti ispisana Bismilla. S obzirom na to da Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije naredio da se na početku sure Et-Tevba napiše Bismilla, ona je na ovom mjestu i izostavljena." Ovo je najispravnije što je rečeno o ovoj temi, a opširnije o ovome govorit ćemo prilikom tumačenja sure Et-Tevba.

Ibn Vehb u djelu *Džamiul-ilm* bilježi predanje Sulejmana ibn Bilala koji je čuo da je Rebia upitan: "Zbog čega su sure El-Bekara i Alu Imran na početku Kur'ana kada su objavljene u Medini i kada je prije njih objavljeno više od osamdeset sura." Rebia je odgovorio: "Ove dvije sure ispisane su na početku Kur'ana, a onaj ko je to učinio znao je zbog čega to radi. To je nešto što treba prihvatiti i o čemu ne treba pitati."

Katada prenosi da je Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao: "Ko od vas želi da se ugleda na nekoga, neka se ugleda na ashabe Allahova Poslanika, s.a.v.s. Njihova su srca bila najviše ispunjena željom za činjenjem dobra, bili su najučćeniji, najmanje su se bavili stvarima koje ih se ne tiču, njihova je uputa bila najjača i najljepša. Allah, dž.š., odabrao ih je da budu drugovi Allahova Poslanika, s.a.v.s., nosioci islama. Zato priznajte odlike koje im pripadaju i povodite se za njima jer su oni, uistinu, bili na Pravome putu."

Neki učenjaci kažu: "Nama poznati poredak kur'anskih sura nastao

je na osnovu naredbe Allahova Poslanika, s.a.v.s., a razilaženja o ovom pitanju u primjercima Kur'ana koje su imali Ubejj, r.a., Alija, r.a., i Abdullah ibn Mesud, r.a., desila su se prije posljednjeg susreta Džibrila, r.a., i Allahova Poslanika, s.a.v.s. Nakon toga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pojasnio ashabima kako treba izgledati poredak kur'anskih sura."

Junus prenosi da je Ibn Vehb rekao: "Ashabi su poredali kur'anske sure onako kako im je to naredio Allahov Poslanik, s.a.v.s."

Ebu Bekr el-Enbari u djelu *Er-Redd* veli: "Allah, dž.š., odjednom je spustio cijeli Kur'an na zemaljsko nebo, a nakon toga je u periodu od dvadeset godina u dijelovima objavljivao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Pojedine sure objavljivane su povodom nekih događaja, a neki ajet kao odgovor na pitanje postavljeno Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., a Džibril, a.s., podučavao je Allahova Poslanika, s.a.v.s., gdje se dotična sura ili ajet nalaze. Poredak sura je i kao poredak ajeta i harfova, a sve nam je to prenio Allahov Poslanik, s.a.v.s., od Gospodara svih svjetova. Onaj ko poremeti postojeći poredak sura, kao da je poremetio poredak ajeta i kao da je izmijenio riječi i harfove. Niko ne može donijeti neki dokaz zbog čega je sura El-Bekara ispred sure El-En'am iako je ova sura objavljena prije nje, jer je ovaj poredak jednostavno nastao na osnovu naredbe Allahova Poslanika, s.a.v.s. Prenosi

se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., govorio: 'Ovu suru postavite na to i to mjesto u Kur'anu.'⁶¹ Džibril, a.s., podučavao je Allahova Poslanika, s.a.v.s., na kojem mjestu i u kojoj suri se nalazi ajet koji mu je objavljen.

Ebu Ishak prenosi da je Berra, r.a., rekao: 'Posljednji objavljeni ajet jeste: *'Oni traže od tebe tumačenje, reci: Allah će vam kazati propis o kelali.'*⁶² (En-Nisa', 176) Ebu Bekr ibn Ajjaš veli: 'Ebu Ishak je pogriješio, jer Ebu Saib prenosi da je Ibn Abbas, r.a., rekao: 'Posljednji objavljeni ajet jeste: *'I bojte se Dana kad ćete se svi Allahu vratiti, kad će se svakome ono što je zaslužio isplatiti, – nikome krivo neće učinjeno biti.'*'⁶³ (El-Bekara, 281)

Oni koji zastupaju ovo mišljenje smatraju da nije obavezno učiti Kur'an u namazu u skladu s

⁶¹ Hadis bilježi Tirmizi kao predanje Osmana, r.a., koje je zabilježeno u dužoj verziji. U njegovu lancu prenosilaca nalazi se Jezid el-Farisi čija su predanja prihvatljiva.

⁶² Hadis bilježe Buhari u *Sahihu* i Nesai u djelu *Sunenul-kubra*.

⁶³ Ovo su riječi ashaba. Bilježi ih Nesai u djelu *Sunenul-kubra* bez posljednjeg dijela kao predanje Ikreme, a on od Ibn Abbasa, r.a. Ibn Hadžer u djelu *Fethul-bari* veli: "Moguće je pronaći kompromis između predanja Berraa ibn Malika, r.a., i Ibn Abbasa, r.a., tako što ćemo reći da su oba ajeta objavljena zajedno, s tim da je vjerovatno ajet iz sure En-Nisa' objavljen posljednji zato što govori o nasljednom pravu, a možemo reći da je bilo i obratno."

poretkom sura po kojem su sada poredane u Kur'anu, niti je to obaveza u poučavanju. Nije zabilježeno da je neko od učenjaka rekao: "Ovaj je poredak obavezan prilikom učenja Kur'ana u namazu i nikome nije dozvoljeno da namaz započne učenjem sure El-Kehf prije nego što prouči suru El-Bekara, ili da nije dozvoljeno započeti namaz učenjem sure El-Hadždž prije nego što se prouči sura El-Kehf. Prenosi se da je Aiša, r.a., rekla: 'Ono što si učio na prvom rekatu nema nikakva utjecaja na ono što ćeš učiti na drugom rekatu.' Dešavalo se da Allahov Poslanik, s.a.v.s., na prvom rekatu prouči neku suru, a na drugom neku drugu suru koja se ne nalazi poslije proučene sure. Što se tiče predanja u kojem stoji da su Ibn Mesud, r.a., i Ibn Omer, r.a., smatrali da je pokuđeno s kraja započinjati učenje Kur'ana i da su rekli: 'To čini onaj čije je srce zastranilo', to se odnosi na onog ko započne učiti neku suru s njezina kraja sve dok ne dođe do njezina početka i ovo je strogo zabranjeno. Neki ljudi to čine kako bi izvježbali jezik i poboljšali pamćenje Kur'ana, međutim Allah, dž.š., je to zabranio, jer je to skrnavljenje poretka jedne sure."

Dodatni dokaz da poredak kur'anskih sura ne zavisi od vremena njihova objavljivanja jeste i činjenica da su neki ajeti objavljeni u Medini uvršteni u sure koje se smatraju mekanskim. Prenosi se da

je Aiša, r.a., rekla: "Kada su objavljene sure El-Bekara i En-Nisa', ja sam bila s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., u Medini." Iako su objavljene u Medini, ove se sure nalaze na početku Kur'ana iako je velik broj sura objavljen prije njih u Mekki. Ukoliko bi bilo obavezno poredak sura prilagoditi vremenu njihova objavljivanja, to bi značilo i da poredak ajeta ne bi bio isti.

Ebu Bekr el-Enbari bilježi da je Katada rekao: "U Medini su objavljene sljedeće sure: El-Bekara, Alu Imran, En-Nisa', El-Ma'ida, El-Enfal, Et-Tevba, Er-Rad, En-Nahl, El-Hadždž, En-Nur, El-Ahzab, Muhammed, El-Feth, El-Hudžurat, Er-Rahman, El-Hadid, El-Mudžadela, El-Hašr, El-Mumtehina, Es-Saff, El-Džumua, El-Munafikun, Et-Tegabun, Et-Talak, prvih deset ajeta sure Et-Tahrim, Ez-Zilzal i En-Nasr. Ove sure objavljene su u Medini a ostale su objavljene u Mekki."

Ebu Bekr el-Enbari veli: "Onaj ko smatra da se ne treba pridržavati postojećeg poretka sura te da ih treba poredati onako kako su i objavljivane, neće znati gdje da smjesti suru El-Fatihu jer se učenjaci razilaze o mjestu njezina objavljivanja, a 235. ajet sure El-Bekara morat će pomjeriti na 240. ajet. Onaj ko naruši ovaj poredak ne vjeruje u njega i niječe ono što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prenio od svoga Gospodara."

Neki kažu: "Razlog zbog kojeg su medinske sure postavljene ispred

mekanskih jeste to što se Allah, dž.š., obratio Arapima na isti način na koji se oni obraćaju jedni drugima. Arapi imaju običaj u svom govoru prvo spomenuti ono što inače dolazi drugo po redu. Na isti se način Allah, dž.š., u Kur'anu obratio njima, jer da nije tako, oni bi rekli: 'Ako je Kur'an objavljen na čistom arapskom jeziku i ako je vrhunac govornništva, zbog čega onda nije upotrijebljena nama veoma omiljena stilska figura.'"

Kad je riječ o vokalizaciji kur'anskih ajeta, prenosi se da je prvi to uradio halifa Abdul-Melik ibn Mervan. On je naložio svome namjesniku Hadždžadžu ibn Jusufu, koji je tada bio u gradu Vasitu, da to provede u djelo, i on se svojski prihvatio toga posla, i još je naredio da se odrede hizbovi Kur'ana. Hadždžadž je tada bio namjesnik u Iraku pa je za taj posao imenovao Hasana el-Basrija i Jahjaa ibn Jamera. Kao rezultat ove aktivnosti napisano je djelo iz oblasti kiraeta u kojem su nabrojane sve različitosti učenja po različitim kiraetima. Dugo vremena ljudi su se koristili ovim djelom sve dok Ibn Mudžahid nije napisao svoje djelo o ovoj temi.

Zubejdi u djelu *Et-Tabekat* bilježi tvrdnju Muberrada da je prvi vokalizaciju kur'anskih ajete uradio Ebul-Esved ed-Dueli. Također navodi da je Ibn Sirin posjedovao primjerak Kur'ana čije je ajete vokalizirao Jahja ibn Jamer.

Kada je riječ o postavljanju oznaka za svakih deset ajeta u Kur'anu, Ibn Atijja veli: "U nekim djelima iz oblasti historije pronašao sam da je prvi to učinio abbasijski halifa El-Memun." Neki pak smatraju da je Hadždžadž to prvi uradio. Ebu Amr ed-Dani u djelu *El-Bejan* navodi predanje u kojem stoji da je Abdullah ibn Mesud, r.a., smatrao pokuđenim da se u Mushaf postavljaju oznake za svakih deset ajeta i ukoliko bi naišao na tu oznaku izbrisao bi je. Također se prenosi da je i Mudžahid to smatrao pokuđenim kao i mirisanje Mushafa. Ešheb prenosi da je Malik, upitan o oznakama za deset ajeta koje se pišu crvenom ili nekom drugom bojom kao i o oznakama na kraju sure u kojima se pišu podaci o njezinim ajetima, rekao: "Smatram da je pokuđeno to činiti kao i pisanje bilo čega u Mushafu, osim ukoliko se to čini kako bi se djeci olakšalo njegovo učenje." Ešheb veli: "Nakon toga pokazao nam je Mushaf koji je pripadao njegovu djedu i koji je ispisan u vrijeme kada je Osman, r.a., naredio umnožavanje primjeraka Kur'ana. U njemu smo vidjeli da su krajevi sura označeni ukrasom od tinte u obliku lanca i protezao se duž cijelog reda, a i kraj svakog ajeta bio je označen posebnom oznakom." Katada veli: "U početku su prvo ispisali tačke na pojedinim harfovima, a nakon toga su postavili oznake za svakih pet, a nakon toga za svakih deset ajeta." Jahja ibn Ebi Kesir

veli: "U početku su samo kur'anski ajeti ispisani u Mushafu. Prvo što se dodalo u njega jesu tačke na harfovima ب *b*, ت *t*, ث *s*, i rečeno je: 'U ovome nema nikakve smetnje, ovo će olakšati njegovo učenje.' Nakon toga, postavili su oznake na kraju svakog ajeta, a nakon toga oznake na početku i na kraju svake sure." Prenosi se da je Ebu Hamza rekao: "Ibrahim en-Nahai u mom Mushafu ugledao je oznake na početku svake sure pa mi je rekao da ih izbrisem i prenio mi je da je Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao: 'Nemojte u Allahu, dž.š., Knjigu unositi ono što nije dio nje.'" Ebu Bekr es-Serradž upitao je Ibn Ebi Rezina: "Hoću li u svom Mushafu napisati to i to?" a on mu je odgovorio: "Bojim se da će kasnije generacije misliti da je to što si ti napisao dio kur'anskog teksta."

Ebu Amr ed-Dani veli: "Ova predanja upućuju na to da je postavljanje oznaka za svakih pet i deset ajeta kao i oznaka na početku sure i na kraju svakog ajeta nešto što su ashabi uradili, jer su smatrali da je to dozvoljeno. Ashabi koji su to smatrali pokuđenim kao i neki učenjaci iz kasnijih generacija smatrali su da je to pokuđeno ukoliko se koriste različite boje, npr. crvena ili žuta, iako su muslimani u različitim pokrajinama islamskog svijeta činili to smatrajući to dozvoljenim, što nema nikakve veze s ashabima i, ako se desila neka greška, oni nisu krivi za nju."

Selam Ebu Muhammed el-Himani prenosi da Hadždžadž ibn Jusuf naredio hafizima, učajima i pisarima da se okupe te im je rekao: "Dajte mi detaljne informacije o Kur'anu, koliko harfova ima u njemu?" Oni su brojali i svi su se složili da u Kur'anu ima 340.740 harfova. Nakon toga, naredio im je da provjere gdje se tačno nalazi polovica Kur'ana. Kada su provjerili, vidjeli su da je to u riječi ﴿فَالْيَتْلُفُ﴾ *fel-jetelettaf* (El-Kehf, 19) i to tačno na harfu ف *f* koji se nalazi na kraju ove riječi. Nakon toga, naredio im je da pronadu gdje se nalaze trećine Kur'ana pa su utvrdili da se prva trećina završava kod 100. ajeta sure Et-Tevba. Druga trećina završava se kod 100. ili 101. ajeta sure Eš-Šuara, a treća trećina je u ostatku Kur'ana. Zatim im je naredio da utvrde gdje se tačno nalaze sedmine Kur'ana i prilikom provjere došli su do sljedećih zaključaka: prva sedmina završava se kod ajeta: "*I bilo je onih koji su u njega vjerovali, a bilo ih je koji su od nje odvrćali...*" (En-Nisa', 55) i to na harfu د *d*. Druga sedmina završava se u riječi: "...*poništena...*" (El-A'raf, 147) i to na harfu ت *t*, koji se nalazi na kraju ove riječi. Treća sedmina završava se u ajetu: "...*s plodovima...*" (Er-Rad, 35) i to na harfu ا *elif*, koji se nalazi na kraju ove riječi. Četvrta sedmina završava se u ajetu: "*Svakoj vjerskoj zajednici propisali smo klanje kurbana...*" (El-Hadždž, 34) i to na harfu ا *elif*, koji se nalazi na početku riječi اُمَّة

ummetun. Peta sedmina završava se u ajetu: "...*onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo da po svome nahode-nju postupe*" (El-Ahzab, 36) i to na harfu ه *h*. Šesta sedmina završava se u ajetu: "...*koji o Allahu zlo misle...*" (El-Feth, 6) i to na harfu و *v*. Zadnja sedmina nalazi se u ostatku Kur'ana.

Selam Ebu Muhammed veli: "Za ovo prebrojavanje bilo nam je potrebno četiri mjeseca. Hadždžadž je imao običaj da svake noći prouči po četvrtinu Kur'ana. Kraj prve četvrtine nalazi se na kraju sure El-En'am. Druga četvrtina završava na riječi ﴿فَالْيَتْلُفُ﴾ *fel-jetelettaf* (El-Kehf, 19). Kraj treće četvrtine nalazi se na kraju sure Ez-Zumer, a posljednja četvrtina u ostatku Kur'ana." Ebu Amr ed-Dani u djelu *El-Bejan* bilježi određeno razilaženje o ovom pitanju pa ko želi opširnije čitati o ovoj temi, može pogledati u ovom djelu.

Što se tiče broja kur'anskih ajeta, Muhammed ibn Isa veli: "Broj ajeta u primjerku Mushafa prilikom prvog sakupljanja u Medini jeste šest hiljada." Ebu Amr veli: "Ovo je broj koji prenose stanovnici Kufe od stanovnika Medine, ali ne navode ime nijednog prenosioca od kojeg prenose ovaj broj."

Ismail ibn Džefer veli: "Broj ajeta prilikom drugog sakupljanja Kur'ana u Medini jeste šest hiljada dvjesto četrnaest."

Fadl veli: "Prema stanovnicima Meke, broj ajeta iznosi šest hiljada dvjesto devetnaest."

Muhammed ibn Isa veli: "Prema učenjacima iz Kufe broj ajeta iznosi šest hiljada dvjesto trideset šest." Sulejm i Kisai prenose da je ovo bilo mišljenje i Hamze, a Kisai tvrdi da je i Alija, r.a., zastupao ovo mišljenje.

Muhammed veli: "Prema učenjacima iz Basre, ukupan broj ajeta jeste šest hiljada dvjesto četiri. Ovo su mišljenje zastupali njihovi prijašnji učenjaci i prisutno je sve do danas."

Jahja ibn Haris ez-Zimari veli: "Prema mišljenju učenjaka iz Šama, broj ajeta je šest hiljada dvjesto dvadeset šest, a u drugom predanju šest hiljada dvjesto dvadeset pet."

Ibn Zekvan veli: "Vjerujem da Jahja Bismillu nije ubrajao među ajete."

Ebu Amr veli: "Ovo su brojke prisutne među učenjacima, a ova mišljenja postojala su prije, a postoje i sada."

Što se tiče broja riječi u Kur'anu, Fadl ibn Šazan o tome veli: "Prema tvrdnji Ataa ibn Jesara, broj riječi u Kur'anu je sedamdeset sedam hiljada četiristo trideset devet, a broj harfova je tristo dvadeset hiljada i petnaest harfova."

Ove su brojke različite u odnosu na tvrdnje koje je zastupao Himani, a koje smo prethodno navodili. Abdullah ibn Kesir veli: "Ovo je broj do kojeg smo došli prilikom brojanja harfova, a iznosi tristo dvadeset jednu hiljadu stotinu osamdeset harfova." Ovaj broj različit je od onoga koji se prenosi od Himanija.

Značenje riječi *sura*, *ajet*, *kelimetu* i *harf*

Riječ السُورَةُ *es-suretu* u arapskom jeziku označava nešto što se razlikuje od nečega drugog i što ima jasno definirane granice. Sura je nazvana ovim imenom zbog toga što onaj ko je prouči prelazi s jednog stepena na drugi i na taj se način uzdiže. Na osnovu ovoga možemo reći da ova riječ znači *položaj, stepen*.

Neki kažu: "Sura je nazvana ovim imenom zbog njezinih odlika i uzvišenosti. Sve što je uzdignuto iznad zemlje može se opisati ovom riječju."

Neki kažu: "Nazvana je ovim imenom zbog toga što onaj ko je uči dobija počasti koje prije nije imao."

Drugi smatraju da je sura nazvana ovim imenom zbog toga što je prilikom objavljivanja odvojena iz Kur'ana, a Arapi sve što je preostalo nazivaju ovim imenom.

Neki smatraju da je sura nazvana ovim imenom zbog njezine potpunosti i savršenstva.

Riječ آيَةً *ajetun* znači *znak*, tj. znak koji ukazuje na kojem se mjestu završava neki govor ili rečenica i gdje počinje drugi govor. To znači da se svaki ajet razlikuje od prethodnog i onog koji dolazi poslije njega. Ova riječi upotrijebljena je u sljedećem ajetu: "*Znak njegove vlasti...*" (El-Bekara, 248)

Neki smatraju da je ajet nazvan ovim imenom zbog toga što se sastoji

od određenog broja harfova, a sam je ajet sastavni dio Kur'ana.

Neki pak smatraju da je ajet nazvan ovim imenom zbog toga što je on čudo koje niko od ljudi nije u stanju učiniti i sastaviti nešto slično njemu.

Riječ **الكلمة** *el-kelimetu* posebna je glasovna forma koja se sastoji od više harfova. Najduže riječi u Kur'anu sastoje se od deset harfova, naprimjer riječ **لَيْسْتَ خَلِيفَتُهُمْ** *le jastehlifennehum* (En-Nur, 55) ili **أَنْزَلْنَاهُ مَكْمُومًا** *enulzimumu* (Hud, 28). Riječ **فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ** *fe eskajnakumuhu* (El-Hidžr, 22) ima deset harfova pri pisanju, a jedanaest pri izgovoru. U jednoj riječi može biti najmanje dva harfa, naprimjer **لَا** *la*, **لَكَ** *leke*, **لَهُ** *lehu* i sl. Međutim, jedan harf može imati značenje kao da je jedna riječ, poput *hemzeta* koji je upitna čestica, harfa **و** *vav* koji je veznik, s tim da se ovi harfovi moraju upotrebljavati u kombinaciji s drugim riječima. Postoje slučajevi kada se samo jedna riječ smatra posebnim ajetom, naprimjer **وَالْفَجْرِ** ili **وَالصُّحَىٰ** ili **وَالْعَصْرِ** ili **الْم** ili **المص** ili **طه**, a ovo mišljenje zastupaju učenjaci iz Kufe. Ovo može biti slučaj samo onda kada se ova riječ nalazi na samom početku sure, a ako se nalazi na nekom drugom mjestu, onda se ne smatra zasebnim ajetom. Ebu Amr ed-Dani veli: "Ne znam da se ijedna riječ smatra posebnim ajetom osim riječi **مُذَهَّمَاتَانِ** (Er-Rahman, 64). Postoji i slučaj u Kur'anu gdje se dvije riječi, koje dolaze jedna iza

druge, tretiraju kao dva posebna ajeta **﴿حَمِ عَق﴾** (Eš-Šura, 1, 2) i ovo mišljenje zastupaju samo učenjaci iz Kufe i niko drugi." Postoji i slučaj kada riječ **الكلمة** *el-kelimetu* može označavati cijeli ajet ili neki poseban govor bez obzira na to od koliko se riječi sastoji. Allah, dž.š., rekao je: "I lijepa riječ tvoga Gospodara ispunila se nad sinovima Israilovim zato što su trpjeli." (El-A'raf, 137) Riječ koja se spominje na ovom mjestu ogleda se u sljedećem ajetu: "A Mi smo htjeli da one koji su na Zemlji tlačeni, milošću obaspemo i da ih vođama i nasljednicima učinimo." (El-Kasas, 5), kao i u dvama ajetima koji se nalaze poslije njega. Allah, dž.š., rekao je: "...i obavezao ih je da ispune riječ zbog koje će postati pravi vjernici..." (El-Feth, 26) Komentirajući ovaj ajet, Mudžahid veli: "To su riječi: *La ilahe illallah*."

Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dvije riječi lahke na jeziku, teške na vagi i drage Milostivom su: 'Slavljen neka je Allah i Njemu hvala, slavljen neka je Allah Veličanstveni.'"⁶⁴ Običaj Arapa bio je da za cijeli jedan govor ili za cijelu jednu poemu kažu da je **الكلمة** *el-kelimetu* – riječ. Oni su govor općenito nazivali ovim imenom, jer se sastoji iz riječi, a običavali su metaforično nešto nazivati po onome od čega se sastoji.

⁶⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*.

حَرْف *Harf* – slovo najmanja je komponenta jedne riječi. Za jedan harf može biti rečeno da je riječ i obratno u skladu s običajem Arapa da koriste metaforu. Ebu Amr ed-Dani veli: “Ako neko upita: ‘Kako se naziva harf koji se nalazi na početku neke sure, naprimjer ﴿ص﴾ ili ﴿ق﴾ ili ﴿ن﴾, harf ili riječ?’, odgovorit ćemo mu: ‘Za ovu vrstu harfova kaže se da su riječi a ne slova zato što pri učenju Kur’ana, a na osnovu tedžvidskih pravila, nije dozvoljeno zastajati na harfu niti se harf može izdvajati iz neke riječi. S druge strane, na ovim spomenutim harfovima dozvoljeno je zastajanje i njihovo izdvajanje kao da su zasebne riječi te se zbog toga nazivaju ovim imenom – riječi.’ Riječ الحَرْف *harf* može značiti i *način, strana*. Allah, dž.š., rekao je: ‘*Ima ljudi koji se klanjaju Allahu ali bez pravog uvjerenja...*’ (El-Hadždž, 11), tj. na njima svojstven način. Zbog toga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Kur’an je objavljen na sedam harfova – načina’, odnosno na sedam dijalekata.”⁶⁵

Nalaze li se u Kur’anu riječi koje nisu izvorno arapske?

Među učenjacima ne postoji razilaženje u tome da u Kur’anu ne postoje riječi koje ne potpadaju pod pravila arapskog jezika i da u njemu

postoje imena onih koji nisu bili Arapi, naprimjer Israil, Džibril, Imran, Nuh, a.s., Lut, a.s. i dr.

Međutim, razilaze se o tome da li u Kur’anu postoje riječi koje potječu iz nekog drugog jezika osim arapskog. Kadija Ebu Bekr Ibn Tajjib, Taberi i dr. smatraju da takve riječi ne postoje u Kur’anu i da se Kur’an sastoji samo od izvornih riječi arapskog jezika. Prema njima, riječi koje se pripisuju nekim drugim jezicima ustvari su riječi u kojima se različiti jezici podudaraju tako da se upotrebljavaju u arapskom, perzijskom, abesinskom ili nekom drugom jeziku. Neki učenjaci smatraju da u Kur’anu ipak postoje riječi koje nisu izvorno arapske, ali su one tako malobrojne da uopće ne ometaju činjenicu da je Kur’an objavljen na arapskom jeziku i da se Allahov Poslanik, s.a.v.s., obraćao svome narodu na jeziku koji razumiju. Riječ المِسْكَاة *el-miškatu* znači *svjetiljka*, النَّشْأ *en-neš’u* znači *ustajanje noću* i upotrijebljena je u sljedećem ajetu: “*Ta, ustajanje noću, zaista, jače djeluje i izgovara se jasnije.*” (El-Muzemmil, 6) Riječ الْكِفْل *el-kifl* znači *udvostručavanje*, a upotrijebljena je u ajetu: “*On će vam dvostruku milost Svoju darovati...*” (El-Hadid) Riječ الْكَسْرَةُ *el-kasveretu* znači *lav*, a upotrijebljena je u sljedećem ajetu: “*Koji od lavova bježe.*” (El-Mudessir, 51) Sve ove riječi postoje u abesinskom jeziku. Riječ الْغَسَّاقُ *el-gassaku* – *kapljevina* upotrijebljena je u sljedećem ajetu: “*Osim vrele vode i kapljevine*”

⁶⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*.

(En-Nebe', 25) i postoji u turskom jeziku. Riječ *الْفَنَظَاسُ el-kistasu* – *vaga* upotrijebljena je u sljedećem ajetu: “*I pravo mjerite na kantar...*” (El-Isra, 35) i postoji u latinskom jeziku. Riječ *السِّجِيلُ es-sidždžil* znači *kamenje, glina* i upotrijebljena je u ajetu: “*Koje su na njih grumenje od gline pečene bacale*” (El-Fil, 4) i postoji u perzijskom jeziku. Iz istog jezika potječe i riječ *الطُّورُ et-tur* – *brdo* koja je također upotrijebljena u Kur'anu. Riječ *الْجَمُّ el-jemm* – *more* potječe iz jednog od semitskih jezika. Riječ *التَّنُّورُ et-tennuru* znači *krajolik* i potječe iz jezika koji nije arapski. Sve se ove riječi nalaze u Kur'anu.

Ibn Atijja veli: “Istina je da ove riječi u osnovi nisu iz arapskog, međutim Arapi su ih prihvatili i podvrgli pravilima svoga jezika tako da se zbog toga mogu smatrati riječima arapskog jezika. U svojim trgovačkim pohodima Arapi su dolazili u dodir s drugim narodima i jezicima. Najpoznatiji trgovci bili su iz plemena Kurejš, naprimjer Ibn Ebi Amr putovao je u Šam, Omer ibn Hattab, r.a., Amr ibn As, r.a., i Amara ibn Velid putovali su u Abesiniju, Aša je putovao u Hiru, gdje se družio s tamošnjim kršćanima. Zbog svega toga Arapi su od stranaca prihvatili neke riječi koje su pretrpjele određene izmjene, prilagođene su izgovoru u arapskom jeziku pa su ih počeli koristiti u svojoj poeziji i razgovoru. Nakon nekog vremena te su riječi postale dio arapskog

jezika. Takvu vrstu riječi moguće je pronaći u Kur'anu iako je možda nekim Arapima ta riječ nepoznata što uopće nije problem jer se dešavalo da su im nepoznate pojedine riječi iz dijalekta kojim govori neko drugo arapsko pleme. Naprimjer, Ibn Abbas, r.a., nije znao značenje riječi *الْفَاطِرُ El-Fatiru* itd. Mišljenje, koje je zastupao Taberi, da ove riječi potječu iz različitih jezika, ali da se podudaraju u značenju daleko je od ispravnog, nego je jedan od tih jezika osnova, a drugi je jezik prihvatio tu riječ. Mada priznajemo da postoji mogućnost da se neke riječi podudare, međutim to je po našem mišljenju veoma rijetko.”

Međutim, drugi učenjaci kažu: “Prvo je mišljenje ipak ispravnije jer njegove riječi da je neki strani jezik osnova i da je određena riječ ušla u arapski jezik ne moraju biti tačne, nego se možda desilo upravo suprotno, a sigurno je da su Arapi upotrebljavali ove riječi prije objave Kur'ana. Ako je prvo mišljenje ispravno, onda možemo reći da su ove riječi izvorno arapske, jer da određene riječi nisu imale značenje u arapskom jeziku, oni ih ne bi ni prihvatili. Uopće nije nemoguće da su neki drugi narodi prihvatili riječi iz arapskog jezika. Ovo mišljenje zastupao je veliki učenjak Ebu Ubejda.”

Možda će neko reći: “Ove riječi ne odgovaraju gramatačkim zakonitostima u arapskom jeziku tako da se ne mogu smatrati arapskim!”

a mi ćemo mu odgovoriti: "A kako vi možete tvrditi da poznajete sve oblike riječi u arapskom jeziku pa da možete reći da ove riječi ne odgovaraju nijednom obliku. El-Kadi je istraživao ovu oblast i uspio je ova imena podvrgnuti standardima arapskog jezika. Da Arapi u svom govoru nisu koristili ove riječi i da nisu poznavali njihovo značenje, ne bi bilo moguće da im se Allah, dž.š., obrati riječima i jezikom koji oni ne poznaju. U tom slučaju ne bi se moglo reći da je Kur'an objavljen na jasnom arapskom jeziku i da se Allahov Poslanik, s.a.v.s., obraćao svome narodu na njihovu jeziku. A Allah, dž.š., najbolje zna!"

Zbog čega je kur'anski tekst nadnaravan i o suštini njegove nadnaravnosti

Mudžiza je pojava ili događaj koji kategorično potvrđuje iskrenost poslanika, a.s. Ova riječ izvedena je iz korijena glagola koji znači *učiniti nekoga nemoćnim*, a u ovom slučaju upotrijebljena je zbog toga što su ljudi nemoćni da učine išta slično tome. Da bi se nešto moglo nazvati mudžizom, potrebno je da se ispuni pet uvjeta. Ako bude nedostajao samo jedan uvjet, to se neće smatrati mudžizom.

Prvi uvjet – Mudžiza treba biti pojava ili događaj koji niko osim Allaha, dž.š., nije u stanju prouzrokovati. Da se, naprimjer, u vrijeme

kada su se mogli pojaviti novi poslanici, pojavio čovjek koji tvrdi da je poslanik, a kao potvrdu svoga poslanstva navede to da je u stanju ustati i sjesti, da se kreće i miruje, ovo se ne bi smatralo mudžizom, jer su svi ljudi u stanju učiniti to čime se on hvali. Mudžiza treba biti nešto poput rastavljanja mora, rascjepljenja Mjeseca i sl., što je sigurno da nijedan čovjek nije u stanju učiniti.

Drugi uvjet – Mudžiza mora biti događaj ili pojava koja je neuobičajena. Ovaj uvjet mora biti ispunjen, jer se može pojaviti neko ko će reći: "Moja mudžiza je to da će nakon dana nastupiti noć, da će Sunce izaći s istoka." Ovo se ne smatra mudžizom, jer iako samo Allah, dž.š., može učiniti da se noć i dan smjenjuju, On to ne čini zbog ovog čovjeka koji tvrdi da je poslanik, nego se to redovno dešavalo i prije njegove tvrdnje. Zbog toga je sasvim jasno da ovaj čovjek nema nikakva dokaza koji potvrđuje njegovu iskrenost. Ono što neki poslanik, a.s., priziva kao dokaz svoje iskrenosti uistinu je i u stanju to učiniti. Primjer istinskih mudžiza jeste da poslanik, a.s., kaže: "Moju iskrenost potvrdit će to da će Allah, dž.š., učiniti da se desi nešto sasvim neuobičajeno što će potvrditi istinitost moga poslanstva; sada će se ovaj štap pretvoriti u zmiju, kamen će se rascijepiti i iz njega će izaći deva, iz mojih prstiju poteći će voda kao što iz zemlje izvire." Dakle, nešto što je u potpunosti suprotnosti s uobičajenim

dešavanjima u prirodi, a što jedino Allah, dž.š., ima moć učiniti. Kada se desi ovakva mudžiza, ona umjesto riječi Allaha, dž.š., govori da je taj čovjek uistinu poslanik. To je kao da smo čuli Allaha, dž.š., da govori: "Riječi Moga poslanika su istina, Ja sam ga poslao." Primjer za to je i kada bi neki čovjek rekao: "Naš kralj naređuje vam da učinite to i to, a potvrđuje da kralj stoji iza ove naredbe jeste to da će on, kada dođe, skinuti prsten sa svoje ruke u znak potvrde onoga što sam vam rekao." Kralj koji je sve to čuo, skinuo je prsten sa svoje ruke i taj je njegov postupak bio umjesto potvrde riječima. Kada se dešavalo da poslanik, a.s., učini nešto što je sasvim neuobičajeno i što niko drugi od ljudi nije u stanju učiniti, to je kao da su ljudi čuli Allaha, dž.š., da im govori: "Moj rob govori istinu kada tvrdi da sam ga Ja poslao, zato pažljivo slušajte njegove riječi i budite mu pokorni."

Treći uvjet – Da bi mudžiza bila ispravna, potrebno je da poslanik, a.s., u pomoć pozove Allaha, dž.š., i da, naprimjer, kaže: "Dokaz koji će potvrditi istinitost moga poslanstva jeste to da će Allah, dž.š., ovu vodu pretvoriti u ulje, ili da će se zemlja potresti onog momenta kada Ga ja zamolim da se to desi." Ukoliko se mudžiza desi na ovaj način, to je dokaz da se desila kao rezultat Allahove, dž.š., volje.

Četvrti uvjet – Da se mudžiza desi tačno onako kako je poslanik,

a.s., nagovijestio da će se desiti i da njezino dešavanje ide njemu u prilog. Ovaj uvjet obavezan je zbog toga što se može desiti da neko kaže: "Dokaz koji će potvrditi istinitost moga poslanstva jeste to što će ova moja ruka progovoriti, ili: ova će životinja progovoriti", pa se to uistinu i desi te ruka ili ta životinja kažu: "Laže, on nije poslanik." Iako je Allah, dž.š., učinio da se taj neuobičajeni govor desi, Njegov je cilj da utjera u laž tog čovjeka koji tvrdi da je poslanik, jer to što se desilo ne ide njemu u prilog. Prenosi se da je Musejlma el-Kezzab (Allah ga prokleo) pljunuo u neki bunar želeći time postići da se poveća nivo vode u njemu. Međutim, Allah, dž.š., učinio je da voda bukne iz tog bunara i da sva isteče iz njega tako da u njemu ništa nije ostalo. Iako je ovo što se desilo jedino Allah, dž.š., u stanju učiniti, Njegov cilj je da ovog lažnog poslanika utjera u laž što je bilo u suprotnosti sa željama lašca.

Peti uvjet – Da bi se nešto smatralo mudžizom potrebno je da niko drugi od ljudi, osim poslanika, a.s., nije u stanju prizvati to dešavanje. Ukoliko se ispuni i ovaj peti uvjet, kao i prethodno nabrojani, onda je mudžiza koja se desila istinski dokaz koji potvrđuje istinitost poslanstva. Ukoliko Allah, dž.š., učini da se to desi i nekom drugom čovjeku, onda to znači da taj čovjek nije poslanik i da to što se desilo nije mudžiza. Izazivajući mušrike da donesu sličnu knjigu Kur'anu,

Allah, dž.š., rekao je: *"Zato neka oni sastave govor sličan Kur'anu, ako istinu govore."* (Et-Tur, 34) I rekao je Uzvišeni: *"Zar oni da govore: 'On ga izmišlja!' Reci: 'Pa sačinite vi deset Kur'anu sličnih, izmišljenih sura...'"* (Hud, 13), tj. ako tvrdite da je Muhammed, s.a.v.s., izmislio ovaj Kur'an, pa i vi onda izmislite deset njemu sličnih sura, a ako ne budete u stanju to učiniti, onda znajte da ni on nije bio u stanju sastaviti Kur'an.

Možda će neko reći: "Tvrdite da postoji pet uvjeta koji potvrđuju da je neki događaj ili pojava istinska mudžiza i da se ona može desiti samo iskrenim Allahovim, dž.š., robovima. Vi prenosite hadise Allahova Poslanika, s.a.v.s., u kojima stoji da će Dedždžal doći s velikim čudima i to niko ne spori."

Odgovorit ćemo na sljedeći način: "Prizivajući dešavanje mudžize poslanik traži potvrdu svoga poslanstva, a Dedždžal će na osnovu čuda koja će mu Allah, dž.š., omogućiti da se dese nastojati dokazati da je bog i između njih je razlika kao između onoga koji vidi i slijepca." Zdravim razumom možemo doći do zaključka da nije nemoguće da Allah, dž.š., ljudima pošalje nekog s kim želi da ih iskuša i da ujedno pošalje dokaze koji će potvrditi da ga je On poslao. Isto tako, dolazimo do zaključka da će Dedždžal doživljavati određene promjene i to je ono što priliči stvorenjima, a Allah, dž.š., čist je od toga

i s Njim se ništa ne može porediti, ništa nije kao On, On sve čuje i vidi.

Postoje dvije vrste mudžiza: one o kojima nas predanja obavještavaju da su se dešavale ali su se prestale dešavati smrću Allahova Poslanika, s.a.v.s., i druga vrsta mudžiza jesu one koje su do nas prenesene mutevatir predanjima, tj. u svakoj generaciji prenosi ih toliki broj prenosilaca da je nemoguće da su izmišljene, a koje se i danas dešavaju. Uvjet za prihvaćanje ovih mudžiza jeste, kako smo rekli, da predanja o njima prenosi velik broj ljudi i da poznaju ono što prenose. Također je uvjet da u svim generacijama postoji velik broj onih koji ih prenose tako da je nemoguće da su se svi oni dogovorili da lažu. Na ovaj je način prenesen Kur'an kao i dokaz da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., uistinu postojao. Muslimani su s generacije na generaciju prenosili Kur'an, a lanac tih prenosilaca spojen je s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., čije je postojanje neupitno, a njegovu iskrenost potvrdile su brojne mudžize. Allahov Poslanik, s.a.v.s., preuzeo je Kur'an od Džibrila, r.a., a njih dvojica, koji su sačuvani bilo kakve pogreške, prenose Kur'an od Allaha, dž.š. Od njih je Kur'an s generacije na generaciju prenosio toliki broj prenosilaca za koje je nemoguće reći da su se dogovorili da lažu, jer je njihov broj u svakoj generaciji uistinu velik. Na osnovu toga mi smo potpuno sigurni i uvjereni da je postojao Allahov Poslanik, s.a.v.s., da

mu je objavljen Kur'an i da su svi oni koji ne vjeruju da je Kur'an od Allaha, dž.š., izazvani da sastave knjigu koja mu je slična, ako istinu govore. Dokaz da je Kur'an prenesen do nas tačno onako kako je i objavljen jeste i činjenica da je iz različitih pokrajina prenesen na isti način: iz Basre, Šama, Iraka, Horasana, Medine i Meke, a iz svakog mjesta prenio ga je velik broj pouzdanih prenosilaca. Kur'an je mudžiza Allahova Poslanika, s.a.v.s., koja će ostati do Sudnjega dana dok su mudžize ostalih poslanika, a.s., prestale s njihovom smrću ili su izmijenjene, poput Tivrata i Indžila.

Postoji deset segmenata nadnaravnosti Kur'ana.

Prvi – Prepoznatljiv i jedinstven stil koji se razlikuje od svih formi izražavanja koje se koriste u arapskom i drugim jezicima. Za Kur'an se ne može reći da u bilo čemu sliči poeziji. Tako ga opisuje njegov Autor, Uzvišeni Gospodar: "*Mi Poslanika nismo pjesništvu učili, to mu ne priличи.*" (Ja-Sin, 69) Muslim u *Sabihu* bilježi predanje Unejsa, r.a., koji je, opisujući Allahova Poslanika, s.a.v.s., svome bratu Ebu Zerru, r.a., rekao: "U Mekki sam sreo čovjeka koji ispo-vijeda istu vjeru kao i ti i tvrdi da ga je Allah, dž.š., poslao." Ebu Zerr, r.a., upitao je: "A šta ljudi o njemu kažu?" Unejs, r.a., odgovori: "Kažu za njega da je pjesnik, vrač i čarobnjak." Unejs, r.a., koji je bio pjesnik, dalje reče: "Čuo sam mrmljanje vračeva, a govor Poslanika, s.a.v.s., ne liči na

njihov govor. Uporedio sam ajete sa stihovima i shvatio da ni u čemu ne sliče jedni drugima. Tako mi Allaha, dž.š., Poslanik, s.a.v.s., istinu govori, a oni su lažljivci."⁶⁶

Ovu činjenicu priznao je i Utba ibn Rebia koji je, iako je bio nevjernik, potvrdio da Kur'an nije čarolija niti poezija. Kada je jednom prilikom Allahov Poslanik, s.a.v.s., pred njim proučio početak sure El-Fussilet, Utba je priznao da nikada nije čuo sličan govor i da je on vrhunac rječitosti i govornišva. Na ovaj je način on priznao nadnaravnost Kur'ana iako je Utba bio jedan od najboljih govornika svog vremena koji je poznao sve segmente arapskog jezika.

Drugi – Stil i način izražavanja drugačiji je od svega što su Arapi do tada poznavali.

Treći – Izražavanje moći koju za sebe ne može prizvati niko od stvorenja. Naprimjer, kaže Uzvišeni: "*Kaf. Tako Mi Kur'ana slavnog...*" (Kaf, 1) pa sve do kraja ove sure. Allah, dž.š., rekao je: "*Oni ne veličaju Allaha onako kako Ga treba veličati; a čitava Zemlja će na Sudnjem danu u desnici Njegovoj biti...*" (Ez-Zumer, 67) pa sve do kraja ove sure. Allah, dž.š., također je rekao: "*A ti nikako ne misli da Allah ne motri na ono što rade nevjernici!*" (Ibrahim, 42) Ibn Hisar veli: "Onaj ko vjeruje da je Allah, dž.š., istina, zna da niko drugi osim Njega ne može o Sebi govoriti na ovaj

⁶⁶ Hadis bilježi Muslim u svom *Sabihu*.

način. Ni najveći vladari ovog svijeta ne mogu reći: *'Kome pripada vlast danas?'* (El-Mumin, 16) niti može za sebe reći da: *'...šalje gromove i udara njima koga hoće...'* (Er-Rad, 13) Ova tri segmenta nadnaravnosti Kur'ana prisutna su u svakoj suri čak i u svakom ajetu. Na osnovu njih onaj ko sluša učenje Kur'ana zna da se on u potpunosti razlikuje od govora ljudi i to je ono u čemu je upućen izazov svim ljudima i unaprijed im rečeno da neće moći sastaviti knjigu sličnu Kur'anu. Dakle, svaka sura mora obavezno sadržavati ova tri segmenta nadnaravnosti bez obzira na to da li je prisutan još neki preostali segment. Naprimjer, sura El-Kevser, iako se sastoji od samo tri kratka ajeta i ujedno je najkraća sura u Kur'anu, govori o dva događaja koji će se desiti u budućnosti: **prvi** – opis vrela Kevser, kako je veliko i prostrano i da na njemu ima mnogo posuda iz kojih će sljedbenici Allahova Poslanika, s.a.v.s., piti. Na ovaj je način Allah, dž.š., nagovijestio da će Allahov Poslanik, s.a.v.s., imati više sljedbenika nego bilo koji drugi poslanik, a.s.; **drugi** – obavijest o tome šta će se desiti Velidu ibn Mugini. Kada je objavljena ova sura on je imao veoma mnogo imetka i sinova, a blagodati koje su mu podarene opisane su u sljedećim ajetima: *'Meni ostavi onoga koga sam ja izuzetkom učinio i bogatstvo mu ogromno dao i sinove koji su s njim i čast i ugled mu pružio.'* (El-Mudessir, 11-14)

Nakon toga, Allah, dž.š., učinio je da njegov imetak i djeca propadnu tako da je njegova loza prekinuta."

Četvrti – Stilistika Kur'ana tako je savršena da se svi Arapi, bez obzira na to kojim dijalektom govore, slažu da je svaka riječ i svaki harf na svome mjestu i da su upotrijebljeni na najbolji moguć način.

Peti – Obavještavanje o onome što se dešavalo na početku stvaranja ovog svijeta i historiji ljudi na njemu, o onome što se dešavalo u vrijeme objavljivanja Kur'ana, a to je sve učinio Poslanik, s.a.v.s., koji nije znao ni čitati ni pisati. Obavijestio je šta se dešavalo ranijim poslanicima i narodima kojima su bili poslani iako se to dešavalo mnogo stoljeća prije nego što je on rođen. O čemu god su ga sljedbenici knjige pitali, on bi im odgovarao, o stanovnicima pećine, o onome što se desilo između Musaa, a.s., i Hidra, a.s., o Zul-Karnejnu... Iako je bio u potpunosti nepismen i iako je njegov narod također bio nepismen i nije o tome ništa znao, Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovarao im je na njihova pitanja, a oni su na osnovu svetih knjiga u koje su vjerovali znali da on govori istinu i na taj se način uvjerali da je on Allahov poslanik.

Kadija Ibn Tajjib veli: "Znamo da je za ove događaje bilo moguće saznati samo učeći od drugih, a poznato je da se Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije družio s pripovjedačima i historičarima niti je pohađao ikakvu

školu pa s toga nije znao ni pisati ni čitati te nije bio u stanju pročitati to u kakvim knjigama. Sada postaje jasno da je do tih informacija mogao doći samo putem Objave.”

Šesti – Ispunjenje svih obećanja datih u Kur'anu, što je očividno i opipljivo. Ova obećanja dijele se na dvije vrste: općenita obećanja, naprimjer, obećanje da će Gospodar pomoći Svome Poslaniku, s.a.v.s., da će pobijediti one koji su ga protjerali iz njegova rodnoga grada. Druga vrsta obećanja jesu ona za čije je ispunjenje postavljen određen uvjet: *“Onome koji se u Allaha uzda, On mu je dosta...”* (Et-Talak, 3) *“On će srce onoga koji u Allaha vjeruje uputiti...”* (Et-Tegabun, 11) *“A onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći.”* (Et-Talak, 2)

Sedmi – Obavješćavanje o događajima koji će se desiti u budućnosti, a to je bilo moguće znati samo putem Objave. Primjer za to jeste Allahovo, dž.š., obećanje koje je dao Svome Poslaniku, s.a.v.s., da će njegovu vjeru uzdići iznad svih ostalih vjera. Allah, dž.š., rekao je: *“On je poslao Poslanika Svoga s uputstvom i pravom vjerom da bi je uzdigao iznad svih vjera.”* (Et-Tevba, 33) i to se, uistinu, i desilo. Kada bi Ebu Bekr, r.a., slao muslimane u vojni pohod, podsjećao ih je na obećanje koje je Allah, dž.š., dao, tj. da će uzdignuti vjeru islam, kako bi oni bili uvjereni da će poraziti svog neprijatelja i da će uspjeti u svom pohodu. I Omer, r.a.,

isto je to činio. Gdje god bi tadašnji muslimani krenuli, bilo na istok bilo na zapad, kopnom ili morem, ostvarivali su pobjede. Allah, dž.š., rekao je: *“Allah obećava da će one među vama koji budu vjerovali i dobra djela činili sigurno namjesnicima na Zemlji postaviti...”* (En-Nur, 55) I rekao je Uzvišeni: *“Allah će obistiniti san Poslanika Svoga da ćete, pouzdano, u Časni hram ući sigurni...”* (El-Feth, 27) I rekao je Uzvišeni: *“I kad vam je Allah obećao da će vaša biti jedna od dvije skupine...”* (El-Enfal, 7) I rekao je Uzvišeni: *“Elif-Lam-Mim. Bizantinci su pobijeđeni. U susjednoj zemlji, ali oni će, poslije poraza svoga, sigurno, pobijediti.”* (Er-Rum, 1-3) Sve su ovo bile najave onoga što će se u budućnosti desiti. To su bila obećanja koja je dao Gospodar svih svjetova i koja će On ispuniti kako bi potvrdio iskrenost Svoga Poslanika, s.a.v.s.

Osmi – Kur'an sadrži znanje koje je neophodno potrebno ljudima ukoliko žele normalan i ispravan život, naprimjer, šta im je dozvoljeno, a šta zabranjeno, kao i ostale bitne propise.

Deveti – Kur'an sadrži savršene mudrosti koje su tako brojne i snažne da je nemoguće da su izašle iz glave nekog čovjeka.

Deseti – U Kur'anu ne postoji nijedna kontradiktornost niti bilo kakve nesuglasice jednog dijela teksta s drugim. Allah, dž.š., kaže: *“A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je*

on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti.” (En-Nisa', 82)

Ovo je deset segmenata nadnaravnosti Kur'ana koje navode učenjaci.

Ibn Atijja veli: "Izazov da neko sastavi knjigu sličnu Kur'anu ogleda se u sljedećem: da ima stilistiku koja je vrhunac izražavanja, da značenja budu u potpunosti ispravna, da nemaju ni najmanju zamjerku te da se upotrijebe samo najjači i najbolji izrazi. A nadnaravnost Kur'ana ogleda se u sljedećem: Allah, dž.š., svojim znanjem obuhvata sve i Njegovo je poznavanje govora ljudi savršeno tako da On najbolje zna kada i na kojem mjestu treba upotrijebiti određeni izraz i koja riječ ima najljepše i najjače značenje. Na ovaj je način izrečen Kur'an od njegova početka do kraja. S druge strane, znanje ljudi ni izbliza nije savršeno, ljudi su skloni zaboravljanju i pogreškama. Svima je poznato da niko od ljudi ne posjeduje sveobuhvatno znanje. Kur'an sadrži vrhunac rječitosti, jer dolazi od Allaha, dž.š. Na osnovu ove tvrdnje neispravno je mišljenje onih koji su smatrali da su Arapi bili u stanju sastaviti knjigu sličnu Kur'anu, koja bi također bila vrhunac rječitosti, ali da ih je Allah, dž.š., onemogućio nakon što je Muhammeda, s.a.v.s., učinio Svojim poslanikom. Ispravno je da ljudi nikada nisu bili u stanju to učiniti. Ljudsko nesavršenstvo najbolje se ogleda u primjeru govornika koji uloži velik napor da

sastavi lijepo predavanje i provede mnogo vremena da ga usavrši. Ako taj tekst zatim dadne nekom drugom stručnjaku, on će naći brojne zamjerke i napraviti ispravke u tekstu za koji je njegov autor vjerovao da je savršen. Međutim, ako bi se iz Kur'ana izdvojila samo jedna riječ i nakon toga se pretražio arapski jezik u cijelosti, ne bi se moglo pronaći ljepšu i adekvatniju riječ od izdvojene."

Nadnaravnost Kur'ana ogleda se i u sljedećim primjerima: Allah, dž.š., u jednom ajetu navodi dvije naredbe, dvije zabrane, dvije obavijesti, dvije radosne vijesti: "*I Mi nadahnusmo Musaovu majku: 'Doj ga...'*" (El-Kasas, 7) Isti je slučaj i s prvim ajetom sure El-Ma'ida u kojemu je sadržano sljedeće: naredba za izvršavanje dozvoljenog, zabrana kršenja dogovora, određivanje onoga što je općenito dozvoljeno, zatim pohvala vjernicima, zatim primjeri Allahove, dž.š., mudrosti i moći, a jedino je Allah, dž.š., u stanju učiniti da jedna kratka rečenica sadrži sve nabrojano. U jednom ajetu Allah, dž.š., govori o smrti, o tuzi koja čovjeka obuzima zbog rastanka s ovim svijetom, o onome svijetu, nagradama i kaznama koje je pripremio Svojim robovima, o uspjehu koji će postići vjernici i o propasti koju će doživjeti nevjernici, upozorava vjernike da ne dozvole da ih obmanu ljepote ovoga svijeta te kako su materijalna dobra kratkog vijeka i malehna

ukoliko se uporede s blagodatima onoga svijeta. Allah, dž.š., u ovom ajetu veli: *"Svako živo biće smrt će okusiti! I samo na Sudnjem danu dobit ćete u potpunosti plaće vaše..."* (Alu Imran, 185) Pripovijedajući nam o prijašnjim narodima, o propasti koju su doživjeli nevjernici i vrstama kazni koje su ih zadesile, Allah, dž.š., veli: *"...na neke vjetar, pun pijeska poslali, a neke strašnim glasom uništili, neke u zemlju utjerali, a neke potopili..."* (El-Ankebut, 40) Govoreći o Nuho-voj, a.s., lađi, o tome kako je zaplovila i kako su nevjernici stradali, kako je lađa pristala i kako su nebesa i Zemlja potčinjeni, Allah, dž.š., kaže: *"I on reče: 'Ukrcajte se u nju, u ime Allaha, neka plovi i neka pristane...' , sve do ajeta: 'Daleko nek je narod nevjernički.'" (Hud, 41–44)*

Nakon što Kurejšije nisu bili u stanju sastaviti knjigu sličnu Kur'anu i nakon što su počeli tvrditi da Muhammed, s.a.v.s., izmišlja Kur'an, Allah, dž.š., objavio je sljedeći ajet: *"Zar oni da govore: 'Izmišlja ga!' – Ne, nego oni neće da vjeruju; zato neka sastave govor sličan Kur'anu, ako istinu govore."* (Et-Tur, 33–34) Kada nisu bili u stanju to učiniti, Allah, dž.š., smanjio je količinu teksta koji oni treba da sastave pa je objavio sljedeći ajet: *"Zar oni da govore: 'On ga izmišlja!' Reci: 'Pa sačinite vi deset Kur'anu sličnih sura...' "* (Hud, 13) Kada ni to nisu bili u stanju učiniti, Allah, dž.š., ponudio im je da sastave makar jednu kratku suru: *"A ako*

sumnjate u ono što objavljujemo robu Svome, načinite vi jednu suru sličnu objavljenim njemu..." (El-Bekara, 23) Nisu imali šta reći nakon ovog izazova, izgubili su tlo pod nogama i kada im je ponestalo riječi, pribjegli su sili, ubijanju i ugnjetavanju žena i djece. Bilo bi im daleko lakše da su mogli sastaviti jednu suru, jer bi to potvrdilo da su oni upravo. Iako su bili vrhunski govornici, ipak su pribjegli ratovanju i ubijanju!

Kur'anski stil izražavanja vrhunac je rječitosti i govorništva do te mjere da to nije moguće riječima opisati. Uprkos tome što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., odlikovan jezgrovitosti govora i mudrošću, ipak se njegove riječi ne mogu porediti s Kur'anom. Kao primjer za ovu tvrdnju, uporedit ćemo njegov opis Dženneta s opisom koji se nalazi u Kur'anu. Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *"U Džennetu se nalazi ono što oko nije vidjelo, niti je uho čulo, niti je ikome moglo pasti na pamet."*⁶⁷ Iako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio najrječitiji čovjek, ipak se ove njegove riječi ne mogu porediti s kur'anskim opisom Dženneta: *"U njemu će biti sve što duše zažele i čime se oči naslađuju..."* (Ez-Zuhruf, 71) ili s ajetom: *"I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju."* (Es-Sedžda, 17) Ovi ajeti imaju bolju formu,

⁶⁷ Hadis bilježi Muslim u svom *Sahihu* od Sehla ibn Sada, r.a.

ljepši stil, upotrijebljeni su ljepši izrazi i, povrh svega, imaju manje harfova nego citirani hadis i kraći su od najkraće sure. Općepoznato je, što je govor duži, mogućnost je izražavanja veća, međutim to nije slučaj kada su u pitanju ajeti. Arapi, koji su bili vrhunski govornici, ipak su bili nemoćni da išta učine. Isti je slučaj i s mudžizama Isaa, a.s., i Musaa, a.s. Mudžize Musaa, a.s., porazile se čarobnjake, a mudžize Isaa, a.s., bile su iz oblasti medicine. Allah, dž.š., odredio je da mudžize vjerovjesnika budu baš iz oblasti u kojima su njihovi narodi briljirali. Za vrijeme Musaa, a.s., čarobnjaštvo je bilo na vrhuncu, a u vrijeme Isaa, a.s., ljudi su napredovali u medicini.

Upozorenje na neka izmišljena predanja koja govore o odlikama sura

Postoji velik broj izmišljenih predanja koja govore o odlikama kur'anskih sura kao i o nekim drugim temama. Mnogo je onih koji su se iz različitih razloga upustili u izmišljanje hadisa. Oni koji su bili odmetnici od vjere, naprimjer Mugira ibn Seid el-Kufi, Muhammed ibn Seid eš-Šami, koji je zbog odmetništva i pogubljen, i mnogi drugi, izmišljali su predanja i pripisivali ih Poslaniku, s.a.v.s., kako bi u srca vjernika ubacivali sumnju u ispravnost islama. Primjer za to jeste ono što Muhammed ibn Seid tvrdi da

prenosi od Enesa ibn Malika, r.a., a on od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: "Ja sam pečat svih poslanika, poslije mene neće biti poslanika, osim ako to Allah, dž.š., htjedne."⁶⁸ Posljednji dio ovog predanja on je izmislio, želeći na taj način dovesti u sumnju određena učenja islama.

Ibn Abdul-Berr u djelu *Et-Temhid* navodi ovo predanje i nastoji ga protumačiti i uskladiti s islamskim učenjem tako što smatra da to znači da će neki poslanici biti viđeni na ovom svijetu poslije smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., naprimjer Isa, a.s.

Neki su izmišljali predanja povodeći se za svojim strastima. Jedan od haridžijskih vođa, nakon što se pokajao zbog svojih nedjela, rekao je: "Hadisi su izvor vjere islama pa dobro pazite od koga ćete uzeti svoju vjeru. Prije, kada bismo nešto poželjeli, odmah smo izmišljali predanja o tome."

Postoje i oni koji su izmišljali hadise vjerujući da je to ispravno zato što je njihova namjera bila da podstiču druge na činjenje dobrih djela, a to su činili Ebu Isma Nuh ibn

⁶⁸ Predanje je izmišljeno. Bilježi ga el-Dževzi u djelu *El-Mevduat* kao predanje Enesa ibn Malika, r.a., i kaže: "Posljednje riječi u ovom predanju dodate su, a izmislio ih je Muhammed ibn Seid eš-Šami, koji je, inače, pozivao u nevjerstvo. Velik broj učenjaka, među njima Hakim, potvrđuju da je ovaj posljednji dio izmišljen." Sevri i Ahmed kažu: "Muhammed ibn Seid je lažljivac."

Ebi Merjem el-Mervezi, Muhammed ibn Ukaša el-Kirman, Ahmed ibn Abdullah el-Džuvejbari i dr. Neko je upitao Ebu Ismaa: "Otkud to da prenosiš tolika predanja Ikrima od Ibn Abbasa, r.a., koja pojedinačno govore o vrijednosti svake sure?" Odgovorio je: "Primijetio sam da su se ljudi okrenuli od izučavanja Kur'ana i uglavnom su se počeli baviti šerijatsko-pravnim rješenjima Ebu Hanife, historijom, i sl. pa sam izmislio ove hadise s namjerom da ih podstaknem na izučavanje Kur'ana." Ebu Amr Osman ibn Salah u djelu *Ulumul-hadis* veli: "Poduži hadis koji se pripisuje Ubejju ibn Kabu, r.a., i to da ga on prenosi od Allahova Poslanika, s.a.v.s., a koji govori o odlikama kur'anskih sura, izmišljen je." Jedan od učenjaka ispitivao je njegov lanac prenosilaca sve dok nije došao do jednog koji je priznao da su on i neki njegovi prijatelji izmislili taj hadis. El-Vahidi i neki drugi mufessiri, koji su ova predanja uvrstili u svoje tefsire, pogriješili su.

Sljedeći koji su se bavili izmišljanjem hadisa bili su neki vaizi i govornici koji su po trgovima i džamijama držali govore. Oni su se koristili vjerodostojnim lancima prenosilaca koje su poznavali tvrdeći da oni prenose hadis koji su oni izmislili.

Džafer ibn Muhammed et-Tajalisi pripovijeda: "Ahmed ibn Hanbel i Jahja ibn Mein jednom su zajedno klanjali u nekoj džamiji, kad ustade

neki govornik i reče: 'Pripovijedali su mi Ahmed ibn Hanbel i Jahja ibn Mein od Abdur-Rezzaka, od Mamera, od Katade, od Enesa, r.a., koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Ko izgovori riječi: 'La ilahe illallah', Allah, dž.š., će zbog svake izgovorene riječi stvoriti pticu čiji je kljun od zlata, a perje od merdžana.' Zatim je počeo govoriti i pripovijedati toliko da bi se moglo ispisati dvadeset listova. Ahmed i Jahja su se međusobno zgledali pa Ahmed upita: 'Jahja, jesi li mu ti prenio ovaj hadis?' Jahja odgovori: 'Tako mi Allaha, dž.š., i meni je prvi put da ga čujem.' Sačekali su da ovaj govornik završi pa mu priđoše i upitaše: 'Ko ti je ispričao ovaj hadis?' On odgovori: 'Ahmed ibn Hanbel i Jahja ibn Mein.' Jahja reče: 'Ja sam Jahja ibn Mein, a ovo je Ahmed ibn Hanbel, i nikada nismo čuli da neko ovaj hadis prenosi od Allahova Poslanika, s.a.v.s.' Čovjek upita: 'Jesi li ti uistinu Jahja ibn Mein?' Jahja odgovori: 'Jesam.' Čovjek reče: 'Ima dugo vremena kako slušam od drugih ljudi da si ti glup, a evo sada imam priliku da te i upoznam.' Jahja ga upita: 'A kako znaš da sam glup?' Čovjek reče: 'Zato što vjeruješ da na ovom svijetu ne postoje drugi Jahja ibn Mein i Ahmed ibn Hanbel osim vas dvojice. Poznajem još sedamnaest Ahmeda ibn Hanbela osim ovoga.' Ahmed se od čuđenja pokri po licu i naišareti Jahjau ibn Meinu da pusti ovog čovjeka, a on, podrugljivo ih

gledajući, ustade i izađe iz džamije.” Svi ovakvi i njima slični izmišljali su hadise i na taj su način lagali na Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Pripovijeda se da je Harun er-Rešid veoma volio golubove i često se igrao s njima. Jednom mu je neko poklonio goluba, a u njegovu prisustvu nalazio se Ibn Buhteri koji reče: “Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Nadmetanje je dozvoljeno samo s devama, konjima i pticama.’” On je dodao ovaj dio gdje se spominju ptice pa mu Er-Rešid dade obilatu nagradu. Međutim, kada je otišao, Er-Rešid reče: “Tako mi Allaha, dž.š., znao sam da laže”, pa naredi da zakolju goluba. Neko ga upita: “Šta je golub pogriješio?” Er-Rešid reče: “Bio je uzrokom da se izrekne laž na Allahova Poslanika, s.a.v.s.” Zbog ovog slučaja i zbog drugih izmišljenih hadisa učenjaci nisu željeli prenositi predanja koja su čuli od Ibn Buhterija, čak ih nisu uopće željeli zapisivati.

Kada bi se ljudi ograničili na hadise koji se bilježe u vjerodostojnim zbirkama i u djelima koja tretiraju oblast šerijatskog prava, bilo bi im dovoljno, međutim određen broj ljudi ne želi da se pridržava hadisa: “Čuvajte se da govorite o meni, osim ono u što ste sigurni da znate, jer ko namjerno slaže na mene, priprema

sebi mjesto u Džehennemu.”⁶⁹ Činjenica da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upozorio ljude da ne lažu ukazuje na to da je on znao da će biti onih koji će lagati na njega. Zbog toga se treba dobro čuvati onoga što su izmislili licemjeri i neprijatelji islama. Veliku štetu nanijeli su i oni koji se smatraju asketama i pobožnjacima, a koji su po svome nahođenju izmišljali hadise pa su ljudi, imajući povjerenja u njih, prihvatili njihove riječi te su na taj način s Pravog puta zalutali.

Dokazi protiv onih koji smatraju neispravnim primjerke Kur’ana koje je Osman, r.a., umnožio i tvrde da u njih treba nešto dodati ili oduzeti

Među učenjacima Ehli-sunneta vel-džemaata nema nikakva razilaženja o tome da imenica Kur’an označava Allahov, dž.š., govor koji je On objavio Muhammedu, s.a.v.s., kao nepobitan dokaz njegova poslanstva. Taj je govor sačuvan u srcima hafiza, neprestano se uči i ispisan je u zbirkama koje nazivamo mushafi. Svi njegovi ajeti i sure sačuvani su i zaštićeni od ikakva dodavanja ili oduzimanja tako da u njega nije

⁶⁹ Hadis bilježe Tirmizi i Nesai u djelu *Sunenul-Kubra*. Tirmizi ga ocjenjuje kao hasen, dobar. Treba ukazati na razliku u izrazu, jer je kod Tirmizija izraz: “Ko kaže o Kur’anu bez znanja...” (Prim. ur.)

moguće dodati nijednu riječ ili harf. Kur'an je toliko poznat među muslimanima da nema potrebe dodatno ga definirati niti provjeravati. Onaj ko tvrdi da je u njemu nešto dodato ili oduzeto suprotstavio se konsenzusu islamskih učenjaka i takav samo želi zbuniti ljude i ne želi prihvatiti ono što je objavljeno Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: *"Reci: 'Kad bi se svi ljudi i džini udružili da sačine jedan ovakav Kur'an, oni, kao što je on, ne bi sačinili, pa makar jedni drugima pomagali.'"* (El-Isra, 88) Ukoliko bi bilo moguće da je neko u Kur'an umetnuo samo jedan harf koji mu ne pripada, to bi značilo da je moguće sastaviti nešto slično Kur'anu tako da njegovi ajeti tada prestaju važiti kao dokaz i prestaju biti nadnaravni.

Onaj ko tvrdi da je u Kur'anu nešto dodato ili oduzeto, suprotstavlja se Allahu, dž.š., i Njegovu Poslaniku, s.a.v.s., i on je poput onoga koji tvrdi da je dnevno obavezno obavljati pedeset propisanih namaza, da je dozvoljeno u isto vrijeme biti oženjen s devet žena, da postoji neki drugi obavezni post mimo ramazana i sl., što uopće nije potvrđeno vjerom jer, ukoliko se svi učenjaci slažu da je Kur'an zaštićen od bilo kakvih izmjena, onda je njihovo mišljenje preče slijediti nego pojedince koji tvrde suprotno.

Tumačenje Istiaze i Bismille

Allah, dž.š., naredio nam je da prije učenja Kur'ana proučimo Istiazu, tj. zatražimo zaštitu i utočište kod Njega od prokletog šejtana. Allah, dž.š., rekao je: *"Kada hoćeš da učiš Kur'an, zatraži od Allaha zaštitu od šejtana prokletog."* (En-Nahl, 98)

Prema mišljenju većine učenjaka, učenje Istiaze dozvoljeno je kada se Kur'an uči u bilo kojoj prilici izvan namaza. Međutim, kada se radi o učenju Kur'ana u namazu, postoji razilaženje među učenjacima. Ata je smatrao da je učenje Istiaze u namazu obavezno. Ibn Sirin i Nehai, kao i neki drugi učenjaci, učili su Istiazu na svakom rekatu u namazu, jer su smatrali da je naredba Allaha, dž.š., koja se nalazi u ajetu u suri En-Nahl općenita pa su zbog toga učili Istiazu prije svakog učenja Kur'ana. Prema mišljenju Ebu Hanife i Šafiije, Istiaza se u namazu uči samo na prvom rekatu, jer su oni smatrali da se sve što se iz Kur'ana uči na namazu ubraja u jedno učenje. Imam Malik smatra da se Istiaza uopće ne treba učiti na pet dnevnih namaza, nego samo kada se klanja teravih-namaz.

Svi se učenjaci slažu u tome da se tekst Istiaze ne ubraja u Kur'an niti je to jedan od kur'anskih ajeta, nego se smatra riječima učača Kur'ana. Tekst Istiaze glasi: *"Euзу billahi mineš-šejtanir-radžim"*, jer se ova forma spominje u ajetu koji naređuje njezino učenje i na osnovu

toga učenjaci smatraju da je najbolje koristiti ovaj oblik.

Džubejr ibn Mutim, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom na namazu, a prije učenja Kur'ana, tri puta proučio sljedeću dovu: "Allah je Najveći! Allah je Najveći! Hvala Allahu! Hvala Allahu! Slava Njemu ujutro i navečer! Utječem se Allahu od šejtana, od njegova ludila, njegove poezije i njegove oholosti."⁷⁰

Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., na noćnom namazu učio sljedeću dovu: "Slavljen neka Si, Allahu, i Tebi hvala, uzvišeno je ime Tvoje i Tvoja je snaga velika, nema boga osim Tebe. Allah je Najveći! Utječem se Allahu, Koji sve čuje i zna, od šejtana prokletog, od njegova ludila, oholosti i poezije."⁷¹ Nakon toga bi počeo s učenjem Kur'ana.

Sulejman ibn Salim prenosi od Ibn Kasima da tekst Istiaze glasi: "Euzu billahil-azimi mineš-šejtanir-radžimi, innallahe huves-semiul-alim." (Utječem se Velikom Allahu od šejtana prokletog. Zaista Allah sve čuje i zna.)⁷²

⁷⁰ Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Madža, Ahmed i dobar je, hasen.

⁷¹ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i hasen je, dobar.

⁷² Izostavljen je dio teksta koji govori o nekim formama Istiaze koje se ne uče kod nas, a i rijetko gdje u ostatku islamskog svijeta.

Semerikandi prenosi od nekih mufessira da je učenje Istiaze prije učenja Kur'ana obavezno i ukoliko bi se desilo da neko zaboravi to učiniti pa se sjeti prilikom učenja Kur'ana, treba prekinuti učenje da bi proučio Istiazu, a nakon toga učiti će otpočetka. Neki kažu: "Proučit će Istiazu, a nakon toga će nastaviti učenje s mjesta na kojem je stao." Prvo mišljenje zastupaju učenjaci iz Hidžaza i Iraka, a drugo učenjaci iz Šama i Egipta.

Međutim, Zehravi kaže da se u ovom ajetu naredba za učenje Istiaze odnosi na učenje Kur'ana u namazu, ali da njezino učenje u slučaju kada se Kur'an uči mimo namaza nije obavezno. Drugi kažu: "To je bila stroga obaveza naređena Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., a mi smo se povelili za njim."

Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., učio Istiazu prije učenja Kur'ana u namazu.

Na pitanje: "Kakva je korist od učenja Istiaze pri učenju Kur'ana?", odgovor je sljedeći: njezino je učenje, prije svega, izvršavanje Allahove, dž.š., naredbe, a svaki musliman dužan je izvršavati Allahove, dž.š., naredbe i kloniti se Njegovih zabrana. Drugo, učenjem Istiaze prije učenja Kur'ana od Allaha, dž.š., traži se da nas zaštiti od šejtanskih došaptavanja i skretanja misli od značenja kur'anskih ajeta, jer je Allah, dž.š., rekao: "*Prije tebe Mi nijednog poslanika i vjerovjesnika nismo poslali, a*

da šejtan nije, kad bi on nešto kazivao, u kazivanje njegovo nešto ubacio.” (El-Hadždž, 52)

Predanja koja govore o vrijednostima Istiaze

Sulejman ibn Surd, r.a., pripovijeda: “Dvojica ljudi posvađali su se u prisustvu Allahova Poslanika, s.a.v.s., pa se jedan od njih toliko naljutio da je sav pocrvenio u licu i vratne žile su mu se napele. Allahov Poslanik, s.a.v.s., pogleda u njega i reče: ‘Ja znam riječ koju kad bi izgovorio, oslobodio bi se ove ljutnje i napetosti: Euzu billahi mineš-šejtanir-radžim.’ Jedan od prisutnih koji su čuli ove riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., ode kod ovog čovjeka i reče mu: ‘Znaš li šta je Allahov Poslanik, s.a.v.s., maloprije rekao? Rekao je: ‘Ja znam jednu riječ koju kada bi izgovorio, oslobodio bi se ove ljutnje i napetosti: Euzu billahi mineš-šejtanir-radžim.’ Međutim, ovaj mu čovjek reče: ‘Je li ti misliš da sam ja poludio?’”⁷³

Prenosi se da je Osman ibn Ebi As es-Sekafi, r.a., jednom došao kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., i rekao: “Šejtan se upliće između mene i moga namaza pa zaboravim šta sam učio.” Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: “To je šejtan čije je ime Hanzeb pa kada u namazu osjetiš njegovo prisustvo, zamoli Allaha, dž.š., da te zaštiti od

njega i pljunci na lijevu stranu tri puta.” Osman ibn Ebi As, r.a., veli: “Postupio sam po preporuci Allahova Poslanika, s.a.v.s., pa sam se oslobodio šejtanskih napada.”⁷⁴

Kada bi zanoćio na putu, Allahov Poslanik, s.a.v.s., proučio bi sljedeću dovu: “O Zemljo, moj i tvoj Gospodar je Allah, dž.š. Utječem se od tvoga zla, od zla što je u tebi i od zla stvorenja koja se u tebi nalaze, od zla svega što tobom hodi. Utječem se od zvijeri i ljudi, zmija i akrepa, od džinna koji u tebi stanuju i od Iblisa i njegovih potomaka.”⁷⁵

Havla ibn Hakem, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko odsjedne na nekom mjestu pa prouči dovu: ‘Utječem se Allahovim, dž.š., savršenim riječima od zla svega što je stvorio’, ništa mu neće moći nauditi sve dok ne napusti to mjesto.”⁷⁶

Značenje Istiaze u arapskom jeziku

U arapskom jeziku Istiaza znači traženje utočišta i zaštite kod nekoga od svega što je štetno i mrsko čovjeku da mu se desi.

Riječ *šejtan* izvedena je iz glagola شَطَنَ *šetane*, što znači – *biti udaljen od svakog dobra*. Šejtan je nazvan ovim

⁷³ Hadis bilježe Buhari i Muslim u svojim *Sahihima*, Ebu Davud i Ahmed.

⁷⁴ Hadis bilježi Muslim u svom *Sahihu*.

⁷⁵ Hadis bilježe Ebu Davud i Ahmed, a hasen je, dobar.

⁷⁶ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Tirmizi i Ahmed.

imenom zbog njegove udaljenosti od istine i njegova odmetništva. Ovim imenom naziva se svaki džinn, čovjek ili životinja koji izađu izvan okvira normalnog ponašanja i od kojih se ne može nadati nikakvu dobru. Neki kažu da je riječ *šejtan* izvedena iz glagola شَطَّ - يَشِيْطُ *šata – ješitu*, koji znači – *propasti* ili *biti spaljen*. Ovaj glagol također može značiti – *razdirati se od srdžbe*.

Međutim, Sibevejh se ne slaže s ovim mišljenjem i prenosi da Arapi riječ *šejtan* izvode iz glagola فَطَنَ *šetane*, tako da je prema njemu prvo mišljenje ispravno.

Riječ الرَّجِيمُ *er-radžim* znači – *onaj koji je udaljen od svakog dobra, koji je ponižen*. Osnovno značenje glagola iz kojeg je izvedena ova riječi jeste *kamenovanje*. Infinitiv ovog glagola može značiti: ubistvo, prokletstvo, protjerivanje i grdnja. Izvednica ovog glagola upotrijebljena je u sljedećim ajetima: “*Ako se ne okaniš, o Nuhu – rekoše oni – bit ćeš sigurno kamenovan.*” (Eš-Šuara, 116) “*Ako se ne okaniš, zbilja ću te kamenjem potjerati...*” (Merjem, 46)”

Bismilla

Učenjaci kažu: “Riječi *Bismillahir-Rahmanir-Rahim* Allahova je, dž.š., zakletva, koju je spomenuo na početku svake sure, kojom se

zaklinje da je ono što je objavljeno u toj suri sušta istina te da će ispuniti sve što je obećano u Kur'anu: nagrade, prijetnje i dobročinstva. Bismilla su riječi kojima je Allah, dž.š., odlikovao nas muslimane i one su još jedino objavljene Sulejmanu, a.s.” Neki učenjaci kažu: “Bismilla sadržava suštinu učenja islama, jer govori o Allahovu, dž.š., Biću, Njegovim svojstvima i osobinama.” Ovo je mišljenje ispravno.

Seid ibn Ebi Sekina pripovijeda da je Alija ibn Ebi Talib, r.a., rekao čovjeku koji je pisao Bismillu: “Lijepo je ispiši, jer ju je jedan čovjek ispisao lijepim rukopisom pa mu je Allah, dž.š., zbog toga oprostio grijehe.” Seid veli: “Čuo sam da je neki čovjek podigao papirić na kojem je bila ispisana Bismilla pa ga je poljubio i stavio na svoje oči i to je bio razlog zbog kojeg mu je Allah, dž.š., oprostio grijehe.” U tom kontekstu je i ono što se desilo Bišru el-Hafiju koji je namirisao papir na kojem je bilo ispisano Allahovo, dž.š., ime pa je zbog toga njegovo ime postalo omiljeno svim ljudima.

Ebu Mulejh prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kada posrne jahalica na kojoj jašeš, nemoj reći: ‘Propao šejtan’, jer se on zbog tih riječi uzdiže i povećava pa postane velik poput kuće i kaže: ‘Pomoću svoje snage učinio sam da ta životinja posrne.’ Nego reci: ‘*Bismillahir-Rahmanir-Rahim*’, jer će to šejtana smanjivati sve dok

⁷⁷ Izostavljeno je predanje koje, prema mišljenju recenzenta izdanja na arapskom jeziku, nije vjerodostojno.

ne postane malehan poput muhe.”⁷⁸ Komentirajući ajet: “*I kad ti spomeneš Gospodara svoga u Kur'anu, Njega Jedinog, oni se preplašeni daju u bijeg.*” (El-Isra, 46) Alij ibn Hasen kaže: “To znači: ‘Kada kažeš: Bismillahir-Rahmanir-Rahim.’”

Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao je: “Ko želi da ga Allah, dž.š., sačuva od zebanija – čuvara Džehennema, neka što češće uči Bismillu kako bi mu Allah, dž.š., za svaki proučeni harf dao po jedan štit.” Bismilla ima devetnaest harfova, a Džehennem ima devetnaest čuvara. Na njih se odnosi ajet: “*Nad njim je devetnaest.*” (El-Mudessir, 30) Prije svega što učine, oni prouče: “*Bismillahir-Rahmanir-Rahim*” i to je izvor njihove snage i moći. Primjer toga jeste i Lejletul-kadr za koju se smatra da je dvadeset sedme noći ramazana, a sura El-Kadr ima dvadeset sedam riječi. Slično tome je i slučaj kada je neki ashab rekao: “Gospodaru, Tebi se zahvaljujem mnogobrojnim zahvalama, ugodnim i blagoslovljenim.” Ove riječi u originalnom tekstu na arapskom jeziku imaju više od trideset harfova pa je stoga Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Vidio sam više od trideset meleka kako se takmiče ko će prvi upisati ove riječi.”⁷⁹

Šabi i Ameš prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u početku naređivao

da se napiše: “Bismikellahumme (U Tvoje ime Allahu)” pa mu je poslije naređeno da se piše: “Bismillah (U ime Allaha)” Nakon što je objavljen ajet: “*Reci: ‘Zovite: Allah’ ili zovite: ‘Milostivi’.*” (El-Isra, 110) Allahov Poslanik, s.a.v.s., naređivao je da se piše: “Bismillahir-Rahman (U ime Allaha, Milostivog)” Nakon što je objavljen ajet: “*Od Sulejmana je i glasi: ‘U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog’*” (En-Neml, 30) Allahov Poslanik, s.a.v.s., naređivao je da se Bismilla piše u ovom obliku.

Sabit ibn Amara, r.a., prenosi da Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije naređivao da se piše: “Bismillahir-Rahmani-Rahim” u ovom obliku sve dok nije objavljena sura En-Neml.

Džafer es-Sadik rekao je: “Bismilla je kruna svake sure.”

Ovo je očit dokaz da Bismilla nije ajet sure El-Fatiha niti bilo koje druge sure. Učenjaci se o ovom pitanju razilaze na tri mišljenja:

prvo – Bismilla nije ajet koji se ubraja u suru El-Fatihi niti u bilo koju drugu suru; ovo mišljenje zastupa imam Malik;

drugo – Bismilla je sastavni dio svake sure, tj. jedan od njihovih ajeta; ovo mišljenje zastupa Abdullah ibn Mubarek;

treće – Bismilla je ajet sure El-Fatiha; ovo mišljenje zastupa imam Šafija. Međutim, on se dvoumi kada su u pitanju ostale sure pa se od njega prenosi da je rekao: “Bismilla je ajet svake sure.” Također se prenosi

⁷⁸ Bilježi ga Nesai u djelu *Sunenul-kubra* od Ebu Mulejha.

⁷⁹ Hadis bilježi Buhari u *Sabihu*.

da je rekao: "Ona je ajet samo u suri El-Fatiha." Među učenjacima ne postoji razilaženje kada je riječ o Bismilli koje se spominje u suri En-Neml i svi tvrde da je ona dio ajeta ove sure.

Ibn Mubarek i Šafija, kao potvrdu za jedno od svojih mišljenja, navode predanje koje bilježi imam Muslim od Enesa, r.a., koji pripovijeda: "Jednog dana sjedili smo u prisustvu Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada ga odjednom obuze stanje slično nesvjestici i kada je to prošlo on podiže glavu osmjehujući se. Upitali smo ga: 'Allahov Poslaniče, zbog čega si se osmjehnulo?' Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovori: 'Upravo mi je objavljena jedna sura.' Nakon toga je proučio: '*U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog. Mi smo ti, uistinu, mnogo dobro dali, zato se Gospodaru svome moli i kurban kolji, onaj koji tebe mrzi, sigurno će bez spomena ostati.*'"⁸⁰

Smatram da je između svih ovih mišljenja ispravno jedino mišljenje imama Malika, jer se ahad predanje (koje prenosi samo jedan prenosilac) ne uzima kao dokaz da je nešto iz Kur'ana, nego je za to potrebno mutevatir predanje (koje prenosi toliki broj prenosilaca da nema nikakve sumnje da je vjerodostojno).

Ibnul-Arebi veli: "Dovoljan dokaz za to da Bismilla nije ajet jeste to što o njoj postoji razilaženje među učenicima, a poznato je da o kur'anskim

ajetima nema razilaženja." Prenesena su brojna vjerodostojna predanja u čiju vjerodostojnost niko ne sumnja u kojima nedvosmisleno stoji da Bismilla nije ajet, osim dijela ajeta koji se nalazi u suri En-Neml.

Ebu Hurejra, r.a., od Allahova Poslanika, s.a.v.s., prenosi hadis kudsii u kojem stoji da je Allah, dž.š., rekao: "Podijelio sam namaz između Mene i Moga roba na dvije polovice, a Mome robu pripada ono što traži. Kada Moj rob prouči: '*Tebe, Allaha, Gospodara svjetova hvalimo*', Ja kažem: 'Moj Me rob hvali.' Kada prouči: '*Milostivog, Samilosnog*', Ja kažem: 'Moj Mi rob izriče pohvalu.' Kada rob prouči: '*Vladara Dana sudnjeg*', Ja kažem: 'Moj Me rob veliča.' Kada rob prouči: '*Tebi se klanjamo i od Tebe pomoć tražimo*', Ja kažem: 'Ovo je između Mene i Moga roba, a Mome robu pripada ono što traži.' Kada prouči: '*Uputi nas na Pravi put, na put onih kojima si milost Svoju darovao, a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali niti onih koji su zalutali*', Ja kažem: 'Ovo pripada Mome robu i on će dobiti ono što traži.'"⁸¹

U ovom hadisu kudsiji Allah, dž.š., nazvao je El-Fatihu imenom *Es-Salat* (namaz), jer namaz nije ispravan bez učenja El-Fatihe u njemu. Za prva tri ajeta Allah, dž.š.,

⁸⁰ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

⁸¹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Ahmed i Malik.

rekao je da pripadaju Njemu. Četvrti ajet podijelio je između Sebe i Svoga roba, jer ovaj ajet govori o skrušenosti i poniznosti pred Allahom, dž.š., i traženju pomoći od Njega, što podrazumijeva veličanje Allaha, dž.š. Nakon toga spomenuta su još tri ajeta, što ukazuje na to da El-Fatiha ima sedam ajeta. Dokaz da se radi o trima ajetima jeste činjenica da je kazana množina: "Ovi ajeti", a ne dvojina: "Ova dva ajeta."

Na tvrdnju: "Bismilla je napisana u Kur'anu i to na potpuno isti način na koji je objavljena u suri En-Neml!", odgovorit ćemo na sljedeći način: "To je tačno, međutim, to nije učinjeno zato što je ona dio kur'anskog teksta, nego da bi rastavila kraj jedne od početka druge sure, a razlog zbog kojeg se piše na početku ostalih knjiga i pisama jeste beričet koji sadrži u sebi. Prenosi se da su ashabi rekli: 'Nismo znali gdje je kraj neke sure sve dok nije objavljen tekst Bismille u suri En-Neml.' Hasan veli: 'Bismilla je jedino objavljena u suri En-Neml: *'Od Sulejmana i glasi: U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog'* (En-Neml, 30) i ni na jednom drugom mjestu u Kur'anu.'" Ono što će kategorično dokazati da Bismilla nije ajet jeste činjenica da razmišljanje i analogija nisu dokazi koji se uzimaju u obzir kada se dokazuje da li je nešto dio kur'anskog teksta ili nije, nego se za to uzimaju mutevahir predanja, ona u čiju vjerodostojnost nema nikakve sumnje.

Aiša, r.a., pripovijeda: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., započinjao bi namaz tekbirom, a učenje Kur'ana u namazu ajetom: *'Tebe, Allaha, Gospodara svjetova hvalimo.'*"⁸²

Enes ibn Malik, r.a., pripovijeda: "Obavljao sam namaz za Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., Ebu Bekrom, r.a., Omerom, r.a., i svi su oni započinjali učenje Kur'ana na namazu riječima: *'Tebe, Allaha, Gospodara svjetova hvalimo'*, bez učenja Bismille ni na početku ni na kraju učenja Kur'ana."⁸³

Naše mišljenje da Bismilla nije ajet El-Fatihe potkrepljujemo i logičnom činjenicom da od vremena Allahova Poslanika, s.a.v.s., pa sve do vremena u kojem je živio imam Malik niko u džamiji Allahova Poslanika, s.a.v.s., u Medini nije učio Bismillu, što je bilo rezultat slijeđenja Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Međutim, od Ibn Nafia prenosi se mišljenje da svako učenje Kur'ana, bez obzira na to da li se radi o farz-namazu ili o nafili, treba započeti učenjem Bismille i da se ni u kojem slučaju ne smije izostaviti. Među onima koji su zastupali ovo mišljenje jesu: Ibn Omer, r.a., Ibn Šihab, Šafija, Ahmed, Ishak, Ebu Sevr i Ebu Ubejd. Ovo razilaženje među učenjacima ukazuje na to da se mišljenja o Bismilli temelje na idžtihadu

⁸² Hadis bilježe Muslim u *Sabihu*, Ebu Davud, Ibn Madža i Ahmed.

⁸³ Hadis bilježi Muslim u *Sabihu*.

– stručnom mišljenju o šerijatskim tekstovima, i da je nemoguće zauzeti kategoričan stav o ovom pitanju, kao što neki u svom neznanju tvrde.

Jedna skupina učenjaka, među njima Ebu Hanifa, Sevri, Omer, r.a., Alija, r.a., Ibn Mesud, r.a., Ammar, r.a., Abdullah ibn Zubejr, r.a., Hakem, Hammad, Ahmed ibn Hanel, Ebu Ubejd i Evzai, smatra da Bismillu treba proučiti prije učenja El-Fatihe, ali ne glasno, nego usebi. Ovo mišljenje bilježi Ebu Omer ibn Abdul-Berr u djelu *El-Istizkar*. Kao dokaz oni navode predanje Enesa ibn Malika, r.a., koji je rekao: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., predvodio nas je u namazu, ali nikada nismo čuli da je glasno proučio Bismillu."⁸⁴

Također se bilježi i drugo predanje Enesa, r.a., u kojem stoji: "Klanjao sam iza Allahova Poslanika, s.a.v.s., Ebu Bekra, r.a., i Omera, r.a., i nijedan od njih nije glasno učio Bismillu na namazu."⁸⁵ Ova su predanja na stepenu hasen – dobrih hadisa, tako da jasno ukazuju na to da se Bismilla može učiti na namazu i ovo je kompromisno rješenje kada je riječ o razilaženju među učenjacima o ovom pitanju.

Seid ibn Džubejr, r.a., pripovijeda: "Mnogobošci su znali doći u džamiju da gledaju kako Allahov

Poslanik, s.a.v.s., obavlja namaz i kada bi on glasno proučio Bismillu, oni bi govorili: 'Ove se riječi odnose na milosnika iz Jemame, tj. Musejlimu Kezzaba', pa je Allah, dž.š., objavio ajet: '*Ne izgovaraj na sav glas kad molitvu obavljaš*' (El-Isra, 110), u kojem mu je naređeno da je uči usebi." Ebu Abdullah el-Hakim et-Tirmizi kaže: "Taj je propis ostao do dana današnjeg iako je razlog njegova propisivanja prestao. Primjer za to je i *remł* – užurbano hodaње na tavafu iako je uzrok toga prestao, kao i učenje Kur'ana usebi, iako je uzrok toga prestao."

Učenjaci se slažu o tome da je dozvoljeno pisati Bismillu na početku knjiga, kao što su naučna djela i pisma, ali ako se radi o nekoj zbirci poezije, to ne treba činiti. Mudžalid prenosi da je Šabi rekao: "Svi se učenjaci slažu da Bismillu ne treba pisati na početku zbirki stihova i pjesama." Zuhri veli: "Sunnet je da se Bismilla ne piše na početku zbirki poezije." Međutim, Seid ibn Džubejr, r.a., i većina kasnijih učenjaka tvrde da je to ipak dozvoljeno. Ebu Bekr el-Hatib veli: "Mi smatramo da je to dozvoljeno, čak preporučeno učiniti."

Preporučeno je prije počinjanja bilo kojeg hairli posla proučiti Bismillu, naprimjer, prije jela, pića, klanja, spolnog odnosa, kupanja, ulaska u prijevozno sredstvo i sl. Allah, dž.š., rekao je: "*Zato jedite ono pri čijem je klanju spomenuto Allahovo*

⁸⁴ Pogledati djelo *Nasbur-raje* i 'Tahavijevo djelo *El-Meani*.

⁸⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Nesai.

ime..." (El-En'am, 118) I rekao je Uzvišeni: "I on reče: 'Ukrcajte se u nju, u ime Allaha, neka plovi i neka pristane.'" (Hud, 41)

Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

"Kada zatvaraš vrata, spomeni Allahovo, dž.š., ime, kada gasiš svijeću, spomeni Allahovo, dž.š., ime, kada pokrivaš posudu s hranom, spomeni Allahovo, dž.š., ime, kada pokrivaš posudu s pićem, spomeni Allahovo, dž.š., ime."⁸⁶

"Ako neko od vas prije spolnog odnosa sa svojom ženom prouči: 'U ime Allaha, Allahu zaštititi nas od šejtana i zaštititi od njega ono čime nas opskrbiš', i ako se poslije toga začne dijete, šejtan mu nikada neće moći nauditi."⁸⁷

"Dječaće, spomeni Allahovo, dž.š., ime, jedi desnom rukom i jedi ispred sebe."⁸⁸

"Šejtan jede hranu ako se prije obroka ne spomene Allahovo, dž.š., ime."⁸⁹

⁸⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi i Ahmed, od Džabira, r.a.

⁸⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi

⁸⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i Malik od Omera ibn Ebi Seleme, r.a.

⁸⁹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ebu Davud od Huzejfe, r.a.

"Ko do sada nije zaklao kurban, neka prije klanja spomene Allahovo, dž.š., ime."⁹⁰

"Kada na nekom mjestu u tijelu osjetiš bol, tri puta reci: 'U ime Allaha' i sedam puta: 'Utječem se Allahovoj, dž.š., snazi od zla koje osjećam i kojeg se pribojavam.'"⁹¹

"Ono što će spriječiti džine da gledaju u stidna mjesta ljudi kada odlaze u zahod jeste da kažu: 'Bismillah.'"⁹²

Značenje riječi "Bismillah" jeste: "S Allahom", a ove riječi znače sljedeće: "Pomoću onoga što je On odredio i stvorio nastojim postići ono čime će On biti zadovoljan."

Neki kažu: "Riječi: 'Bismillah' znače – tražim Allahovu, dž.š., pomoć, da mi podari uspjeh i beričet u onome što radim." Na ovaj način Allah, dž.š., podučava Svoje robove da prije učenja Kur'ana spomenu Njegovo ime kako bi On dao da to učenje donese beričet onome ko to čini.

Kada je riječ o upotrebi riječi *إِسْمُ* *ismun* – ime u Bismilli, o tome postoje dva mišljenja. Kutrub veli: "Ova je riječ upotrijebljena da se istakne uzvišenost i veličina Allaha, dž.š." Ahfeš veli: "Upotrebom ove riječi u Bismilli ukazuje se na to da se ovdje

⁹⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ibn Madža od Džunduba, r.a.

⁹¹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud i Tirmizi, od Osmana ibn el-Asa, r.a.

⁹² Hadis bilježe Tirmizi i Ibn Madža, od Alije, r.a., i hasen je, dobar.

ne radi o zakletvi Allahovim, dž.š., imenom, nego o molbi da Allah, dž.š., podari berićet u onome što se želi činiti. Osnovna upotreba u arapskom jeziku trebala bi glasiti: 'Billahi' (S Allahom)"

Upotrebu harfa ب *ba* u arapskom jeziku prije ove riječi stručnjaci također različito razumijevaju. Neki smatraju da ovaj harf upotrijebljen na ovom mjestu označava naredbu: "Započni s Allahovim, dž.š., imenom", a drugi kažu da to, ustvari, ukazuje na obavijest: "Započeo sam s Allahovim, dž.š., imenom." Prvo mišljenje zastupa El-Ferra, a drugo Ez-Zedždžadž.

Učenjaci iz Basre smatraju da je riječ *ismun* – *ime* izvedena iz riječi *sumuvvun*, a to je infinitiv glagola koji označava uzvišenost i visinu. Dakle, ugled i položaj jednog pojedinca zavise od ugleda njegova imena.

Učenjaci iz Kufe smatraju da je ovo ime izvedeno iz riječi *simetun*, što znači *znak, obilježje*. Međutim, prvo je mišljenje ispravnije. Oni koji zastupaju mišljenje da je ova riječ izvedena iz glagola koji označava uzvišenost, svoje mišljenje temelje na uvjerenju da je Allah, dž.š., imao Svoja lijepa imena i svojstva i prije postojanja stvorenja i tako će biti i nakon što sve nestane s ovog svijeta te da postojanje ili nepostojanje stvorenja nimalo ne utječe na postojanje Njegovih imena i osobina. Ovo je ujedno i stav Ehli-sunneta vel-džemata. Oni koji

zastupaju drugo mišljenje temelje ga na uvjerenju da prije postojanja stvorenja Allah, dž.š., nije imao ni imena ni osobine te da ih je dobio tek nakon što je stvorio stvorenja. Kada tih stvorenja nestane, opet će ostati bez imena i osobina. Ovo mišljenje apsolutno nije ispravno.

Ime Allah najuzvišenije je ime našega Gospodara i ono objedinjuje najviše Njegovih svojstava i osobina. Neki čak smatraju da je to Ismullahil-azam (Najveće ime) i niko drugi osim Njega ne posjeduje to ime pa se ono ne može spominjati u dvojini ili množini. Ovo je jedno od tumačenja ajeta: "Znaš li da iko ima Njegovo ime?" (Merjem, 65) Neki kažu: "Ovo ime označava Onoga Koji jedino zaslužuje da bude obožavan." Drugi kažu: "To je Onaj Čije je postojanje nužno, Koji je oduvijek i zauvijek."

Sibevejh prenosi da je Halil tvrdio da je ime Allah izvedeno iz riječi *ilahun*, što znači *Bog*. Kisai i El-Ferra tvrde da riječi "Bismillah" znače "U ime Boga."

Neki smatraju da je ime Allah izvedeno iz glagola *velehe*, što znači *zaprepaštenje, gubitak razuma*. Allah, dž.š., je Taj pred Kojim razumi ostaju zaprepašteni, jer zbog Njegove uzvišenosti nisu u stanju spoznati suštinu Njegova bića niti promišljanjem dokučiti Njegove osobine.

Dahhak smatra da ime Allah označava Onoga Kojem se ljudi obraćaju kada imaju kakvu potrebu

i pred Kojim skrušeno stoje kada zapadnu u nevolju.

Neki pak smatraju da je ovo ime izvedeno iz glagola koji označava uzvišenost i visinu.

Prema jednom mišljenju ovo ime izvedeno je iz glagola **آلَّ** *elehe*, što znači *obožavati*. Glagol **تَلَّ** *te'ellehe*, znači *izvršavati vjerske obrede*. Komentirajući ajet: "*Da tebe i božanstva tvoja napusti...*" (El-A'raf, 127) ibn Abbas, r.a., i neki drugi učenjaci kažu: "Riječ *alihat*ek spomenuta u ovom ajetu označava vjerske obrede." Oni kažu: "Ime Allah izvedeno je iz ovog glagola i ono ukazuje na Onoga Koji jedino zaslužuje da bude obožavan. Značenje riječi 'La ilahe illallah' jeste 'Ne postoji niko osim Allaha, dž.š., ko zaslužuje da bude obožavan.'"

Neki smatraju da riječ **الرَّحْمَنُ** *Er-Rahman* – *Milostivi* nije izvedenica ni iz jednog glagola, jer i ovo ime pripada isključivo Allahu, dž.š. Da je u kojem slučaju ovo ime izvedenica iz nekog glagola arapskog jezika, Arapima ne bi bilo nepoznato kada im je spomenuto, jer su oni vjerovali da je Bog milostiv. Allah, dž.š., rekao je: "*A kad im se rekne: 'Padajte ničice pred Milostivim!'* – oni pitaju: '*A ko je Milostivi?*'" (El-Furkan, 60)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., prilikom potpisivanja sporazuma na Hudejbiji naredio je Aliji ibn Ebi Talibu, r.a., da napiše: "Bismillahir-Rahmani-Rahim", pa Suhejl ibn Amr reče: "Mi ne znamo šta je to: 'Bismillahir-Rahmanir-Rahim' (U ime Allaha,

Milostivog, Samilosnog), nego napiši ono što je nama poznato: 'Bismike-llahumme.' (U Tvoje ime Allahu)" Ibnul-Arebi veli: "Njima nije bilo poznato ovo ime koje je označavalo jednu od osobina Allaha, dž.š., ali im je bilo poznato na koga se odnosi."

Međutim, većina učenjaka smatra da je ovo ime izvedeno iz infinitiva **الرَّحْمَةُ** *er-rahmetu*, što znači *milost*, i u ovom obliku ukazuje na to da je Allah, dž.š., toliko milostiv da se niko ne može porediti s Njim.

Dokaz da je ovo ime izvedeno iz ovog glagola jeste hadis kudsi u kojem Allahov Poslanik, s.a.v.s., prenosi da je Allah, dž.š., rekao: "Ja sam Milostivi (Er-Rahman). Stvorio sam matericu **الرَّحِمُ** *er-rahim* i iz iste sam riječi izveo jedno od Svojih imena. Ko bude održavao rodbinske veze, i Ja ću s njim vezu održavati, a ko bude prekidao rodbinske veze, i Ja ću vezu s njim prekinuti." Ovaj hadis nedvosmisleno kazuje da je riječ Er-Rahman izvedenica tako da nema potrebe za razilaženjem samo zato što Arapi u doba džahilijjeta nisu poznavali svoga Stvoritelja.

Učenjaci se razilaze o tome da li imena **الرَّحْمَنُ** *Er-Rahman* i **الرَّحِيمُ** *Er-Rahim* imaju isto značenje?

Neki smatraju da oba ova imena imaju isto značenje, ali da je Er-Rahman (Milostivi) ime koje pripada samo Allahu, dž.š., i da se ta vrsta milosti odnosi na sva stvorenja, a da je Er-Rahim (Samilosni) općenito

ime koje se odnosi samo na jednu skupinu Allahovih, dž.š., robova.

Ebu Ali el-Farisi veli: "Er-Rahman je ime koje kazuje da je Allah, dž.š., milostiv prema svim Svojim stvorenjima i ono pripada samo Allahu, dž.š., a Er-Rahim (Samilosni) odnosi se samo na vjernike, kao što Uzvišeni veli: *'On je prema vjernicima samilostan.'*" (El-Ahzab, 43)"

El-Arzumi veli: "Er-Rahman (Milostivi) je prema svim stvorenjima tako što im spušta kišu, daje osjetila i općenito sve blagodati kojima raspolažu, a Er-Rahim (Samilosni) je samo prema vjernicima jer je njih uputio na Pravi put."

Abdullah ibn Mubarek veli: "Er-Rahman je Onaj Koji daje kada se zamoli, a Er-Rahim je Onaj Koji se naljuti kada neko nešto ne traži od Njega."

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko ne bude molio i tražio od Allaha, dž.š., On će se rasrditi na njega."⁹³

Ibn Madža veli: "Ko ne bude upućivao dove Allahu, dž.š., On će se rasrditi na njega."

U tom su smislu i sljedeći stihovi:

*Ako Ga ne budeš molio, Allah,
dž.š., rasrdit će se na tebe,*

*a čovjek se naljuti kad se
nešto od njega zatraži.*

⁹³ Hadis bilježe Tirmizi i Ibn Madža, i hasen je, dobar.

Ibn Abbas, r.a., rekao je: "Ova dva imena opisuju milost Allaha, dž.š., s tim da jedno od tih imena ima jače značenje."

Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah, dž.š., je blag i voli blagost i daje više onima koji su blagi, nego onima koji su grubi."⁹⁴

Većina učenjaka smatra da ime Er-Rahman pripada samo Allahu, dž.š., te da nije dozvoljeno nekom drugom da nosi ovo ime, jer je Allah, dž.š., rekao: *"Reci: Zovite Allah' ili zovite 'Milostivi.'"* (El-Isra, 110) Možemo primijetiti da se uz ime *Allah*, koje ne nosi niko drugi, spominje i ime *Er-Rahman*, što govori činjenicu da i ovo ime pripada isključivo Allahu, dž.š. I rekao je Uzvišeni: *"Pogledaj u odredbama objavljenim poslanicima Našim, koje smo prije tebe slali, da li smo naredili da se, mimo Milostivog, klanja božanstvima našim."* (Ez-Zuhruf, 45) U ovim nas ajetima Allah, dž.š., obavještava da samo Milostivi zaslužuje da bude obožavan. Musejlima Kezzab (Lažljivac) drznuo se i nazvao sebe Milostivim iz Jemame pa ga je Allah, dž.š., kaznio tako što se pored njegova imena Musejlima uvijek kaže i Kezzab (Lažljivac).

⁹⁴ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*. Istog značenja hadis od Abdullaha ibn Mugaffela, r.a., bilježe Ebu Davud, Ibn Madža i Darimi, dok se kod Ahmeda isti hadis bilježi od Alije, r.a.

Ibnul-Arebi prenosi da neki smatraju da je ime Er-Rahman najveće Allahovo, dž.š., ime.

Neki kažu: "Er-Rahim (Samilosni) je Onaj pomoću Čije su samilosti vjernici uspjeli pronaći put do svoga Gospodara." Samilosni je i opis Allahova Poslanika, s.a.v.s., jer ga je tako Allah, dž.š., nazvao u Kur'anu. Allah, dž.š., rekao je: *"A prema vjernicima je blag i milostiv."* (Et-Tevba, 128) Zapravo, putem Allahova Poslanika,

s.a.v.s., našli ste put do Mene pa ste zaluzili Moju nagradu i počasti i mogućnost da gledate u Moje lice.

Alija ibn Ebi Talib, r.a., rekao je: "Riječi: 'Bismillah' (U ime Allaha) lijek su za svaku bolest i pomoć za svaki lijek, 'Er-Rahman' (Milostivi) pruža pomoć svima onima koji vjeruju u Njega i to je ime koje samo On nosi, a 'Er-Rahim' (Samilosni) je samo prema onima koji se kaju zbog svojih grijeha i koji čine dobra djela."

SURA EL-FATIHA

Vrijednost sure i njevina imena

Ubejj ibn Kab, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ni u Tevratu, ni u Indžilu, ni u Kur'anu nije objavljena sura slična El-Fatihi. Ona je sedam ajeta koji se ponavljaju, a njezino je učenje podijeljeno između Allaha, dž.š., i Njegova roba; robu pripada ono što je zamolio."⁹⁵

Ebu Seid ibn Mualla, r.a., pripovijeda: "Jednom prilikom obavljao sam namaz u džamiji pa čuh Allahova Poslanika, s.a.v.s., da me doziva, ali mu se nisam mogao odazvati jer sam klanjao. Kada sam završio s namazom, otišao sam do njega i rekao mu: 'Allahov Poslaniče, klanjao sam pa ti se nisam mogao odazvati.' On reče: 'Zar Allah, dž.š., nije rekao: *'O vjernici, odazovite se Allahu i Poslaniku kad od vas zatraže ono što će vam život osigurati...'* (El-Enfal, 24) Prije nego što izađeš iz džamije želim te podučiti najveličanstvenijoj suri u Kur'anu.' Kada je poslije htio izaći

iz džamije, rekao sam mu: 'Allahov Poslaniče, obećao si mi da ćeš me podučiti najveličanstvenijoj suri u Kur'anu.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: 'To je sura: *'El-Hamdu lillahi rabbil-alemin'*; ona je sedam ajeta koji se ponavljaju i ona je Kur'an veličanstveni koji mi je objavljen.'⁹⁶

Mudžahid veli: "Iblis (Allah ga prokleo) zakukao je četiri puta: kada je proklet, kada je protjeran iz Dženneta, kada je poslan Allahov poslanik Muhammed, s.a.v.s., i kada je objavljena sura El-Fatiha, a objavljena je u Medini."⁹⁷

Učenjaci se razilaze o pitanju je li moguće da su neke sure i ajeti vredniji od drugih te da li su neka Allahova, dž.š., imena ili svojstva vrednija od drugih. Jedni kažu: "Nijedna sura ili ajet nisu vredniji od drugih, jer je sve to Allahov, dž.š., govor, a isto tako, Njegova imena podjednako su vrijedna i nijedno nije bolje od drugog." Ovo mišljenje zastupali su: Ebu Hasan el-Ešari, kadija Ebu Bekr

⁹⁵ Hadis bilježe Tirmizi i Malik, i hasen je, dobar.

⁹⁶ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*.

⁹⁷ Nastavak prethodnog hadisa koji bilježi Tirmizi. Hadis je hasen, dobar.

ibn Tajjib, Ebu Hatim Muhammed ibn Hibban el-Busti i jedna skupina šerijatskih pravnika. Ovo mišljenje zastupao je i imam Malik. Jahja ibn Jahja rekao je: "Pogrešno je vjerovati da je jedna sura bolja od druge." Imam Malik smatra da je pokuđeno češće učiti neku suru ili je više puta ponavljati u odnosu na neku drugu suru. Komentirajući ajet: *"A da bolji od njega ili sličan njemu ne donesemo"* (El-Bekara, 106) imam Malik veli: "Njegovo je značenje – kada dero-giramo neki ajet, Mi objavimo neki drugi ajet u kojem propišemo novi propis." Kao dokaz svoje tvrdnje ovi učenjaci navode činjenicu da svako odlikovanje nečega znači da ono što je manje odlikovano ima neke manjkavosti i nedostatke. Međutim, kada su u pitanju ajeti, njihova je vrijednost ista, jer su svi govor Allaha, dž.š., a u Njegovu govoru nema nikakvih nedostataka. El-Busti veli: "Značenje hadisa: 'Ni u Tevratu, ni u Indžilu nije objavljena sura slična El-Fatihi' jeste da Allah, dž.š., onome ko uči Tevrat ili Indžil neće dati nagradu kao što će je dobiti onaj ko uči suru El-Fatihuh. Allah, dž.š., odlikovao je sljedbenike Allahova Poslanika, s.a.v.s., nad sljedbenicima drugih poslanika pa će im dati veću nagradu zbog učenja Njegovih riječi nego drugima koji čitaju prethodne objave. Ovo je jedna od odlika kojima je obdario muslimane. Značenje riječi 'Najveličanstvenija sura' jeste

da je nagrada za njezino učenje veća nego za učenje drugih sura."

Oni koji smatraju da su neke sure ili ajeti ipak vredniji od drugih kažu: "Sadržaj ajeta *A vaš Bog – jedan je Bog! Nema boga osim Njega, Milostivog, Samilosnog'* (El-Bekara, 163), Ajetul-Kursije, posljednjih ajeta sure El-Hašr i sure El-Ihlas, koji svi govore o jednoći Allaha, dž.š., vredniji je nego sadržaj, naprimjer, sure El-Mesed i njoj sličnih sura. Odlikovanost nastaje kao rezultat uzvišenosti i brojnosti značenja, a ne samo na osnovu porijekla toga govora." Ovo je mišljenje ispravno. Među onima koji su ga zastupali su: Ishak ibn Rahvejh, kadija Ebu Bekr ibnul-Arebi, Ibn Hisar i dr. Kao potvrdu svoga mišljenja oni navode brojna predanja.

Ubejj ibn Kab, r.a., prenosi da ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upitao: "Ubejje, koji je, prema tvome mišljenju, najvredniji ajet u Kur'anu?" Ubejj, r.a., odgovorio je: *"Allahu la ilahe illa huvel-Hajjul-Kajjum..."* (El-Bekara, 255) Allahov Poslanik, s.a.v.s., stavio mu je ruku na grudi i rekao: "Ebu Munzire, čestitam ti na znanju."⁹⁸

Ibn Hisar veli: "Iznenaduje me kako neko, pored ovog hadisa, može imati drugačije mišljenje."

Ibnul-Arebi veli: "U hadisu: 'Ni u Tevratu, ni u Indžilu, ni u Kur'anu

⁹⁸ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud i Ahmed.

nije objavljena sura slična El-Fatihi', nisu spomenute ostale objavljene knjige, poput Suhufa, Zebura i sl., jer su ove spomenute najvrednije objavljene knjige. Ako je sura El-Fatiha bolja od svega objavljenog u najboljim nebeskim knjigama, to znači da je ona općenito najbolje što je uopće objavljeno ljudskom rodu. Naprimjer, kada kažemo: 'Zejd je najbolji učenjak', to znači da je on općenito najbolji čovjek jer su učenjaci najbolji ljudi."

Sura El-Fatiha sadrži ono što se ne nalazi u drugim surama pa neki kažu: "Srž kur'anskih učenja nalazi se u ovoj suri. Dvadeset pet riječi od kojih se sastoji El-Fatiha kazuju o svim kur'anskim znanostima. Najvrednije je to što je njezino učenje Allah, dž.š., podijelio između Sebe i Svoga roba. Namaz nije ispravan bez učenja El-Fatihe u njemu, a bez namaza čovjek se ne može približiti Allahu, dž.š., a bez toga neće zaslužiti nagradu na ahiretu. Zbog svega ovoga El-Fatiha je nazvana Ummul-Kur'an (Suština Kur'ana) kao što se za suru El-Ihlas kaže da vrijedi kao trećina Kur'ana. Razlog tome jeste činjenica da se učenje Kur'ana dijeli na tri tematske cjeline: učenje o Allahovoj, dž.š., jednoći, propisi i savjeti. Cijela sura El-Ihlas govori o jednoći Allaha, dž.š., o svim aspektima ovog vjerovanja tako da je u njoj sadržano jedno od triju temeljnih učenja vjere." Ovo je razlog zbog kojeg je na pitanje Allahova Poslanika, s.a.v.s:

"Koji je ajet u Kur'anu najvredniji?" Ubejj ibn Kab, r.a., odgovorio da je to *Ajetul-Kursija*, jer cijeli ovaj ajet govori o Allahovu, dž.š., jedinstvu.

Primjer za to jeste i hadis u kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najbolje što smo ja i vjerovjesnici prije mene rekli jesu riječi: 'Nema boga osim Allaha, Jedinog, Koji nema druga.'"⁹⁹ Ove su riječi najbolji zikr jer sadržavaju suštinu vjerovanja u Jednog Boga. Sura El-Fatiha sadrži učenje o vjerovanju u Jednog Boga, učenje o ibadetu, savjete, opomenu, a sve je to dokaz Allahove, dž.š., svemoći.

Alija ibn Ebi Talib, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "El-Fatiha, Ajetul-Kursija, ajet: *Allah svjedoči da nema boga osim Njega*' i ajet: *'Reci: 'O Allahu, Koji svu vlast imaš...'*" ispisani su na Aršu i između njih i Allaha, dž.š., nema pregrade."

Imena sure El-Fatihe

Ova sura ima dvanaest imena.

Prvo: الصَّلَاةُ (Es-Salatu) – Namaz.

U hadisu kudsiji stoji da je Allah, dž.š., rekao: "Podijelio sam namaz između Sebe i Svoga roba na dva dijela."

Drugo: سُورَةُ الْحَمْد (Suretul-Hamd) – Sura zahvale, jer se na početku ove sure spominje zahvalnost Allahu, dž.š. Iz istog razloga sure El-A'raf, El-Enfal i Et-Tevba dobile su ova

⁹⁹ Hadis bilježi Tirmizi i hasen je, dobar.

imena jer se u njima spominju bedemi, ratni plijen i pokajanje.

Treće: فاتحة الكتاب (Fatihatul-Kitab) – Ona koja je na početku Knjige. O ovom se imenu niko od učenjaka ne razilazi. Nazvana je ovim imenom zbog toga što onaj ko želi proučiti Kur'an, prvo mora proučiti El-Fatihu zato što se ona nalazi na početku Kur'ana; ta je sura ispisana na početku Kur'ana i to je sura čijim se učenjem započne učenje Kur'ana u namazu.

Četvrto: أم الكتاب (Ummul-Kitab) – Suština Knjige. O ovom imenu postoji razilaženje među učenjacima. Većina ih smatra da je ovo jedno od imena ove sure, a Enes, Hasan i Ibn Sirin smatraju da je pokuđeno El-Fatihu nazivati ovim imenom. Hasan veli: "Suština Knjige jesu ajeti koji govore o halalu i haramu, jer je Allah, dž.š., rekao: '*U njoj su ajeti jasni, oni su glavnina Knjige, a drugi su manje jasni.*' (Alu Imran, 7) Enes i Ibn Sirin kažu: 'Ummul-Kitab je ime Levhi Mahfuza, jer ga je ovim imenom nazvao Allah, dž.š., u ajetu: *A on je u Glavnoj knjizi, u Nas, cijenjen i pun mudrosti.*' (Ez-Zuhruf, 4)"

Peto: أم القرآن (Ummul-Kur'an) – Suština Kur'ana. O ovom imenu također postoji razilaženje. Većina učenjaka smatra da je ovo jedno od imena El-Fatihe dok Enes i Ibn Sirin smatraju da je pokuđeno ovim imenom nazivati ovu suru. Međutim, vjerodostojni hadisi kategorično pobijaju ovo njihovo mišljenje. Ebu

Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "El-Fatiha je suština Kur'ana, suština Knjige i ona je sedam ajeta koji su mi objavljeni."¹⁰⁰ Buhari u *Sahihu* veli: "Nazvana je ovim imenom (Ummul-Kitab) jer je prva sura ispisana u Mushafu i zbog toga što se njezinim učenjem započinje učenje Kur'ana u namazu."¹⁰¹ Jahja ibn Jamer veli: "Ummul-Kura je Mekka, Ummul-Horasan je Merv, a Ummul-Kur'an je sura El-Fatiha." Neki kažu: "Nazvana je ovim imenom jer se nalazi na početku Kur'ana i sadrži suštinu svih kur'anskih znanosti. Mekka je nazvana Ummul-Kura, jer je ona prvo naselje izgrađano na Zemlji i iz nje je poteklo čovječanstvo. Majka je nazvana *Ummun*, jer je ona osnova razmnožavanje i rađanja. Ovim imenom nazvana je i Zemlja."

Šesto: المئاني (El-Mesani) – Ajeti koji se ponavljaju. Nazvana je ovim imenom jer se njeni ajeti ponavljaju na svakom rekatu namaza. Neki kažu: "Nazvana je ovim imenom jer je objavljena samo sljedbenicima Allahova Poslanika, s.a.v.s., a nije objavljena nijednom narodu prije

¹⁰⁰ Hadis bilježi Tirmizi i dobar je, hasen. Bilježi ga i Buhari također kao predanje Ebu Hurejre, r.a., u sljedećoj formi: Ummul-Kur'an je sedam ajeta i Kur'an veličanstveni koji mi je objavljen."

¹⁰¹ Vidi djelo *Sahihul-Buhari* na početku poglavlja koje govori o tumačenju Kur'ana.

tako da su samo oni odlikovani njezinim objavljivanjem.”

Sedmo: الْقُرْآنُ الْعَظِيمُ (El-Kur'anul-Azim) – Kur'an veličanstveni. Nazvana je ovim imenom jer sadrži sve kur'anske znanosti. Ona sadrži zahvalu Allahu, dž.š., Njegova savršena i uzvišena svojstva i osobine, naredbu da se ibadet čini samo Allahu, dž.š., i da se bude iskren prema Njemu, priznanje roba da je nemoćan i šta učiniti osim uz pomoć Allaha, dž.š., iskrenu dovu Allahu, dž.š., da uputi na Pravi put, da sačuva od zablude u koju su upali oni koji su zalutali i na kraju pojašnjava koju će kaznu doživjeti oni koji niječu Allahove, dž.š., blagodati.

Osmo: الشِّفَاءُ (Eš-Šifa) – Lijek. Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “El-Fatiha je lijek protiv svakog otrova.”¹⁰²

Deveto: الرُّقْيَةُ (Er-Rukja) – Učenje Kur'ana s namjerom da se izliječe neke fizičke ili duševne bolesti. Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upitao čovjeka koji je izliječio poglavara nekog plemena od ujeda škorpije tako što mu je proučio El-Fatihu: “Kako si znao da se ona uči s namjerom da se izliječi?” Čovjek je odgovorio:

“Allahov Poslaniče, nadahnut sam da to učinim.”¹⁰³

Deseto: الْأَسَاسُ (El-Esas) – Temelj. Neki čovjek požalio se Eš-Šabiju na bol u stomaku pa mu je on rekao: “Uči suru koja je temelj Kur'ana, El-Fatihu. Čuo sam Ibn Abbasa, r.a., kada je rekao: ‘Sve što postoji ima svoj temelj. Temelj ovoga svijeta jeste Mekka, jer je iz nje rasprostranjen ovaj svijet. Temelj nebesa jeste *El-Ariba*, sedmo nebo. Temelj Zemlje jeste *El-Adžiba*, sedma najniža Zemlja. Temelj Dženneta jesu Edenski vrtovi (Džennatul-Adn), jer su oni centar Dženneta. Temelj vatre jeste Džehennem i to je najniži, sedmi nivo u vatri i ujedno najudaljenija provalija u njoj. Temelj rađanja ljudi jeste Adem, a.s., temelj vjerovjesnika jeste Nuh, a.s., temelj sinova Israilovih jeste Jakub, a.s., temelj knjiga jeste Kur'an, temelj Kur'ana jeste El-Fatiha, a temelj El-Fatihe jesu riječi: ‘Bismillahir-Rahmanir-Rahim.’ Kada se razboliš ili osjetiš bol, prouči suru El-Fatihu, ozdravit ćeš.”

Jedanaesto: الْوَافِيَةُ (El-Vafija) – Cjelovita. Ovo mišljenje zastupa Sufjan ibn Ujejna. Razlog tome jeste činjenica da se ova sura ne može poloviti prilikom učenja na namazu niti dozvoljava dijeljenje. S druge strane, dozvoljeno je na jednom rekatu proučiti pola neke sure, a na

¹⁰² Hadis bilježi Darimi od Abdul-Melika ibn Umejra kao riječi ashaba. Imam Sujuti u svom Tefsiru Durrul-Mensur kaže da je pouzdano predanje.

¹⁰³ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

drugom rekatu ostatak, a ako bi se to učinilo s El-Fatihom, namaz ne bi bio ispravan.

Dvanaesto: الْكَافِيَّةُ (El-Kafijetu) – Dovoljna. Jahja ibn Ebi Kesir veli: “Ova sura bit će dovoljna ako se na namazu prouči umjesto neke druge sure, a nju nijedna druga sura ne može zamijeniti.”

Činjenica da je ova sura nazvana El-Mesani (Ona čiji se ajeti ponavljaju) i Ummul-Kur'an (Suština Kur'ana) ne znači da i neke druge sure ne mogu biti nazvane ovim imenom. Allah, dž.š., rekao je: “*Knjigu sličnu po smislu, čije se pouke ponavljaju.*” (Ez-Zumer, 23) U ovom se ajetu za cijeli Kur'an kaže da se njegove pouke ponavljaju, jer se pripovijesti o prošlim narodima ponavljaju na više mjesta. Sedam prvih, najdužih sura u Kur'anu nazvane su također ovim imenom, jer se u njima ponavljaju ajeti o strogim vjerskim obavezama i pripovijesti o prijašnjim narodima. Ibn Abbas, r.a., rekao je: “Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., objavljeno je sedam sura čije se pouke ponavljaju, tj. sedam najdužih sura.” Svi se učenjaci slažu o tome da su prvih šest sura duge sure, od sure El-Bekara do sure El-A'raf, međutim, razilaze se kada je riječ o sedmoj suri. Neki kažu da je to sura Junus, a Mudžahid i Seid ibn Džubejr, r.a., smatraju da su to sure El-Enfal i Et-Tevba. O ovome ćemo opširnije govoriti u poglavlju o tumačenju sure El-Hidžr.

Riječ *el-mesani* označava situaciju kada nešto slijedi iza nečega. Sura El-Enfal nazvana je ovim imenom jer po veličini dolazi odmah iza najdužih sura u Kur'anu. Neki pak smatraju da se ovim imenom nazivaju one sure koje su duže od kratkih sura, a kraće od onih koje imaju stotinu i više ajeta.

O objavljivanju El-Fatihe i propisima o njoj

Učenjaci se slažu o tome da sura El-Fatiha ima sedam ajeta. Dokaz za to jesu riječi Uzvišenog: “*Mi smo ti objavili sedam ajeta koji se ponavljaju.*” (El-Hidžr, 87) Također se slažu da je El-Fatiha jedna od kur'anskih sura. Međutim, postoji razilaženje o tome da li je ova sura objavljen u Mekki ili u Medini? Ibn Abbas, r.a., Katada, Ebul-Ali er-Rijahi i dr. smatraju da je El-Fatiha objavljena u Mekki. Ebu Hurejra, r.a., Mudžahid, Ata ibn Jesar, Zuhri i dr. smatraju da je objavljena u Medini. Postoje i oni koji smatraju da je pola ove sure objavljeno u Mekki, a pola u Medini. Ovo mišljenje u svome tefsiru bilježi Ebu Lejs Nasr ibn Muhammed ibn Ibrahim es-Semerlandi. Prvo je mišljenje najispravnije, a dokaz za to jeste ajet: “*Mi smo ti objavili sedam ajeta, koji se ponavljaju, i Kur'an veličanstveni ti objavljujemo.*” (El-Hidžr, 87) Svi su učenjaci složni u tome da je sura El-Hidžr objavljena u Mekki. Također, svi se slažu u tome

da je obavljanje namaza propisano u Mekki, a nije zabilježeno nijedno predanje u kojem stoji da je ijedan namaz obavljen bez učenja El-Fatihe u njemu. Dokaz za to jeste hadis u kojem stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema namaza bez učenja El-Fatihe u njemu."¹⁰⁴ Ovaj hadis govori o propisu, a ne o početku objavljivanja, a Allah, dž.š., najbolje zna!

Ibn Atijja veli: "Jedan učenjak smatra da Džibril, a.s., nije objavio suru El-Fatihu Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Kao dokaz navodi predanje koje bilježi Muslim od Ibn Abbasa, r.a., koji pripovijeda: 'Jednog dana, dok je Džibril, a.s., sjedio kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., čuo je zvuk koji je dolazio s neba pa je podigao glavu i rekao: 'Ovaj je zvuk nastao otvaranjem nebeskih vrata koja nikada do danas nisu otvorena.' Nakon toga spustio se melek, pa Džibril, a.s., reče: 'Ovaj melek koji se spustio nikada do sada nije dolazio na Zemlju.' Melek nazva selam i obraćajući se Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., reče: 'Raduj se zbog dva svjetla koja su ti darovana, a koja nisu darovana nijednom vjerovjesniku prije tebe: suri El-Fatihi i posljednjim ajetima sure El-Bekare. Kad god proučiš jedan harf iz ovih ajeta, dobit ćeš

nagradu za to.'"¹⁰⁵ Ibn Atijja veli: "Ovo mišljenje nije ispravno, jer ovaj hadis kazuje da je Džibril, a.s., došao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., prije ovog meleka da bi mu najavio njegov dolazak i upoznao ga s ajetima koji će mu biti objavljeni. Ovo je dokaz da je i Džibril, a.s., učestvovao u njihovu objavljivanju." Allah, dž.š., najbolje zna!

Moje je mišljenje da na osnovu teksta ovog hadisa ne možemo ustvrditi da je Džibril, a.s., išta negovijestio Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Prethodno smo spomenuli da je El-Fatiha objavljena u Mekki, a dokaz da ju je objavio Džibril, a.s., jeste ajet: "*Donosi ga povjerljivi Džibril.*" (Eš-Šuara, 193) Ovaj ajet govori o objavljivanju Kur'ana općenito tako da ćemo reći da ju je Džibril, a.s., objavio u Mekki, a da je melek u Medini došao da ukaže na veličinu sevapa koje će dobiti onaj ko bude učio ovu suru. Neki kažu: "Ova je sura objavljena i u Mekki i u Medini. Džibril, a.s., objavio ju je dva puta." Ovo mišljenje prenosi Es-Salebi. Međutim, ono što smo prethodno naveli ispravnije je, jer objedinjuje značenje Kur'ana i sunneta.

Već smo spominjali mišljenje da se *Bismilla* ne ubraja među ajete El-Fatihe i da je ovo mišljenje ispravno. Na osnovu toga, onaj ko želi klanjati, poslije početnog tekbira, odmah će početi s učenjem El-Fatihe, a neće

¹⁰⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža, Darimi i Ahmed.

¹⁰⁵ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Nesai.

prije toga učiti ništa drugo. Dokaz za to jesu hadisi koje prenose Aiša, r.a., i Enes, r.a. Međutim, preneseni su i hadisi koji govore o tome da prije učenja El-Fatihe u namazu a nakon početnog tekbira treba učiti određene zikrove i dove. Ovo mišljenje zastupa jedna grupa učenjaka. Od Omera ibn Hattaba, r.a., i Abdullaha ibn Mesuda, r.a., prenosi se da su nakon početnog tekbira u namazu učili sljedeću dovu: "Slavljen neka si, Allahu moj, i Tebi hvala. Blagoslovljeno je ime Tvoje, uzvišena je veličina Tvoja. Nema boga osim Tebe."¹⁰⁶ Ovo mišljenje zastupali su Sufjan, Ahmed, Ishak, i dr.

Šafija bilježi predanje Alije, r.a., koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon početnog tekbira u namazu učio sljedeću dovu: "Okrećem svoje lice Onome Koji je stvorio nebesa i Zemlju, kao pravovjerni i kao musliman. Zaista, moj namaz, moji obredi, moj život i moja smrt pripadaju Allahu, Gospodaru svih svjetova..."¹⁰⁷ Ovu ćemo dovu navesti u cijelosti prilikom tumačenja posljednjih ajeta sure El-En'am, gdje ćemo detaljnije govoriti o ovim propisima.

¹⁰⁶ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu* kao riječi Omera, r.a., ali u tretmanu hadisa. Kao sahih hadis da je Resulullah, s.a.v.s., učio ovu dovu bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ahmed i Darimi. (Prim. red. bos.)

¹⁰⁷ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ahmed i Darimi.

Ibn Munzir veli: "Vjerodostojno se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon početnog tekbira šutio jedan trenutak, a nakon toga bi proučio sljedeću dovu: 'Allahu moj, učini da razdaljina između mene i mojih grijeha bude kolika je razdaljina između istoka i zapada. Allahu moj, očisti me od grijeha kao što se bijela odjeća očisti od prljavštine. Allahu moj, očisti me od grijeha snijegom, kišom i ledom.'"¹⁰⁸ Ebu Hurejra, r.a., prakticirao je učiti ovu dovu u namazu. Ebu Selema ibn Abdur-Rahman rekao je: "Imam u namazu pravi dvije pauze pa iskoristite to da vi nešto proučite." El-Evzai, Seid ibn Abdul-Aziz i Ahmed ibn Hanbel postupali su po prethodno citiranom hadisu.

Učenjaci se razilaze u mišljenjima o pitanju obaveznosti učenja El-Fatihe u namazu. Imam Malik veli: "Kada se klanja u džematu, El-Fatihi uči samo imam, a ukoliko se klanja pojedinačno, svaki pojedinac dužan ju je učiti." Ibn Huvejz Mendad el-Basri el-Maliki kaže: "Malik je kategoričan u stavu da ukoliko se na namazu koji ima dva rekata na jednom od njih zaboravi proučiti El-Fatiha, takav namaz nije ispravan i čovjek neće biti nagrađen za njega. Međutim, on se dvoumi u slučaju kada neko zaboravi proučiti ovu suru na jednom rekatu u namaza koji ima

¹⁰⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža, Darimi i Ahmed.

tri ili četiri rekata. U jednom njegovu mišljenju stoji da treba obnoviti namaz, a u drugom da treba samo učiniti sehvi-sedždu. Ovo mišljenje od njega prenose Ibn Abdul-Hakem i dr." Ibn Huvejz Mendad veli: "Tačno je da takav rekat nije ispravan i da treba obaviti drugi umjesto njega, kao u slučaju da je neko zaboravio učiniti sehvi-sedždu." Ovo mišljenje zastupa Ibn Kasim. Hasan el-Basri, većina učenjaka iz Basre i Mugira ibn Abdur-Rahman el-Mahzumi el-Medeni kažu: "Onome ko makar jednom u namazu prouči El-Fatihu bit će mu to dovoljno i neće trebati obnavljati nijedan rekat ukoliko na nekom od njih zaboravi da je prouči, jer je to namaz u kojem je proučena El-Fatiha. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Nema namaza onaj ko u njemu ne prouči suru El-Fatihu.' Dakle, dovoljno ju je jednom proučiti da možemo reći da je to namaz u kojem je proučena ova sura." Međutim, smatram da se ovaj hadis može shvatiti tako da nema namaza onaj ko na svakom njegovu rekatu ne prouči El-Fatihu. Ovo mišljenje držim ispravnim i o tome ćemo naknadno opširnije govoriti.

Ebu Hanifa, Sevri i Evzai kažu: "Ako bi neko namjerno izostavio učenje El-Fatihe na namazu i umjesto nje proučio neku drugu suru, njegov će namaz biti ispravan." Ebu Jusuf i Muhammed ibn Hasan kažu: "Obavezno je proučiti najmanje tri kratka ili jedan duži ajet, poput ajeta

koji govori o dugu u suri El-Bekara." Muhammed ibn Hasan također je rekao: "U obzir se uzimaju ajeti koji se sastoje iz riječi, a ne oni ajeti koje čine samo harfovi (poput onih koji se nalaze na početku sura)."

Taberi veli: "Onaj ko obavlja namaz treba proučiti El-Fatihu na svakom rekatu. Ako to ne učini, njegov namaz neće biti ispravan, osim ako prouči neku drugu suru koja ima isti broj ajeta i harfova."

Ibn Abdul-Berr veli: "Mišljenje imama Et-Taberija nije ispravno, jer se u hadisima isključivo spominje El-Fatiha, a ne neka druga sura. Besmisleno je namjerno izostaviti učenje ove sure onome ko ju je u stanju učiti i umjesto nje proučiti neku drugu suru. Svi su obavezni na namazu učiti ovu suru kao što su obavezni izvršavati ostale stroge vjerske obaveze – farzove."

Ukoliko onaj ko klanja u džematu zakasni i ne stigne proučiti ništa na kijamu, ali sustigne imama na ruku'u, imamovo učenje Kur'ana bit će dovoljno i muktedija će samo izgovoriti tekbir i učiniti ruku'. Ako sustigne imama dok je još na kijamu, učit će, ali o ovome postoje razilaženja.

Smatram da su svi obavezni učiti Kur'an u namazu, čak i ako klanjaju za imamom kada je riječ o dnevnim namazima. Ko ne bude učio, učinit će grešku i, prema mišljenju imama Malika i njegovih sljedbenika, takav za svoj namaz neće dobiti nikakvu nagradu.

Ako je riječ o namazima u kojima imam glasno uči Kur'an, prema mišljenju imama Malika, muktedija neće učiti ni El-Fatihu niti išta drugo iz Kur'ana. Kao dokaz za svoje mišljenje on navodi ajet: *"A kad se uči Kur'an, vi ga slušajte i šutite da biste bili pomilovani."* (El-A'raf, 204)¹⁰⁹

Potvrda tome jesu i sljedeći hadisi:

Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Zbog čega neki ne slušaju učenje Kur'ana?"¹¹⁰; "Kada imam uči Kur'an, vi šutite."¹¹¹; "Onome ko bude klanjao u džematu, imamovo učenje Kur'ana je umjesto njegova učenja."¹¹²

El-Bujejt i imam Ahmed ibn Hanbel prenose da je Šafija rekao: "Nikome namaz neće biti ispravan sve dok na svakom njegovu rekatu ne prouči El-Fatih u bez obzira na to da li klanja kao imam ili muktedija, i bez obzira na to da li imam uči naglas ili usebi." Dok je bio u Iraku, Šafija je zastupao sljedeće mišljenje:

"Muktedija treba učiti Kur'an u namazu ukoliko imam uči usebi, a ako imam uči glasno, onda muktedija treba šutjeti." Ovo je mišljenje podudarno mišljenju imama Malika.

Ibn Vehb, Ešheb, Ibn Abdul-Hakim, Ibn Habib, Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici kažu: "Muktedija ne treba ništa učiti bez obzira na to da li imam uči glasno ili usebi." Kao dokaz oni navode riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "Imamovo učenje Kur'ana je umjesto njegova učenja." Značenje ovog hadisa je općenito. Kao potvrdu svog mišljenja oni navode i riječi Džabira, r.a., koji je rekao: "Ko na namazu ne bude učio El-Fatih u, kao da i nije klanjao, osim ako je klanjao za imamom."

Među svim ovim mišljenjima ispravno je ono koje zastupaju Šafija, Ahmed i Malik, prema kojem na svakom rekatu dnevnih namaza treba proučiti El-Fatih u. Potvrda tome jesu sljedeća predanja:

Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Nema namaza onaj ko u njemu ne prouči suru El-Fatih u."

Također je rekao: "Onome ko u namazu koji obavi ne prouči El-Fatih u namaz nije potpun."¹¹³ (Ove je riječi Allahov Poslanik, s.a.v.s., ponovio tri puta.) Ebu Hurejra, r.a., prenosi da mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio da među ljudima razglasi sljedeće: "Nema namaza onaj

¹⁰⁹ Imam Kurtubi navodi stav malikijske pravne škole po kojem se u namazima uči Fatiha kada imam usebi uči, a ne uči kada imam naglas uči Fatihi. Navedeni stav je između stava hanefijske pravne škole, po kojem se za imamom nikada ne uči, i hanbelijske i šafijske, koje nalažu učenje u svakom slučaju. (Prim. ur.)

¹¹⁰ Hadis bilježe Ebu Davud, Nesai, Malik i vjerodostojan je, sahih.

¹¹¹ Hadis bilježe Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža, Ahmed i drugi. Hadis je hasen, dobar.

¹¹² Hadis bilježe Ibn Madža i Ahmed, i hasen je, dobar.

¹¹³ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i Ibn Madža.

ko u njemu ne prouči El-Fatihi i još nešto iz Kur'ana."¹¹⁴ Kao što redovno učinjena sedžda ili ruku' na jednom rekatu ne mogu nadomjestiti ono što je izostavljeno na drugom, isto tako učenje El-Fatihe na jednom rekatu ne može nadoknaditi ono što je izostavljeno na drugom rekatu.¹¹⁵ Ovo mišljenje zastupali su Abdullah ibn Avn, Ejub es-Suhtijani, Ebu Sevr i neki učenjaci šafijskog mezheba, Davud ibn Alija, Evzai i Mekhul.

U predanju koje se prenosi od Omera ibn Hattaba, r.a., Abdullaha ibn Abbasa, r.a., Ebu Hurejre, r.a., Ubejja ibn Kaba, r.a., Ebu Ejuba el-Ensarija, Abdullaha ibn Amra ibn el-Asa, r.a., Ubade ibn Samita, r.a., Ebu Seida el-Hudrija, r.a., Osmana ibn Ebil-Asa, r.a., Havvata ibn Džubejra, r.a., stoji da su rekli: "Nema namaza onaj ko u njemu ne prouči El-Fatihi." Ovo su ashabi na koje se treba ugledati i koji su ostalima uzor,

a svi oni smatraju da je obavezno učiti El-Fatihi u namazu.

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., čovjeku kojeg je podučavao obavljanju namaza, rekao: "To čini tokom cijelog namaza."

Ebu Katada, r.a., pripovijeda: "Kada bi nas Allahov Poslanik, s.a.v.s., predvodio na podne i ikindiji namazu, na prva dva rekata proučio bi po El-Fatihi i suru poslije toga. Učio bi usebi, ali bismo ponekad mogli čuti kako uči neki od ajeta. Na prvom rekatu podne-namaza duže bi se zadržao nego na drugom, a isto tako postupao je i na sabah-namazu." U drugom predanju stoji: "Na druga dva rekata proučio bi samo po El-Fatihi."¹¹⁶ Ovo predanje nedvosmisleno kazuje da se na namazu obavezno treba učiti El-Fatihi i da je nijedna druga sura ne može zamijeniti.

Većina učenjaka smatra da učenje Kur'ana u namazu nakon učenja El-Fatihe nije obavezno. Kao dokaz za svoje mišljenje oni navode predanje Ebu Hurejre, r.a., koji je rekao: "Na svakom namazu uči se nešto iz Kur'ana. Ono što smo čuli od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da naglas uči, i mi pred vama glasno učimo, a ono što je učio usebi, i mi pred vama učimo usebi. Dovoljno je proučiti samo El-Fatihi, ali je bolje

¹¹⁴ Hadis bilježe Ebu Davud, Ahmed i slab je, daif, zbog drugog dijela. Prvi dio bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

¹¹⁵ Hanefijska pravna škola na osnovu predanja i hadisa ne obavezuje na učenje El-Fatihe kada osoba klanja kao muktedija, dakle za imamom. Hadis se tumači kao da nema potpunosti, ili se radi o pojedinačnom obavljanju namaza. Slično je s hadisom: "Nema abdesta bez Bismille", iako većina pravnikâ svih mezheba ne smatra da je to obavezno proučiti, tj. slično s Fatihom u namazu kod hanefija. (Prim. ur. bos.)

¹¹⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža i Darimi.

proučiti još nešto iz Kur'ana." U predanju koje bilježi Buhari stoji: "Bit će bolje ako uz El-Fatihu proučiš još nešto iz Kur'ana."¹¹⁷ Međutim, velik broj učenjaka ipak smatra da ni iz kojeg razloga nije dozvoljeno izostaviti učenje sure poslije El-Fatihe. Među ostalima, radi se o sljedećim učenjacima: Imran ibn Husajn, r.a., Ebu Seid el-Hudri, r.a., Havvat ibn Džubejr, r.a., Mudžahid, Ebu Vail, Ibn Omer, r.a., Ibn Abbas, r.a., i dr. Oni kažu: "Nema namaza onaj ko u njemu ne prouči El-Fatihu i još nešto iz Kur'ana." Neki tvrde da je potrebno proučiti dva ajeta, neki smatraju dovoljnim jedan ajet, a neki pak ne postavljaju nikakve granice. Prenosi se da je Omer, r.a., rekao: "Nije ispravan namaz onome ko u njemu ne prouči El-Fatihu i još nešto iz Kur'ana."

Onaj ko ne zna El-Fatihu i nikako je nije u stanju naučiti, on će u namazu spominjati Allaha, dž.š., tako što će Ga slaviti, veličati, potvrđivati Njegovu jednoću i sl. To će činiti ukoliko klanja sam ili za imamom na namazima u kojima imam uči usebi. Abdullah ibn Ebi Evfa, r.a., pripovijeda da je neki čovjek došao kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., i rekao: "Ništa iz Kur'ana ne mogu da naučim napamet." Na to ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., podučio šta će učiti umjesto El-Fatihe:

"Subhanallah, vel-hamdu lillah, ve la ilahe illa Allah, vallahu ekber, ve la havle ve la kuvvete illa billah." Čovjek mu je rekao: "Allahov Poslaniče, ovim riječima veličam Allaha, dž.š., a šta učim za sebe?" Allahov Poslanik, s.a.v.s., tada ga poduči sljedećoj dovi: "Allahumme-rhamni, ve afini, vehdini verzukni. (Allahu, smiluj mi se, oprosti mi, uputi me i podari mi opskrbu.)"¹¹⁸

Ako neko nije u stanju naučiti ni ove riječi, onda treba nastojati da sve namaze obavlja u džematu, jer će učenje imama biti umjesto njegova učenja. Ali, neprestano se treba truditi da napamet nauči El-Fatihu i još nešto iz Kur'ana i sve do svoje smrti treba to činiti tako da ne dozvoli da umre a da nije dao sve od sebe da uspije u tome.

Ako neko, čiji maternji jezik nije arapski, nije u stanju naučiti spomenute zikrove i dove na arapskom jeziku zbog toga što njegov govorni aparat nije navikao da izgovara arapske glasove, onda će mu to biti prevedeno na maternji jezik i u tom će mu slučaju namaz, ako Allah da, biti ispravan.

Međutim, prema mišljenju većine učenjaka, ako je neko u stanju učiti na arapskom jeziku, njegov namaz neće biti primljen ukoliko bude učio na nekom drugom jeziku. Ebu Hanifa veli: "Dozvoljeno je učiti na

¹¹⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Nesai i Ahmed.

¹¹⁸ Hadis bilježe Ebu Davud, Nesai i Ahmed. Hadis je hasen, dobar.

perzijskom jeziku makar se bilo u stanju to činiti na arapskom, jer je poenta u značenju.”¹¹⁹ Ibn Munzir se ne slaže s ovim mišljenjem i kaže: “Njegov namaz neće biti ispravan, jer je to u suprotnosti s naredbom Allaha, dž.š., Njegova Poslanika, s.a.v.s., i u suprotnosti je s praksom muslimana. Ne znam da se iko slaže s ovim mišljenjem Ebu Hanife.”

Izgovaranje riječi *amin* na kraju učenja El-Fatihe u namazu

Nakon što se završi s učenjem El-Fatihe, sunnet je, nakon kratkog predaha, poslije riječi *ve led-dallin* izgovoriti riječ *amin*!

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kada imam kaže *amin*, i vi to učinite, jer kome se aminanje podudara s aminanjem meleka, Allah, dž.š., će mu oprostiti manje grijeha koje je prethodno učinio.”¹²⁰ Učenjaci kažu: “Ovaj hadis govori o tome da su sljedeća četiri uvjeta za opraštanje grijeha: **prvi** – da imam izgovori ovu riječ; **drugi** – da to učine oni koji klanjaju za njim; **treći** – da meleki to učine; **četvrti** – da se aminanje podudara s aminanjem meleka.” Neki smatraju da se podudaranje treba

desiti kada je riječ o primanju dove, drugi da se treba podudariti vrijeme u kojem se to dešava, a neki da iskrenost pri upućivanju dove treba biti podudarna s iskrenošću meleka.

Prema mišljenju većine učenjaka riječ *amin* znači: “Allahu, odazovi nam se!” tako da se na osnovu njezina značenja može reći da je i ova riječ dova.

El-Dževheri tvrdi da riječ *amin* znači: “Allahu, neka bude onako kako smo zamolili!”

Mukatil veli: “Ova riječ povećava snagu dove i njome se od Allaha, dž.š., traži da spusti Svoj beričet.”

Tirmizi veli: “Njezino je značenje: ‘Gospodaru, ispuni naša očekivanja!’”

Učenjaci se razilaze o tome da li nakon učenja El-Fatihe imam ovu riječ izgovara glasno ili usebi? Šafija i Malik smatraju da je treba glasno učiti. Ebu Hanifa i neki medinski učenjaci smatraju da je treba izgovarati usebi. Ovo su mišljenje zastupali Taberi i Ibn Habib, učenjak malikijskog mezheba. Ibn Bukejr veli: “Imam ima pravo odlučiti kako će postupiti.” Ibn Kasim prenosi da je imam Malik smatrao da imam uopće ne treba izgovarati ovu riječ, nego će to učiniti oni koji klanjaju za njim. Ovo mišljenje zastupao je Ibn Kasim i učenjaci iz Egipta koji su slijedili malikijski mezheb. Kao dokaz za svoju tvrdnju oni navode predanje Ebu Musaa el-Ešarija, r.a., koji prenosi da je jednom Allahov

¹¹⁹ Prenosi se da je imam Ebu Hanifa kasnije promijenio ovaj stav i mišljenje.

¹²⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sabihiha*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Ahmed, Malik i Darimi.

Poslanik, s.a.v.s., održao hutbu u kojoj ih je podučio nekim propisima i načinu obavljanja namaza i da im je, između ostalog, rekao: "Kada klanjate u džematu, lijepo poravnajte safove. Kada imam izgovori tekbir, i vi to učinite, a kada prouči: '*Gajril-magdubi alejhim ve led-dallin*', vi recite: *Amin!*", pa će se Allah, dž.š., odazvati vašim dovama."¹²¹

Vail ibn Hudžr, r.a., pripovijeda: "Nakon što bi proučio riječi '*ve led-dallin*', Allahov Poslanik, s.a.v.s., glasno bi izgovorio riječ *Amin!*'"¹²² Buhari je u svom *Sahihu* jedno poglavlje naslovio *Imam glasno izgovara riječ "amin!"* Tirmizi veli: "Ovo je mišljenje zastupalo više ashaba kao i učenjaka iz generacija poslije njih, poput Šafije, Ahmeda, Ishaka i dr." U djelu *El-Muvetta* i u dva *Sahiba* bilježi se predanje ibn Šihaba, koji pripovijeda: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., izgovarao je riječ '*amin!*'"¹²³

U prethodno citiranim hadisima stoji da oni koji klanjaju za imamom trebaju sačekati da imam prouči riječi "*ve led-dallin*" pa će onda zajedno s njim reći "*Amin!*" i trebaju paziti da to ne učine prije njega. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Kada

imam kaže '*Amin!*', i vi to učinite."¹²⁴ Ibn Haris u svom djelu prenosi da je Ibn Nafi rekao: "Muktedije neće izgovarati '*Amin!*' ako nisu čuli imama da je to učinio."

Učenjaci hanefijskog mezheba kažu: "Bolje je ovu riječ izgovoriti usebi jer je to dova, a Allah, dž.š., rekao je: '*Molite se ponizno i usebi Gospodaru svome, ne voli On one koji se previše glasno mole.*'" Da je riječ '*Amin!*' dova, dokaz je tumačenje ajeta '*Uslišena je molba vaša*' (Junus, 89), u kojem stoji da je Musa, a.s., učio dovu, a Harun, a.s., je aminao, a za obojicu je Allah, dž.š., rekao da su učili dovu."

Odgovor na njihovu tvrdnju jeste sljedeći: "Bolje je učiti dovu usebi ukoliko postoji bojazan od licemjerstva. Međutim, namaz u džematu obavlja se zajednički, u društvu ostalih muslimana, što je i preporučeno činiti. Imam u namazu naglas uči suru El-Fatiha koja sadrži dovu, a sunnet ju je učiti glasno tako da isti propis važi i za aminanje."

Riječ *amin* nije bila poznata nijednom narodu prije nas osim Musau, a.s., i Harunu, a.s.

Ebu Abdullah veli: "Musa, a.s., učio je dovu protiv faraona, Harun, a.s., je aminao, a Allah, dž.š., je za obojicu rekao da su učili dovu: '*Uslišena je molba vaša.*'" (Junus, 89)"

¹²¹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža i Ahmed.

¹²² Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed, Darimi i sahih je, vjerodostojan.

¹²³ Hadis bilježi imam Malik u *Muvettau*.

¹²⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

Neki pak smatraju da su jedino sljedbenici Allahova Poslanika, s.a.v.s., privilegirani riječju *amin*. Kao dokaz oni navode predanje u kojem stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Jevreji vam ne zavide ni na čemu kao što vam zavide na selamu i izgovaranju riječi *amin*."¹²⁵

Učenjaci kažu: "Sljedbenici Knjige zavide nam na tome jer se u El-Fatihi prvo spominje zahvala Allahu, dž.š., i Njegova pohvala, nakon toga skrušenost i poniznost pred Njim, zatim dova za uputu na Pravi put i na kraju dova protiv njih."

Tumačenje sure El-Fatihe

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾

"Hvala Allahu..."

Ebu Hurejra, r.a., i Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada čovjek kaže: 'Hvala Allahu', Allah, dž.š., uzvрати: 'Istinu je rekao Moj rob; zahvala pripada Meni.'"¹²⁶

Enes ibn Malik, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah, dž.š., zadovoljan je robom koji Mu se nakon što pojede zalogaj ili popije gutljaj zahvali na tome."¹²⁷ Hasan, veli: "Ne postoji nijedna

blagodat a da riječi 'Hvala Allahu' nisu vrednije od nje."

Enes ibn Malik, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kojem god muslimanu Allah, dž.š., podari neku blagodat pa on kaže: 'Hvala Allahu', te će riječi biti uzrok da ono što mu je Allah, dž.š., dao bude bolje od onoga što mu je uzeo."¹²⁸

Ibn Omer, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Jedan od Allahovih, dž.š., robova rekao je: 'Gospodaru, Tebi hvala onako kako priliči uzvišenosti Tvoga lica i veličini Tvoje moći.' Dvojica meleka koji su to čuli zbunili su se i nisu znali koliku nagradu da napišu za ove riječi te su se uzdigli na nebo i upitali: 'Gospodaru, Tvoj je rob izgovorio riječi za koje ne znamo kolika je nagrada, šta da napišemo?' Allah, dž.š., Koji najbolje zna šta je Njegov rob rekao, upita: 'A šta je rekao Moj rob?' Meleki odgovoriše: 'Gospodaru, on je rekao: 'Gospodaru, Tebi hvala onako kako priliči uzvišenosti Tvoga lica i veličini Tvoje moći.' Allah, dž.š., reče: 'Napišite onako kako je Moj rob rekao, a kada Me sretne, Ja ću ga nagraditi za te riječi.'"¹²⁹

Ebu Malik el-Ešari, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čistoća je pola imana. Riječi: 'El-Hamdu lillahi' pune vagu dobrih djela, a riječi: 'Subhanallahi

¹²⁵ Hadis bilježi Ibn Madža, od Aiše, r.a., i vjerodostojan je, sahih.

¹²⁶ Hadis nismo pronašli u ovom izrazu.

¹²⁷ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Tirmizi i Ahmed.

¹²⁸ Hadis bilježi Ibn Madža i hasen je, dobar.

¹²⁹ Hadis bilježi Ibn Madža i slab je, daif.

vel-hamdu lillahi' ispunjavaju sav prostor između nebesa i Zemlje.”¹³⁰

Među ulemom postoji razilaženje o tome šta je vrednije, riječi: “El-Hamdu lillahi Rabbil-alemin?” ili riječi: “La ilahe illallah?”

Neki kažu da su riječi: ‘El-Hamdu lillahi Rabbil-alemin’ vrednije, jer sadrže potvrdu Allahova, dž.š., jedinstva, tj. sadrže značenje riječi: ‘La ilahe illallah’, a osim toga sadrže i zahvalu Allahu, dž.š., dok riječi: ‘La ilahe illallah’ govore samo o Allahovoj, dž.š., jednoći.”

Drugi kažu da su riječi: ‘La ilahe illallah’ vrednije, jer spašavaju od nevjerstva i mnogoboštva, a radi uzdizanja i širenja ovih riječi muslimani kreću u borbu.” Kao potvrdu oni navode hadis u kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Naređeno mi je da se borim protiv ljudi sve dok ne kažu: ‘La ilahe illallah.’”¹³¹ Ibn Atijja smatra da je ovo mišljenje ispravnije. To kategorično potvrđuje i hadis u kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Najbolje što smo ja i vjerovjesnici prije mene rekli jesu riječi: ‘Nema boga osim Allaha, Jednog, Koji nema druga.’”¹³²

Svi muslimani vjeruju da se Allahu, dž.š., treba zahvaljivati na svim blagodatima, a jedna od Njegovih

blagodati jeste i iman – vjerovanje, koje je rezultat Njegove volje i stvaranja, jer se riječi “svih svjetova” odnose na sve što postoji mimo Allaha, dž.š.

U arapskom jeziku riječ الْحَمْدُ (*el-hamdu*) označava potpunu zahvalnost, a upotreba određenog člana (*el*) ima svrhu da obuhvati sve vrste hvale, pohvale, zahvalnosti, zadovoljstva i sl. Ovakvu vrstu zahvalnosti jedino Allah, dž.š., zaslužuje i niko drugi osim Njega nema pravo na to, jer jedino On ima savršena imena i osobine.¹³³

Riječ الْحَمْدُ (*el-hamdu*) ima jače i općenitije značenje od riječi الشُّكْرُ (*eš-šukru*) što, također, znači zahvaljivanje. Ime مُحَمَّدُ (Muhammed) izvedeno je iz korijena glagola حَمَدَ (*hamide*) i označava onoga ko ima mnogo pozitivnih osobina. To je ime posljednjeg Allahova Poslanika, s.a.v.s. Pjesnik je rekao:

*Od Svog je imena izvedenicu za
njegovo ime izveo da bi ga uzdigao*

*pa Gospodar Arša hvale je vrijedan,
a svaka pohvala Muhammedu.*

Ebu Džafer et-Taberi i Ebul-Abbas el-Muberred smatraju da riječ الْحَمْدُ (*el-hamdu*) i riječ الشُّكْرُ (*eš-šukru*) imaju isto značenje. Ibn Ata veli da riječi: “El-Hamdu lillahi” znače: “Eš-Šukru lillahi.” Međutim, Ibn Atijja se ne slaže s njima i smatra da riječ الشُّكْرُ

¹³⁰ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ahmed i Darimi.

¹³¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi i Ibn Madža.

¹³² Hadis smo citirali na strani 118.

¹³³ Izostavljen je dio teksta o nekim gramatičkim pravilima i stihovima.

(eš-šukru) izražava zahvalnost samo na jednoj blagodati, dok riječ الْحَمْدُ (el-hamdu) obuhvata sve blagodati.

Neki učenjaci smatraju da riječ الْعُكْرُ (eš-šukru) ima šire značenje od riječi الْحَمْدُ (el-hamdu) zato što se izgovara jezikom kao rezultat osjećaja srca i potvrđuje se djelima za razliku od riječi الْحَمْدُ (el-hamdu) koja se izgovara samo jezikom.

Drugi pak smatraju da riječ الْحَمْدُ (el-hamdu) ima općenitije značenje jer sadrži i zahvalnost i pohvalu. Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., rekao: “‘El-Hamdu lillahi’ su riječi svakog zahvalnog roba. Kada je kihnuo Adem, a.s., rekao je: ‘El-Hamdu lillah.’ Nuh, a.s., rekao je: ‘Hvala Allahu, Koji nas je spasio naroda koji ne vjeruje.’ (El-Muminun, 28) Ibrahim, a.s., rekao je: ‘Hvala Allahu, Koji mi je u starosti podario Ismaila.’ (Ibrahim, 39) Davud, a.s., i Sulejman, a.s., rekli su: ‘Hvala Allahu, Koji nas je odlikovao iznad mnogih vjernika, robova Svojih.’ (En-Neml, 15) Allah, dž.š., naredio je Poslaniku, s.a.v.s.: ‘I reci: ‘Hvaljen Allah, Koji Sebi nije uzeo dijete.’ (El-Isra, 111) Stanovnici Dženneta reći će: ‘Hvaljen neka je Allah, Koji je od nas tugu odstranio.’ (El-Fatir, 34) I reći će: ‘Hvaljen neka Si, Allahu.’ (Junus, 10) Dakle, svi Allahovi, dž.š., zahvalni robovi govorili su riječi: ‘El-Hamdu lillahi.’”

Riječ الْحَمْدُ (el-hamdu) koristi se kada želimo pohvaliti nekoga ili se nekome zahvaliti i prije nego što nam je učinio neko dobročinstvo, a riječ

الْعُكْرُ (eš-šukru) upotrebljava se kada se želimo zahvaliti nekome nakon što nam je učinio neko dobročinstvo. Učenjaci na osnovu toga kažu: “Riječ el-hamdu zbog toga ima šire značenje, jer sadrži pohvalu, zahvalnost i spomen po dobru. Ova riječ također može značiti zadovoljstvo nečim.”

Komentirajući riječi ‘El-Hamdu lillahi’”, Šekik ibn Ibrahim veli: “Ova zahvalnost sastoji se iz triju komponenti: prva, kada dobiješ neku blagodat da priznaš i potvrdiš da je ona Allahov, dž.š., dar; druga, da budeš zadovoljan onim što si dobio; i treća, da snagu koju osjećaš u tijelu, a koju ti je Allah, dž.š., podario, ne upotrebljavaš za činjenje grijeha. Ovo su uvjeti da bi neko bio istinski zahvalan Allahu, dž.š.”

Allah, dž.š., pohvalio je samoga Sebe i odredio je da to bude prvo u Kur’anu i nikome drugome nije dozvolio da se sam hvali. Štaviše, u jednom je ajetu to izričito zabranjeno: “Zato se ne hvališite bezgrešnošću svojom – On dobro zna onoga koji se grijeha kloni.” (En-Nedžm, 32)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “Začepite usta hvalisavaca prašinom.”¹³⁴

Značenje ajeta: “Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova” jeste: “Ja sam pohvalio Sebe prije nego što Me je iko od stvorenja pohvalio. Moja pohvala samoga Sebe prije

¹³⁴ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi i Ibn Madža.

postojanja stvorenja bila je bez povoda, a Moja Me stvorenja hvale tek kada im podarim neku blagodat.” Učenjaci kažu: “Nijedan čovjek nema savršena svojstva i osobine te mu je stoga pokuđeno da se sam hvali kako bi pridobio neku korist ili izbjegao neku štetu.”

Neki učenjaci kažu: “Allah, dž.š., znao je da Mu se Njegovi robovi neće moći dovoljno zahvaliti pa Se sam prije njihova stvaranja pohvalio. S obzirom na to da su ljudske mogućnosti ograničene, oni se nisu u stanju dovoljno zahvaliti Allahu, dž.š. Dokaz za to jeste i hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s.: ‘Nisam u stanju da Ti se dovoljno zahvalim.’”¹³⁵

Učenjaci tumače: “Allah, dž.š., je znao da zbog brojnosti blagodati kojima je obdario ljude oni neće biti u stanju dovoljno Mu se zahvaliti, pa se zahvalio Sebi samom umjesto njih. To je učinio da bi mogli koristiti blagodati, jer bi Mu se u suprotnom sve vrijeme morali zahvaljivati.”

Drugi kažu: “Allah, dž.š., u ovom ajetu podučava Svoje robove na koji način da Mu se zahvaljuju.”

Taberi veli: “Riječima ‘El-Hamdu lillahi’ Allah, dž.š., hvali samoga Sebe, a istovremeno je naredio Svojim robovima da Mu zahvaljuju, tj. kao da im kaže: ‘Recite: El-Hamdu lillahi.’”

﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

¹³⁵ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i Malik.

“Gospodaru svih svjetova.”

Ko god nešto posjeduje, smatra se njegovim gospodarom, tako da riječ الرَّبُّ *Er-Rabb* (Gospodar) znači – posjednik. U djelu *Es-Sihab* stoji: “Er-Rabb je jedno od Allahovih, dž.š., imena koje pripada samo Njemu ukoliko se upotrebljava s određenim članom.” U doba džahilijeta Arapi su ovim imenom nazivali svoga kralja.

U jednom hadisu stoji da je predznak Sudnjega dana to da “Robinja sebi rodi gospodara”¹³⁶, tj. vlasnika.

U djelu *Et-Tezkira* pojasnio sam šta znači riječ Er-Rabb – Onaj Koji popravljja, Onaj Koji upravlja, Onaj Koji objedinjuje i održava. U jednom hadisu stoji: “Imaš li ijednu blagodat o kojoj se možeš brinuti i upravljati njome?”¹³⁷

Er-Rabb može značiti i Onaj Kojeg obožavaju.

Neki učenjaci smatraju da je ime Er-Rabb Allahovo, dž.š., najveće ime, jer se često zaziva u dovama i često je upotrebljavano u kur’anskim ajetima, naprimjer na kraju sura Alu Imran, Ibrahim i drugih, jer ovo ime ukazuje na čvrstu vezu između Gospodara i Njegovih robova kao i na blagost i samilost prema njima te njihovu zavisnost od Njega u svakoj situaciji.

¹³⁶ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i Ahmed.

¹³⁷ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*.

Riječ الْعَالَمِينَ *el-alemin* (svjetovi) učenjaci različito razumijevaju. Kada veli: "Ova riječ odnosi se na sve što postoji mimo Allaha, dž.š."

Neki kažu: "Svaka nova generacija ljudi naziva se ovim imenom (svijetom). Ovo mišljenje zastupa Husejn ibn Fadl i kao dokaz navodi sljedeći ajet: 'Zašto vi, mimo sav svijet, s muškarcima općite.' (Eš-Šuara, 165)"

Ibn Abbas, r.a., veli: "Riječ *el-alemin* odnosi se na ljude i džine. Dokaz za to jeste sljedeći ajet: 'Da bi svjetovima bio opomena.' (El-Furkan, 1) Činjenica je da Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije opominjao životinje."

El-Ferra i Ebu Ubejda kažu: "Ova riječ odnosi se na sve one koji imaju razum, a to su četiri svijeta: ljudi, džini, meleki i šejtani. Za životinje se ne može reći da su svijet, jer nisu odlikovane razumom."

Zejd ibn Eslem veli: "Ova riječ odnosi se na one koji imaju nafaku, tj. koriste hranu."

Slično mišljenje zastupa i Ebu Amr ibn Ala, koji kaže: "Ova riječ odnosi se na sve što ima dušu." Od Ibn Abbasa, r.a., prenosi se i drugo mišljenje prema kojem se ova riječ odnosi na sve što ima dušu i što se kreće zemljom.

Smatram da je prvo mišljenje najispravnije, jer obuhvata sva stvorenja i sve što postoji. Dokaz za to jesu riječi Uzvišenog: "A ko je Gospodar svjetova? – upita faraon. Gospodar nebesa i Zemlje i onoga što je između

njih, ako vjerujete – odgovori on." (Eš-Šuara, 23-24)

Riječ الْعَالَمِينَ (*el-alemin*) izvedena je iz riječi الْعَلَمُ وَالْعَلَامَةُ (*el-alem vel-aleme*) znak, pokazatelj – jer postojanje ovog svijeta ukazuje na postojanje njegova Stvoritelja. Zedždžadž veli: "El-Alem (svijet) je sve što je Allah, dž.š., stvorio na ovom i na onom svijetu."

Halil veli: "Riječi الْعَلَمُ وَالْعَلَامَةُ وَالْمَعْلَمُ (*el-alemu, vel-alametu, vel-malemu*) označavaju stvari koje upućuju na nešto. Ovaj svijet upućuje na to da ima svoga Stvoritelja i Upravitelja." Pripovijeda se da je neki čovjek u prisustvu Džunejda (Allah mu se smilovao) rekao: "El-Hamdu lillah. (Hvala Allahu.)" Džunejd mu reče: "Upotpuni ih riječima kojima ih je Allah, dž.š., upotpunio – riječima: 'Rabbil-alemin.' (Gospodaru svih svjetova.)" Čovjek upita: "A ko su stvorenja pa da se spominju uz ime Allaha, dž.š.?" Džunejd mu odgovori: "Reci to, brate, jer i kada se spomenu uz Njegovo ime, opet su sva stvorenja beznačajna u odnosu na Njegovu veličinu."

Nakon što je za Sebe rekao da je: "Gospodar svih svjetova", što sigurno treba da izazove osjećaj straha i strahopoštovanja, Allah, dž.š., odmah poslije toga za Sebe kaže da je: "Milostivi, Samilosni", što treba kod vjernika probuditi nadu u Njegovu milost. Ovo upozorava na to da vjernik stalno treba biti između straha od kazne i nade u milost, jer

će ga to potaknuti da radi dobra djela i da se kloni svega što je zabranjeno. Allah, dž.š., rekao je: “*Kaži robovima Mojim da sam Ja, zaista, Onaj Koji prašta i da sam milostiv, ali da je i kazna Moja doista bolna kazna!*” (El-Hidžr, 49-50) I rekao je Uzvišeni: “*Koji oprašta grijehe i prima pokajanje, Koji strahovito kažnjava i obilno nagrađuje.*” (El-Mumin, 3)

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kada bi vjernik znao koliku je kaznu Allah, dž.š., pripremio na ahiretu, nikada se ne bi ponadao da će ući u Džennet, a kada bi nevjernik znao kolika je Allahova, dž.š., milost, nikada ne bi izgubio nadu da će ući u Džennet.”¹³⁸ U poglavlju o *Bismilli* govorili smo o ovim dvama imenima pa to ovdje nećemo ponavljati.

﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾

“Vladara Dana sudnjeg.”

Riječ مَالِك može se učiti na dva načina, kiraeta: prvi: مَالِك (Malik) – Posjednik i drugi: مَلِك (Melik) – Vladar.

Učenjaci se razilaze o tome koji od ovih dvaju načina ima jače značenje?

Neki kažu: “Riječ *Melik* (Vladar) ima općenitije značenje od riječi *Malik* (Posjednik), jer je svaki vladar istovremeno i posjednik, a nije svaki posjednik ujedno i vladar. Naredba vladara sprovodi se nad posjednikom

nekog imetka tako da on ne može prekršiti njegove naredbe.”

Međutim, Ebu Ubejda i Muberrid kažu: “Riječ *Malik* (Posjednik) ima općenitije značenje, jer znači da su ljudi i sve ostalo što postoji u Allahovu, dž.š., posjedu. Ova riječ ima jače značenje jer znači da je Allah, dž.š., Taj Koji propisuje šerijatske zakone, a osim toga znači i da Allah, dž.š., vlada svime.”

Ebu Hatim veli: “Riječ *Malik* ima jače značenje kada je u pitanju pohvala Allahu, dž.š., dok riječ *Melik* ima jače značenje kada je u pitanju pohvala ljudima. Razlika između njih jeste to što posjednik među ljudima ne mora biti ujedno i vladar, ali ako za Allaha, dž.š., kažemo da je Posjednik, to ujedno znači da je i Vladar.” Ovo mišljenje zastupao je i kadija Ebu Bekr ibn El-Arebi.

Nikome nije dozvoljeno da se naziva ovim imenom niti da druge prisiljava da ga zovu njime. Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Allah, dž.š., na Sudnjem danu uzet će Zemlju i smotati nebesa desnom rukom, a onda će reći: ‘Ja sam istinski Vladar, gdje su vladari Zemlje?’”¹³⁹

Allahov Poslanik, s.a.v.s., također je rekao: “Najprezrenije ime Allahu, dž.š., jeste ime onoga koji

¹³⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Tirmizi i Ahmed.

¹³⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ibn Madža, Ahmed i Darimi.

sebe nazove 'vrhovnim vladarom', jer jedino je Allah, dž.š., istinski Vlarar."¹⁴⁰

Allahov Poslanik, s.a.v.s., također je rekao: "Čovjek koji će na Sudnjem danu biti najmrži Allahu, dž.š., i najprezreniji jeste onaj koji je sebe na dunjaluku nazivao 'Vrhovni vladar', jer jedino je Allah, dž.š., istinski Vlarar."¹⁴¹

Ibn Hisar veli: "Nikome nije dozvoljeno da sebe naziva vladarom Sudnjega dana niti vrhovnim vladarom." Međutim, dozvoljeno je nekoga nazivati ovim imenima opisno u formi titule, naprimjer posjednik, kralj. Dokaz za to jeste ajet: *"Allah vam je odredio Taluta za vladara."* (El-Bekara, 247) Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Allah, dž.š., omogućio mi je da vidim neke svoje sljedbnike koji su, boreći se na Allahovu, dž.š., putu, zaplovili morem. Prikazani su mi da su kraljevi na divanima ili poput kraljeva na divanima."¹⁴²

¹⁴⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi i Ahmed, od Ebu Hurejre, r.a.

¹⁴¹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*, od Ebu Hurejre, r.a.

¹⁴² Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi i Ibn Madža, od Enesa, r.a., koji to prenosi od svoje tetke Ummu Hiram bint Melhan, r.a., koja je zatražila od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da zamoli Allaha, dž.š., da i ona bude među ovim borcima, što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., učinio. Ona je zajedno sa svojim mužem Ubadom

Na pitanje: "Kako to da je Allah, dž.š., Sebe nazvao: 'Vladarom Sudnjega dana', kada Sudnji dan još nije nastupio? Kako to da za Sebe kaže da je Vlarar nečega što ne postoji?", odgovorit ćemo: "Riječ مَالِك *Malik* – particip je aktivni glagola مَلَكَ - مَلِكٌ (*meleke, jemliku*), a u arapskom jeziku particip aktivni može imati značenje koje se odnosi na budućnost i tako se ova riječ razumijeva. Zato ćemo ovako protumačiti ajet: 'Vlarar Sudnjega dana', tj. kada nastupi Sudnji dan, njegov Vlarar bit će Allah, dž.š.

Drugo tumačenje jeste da riječ *Malik* znači da je Allah, dž.š., kadar učiniti da nastupi Sudnji dan, jer onaj koji nešto posjeduje, u stanju je time raspolagati kako želi. A Allah, dž.š., je Taj Koji sve posjeduje i upravlja kako želi i niko Mu se nije u stanju suprotstaviti."

Ebu Kasim ez-Zedždžadži veli: "Prvo mišljenje bolje odgovara prirodi arapskog jezika."

Na pitanje: "Zbog čega Allah, dž.š., izdvaja Sudnji dan i naziva Sebe 'Vladarom Sudnjega dana', kada je On vlarar svega što postoji?", odgovor je sljedeći: "Na dunjaluku su postojali oni koji su Mu se pokušavali suprotstaviti, naprimjer, faraon, Nemrud i dr. Ali, na Sudnjem danu niko neće osporavati Njegovu

ibn Samitom, r.a., krenula s vojskom Muavije, r.a., preko mora, ali je pala s jahalice i poginula.

vlast i moć i svi će tada ponizno stajati pred Njim. Na Sudnjem danu Allah, dž.š., upitat će: ‘Kome danas pripada vlast?’, a sva će stvorenja odgovoriti: *Allahu, Jedinom i Sve-moćnom.*’ (El-Gafir, 16) Zbog toga Allah, dž.š., Sebe naziva: ‘Vladarom Sudnjega dana’, jer će taj Dan jedino On biti Vladar i Sudac, i Jedino će On nagrađivati i kažnjavati.”

Kada za Allaha, dž.š., kažemo da je ملك *Melik* (Vladar), onda se ovaj opis odnosi na osobine Njegova Bića, a ako Ga opišemo riječju مالِك *Malik* (Posjednik), onda se ovaj opis odnosi na Njegova djela.

Riječ *el-jevm* (dan) označava vrijeme od zore do zalaska Sunca. U ovom ajetu ova riječ označava vrijeme od početka nastupanja Sudnjega dana pa sve do ulaska vjernika u Džennet i nevjernika u Džehennem. U arapskom jeziku ova riječ može se odnositi i na jedan dio dana. Primjer za to jeste ajet: “*Danas sam vam vjeru vašu usavršio...*” (El-Ma’ida, 3)

Riječ *ed-din* spomenutu u ovom ajetu učenjaci različito tumače. Ibn Abbas, r.a., Ibn Mesud, r.a., Ibn Džurejdž, Katada i dr. smatraju da ova riječ označava nagradu za učinjena djela i polaganje računa za njih. Na ovo značenje ukazuje sljedeći ajet: “*Tog Dana Allah će ih kazniti kaznom koju su zaslužili...*” (En-Nur, 25), tj. polagat će račun za svoja djela. I rekao je Uzvišeni: “*Svaki će čovjek toga Dana prema zasluži kažnjen ili nagrađen biti...*”

(El-Gafir, 17) Također je Uzvišeni rekao: “*Danas ćete biti nagrađeni ili kažnjeni prema tome kako ste postupali.*” (El-Džasija, 28) Allah, dž.š., prenosi nam da su neki nevjernici rekli: “*Zar i ti vjeruješ da ćemo, kada poumiremo i zemlja postanemo, doista račun polagati?*” (Es-Saffat, 53), tj. da ćemo biti nagrađeni ili kažnjeni zbog onoga što smo radili.

Učenjaci arapskog jezika kažu da ova riječ u osnovi znači nagrađivanje. Jedna od osobina Allaha, dž.š., jeste da je On *الَّذِي يُؤْتِي* *Ed-Dejjan* – Onaj Koji nagrađuje.

Od Ibn Abbasa, r.a., prenosi se da ova riječ može značiti i suđenje. Ovaj glagol spada u vrstu glagola koji objedinjuju suprotna značenja.

Salebi veli: “Glagol *دَانَ* *dane* može značiti – biti pokoran, ali može značiti i – biti nepokoran, može značiti – biti ponosan, a može značiti i – biti ponižen, a može označavati nadmoći i snagu.” Riječ *ed-din* može značiti i – običaj, stanje. Također, riječ *ed-din* može označavati biografiju vladara, a može značiti i – bolest.

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾

“Samo Tebe obožavamo...”

Prva tri ajeta El-Fatihe govorila su o zahvali Allahu, dž.š., i osobinama Njegova uzvišenog Bića. Ovaj ajet, međutim, govori o stanju u kojem treba da se nalaze ljudi.

Značenje riječi *نَعْبُدُ* *nabudu* jeste – robujemo Ti, jer je osnovno značenje

riječi عِبَادَة *ibadet* – pokornost i poniznost. Herevi veli: “Izgovaranje ovih riječi označava potvrdu jednog muslimana da za svoga Gospodara prihvata samo Allaha, dž.š., i da samo Njemu robuje, jer oni koji nisu muslimani obožavaju kipove i dr.”

﴿وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ﴾

“*I samo od Tebe pomoć tražimo*”, tj. za pomoć, potporu i uspjeh samo Tebe molimo.

Postoje dva razloga zbog kojih se u ovom ajetu prvo spominje na koga se odnosi glagol *robovati*, a to je Allah, dž.š., pa tek onda glagol. Prvi razlog jeste to što Arapi u govoru uvijek prvo spomenu ono što je najvažnije, a u ovom slučaju to je Allah, dž.š., pa onda ono što je manje važno, a to su ljudi i njihovi postupci. Drugi razlog jeste to da prednost u spominjanju ne pripada ljudima i njihovu robovanju, nego Allahu, dž.š., Koji je njihov Gospodar.

﴿اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ﴾

“*Uputi nas na Pravi put.*”

Ovaj ajet sadrži dovu i želju roba da ga njegov Gospodar uputi na Pravi put, a njegovo značenje je: “Uputi nas na Pravi put, i nadahni nas da hodimo njime, i podari nam uputu koja će nas dovesti u Tvoju blizinu i milost.” Jedan učenjak veli: “Allah, dž.š., odredio je da polovica ove sure govori o zahvalnosti i pohvalama, a njezin drugi dio o potrebama čovjeka

i njegovim željama. Dova koju sadrži sura El-Fatiha najbolja je dova koju čovjek može proučiti, jer je ona govor Uzvišenog Gospodara. Kada upućuješ ovu dovu, ti Allaha, dž.š., moliš Njegovim riječima.” U jednom hadisu stoji: “Allahu, dž.š., ne postoji ništa draže od dove.”¹⁴³

Neki kažu da ovaj ajet znači: “Uputi nas da se izvršavanjem sunneta pomognemo u izvršavanju farzova.”

Drugi kažu da je osnovno značenje riječi الْهَدَى *el-huda* – naklonost, težnja. Kao potvrdu, oni navode ajet: “*Mi se, uistinu, vraćamo Tebi*” (El-A’raf, 156), tj. ka Tebi težimo. Iz korijena ove riječi izvedena je i riječ الْهَدِيَّةُ *hedija* – poklon. Iz istog korijena je i riječ الْهَدْيُ *el-hedj*, a to je životinja koja se vodi u Mekku da bi se na Bajram zaklala kao kurban. Značenje ovog ajeta jeste – učini da naša srca teže ka istini.

Fudajl ibn Ijad veli: “Pravi put je odlazak na hadždž.” Međutim, ajet ima općenitije značenje od ovoga što on spominje.

Komentirajući ovaj ajet, Muhammed ibn Hanefija veli: “Uputi nas u vjeru koja je jedino priznata kod Allaha, dž.š.”

Asim el-Ahvel prenosi da je Ebu Alija rekao: “Pravi put jeste put kojim su išli Allahov Poslanik, s.a.v.s., Ebu Bekr, r.a., i Omer, r.a.” Asim

¹⁴³ Hadis bilježe Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed, i hasen je, dobar.

veli: "Rekao sam Hasanu, r.a.: 'Ebu Alija kaže da je Pravi put onaj put kojim su išli Allahov Poslanik, s.a.v.s., Ebu Bekr, r.a., i Omer, r.a.', a on mi je odgovorio: 'Istinu je rekao.'"

Riječ *el-mustekim* المُسْتَقِيم opisna je imenica za put na kojem nema nikakvih krivina niti skretanja. Allah, dž.š., rekao je: "I doista, ovo je Pravi put Moj, pa se njega držite." (El-En'am, 153)

﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾

"Na put onih kojima si milost Svoju darovao."

Svrha ponavljanja riječi "Pravi put" u ovom ajetu jeste ta da se istakne želja onoga ko upućuje dovu da Allah, dž.š., uputu koju mu je podario učini trajnom, jer desi se da neko jedno vrijeme bude na Pravom putu, a zatim posustane. Neki pak smatraju da se u ovom ajetu Allah, dž.š., moli da podari istinsko znanje i razumijevanje vjere. Ovo mišljenje zastupa Džafer ibn Muhammed.

Mufessiri se razilaze u tome ko su ti kojima je Allah, dž.š., milost Svoju darovao. Većina mufessira smatra da su to vjerovjesnici, a.s., učenjaci, šehidi i dobri ljudi. Kao dokaz oni navode sljedeći ajet: "Oni koji su poslušni Allahu i Poslaniku bit će u društvu vjerovjesnika, pravednika, šehida i dobrih ljudi kojima je Allah milost Svoju darovao. A kako će oni divni drugovi biti..." (En-Nisa', 69)

Iz ovog ajeta može se razumjeti da su oni na Pravom putu za koji se moli u suri El-Fatiha. Većina mišljenja koja zastupaju ostali učenjaci uglavnom imaju slična značenja tako da ih nećemo spominjati.

﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾

"A ne na put onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali."

Mufessiri se razilaze u tome ko su oni na koje se Allah, dž.š., rasrdio, a ko su oni koji su zalutali?

Većina mufessira smatra da su oni na koje se Allah, dž.š., rasrdio jevreji, a da su oni koji su zalutali kršćani. To se navodi u hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji prenosi Adij ibn Hatim, r.a., a koji pripovijeda o svome primanju islama.¹⁴⁴

Potvrda ovom tumačenju jesu sljedeći ajeti. Allah, dž.š., rekao je o jevrejima: "Zaslužili su Allahovu srdžbu..." (Alu Imran, 112) Na njih se odnosi i sljedeći ajet: "Allah se na njih rasrdio." (El-Feth, 6) Na kršćane se odnosi ajet: "I ne povodite se za prohtjevima ljudi koji su još davno zalutali, i mnoge u zabludu

¹⁴⁴ Hadis bilježe Tirmizi i Ahmed, od Adija ibn Hatima, r.a., koji pripovijeda o svom primanju islama. Posljednji dio ovog predanja bilježi Ibn Hibban, a u njemu stoji: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., veoma se obradovao tome i na kraju je rekao: 'Oni na koje se Allah, dž.š., rasrdio su jevreji, a oni koji su zalutali su kršćani.'" Hadis je hasen, dobar.

odveli, i sami s Pravoga puta skrenuli.”
(El-Ma’ida, 77)

Neki smatraju da su oni na koje se Allah, dž.š., rasrdio mnogobošci, a da su oni koji su zalutali licemjeri. Postoje i učenjaci koji smatraju da su oni na koje se Allah, dž.š., rasrdio sljedbenici novotarija, a da su oni koji su zalutali oni koji zapostavljaju sunnet.

I ova su tumačenja lijepa, međutim, tumačenje Allahova

Poslanika, s.a.v.s., svakako je najbolje i najpotpunije.

Osnovno značenje riječi الغضب *el-gadab* jeste – srdžba, žestina. Kada se za Allaha, dž.š., kaže da se rasrdio na nekoga, to znači da ga želi kazniti zbog grijeha koje je učinio.

Riječ الضلال *ed-dalal* – zalutalost, u arapskom jeziku znači – gubitak ispravnih namjera i skretanje s puta istine.

SURA EL-BEKARA

O objavljivanju sure El-Bekara i njezinim odlikama

Sura El-Bekara objavljena je u Medini. Njezini su ajeti objavljeni povodom mnogih događaja i pitanja. Neki kažu da je to prva sura objavljena u Medini, osim ajeta: *"I bojte se Dana kada ćete se svi Allahu vratiti..."* (El-Bekara, 281) Ovo je posljednji ajet objavljen Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., a objavljen mu je prvog dana Kurbankskog bajrama na Mini. Ajeti iz ove sure koji govore o kamati također se ubrajaju među posljednje ajete objavljene Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.

Velika je vrijednost ove sure, a nagrada koju će dobiti onaj ko je bude učio neizmjerena je. Halid ibn Madan za nju kaže da je srž i temelj Kur'ana zbog njezine velike vrijednosti i brojnih propisa i savjeta koje sadrži. Omer, r.a., učio je ovu suru punih dvanaest godina, proučavao njezine propise i značenja. Njegov sin Abdullah, r.a., činio je to punih osam godina.

Ibnul-Arebi prenosi da je jedan od učenjaka rekao: "Sura El-Bekara

sadrži hiljadu naredbi, hiljadu zabrana, hiljadu propisa i hiljadu vijesti."

Jednom se desilo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., poslao vojsku koja je imala velik broj vojnika, a kao zapovjednika postavio im je najmlađeg među njima, jer je jedino on znao ovu suru napamet. Rekao mu je: "Ti ćeš biti njihov zapovjednik."¹⁴⁵

Ebu Umama el-Bahili, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Učite suru El-Bekara, jer njezino učenje donosi beričet, a njezino zapostavljanje žalost i tugu. Nju nisu u stanju učiti sihirbazi."¹⁴⁶

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nemojte dozvoljavati da vam kuće liče na groblja! Šejtan bježi iz kuće u kojoj se uči sura El-Bekara."¹⁴⁷

Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao je: "U kojoj god se kući bude učila sura El-Bekara, šejtan će iz nje vrišteći pobjeći. Sve ima svoj vrhunac, a vrhunac Kur'ana jeste sura El-Bekara. Sve

¹⁴⁵ Hadis bilježe Tirmizi i Ibn Madža, i daif je, slab.

¹⁴⁶ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

¹⁴⁷ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Tirmizi i Nesai.

ima svoju suštinu, a suština Kur'ana jesu kratke kur'anske sure."¹⁴⁸

Sehl ibn Sad, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Sve ima svoj vrhunac, a vrhunac Kur'ana jeste sura El-Bekara. Ko noću prouči ovu suru, u njegovu kuću neće moći ući šejtan tri noći zaredom, a ko je prouči danju, šejtan neće moći ući u njegovu kuću tri dana zaredom."¹⁴⁹

Prenosi se da je Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao: "Ko navečer prouči deset ajeta sure El-Bekara, šejtan neće moći ući u tu kuću sve dok ne svane; ko prouči prva četiri ajeta ove sure, Ajetul-kursi i dva ajeta poslije njega te tri posljednja ajeta ove sure..."

Šabi na ovo dodaje: "Ni njemu ni njegovoj porodici šejtan se neće moći približiti niti išta drugo što im nije drago. Ako se ovi ajeti prouče osobi koja je poludjela, vratit će joj se razum."

Mugira ibn Subej, učenik Abdullaha ibn Mesuda, r.a., rekao je: "Ko prouči ove ajete, neće zaboraviti Kur'an." Ishak ibn Isa pojašnjava: "Neće zaboraviti ono što je naučio napamet."

U djelu *El-Istiab* autora Ibn Abdul-Berraa stoji: "Lebid ibn Rebia ibn Amir ibn Malik ibn Džafer ibn Kilab ibn Rebia ibn Amir ibn Sasaa

bio je jedan od najpoznatijih pjesnika u doba džahilijeta. Kada je primio islam, postao je jedan od najboljih muslimana i u potpunosti se klonio pisanja poezije." U doba svoga hila-feta Omer, r.a., zatražio je od njega da mu citira neke stihove, međutim, on mu je počeo učiti suru El-Bekaru. Omer, r.a., reče mu: "Tražio sam od tebe da mi citiraš stihove." Lebid odgovori: "Nakon što mi je Allah, dž.š., omogućio da napamet naučim sure El-Bekara i Alu Imran, zakleo sam se da nikada više neću citirati poeziju." Njegov je odgovor zadivio Omera, r.a., pa mu je povećao plaću s dvije na dvije i po hiljade dirhema. Većina historičara tvrdi da Lebid nakon primanja islama nije izrekao nijedan stih. Neki kažu da je ipak izrekao sljedeći stih:

*Hvala Allahu, Koji mi nije
odredio da umrem*

sve dok se plaštom islama ne ogrnem.

Drugi pak smatraju da je jedini stih koji je izrekao nakon primanja islama sljedeći:

*Niko čovjeka ne može prekoriti
kao on sam sebe,*

*a dobar prijatelj može
pozitivno utjecati na tebe.*

Kasnije ćemo navesti još neka predanja koja govore o vrijednostima Ajetul-kursije, posljednjih ajeta sure El-Bekara. O vrijednosti ove sure

¹⁴⁸ Hadis bilježi Darimi i hasen je, dobar.

¹⁴⁹ Hadis bilježe Ibn Hibban i Taberani, i slab je, daif. Međutim, postoje drugi slični hadisi koji pojačavaju vjerodostojnost ovog hadisa.

govorit ćemo i na početku tumačenja sure Alu Imran.

Tumačenje sure El-Bekara

U ime Allaha, Milostivog,
Samilosnog

﴿آلَم﴾

“*Elif Lam Mim.*” (El-Bekara, 1)

Mufessiri se razilaze u tumačenju harfova *Elif Lam Mim* na početku ove sure. Amir eš-Šabi, Sufjan es-Sevri i skupina učenjaka u hadisu kažu: “Ovi su harfovi Allahova, dž.š., tajna u Kur’anu, a Allah, dž.š., u svakoj od objavljenih Knjiga imao je Svoju tajnu. Ovi se harfovi ubrajaju u ajete koji su mutešabih – čije značenje ne možemo dokučiti i čije tumačenje poznaje samo Allah, dž.š. Zbog toga se ne trebamo upuštati u njihovo tumačenje, nego ćemo vjerovati u njih i učiti ih onako kako su objavljeni.” Ovo mišljenje prenosi se i od Ebu Bekra, r.a., i Alije ibn Ebi Taliba, r.a. Ebu Lejs es-Semerikandi prenosi da su Omer, r.a., Osman, r.a., i Abdullah ibn Mesud, r.a., rekli: “Harfove koji se nalaze na početku pojedinih sura ne treba tumačiti.”

Ebu Hatim je rekao: “Ovakvi harfovi nalaze se samo na početku sura, a mi ne znamo šta je Allah, dž.š., želio time.”

Rebi ibn Hajsem je rekao: “Allah, dž.š., objavio je ovaj Kur’an. Neka njegova značenja učinio je nedokučivim i samo ih On zna, a neka njegova

značenja možemo dokučiti. Ono što je učinio nedokučivim nikada nećete moći shvatiti i zato ne pitajte nikoga o tome, a o onome što je učinio dokučivim pitajte učene i oni će vas tome podučiti. Ne možete shvatiti sve što se nalazi u Kur’anu, a i ne radite po svemu što znate.” Ebu Bekr veli: “Ove nam riječi pojašnjavaju da značenje harfova koji se nalaze na početku sura niko osim Allaha, dž.š., ne može dokučiti, a objavio ih je kako bi iskušao ljude. Oni koji budu vjerovali u njih, bit će nagrađeni i sretni, a oni koji budu sumnjali i ne budu vjerovali u njih, bit će griješni i udaljeni od Allahove, dž.š., milosti.” Prenosi se da je Abdullah, r.a., rekao: “Najvredniji iman kod vjernika jeste njegovo vjerovanje u gajb – ono što je nedokučivo za naš razum.” Zatim je proučio “*Oni koji vjeruju u nevidljivo*”.

Mišljenje prema kojem su ovi harfovi mutešabih (ajeti čije značenje ne možemo shvatiti) ispravno je i o tome ćemo dodatno govoriti na početku tumačenja sure Alu Imran.

﴿ذَٰلِكَ الْكِتَابُ﴾

“*Ova Knjiga...*” (El-Bekara, 2)

Postoji nekoliko mišljenja o tome na šta se odnosi ovaj ajet.

Neki kažu da ove riječi znače: “To je Knjiga u koju sam zapisao odredbe koje se odnose na stvorenja: hoće li biti sretna ili nesretna, dužinu njihova života, nafaku koju će jesti,

i u to nema nikakve sumnje, tj. niko to ne može izmijeniti.”

Drugi kažu da ovaj ajet govori o onome što je Allah, dž.š., propisao Sebi u ezelu (vremenu prije stvaranja stvorenja): “Moja će milost preteći Moju srdžbu.”

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nakon što je Allah, dž.š., stvorio stvorenja, u Knjigu koja se nalazi kod Njega zapisao je: ‘Moja milost nadvladat će Moju srdžbu.’”¹⁵⁰

Neki kažu: “Allah, dž.š., obećao je Svome Poslaniku, s.a.v.s., da će mu objaviti Knjigu čija slova voda neće moći saprati. Na to obećanje ukazuje predanje Ajada ibn Himara el-Medžašija koji prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Allah, dž.š., pogledao je u stanovnike Zemlje pa Mu se niko, ni od Arapa ni od nearapa, nije svidio osim pojedina, sljedbenika Knjige. Nakon toga, rekao mi je: ‘Poslat ću te da tvojim poslanstvom iskušam i tebe i ostale ljude. Objavit ću ti Knjigu čija slova voda neće moći saprati, a ti ćeš njezine ajete učiti i kada spavaš i kada si budan.’”¹⁵¹ Komentirajući ovaj hadis, neki kažu: “Ovaj hadis govori o početku objavljivanja Kur’ana u Mekki: ‘Mi ćemo ti, doista, teške riječi slati.’ (El-Muzemmil, 5) Allahov Poslanik, s.a.v.s., neprestano

je iščekivao kada će Allah, dž.š., u potpunosti ispuniti Svoje obećanje. Kada mu je u Medini objavljen ajet: ‘*Elif, Lam, Mim! Ova Knjiga, u koju nema nikakve sumnje...*’ on je, zapravo, značio sljedeće: ‘Ovaj Kur’an koji ti objavljujem u Medini ono je što Sam u Mekki obećao da ću ti objaviti.’”

Neki, međutim, smatraju da ovaj ajet govori o Tevratu i Indžilu, a da su harfovi *Elif, Lam, Mim* ime Kur’ana, što znači da su Tevrat i Indžil nago-vještavali objavljivanje Kur’ana i da potvrđuju njegovu ispravnost te da Kur’an nosi sve što su oni sadržavali i više od toga.

Neki smatraju da ovaj ajet govori o *Levhi Mahfuzu*.

Kisai veli: “Ovaj ajet govori o tome da je Kur’an još na nebu i da njegovo kompletno objavljivanje još nije završeno.”

Drugi kažu: “Allah, dž.š., obećao je sljedbenicima Knjige da će Muhammedu, s.a.v.s., objaviti Knjigu, a ovaj ajet govori o tom obećanju.” Muberred veli: “Značenje ovog ajeta jeste: ‘Ovo je Knjiga za koju ste vjerovali da će vas povesti u pobjedu protiv nevjernika.’”

Osnovno značenje riječ *الْكِتَابُ el-kitab* (knjiga) jeste – sakupiti, objediniti, jer u sebi sakuplja slova. Riječ *الْكِتَابَةُ el-keṭibetu* znači – jedinica, a nazvana je ovim imenom zbog toga što se vojnici okupljaju u njoj.

Riječ *الْكِتَابُ el-kitab* može značiti i – stroga obaveza, propis, odredba...

¹⁵⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

¹⁵¹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

﴿لَا رَيْبَ فِيهِ﴾

“...u koju nema nikakve sumnje...”
(El-Bekara, 2)

Riječ الرَّيْب *er-rejb* upotrijebljena u ovom ajetu može imati tri značenja: prvo – sumnja; drugo – potvora; treće – potreba.

Kur'an je Allahova, dž.š., Knjiga i u to nema nikakve sumnje niti mogućnosti potvore da je to laž. To znači da je ta Knjiga sušta istina, objavio ju je Allah, dž.š., ona je Njegov govor, a Njegov govor nije stvoren i to je Njegova osobina koju oduvijek posjeduje. Nema prostora za sumnju pa makar nevjernici i sumnjali u njega (Kur'an). Neki pak smatraju da ovaj dio ajeta sadrži zabranu, tj: “Ne smijete sumnjati u ovu Knjigu”, tako da je značenje ovog ajeta: “Ovo je Knjiga koja je sušta istina.”

﴿فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾

“...uputstvo je svima...” (El-Bekara, 2)

Riječ الْهُدَى *el-huda* upotrijebljena u ovom ajetu u arapskom jeziku ima značenje – uputstvo i pojašnjenje, tj. ova Knjiga otkriva Pravi put onima koji žele da ga shvate, pruža im sve potrebne upute i pojašnjenja.

Postoje dvije vrste upute: uputa koja se dešava kao rezultat pojašnjavanja i ukazivanje riječima i djelima, a to je ono što su u stanju učiniti vjerovjesnici i njihovi sljedbenici. Allah, dž.š., rekao je: “A svaki narod imao je onoga ko ga je na Pravi put

upućivao.” (Er-Rad, 7) I rekao je Uzvišeni: “A ti, zaista, upućuješ na Pravi put.” (Eš-Šura, 52) U ovim ajetima Allah, dž.š., potvrđuje da ljudi mogu ukazati na Pravi put, pozivati u njega i upozoravati druge ljude. Međutim, jedino je Allah, dž.š., u stanju učiniti da neko počne slijediti Pravi put tako što će nadahnuti njegovo srce i pomoći mu da krene Pravim putem. Obraćajući se Svome Poslaniku, s.a.v.s., Allah, dž.š., rekao je: “Ti, doista ne možeš uputiti na Pravi put onoga koga ti želiš.” (El-Kasas, 52) Uputa koja se spominje u ovom ajetu ustvari je osjećaj koji se pojavljuje u srcu i koji niko drugi osim Allaha, dž.š., nije u stanju stvoriti. O takvoj uputi govori ajet: “Njima će Gospodar njihov na Pravi put ukazati.” (El-Bekara, 5), ili ajet: “I ukazuje na pravi put onome kome On hoće.” (Junus, 25) Ebu Meali kaže: “Kada se spomene riječ *uputa*, ona govori o svemu što vodi ka Džennetu.”

Neki smatraju da je riječ الْهُدَى *el-huda* jedno od imena dana, jer se ljudi danju orijentiraju šta da rade ne bi li sebi osigurali ono što im je potrebno za život.

﴿هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾

“...onima koji se budu Allaha bojali.”
(El-Bekara, 2)

Allah, dž.š., s ciljem da ukaže počasti bogobožnima, kaže da je Kur'an uputa samo njima iako je

objavljen kao uputa svim ljudima, jer su jedino bogobožni povjerovali u njega.

Neki kažu da je osnovno značenje riječi *التَّقْوَى et-takva* – bogobožnost, ustvari, suzdržavanje od mnogo govora. To potvrđuje i sljedeće predanje: “Bogobožan čovjek mnogo šuti i on je na stepenu iznad običnog vjernika i muslimana.”¹⁵² To je onaj koji se, i pored dobrih djela i iskrenih dova, boji Allahove, dž.š., kazne. Neki smatraju da ove riječ znače da činjenjem dobrih djela načiniš pregradu između sebe i Allahove, dž.š., kazne.

Prenosi se da je Abdullah ibn Mesud, r.a., upitao svoga bratića: “Bratiću moj, vidiš li koliko mnogo ljudi ima?” On je odgovorio: “Vidim.” Abdullah ibn Mesud, r.a., reče mu: “U njima nema nikakva dobra osim kod onih koji se kaju zbog učinjenih grijeha i kod onih koji su bogobožni.” Zatim ga je ponovo upitao: “Bratiću moj, vidiš li koliko mnogo ljudi ima?” On je odgovorio: “Vidim.” Abdullah ibn Mesud, r.a., reče: “U njima nema nikakva dobra osim kod onih koji su učeni i kod onih koji stežu znanje.”

Ebu Jezid el-Bistami veli: “Bogobožan je onaj čovjek koji kada govori, to čini u ime Allaha, dž.š., i kada nešto radi, to čini u ime Allaha, dž.š.”

Ebu Sulejman ed-Darrani veli: “Bogobožni su oni iz čijih je srca Allah, dž.š., odstranio ljubav prema strastima.”

Omer ibn Hattab, r.a., jednom je prilikom upitao Ubejja ibn Kaba, r.a., šta je to bogobožnost, pa mu Ubejj, r.a., odgovori pitanjem: “Jesi li ikada prolazio kroz mjesto koje je zaraslo u trnovito rastinje?” Omer, r.a., reče: “Jesam.” Ubejj, r.a., upita: “I kako si se ponašao?” Omer, r.a., odgovori: “Bio sam oprezan i dobro sam pazio da me trnje ne ubode.” Ubejj, r.a., reče: “To je primjer bogobožnosti.”

Ibn Mutezz je značenje ovih riječi pretočio u sljedeće stihove:

*Kloni se svih grijeha bili mali ili veliki,
jer to je bogobožnost.*

*Ponašaj se kao onaj ko prolazi kroz
trnje,
pa dobro gleda gdje staje.*

*Ne shvaćaj olahko ni najmanji grijeh,
jer od sitnih kamenčića
sazdan je i najveći brijeg.*

Riječ *التَّقْوَى et-takva* – bogobožnost objedinjuje svako dobro i to je ono što je Allah, dž.š., naredio svim generacijama ljudi. Bogobožnost je najbolje čega se može prihvatiti neki čovjek. Jednom prilikom neko je rekao plemenitom ashabu Ebu Derdau, r.a.: “Tvoji prijatelji recitiraju poeziju, a od tebe do sada nismo upamtili nijedan stih.” Ebu Derda, r.a., odgovori mu u stihovima:

¹⁵² Predanje su riječi Omera ibn Abdul-Aziza (Allah mu se smilovao).

Čovjek želi u blagodatima živjeti,
ali Allah, dž.š., daje samo što On želi.

Čovjek teži samo za korišću i imetkom,
ali je bogobojažnost najbolja
korist za koju treba moliti.

Ebu Umama, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najbolje što čovjek može imati poslije bogobojažnosti jeste dobra žena koja, ako joj nešto naredi, posluša ga, pogled na nju razveseli ga, ako je nešto zakletvom obaveže, ona tu zakletvu ispuni, a ako je odsutan, ona čuva svoju čast i njegov imetak."¹⁵³

﴿الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾

"Oni koji u nevidljivi svijet budu vjerovali..." (El-Bekara, 3)

Osnovno značenje riječi يُؤْمِنُونَ *juminun* (vjeruju) jeste – smatraju istinitim, tako da riječ إِيْمَانٌ *iman* (vjera) znači – vjerovati da je nešto istina. Ova riječ upotrijebljena je u ovom značenju u sljedećem ajetu: "A ti nam nećeš vjerovati iako istinu govorimo." (Jusuf, 17)

Hadždžadž ibn Hadždžadž el-Ahvel prenosi da je Katada rekao: "Sine Ademov, ako misliš da ćeš postići ono što želiš samo na osnovu svoga truda, onda znaj da ćeš ubrzo klonuti, jer je duša sklona posustajanju i začas se zasiti i poklekne.

Međutim, iskreni će vjernici strpljivo podnositi sve poteškoće i svoju će snagu crpjeti iz svoje vjere i to će ih učiniti upornim u postizanju ciljeva kojima žude. Oni će se neprestano odazivati na Allahove, dž.š., naredbe, i noću i danju. Molit će Ga riječima: 'Gospodaru naš, Gospodaru naš', i tajno i javno, sve dok im se Allah, dž.š., ne počne i javno i tajno odazivati na njihove molbe."

Riječ الْغَيْب *el-gajb* – nevidljivi svijet odnosi se na sve ono što nismo u stanju očima vidjeti. Učenjaci se razilaze u tome na šta se tačno odnosi ova riječ. Jedni smatraju da riječ *el-gajb* označava ono što je nevidljivo za naše oči, a što Allah, dž.š. spominje u ovom ajetu. Ibnul-Arebi smatra da ovo mišljenje nije ispravno. Drugi kažu: "To su *kada* i *kader* – Allahove, dž.š., odredba i određenje." Neki kažu: "To je Kur'an i sve ono o čemu nas je Allah, dž.š., u njemu obavijestio, a što nismo u stanju vidjeti." Drugi kažu: "To je sve ono o čemu nas je Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavijestio, a što nismo u stanju shvatiti našim razumima, poput predznaka Sudnjega dana, patnji u kaburu, okupljanja svih ljudi na Sudnjem danu, Sirat-čuprije, vage djela na kojoj će se mjeriti ono što su ljudi činili na ovom svijetu, Džennet, Džehennem i dr." Ibn Atijja veli: "Ova mišljenja nisu suprotstavljena i riječ *el-gajb* odnosi se na sva njih." Propisano nam je da u ovo vjerujemo i na ovo upućuje hadis u kojem stoji

¹⁵³ Hadis bilježi Ibn Madža i hasen je, dobar, na osnovu brojnosti predanja. Sličan hadis bilježe Nesai i Ebu Davud.

da je Džibril, a.s., upitao Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "Reci mi šta je to vjera (iman)?" Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio mu je: "Vjera se sastoji od toga da vjeruješ u Allaha, dž.š., Njegove meleke, objave, poslanike, a.s., Sudnji dan i da vjeruješ da sve što se događa biva kao rezultat Allahove, dž.š., odredbe." Džibril, a.s., reče mu: "Istinu si rekao."

Abdullah ibn Mesud, r.a., rekao je: "Najbolje u šta vjernik može vjerovati jeste *el-gajb* – nevidljivi svijet." Nakon toga, proučio je ovaj ajet.

Allah, dž.š., rekao je: "*Za one koji se budu Allaha bojali i kada ih niko ne vidi.*" (El-Enbija', 49) Mi nismo u stanju vidjeti Allaha, dž.š., i to je na ovom svijetu nemoguće iako je Njegovo postojanje neupitno. Iskreni vjernici vjeruju da imaju Gospodara Koji je svemoćan i Koji će ih nagraditi ili kazniti zbog onoga što su činili. Zbog toga oni paze šta rade i kada su sami i kada ih niko od ljudi ne vidi. Oni dobro znaju da ih On vidi i motri na njihove postupke. Sva su ova značenja sadržana u kur'anskim ajetima i među njima nema nikakve oprečnosti.

Uzvišeni kaže: "*I molitvu obavljali...*" (El-Bekara, 3)

Riječi *إِقَامَةُ الصَّلَاةِ ikamet-us-salati* – uspostavljanje namaza podrazumijevaju njegovo izvršavanje sa svim njegovim ruknovima, sunnetima,

propisanim pokretima u tačno određeno vrijeme.¹⁵⁴

Drugi pak smatraju da riječi *إِقَامَةُ الصَّلَاةِ* znače ustrajnost u obavljanju namaza. Na ovo značenje upućuju riječi Omera, r.a., koji je rekao: "Ko se bude brinuo o namazu i bude ustrajan u njegovu obavljanju, sačuvat će svoju vjeru, a ko namaz zapostavi, sva ostala njegova djela bit će ništavna."

Učenje ikameta prije farz-namaza poznat je propis i prema mišljenju većine učenjaka to je sunnet, a onaj ko izostavi ikamet, ne mora obnavljati namaz. Prema Evzaiju, Atau, Mudžahidu i Ibn Ebi Lejlu učenje ikameta prije farz-namaza jeste vadžib, pa onaj ko izostavi njegovo učenje treba obnoviti svoj namaz. Ovo mišljenje prenosi se i od pripadnika zahirijskog mezheba, kao i od Malika, a Ibnul-Arebi odabire ga kao najispravnije mišljenje. On veli: "Dokaz da je to vadžib jeste hadis u kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio jednom beduinu, kada ga je podučavao propisima namaza, da prouči ikamet."¹⁵⁵ Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio mu je da prouči ikamet isto kao što mu je naredio da uzme abdest, okrene se prema kibli, izgovori tekbir i sl. Ibnul-Arebi dalje veli: "Ovaj hadis upućuje vas na to da se složite s mišljenjem imama Malika koje se

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Hadis bilježi Ebu Davud, od Rufae ibn Rafia, r.a., i hasen je, dobar.

podudara s hadisom prema kojem je učenje ikameta stroga obaveza.”

Međutim, Ibn Abdul-Berr veli: “Hadis u kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘U namaz se stupa izgovaranjem početnog tekbira’¹⁵⁶, dokaz je da onaj ko ne izgovori početni tekbir, nije stupio u namaz, tako da se zbog onoga što se prije toga izostavilo namaz ne mora obnavljati, osim u slučaju ako se ne uzme abdest, ne okrene se prema kibli ili ako se namaz obavi izvan njegova propisanog vremena.”

Neki kažu: “Ako neko namjerno izostavi učenje ikameta, obnovit će namaz. Međutim, to neće učiniti zbog toga što je učenje ikameta obavezno, jer tada ne bi bilo razlike između namjernog ili nenamjernog izostavljanja, nego zbog zapostavljanja pritvrđenog sunneta.”

Učenjaci se razilaze u tome da li će onaj ko čuje učenje ikameta požuriti u džamiju ili ne? Većina učenjaka smatra da ne treba žuriti pa makar postojala mogućnost da se zakasni na rekat. Kao dokaz oni navode hadis u kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nakon što se prouči ikamet za namaz, nemojte žuriti u džamiju, nego hodajte smireno i dostojanstveno. Priključite se

namazu kada stignete, a ono što ste propustili nadoknadite.”¹⁵⁷

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., također rekao: “Kada se uspostavi džemat, nemojte žuriti u džamiju. Krećite se smireno i dostojanstveno. Klanjajte ono što sustignete, a ono na što ste zakasnili, naklanjajte.”¹⁵⁸ Razlog tome jeste to što će se onaj ko žuri ili trči zadihati, a to će mu poremetiti koncentraciju i smirenost u namazu.

Međutim, jedna skupina učenjaka, među njima Ibn Omer, r.a., i Ibn Mesud, r.a., zastupaju suprotno mišljenje i smatraju da onaj ko se boji da će zakasni na rekat treba požuriti da se to ne bi desilo. Ishak veli: “Onaj ko se boji da će zakasni na rekat treba požuriti.” Slično mišljenje prenosi se i od Malika, koji kaže: “Nema smetnje da onaj ko se nalazi na jahalici (u prijevoznom sredstvu) požuri.” Na osnovu ovoga neki prave razliku između onoga ko ide pješice i onoga ko se nalazi u nekom prijevoznom sredstvu, jer se ovaj drugi ne može zadihati.

Smatram da je prakticiranje sunneta Allahova Poslanika, s.a.v.s., preče te da se onaj ko je krenuo obaviti namaz u džamiji treba kretati smireno i dostojanstveno. Jer, kada se kreće ka džamiji, kao da se nalazi u namazu, a onaj ko je u namaz,

¹⁵⁶ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Darimi i Ahmed. Hadis je sahih, vjerodostojan.

¹⁵⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sabihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai.

¹⁵⁸ Hadis bilježi Muslim u *Sabihu*.

treba biti smiren i sabran i na ovaj način će zaslužiti nagradu od Allaha, dž.š. Kab ibn Udžra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada se abdestiš i kreneš ka džamiji, nemoj pucketati prstima, jer ti se već nalaziš u namazu."¹⁵⁹ U ovom hadisu Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranjuje da se čini ono što je manji prekršaj od trčanja, ukazujući na to da je onaj ko se kreće ka džamiji na neki način već u namazu. Ovi hadisi pojašnjavaju nam značenje ajeta: "*Požurite da molitvu obavite...*" (El-Džumua, 9) U ovom se ajetu ne naređuje trčanje i žurba koracima, nego da izvršavanju Allahovih, dž.š., naredbi treba dati prednost u odnosu na sve drugo. Malik ovako tumači ovaj ajet i njegovo je mišljenje ispravno. Allah, dž.š., najbolje zna!

Nakon proučenog ikameta ne može se klanjati nafila-namaz, jer se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nakon što se prouči ikamet, može se klanjati samo farz-namaz."¹⁶⁰

Osnovno značenje riječi الصَّلَاةُ *es-salatu* jeste – dova i izvedena je iz glagola يَصَلِّي - صَلَّى *salla - jusalli*, što znači – učiti dovu. Dokaz za to jeste hadis u kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada neko

od vas bude pozvan na gozbu, neka se odazove i neka jede. A ako bude postio taj dan, neka prouči dovu¹⁶¹ za domaćina."¹⁶²

Kada je Esma, r.a., rodila Abdullaha ibn Zubejra, r.a., poslala ga je kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji ga je pomilovao svojom rukom i proučio dovu za njega.¹⁶³ I u ovom predanju upotrijebljen je isti izraz kao i u ajetu: "*I pomoli se za njih...*" (Et-Tevba, 103)

Riječ الصلاة *es-salatu* znači – dova, a može značiti i – milost. Primjer za to jeste učenje salavata kojima nas je podučio Allahov Poslanik, s.a.v.s.: "Allahu, blagoslovi Muhammeda..."¹⁶⁴

Također može značiti – ibadet (obožavanje), jer je u tom kontekstu upotrijebljena u ajetu: "*Molitva njihova pored Hrama svodi se samo na zviždanje...*" (El-Enfal, 35), tj. njihov ibadet. Ova riječ također može značiti – dobrovoljno djelo, slavljenje i veličanje. Komentirajući ajet: "*A mi Tebe veličamo i hvalimo...*" (El-Bekara, 30) neki kažu da znači – obavljammo namaz. Također može značiti – učenje Kur'ana, a dokaz za

¹⁶¹ Doslovno: "Neka na njega donese salavat."

¹⁶² Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi i Ahmed.

¹⁶³ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ahmed. Sličan hadis bilježe Buhari, Ebu Davud i Ahmed, ali od Aiše, r.a.

¹⁶⁴ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ahmed i Malik.

¹⁵⁹ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed, Darimi i sahih je, vjerodostojan.

¹⁶⁰ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Darimi, od Ebu Hurejre, r.a.

to jeste sljedeći ajet: *“Ne izgovaraj na sav glas Kur’an kad molitvu obavljaš...”* (El-Isra, 110)

Riječ الصلاة *es-salatu* može značiti i – kuća u kojoj se obavlja namaz, tako da je ovo izraz koji objedinjuje mnogo značenja. Ibn Faris veli: “Ovom je riječju Allah, dž.š., nazvao ovu vrstu ibadeta. Allah, dž.š., nijedan vremenski period nije ostavio bez vjerzakona i nije objavio nijedan vjerzakon a da u njemu nije propisao obavljanje namaza.”

Učenjaci se razilaze u tome o kojoj vrsti namaza govori ovaj ajet. Neki smatraju da govori samo o farz-namazima, a neki da govori i o farzovima i o dobrovoljnim namazima. Drugo je mišljenje ispravnije, jer je izraz upotrijebljen u ovom ajetu općenit, a bogobojazni obavljaju i farzove i nafile.

Obavljanje namaza uzrokuje postizanje nafake. Allah, dž.š., rekao je: *“Naredi čeljadi svojoj da obavlja molitvu i istraj u tome! Mi ne tražimo od tebe da se sam hraniš, Mi ćemo te hraniti...”* (Ta-Ha, 132) O ovome ćemo, ako Allah da, opširnije govoriti kada budemo tumačili suru Ta-Ha. Obavljanje namaza također može biti uzrokom da nas Allah, dž.š., izliječi od nekih bolesti. Kada bi se zbog nečega uznemirio ili zabrinuo, Allahov Poslanik, s.a.v.s., potražio bi spas u namazu.¹⁶⁵

Obavljanje namaza neće biti ispravno ukoliko se ne ispune njegovi šartovi i farzovi. Šartovi, tj. uvjeti za ispravnost namaza jesu čistoća, o kojoj ćemo opširnije govoriti kada budemo tumačili sure En-Nisa’ i El-Ma’ida, i pokrivanje stidnih mjesta, o čemu ćemo opširnije govoriti kada budemo tumačili suru El-A’raf.

Farzovi namaza su: okrenuti se prema kibli, zanijetiti, izgovoriti početni tekbir, proučiti suru El-Fatihah, obaviti ruku’ i u potpunosti se smiriti u tom položaju, podići se s ruku’a i potpuno se uspraviti, učiniti sedždu i potpuno se umiriti u tom položaju, podići se sa sedžde i smiriti se u sjedećem položaju te napraviti pauzu između dviju sedždi. Sve nabrojano potvrđuje predanje u kojem stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., podučavao nekog čovjeka kako će obavljati namaz pa mu je, između ostalog, rekao: “Kada želiš obaviti namaz, uzmi abdest, zatim se okreni prema kibli, izgovori početni tekbir, a nakon toga prouči nešto iz Kur’ana. Zatim učini ruku’ tako što ćeš se smiriti u tom položaju, nakon toga se uspravi u potpunosti i smiri se u tom položaju. Zatim učini sedždu tako što ćeš se u potpunosti smiriti u tom položaju, a nakon toga se uspravi i u potpunosti se umiri u sjedećem položaju. Na ovaj način

¹⁶⁵ Hadis bilježe Ebu Davud i Ahmed, i hasen je, dobar.

postupaj tokom obavljanja namaza u cijelosti.”¹⁶⁶

Učenjaci kažu: “U ovom hadisu Allahov Poslanik, s.a.v.s., pojasnio nam je ruknove, sastavne dijelove namaza. Sve što nije spomenuo, nije namaski vadžib, poput učenja ikameta, podizanja ruku prilikom izgovaranja tekbira, dužine učenja Kur’ana, izgovaranja tekbira prilikom odlaska na ruku’ i sedždu i prilikom vraćanja na kijam, izgovaranja zikrova na ruku’u i sedždi, učenja et-tehijjatu na kraju namaza i predaje selama. O propisima koji se odnose na učenje ikameta i El-Fatihe u namazu prethodno smo govorili. Prema mišljenju velikog broja učenjaka, podizanje ruku pri izgovaranju tekbira nije vadžib, a kao dokaz oni navode predanje Ebu Hurejre, r.a., i Rufae ibn Rafia, r.a. Davud i neki njegovi učenici smatraju da je ipak vadžib podići ruke pri izgovaranju početnog tekbira, a neki drugi smatraju da je to obavezno pri izgovaranju početnog tekbira, pri odlasku na ruku’ i pri podizanju s ruku’a. Oni smatraju da namaz onoga ko to ne bude činio nije ispravan. Ovo je mišljenje i Humejdija, a prenosi se i od Evzaija. Kao dokaz oni navode predanje u kojem stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Klanjajte onako kako

mene vidite da klanjam.’¹⁶⁷ Oni kažu: ‘Ovaj hadis kaže da smo obavezni obavljati namaz onako kako ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavljao, jer je on taj koji nam je prenio Allahove, dž.š., naredbe. Kad je riječ o izgovaranju tekbira u namazu, osim početnog, većina učenjaka smatra ga sunnetom.” Ibn Kasim, učenjak malikijskog mezheba, veli: “Ko u jednom namazu izostavi tri ili više tekbira, treba učiniti sehvi-sedždu prije predaje selama, a ako to ne učini, njegov namaz nije ispravan. Ako izostavi jedan ili dva tekbira, također će učiniti sehvi-sedždu, ali ako to ne učini, njegov će namaz biti ispravan.” Prenosi se da je smatrao da onaj ko u namazu izostavi jedan tekbir, ne treba činiti sehvi-sedždu.

Učenjaci se slažu u tome da je nijjet prije stupanja u namaz obavezan. Suština nijjeta jeste u tome da onaj ko želi obaviti namaz ima namjeru da se ovim dobrim djelom približi Allahu, dž.š., tako što će učiniti ono što mu je naređeno, tačno onako kako se to traži od njega. Ibnul-Arebi veli: “Osnova je da nijjet bude usko povezan s djelom koje se namjera-va učiniti ili da se desi neposredno prije izvršenja djela. Ako se donese odluka za činjenje nekog djela pa iz

¹⁶⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i Ibn Madža.

¹⁶⁷ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga: Buhari, Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Darimi, Ibn Madža i Ahmed, svi kao poduže predanje Malika ibn Huvejrisa, r.a. Buhari i Ibn Hibban bilježe svoje verzije.

određenog razloga njegovo izvršenje bude odgođeno tako da čovjek zaboravi da ga je htio učiniti, nijet treba biti obnovljen. Nijet neće biti važeći ukoliko se desi nakon učinjenog djela. Jedino postoji olakšica kod posta i on se može unaprijed donijeti ako postoji bojazan da će se to pravovremeno zaboraviti.”

Ovo su samo neki propisi o namazu a o još nekima govorit ćemo u nastavku. O ruku’u, obavljanju namaza u džematu, kibli i obavljanju namaza u predviđeno vrijeme govorit ćemo tokom tumačenja ove sure. O skraćivanju namaza i o *salatul-havfu* (namaz u strahu) govorit ćemo tokom tumačenja sure En-Nisa’, o namaskim vremenima tokom tumačenja sura Hud, El-Isra i Er-Rum, o noćnom namazu kada budemo tumačili suru El-Muzemmil, o *sedždei-tilavetu* pri tumačenju sure El-A’raf, o sedždi koja se čini kao znak zahvalnosti Allahu, dž.š., pri tumačenju sure Sad itd.

Uzvišeni kaže: “*I udjeljuju dio od onoga što im Mi budemo daval.*” (El-Bekara, 3)

Prema mišljenju ehli-sunneta vel-džemaata الرِّزْقُ *er-rizk* – opskrba je sve ono što čovjek može koristiti za svoje potrebe, bez obzira na to da li je to vjerom dozvoljeno ili zabranjeno. Opskrbu daje samo Allah, dž.š., a dokaz za to jeste sljedeći ajet: “*Postoji li, osim Allaha, ikakav drugi stvoritelj koji vas s neba i iz zemlje opskrbljuje?*” (El-Fatir, 3) Allah, dž.š., također je

rekao: “*Opskrbu daje jedino Allah, Moćni i Jaki.*” (Ez-Zarijat, 58) Također je rekao: “*Na Zemlji nema nijednog živog bića, a da ga Allah ne brani.*” (Hud, 6) Ovi ajeti nepobitno potvrđuju činjenicu da Allah, dž.š., daje opskrbu a da ljudi tu opskrbu sakupljaju i pronalaze onoliko koliko im je određeno. Ono što je Allah, dž.š., vjerom dozvolio da se koristi nazivamo *halalom*, dozvoljenim, a ono što je vjerom zabranjeno nazivamo *haramom*, zabranjenim, ali i jedno i drugo naziva se opskrbom.

Komentirajući ajet: “*Jedite hranu Gospodara svoga i budite Mu zahvalni; kakav divan kraj i Gospodar Koji mnogo prašta*” (Sebe’, 15), jedan je učenjak rekao: “Spominjanje oprosta u ovom ajetu dokaz je da opskrba može biti i dozvoljena i zabranjena.”

Riječ الرِّزْقُ *er-rizk* infinitiv je glagola koji u arapskom jeziku znači – darivanje. Ibn Sikkit veli: “Riječ الرِّزْقُ *er-rizk* znači – zahvalnost. Dokaz za to jeste sljedeći ajet: “*I umjesto zahvalnosti što vam je hrana darovana – vi u njega ne vjerujete.*” (El-Vaki’a, 82), tj. umjesto da ste zahvalni, vi ga u laž utjerujete.”

Osnovno značenje riječi يُفْكِرُونَ *junfikun* (udjeljuju) jeste odvajanje imetka od ruke. Iz istog korijena je i riječ مُنَافِقٌ *munafikun* (licemjer), jer iman napušta njegovo srce.

Učenjaci se razilaze u tome o kakvom udjeljivanju ovaj ajet govori? Ibn Abbas, r.a., smatra da se radi o zekatu, jer se spominje nakon govora

o namazu. Ibn Mesud, r.a., smatra da ovaj ajet govori o imetku koji čovjek troši na svoju porodicu. Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dinar koji udijeliš na Allahovu, dž.š., putu. Dinar koji udijeliš da bi oslobodio roba. Dinar koji udijeliš siromahu i dinar koji utrošiš na svoju porodicu. Najveću nagradu imat ćeš za ono što si potrošio na svoju porodicu."¹⁶⁸

Sevban, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čovjek će imati najveću nagradu za ono što potroši na svoju porodicu. Sve što čovjek potroši na svoju jahalicu ili na svoje prijatelje ubraja se u imetak koji je potrošio na Allahovu, dž.š., putu."¹⁶⁹ Ebu Kilaba veli: "Koji to čovjek može imati veću nagradu od onoga koji svoj imetak troši na svoju dječicu, pa ih na taj način čuva harama i čini neovisnim o drugim ljudima."

Neki pak smatraju da ovaj ajet govori o dobrovoljnom udjeljivanju imetka. Ovo mišljenje zastupao je Dahhak, a kao dokaz navodi činjenicu da se samo zekat, tj. obavezno udjeljivanje imetka naziva ovim imenom. Ako se upotrijebi neki drugi izraz, onda može ukazivati i na zekat i na sadaku. Ako se upotrijebi riječ *udjeljivanje*, onda se to odnosi samo na dobrovoljno davanje imetka. Dahhak veli: "Udjeljivanje imetka

bio je način da se vjernici približe Allahu, dž.š., ali su ga udjeljivali u skladu sa svojim mogućnostima i željama. Tako je bilo sve dok Allah, dž.š., nije u suri Et-Tevba objavio ajete koji su kazali da je udjeljivanje dijela imetka stroga obaveza i naveli kategorije kojima se zekat može dati." Neki smatraju da ovaj ajet govori o onome što je čovjek obavezan izdvajati iz svoga imetka mimo onoga što je dužan dati na ime zekata. Činjenica da ovo udjeljivanje Allah, dž.š., spominje odmah nakon namaza govori da je to obavezno, a, s druge strane, činjenica da na ovom mjestu nije upotrijebljen izraz *zekat* kazuje da se ne radi o zekatu. Smatram ispravnim mišljenje onih koji ovaj ajet razumijevaju općenitim, koji govori o svim vrstama udjeljivanja imetka, jer je u njemu pohvala za sve one koji iz onoga čime ih je Allah, dž.š., opskrbio daju nešto i drugima, a Allah, dž.š., nagradit će ih samo za ono što su udijelili iz imetka koji su stekli na dozvoljen način. Dakle, ovaj ajet govori o udjeljivanju zekata ali i o dobrovoljnim materijalnim prilozima.

Neki kažu: "Vjerovanje u nevidljivo je osjećaj koji se dešava u srcu, u obavljanju namaza učestvuje tijelo, a udjeljivanje je žrtva koja se podnosi u imetku."

¹⁶⁸ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

¹⁶⁹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾

"I onima koji budu vjerovali u ono što se objavljuje tebi i u ono što je prije tebe objavljeno i onima koji u onaj svijet budu čvrsto vjerovali." (El-Bekara, 4)

Neki smatraju da je ovaj ajet objavljen o sljedbenicima Knjige koji su primili islam, poput Abdullaha ibn Selama, r.a., a da je prethodni ajet objavljen o Arapima koji su prihvatili vjeru islam. Drugi pak smatraju da svi ovi ajeti govore općenito o svim vjernicima.

Dio ajeta: *"...ono što se tebi objavljuje..."* govori o Kur'anu, a dio: *"...i u ono što je prije tebe objavljeno..."* govori o prijašnjim nebeskim objavama. Ovo je u suprotnosti s onim što su učinili jevreji i kršćani, o kojima je Allah, dž.š., objavio sljedeći ajet: *"A kad im se kaže: 'Vjerujte u ono što Allah objavljuje!' – oni odgovaraju: 'Mi vjerujemo samo u ono što je nama objavljeno.'"* (El-Bekara, 91)

Neki učenjaci kažu: "Kada je objavljen dio ajeta: *'Onima koji u nevidljivi svijet budu vjerovali...'*, jevreji i kršćani su rekli: *'Mi vjerujemo u nevidljivi svijet.'* Kada je objavljen dio ajeta: *'...i molitvu obavljali...'*, oni su opet rekli: *'I mi molitvu obavljamo.'* Kada je objavljen dio ajeta: *'...i udjeljuju dio od onoga što im Mi budemo davali...'*, oni su rekli: *'I mi udjeljujemo milostinju.'* Međutim, kada je objavljen ajet: *'I onima koji budu vjerovali u ono što se objavljuje tebi i u ono što je prije tebe objavljeno'*, oni su ušutjeli i razišli se."

Na pitanje: "Kako možemo vjerovati u sve nebeske knjige kada one sadrže različite propise koji su nekada i suprotstavljeni?" postoje dva odgovora:

– prvi, mi vjerujemo da ih je Allah, dž.š., objavio Svojim odabranim poslanicima. Ovo mišljenje zastupaju oni koji smatraju da mi nismo obavezni prakticirati vjerske obrede prijašnjih poslanika;

– drugi, vjerujemo u one propise koje islam nije derogirao. Ovo mišljenje zastupaju oni koji smatraju da smo mi ipak obavezni prakticirati propise koji se nalaze u prijašnjim objavama ukoliko nisu Kur'anom derogirani. O ovome ćemo kasnije, ako Allah da, opširnije govoriti.

Uzvišeni kaže: *"I onima koji u onaj svijet budu čvrsto vjerovali"*, tj. budu vjerovali u proživljenje i okupljanje na Sudnjem danu. Riječ **الْيَقِينُ jekin** (čvrsto uvjerenje) u arapskom jeziku znači – znanje u kojem nema mjesta sumnjama i nedoumicama.

﴿أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

"Njima će Gospodar njihov na Pravi put ukazati i oni će ono što žele postići." (El-Bekara, 5) Njihov uspjeh ogleda se u tome što će ući u Džennet i vječno u njemu ostati.

Ibn Ebi Ishak veli: **الْمُفْلِحُونَ El-muflihun** su oni koji su postigli ono što su željeli i koji su se spasili onoga od čega su strahovali."

Riječ **الْفَلَاحُ** *el-felah* (uspjeh) u arapskom jeziku označava – postizanje onoga čemu se teži i spas od svega od čega se strahuje.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

“Onima koji neće da vjeruju doista je svejedno opominjao ti njih ili ih ne opominjao – oni neće vjerovati.” (El-Bekara, 6)

Nakon što je opisao stanja vjernika, Allah, dž.š., u ovom ajetu govori nam o nevjernicima i njihovoj tvrdoglavosti.

Riječ **الْكُفْرُ** *el-kufr* (nevjerstvo) ima u potpunosti suprotno značenje od riječi **الْإِيمَانُ** *el-iman* (vjerovanje). Može značiti i – nezahvalnost na blagodatima i negiranje nečijeg dobročinstva. U ovom je značenju ova riječ upotrijebljena u sljedećem hadisu: “Vidio sam Džehennem i nikada nisam vidio strašniji prizor od toga. Zapazio sam da su većina njegovih stanovnika žene.” Neko upita: “Allahov Poslaniče, zašto je to tako?” Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovori: “Zbog njihova nijekanja.” Neko upita: “Je li zbog nijekanja Allaha, dž.š.?” Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovori: “Zbog nezahvalnosti muževima i nijekanja njihova dobročinstva. Nekoj od njih možeš cijeli život činiti dobro, ali ako samo jednom učiniš nešto što joj se ne

svida, odmah kaže: ‘Nikakva dobra od tebe nikada nisam vidjela.’”¹⁷⁰

Osnovno značenje riječi **الْكُفْرُ** *el-kufr* u arapskom jeziku jeste – zastiranje i pokrivanje.

Riječ **الكَافِرُ** *el-kafir* (nevjernik) u arapskom jeziku može još značiti i – more, velika rijeka, zemljoradnik. Ovo posljednje značenje potvrđuje ajet: “Primjer za to jeste bilje čiji rast poslije kiše oduševljava zemljoradnike...” (El-Hadid, 20) Zemljoradnici su nazvani ovim imenom jer pokrivaju sjemenke zemljom.

Riječi Uzvišenog: “...svejedno opominjao ti njih ili ih ne opominjao...” znače – opominjanje i neopominjanje ima isti rezultat kod njih. Allah, dž.š., prenosi nam u sljedećem ajetu riječi nevjernika: “Nama je svejedno savjetovao ti ili ne bio savjetnik.” (Eš-Šuara, 136)

Riječ **الْإِنذَارُ** *el-inzar* (opominjanje) u arapskom jeziku znači – saopćavanje i davanje informacije, a uglavnom se radi o informaciji koja treba zastrašiti i upozoriti na loše posljedice koje će prouzrokovati ono što se čini. Ukoliko se nakon upozorenja ostavi vremena za popravljavanje, onda se radi o upozorenju s namjerom zastrašivanja, a ukoliko se ne ostavi neki vremenski rok, onda se radi o pukom saopćavanju informacije.

Učenjaci se razilaze u tumačenju ovog ajeta. Neki smatraju da je ovaj

¹⁷⁰ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu* od Ibn Abbasa, r.a.

ajet općenit, ali da posebno govori o onima koji su zbog svojih brojnih nedjela zaslužili Allahovu, dž.š., kaznu, a Allah, dž.š., na osnovu Svoga sveobuhvatnog znanja zna da će oni umrijeti kao nevjernici. Objavljivanjem ovog ajeta Allah, dž.š., kazao nam je da postoje ljudi koji su zapali u ovo stanje, ali nikoga nije posebno imenovao. Međutim, Ibn Abbas, r.a., i El-Kelbi kažu: "Objavljen je povodom Hujeja ibn Ahtaba, Kaba ibn Ešrefa i njima sličnih." Rebi ibn Enes veli: "Ovaj je ajet objavljen povodom poginulih nevjerničkih vojskovođa u Bici na Hendeku." Smatram da je prvo mišljenje najispravnije, jer imenovati nekoga tvrdeći da će u Džehennem znači zadirati u nepoznato, bez obzira na to da li umro kao vjernik ili nevjernik, jer to sa sigurnošću zna samo Allah, dž.š.

﴿حَتَّمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

"Allah je zapečatio srca njihova i uši njihove, a pred očima njihovim je koprena; njih čeka patnja golema." (El-Bekara, 7)

U ovom nam ajetu Allah, dž.š., pojašnjava uzrok njihova odbijanja istine, a to je činjenica da je Allah, dž.š., zapečatio njihova srca. Osnovno značenje riječi *الحَتْمُ* *el-hatm* (pečaćenje) upotrijebljene u ovom ajetu jeste – pokrivanje i potpuno zatvaranje tako da u to što je zatvoreno ništa ne može ući.

Učenjaci koji se bave značenjima riječi kažu: "Allah, dž.š., opisao je srca nevjernika pomoću deset atributa: zatvorena, zapečaćena, tjeskobna, bolesna, pokrivena grijesima, zamrla, okorjela, zastranila, ispunjena žarom strasti i sklona nijekanju istine." Opisujući njihovu sklonost da niječu istinu, Allah, dž.š., kaže: "*Srca onih koji u onaj svijet ne vjeruju poriču, oni se ohološću razmeću.*" (En-Nahl, 22) Opisujući njihovo slijeđenje strasti, Allah, dž.š., kaže: "*Kad su nevjernici srca svoja punili žarom, žarom paganskim...*" (El-Feth, 26) Njihovu sklonost da skreću s Pravoga puta opisao je u sljedećem ajetu: "*I onda se udaljuju. Neka Allah srca njihova bez podrške ostavi, zato što su oni od onih ljudi koji neće da razumiju.*" (Et-Tevba, 127) O okorjelosti srca Allah, dž.š., objavio je sljedeći ajet: "*Teško onima čija su srca neosjetljiva kad se spomene Allah, oni su u pravoj zabludi.*" (Ez-Zumer, 22) Uzvišeni kaže: "*Ali srca su vaša poslije toga postala tvrda...*" (El-Bekara, 74) O obamrlosti srca Allah, dž.š., objavio je sljedeći ajet: "*Zar je onaj koji je u zabludi a kome smo Mi dali život...*" (El-En'am, 122) O prekrivenosti srca grijesima Allah, dž.š., objavio je sljedeći ajet: "*A nije tako! Ono što su radili prekrilo je srca njihova...*" (El-Mutaffifin, 14) O bolesti srca Allah, dž.š., kaže: "*Njihova su srca bolesna...*" (El-Bekara, 10) O tjeskobi koju nevjernici osjećaju u svojim srcima Allah, dž.š., objavio je ajet:

“*A onome koga želi u zabludi ostaviti – On srce njegovo stegne i umornim učini...*” (El-En’am, 125) O zapečaćenosti srca, Allah, dž.š., kaže: “*To je zato što su vjernici bili, pa su nevjernici postali, i onda su im srca zapečaćena.*” (El-Munafikun, 3) Uzvišeni kaže: “*Allah im je zbog nevjerovanja njihova srca zapečatio...*” O tome da su srca nevjernika zatvorena, kada je riječ o prihvaćanju istine, Allah, dž.š., objavio je sljedeći ajet: “*Allah je stavio pečat na njihova srca...*” O svakom od ovih ajeta posebno ćemo govoriti tokom tumačenja sura u kojima se oni nalaze.

Kada se za srca kaže da su zapečaćena, onda to znači da ona nisu u stanju prepoznati istinu i prihvatiti je, ona ne mogu shvatiti značaj Allahovih, dž.š., riječi i postupati po Njegovim naredbama. Kada se kaže da su uši nevjernika zapečaćene, onda to znači da oni kada slušaju učenje ajeta nisu u stanju da ih shvate i kada budu pozvani da obožavaju samo Allaha, dž.š., oni taj poziv ne razumiju i ne pridaju mu značaj. Pečaćenje očiju znači da nevjernici, kada gledaju u Allahova, dž.š., stvorenja, nisu u stanju u njima vidjeti veličinu Njegovе moći i znanja. Ovako su ovaj ajet protumačili Ibn Abbas, r.a., Ibn Mesud, r.a., Katada i dr.

Ovaj ajet nepobitno kazuje da je Allah, dž.š., Taj Koji daje uputu i zabludu, vjerovanje i nevjerovanje i da određuje sudbinu ljudi. Zato, ljudi, uzmite pouku iz ovog ajeta i

ne budite poput onih koji vjeruju da oni kroje svoju sudbinu kako žele, da mogu postati vjernici ili nevjernici bez Allahove, dž.š., odredbe i pomoći. A kako će to postići ukoliko Allah, dž.š., zapečati njihova srca? Samo njihov trud neće biti dovoljan. Kako će pronaći uputu kada je Allah, dž.š., zapečatio njihova srca i uši, a na njihovim je očima koprena? Kako da pronađu uputu kada ne postoji niko drugi osim Allaha, dž.š., ko ih može uputiti na Pravi put, a On je Taj Koji ih je u zabludi ostavio, slijepim, gluhim i nijemim učinio: “*A onoga koga Allah u zabludi ostavi, toga neće niko uputiti.*” (El-Gafir, 33) Allah, dž.š., im na ovaj način nije učinio nepravdu i nije im uskratio nijedno njihovo pravo, jer On iz Svoje dobrote daje uputu kome želi, a ne zbog toga što je obavezan to učiniti.

Uzvišeni kaže: “*...srca njihova...*” (El-Bekara, 7)

Ovaj ajet potvrđuje da je srce najvredniji čovjekov organ, ono utječe na iskrenost i ono je mjesto odakle izviru ljudski osjećaji. Riječ الْقَلْبُ *el-kalb* (srce) izvedena je iz glagola koji označava prevrtanje i vraćanje na početak. Srce je nazvano ovim imenom zbog brojnih osjećaja i misli koji velikom brzinom prolaze kroz njega i zbog stalnih nedoumica kojima je ispunjeno. Pjesnik veli:

*Srce je nazvano ovim imenom
zbog prevrtljivosti svoje,*

*zato pripazi da te ono zbog
toga s Pravog puta ne skrene.*

Ebu Musa el-Ešari, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Srce je poput peruške, koju vjetar na sve strane prevrće."¹⁷¹

Slična ovom značenju jeste i dova koju je Allahov Poslanik, s.a.v.s., učio: "Allahu, Ti si Onaj Koji učvršćuje srca, pa učvrsti naša srca u pokornosti Tebi."¹⁷²

Ako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., koji je najpobožniji i najplemenitiji Allahov, dž.š., rob, učio ovu dovu, mi smo onda svakako preči da to činimo i da se povodimo za njim. Allah, dž.š., kaže: "*I neka znate da se Allah upliće između čovjeka i srca njegova.*" (El-Bekara, 24)

Iako srce upravlja i vlada ostalim organima ljudskog tijela, ipak ono potpada pod njihov utjecaj i u zavisnosti je od djela koja oni čine. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Kada čovjek izgovori istinitu riječ, na njegovu srcu pojavi se bijela tačka, a kada izgovori laž, njegovo srce pocrni."¹⁷³

Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

"Kada čovjek učini grijeh, njegovo srce pocrni, a ako se pokaje, njegovo srce opet postane čisto."¹⁷⁴ Na ovo se odnosi sljedeći ajet: "*A nije tako! Ono što su radili, prekrilo je srca njihova...*" (El-Mutaffifin, 14)

Mudžahid veli: "Srce je poput ruke. Svaki grijeh bude uzrokom da se jedan prst stisne tako da zbog mnoštva grijeha srce postane potpuno stisnuto i zatvoreno." Ove Mudžahidove riječi, kao i hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "U tijelu se nalazi organ, ako je on dobar, dobri su i ostali organi, a ako je on pokvaren, i ostali su organi pokvareni; taj organ je srce"¹⁷⁵, dokaz su da je pečačenje srca istinsko i stvarno. Neki smatraju da je srce poput otvora koji se smanjuje zbog činjenja grijeha. Ovo mišljenje potpomaže Mudžahidovo mišljenje.

Huzejfa, r.a., pripovijeda: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom održao nam je govor u kojem nam je nagovijestio dva događaja. Jedan sam već doživio, a drugi očekujem. Rekao nam je da je povjerenje spuštano u srca ljudi, a nakon toga je objavljen Kur'an pa su oni produbljivali svoje znanje izučavajući Kur'an i hadise Allahova Poslanika, s.a.v.s. Nakon toga obavijestio nas je da će povjerenja nestati među ljudima.

¹⁷¹ Hadis bilježe Ibn Madža i Ahmed, i hasen je, dobar.

¹⁷² Hadis bilježe Ibn Madža i Ahmed od Nuvvasa ibn Semana, r.a. Tirmizi i Ibn Madža ga bilježe također od Enesa, r.a., i hasen je, dobar.

¹⁷³ Hadis ovog značenja bilježe Muslim u *Sahihu*, Ahmed i drugi.

¹⁷⁴ Hadis bilježi Tirmizi i hasen je, dobar.

¹⁷⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ibn Madža i Darimi, od Numana ibn Bešira, r.a.

Rekao nam je: 'Desit će se da će čovjek zaspati, pa će mu u snu biti oduzeto povjerenje i ostat će samo mali trag veličine pjege. Nakon toga će opet zaspati, povjerenje će mu biti opet oduzeto, pa će ostati mali trag poput neprimjetnog ožiljka koji ostavi žiška. Ljudi će nakon toga međusobno posloovati, ali niko neće ispunjavati svoje obaveze. Povjerenja će nestati uolikoj mjeri da će ljudi početi pripovijedati da u tom i tom narodu ima čovjek koji je povjerljiv. Govorit će: 'Kako je samo postojan, osjećajan i pametan', ali u njegovu srcu neće biti ni koliko trun imana. Živio sam u vremenu kada mi je bilo svejedno kome dajem prisegu; ako je musliman, islam će ga navesti da ispuni svoje obaveze prema meni, a ako je kršćanin ili jevrej, njegov poglavar će ga prisiliti da ispuni preuzeta obećanja. A danas, prisegu bih dao samo tom i tom čovjeku.'¹⁷⁶

Huzejfa, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Srca će biti iskušana smutnjom poput trgovačke robe na izlogu. Na srcu koje prihvati smutnju bit će utisnuta crna tačka, a na srcu koje odoli smutnji, bit će utisnuta bijela tačka, pa će postati u potpunosti čisto i bijelo tako da mu smutnja neće moći nauditi sve dok postoje nebesa i Zemlja. Srca koja upadnu u iskušenja, bit će poput vrča koji se nagnuo da padne; neće moći

da razazna šta je dobro, a šta loše. Jedino će se za strastima povoditi."¹⁷⁷

Riječ **الْقَلْبُ** *el-kalb* nekada u kur'anskim ajetima ima značenje – srce, a nekada znači i – grudi. Allah, dž.š., kaže: *"A tako se objavljuje da bismo njime srce tvoje učvrstili..."* (El-Furkan, 32) I rekao je Uzvišeni: *"Zar grudi tvoje nismo prostranim učinili."* (El-Inširah, 1) U oba ova ajeta govori se o srcu. Riječ **الْقَلْبُ** *el-kalb* može značiti – pamet, i u tom je značenju upotrijebljena u sljedećem ajetu: *"U tome je, zaista, pouka za onoga ko razum ima ili ko sluša..."* (Kaf, 37), a prema mišljenju većine učenjaka razum se nalazi u srcu.

Uzvišeni kaže: *"...i uši njihove..."* (El-Bekara, 7)

Činjenica da je Allah, dž.š., u ovom ajetu spomenuo sluh prije vida govori da je sluh vredniji i značajniji. Na isti način oni se spominju i u sljedećem ajetu: *"Kažite vi meni, ako bi vas Allah sluha vašeg i vida vašeg lišio..."* (El-En'am, 46) Pomoću sluha u stanju smo učiti i spoznavati i u tmini i u mraku, dok je vid u toj situaciji nemoćan i bez svjetla on nam nimalo ne koristi. Međutim, većina tumača smatra da je vid vredniji od sluha, jer smo pomoću sluha u stanju raspoznati samo glasove i zvukove, a pomoću vida raspoznavamo tijela, boje, oblike itd. S obzirom na to da je vid korisniji, to znači i da je vredniji.

¹⁷⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

¹⁷⁷ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ahmed.

Uzvišeni kaže: "A pred očima njihovim je koprena..." (El-Bekara, 7)

Neki smatraju da se ove riječi odnose na one Kurejšije za koje je Allah, dž.š., na osnovu Svoga sveobuhvatnog znanja znao da nikada neće primiti islam. Neki pak smatraju da se odnosi na licemjere, a neki na jevreje. Međutim, najispravnije je mišljenje onih koji smatraju da se ovaj ajet odnosi na sve nevjernike općenito, jer je objavljen u općenitoj formi. Riječ *الغشاوة* *el-giṣāvetu* upotrijebljena u ovom ajetu znači – prekrivač.

Riječi Uzvišenog: "...njih čeka..." (El-Bekara, 7) odnose se na nevjernike, jer oni smatraju da islam nije istina.

Uzvišeni kaže: "...patnja golema..." (El-Bekara, 7)

Patnja se ogleda u trpljenju bola uzrokovanog, naprimjer, udaranjem biča, prženjem na vatri, probadanjem ostrim predmetima i svime što može prouzročiti bol čovjeku. Udaranje bičem nazvano je patnjom u sljedećem ajetu: "I neka kažnjavanju njihovu jedna skupina vjernika prisustvuje." (En-Nur, 2)

Osnovno značenje riječi *الْعَذَابُ* *el-azabu* (patnja) u arapskom jeziku jeste hapšenje i sprečavanje. Patnja je nazvana ovim imenom jer sprečava čovjeka da u vrijeme njezina trpljenja osjeti bilo kakav užitak ili ugođaj.

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾

"Ima ljudi koji govore: 'Vjerujemo u Allaha i u onaj svijet!' – a oni nisu vjernici." (El-Bekara, 8)

Ibn Džurejdž prenosi da je Mudžahid rekao: "Prva četiri ajeta sure El-Bekara objavljena su o vjernicima, dva ajeta poslije njih o nevjernicima, a trinaest sljedećih ajeta o licemjerima."

Sudijj smatra da se riječi: "Ima ljudi..." odnose na licemjere. Sufijski učenjaci kažu: "Riječ *ljudi* jeste imenica koja označava vrstu stvorenja, a Allah, dž.š., Svojim miljenicima nikada se ne obraća upotrebom ove imenice."

Neki smatraju da je riječ *النَّاسُ* *en-nas* (ljudi) koja je množina od riječi *الإنسان* *el-insanu* (čovjek) izvedena iz korijena glagola *نَاسَ - يَنْوَسُ* *nase, jenusu*, što znači – kretati se. Ovaj glagol upotrijebljen je u ovom značenju u hadisu Ummu Zer'a: "Zbog težine nakita moje su se uši pomjerile."¹⁷⁸

Neki pak smatraju da je riječ *الإنسان* *el-insanu* izvedena iz glagola *نَسِيَ* *ne-sije*, što znači – zaboraviti. Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Adem, a.s., je zaboravio pa su i njegovi potomci zaboravni."¹⁷⁹ O tome je Allah, dž.š., objavio sljedeći ajet: "A Adem u smo odmah u početku

¹⁷⁸ Dio hadisa koji bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* od Aiše, r.a.

¹⁷⁹ Hadis bilježi Hakim i sahih je, vjerodostojan.

naredili; ali on je zaboravio i nije odlučan bio." (Ta-Ha, 115)

Neki pak smatraju da je riječ *الإنسان* *el-insanu* izvedena iz infinitiva *الأنس* *el-unsu*, što znači – družiti se. Neki to objašnjavaju time što se družio s Havom, a neki pak time što je stalno mislio na Allaha, dž.š. Pjesnik veli:

*Čovjek je nazvan 'insanom'
zato što voli da se druži,*

*a srce je nazvano 'kalbom'
zato što je prevrtljivo.*

Allah, dž.š., je iz počasti prema vjernicima prvo njih spomenuo na početku ove sure. Nakon toga spomenuo je one koji su suprotnost njima, a to su nevjernici, a odmah poslije ajeta koji govore o nevjernicima objavio je ajete koji govore o licemjerima na koje se odnosi ajet: *"A oni nisu vjernici."* (El-Bekara, 8)

Naši učenjaci kažu: "Postoje dvije vrste vjernika, vjernik kojeg Allah, dž.š., voli i štiti, i vjernik kojeg Allah, dž.š., ne voli i ne štiti, nego ga smatra Svojim neprijateljem i srdit je na njega. Sve one za koje Allah, dž.š., zna da će umrijeti kao muslimani, On voli i štiti i zadovoljan je njima. S druge strane, na sve one za koje Allah, dž.š., zna da će umrijeti kao nevjernici, On je srdit i smatra ih Svojim neprijateljima. Iako su oni u tom momentu možda vjernici, Allah, dž.š., zna da će oni postati nevjernici i da će skrenuti u zabludu pa je zbog toga srdit na njih. Postoje dvije vrste

nevjernika: nevjernik koji će sigurno biti kažnjen na onom svijetu i nevjernik koji neće biti kažnjen. Bit će kažnjen onaj koji umre kao nevjernik; Allah, dž.š., srdit je na njega i ubraja ga među Svoje neprijatelje. Nevjernik koji neće biti kažnjen na onom svijetu jeste onaj koji umre kao musliman; Allah, dž.š., nije srdit na njega i ne ubraja ga među Svoje neprijatelje. Takvoga Allah, dž.š., voli i štiti, uprkos njegovu nevjerstvu zbog toga što će umrijeti kao musliman. Zbog toga nije dozvoljeno ni za koga tvrditi da će u Džennet ili u Džehennem. Na osnovu ovoga možemo reći da je Allah, dž.š., bio zadovoljan Omerom, r.a., i u vrijeme dok je Omer, r.a., obožavao kipove i još tada je znao da će ga nagraditi i uvesti u Džennet. Naravno, ne zbog toga što je on obožavao kipove, nego zbog toga što će prihvatiti islam i umrijeti kao musliman. S druge strane, Allah, dž.š., bio je srdit na Iblisa i u ono vrijeme dok je Iblis činio ibadet, jer je znao da će on jednoga dana postati nevjernik."

Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Konac djelo krasi."¹⁸⁰ Zbog toga, učenjaci kažu: "Nije iman ono što čovjek opisuje svojim riječima i djelima, nego je istinski iman vječna sreća koja je zapisana u ezelu. Nikada ne znamo da li je iman koji vidimo kod nekoga samo privid ili je to istinska

¹⁸⁰ Hadis bilježi Ibn Madža od Muavije, r.a., i hasen je, dobar.

vjera.” Ovo se podudara s predan-
njem Abdullaha ibn Mesuda, r.a.,
koji prenosi da je Allahov Poslanik,
s.a.v.s., rekao: “Stvaranje nekog od
vas u majčinom stomaku bude tako
što četrdeset dana bude kapljica,
zatim isto toliko bude zakvačak,
zatim isto toliko bude komad mesa,
a zatim Allah, dž.š., pošalje mele-
ka koji udahne dušu i zapiše četiri
stvari: nafaku, dužinu života, djela
koja će činiti i da li će biti sretan
ili nesretan. Tako mi Onoga osim
Kojeg drugog boga nema, neko od
vas radi djela stanovnika Dženneta
sve dok između njega i Dženneta ne
bude koliko dužina podlaktice, pa ga
prestigne ono što mu je zapisano i
uradi djelo stanovnika Džehennema
i uđe u Vatru. A neko od vas radi
djela stanovnika Džehennema sve
dok između njega i Vatre ne bude
koliko dužina podlaktice, pa ga pre-
stigne ono što mu je zapisano i uradi
djelo stanovnika Dženneta i uđe u
Džennet.”¹⁸¹

Stručnjaci u arapskom jeziku
kažu: “*El-munafik* – licemjer
je nazvan ovim imenom zato što
ispoljava ono što ne osjeća. On je
poput pustinjskog miša koji svoju
rupu kamuflira tako što jedan od dva
njevina otvora začepi tankim slojem
zemlje tako da je neprimjetan, i ako
mu zaprijeti opasnost, on pobje-
gne na taj neprimjetni otvor. Spolja

se može primijetiti samo zemlja,
međutim, u unutrašnjosti se nalazi
rupa. Isti je slučaj i s licemjerom; on
javno ispoljava iman, a u srcu krije
nevjerstvo.”

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ
إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

“Oni nastoje prevariti Allaha i one
koji vjeruju, a oni, i ne znajući, samo
sebe varaju.” (El-Bekara, 9)

Neki učenjaci kažu: “Riječi: ‘Oni
nastoje prevariti Allaha...’ znače da
oni samo pogrešno misle da su uspjeli
prevariti Allaha, dž.š.” Drugi pak
smatraju da su opisani na ovaj način
zato što postupaju kao varalice. Neki
smatraju da ovaj ajet govori o tome
da su oni varali Allahova Poslanika,
s.a.v.s., jer je on taj koji ih je pozvao
da slijede njegovu poslanicu, pa je On
ovo okarakterizirao kao da varaju
Allaha, dž.š. Ovo mišljenje zastupa
Hasan. Isti je slučaj ako neko vara
vjernike; to je kao da vara Allaha,
dž.š. Njihovo varanje ogleda se u
ispoljavanju imana i skrivanju nevjer-
stva u srcu i jedini im je cilj da sačuva-
ju svoje živote i imetke. Oni vjeruju
da su na ovaj način uspjeli prevariti
Allaha, dž.š. Osnovno značenje gla-
gola *خَدَعَ* *hadea* (varati) u arapskom
jeziku jeste – činiti nered i smutnju.
Na osnovu ovog značenja možemo
reći da oni licemjerstvom kvare svoju
vjeru i svoja dobra djela i da nemaju
ispravan odnos prema Allahu, dž.š.
Ovako je ove riječi pojasnio Allahov

¹⁸¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahi-
hima*, Tirmizi i Ahmed.

Poslanik, s.a.v.s. O njima je Allah, dž.š., objavio sljedeći ajet: "...i samo zato da bi se pokazali pred svijetom..." (En-Nisa', 142) Neki pak smatraju da glagol حَدَّعَ *hadea* znači – skrivati, jer se imenicom izvedenom iz ovoga glagola naziva mjesto u kući u kojem skrivamo dragocjene stvari.

Uzvišeni kaže: "...samo sebe varaju..." (El-Bekara, 9)

To znači, jedino će oni snositi posljedice svojih spletki. Jedna mudra poslovice kaže: "Onaj ko nastoji prevariti Onoga Koga je nemoguće prevariti, vara samoga sebe." Ova je izreka apsolutno tačna, jer prevaren može biti samo onaj ko nije u stanju znati skrivene misli. Kako će neko prevariti Allaha, dž.š., kada On poznaje sve što ljudi osjećaju i misle. Takav vara samo sebe samoga. Sve ovo govori o tome da licemjeri nisu istinski spoznali Allaha, dž.š., jer da jesu, ne bi se usudili da Ga pokušaju prevariti.

Uzvišeni kaže: "...i ne znajući..." (El-Bekara, 9)

Oni nisu u stanju proniknuti činjenicu da će im se sve njihove spletke obiti o glavu pa misle da su se pomoću svojih varki uspjeli spasiti. To će možda uspjeti na ovom svijetu, međutim na Sudnjem danu reći će im se: "Vratite se natrag, pa drugo svjetlo potražite." (El-Hadid, 13) Prema stručnjacima u arapskom jeziku glagol شَعَرَ *šeare* znači – proniknuti.

﴿فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾

"Njihova su srca bolesna, a Allah njihovu bolest još povećava; njih čeka bolna patnja zato što lažu." (El-Bekara, 10)

Bolest koja se spominje u ovom ajetu opisuje njihova kriva uvjerenja bilo da se radi o sumnji, licemjerstvu, nijekanju ili poricanju. Značenje ajeta je – njihova su srca bolesna, jer nisu ispunjena zaštitom i potporom Allaha, dž.š. Ibn Faris veli: "Bolest je sve ono što čovjeka navede da ne postupa ispravno, npr. licemjerstvo, neizvršavanje obaveza i sl."

Uzvišeni kaže: "...a Allah njihovu bolest još povećava..." (El-Bekara, 10)

Neki kažu: "Ovaj dio ajeta ustvari je dova protiv licemjera tako da bi njegovo značenje bilo – neka im Allah, dž.š., poveća sumnje i licemjerstvo kao kaznu zbog njihova nevjerstva i da bi ih spriječio da uspiju u svojim nakanama." Zato je ovaj ajet dokaz da je dozvoljeno učiti dove protiv licemjera, jer su oni najgora stvorenja. Neki pak smatraju da nas Allah, dž.š., ovim ajetom obavještava o tome kako povećava njihovu bolest, kao što je slučaj i u sljedećem ajetu: "...ona im je nevjerovanje dodala na nevjerovanje koje već imaju..." (Et-Tevba, 125) Vrhunski semantičari kažu: "Njihova su srca bolesna zbog toga što su se u potpunosti priklonila ovom svijetu i zbog prevelike ljubavi prema

njemu u potpunosti su zanemarili onaj svijet tako da riječi: ‘...a Allah njihovu bolest još povećava...’ znače – Allah, dž.š., ih je prepustio njima samima. Učinio je da ih zadese razne brige, ali ni to ih nije navelo da daju značaj vjeri u Njega.” Džunejd veli: “Bolesti srca nastaju kao rezultat slijeđenja strasti, kao što tijelo oboli zbog zadobijenih rana.”

Uzvišeni kaže: “...njih čeka bolna patnja...” (El-Bekara, 10)

Riječ **أَلِيمٌ** *elimun* upotrijebljena u ovom ajetu opisuje patnju koja prouzrokuje veliku bol onome ko je doživljava.

Uzvišeni kaže: “...zato što lažu...” (El-Bekara, 10)

Zapravo, zato što u laž utjeruju poslanike, suprotstavljaju se Allahu, dž.š., i poriču Njegove ajete. Značenje ovog ajeta jeste – zato što lažu da su vjernici, jer oni to uopće nisu.

Učenjaci se razilaze u pitanju – zbog čega Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije naredio da licemjeri budu pobijeni iako je znao da skrivaju nevjerstvo? O ovome postoje četiri mišljenja.

1. Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije naredio da budu pobijeni zato što je samo on poznao njihovo stanje, a svi učenjaci, i oni najveći i oni najmanji, slažu se da kadiji nije dozvoljeno narediti smrtnu kaznu samo na osnovu onoga što on jedini zna. Kada je riječ o drugim presudama, postoji razilaženje među učenjacima. Međutim, Ibnul-Arebi veli: “Ovaj

je propis dokinut jer se prije pojave islama desilo da je Mudžezzer ibn Zijad ubio oca Harisa ibn Suvejda ibn Samita u poznatoj Bici Buas. Haris je lažno objavio da je primio islam samo da bi ga se mogao domoći u Bici na Uhudu. S obzirom na to da su i jedan i drugi bili među muslimanima, Haris ga je iznenada napao i ubio da bi osvetio svoga oca. Džibril, a.s., o tome je obavijestio Allahova Poslanika, s.a.v.s., i on je naredio da Haris bude pogubljen.”

Smatram da je ovo Ibnul-Arebi-jevo mišljenje pogrešno, jer konsenzus učenjaka ne može biti dokinut ovim predanjem zbog toga što se konsenzus učenjaka počeo uzimati u obzir tek nakon smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., i završetka Objave. Možemo zaključiti da je naređenje o pogubljenju Harisa bilo rezultat Objave od Allaha, dž.š., tako da se nakon smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., ne može uzimati u obzir ili je jednostavno ovaj slučaj derogiran konsenzusom učenjaka.

2. Učenjaci šafijskog mezheba smatraju da od odmetnika koji u sebi skriva nevjerstvo, a ispoljava iman treba tražiti da se pokaje, ali da ga ne treba ubijati. Ibnul-Arebi veli: “Ovo je mišljenje pogrešno, jer ne postoji nijedno predanje koje kazuje o tome da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., tražio od licemjera da se pokaju. Osim toga, niko od učenjaka ne smatra da je obavezno tražiti od odmetnika da se pokaje zbog svoga

nevjerstva. Allahov Poslanik, s.a.v.s., nikada to nije tražio od njih, mada je znao ko su oni. Ovo mišljenje zastupali su učenjaci šafijskog mezheba u kasnijem periodu i niko od ostalih učenjaka nije ga smatrao ispravnim.”

3. Nije naredio da budu pogubljeni s namjerom da pridobije njihova srca i kako se ne bi razbježali iz njegove blizine. Ovo je objašnjenje Allahov Poslanik, s.a.v.s., dao Omeru, r.a., kada mu je rekao: “Bože sačuvaj, pa da onda ljudi počnu pričati da ja ubijam svoje ashabe.”¹⁸² Allahov Poslanik, s.a.v.s., davao je dio ratnog plijena i onima za koje je znao da nemaju ispravna uvjerenja, ali je to činio s namjerom da pridobije njihova srca. Ovo mišljenje zastupaju učenjaci malikijskog mezheba, kao i neki drugi učenjaci. Ovo mišljenje prenose Muhammed ibn Džehm, kadija Ismail, Ebheri i Ibn Madžišun, koji kao dokaz navodi sljedeći ajet: *“Ako se licemjeri i oni čija su srca bolesna i oni koji po Medini šire laži – ne okane, Mi ćemo ti vlast nad njima prepustiti i oni će samo kratko vrijeme kao susjedi tvoji u njoj*

ostati, prokleti neka su! Gdje god da se nađu, neka budu uhvaćeni i ubijeni.” (El-Ahzab, 60-61) Katada veli: “Značenje ovog ajeta jeste – to će se desiti ako javno ispolje svoje licemjerstvo.” Malik veli: “Licemjerstvo u vrijeme Allahova Poslanika, s.a.v.s., smatra se odmetništvom u našem vremenu i ukoliko postoje svjedoci koji će potvrditi njegovo nevjerstvo, odmetnik će biti pogubljen a da se od njega ne traži da se pokaje.” Ovo je jedno od mišljenja koje je zastupao Šafija. Malik dalje veli: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije naredio da licemjeri budu pogubljeni da bi pokazao ostalim muslimanima da kadija ne može donijeti smrtnu presudu samo na osnovu onoga što jedino on zna, tj. ukoliko nema svjedoke za licemjerstvo.” Kadija Ismail veli: “Zejd ibn Erkam, r.a., bio je jedini svjedok da je Abdullah ibn Ubejj licemjer, a Umejr ibn Sad, r.a., bio je jedini svjedok protiv Džullasa ibn Suvejda. Da su kojim slučajem postojala po dvojica svjedoka koji bi posvjedočili da oni u sebi skrivaju nevjerstvo, obojica bi bili pogubljeni.” Šafija veli: “Praksa Allahova Poslanika, s.a.v.s., jeste da ukoliko neko bude optužen da je odmetnik i za to budu postojali svjedoci, ali on javno objavi da je musliman i da je jedina vjera koju priznaje i ispovijeda islam, takav će biti pošteđen i njegova krv ne smije biti prolivena.” Ovo mišljenje zastupali su i učenjaci hanefijskog mezheba, Ahmed, Taberi

¹⁸² Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ibn Madža i Ahmed od Džabira, r.a., koji nam pripovijeda o podjeli ratnog plijena poslije Bitke na Hunejnu, kada je neki beduin rekao: “Muhammede, dijeli pravedno.” Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio je: “Teško tebi, a ko je to pravedan, ako ja nisam.” Omer, r.a., tada je rekao: “Allahov Poslaniče, dozvoli mi da mu glavu odsiječem.”

i dr. Šafija i njegove pristalice kažu: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije naredio da licemjeri budu pogubljeni zbog toga što su oni javno ispoljavali islam, iako je znao da u sebi skrivaju licemjerstvo, jer ono što ispoljavaju poništava ono što su prije činili."

Taberi veli: "Allah, dž.š., naredio je da ljudi među sobom sude na osnovu javnih djela, a On je jedini Koji će ljudima suditi zbog onoga što su osjećali u svojim dušama. Na osnovu ovoga, nijednom čovjeku nije dozvoljeno da o nekome sudi, osim po njegovim djelima koja javno čini. Jer, to je presuda samo na osnovu pretpostavke i da je ikome to bilo dozvoljeno, Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio bi najpreči da to čini. Ali, i on se prema licemjerima ponašao kao da su muslimani samo zbog toga što su javno ispoljavali islam, a presudu o onome što skrivaju u svojim dušama prepustio je Allahu, dž.š. Allah, dž.š., opisao je njihovo ispoljavanje islama lažnim u sljedećem ajetu: '...a Allah svjedoči i da su licemjeri pravi lašci...' (El-Munafikun, 1) Ibn Atijja veli: "Učanjaci malikijskog mezheba ovaj ajet tumače tako da Allah, dž.š., nije nikoga imenovao njegovim imenom, nego je uputio općenitu kritiku svima onima koji su licemjeri, pa su svi oni mogli reći: 'Ovaj ajet ne odnosi se na mene jer sam ja istinski vjernik.' Da je iko od njih imenovan, ništa ne bi moglo sakriti njegovu laž."

Ovo je pojašnjenje problematično, jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., znao ko su oni zato što su mu njihova imena uglavnom bila poznata, jer mu ih je Allah, dž.š., objavio, a on je njihova imena saopćio svome ashabu Huzejfi, r.a. Omer, r.a., dolazio bi kod Huzejfe, r.a., i pitao ga: "Huzejfe, jesam li i ja spomenut među njima?" Huzejfa, r.a., odgovarao bi mu: "Nisi."

4. Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije naredio da licemjeri budu pogubljeni zbog toga što je Allah, dž.š., sačuvao od njihova zla njega i ostale muslimane tako da su oni bili bezopasni po njih. Danas je, međutim, situacija drugačija tako da postoji velika opasnost da licemjeri zavedu običan svijet i neuke muslimane.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ﴾

"Kad im se kaže: 'Ne remetite red na Zemlji!' – odgovaraju: 'Mi samo red uspostavljamo.'" (El-Bekara, 11)

Činjenje nereda *el-fesadu* u potpunoj suprotnosti je s uspostavljanjem reda, a njegova suština ogleda se u skretanju s Pravoga puta. Značenje ovog ajeta jeste – ne činite nered na Zemlji tako što ćete biti nevjernici i prijateljevati s njima i tako što ćete ljude navraćati da ne vjeruju u Allahova Poslanika, s.a.v.s., i u Kur'an. Neki kažu: "Prije poslanstva Muhammeda, s.a.v.s., na Zemlji je vladao nered, činjeni su svakakvi

griješni. Nakon njegova poslanstva nestalo je nereda i Zemljom je zavladao red. Oni koji i nakon toga svjesno čine prijestupe i grijehe remete red nakon njegova uspostavljanja, kao što Allah, dž.š., veli: *'I ne pravite nered na Zemlji, kad je red na njoj uspostavljen...'* (El-A'raf, 56)

Uzvišeni kaže: *"...na Zemlji..."* (El-Bekara, 11)

Sve što se nalazi pod nogama naziva se Zemljom. Ebu Amr veli: "Riječ *الْأَرْضُ el-erdu* (Zemlja) izvedena je iz korijena glagola koji govori o onome čemu se oko divi."

Riječ *الْأَرْضُ el-erdu* može značiti i – trzaj, potres... Abdullah ibn Harris pripovijeda: "Jednom se u Basri desio zemljotres, pa je Ibn Abbas, r.a., rekao: 'Tako mi Allaha, dž.š., ne znam da li se to Zemlja zatresla ili se ja tresem.'"¹⁸³

Riječ *الْأَرْضُ el-erdu* može značiti i – potomstvo.

Ukoliko se za čovjeka kaže da je *أَرِيضٌ eridun*, to znači da je skroman i da njegova priroda teži ka tome da čini dobra djela.

Uzvišeni kaže: *"...mi samo red uspostavljamo..."* (El-Bekara, 11)

Ovo je samo njihova tvrdnja i mišljenje, jer nered koji čine, oni doživljavaju kao uspostavljanje reda, tj. naša naklonost nevjernicima je s ciljem poboljšanja odnosa između

vjernika i nevjernika. Ovo tumačenje dao je Ibn Abbas, r.a., i neki drugi učenjaci.

﴿أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ﴾

"Zar?! A, uistinu, oni nered siju, ali ne opažaju." (El-Bekara, 12)

Ovim ajetom Allah, dž.š., pobija njihove tvrdnje i utjeruje ih u laž. Vrhunski semantičari kažu: "Svaka netačna tvrdnja ubraja se u laž, jer je Allah, dž.š., o njima rekao: *'Zar?! A, uistinu, oni nered siju'*" (El-Bekara, 11)

Uzvišeni kaže: *"...ali ne opažaju..."* (El-Bekara, 11)

Ibn Kisan veli: "One koji ne znaju da čine nered, ne treba koriti, nego ukor zaslužuju oni koji svjesno i namjerno čine nered." On dalje veli: "Postoje dva odgovora na ovu tvrdnju: prvi, oni su znali da čine nered, a javno su tvrdili da red uspostavljaju, međutim, oni nisu znali da će Allahov Poslanik, s.a.v.s., saznati njihove skrivene namjere; drugi, nered koji su oni pravili doživljavali su kao uspostavljanje reda, ali oni su pogriješili zato što nisu htjeli shvatiti istinu i slijediti je."

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

"Kad im se kaže: 'Vjerujte, kao što pravi ljudi vjeruju!' – oni odgovaraju:

¹⁸³ Ibn Abbas, r.a., upotrijebio je riječ *el-erdu* da opiše svoje stanje, tj. da se trese. (Prim. prev.)

'Zar da vjerujemo u ono u što bezumni vjeruju?' – A, uistinu, oni su bezumni, ali ne znaju.” (El-Bekara, 13)

Uzvišeni kaže: *“Kad im se kaže...”* Mukatil i neki drugi učenjaci smatraju da se ovaj dio ajeta odnosi na licemjere.

Uzvišeni kaže: *“Vjerujte kao što pravi ljudi vjeruju...”*, tj. vjerujte u Allahova Poslanika, s.a.v.s., i njegov šerijat kao što u njega vjeruju muhadžiri i vjernici iz Medine.

Uzvišeni kaže: *“Oni odgovaraju: ‘Zar da vjerujemo u ono u što bezumni vjeruju?’”* Njihove riječi odnose se na ashabe. Ibn Abbas, r.a., smatra da se ove riječi odnose na sljedbenike Knjige. Ove su riječi licemjери izgovarali u tajnosti s namjerom da ismijavaju muslimane, pa je Allah, dž.š., Svome Poslaniku, s.a.v.s., i vjernicima objelodanio njihovo nevjerstvo i pojasnio im da riječi glupavost i zbunjenost najbolje opisuju licemjere. Međutim, oni to ne mogu shvatiti jer su njihova srca obavijena i zaslijepljena tminama grijeha. Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a., rekao: “Ovaj je ajet objavljen o jevrejima, jer kada im je rečeno: ‘Vjerujte, kao što vjeruje Abdullah ibn Selam, r.a.’ i neki drugi jevreji koji su primili islam, oni bi odgovarali: ‘Zar da vjerujemo kao što ovi bezumnici vjeruju.’” Osnovno značenje riječi السَّفِيهِ *es-sefih* (bezumnik) upotrijebljene u ovom ajetu jeste – tankoća i lahkoća. Ovaj se izraz upotrebljava kada se želi opisati loše otkana

tkanina, koja je prozirna, lošeg kvaliteta i stara. Također se upotrebljava kada želimo reći da je vjetar nakrivio neko drvo, kao i kada želimo reći da nešto preziremo. Ova riječ znači i grubost, a upotrebljava se i kao opis za čovjeka koji ne može utoliti žed pa nekontrolirano pije vodu.

Uzvišeni kaže: *“...ali ne znaju...”*

Znanje je shvaćanje suštine onoga što se poznaje.

﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُونَ﴾

“Kada susretnu one koji vjeruju, govore: ‘Vjerujemo!’ – a čim ostanu nasamo sa šejtanima svojim, govore: ‘Mi smo s vama, mi se samo rugamo.’” (El-Bekara, 14)

Ovaj je ajet objavljen o licemjerima.

Uzvišeni kaže: *“A čim ostanu nasamo sa šejtanima svojim, govore: ‘Mi smo s vama.’”* (El-Bekara, 14)

Učenjaci se razilaze o tome na koga se odnosi riječ *šejtani*?

Ibn Abbas, r.a., i Sudijj kažu: “Ova riječ odnosi se na nevjerničke poglavare.”

Kelbi veli: “Ova riječ odnosi se na džinne šejtane.”

Velik broj mufessira smatra da su ovim imenom nazvani njihovi vračevi.

Znamo da riječ *šejtan* označava onoga ko je daleko od vjere i od činjenja bilo kakva dobra, tako da

se može odnositi na sve što smo prethodno nabrojali.

Uzvišeni kaže: "...mi se samo rugamo..." (El-Bekara, 14)

Zapravo, mi ne vjerujemo u ono u šta pozivamo. Neki smatraju da ovo znači: "Mi njih ismijavamo."

Osnovno značenje riječi *الاستهزاء* *el-istihzau* jeste – osveta.

﴿اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾

"Allah njih izvrgava poruzi i podržava ih da u svom nevjerstvu lutaju." (El-Bekara, 15)

Uzvišeni kaže: "Allah njih izvrgava poruzi...", tj. sveti im se zbog njihovih nedjela i zbog njih će ih kazniti. On ih na taj način izvrgava poruzi i tako ih kažnjava zbog njihova ismijavanja vjernika. Možemo vidjeti da je kazna nazvana istim imenom kao i grijeh koji su činili. Ovo je mišljenje većine učenjaka, jer Arapi često na ovaj način komuniciraju međusobno. Ovakvu upotrebu možemo pronaći i u Kur'anu i u hadisima. Allah, dž.š., kaže: "Nepravda se može uzvratiti istom mjerom..." (Eš-Šura, 40) I rekao je Uzvišeni: "Onima koji vas napadnu, uzvratite istom mjerom..." (El-Bekara, 194) Kazna za zlodjelo ne smatra se lošim djelom i odmazda za učinjenu nepravdu ne smatra se nepravdom. Primjer za to jesu i sljedećiajeti: "I nevjernici počеше smišljati spletke, ali ih je Allah otklonio..." (Alu Imran, 54) Uzvišeni kaže: "Oni se

služe spletkama, a Ja ih uništavam." (Et-Tarik, 15-16) Za Allaha, dž.š., ne može se reći da pravi spletke, da ismijava druge, nego On kažnjava one koji to čine tako što im odredi kaznu jednaku grijehu koji su učinili. Primjer za to jeste i ajet: "Licemjeri misle da će Allaha prevariti, i On će ih za varanje njihovo kazniti." (En-Nisa', 142) I rekao je Uzvišeni: "Allah će ih kazniti za izrugivanje njihovo..." (Et-Tevba, 79)

Prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allahu, dž.š., neće dosaditi da vam daje sve dok Ga molite, i neće Mu dojaditi sve dok vama ne dojadi."¹⁸⁴

Neki kažu: "Allah, dž.š., učini da oni zapadnu u situacije koje drugim ljudima izgledaju kao varka i izrugivanje, kao što u jednom predanju stoji: 'Allah, dž.š., će učiniti da vatra očvrsne poput loja pa će nevjernici hoditi po njoj i mislit će da su se spasili, ali će ona odjednom ponovo postati plamen i oni će pasti u nju.'"

Ebu Salih prenosi da je Ibn Abbas, r.a., komentirajući ajet: "Kada su sretnu one koji vjeruju, govore:

¹⁸⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ahmed, od Aiše, r.a., koja pripovijeda: "Jednom kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., ušao kod mene, zatekao je jednu ženu, pa je upitao: 'Ko je ova žena?' Rekla sam: 'Ovo je žena koja po svu noć ne spava, nego klanja.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: 'Radite samo ono što možete podnijeti, jer Allahu, dž.š., neće dosaditi sve dok vama ne dosadi...'"

‘Vjerujemo!’” rekao: “Radi se o lice-mjerima iz redova sljedbenika Knjige”, pa je spomenuo njihova imena i način na koji su ismijavali vjernike te da su svojim nevjerničkim vođama govorili: “Mi smo uz vas, mi slijedimo vašu vjeru i samo ismijavamo Muhammedove ashabe.” Ibn Abbas, r.a., dalje veli: “Allah, dž.š., će pred njima otvoriti vrata Dženneta i reći će im se: ‘Dodite!’ Oni će iz džehennemske vatre pohrliti, a vjernici će ih sa svojih divana gledati. I taman kada dođu do Dženneta, njegova će vrata biti zatvorena pa će im se vjernici smijati. Na to se odnosi dio ajeta: *Allah njih izvrgava poruzi*”, tj. na ahiretu, kada će im se vjernici smijati zbog toga što su dženetska vrata zatvorena pred njima.” Na to se odnosi sljedeći ajet: “*Danas će se oni koji su vjerovali nevjernicima podsmijavati, s divana će gledati. Zar će nevjernici biti drugačije kažnjeni nego prema onome kako su postupali.*” (El-Mutaffifin, 36)

Neki kažu: “Allah, dž.š., ismijava ih tako što im daje obilne dunjalučke blagodati pa oni u potpunosti zaborave na kaznu koja ih očekuje na ahiretu i počnu vjerovati da je On zadovoljan njima, a istina je da im je pripremio bolnu patnju. Prema shvaćanjima ljudi, ovo je poput situacije kada ljudi ismijavaju jedni druge.” O ovome govori i sljedeće predanje u kojem stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kada vidite da Allah, dž.š., daje blagodati robu koji je

ustrajan u griješenju, onda znajte da mu samo želi povećati kaznu u Džehennemu.”¹⁸⁵ U ovom smislu je i sljedeći ajet: “*I kada bi zaboravili ono čime su opominjani, Mi bismo im kapije svega otvorili; a kad bi se onome što im je dato obradovali, iznenada bismo ih kaznili i oni bi odjednom svaku nadu izgubili, i zameo bi se trag narodu koji je činio zlo, i neka je hvaljen Allah, Gospodar svjetova.*” (El-En’am, 44-45)

Komentirajući ajet: “*A one koji Naše riječi poriču, Mi ćemo malo po malo, a da oni neće ni znati, u propast dovoditi.*” (El-A’raf, 182), neki učenjaci kažu: “To znači – kada god učine neki novi grijeh, Allah, dž.š., podari im neku novu blagodat.”

Uzvišeni kaže: “*...da u svom nevjerstvu lutaju...*” (El-Bekara, 15)

Riječ الطَّغْيَانُ *et-tugjan* znači – nevjerstvo i zabluda, ali je njezino osnovno značenje – prelaženje svake granice. Ovaj je izraz upotrijebljen u sljedećem ajetu: “*Mi smo vas, kad je voda preplavila sve, u lađi nosili.*” (El-Hakkatu, 11), tj. voda je prešla sve granice i sve je poplavila. Na isti je način opisan i faraon: “*Idi faraonu, on se osilio.*” (En-Naziat, 17), tj. prešao je svaku granicu u nevjerstvu, jer je počeo tvrditi da je on ‘vrhovni gospodar’. Značenje ovog ajeta jeste – Allah, dž.š., daje im dug život da bi

¹⁸⁵ Hadis bilježi Ahmed od Ukbe ibn Amira, r.a. i hasen je, dobro.

što više grijeha učinili i na taj način što veću patnju zaslužili.

Riječ *يَغْمَهُونَ* *jamehun* ima značenje – zaslijepljeni su. Mudžahid veli: “Oni su zbunjeni i izgubljeni u svome nevjerstvu.” Za oči se kaže da su slijepe, ali se također i za srca može reći da su slijepa. Allah, dž.š., kaže: “*Ali, oči nisu slijepe, već srca u grudima.*” (El-Hadždž, 46)

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالََةَ بِالْهُدَىٰ
فَمَا رَبَّحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾

“Umjesto Pravim, oni su krenuli krivim putem; njihova trgovina nije im donijela nikakvu dobit, oni ne znaju šta rade.” (El-Bekara, 16)

U ovom ajetu upotrijebljena je riječ *trgovina* s ciljem da se izrazi sljedeća misao – njima je nevjerstvo draže od Pravoga puta, kao što kaže Uzvišeni: “...*ali, njima je bila milija sljepoća od Pravoga puta...*” (El-Fussilet, 17) U ovom ajetu riječ *trgovina* u metaforičkom smislu govori o ljubavi, jer čovjek kupuje samo ono što mu se sviđa, a nikako na ovom mjestu ne znači to da se radi o nekoj razmjeni. Jer, licemjeri nikada i nisu bili vjernici pa da bi vjeru mogli zamijeniti nevjerstvom. Komentirajući ovaj ajet, Ibn Abbas, r.a., veli: “Prihvatili su se zablude, a zanemarili su uputu.”

Osnovno značenje riječi *الضَّلَالَةُ* *ed-dalaletu* jeste – zbunjenost. Ova riječ može značiti i zaborav, jer je onaj ko zaboravi zbunjen. Propast

se može također opisati ovom riječju, jer je u ovom značenju upotrijebljena u sljedećem ajetu: “Oni govore: ‘Zar ćemo kada propadnemo pod zemljom, ponovo stvoreni biti?’” (Es-Sedžda, 10)

﴿مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ﴾

“Slični su onima koji potpale vatru, i kad ona osvijetli njihovu okolinu, Allah im oduzme svjetlo i ostavi ih u mraku, i oni ništa ne vide!” (El-Bekara, 17)

Odnosna zamjenica *الَّذِي* (*ellezi* – koji) u arapskom jeziku može se odnositi i na jedninu i na množinu. U navedenom ajetu ova zamjenica odnosi se na množinu.

Gramatičari na različite načine tumače prisvojnu zamjenicu “*im*” u ovom ajetu. Jedni smatraju da se ona odnosi na munafike i, prema tome, ajet govori o Sudnjem danu. Drugi smatraju da se ova zamjenica odnosi na riječ “*onima koji potpale vatru...*”, zato što su ti ljudi jednako zbunjeni i izgubljeni kao i munafici. Prema ovom tumačenju, ajet navodi primjer munafika. Oni se deklarativno poistovjećuju s muslimanima kroz propise o braku, nasljedstvu, ratnom plijenu, pitanjima sigurnosti života, djece i imetaka i nalik su onome ko je u tamnoj noći potpalio vatru i ugledao sve čega se treba kloniti. Kada se vatra ugasila, on se našao u nedoumicima. Tako će se desiti i s

munaficima. Na ovom svijetu oni se prikazuju kao vjernici, a na budućem će biti bačeni u Vatru: “*Licemjeri će na samom dnu Džehennema biti i ti im nećeš zaštitnika naći...*” (En-Nisa’, 145) i izgubit će svjetlo. Zato će oni govoriti: “*Pričekajte nas da se svjetlom vašim poslužimo!*” (El-Hadid, 13) Prema drugom tumačenju, bliskost i komuniciranje s muslimanima za munafike predstavlja vatru, a čim se udalje, oni su izgubljeni. Postoje i druga tumačenja.

﴿صُمُّ بُكْمٌ عَنْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾

“*Gluhi, nijemi i slijepi su, nikako da se osvijeste.*” (El-Bekara, 18)

Slijepilo se u arapskom jeziku odnosi na izostanak percepcije u nekoj situaciji. Uzvišeni kaže: “*...toga Dana oni neće znati šta će odgovoriti...*” (El-Kasas, 66) U ovom se ajetu ne negira postojanje ovih osjetila kod munafika, već njihovo funkcioniranje u datim situacijama. Kaže se: “Taj je čovjek nijem kada je o vulgarnosti riječ.”

Katada kaže: “Oni su gluhi na istinu, nijemi da je izgovaraju i slijepi da je vide.”

Ovo je smisao Poslanikova, s.a.v.s., hadisa o vladarima u vremenu pred Kijametski dan: “Kada vidiš bose, gole, gluhe i nijeme da vladaju zemljom, znaj da je Sudnji dan blizu.”¹⁸⁶ A Allah najbolje zna.

Uzvišeni kaže: “*...nikako da se osvijeste*”, tj. ne mogu se vratiti istini zato što Allahovo, dž.š., sveznanje to isključuje.

﴿أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ
وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ
مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ
بِالْكَافِرِينَ﴾

“*Ili, oni su nalik na one koji za vrijeme silnog pljuska s neba, u punom mraku, usred grmljavine i munja, stavljaju zbog gromova prste u uši svoje bojeći se smrti – a nevjernici ne mogu umaći Allahu...*” (El-Bekara, 19)

Riječ سماء (sema – nebo) u arapskom jeziku može biti muškog i ženskog roda.

Tu riječ Arapi upotrebljavaju za sve što je iznad i što nas nadvisuje. Oni i za plafon kuće kažu da je nebo. Za kišu, također, kažu da je nebo, zato što se spušta s neba.

Blato i trava također se kod Arapa mogu nazvati *nebo*m. Jedna fraza glasi: “Došli smo vam gazeći nebo”, tj. gazeći travu i blato. Konjska leđa također se nazivaju *nebo*m.

Riječ *mrak* upotrijebljena je u množini, asocirajući na tminu noći i maglovitost.

Ulema se razilazi o pitanju groma.

Jevreji su upitali Allahova Poslanika s.a.v.s., o grmljavini. Allahov Poslanik s.a.v.s., odgovorio je: “Postoji melek zadužen za oblak, s njim je spaljivač od vatre, upravlja njim

¹⁸⁶ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu* u ovom izrazu.

onako kako Allah želi". Upitaše ga: "Kakav je ovo glas (zvuk) koji se čuje?" Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovori im: "Tresu se oblaci sve dok im se ne naredi da stanu." Rekoše: "Istinu si rekao."¹⁸⁷ Ovo tumačenje prihvata većina učenjaka. Grom je, kao što je poznato, zvuk.

Ibn Abbas navodi da je to zvuk strujanja zraka kroz oblake.

Učenjaci se razilaze u mišljenju kad je riječ o munji. Alija, Ibn Mes'ud i Ibn Abbas, r.a., smatraju da je to spaljivač željeza u ruci meleka, kojim on upravlja oblacima.

To se može zaključiti i iz Tirmizijeva hadisa. Ibn Abbas, također, navodi da je to bič od svjetlosti u ruci meleka, kojim on šiba oblake. Od njega se prenosi da je to melek koji se prikazuje.¹⁸⁸

Filozofi kažu da je grom zvuk sudaranja čestica u oblaku, a da je munja iskra koja nastaje u tom procesu. Ovo nije prihvatljivo mišljenje¹⁸⁹ i ne postoje predanja koja ga podupiru, a Allah najbolje zna.

Riječ *برق* (*berk – munja*) u osnovi se odnosi na svjetlost. Otuda i naziv Burak za životinju koju je Poslanik,

s.a.v.s., jahao prilikom Israa, a koju su jahali i drugi poslanici.

Ibn Abbas, r.a., pripovijeda: "Bili smo jednom s Omerom, r.a., na putovanju između Medine i Šama, pa nas je zadesila grmljavina, munje i grad. Ka'b el-Ahbar reče mi: 'Ko, kada začuje grmljavinu, tri puta kaže:

"سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ".

'Subhāne men jusebbihur-ra'du bihamdihī vel-melāiketu min hifetih.'

'Slavljen neka je Onaj Koga grmljavina i meleki iz strahopoštovanja slave i hvale.', ta mu grmljavina neće nanijeti štetu.' Ka'b i ja smo izgovorili te riječi. Ujutro, kada su se ljudi okupili, rekoh Omeru: "Vladaru pravovjernih, izgleda da nas nije zadesilo ono što je zadesilo ostale." "Kako to?", upita. Ja mu ispričah šta mi je Ka'b rekao. Halifa reče: "Subhanallah! Zašto i nama niste kazali da to izgovorimo!" U drugom predanju navodi se da je zrno grada povrijedilo Omerov nos. To predanje navesti ćemo u suri Er-Ra'd, ako Allah da. Oba predanja navodi Ebu Bekr Ahmed ibn Ali ibn Sabit el-Hatib u svojoj zbirci predanja koja ashabi prenose od tabiina, neka im se Allah smiluje. Ibn Omer prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kada bi čuo grom, učio sljedeću dovu:

"اللَّهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ."

¹⁸⁷ Hadis bilježi Tirmizi od Ibn Abbasa, r.a., i hasen je, dobar.

¹⁸⁸ Ovo mišljenje nije ispravno. To je svjetlost koja se javlja pri udaru groma. (Prim. red.)

¹⁸⁹ Nema razloga odbijati ovo tumačenje budući da se sve to dešava Allahovom odredbom. (Prim. red.)

“Allāhumme lā taktulnā bi gadabike ve lā tuhliknā bi azābike ve āfinā kable zālik.”

“Allahu naš, nemoj nas ubiti Tvojom srdžbom i nemoj nas uništiti Tvojom kaznom i oprosti nam prije nego što pomremo.”

Uzvišeni kaže: “...stavljaju zbog gromova prste u uši svoje.” Stavljaju prste u uši da ne bi čuli Kur'an i povjerovali u njega i u Muhammeda, s.a.v.s. To je, po njihovu mišljenju, nevjerovanje, a nevjerovanje je smrt.

Ibn Abbas, Mudžahid i drugi kažu: “Kada se grom, tj. melek razljuti, iz njegovih usta pokulja vatra, a to su gromovi.”¹⁹⁰ Slično tumačenje navodi i Halil: “To je snažan zvuk koji nastaje pri udaru groma. To obično prati plamen vatre koji spaljuje ono što pogodi.” Ebu Zejd kaže da su gromovi plamenovi vatre koji padaju s neba praćeni snažnim zvukom.”

Izraz gromovi صاعقة (sa'ikah) odnosi se i za krik kazne. Uzvišeni kaže: “...pa ih je stigla sramna kazna od munje...” (Fussilet, 17) Glagol صَعِقَ (sa'ika) znači – onesvijestiti se. Uzvišeni kaže: ﴿وَحَزَّ مَوْسَىٰ صَعِقًا﴾ – “Musa se onesviješten strovali.” (El-A'raf, 143); ﴿فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ﴾ – “...i umrijet će oni na nebesima i oni na Zemlji, ostat će samo oni koje Allah bude odabrao.” (Ez-Zumer, 68)

U ovom ajetu Uzvišeni poredi stanje munafika s tminama kojima se prolamaju gromovi i munje. Prema ovom tumačenju, tmine su simbol nevjerovanja koje nose u sebi, a grom i munja simbol su onoga čime im se prijeti. Prema drugom tumačenju, silan pljusak simbol je njihovih nedoumica; sljepilo su tmine, a grom simbolizira tešku kaznu koja ih čeka. Munja oslikava prosvjetljenje i uputu koje s vremena na vrijeme prodiru u njihovu svijest, a gromovi su kur'anski pozivi na borbu i ajeti koji govore o ahiretskoj kazni. Neki učenjaci gromove tumače kao vjerske obaveze koje munaficima teško padaju, poput džihada, zekata i dr.

Uzvišeni kaže: ﴿وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ – “...a nevjernici ne mogu umaći Allahu.” Prema drugom tumačenju glagola أَحَاطَ, značenje ajeta je: “Allah ih Svojim znanjem obuhvata”, kao što stoji u ajetu: ﴿وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ – “...i da Allah znanjem Svojim sve obuhvata!” (Et-Talak, 12) Prema trećem tumačenju, značenje ajeta glasi: “Allah će ih usmrtniti i sakupiti”, što podupire drugi ajet: ﴿إِلَّا أَنْ يُحَاطَ﴾ – “...osim ako ne nastradate.” (Jusuf, 66) A u ajetu je naglašeno da nevjernici ne mogu umaći Allahu zato što su ranije spomenuti u ajetu, a Allah najbolje zna.

﴿يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ

¹⁹⁰ Predanje nije vjerodostojno. (Prim. red.)

شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Munja samo što ih ne zaslijepi; kada god im ona bljesne, oni prođu, a čim utonu u mraku, stanu. A da Allah hoće, mogao bi im oduzeti i sluh i vid, jer Allah, zaista, sve može.” (El-Bekara, 20)

Ukoliko se prihvati da je Kur'an simbol bljeska, onda je značenje ajeta: “Ono što im se objavljuje samo što ih ne zaslijepi...” A ako se uzme da je to simbol rječitosti Kur'ana, onda je značenje: “Rječitost samo što ih ne zaslijepi.”

Uzvišeni kaže: *“Munja samo što ih ne zaslijepi”*. Dakle, umalo da ih argumenti i jasni dokazi Kur'ana zaslijepi. Ako se prihvati da je munja simbol zastrašivanja, onda je značenje ajeta: “Umalo da ih strah od onoga što im se objavljuje oslijepi.”

Uzvišeni kaže: *“...kada god im ona bljesne, oni prođu.”*

“Kada god bi čuli Kur'an, povel bi se za njegovim argumentima, a kada bi Objava govorila o onome što ih zaslijepi, u zabludi ostavlja ili obavezu nameće, onda bi “stali”, tj. ustrajali u dvoličnosti”, navodi Ibn Abbas. Prema drugom tumačenju, ajet znači: “Sve dok im napreduje poljoprivreda i stočarstvo i dok uživaju u blagodatima, oni govore: ‘Muhammedova vjera je blagoslovljena’, a kada ih zadesi neka nepogoda, rasrde se i ustraju u dvoličnosti”, navode Ibn Mes'ud i Katada. Nehhas smatra

da je ovo mišljenje ispravno, jer mu u prilog ide ajet: “*Ima ljudi koji se Allahu klanjaju, ali bez pravog uvjerenja; ako ga prati sreća, on je smiren, a ako zapadne i u najmanje iskušenje, vraća se nevjerstvu.*” (El-Hadž, 11) Sufijski učenjaci kažu da ovim ajetom Uzvišeni ukazuje na one čije stanje volje u osnovi nije ispravno. Zatim su lažnim predstavljanjem iz tog stanja prešli u stanje velikih ljudi. Dešavali bi se kratkotrajni bljeskovi, ali bi ih oni miješali s lažnim predstavljanjem... Zato ih je Allah lišio svjetlosti i ostavio u tmini laži iz koje oni ne mogu naći izlaz. Ibn Abbas navodi da se u ovom ajetu misli na jevreje. Kada je Poslanik, s.a.v.s., odnio pobjedu na Bedru, oni su rekli: “Tako nam Boga, ovo je poslanik čiji nam je dolazak Musa najavio. Njegova zastava neće biti poražena. Kada je Poslanik, s.a.v.s., doživio poraz na Uhudu, oni su se predomislili i posumnjali. Ovo je mišljenje slabo. Ajet se odnosi na licemjere i to se navodi u vjerodostojnom Ibn Abbasovu predanju. Ipak, sva su ova tumačenja moguća.

Uzvišeni kaže: ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ﴾ – “*A da Allah hoće, mogao bi im oduzeti i sluh i vid...*” Dakle, da Allah hoće, mogao bi ih otkriti vjernicima, nakon čega bi izgubili utočište koje im vjera pruža, jer bi bili izopćeni od vjernika. Ovdje je naglašen sluh i vid zato što su spomenuti u prethodnom ajetu i

zato što su to najvrednija čula kod čovjeka.

Uzvišeni kaže: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ – “jer Allah, zaista, sve može...” Ova je svemoć univerzalna. Kod racionalista ovo se odnosi na stvari koje se Njemu mogu pripisati. Učenjaci ummeta jednoglasni su u tome da je “Svemogućí” jedno od Allahovih, dž.š., imena. Iz ovog glagola mogu se izvesti tri svojstva – قدير، قادر، مقتدر. *Kadīr* ima snažnije i šire značenje od svojstva *Kādir*. Allah je, dakle, moćan učiniti sve što može postojati ili ne postojati. Svaki punoljetan čovjek treba znati da je Allah svemoćan i da može učiniti i da čini sve što želi, shodno Svojoj volji i odabiru. Treba znati i da čovjek posjeduje moć da čini ono što mu je Allah omogućio, prema određenim zakonitostima. Allah, dž.š., ne čini teror Svojom svemoći... Ovdje je naglašeno svojstvo svemoći zato što su prije toga navedeni postupci koji su za osudu, a svemoć je ta koja može preduzeti potrebne mjere, a Allah, dž.š., najbolje zna.

Ovo je dvadeset ajeta, prema kufanskom numeriranju. Četiri se odnose na vjernike, potom dva na nevjernike, dok ostali govore o licemjerima.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

“O ljudi, klanjajte se Gospodaru svome, koji je stvorio vas i one prije vas, da biste se kazne sačuvali” (El-Bekara, 21)

Uzvišeni je rekao: “O ljudi, klanjajte se Gospodaru svome...” Mudžahid kaže: Svaki ajet koji počinje obraćanjem “o ljudi”, objavljen je u Mekki, a svaki ajet koji počinje riječima “o vjernici”, objavljen je u Medini.

Smatram da ovo mišljenje opovrgava činjenica da su sure El-Bekara i En-Nisa’ medinske, a u njima postoje obraćanja riječima “o ljudi...” Tvrdnju da su ajeti koji sadrže obraćanje *vjernicima* objavljeni u Medini smatram ispravnom. Urva ibn Zubejr kaže: “Ajeti koji sadrže sankcije ili obaveze objavljeni su u Medini, a oni koji govore o prijašnjim narodima i kaznama, objavljeni su u Mekki.” To se podrazumijeva.

O tome šta se podrazumijeva pod *ljudima* u ovom ajetu postoje dva mišljenja: prvo, misli se na nevjernike koji Mu nisu robovali, što je potvrđeno ajetom: “A ako sumnjate...” (El-Bekara, 23); drugo, misli se na sve ljude i zato se naređuje vjernicima da ustraju u pokornosti, a nevjernicima da se pokore. Ovo je dobro mišljenje.

Uzvišeni naređuje: “...klanjajte se...” To je *ibadet* koji podrazumijeva vjerovanje u jednog Boga i slijeđenje propisa Njegove vjere. Ibadet znači pokornost i poniznost.

Uzvišeni kaže: "...koji je stvorio vas..." Ovdje je naglašeno stvaranje, zato što su Arapi vjerovali da ih je Allah (njihov vrhovni bog) stvorio. Time im se želi uputiti ukor i opomena. Prema drugom tumačenju, svrha naglašavanja ovog svojstva jeste podsjećanje na tu Božiju blagodat. U arapskom jeziku stvaranje (خلق – *halk*) ima dva etimološka značenja: prvo – priprema, naprimjer: "Pripremio sam kožu za čuturicu"; drugo – stvaranje, izum, kreacija... Uzvišeni kaže: "...i laži smišljate." (El-Ankebut, 17)

Uzvišeni kaže: "...i one prije vas..." Postavlja se pitanje: Ako mogu posvjedočiti da su oni sami stvoreni, onda mogu posvjedočiti da su stvoreni i oni prije njih? Odgovor glasi: Ovdje se radi o podsjećanju i napominjanju, kako bi poruka snažnije djelovala. Uzvišeni ih je podsjetio na one koji su bili prije njih, da bi znali da će Onaj Koji je stvorio i usmrtio njihove prethodnike, jednog dana usmrtiti i njih same. Stoga treba da uzmu pouku iz njihove sudbine i da shvate da će i oni biti iskušani kao što su iskušavani njihovi prethodnici.

Uzvišeni kaže: "...da biste se kazne sačuvali." Posljedična rečenica "da biste se..." odnosi se na glagol "klanjajte se", a ne na glagol "koji vas je stvorio", jer onaj kome je predodređen Džehennem, nije stvoren da bi se klanjao.

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

"Koji vam je Zemlju učinio posteljom, a nebo zdanjem; koji s neba spušta kišu i čini da s njom rastu plodovi, hrana za vas. Zato ne činite svjesno druge Allahu ravnim!" (El-Bekara, 22)

Ajet "Koji vam je Zemlju učinio posteljom..." sadrži šest pitanja:

1. Riječi Uzvišenog: "Koji vam je Zemlju učinio..." tumače se: "Koji vam je zemlju pretvorio...", zato što glagol جعل (*dže'ale*) u ovom ajetu ima dva objekta. Ovaj glagol ima i druga značenja: – *stvoriti*, naprimjer: ﴿وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ﴾ – "i tmine i svjetlo dao"; – *nazvati*, naprimjer: ﴿حَمْدُ • وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ • إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا • لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ – "Ha-Mim. Tako Mi Knjige jasne, Mi je objavljujemo kao Kur'an na arapskom jeziku, da biste razumjeli" (Ez-Zuhruf, 1-3); ﴿وَجَعَلُوا﴾ – "A oni Njemu od robova Njegovih pripisuju dijete" (Ez-Zuhruf, 15); ﴿وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَّا﴾ – "Oni meleke koji su robovi Milostivoga ženama nazivaju." (Ez-Zuhruf, 19) U nekim primjerima ovaj glagol znači *uzeti* (*početi*). Pjesnik kaže:

Počelo mi se sviđati ugrizanje,
zato što osjećam kako zubi
po kostima stružu.

Ovaj glagol može imati pomoćnu funkciju:

*Od dvoje mi se čini četvero,
a od jednog dvoje, zbog starosti.*

Neki smatraju da je i u ajetu "...i tmine i svjetlo dao..." ovaj glagol pomoćni.

"...posteljom", tj. dušekom koji prostiru i na kojem se odmaraju. A ono što nije postelja, poput brda, neravni i mora, služi da bi podupiralo ravnine. Planine su stupovi: "Zar Zemlju posteljom nismo učinili, i planine stupovima?" (En-Nebe', 6-7), a morem se prenose korisne stvari: "...lađa koja morem plovi s korisnim tovarom za ljude." (El-Bekara, 164)

2. Šafijski učenjaci smatraju da čovjek koji se zakune da neće leći na dušek i da neće koristiti svjetiljku, a leži na zemlji i koristi sunčevu svjetlost, nije time prekršio zakletvu. Jer, ovi izrazi nisu uobičajeni za te stvari. Malikije se vraćaju osnovnom pravilu kod zaklinjanja, koje se vrednuje prema namjeri, uzroku ili prostirci koja je predmet zaklinjanja. Ako ti elementi nedostaju, onda se vraćaju običaju.

3. Uzvišeni kaže: "...a nebo zdanjem..." Nebo je Zemljin krov. U ajetu se kaže: "I to što je nebeski svod osigurano Naše je djelo." (El-Enbija', 32) Sve što je iznad i što nadvisuje naziva se nebom, kao što je već rečeno. Tokom učenja ovih ajeta ispravnije je napraviti pauzu nakon riječi بناء nego تنفون, zato što segment "...koji

vam je Zemlju učinio posteljom..." ima ulogu pridjeva riječi Gospodar.

Uzvišeni kaže: "...i čini da s njom rastu plodovi, hrana za vas." Dakle, stvorili smo za vas razne tipove plodova i razne vrste biljaka da biste se vi hranili i da biste stoku napasali. Ovo potvrđuju ajeti: "Mi obilno kišu proljevamo, zatim zemlju pukotinama rasijecamo i činimo da iz nje žito izrasta i grožđe i povrće, i masline i palme, i bašče guste, i voće i pića, na uživanje vama i stoci vašoj." (Abese, 25-32)

Postavlja se pitanje zašto se opskrbom (rizkom) nazivaju oni plodovi koji nisu prešli u naše vlasništvo? Odgovor glasi – zato što su plodovi stvoreni da budu vlasništvo i da se njima ljudi koriste. Zato se nazivaju opskrbom.

4. Ovaj ajet precizira da je Uzvišeni Allah lišio čovjeka zavisnosti od bilo kojeg stvorenja. Zato Alejhisselam, ukazujući na ovaj smisao, kaže:

"Tako mi Allaha, bolje vam je da uzmete konopac i nosite drva na leđima, nego da očekujete hoće li vam neko udijeliti ili neće."¹⁹¹ U to spadaju sva zanimanja i zanati. Onaj ko sebe učini zavisnim od sebi jednakog čovjeka, a zbog pohlepe, nade i želje za ovosvjetskim ukrasima, taj je, na neki način, pripisao Allahu druga. Sufijski učenjaci kažu: U ovom ajetu Uzvišeni ukazuje na put siromaštva, a to je da ti zemlja bude dušek, a

¹⁹¹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

nebo pokrivač, voda miris, a trava hrana... Ne robuj nijednom stvorenju na ovom svijetu zbog ovog svijeta, jer ti je Uzvišeni Allah pružio ono što ti je neophodno. Niko drugi u tome nema zasluge. Nevf el-Bikali kaže: "Vidio sam Aliju ibn Ebu Taliba da jednom prilikom izlazi i gleda u zvijezde: 'O Nevfe, jesi li budan?' 'Jesam, vladaru pravovjernih', odgovorih. 'Blago onima koji se ustežu od ovog svijeta, a žude za ahiretom. Njima je zemlja prostirka; prašina im je dušek, voda im je miris, a sve što izgovaraju jeste Kur'an i dova. Oni su se odrekli ovog svijeta, poput Isaa, a.s...'". Nastavak ovog predanja navest ćemo u tumačenju ove sure, kod ajeta *"odazivam se molbi molitelja"* (El-Bekara, 186), ako Allah da.

5. Uzvišeni kaže: *"Zato ne činite..."* Zabranjuje smatrati nekog drugog ravnim Njemu.

6. *"...svjesno..."* Ovo se odnosi na nevjernike i na munafike, prema mišljenju Ibn Abbasa.

Ovdje se može postaviti pitanje kako oni mogu imati svijest (*ilm* – znanje), kada su im srca zapečaćena i ne posjeduju vid i sluh. Odgovoriti se može iz dvaju aspekata: a) u ajetu se govori o posebnom znanju i svijesti da je Allah stvorio sve što postoji, da On spušta vodu i stvara rastinje. Znaju da im jedino On šalje blagodati; b) ajet se tumači sviješću da je jedino On svemoćan i svemoguć, ukoliko razmislite... a Allah najbolje zna. Iz ovog se ajeta zaključuje da

islam naređuje upotrebu vlastitog razuma i zabranjuje slijepo slijeđenje. Ibn Furek kaže: "Moguće je da ovaj ajet obuhvaća i vjernike. Dakle, ne odmećite se, o vjernici, i ne pripisujte Allahu druga, budući da posjedujete znanje, koje negira neznanje – o tome da je Allah jedan."

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

"A ako sumnjate u ono što objavljujemo robu Svome, načinite vi jednu suru sličnu objavljenim njemu, a pozovite i božanstva vaša, osim Allaha, ako istinu govorite." (El-Bekara, 23)

Riječi Uzvišenog: *"ako sumnjate"*, tj. ako se dvoumite; *"u ono što objavljujemo"*, tj. u Kur'an. Govor je upućen mušricima koji su izazvani. Kada su čuli Kur'an, oni su rekli: "Ovo ne nalikuje Allahovim riječima. Mi sumnjamo." Tim je povodom ovaj ajet objavljen. Veza između ovog i prethodnih ajeta jeste u tome što je Allah prvo naveo dokaze Svoje jednoće i svemoći, a zatim dokaze Muhammedova, s.a.v.s., poslanstva i tvrdnje da njegove riječi nisu izmišljene.

Uzvišeni kaže: *"robu Svome"*, tj. Muhammedu, s.a.v.s. Riječ عَبْد (*abd* – rob) izvedena je iz *robovanja* i *poniznosti*. Rob se naziva tim imenom zato što je ponizan svome gospodaru. Postoji mišljenje da je Uzvišeni nazvao poslanika robom

zato što je to jedna od najvrednijih osobina čovjeka.

Uzvišeni kaže: “*načinite vi jednu suru...*” Ovaj je imperativ u funkciji izazova. Uzvišeni zna da oni to ne mogu učiniti. Zamjenica “*njemu*” odnosi se na Kur’an, prema mišljenju većine uleme, poput Katade, Mudžahida i dr. Neki smatraju da se odnosi na Tevrat i Indžil. Prema tome, značenje ajeta bilo bi – načinite jednu suru iz sličnih objavljenih knjiga, jer i one potvrđuju Kur’an. Neki smatraju¹⁹² da se ta zamjenica odnosi na Poslanika, s.a.v.s. Značenje bi, u tom slučaju, bilo – dovedite Vi čovjeka poput njega, tj. na njegovu “suru” sliku.

Uzvišeni kaže: “*a pozovite i božanstva vaša...*”, tj. pomoćnike i saveznike. Ferra kaže: “Božanstva vaša”. Ibn Kejsan kaže: “Postavlja se pitanje zašto se u ovom ajetu koristi termin شهيد – *šehid* (svjedok), čija je uloga da nešto posvjedoči ili da obavijesti o nečemu što je vidio. U ovom se ajetu od svjedoka traži da načine jednu suru. Odgovor je da ovaj ajet znači – pozovite u pomoć sve vaše učenjake neka čuju to što ste načinili. Na taj će način pobijanje njihovih argumenata biti efikasnije i cjelovitije.

Ovo je suština Mudžahidova mišljenja. On ajet “*a pozovite i božanstva vaša*” tumači – pozovite ljude koji će vam svjedočiti, tj. one koji će

biti svjedoci da ne priznajte Kur’an. Riječi Uzvišenog: “*osim Allaha...*” znače – pored Njega. U osnovi, riječ *dune* (مِنْ دُونِ اللَّهِ) predstavlja suprotnost riječi *iznad*. Arapi ovu riječ koriste kada žele reći da je nešto bliže od nečega drugog.

Uzvišeni kaže: “*ako istinu govorite*”, tj. da možete sastaviti nešto slično Kur’anu. Na drugom mjestu navodi se njihova tvrdnja: “*Da hoćemo, i mi bismo tako nešto rekli.*” (El-Enfal, 31)

﴿فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾

“*Pa ako ne učinite, a nećete učiniti, onda se čuvajte vatre za nevjernike pripremljene, čije će gorivo biti ljudi i kamenje.*” (El-Bekara, 23)

Uzvišeni kaže: “*Pa ako ne učinite*”, tj. u prošlosti, “*a nećete učiniti*”, tj. u budućnosti. Prema ovome, potpuno je ispravno napraviti pauzu (stanku) nakon segmenta “*ako istinu govorite.*” Jedna grupa mufessira zagovara drugačije tumačenje ovih ajeta. “Pozovite pomagače vaše, osim Allaha, ako istinu govorite, a nećete to učiniti. Ako ne učinite, onda se čuvajte vatre...” Prema ovom tumačenju, pauza nakon riječi “*ako istinu govorite*” nije potpuna.

Tvrdnja “*a nećete učiniti*” ima za cilj stimulirati ih i motivirati da ulože krajnje napore, da bi njihov neuspjeh nakon toga bio potpuniji. Ovo spada

¹⁹² Ovo mišljenje nije utemeljeno.

u događaje koje je Kur'an predvidio. Ibn Kejsan kaže: "Riječi '*a nećete učiniti*' potvrđuju da je Kur'an istina i da nisu ispravne njihove tvrdnje da je to laž, izmišljotina, magija, poezija ili pripovijesti naroda prijašnjih. Oni smatraju da nešto znaju, a nisu sposobni smisliti ništa slično Kur'anu."

Riječi Uzvišenog "*onda se čuvajte vatre*" odgovor su na uvjet "*pa ako ne učinite*." Dakle, čuvajte se vatre tako što ćete slušati Poslanika, s.a.v.s., i pokoravati se Allahu, dž.š.

Riječ *وُكُودٌ* – *vukud*, s *dammom*, znači – gorivo, a s *fethom* (*وُكُودٌ* – *ve-kud*) znači – izgaranje. Riječ *ljudi* obuhvata sve, a u ovom slučaju odnosi se na one koji su osuđeni da budu gorivo za vatru, neka nas Allah od nje sačuva. *Kamenje* – crni sumpor. Ibn Meš'ud i Ferra smatraju da je smisao ovog pojma ograničen na ovu vrstu kamenja zato što crni sumpor ima pet izuzetnih svojstava – zapaljiv je, ima ružan miris, oslobađa mnogo dima, jako se lijepi za tijelo i dugo održava vrelinu. Ovaj ajet ("*čije će gorivo biti ljudi i kamenje*") ne znači da u vatri neće gorjeti i drugi. Na drugim mjestima navodi se da će i džini i šejtani gorjeti u vatri. Neki smatraju da se riječ *kamenje* odnosi na kipove, na osnovu ajeta: "*I vi, i oni kojima se, pored Allaha, klanjate – bit ćete gorivo u Džehennemu*" (El-Enbija', 98) Prema tome, kamenje i ljudi bit će gorivo u vatri. Time je uvećan značaj vatre, budući da ona prži i kamenje, osim ljudi. Međutim, iz prvog tumačenja

proizlazi da će ljudi biti kažnjeni i vatrom i kamenjem. U Poslanikovu, s.a.v.s., hadisu navodi se:

"Sve što uznemirava (svako ko uznemirava) bit će u vatri."¹⁹³ Ovo se može protumačiti na dva načina: prvi, svakoga ko bude uznemiravao ljude na ovom svijetu Allah će kazniti vatrom na ahiretu; drugi, sve što je na ovom svijetu uznemiravalo ljude – zvijeri, paraziti i dr., i u vatri će ih uznemiravati. Neki komentatori Kur'ana smatraju da je ova vatra pomiješana s kamenjem pripremljena naročito za nevjernike, a Allah najbolje zna.

Muslim bilježi predanje Abbasa ibn Abdulmuttaliba koji kaže: "Allahov Poslaniče, Ebu Talib te je štitio i pomagao. Hoće li mu to biti od pomoći?" "Hoće", odgovori Poslanik, "našao sam ga u grotlu vatre, pa sam ga izveo u plicak"¹⁹⁴ U drugom predanju navodi se: "Da nije mene, bio bi u najdubljem ponoru Džehennema."

Uzvišeni kaže: "*za nevjernike pripremljene*." Doslovno uzevši, čini se da ajet znači da niko osim nevjernika neće ući u Vatru, ali nije tako. Postoje brojni argumenti koji govore o grešnicima i onima koji će biti spašeni iz Džehennema Poslanikovim, s.a.v.s., šefaatom. Ovaj

¹⁹³ Ovo je neobično predanje. Nismo ga pronašli u referentnoj literaturi.

¹⁹⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ahmed.

ajet ukazuje na ispravan stav uleme da Džehennem postoji i da je (već) stvoren. S druge strane, novotari tvrde da još nije stvoren. Ovaj stav prihvata Kadi Munzir ibn Seid el-Belluti el-Endelusi. Muslim navodi predanje Ebu Hurejre, r.a.:

“Dok smo bili s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., čuo se neki pad, pa je Poslanik, s.a.v.s., upitao: ‘Znate li šta je ono?’ Odgovorili smo: ‘Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju.’ Rekao je: ‘To je kamen koji je bačen u Džehennem prije sedamdeset godina i on je kroz vatru padao sve dosad dok nije dopro do njegovog dna.’”¹⁹⁵

Buhari navodi predanje Ebu Hurejre u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Prepirali su se Džennet i Džehennem, pa je Džehennem rekao: ‘Odlikovan sam oholima i silnicima.’ Džennet je rekao: ‘A šta je meni?! U mene će ući samo nemoćni, poniženi i siromašni.’ Potom je Allah, dž.š., rekao Džennetu: ‘Ti si samo Moja milost. Tobom se Ja smilujem kome hoću od Svojih robova.’ A Džehennemu je rekao: ‘Ti si samo Moja kazna. Tobom Ja kažnjavam koga hoću od Svojih robova. Svako od vas ima one kojima će biti napunjen.’”¹⁹⁶ Dokaz da je Džehennem stvoren jeste to što ga je Poslanik, s.a.v.s., vidio dok je klanjao namaz povodom pomračenja.

Vidio ga je na Israu, kada je ušao u Džennet. Stoga suprotno mišljenje nije utemeljeno.

﴿وَنَشَرُّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رَزَقُوا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

“A one koji vjeruju i dobra djela čine obraduj dženetskim baščama kroz koje će rijeke teći; svaki put kada im se iz njih da kakav plod, oni će reći: ‘Ovo smo i prije jeli’, – a bit će im davani samo njima slični. U njima će čiste žene imati, i u njima će vječno boraviti.” (El-Bekara, 25)

Riječi Uzvišenog: “A one koji vjeruju... obraduj...” sadrže tri pitanja:

1. Nakon što je navedena kazna za nevjernike, spomenuta je i nagrada za vjernike. Riječ بَشَّرَ (*beššere* – *obradovati*) izvedena je iz riječi *bešeretun* – koža, zato što se radost (promjena raspoloženja) obično manifestira na koži. Ovaj se izraz najčešće koristi u kontekstu sreće, mada se ponekad koristi i kada se najavljuje nešto loše: ﴿فَبَشَّرْنَاهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ – “...navijesti (im) bolnu patnju.” (Alu Imran, 21; Et-Tevba, 34; El-Inšikak, 24)

2. Kada neki punoljetan čovjek, naprimjer, kaže: “Rob koji me obrađuje time i time, slobodan je” i zatim sazna tu vijest od jednog ili više robova, dužan je osloboditi samo prvog. Ulema je saglasna o tom pitanju.

¹⁹⁵ Hadis bilježe Buhari u *Sabihu* i Ahmed.

¹⁹⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sabihima*, Tirmizi i Ahmed.

Međutim, razilaze se u slučaju da je upotrijebljen izraz “obavijestiti”, naprimjer: “Rob koji me obavijesti o tome i tome, slobodan je...” Da li je slobodan svako ko donese tu vijest? Pristalice imama Šafije smatraju da jeste, zato što je svako donio vijest. Malikijski pravnici smatra da ipak nije slobodan, zato što je gazda mislio na blagovijest, a to važi samo za prvog izvjestioca. To je utemeljeno na običaju i mora se tako tumačiti. Muhammed ibn Hasan pravi razliku između izraza “obavijestiti” i “ispričati.” Ako čovjek kaže: “Svaki rob koji obavijesti o tome, slobodan je”, pa se nakon toga desi da ga rob obavijesti pismom, riječima ili putem posrednika, time je stekao slobodu, zato što je dostavio vijest. Ako mu istu vijest donese još neki rob, i taj će biti slobodan, jer je gospodar rekao: “Svaki rob koji me obavijesti, slobodan je.” Kada bi mu svi robovi donijeli tu vijest, svi bi bili slobodni. Ukoliko je pri zaklinjanju mislio na usmeno izvješće, onda će pravo na slobodu imati samo oni koji su mu tu vijest saopćili usmenim putem. Ako je u zakletvi rečeno: “Svaki rob koji mi ispriča...”, to će važiti samo za usmeno obraćanje.

3. Riječi Uzvišenog: “*i dobra djela čine*” pobijaju tvrdnju da vjerovanje podrazumijeva i djela. Da je tako, dobra djela ne bi naknadno bila spominjana. Džennet se dostiže vjerom i dobrim djelima. Neki učenjaci kažu da se Džennet stječe

vjerom, a stepeni dobrim djelima. Allah najbolje zna.

Uzvišeni kaže: “*dženetskim...*” Džennet znači bašča. Sam korijen riječi *dženne* (جَنَّ) znači – skrivati. Džennet je tako nazvan zato što skriva onoga ko se nalazi u njemu. Iz istog korijena izvode se i riječi *štit* (مَجْن), *embrion* (جَيْن) i *džinn* (جِن).

Uzvišeni kaže: “*kroz koje...*”, tj. kroz čije drveće. Spominjanje drveća je izostavljeno zato što se podrazumijeva.

Uzvišeni kaže: “*rijeke teći*”, tj. voda rijekā. Tok je metaforički pripisan rijeci, premda je voda ta koja teče. Sličan primjer nalazimo u ajetu: “*Pitaj grad...*”, tj. pitaj stanovnike grada.

Riječ *nehr* – rijeka (نَهْر) izvedena je iz glagola أَثَر – proširiti.

U tom smislu glagol je upotrijebljen u hadisu: “Ono što prolijeva krv, a na tome je spomenuto Allahovo ime, jedi...”¹⁹⁷

Jedno predanje govori da džennetske rijeke ne teku u koritima, već po površini, a stanovnici će ih moći usmjeravati kamo žele. Nakon riječi أَثَر može se napraviti pauza u učenju, ali ne potpuna, zato što se tema o Džennetu nastavlja – “*svaki put kada im se iz njih da kakav plod...*”

“*Ovo smo i prije jeli*”, tj. na dunjaluku. Postoje dva načina tumačenja

¹⁹⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža i Ahmed, od Rafia ibn Hudejdža, r.a.

ovog segmenta: prvi, ovim tvrde da im je to obećano na ovom svijetu; drugi, ovo smo jeli na dunjaluku, zato što će džennetsko voće imati sličnu boju, ali drugačiji okus. Prema drugom tumačenju, ove riječi znače – ranije u Džennetu, zato što će opskrba redovno dolaziti. Ujutro će dobijati voće, a kad dođe vrijeme za večernji obrok, reći će: “Ovo smo i ranije (tj. ujutro) jeli.” Boja će biti slična, a kada osjete okus, uvidjet će da se ne radi o istoj hrani.

“...a bit će im davani samo njima slični”, tj. slični po izgledu, a različitog okusa. Ovako ove riječi tumače Ibn Abbas, Mudžahid, Hasan i drugi. Ikrima kaže: “Nalikuje na dunjalučko voće, ali se (ipak) razlikuje u većini svojstava.” Ibn Abbas kaže da je ovo izraz čuđenja i da na dunjaluku ne postoji ništa što će biti u Džennetu, osim naziva... Svi će biti zapanjeni ljepotom i veličinom voća. Katada ovaj ajet tumači: “Dobro i bez mahane”, kao što je rečeno u ajetu: “*Knjigu sličnu po smislu*” (Zumer, 23) – nije poput ovosvjetskog voća kod kojeg postoje velike razlike u kvalitetu.

“*U njima će čiste žene imati.*” Ova čistoća odnosi se na menstruaciju, pljuvačku i druge ljudske izlučevine. Abdurrezzak navodi Mudžahidovo tumačenje ovog ajeta: “‘Čiste’ znači – one koje ne vrše ni malu ni veliku potrebu, ne rađaju, neće imati menstruaciju niti iscjedak, niti će pljuvati.” Pitanja o stanju dženetlija

i opis Dženneta naveo sam u knjizi *Tezkira*.

“...u njima će vječno boraviti.”

Ovdje se misli na istinsku, neograničenu vječnost.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ﴾

“Allah se ne ustručava da za primjer navede mušicu ili nešto sićušnije od nje; oni koji vjeruju – ta oni znaju da je to Istina od Gospodara njihova; a oni koji ne vjeruju – govore: ‘Šta to Allah hoće s ovim primjerom?’ Time On mnoge u zabludi ostavlja, a mnogima na Pravi put ukazuje; ali, u zabludi ostavlja samo velike grešnike.” (El-Bekara, 27)

“Allah se ne ustručava da za primjer navede...” Ibn Abbas kaže: “Nakon što je Allah naveo dva primjera munaficima (‘Slični su onima koji potpale vatru...’ i ‘Ili, oni su nalik na one koji za vrijeme silnog pljuskas s neba...’), oni su kazali: ‘Allah je uzvišeniji od toga da navodi primjere...’ Tada je Allah objavio ovaj ajet.” Ata navodi Ibn Abbasovo tumačenje: “Kada je Allah opisao idolopokloničke bogove – *A ako bi mušica nešto ugrabila, oni to ne bi mogli od nje izbaviti...*’, ističući njihovu nemoć, koja je poput paučine, oni su se iščuđavali: ‘Jeste li vidjeli kako Allah u onome što

objavljuje Muhammedu spominje mušicu i pauka?!” Tada je objavljen ovaj ajet.” Hasan i Katada kažu: “Kada je Allah mušricima za primjer naveo mušicu i pauka, jevreji su podrugljivo rekli: ‘Ovo ne nalikuje Božijim riječima.’ Tim je povodom objavljen ovaj ajet.”

Komentatori Kur’ana razilaze se oko riječi “ustručava” (يَسْتَحْيِي – stidi) u ovom ajetu. Neki smatraju da to znači – ne plaši. Ovo mišljenje zagovara Taberi. U ajetu “i ljudi si se bojao, a preče je da se Allaha bojiš...” (El-Ahzab, 37), riječ “bojati” znači – stidjeti se. Postoje i druga tumačenja ove riječi – ne ustručava, ne napušta. U osnovi, riječ اِسْتَحْيَاء znači – stezanje i odustajanje od nečega iz straha od neželjenih posljedica. To je nezamislivo kada je u pitanju Allah, dž.š. U Muslimovu *Sabihu* navodi se predanje Ummu Seleme, r.a.:

“Ummu Sulejm, r.a., došla je Poslaniku, s.a.v.s., i rekla: ‘Doista se Allah ne stidi istine’”, u smislu – ne preporučuje da se čovjek stidi ili usteže kada treba govoriti istinu.

Uzvišeni kaže: “Time On mnoge u zabludi ostavlja, a mnogima na Pravi put ukazuje...” Prema jednom mišljenju, ovo su riječi nevjernika. Dakle, šta Allah, dž.š., želi ovim primjerom koji ljude razdvaja na one koji su u zabludi i one koji su na Pravom putu. Prema drugom mišljenju, koje smatram ispravnim, ovo je Allahov, dž.š., govor, zato što oni priznaju da uputa od Njega dolazi. Prema ovom

mišljenju, smisao ajeta je sljedeći: “Reci – Allah time mnoge u zabludi ostavlja, a mnogima na Pravi put ukazuje, tj. upućuje i napušta. Ovim se pobija prethodno spomenuti stav mu’tezila da Allah, dž.š., ne stvara zabludu niti uputu. Oni glagol *ostaviti u zabludi* (ضَلَّ) tumače kao – naziva zabludjelim, kao što se iz riječi *fasik* može izvesti glagol فَسَقَ koji znači – nazvati (proglasiti) *fasikom*. Prema njihovu mišljenju, Allah, dž.š., ne ostavlja u zabludi nikoga. Ipak, ovo je mišljenje suprotno općeprihvaćenom stavu mufessira i nema utemeljenja u jeziku. Glagol ضَلَّ ne nosi značenje – nazvati (proglasiti) zabludjelim. Ovaj izraz, prema mufessirima, znači – ostaviti u zabludi, da bi ih kaznio zbog njihova nevjerovanja.

Kada je riječ o segmentu “ali, u zabludi ostavlja samo velike grešnike”, to su bez dvojbe Allahove, dž.š., riječi. Dakle, Allah time u zabludi ostavlja samo velike grešnike, jer je u Njegovu znanju zapisano da oni ne mogu prihvatiti uputu. Nevf el-Bikal¹⁹⁸ kaže: “Uzejr je u molitvi Gospodaru rekao: ‘Svemoguć Bože, stvorio si ljude i upućuješ one koje želiš, a u zabludi ostavljaš one koje želiš.’ Potom je uslijedio odgovor: ‘Uzejre, okani se toga, ili ćeš biti lišen poslanstva. Ja nikome ne odgovaram za ono što radim, a oni će

¹⁹⁸ Nevf ibn Fudala, sin žene Ka’ba el-Ahbara, tabiin koji citira predanja iz drevnih knjiga.

odgovarati.” Riječ *zabluda* (ضلالة – *dalalet*) u arapskom jeziku znači – nestanak, propast. U tom smislu je ajet: ﴿أَيَّدَا صَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ﴾ – “Zar ćemo, kad nestanemo pod zemljom...” (Es-Sedžda, 10) O tome je bilo riječi kod tumačenja El-Fatihe. Riječ *fisk* (osnova riječi *fasik* – grešnik) znači – izlazak iz nečega. Miš se naziva *fuvejsika*, zato što izlazi iz rupe. U hadisu se navodi:

“Pet vrsta životinja dozvoljeno je ubiti i u Haremu i izvan njega: zmiju, gavrana (crno-bijeloga), miša, bijesnoga psa i orla.”¹⁹⁹ Hadis od Poslanika, s.a.v.s., prenosi Aiša, a bilježi ga Muslim. U jednom predanju navodi se akrep (šorpion) umjesto zmije. Ovih pet životinja okarakterizirano je kao “fasik” zato što su opasne po ljude, što će opširnije biti objašnjeno u ovoj knjizi. Ovaj glagol znači – ogriješiti se, kao što je slučaj u ajetu: ﴿فَقَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ﴾ – “i zato se ogriješio o zapovijest Gospodara svoga” (El-Kehf, 50)

U šerijatskoj terminologiji, *fisk* znači kršenje Allahovih, dž.š., naredbi. To se odnosi na kršenje naredbi izlaskom iz vjere ili kršenje naredbi činjenjem grijeha.

﴿الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ

يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

“koji krše već čvrsto prihvaćenu obavezu prema Allahu i prekidaju ono što je Allah naredio da se održava, i prave nered na Zemlji; oni će nastradati.” (El-Bekara, 27)

Ovaj ajet sadrži sedam pitanja:

1. Odnosna zamjenica ﴿الَّذِينَ﴾ – koji može imati ulogu pridjeva riječi ﴿الْفَاسِقِينَ﴾ – grešnici, a može se smatrati predikatom nove rečenice: “Oni su ti koji krše...”, o čemu je prethodno bilo riječi.

2. Uzvišeni kaže: ﴿يَنْقُضُونَ﴾ – “... krše...” Kršiti (rušiti ili prekidati) se može neka građevina, veza ili ugovor. Postoji više mišljenja o prirodi ove “čvrsto prihvaćene obaveze”: a) to je zavjet koji je Allah, dž.š., uzeo od ljudi kada ih je izveo iz Ademove kičme; b) to je Allahova, dž.š., oporuka stvorenjima da čine ono što im naređuje, a da se klone onoga što im zabranjuje u Svojim knjigama i posredstvom poslanikā. Kršenje je, ustvari, nepoštovanje tih naredbi; c) očiglednost manifestacija Njegove jedinosti na nebesima i na Zemlji, kao i ostale stvorene stvari imaju snagu “prihvaćene obaveze” (ugovora). Kršenje tog ugovora jeste neprimjećivanje tih manifestacija; d) ovdje se misli na naredbu onih kojima je data knjiga da objelodane poslanstvo Muhammeda, s.a.v.s., i da ne kriju ono što znaju. Prema

¹⁹⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Nesai, Tirmizi, Ahmed i Malik od Aiše, r.a.

ovom mišljenju, ajet se odnosi na sljedbenike Knjige; e) Ebu Ishak ez-Zedždžadž smatra da se ovdje radi o zavjetu koji je Uzvišeni uzeo od poslanikā i njihovih sljedbenika, da ne smiju zaniijekati Poslanika, s.a.v.s. Ovo potvrđuje ajet: *“Allah je od svakog vjerovjesnika kome je Knjigu objavio i znanje dao – obavezu uzeo: ‘Kad vam, poslije, dođe poslanik koji će potvrditi da je istina ono što imate, hoćete li mu sigurno povjerovati i sigurno ga pomagati? Da li pristajete i prihvatate da se na to Meni obavežete?’...”* (Alu Imran, 81)

Prema svemu ovome, kontekst ukazuje na to da se ajet odnosi na nevjernike. Ovih pet mišljenja mogu se rezimirati u drugom mišljenju.

3. Uzvišeni kaže: ﴿مَنْ بَعْدَ مِيثَاقِهِ﴾ – *“već čvrsto prihvaćenu (obavezu)...”* Ovdje se radi o obavezi potvrđenoj zakletvom.

4. Uzvišeni kaže: ﴿وَيَقْطَعُونَ﴾ – *“i prekidaju...”* Glagol *kidati* ima jasno značenje.

5. Riječi Uzvišenog: ﴿مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ﴾ – *“ono što je Allah naredio da se održava...”* mogu se tumačiti – da se ne održava ili – iz bojazni da se održava... Različita su mišljenja o tome šta se to *održava (spaja)*. Neki kažu da treba spajati riječi s djelima. Do kidanja dolazi kada se jedno govori, a drugo radi. Drugi kažu da se treba održavati vjerovanje u sve poslanike, i ne smiju se neki negirati, a drugi potvrđivati. Neki smatraju da se ovdje misli na kontinuitet

Allahove, dž.š., vjere i ibadeta na Zemlji, potom poštovanja Njegovih zakona i zabrana. Ovaj ajet odnosi se na sve ono što je Allah naredio da se održava, prema mišljenju većine uleme, a rodbinske veze dio su toga.

6. Uzvišeni kaže: ﴿وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ﴾ – *“i prave nered na Zemlji”*, tj. obožavaju nekog drugog mimo Allaha i nepravедno postupaju, slijedeći svoje strasti. To je vrhunac nereda.

﴿أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ – *“oni će nastradati.”* Nastradao (خاسر – *hasir*) je onaj ko je izgubio mogućnost uspjeha i pobjede. Ovaj izraz koristi se za zakidanje na vagi i sl. Na Sudnjem danu nastradao je i propao onaj ko bude lišen mjesta u Džennetu.

7. U ovom je ajetu propisano poštovanje bilo kojeg ugovora ili zavjeta kojim se čovjek obaveže. Nije dozvoljeno kršiti dogovor postignut s muslimanom ili nekim drugim. Uzvišeni to osuđuje. On kaže: *“Is-punjavajte obaveze!”* (El-Ma’ida, 1), a svome Poslaniku, s.a.v.s., kaže: *“Čim primijetiš vjerolomstvo nekog plemena, i ti njemu isto tako otkaži ugovor.”* (El-Enfal, 57) Zabranio mu je vjerolomstvo, tj. kršenje ugovora. O tome će biti više riječi u odgovarajućoj temi.

﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾

“Kako možete da ne vjerujete u Allaha, vi koji ste bili ništa, pa vam je

On život dao; On će, zatim, učiniti i da pomrete i poslije će vas oživjeti, a onda ćete se Njemu vratiti." (El-Bekara, 28)

"Kako" je upitna čestica koja u ovom slučaju ima i dodatni smisao čuđenja. Dakle, ovim se ljudima treba čuditi što ne vjeruju uprkos argumentima koji su im predloženi.

Postavlja se pitanje kako je moguće da se ovo odnosi na sljedbenike Knjige koji ne niče Boga? Odgovor stoji u prethodnom tekstu – budući da nisu povjerovali u Muhammedovo poslanstvo i prihvatili njegovo učenje, time su pripisali Bogu sudruga. Oni ne vjeruju da Kur'an potječe od Allaha, dž.š. Onaj ko tvrdi da je Kur'an ljudsko djelo, taj je počinio širk i prekršio ugovor. Prema drugom tumačenju, "kako" je upitna čestica čiji je cilj intenzifikacija i pokuda. Dakle, kako možete nijekati Njegove blagodati i svemoć?! Vasiti kaže: "Ove riječi predstavljaju pokudu najvišeg stepena. Jer, neživi i nepokretni predmeti ne negiraju svog stvoritelja. To može učiniti samo duhovno biće."

Uzvišeni kaže: "...pa vam je On život dao; On će, zatim, učiniti i da pomrete..." Nakon riječi "život dao" slijedi potpuna pauza, prema Ebu Hatimu. "I poslije će vas oživjeti" – komentatori se razilaze o pitanju ovih dviju smrti i dvaju proživljenja. Koliko puta će čovjek biti usmrćen i oživljen? Ibn Abbas i Ibn Mes'ud daju sljedeće tumačenje: "Bili ste

mrtvi i nepostojeći prije nego što ste stvoreni, a potom vas je oživio, tj. stvorio. Na kraju životnog vijeka bit ćete usmrćeni i ponovno proživljeni na Sudnjem danu." Ibn Atijja kaže: "Ovo je pravi smisao ajeta. Nevjernici od toga ne mogu pobjeći, zato što su i sami svjedoci rađanja i nastanka života iz ništavila. A kada se pomire s činjenicom da su bili mrtvi i nepostojeći i da su potom oživljeni na ovom svijetu, a potom (ponovo) usmrćeni, bit će to snažan nagovještaj da će se desiti i drugo oživljenje. Tada će biti jasno da njihovo nijekanje nema argumenata." Drugi učenjaci kažu: "Boravak u kaburu se, prema ovom tumačenju, tretira kao dunjalučki život." Neki smatraju da se taj period ne računa, kao što se ne računa privremeni prekid životnih funkcija na dunjaluku. Postoje i druga tumačenja ovog ajeta: "Bili ste mrtvi u Ademovim leđima, a potom vas je izveo u vidu sjemenke. Nakon toga će vas usmrtiti i ponovo oživjeti; 'vi koji ste bili ništa', tj. ugrušak u kičmama muškaraca i maternicama žena. Nakon što vas izvede iz maternica, ponovo će vas usmrtiti. U grobu će vas oživjeti radi ispitivanja i ponovo usmrtiti. Kada vas sljedeći put proživi, to će biti zauvijek."

Prema ovom tumačenju, postoje tri smrti i tri proživljenja. A ako se u obzir uzmu i svjedočenja duša (prije rođenja), tada se dobijaju četiri smrti i isto toliko proživljenja. Postoji

mišljenje da je Allah, dž.š., stvorio ljude prije Adema, u vidu praha. Prema tome, bit će pet proživljenja i smrti. Po šesti put će umrijeti nepokorni pripadnici Muhammedova, s.a.v.s., ummeta, pri ulasku u Vatru. O tome govori hadis Ebu Seida el-Hudrija.²⁰⁰ Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže:

“Što se pak tiče stanovnika Vatre, oni u njoj niti umiru niti žive. Međutim, one od vas koji će u nju ući zbog grijeha svojih, Allah će usmrtiti u njoj i tek kad se ugljenišu bit će im dopušteno da se za njih zauzima. Tada će biti dovođeni grupa po grupa i ubacivani u dženetske rijeke i bit će kazano: ‘O stanovnici Dženneta, lijevajte vodu po njima’, i oni će niti cati poput klica u nanosu bujice.” Neki je čovjek primijetio: “Kao da je Poslanik, s.a.v.s., boravio u pustinji.” Hadis bilježi Muslim.

Glagol *usmrtiti* u ovom hadisu dodatno je pojačan infinitivom, što ukazuje na to da se radi o stvarnoj smrti, koja za njih predstavlja čišćenje. Neki smatraju da to nije prava smrt, već neka vrsta anestezije da ne bi osjećali bol u vatri. Prvo je mišljenje ispravnije. Gramatičari su saglasni da glagol pojačan infinitivom u arapskom jeziku ne može imati metaforičko značenje. Sličan primjer nalazimo u ajetu: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى﴾ – “A Allah je sigurno s Musaom

razgovarao” (En-Nisa’, 164), čiji komentar slijedi, ako Allah da. Neki daju i sljedeće tumačenje ovog ajeta: “Bili ste umrtvljeni apatijom, pa vas je oživio i počastio ovom vjerom i Poslanikom koji vam je došao. Potom ćete umrijeti, umrijet će i spomen na vas, a kasnije ćete biti oživljeni na Sudnjem danu.”

Uzvišeni kaže: “*a onda ćete se Njemu vratiti*”, tj. čeka vas Njegova kazna zbog nevjerovanja. Neki ovo tumače kao – vratit ćete se životu i ispitu, kao što se navodi u ajetu: “*Onako kako smo prvi put iz ničega stvorili, tako ćemo ponovo iz ništa stvoriti.*” (El-Enbija’, 104) Povratak je kao novi početak.

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

“On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio, zatim je Svoju volju prema nebu usmjerio i kao sedam nebesa ga uredio; On sve zna.” (El-Bekara, 29)

Segment “On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio” sadrži deset pitanja:

1. Glagol *stvoriti* znači izumjeti i kreirati iz ničega. I ljudske tvorevine mogu se nazvati “stvaranjem”, kao što je navedeno u stihu:

*Onome ko izmišlja kada govori
ja ništa zaista ne mogu.*

O ovom smo značenju već govorili. Prema drugim tumačenjima, ovaj

²⁰⁰ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ibn Madža, Ahmed i Darimi.

ajet znači: "Sve što postoji stavljeno vam je na uživanje i raspolaganje; to je dokaz (Allahove) jedinosti i povod za razmišljanje."

Ovo je tumačenje ispravno i ono će biti dodatno objašnjeno. Ipak, moguće je da se ajet odnosi na sve stvari koje su ljudima potrebne.

2. Šerijatski pravnici ovaj ajet uzimaju kao osnovu za pravilo da je sve što koristimo dozvoljeno ukoliko ne postoji argument za zabranu. Uzvišeni kaže: *"I daje vam da se koristite onim što je na nebesima i onim što je na Zemlji, sve je od Njega."* (El-Džasija, 13) Ovo podupiru tvrdnjom da lijepa jela postoje zbog određene svrhe i da nisu stvorena uzalud. Ona moraju imati neki smisao. Allah, dž.š., nije ih stvorio zbog Sebe, jer je on neovisan od svega. Prema tome, te su blagodati zbog nas stvorene, da bismo u njima uživali ili njima bili iskušani. U oba slučaja potrebno ih je kušati i stoga one moraju biti dozvoljene. Ovaj stav nije ispravan. Naime, uzaludnost nije neminovni slijed stvaranja neke stvari koja nama nije dozvoljena. One su stvorene na taj način zato što (Uzvišeni) nije obavezan stvarati nešto što će nama biti od koristi. On je Taj Koji propisuje obaveze. Isto tako, ne prihvaćamo da se neke koristi mogu realizirati samo kroz kušanje. Okus nečega može se osjetiti i na drugi način, kao što je poznato kod prirodnjaka. Da je ovaj stav pogrešan ukazuje i činjenica da se ono što izaziva smrt

ne smije kušati. Zagovarači drugog mišljenja pristupaju ovom problemu s rezervom. Svaki postupak koji ne možemo ocijeniti kao lijep ili ružan može biti sam po sebi lijep. Ukoliko pokazatelj ne postoji, onda se mora zauzeti rezerviran stav prema tom postupku sve dok se ne pojavi vjerski propis. Ova tri mišljenja pripadaju mu'tezijama. Šejh Ebul-Hasen²⁰¹ i njegove pristalice, kao i većina malikija i Sajrefi²⁰² smatraju da se ovakvim problemima treba pristupiti s rezervom. To znači da se u tom trenutku ne donosi sud o njima, već da propis može donijeti samo Šerijat. Razum ne može donijeti propis o zabrani ili dozvoljenosti. On samo može spoznati kvalitet stvari. Ibn Atijja kaže: "Ibn Furek²⁰³ prenosi da je Ibn es-Saig²⁰⁴ rekao: 'Razum nije ostavljen bez prenesenog (predanja). Svaka pojava definirana je određenim predanjem na direktan, indirektan ili kontekstualan način.'

²⁰¹ Misli se na Ebul-Hasena el-Eš'arija, osnivača eš'arijske škole.

²⁰² Imam, šafijski pravnik i metodolog Muhammed ibn Abdullah el-Bagdadi. Umro 330. h. g.

²⁰³ Imam Ebu Bekr Muhammed ibn Hasen ibn Furek, teolog, metodolog, književnik i lingvist iz Asfahana. Umro 406. h. g.

²⁰⁴ Imam Jahja ibn Ali el-Kureši ed-Dimiški, sudija iz Damaska, poznat pod nadimkom Ibn es-Saig. Znanje iz fikha (islamskog prava) stekao je pred učenjakom Šašijem. Rođen je 443, a umro 534. h. g.

On nastavlja: 'Zato se treba oslanjati na to (predanja), a ne razmišljati o zabranjenosti, dozvoljenosti ili rezerviranosti prema nečemu.'

3. Ispravno je da se segment "*On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio*" odnosi na uzimanje pouke (*ibret*). Na to ukazuju primjeri navedeni u tekstu koji prethodi i slijedi: oživljenje, usmrćivanje, stvaranje, usmjerenje ka nebu i uređenje neba... Dakle, Onaj Koji vas je oživio i stvorio i Koji je stvorio nebesa i Zemlju, svakako je moćan da to iznova učini.

Ako se postavi pitanje da konstrukcija "*za vas*" služi za korištenje, odgovaramo da i to korištenje ima za svrhu uzimanje pouke. A ako se postavi pitanje kakva je pouka u škorpionjama i zmijama, odgovaramo: "Te štetočine opominju čovjeka na kazne koje je Uzvišeni pripremio nevjernicima u Džehennemu i zbog toga njihova vjera postaje čvršća. To je najbolja pouka." Ibnul-Arebi kaže: "Iz informiranja o toj moći ne proizlazi zabrana, dozvola ili rezerviranost prema nečemu. Ovaj ajet naveden je kao argument i podsjetnik na Njegovu jedinstvo."

Prema nekim komentatorima, ajet "*On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio*" opominje zato da biste mu bili pokorni, a ne da biste to koristili u zabranjene svrhe. Ebu Osman kaže: "Sve na Zemlji tebi je potčinjeno da bi spoznao Njegovu bezgraničnu darežljivost i da bi uz pomoć tih blagodat stekao nagradu

na budućem svijetu. Nemoj posmatrati brojnost Njegovih blagodat mjereći ih sa tvojim djelima... On ti je pružio veliku blagodat prije nego što si učinio ijedno djelo – a to je tevhid (Božija jedinstvo)."

4. Zejd ibn Eslem navodi predanje Omera ibn Hattaba, r.a., u kojem kaže da je neki čovjek došao tražiti pomoć od Božijeg Poslanika, s.a.v.s. On mu reče: "Nemam ništa, ali uzmi što želiš u moje ime. Kada budem u mogućnosti, ja ću to vratiti." Omer mu reče: "Allah te ne obavezuje nečim što ne možeš!" Poslaniku ta primjedba ne bijaše draga. Jedan ensarija ustade i reče: "O Božiji Poslaniče, udijeli i nemoj se bojati da će ti Gospodar 'Arša umanjiti." Poslanik se na to osmijehnu i radost mu ozari lice. "Ovome ja pozivam", reče.²⁰⁵ Maliki je, Allah im se smilovao, kažu: "Strah od oskudice znak je lošeg mišljenja prema Allahu, zato što je Uzvišeni stvorio Zemlju i sve što je na njoj za Ademove potomke." U Objavi se kaže: "*On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio*" (El-Bekara, 29); "*I daje vam da se koristite onim što je na nebesima i onim što je na Zemlji,*

²⁰⁵ Hadis bilježi Tirmizi u *Šemailu* i Hakim et-Tirmizi u *Nevadiru*. Lanac prenosilaca ovog hadisa nije pouzdan zbog Hišama ibn Sa'da koji je slab prema navodima nekoliko učenjaka. Međutim, o ovoj temi postoje uporedna predanja koja podižu stepen vjerodostojnosti. Vidjeti *El-mekasidul-hasene*, 201 i Kadaijev *Šihab* s tahridžom Hamdija Selefija, 499.

sve je od Njega.” (El-Džasija, 13) Sve to podređeno je ljudskom biću da ne bi imalo opravdanja niti izgovora. Ono treba robovati Uzvišenom, zato što je stvoreno kao rob. Ako rob ima lijepo mišljenje o Allahu, neće se plašiti oskudice, zato što će mu Uzvišeni nadoknaditi. On kaže: “Što god vi udijelite, On će to nadoknaditi, On najbolje opskrbljuje” (Saba, 39); “Gospodar moj je neovisan i plemenit.” (En-Neml, 40) Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Uzvišeni Allah rekao je: ‘Moja je milost nadvladala moju srdžbu. Udjeljuj, Ja ću udijeliti tebi.’” Zatim je rekao: “Allahova je ruka puna. Ne može je isprazniti opskrbljivanje! Ona i danju i noću prosipa opskrbu.”²⁰⁶

Poslanik, s.a.v.s., također, kaže: “Svakoga dana koji osvane silaze dva meleka. Jedan kaže: ‘Gospodaru, podari onome ko udjeljuje zamjenu, a onome ko škrtari propast.’”²⁰⁷ Oni isto ovo govore i pri zalasku sun-

ca. Ovo je vjerodostojno predanje koje imami prenose. Onaj čija je duša vedra i ko je svjestan Allahova bogatstva i plemenitosti, udjeljivat će bez bojazni od oskudice. Isto se osjeća i onaj čije su strasti za ovim svijetom zamrle, koji živi uz minimalne izdatke i koji se potpuno posvetio duhovnom odgoju. Taj udjeljuje u obilju i u oskudici i ne plaši se neimaštine. Toga se plaši onaj ko je zavisao od stvari... Ako bi nešto udijelio danas, boji se da to sutra neće moći zaraditi... Zbog bojazni od onoga što će biti sutra, on ne udjeljuje. Muslim navodi predanje Esme bint Ebu Bekr kojoj je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Dijeli i nemoj brojati, da Allah ne počne tebi brojati, i nemoj biti škrt, da Allah prema tebi ne bude škrt.”²⁰⁸

Nesai bilježi da je Aiša, r.a., rekla: “Jednom mi je došao prosjak dok je Božiji Poslanik, s.a.v.s., bio kod mene. Dala sam mu nešto, potom sam zatražila da pogledam koliko sam mu dala. Božiji Poslanik, s.a.v.s., reče mi: ‘Zar moraš znati koliko nafake u tvoju kuću dolazi i odlazi?’ ‘Da’, odgovorih. On reče: ‘Polahko, Aiša, nemoj brojati, da Allah ne počne tebi brojati.’”²⁰⁹

5. Uzvišeni kaže: “...zatim je Svoju volju prema nebu usmjerio...”

²⁰⁶ Hadis je sahih, ali je sastavljen iz dva različita predanja. Prvo bilježe Muslim i Ahmed u predanju Ebu Hurejre u ovoj verziji: “Kaže Uzvišeni: ‘Moja je milost savladala Moju srdžbu...’” Ostatak hadisa bilježe: Buhari, Muslim, Tirmizi, Ibn Madža, Ahmed i Ibn Hibban, u predanju Ebu Hurejre kao *merfu* predanje (ono koje dopire do Poslanika, s.a.v.s. – Prim. prev.): “Uzvišeni kaže: ‘O čovječe, udjeljuj, Ja ću udijeliti tebi...’” Kurtubi ne navodi ovaj drugi hadis u cijelosti.

²⁰⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* od Ebu Hurejre, r.a.

²⁰⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ahmed.

²⁰⁹ Hadis bilježi Nesai u djelu *Sunenul-Kubra* i vjerodostojan je, sahih.

Vremenski prilog “*zatim*” u ovom slučaju služi za poredak naracije, a ne za poredak samih događaja. Glagol اِسْتَوَى (*istevā*) u arapskom jeziku znači – uzdignuti se nad nečim. Uzvišeni kaže: ﴿فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ﴾ – “*Pa kad se smjestiš u lađu, ti i oni koji su uz tebe...*” (El-Mu’minun, 28); ﴿لَتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ﴾ – “*...da se ledima njihovim služite...*” (Ez-Zuhurf, 13)

Pjesnik kaže:

*Doveo sam ih do vode u Fejfi,
a jemenska zvijezda
uzdigla se na nebo.*

Sporna su tumačenja ovog ajeta. Postoje tri stava o ajetima ovog tipa. Jedni kažu: “Izgovaramo ih i vjerujemo u njih bez tumačenja.” Ovo mišljenje zastupa velik broj imama. Prenosi se da je neki čovjek pitao imama Malika o ajetu الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى – “*Milostivi, Koji upravlja svemirom svim*” (Ta-Ha, 5), pa je on odgovorio: “*Istevā* nije nepoznat; forma tog postupka nije razumom dokučiva; obaveza je vjerovati u to, a pitanje o tome je novotarija. Mislim da si ti zlonamjeran!” Prema drugom mišljenju, ovaj ajet čita se i tumači prema jezičkom izrazu. Ovo je stav antropomorfista. Zastupnici trećeg mišljenja kažu da ovakve ajete treba izgovarati i tumačiti u prenesenom značenju. Ferra o ajetu “*zatim je Svoju volju prema nebu usmjerio i kao sedam nebesa ga uredio*” kaže: “Glagol *istevā* u arapskom jeziku tumači se na dva načina: u smislu

potrošiti i u smislu (*i*)*uspraviti se*. Postoji i treće značenje ove riječi – *usmjeriti se, konfrontirati se*. Upravo se na taj način tumači glagol u ovom ajetu – “*zatim je Svoju volju prema nebu usmjerio...*”, a Allah najbolje zna. Ibn Abbas ovaj glagol tumači kao *popeti se*.²¹⁰ Bejheki Ebu Bekr Ahmed ibn Ali ibn Husejn kaže: “Ispravno je glagol *isteva* u ovom ajetu tumačiti kao *usmjeriti se*, zato što je cilj stvaranje nebesa, a to ukazuje na namjeru. Ovo je moguće u kontekstu Allahovih svojstava.” Prilog “*zatim*” vezan je za stvaranje, ne za namjeru. Predanje Ibn Abbasa navodi se u *Tefsiru* Kelbija, koji nije pouzdan prenosilac. Sufjan ibn Ujejna i Ibn Kejsan o ajetu “*zatim je Svoju volju prema nebu usmjerio...*” kažu: “Usmjerio je radi stvaranja i kreacije.” To je jedno mišljenje. Prema Taberiju, ovaj glagol tumači se bez uobličavanja i bližeg opisivanja. Ebul-Ali er-Rijahi navodi da se glagol *isteva* u ovom ajetu tumači u značenju – *uzdići se*. Bejheki smatra da se ovdje misli – a Allah najbolje zna – na uzdizanje naredbe, a to je vodena para od koje je stvoreno nebo (kosmos). Neki smatraju da se uzdigao dim. Ibn Atijja kaže: “Ovo se ne podudara s kontekstom.” Neki smatraju da ovaj glagol znači *osvojiti*, kao što je to slučaj u stihu:

²¹⁰ Ovo predanje navodi Kelbi za kojeg je potvrđeno da prenosi lažna predanja od Ibn Abbasa. Stoga ono nema značaja.

*Bišr osvoji Irak
bez sablje i prolivene krvi.*

Ibn Atijja kaže: "Ovo se odnosi na ajet: *'Milostivi, koji upravlja sve-mirom svim.'* (Ta-Ha, 5)

Ferra smatra da prijedlozi "*na (meni)*" (عَني) i "*prema (meni)*" (إِليّ) imaju isto značenje. O ovome će se detaljnije govoriti u komentaru sure El-A'raf, ako Allah da. Pravilo u ovom i sličnim ajetima jeste negiranje kretanja i pomjeranja.

6. Iz ovog ajeta zaključuje se da je Uzvišeni stvorio Zemlju prije nebesa, što se potvrđuje ajetima iz sure Ha-Mim – Es-Sedžda. U suri En-Naziat kaže se: *"A šta je teže: vas ili nebo stvoriti? On ga je saznao..."* (En-Naziat, 27) nakon opisa stvaranja, kaže: *"Poslije toga je Zemlju poravnao."* (En-Naziat, 30) Prema ovome, nebo je stvoreno prije Zemlje. Uzvišeni kaže: *"Hvaljen neka je Allah, Koji je nebesa i Zemlju stvorio."* (El-En'am, 1) Katada smatra da je nebo prvo stvoreno, prema predanju Taberija. Mudžahid i drugi komentatori kažu: "Uzvišeni je isušio vodu na kojoj se nalazio Njegov Arš. Sa tog se prostora uzdigla maglina, koju je pretvorio u nebo (kosmos). Na taj način stvaranje Zemlje desilo se prije stvaranja neba. Potom je Svoju volju usmjerio ka nebu i kao sedam nebesa ga uredio. Potom je poravnao Zemlju, koja je pri samom stvaranju bila neravna."

Smatram da je Katadeovo mišljenje ispravno. Dakle, Uzvišeni je prvobitno stvorio nebesku maglinu; potom je stvorio Zemlju; potom je Svoju volju prema nebu usmjerio, dok je još maglina bilo, i uredio ga. Nakon toga je poravnao Zemlju.

U prilog činjenici da je maglina stvorena prije Zemlje Es-Suddi navodi predanje Ibn Abbasa, Ibn Mes'uda i nekih drugih ashaba²¹¹ Božijeg Poslanika, s.a.v.s., koji o ajetu: *"On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio, zatim je Svoju volju prema nebu usmjerio i kao sedam nebesa ga uredio"* kažu: "Allahov Arš je bio na vodi. On prije vode nije ništa stvorio. Kada je htio započeti stvaranje, iz vode je uzdigao maglinu. Potom se uznio nad tom maglinom i prozvaao je nebom (od glagola سَاءَ – *uznijeti* سَاءَ – *nebo*). Zatim je isušio vodu i tada se pojavila Zemlja. Nju je razdvojio na sedam nivoa u dva dana – u nedjelju i ponedjeljak. Zemlju je postavio na kita, a taj kit je slovo *nun* kojim započinje sura El-Kalem: *"Nun. Tako Mi kalema..."* (El-Kalem, 1) Kit plovi vodom, voda je na ploči, ploču nosi melek na leđima, melek stoji na stijeni, a stijena je na vjetru... Za tu stijenu Lukman kaže da ne stoji ni na nebu ni na Zemlji. Kad se kit pomjerio, Zemlja se potresla. Tada

²¹¹ Radi se o israelićanskim predanjima koja nisu utemeljena. Ne mogu se pripisati ni Ibn Mes'udu ni Ibn Abbasu, već su to predanja od sljedbenika Knjige čiju autentičnost ne možemo potvrditi.

su postavljena brda, pa su se smirila. Zato se brda diče pred Zemljom, kao što se navodi u ajetu: *“On je po Zemlji nepomična brda pobacao da vas ona ne potresa.”* (En-Nahl, 15) Brda, hrana za životinje i biljke i sve što je potrebno stvoreno je za dva dana – utorak i srijedu. O tome Uzvišeni kaže: *“Reci: ‘Zar, zaista, nećete da vjerujete u Onoga Koji je u dva vremenska razdoblja Zemlju stvorio – i još Mu druge ravnim smatrate? To je Gospodar svjetova!’ On je nepomična brda po njoj stvorio i благословljenom je učinio i proizvode njezine na njoj odredio, sve to u četiri vremenska razdoblja, – ovo je objašnjenje za one koji pitaju.”* (Fussilet, 9-10) *“zatim se nebeskim visinama uputio dok je nebo još maglina bilo.”* (Fussilet, 11) Ta je maglina nastala od ključanja vode. Tom je prilikom stvoreno jedno nebo, a potom je u razdoblju od dva dana razdijeljeno na sedam nebesa – u četvrtak i petak. Petak (ar. *džumuah* – *جمعة*) nazvan je tako zato što je u njemu spojeno stvaranje nebesa i Zemlje. Ajet *“...i odredio šta će se u svakom nebu nalaziti.”* (Fussilet, 12) znači – odredio je koja će se bića u svakom nebu nalaziti – meleki, mora, oblaci grāda i ono što nam nije poznato. Potom je najniže nebo okitio zvijezdama i učinio ga zaštitom od šejtana prkosnoga. Kada je završio s onim što je htio stvoriti, uzdigao se nad Aršom. O tome govori ajet: *“U šest vremenskih razdoblja On je nebesa i Zemlju stvorio, i onda svemirom*

zavladao” (El-Hadid, 4; El-A’raf, 54); *“Zar ne znaju nevjernici da su nebesa i Zemlja bili jedna cjelina, pa smo ih Mi raskomadali.”* (El-Enbija’, 30) U ovom kontekstu navodi se i događaj o stvaranju Adema, a.s., koji će biti spomenut u ovoj suri. Veki navodi da je Ibn Abbas rekao da je Uzvišeni Allah u početku stvorio pero (kalem) i naredio mu da piše. Ono upita: *“Gospodaru, šta da pišem?”* *“Piši sudbinu.”* Ono započe bilježiti sve što će se dogoditi do Sudnjeg dana. Zatim je stvoren kit na kojem je postavljena Zemlja. Od magline koja se uzdigla nad vodom stvorena su nebesa. Tada se kit uznemiri i Zemlja se poče ljuljati, nakon čega je učvršćena brdima. Zbog toga će se brda ponositi pred Zemljom do Sudnjeg dana. Prema ovom predanju, Zemlja je stvorena prije formiranja magline, suprotno navodima iz prvog predanja, koje je tačnije, zato što se u ajetu navodi: *“Poslije toga je Zemlju poravnao”* (En-Naziat, 30), a Allah najbolje zna kako je postupio. Predanja o tome oprečna su i tu nema prostora za naučno razmatranje.²¹²

Ebu Nuajm navodi predanje Ka’ba el-Ahbara²¹³ u kojem stoji da se Iblis

²¹² Međutim, navodi se da je Ibn Abbas prihvaćao predanja Ka’ba el-Ahbara i druge israelićanske izvore, kao što je činio i Abdullah ibn Amr ibn el-As. Tvrdnja da kit nosi Zemlju israelićanska je izmišljotina.

²¹³ Ka’b el-Ahbar citira predanja drevnih knjiga i zato se njegovi navodi ne

primakao kitu koji je na leđima nosio Zemlju i prišapnuo mu: "Znaš li, Lusija²¹⁴, koliko se na tvojim leđima nalazi stvorenja, drveća, životinja, ljudi i brda?! Mogao bi ih sve zbaciti!" Lusija je krenuo to učiniti, ali Uzvišeni posla životinju koja uđe u njegov nos. On pusti glas dozivajući Allaha, nakon čega životinja iziđe. Ka'b reče: "Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, on uvijek vidi tu životinju ispred sebe, a i ona gleda u njega... Kada bi naumio nešto učiniti, ona bi se vratila na staro mjesto."

7. Sva stvorenja potječu iz vode. O tome govore predanja Ibn Madže u *Sunenu*, Ebu Hatima i Bustija u *Sahihu*, u kojima Ebu Hurejra kaže: "Kad te vidim, duša mi se smiri, a srce mi se obraduje; obavijesti me o tome od čega je sve stvoreno?" "Sve je stvoreno od vode." Zatim ga je upitao: "Obavijesti me o djelu koje će me uvesti u Džennet?" "Širi selam, nahrani siromašnog, održavaj rodbinske veze, klanjaj noćni namaz dok svijet spava, ući ćeš u Džennet s mirom."²¹⁵

Ebu Hatim kaže: "Pitanje Ebu Hurejre odnosi se na sve što je stvoreno iz vode." Na to ukazuje Poslanikov, s.a.v.s., odgovor: "Sve

je stvoreno od vode", pa i ako nije stvoreno.²¹⁶

Seid ibn Džubejr navodi Ibn Abbasovo predanje u kojem stoji da je Božiji Poslanik s.a.v.s., kazao: "Uzvišeni Allah je u početku stvorio kalem (pero), a potom mu naredio da zapiše sve što će biti."²¹⁷

Slično predanje navodi se od Ubade ibn Samita, koje doseže do Poslanika, s.a.v.s. Bejheki kaže: "Ovim hadisom želi se reći, a Allah najbolje zna, da je nakon vode, vjetra i Arša prvo stvoreno pero."²¹⁸

To se jasno zaključuje iz predanja Imrana ibn Husajna: "Potom je nebesa i Zemlju stvorio." Abdurrezak navodi Tavirusovo predanje²¹⁹: "Došao je jedan čovjek Abdullahu ibn Amru ibn el-Asu i upitao ga: 'Od čega je sve stvoreno?' On je odgovorio: 'Od vode, svjetla, tmine, vjetra i pijeska.' Čovjek upita: 'A od čega su te materije stvorene?' 'Ne znam', odgovori. Taj čovjek zatim upita Abdullaha ibn Zubejra i on mu dade isti odgovor. Potom je upitao Abdullaha ibn Abbasa od čega je

uzimaju u obzir. Muavija ga je smatrao lašcem, kao što se navodi u Buharijevu *Sahihu*.

²¹⁴ Ime kita. (Prim. prev.)

²¹⁵ Hadis bilježe Ahmed i Ibn Hibban i sahih je, vjerodostojan.

²¹⁶ Kraj Ibn Hibbanova citata, koji autor navodi u skraćenom obliku.

²¹⁷ Bilježe ga Ebu Ja'la i Bejheki, i u djelu *Es-Sifat*, obojica od Ibn Abbasa. Lanac prenosilaca je dobar i svi su prenosioци pouzdani. Sljedeće predanje ga potvrđuje.

²¹⁸ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed i sahih je, vjerodostojan.

²¹⁹ Ovo predanje u cijelosti navodi Bejheki u djelu *Es-Sifat*.

sve stvoreno. On mu je odgovorio: 'Od vode, svjetla, tmine, vjetra i pijeska.' 'A od čega je to stvoreno?' Abdullah ibn Abbas prouči ajet: 'I daje vam da se koristite onim što je na nebesima i onim što je na Zemlji, sve je od Njega.' (El-Džasija, 13) Pitalac каза: 'Ovakav odgovor mogao je dati samo član Ehli-bejta (porodice) Poslanika, s.a.v.s.'" Bejheki dodaje: "Htio je kazati da izvor svega potječe od Njega, tj. Njegova stvaranja, kreacije i inovacije. Prvo je stvorio vodu ili vodu i još nešto što je želio – bez prethodnog modela ili primjera. Potom je stvorio osnovu za naredna stvaranja. On je taj koji divno stvara. Nema boga niti stvoritelja osim Njega, Uzvišenog."

8. Uzvišeni kaže: "i kao sedam nebesa ga uredio." Uzvišeni navodi da postoji sedam nebesa (nebeskih sfera). U Kur'anu se ne navodi jasan broj zemalja ili zemaljskih slojeva, osim u ajetu: "Allah je sedam nebesa i isto toliko zemalja stvorio." (Et-Talak, 12) O tome postoje različita mišljenja. Neki smatraju da je isto toliko po broju, zato što su stanje i izgled drugačiji. Jedino preostaje broj. Prema drugom mišljenju, jednakost je u debljini i međusobnoj udaljenosti slojeva i sfera. Prema trećem mišljenju, i Zemlja ima sedam slojeva, s tim što oni nisu razdvojeni. Ovo je stav Davudija.²²⁰ Ispravno

je prvo mišljenje, tj. da ima sedam zemalja (Zemljinih slojeva), kao i nebesa (nebeskih sfera). Muslim bilježi predanje Seida ibn Zejda u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko uzurpira tuđe zemlje koliko pedalj, Allah će mu na Sudnjem danu natovariti na vrat sve do sedme zemlje."²²¹

Aiša, r.a., prenosi slično predanje, uz veoma malo odstupanje.²²² Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko bespravno uzme tuđe zemlje koliko je pedalj, Allah će mu je na Sudnjem danu natovariti na vrat sve do sedme zemlje."²²³

Nesai navodi predanje Ebu Seida el-Hudrija u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Musa, a.s., je rekao: 'Gospodaru, poduči me kako da Te spominjem i molim.' On mu odgovori: 'O Musa, kaži: 'La ilahe illallah.'" Musa upita: 'Gospodaru, trebaju li Te svi ljudi na ovaj način spominjati?' 'Reci: 'La ilahe illallah.'" 'La ilahe illallah' – reče Musa – 'ali poduči me nečem čime ću te isključivo ja spominjati.' Uzvišeni mu reče: 'O Musa, kada bi svih sedam nebesa zajedno sa svojim stanovnicima, osim Mene, i svih sedam Zemalja bili na jednom tasu, a la

umro 367. h.g.

²²¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Tirmizi i Ahmed.

²²² Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

²²³ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ahmed.

²²⁰ Ebul-Hasan Abdurrahman ibn Muhammed, šafijski pravnik,

ilabe illallah na drugom, pretegnulo bi *la ilabe illallah*.”²²⁴

Tirmizi navodi predanje Ebu Hurejre: “Dok je jednom prilikom Allahov Vjerovjesnik, s.a.v.s., sjedio sa svojim ashabima, iznad njih se pojavio oblak. Allahov Poslanik, s.av.s., upita: ‘Znate li šta je ovo?’ ‘Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju’, odgovoriše prisutni. On reče: ‘Ovo je vidljivi dio neba, on je donosilac vode na Zemlju! Allah ga upravlja narodu koji Mu je nezahvalan i koji Mu se ne klanja.’”²²⁵ Potom upita: ‘Znate li šta dalje slijedi iznad vas?’ ‘Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju’, odgovoriše prisutni, a on reče: ‘Iznad vas je prvo nebo, zaštićeni svod i zabranjeni eter.’²²⁶ Potom upita: ‘Znate li kolika je razdaljina između vas i njega?’²²⁷ ‘Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju’, odgovoriše, a on reče: ‘Između vas i njega je razdaljina od pet stotina

godina.’²²⁸ Zatim upita: ‘Znate li šta je iznad toga?’ ‘Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju’, odgovoriše, a on reče: ‘Iznad toga su dva neba, a između njih je, također, razdaljina od pet stotina godina.’ Tako je nastavio dok ne nabroja sedam nebesa (istaknuvši) da je između svaka dva neba razdaljina poput razdaljine između nebesa i Zemlje. Potom nastavi: ‘Znate li šta je iznad toga?’ ‘Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju’, odgovoriše, a on reče: ‘Iznad toga je Arš (Prijestolje). Između njega i (sedmog) neba je razdaljina poput one između svaka dva neba.’ Potom upita: ‘A znate li šta je ispod vas?’ ‘Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju’, odgovoriše, a on reče: ‘To je zemlja.’ Potom upita: ‘Znate li šta je ispod nje?’ ‘Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju’, a on reče: ‘Ispod nje je druga zemlja, a između njih je razdaljina od pet stotina godina.’ Tako je nastavio sve dok ne nabroja sedam zemalja. Između svake dvije zemlje je razdaljina od pet stotina godina. Potom reče: ‘Tako mi Onoga u Čijoj je ruci Muhammedova duša, kada biste spustili uže do najdonje Zemlje, ono bi doprlo do Allaha!’ Nakon toga on prouči: ‘*On je Prvi i Posljednji, i Vidljivi i Nevidljivi; i On zna sve!*’” (El-Hadid, 3)

²²⁴ Hadis bilježe Nesai u *Sunenul-Kubra*, Hakim u *Mustedreku* i drugi, a hasen je, dobar.

²²⁵ Poznato je da Uzvišeni Allah daje život, zdravlje, opskrbu i brojne druge blagodati i vjernicima i nevjernicima i zahvalnicima i nezahvalnicima. Spomenuti oblak pun kiše tada se kretao prema predjelima u kojima su živjeli ljudi koji nisu vjerovali u Uzvišenog Allaha.

²²⁶ To je prostor koji je zaštićen od šejtana. Odatle oni ne mogu prisluškivati Allahov razgovor s melekima.

²²⁷ Tj. između vas i prvog neba, tog zaštićenog prostora.

²²⁸ Nije poznato misli li se ovdje na svjetlosne ili na lunarne godine.

Ebu Isa²²⁹ kaže: "Citiranjem ovog ajeta, Poslanik, s.a.v.s., želi reći: 'Doprlo bi do Allahova znanja, moći i vlasti. Allahovo znanje, moć i vlast pokriva svako mjesto, a On se nalazi na Aršu, kao što je rečeno u Kur'anu.'" On dodaje: "Ovaj je hadis *garib*²³⁰, a usto, Hasan se nije susreo s Ebu Hurejrom." Mnogo predanja govori o tome da postoji sedam zemalja. Dovoljna su ova koja smo spomenuli. Ebu Duha Muslim²³¹ navodi Ibn Abbasovo predanje u kojem je o ajetu "*Allah je sedam nebesa i isto toliko zemalja stvorio*" (Et-Talak, 12) rekao: "Postoji sedam zemalja, a na svakoj poslanik, poput vašeg, Adem poput Adema, Nuh poput Nuha, Ibrahim poput Ibrahima i Isa poput Isaa." Bejheki kaže: "Ispravno je pripisati ovo predanje Ibn Abbasu²³²,

ali je ono krajnje neuobičajeno i Ebu Duha ga neosnovano navodi. Allah najbolje zna."

9. Riječi Uzvišenog: "*On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio, zatim je Svoju volju prema nebu usmjerio i kao sedam nebesa ga uredio*" mogu se protumačiti i kao "*iz(među) njih je stvorio sedam nebesa*", kao što je slučaj u ajetu: "*I Musa odabra iz naroda svoga sedamdeset ljudi*." (El-A'raf, 155)

Riječ *nebo* (سما – *sema*) u arapskom je jeziku ženskog roda u jednini, a u rijetkim primjerima tretira se kao imenica muškog roda. Upotrebljava se i kao zbirna imenica.

10. Uzvišeni kaže: "*On sve zna*", tj. *zna ono što je stvorio*. Budući da je On sve stvorio, neminovno je da sve zna i poznaje. U drugom ajetu navodi se: "*A kako i ne bi znao Onaj Koji stvara*." (El-Mulk, 14) On sve u tančine zna, od iskonskih vremena. On sam po Sebi opstoji. Mu'tezile se slažu s nama o svojstvima znanja, ali ne i nauke. Džehmije tvrde da je On znalac bez znanja, da postoji, ali da nema mjesta – neka je uzvišen Allah od njihovih zabluda i stranputica. Odgovori na ova mišljenja zabilježeni su u knjigama o frakcijama. Uzvišeni u Kur'anu navodi da posjeduje znanje: "*...objavljuje ono što On jedini zna, a i meleki svjedoče*" (En-Nisa', 166); "*...onda znajte da se on objavljuje samo s Allahovim znanjem...*" (Hud, 14); "*i izložit ćemo im, pouzdano, sve što o njima*

²²⁹ Ebu Isa Muhammed ibn Isa et-Tirmizi, autor jednog od četiri sunena, poznatog kao *El-Džami*.

²³⁰ Hadis je slab, daif.

²³¹ To je imam Muslim ibn Subejh el-Hemdani, el-Kufi, Attar. Pouzdan je i prihvaćen. Od njega bilježe autori šest osnovnih hadiskih zbirki. Umro je 100 h. g.

²³² Bejheki je upravu. Ovo je neuobičajeno predanje koje spada u israilijate i potpuno je neprihvatljivo. Allah je poslanike poslao ljudima, na zemaljsku kuglu, kao i džinima, prema jednom mišljenju. Prema drugom mišljenju, samo se misija našeg Poslanika, s.a.v.s., odnosila i na džine. Allah najbolje zna. Džini nastanjuju napuštena i pusta mjesta, a ne žive pod zemljom, kao što neki misle. (Prim. prev.)

znamo...” (El-A’raf, 7); “I nijedna žena ne zanese niti rodi, a da to On ne zna.” (Fatir, 11); “U Njega su ključevi svih tajni, samo ih On zna.” (El-En’am, 59) Ukazat ćemo na postojanost znanja i ostalih Allahovih svojstava tokom tumačenja ajeta “Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate.” (El-Bekara, 185)

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

“A kada Gospodar tvoj reče meleki-ma: ‘Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!’ – oni rekoše: ‘Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv prolijevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, štujemo.’ On reče: ‘Ja znam ono što vi ne znate.’” (El-Bekara, 30)

O dijelu ajeta “A kada Gospodar tvoj reče meleki-ma: ‘Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!’” postoji sedamnaest pitanja:

1. Riječi “A kada Gospodar tvoj reče meleki-ma...” znače: “Započeo je stvarati vas kada je rekao...” Taj je dio teksta izostavljen zato što kontekst ukazuje na njega.

Prema drugim tumačenjima, s početka ove rečenice izostavljen je segment “sjeti se kada je rekao...”; ili je veznikom spojeno s rečenicom “...klanjajte se Gospodaru svome, Koji je stvorio vas...”, tako da

bi značenje glasilo – “klanjajte se Gospodaru svome Koji vas je stvorio kada je rekao meleki-ma...” Allahove riječi i obraćanje meleki-ma ustaljeno je i iskonsko, pod uvjetom da meleki postoje i razumiju. Ovo pravilo odnosi se na sve Allahove naredbe, zabrane i obraćanja. To je stav šejha Ebul-Hasana el-Eš’arija, koji prihvata i Ebul-Meali²³³, a koji sam naveo u djelu *El-Esna – komentar Allahovih lijepih imena i uzvišenih svojstava*.

Gospodar (*rabb*) jeste onaj koji posjeduje, raspolaže i upravlja nečim. Ovaj je izraz već objašnjen.

2. Osnova riječi Uzvišenog: “meleki-ma”, prema jednima znači – posjed (*mulk*), a, prema drugima – poslanje (*leeke*). *Eluka* znači – poslanica.

Učenjaci tvrde da se Allah, dž.š., ne obraća meleki-ma zbog savjeta, već da bi izrazili svoju sposobnost opažanja pokreta, pokornosti, slavljenja i obožavanja. Potom im je ukazao na njihovu vrijednost: “Poklonite se Ademu.”

3. Uzvišeni kaže: “Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!” Neki tumače da se pod riječju *Zemlja* podrazumijeva Mekka. Ibn Sabit prenosi da je Poslanik, s.a.v.s. rekao: “Zemlja je poravnana od Meke”²³⁴, zbog čega se ona zove Ummul-kura (Majkom gradova), potom kaže: “Kaburovi

²³³ To je već spomenuti Džuvejni.

²³⁴ Hadis je slab, bilježi ga Ibn Džerir od Abdurrahmana ibn Sabita, od Poslanika, s.a.v.s. Slab je zato što Sabit spada u tabiine (generacija nakon ashaba).

Nuha, Huda, Saliha i Šuajba nalaze se između Zemzema, Uglu Kabe i Mekama." Čovjek će biti namjesnik zato što će naslijediti meleke koji su prije njega bili na Zemlji, ili, prema drugom predanju, druga bića koja su tu prije njega boravila. Ibn Mes'ud, Ibn Abbas i drugi tumači Kur'ana smatraju da je Adem postavljen da sprovodi Allahove odredbe i naredbe, zato što je on prvi Allahov poslanik na Zemlji. Ebu Zer prenosi: "Božiji Poslaniče, je li (Adem) bio poslanik?" On odgovori: "Jeste."²³⁵ Ovdje se postavlja pitanje kome je bio upućen ako na Zemlji nije bilo ljudi. Bio je poslan svojoj djeci, kojih je bilo četrdesetero, po dvoje (muško i žensko) u dvadeset generacija. Oni su se, zatim, razmnožili. Uzvišeni o tome kaže: "*Koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao.*" (En-Nisa', 1) Proglasio je zabranjenim strv, krv i svinjsko meso. Živio je devetsto trideset godina, kako navode sljedbenici Tevrata. Vehb ibn Munebbih

navodi da je živio hiljadu godina, a Allah najbolje zna.²³⁶

4. Ovaj se ajet uzima kao temelj obavezi imenovanja vođe i halife kojeg drugi trebaju slušati i pokoravati mu se. Na taj će se način ostvariti jedinstvo i izvršavati naredbe halife. O tome su saglasni svi pripadnici ummeta i svi imami. Izuzetak su jedino predanja od Esamma²³⁷, koji se oglašivao na odredbe Šerijata, kao i svi oni koji su prihvatili njegovo mišljenje i pravac. On smatra da vjera to ne obavezuje, već samo preporučuje. Po njemu, ako islamski ummet obavi hadž i džihad, izvrši pravednu raspodjelu, ulaže žrtvu radi istine, dijeli plijen i sadaku onima kojima pripada i sprovodi kaznenu politiku, to društvo ne mora obavezno imati vođu koji će se o svemu tome brinuti. Dokaz su im ajeti: "*Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!*"; "*O Davude, Mi smo te namjesnikom na Zemlji učinili*" (Sad, 26); "*Allah obećava da će one među vama koji budu vjerovali i dobra djela činili sigurnim namjesnicima na Zemlji postaviti.*" (En-Nur, 55) itd.

Ashabi su se usaglasili da Ebu Bekr treba biti halifa, nakon rasprave o imenovanju koja se vodila između muhadžira i ensarija u Sekifi benu Saide. Ensarije su rekli: "Mi ćemo

²³⁵ Hadis je slab. Ovo je samo dio dužeg hadisa koji bilježe Ibn Hibban i Ebu Nuajm u djelu *El-Hilja*, kao predanje Ebu Zerra, u kojem se, također, navodi: "Božiji Poslaniče, koliko je bilo poslanika?" "Tristo hiljada trinaest." "Koji je bio prvi?" upita Ebu Zerr. "Adem", odgovori Alejhisselam. "Zar je on bio poslanik?" "Jeste.", odgovori Poslanik, s.a.v.s. U lancu prenosilaca ovog hadisa nalazi se Ibrahim ibn Hišam en-Nesai, čija su predanja odbačena.

²³⁶ Vehb ibn Munebbih prenosi od sljedbenika knjiga. Ovo predanje može se navesti, ali nema nikakve težine.

²³⁷ Ebu Bekr el-Esamm, istaknuti predstavnik mu'tezila.

imati jednog vođu, a vi drugog.” Ebu Bekr, Omer i muhadžiri su ih odvratili od toga. Rekoše im: “Arapi će slijediti samo čovjeka iz plemena Kurejš...” i naveli su im Poslanikove riječi o tome. Oni su se tada pokorili Kurejšu. A da imenovanje vođe iz redova Kurejša ili nekog drugog plemena nije bilo obavezno, ne bi došlo do ove rasprave. Neko bi od prisutnih rekao: “Vođa se ne mora uopće imenovati. Ova prepirka nema svrhe i nema koristi od nečega što nije obavezno.” Potom je Siddik, r.a., u samrtnoj postelji vođstvo prepustio Omeru. Ni tada niko nije kazao da to nije obavezno. Sve to potvrđuje da je imenovanje vođe obaveza i da je to ključna stvar za opstanak muslimana, neka je hvala Allahu, Gospodaru svjetova.

Rafidije kažu: “Iz aspekta razuma to je obaveza, a predanja su samo potvrdila tu obavezu. Sâmo imenovanje vođe određuje se prema predanju, a ne prema razumu.” Ovo je besmislena tvrdnja, zato što razum ne može nešto proglasiti dozvoljenim niti zabranjenim, već samo ružnim ili lijepim. Prema tome, jasno je da imenovanje vođe predstavlja obavezu na osnovu Šerijata, a ne na osnovu razuma i u tome nema dvojbe.

5. Ako, na osnovu predanja, prihvatimo da je imenovanje vođe obavezno, kažite nam da li se sam izbor vrši na osnovu predanja od Poslanika, s.a.v.s., na osnovu odluke izbornog tijela ili na osnovu nečijih

liderskih sposobnosti i uvjeravanja da je sposoban biti vođa?

Odgovor na ovo pitanje jeste da ljudi imaju različito mišljenje o ovome. Imamije i njihovi istomišljenici smatraju da se izbor konkretnog vođe vrši na osnovu predanja od Poslanika, s.a.v.s., i u tome razum nema udjela. Prema našem stavu, vođa se bira analizom, a također i na osnovu konsenzusa učenjaka. Oni koji tvrde da se izbor vrši samo na osnovu predanja, svoje mišljenje baziraju na principu da se putem analogije, razuma i razmišljanja ne može ništa spoznati. Po njima, analogija (*keijas*) nema nikakva značaja. Razdijelili su se na tri frakcije: prva smatra da predanja imenuju Ebu Bekra; druga smatra da je imenovan Abbas i treća smatra da je imenovan Alija ibn Ebu Talib, neka je Allah zadovoljan njima. Ipak, dokaz o nepostojanju predanja o imenovanju konkretnog vođe jeste sljedeći: da je Poslanik, s.a.v.s., obavezao ummet na pokornost određenom vođi i da se drugi ne smije imenovati, to bi nesumnjivo bilo poznato. Naime, neprihvatljivo je da cijeli ummet bude obavezan pokoravati se Allahu, dž.š., u neodređenoj stvari koju umet nije mogao spoznati. Ako je ta spoznaja obavezna, onda je ona svakako nastala na osnovu razuma ili predanja. Razum ne može dokučiti zašto vođstvo pripada određenoj osobi. Isto tako, predanja ne govore o određenom vođi. Takvo predanje

može biti općepoznato (*mutevatir*), koje direktno ili indirektno dovodi do spoznaje, na osnovu kojeg bi svaki punoljetan čovjek bio svjestan obaveze pokoravanja konkretnom vođi, kao dio obaveze prema Allahu. Na isti način svaki punoljetan vjernik zna da mu je Allah, dž.š., propisao pet dnevnih namaza, post ramazana, hadž i drugo. To saznanje nije moglo doći niotkuda i zato su te tvrdnje neosnovane. Neosnovano je da vođa bude imenovan na osnovu usamljenog predanja, zato što na taj način ne može nastati spoznaja. Osim toga, ako se mora prihvatiti bilo koje predanje, onda se mora prihvatiti vođstvo Ebu Bekra i Abbasa, zato što postoje predanja o imenovanju svakog od njih. Nemoguće je imenovati trojicu vođa istovremeno – o čemu će biti riječi – a ne može se imenovati ni samo jedan od njih, jer predanja ne govore o prednosti nekog od njih nad drugima. Ako se, prema tome, isključi postojanje predanja, onda kao jedini način odabira vođe preostaje izbor i razmatranje. Ako se neki silnik usprotivi i ustvrdi da postoji općepoznato predanje, istog trena će biti suočen s protutvrdnjom, zbog mnogobrojnosti predanja koja govore o imenovanju Ebu Bekra. S druge strane, svi, osim imamija, negiraju postojanje predanja o imenovanju određenog vođe. Radi se o ogromnom broju ljudi. Obavezno znanje ne može negirati grupa koja je deset puta manja od oponenta

imamija. Kada bi to bilo moguće, onda bi se lahko moglo dovesti u pitanje postojanje Bagdada, Kine i drugih mjesta u svijetu.

6. Odgovor na hadise koje imamije uzimaju kao dokaz da je Alija, r.a., trebalo da bude imam. Oni tvrde da je ummet počinio odmetništvo i nevjerstvo ne prihvativši ta predanja, te da je odbio naredbe Poslanika, s.a.v.s.: “Kome sam ja prijatelj, i Alija mu je prijatelj. Gospodaru moj, budi saveznik Alijinom prijatelju i neprijatelj njegovom neprijatelju.”²³⁸ Oni tvrde da je Poslanik, s.a.v.s., ovim preporučio Aliju za nasljednika, halifu i vladara.

“Ti si za mene ono što je Harun za Musaa.”²³⁹ Oni kažu da je Haru-

²³⁸ Hadis bilježe: Ahmed, u djelu *Fedail*, Ibn Hibban, Nesai u djelu *Hasais* i Bezzar, svi kao predanje Ebu Tufejla, od Alije, kao hadis Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Lanac prenosilaca nije jak zbog postojanja Futara ibn Halife, koji je sporan zbog svojeg šiizma. Izjava “kome sam ja prijatelj i Alija mu je prijatelj” često se nalazi u predanjima. Bilježe ga: Ahmed, Ibn Ebu Šejba, Nesai u *Hasaisu*, Ibn Ebu Asim u *Sunni*, Bezzar, Hakim i Ibn Hibban, svi kao predanje Burejda. Hakim smatra da je hadis sahih prema uvjetima Buharije i Muslima, a Zehebi ga podržava.

O ovoj temi postoje predanja koja povećavaju vjerodostojnost hadisa, premda ga mnogi smatraju slabim, Allah najbolje zna. Hadis s dodatkom koji autor navodi nije vjerodostojan.

²³⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sabihima*, Tirmizi, Ahmed.

nov položaj poznat. Sudjelovao je u poslanstvu, što Alija nije činio. Bio je brat, što Alija nije bio. Alija je bio halifa, tako da se hadis odnosi upravo na to. Postoje i druga predanja na kojima oni temelje svoje stavove, kao što će biti navedeno u ovoj knjizi.

Prvi odgovor – hadis nije mu-tevatir, štaviše, sporna je njegova vjerodostojnost. Kritike mu upućuju Ebu Davud es-Sidžistani i Ebu Hatim er-Razi. Po njima, na njegovu nevjerodostojnost ukazuju sljedeća predanja: "Džuhejna, Muzejna, Eslem, Ešdže' i Gifar moji su štićenici. Oni nemaju zaštitnika osim Allaha i Njegova Poslanika."²⁴⁰ Da je rekao: "Kome sam ja prijatelj, prijatelj mu je i Alija", jedna od ovih izjava bila bi laž.

Drugi odgovor – čak i da je prvi hadis vjerodostojan, prenesen od pouzdanih ljudi, on ne bi precizirao da se radi o vođstvu, već o vrijednosti. Riječ *mevla* (مولی) znači – štićenik, ali i prijatelj, kao što je slučaj u ajetu "...*pa – Allah je zaštitnik njegov...*" (Et-Tahrim, 4), tj. prijatelj. Ovom izjavom Poslanik, s.a.v.s., želio je kazati ljudima da je Alijina unutrašnjost ista kao i njegova vanjština. To govori o Alijinim vrlinama.

Treći odgovor – ovaj hadis ima svoj povod. Usama i Alija su se prepirali. Alija je rekao Usami: "Ti si moj štićenik." On mu je odgovorio:

"Nisam, ja sam štićenik Božijeg Poslanika, s.a.v.s."²⁴¹ To su spomenuli Poslaniku, s.a.v.s., pa on reče: "Kome sam ja zaštitnik (prijatelj), i Alija mu je zaštitnik (prijatelj)."

Četvrti odgovor – kada je došlo do potvore Aiše, r.a., Alija, r.a., je Poslaniku, s.a.v.s., rekao: "Ima mnogo žena osim nje." To je njoj teško palo, a i munafici su taj događaj iskoristili da bi mu narušili ugled i ogradili se od njega. Zato je Poslanik, s.a.v.s., izgovorio ove riječi da bi uzvratio na njihove tvrdnje i da bi stao na put njihovim spletkama. Otuda predanje da je nekoliko ashaba reklo: "Munafike u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., mogli smo poznati samo po njihovoj mržnji prema Aliji, r.a." Kad je riječ o drugom hadisu, jasno je da Harun nije postao Musaoov halifa. Jasno je, također, da je Harun umro prije Musaa, neka je

²⁴¹ U ovom obliku hadis mi nije poznat i ima veoma čudno značenje. Nije moguće da Alija ponižava Usamu riječima: "Ja sam tvoj gospodar." Ispravno je predanje koje bilježe: Buhari, Muslim, Ahmed u *Fedailu*, Tajalisi, Ibn Ebu Šejba i Ibn Hibban, svi posredstvom Sa'da ibn Ebu Vekkasa: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., je tokom Bitke na Tebuku kao svog zamjenika (u Medini) odredio Aliju ibn Ebu Taliba, na šta mu je on rekao: 'Božiji Poslaniče, ostavljaš me među ženama i djecom!?' 'Zar ne želiš', kazao mu je Poslanik, 'da u odnosu na mene budeš kao što je bio Harun u odnosu na Musaa, s tim što poslijemene nema više vjerovjesnika?!'"

²⁴⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, od Sa'da ibn Ebu Vekkasa, r.a.

mir s njima, što će biti objašnjeno u komentaru sure El-Ma'ida. Harun, dakle, nije bio Musaov halifa, već Joše ibn Nun. Da je Poslanik, s.a.v.s., htio naznačiti hilafet, rekao bi: "Ti si u odnosu na mene kao Joše u odnosu na Musaa." Budući da to nije rekao, znači da nije mislio na hilafet. Time je htio kazati: "Ostavljam te da se brineš o mojoj porodici tokom mog života i kada sam odsutan, kao što je Harun zamijenio Musaa kada je ovaj otišao da susretne Gospodara." Prema drugom mišljenju, ovaj hadis ima svoj povod – kada je Poslanik, s.a.v.s., otišao u Bitku na Tebuk, imenovao je Aliju kao zamjenika u Medini, da vodi brigu o njegovoj porodici i mještanima. Dvoličnjaci su rekli: "Ostavio ga je zato što ga mrzi i što ga želi izolirati." Tada je Alija krenuo za Poslanikom, s.a.v.s. Kada ga je sustigao, rekao mu je: "Munafici su rekli to i to...", a Poslanik, s.a.v.s., odgovorio je: "Lažu, ostavio sam te kao zamjenika, kao što je Musa ostavio Haruna"; "Zar ne želiš da u odnosu na mene budeš kao što je bio Harun u odnosu na Musaa?!"²⁴²

Ako ove riječi protumačimo hilafetom, kao što oni žele, onda tu počast s Alijom dijeli nekoliko ashaba. Jer, Poslanik, s.a.v.s., je u svakoj borbi imenovao kao zamjenika nekog od ashaba, među kojima su Ibn Umme Mektum, Muhammed ibn Meslema

i drugi. Ova je vijest vezana za Sa'da ibn Ebu Vekkasa, i to je samo jedna vijest. S druge strane, navode se predanja o Ebu Bekru i Omeru s još snažnijim porukama. Prenosi se da je Muaz ibn Džebel, prilikom odlaska u Jemen, rekao: "Zašto ne pošalješ Ebu Bekra ili Omera?" Poslanik, s.a.v.s., odgovori: "Ne mogu bez njih dvojice. Oni su mi kao vid i sluh."²⁴³

Također je rekao: "Oni su dva pomagača od stanovnika Zemlje."²⁴⁴ Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., također rekao: "U odnosu na mene, Ebu Bekr i Omer su kao što je bio Harun u odnosu na Musaa."²⁴⁵ Za ovo predanje ne postoji povod, za razliku od predanja vezanog za Aliju, r.a. Iz tog razloga Ebu Bekr više zaslužuje vodstvo²⁴⁶ od njega, a Allah najbolje zna.

7. Postoje tri mišljenja o pitanju na osnovu čega se vrši izbor vođe. Prvo – na osnovu teksta (predanja), o čemu je već bilo riječi. To je stav hanbelija, grupe tradicionalista,

²⁴³ Hadis je slab. Bilježi ga Taberani, kao što se navodi u *Medžmeu*, u predanju Ibn Omera.

²⁴⁴ Hadis bilježe Tirmizi i Hakim i slab je, daif.

²⁴⁵ Predanje je izmišljeno, apokrifno.

²⁴⁶ Najbolji dokaz jeste to što je Poslanik, s.a.v.s., odredio da ga Ebu Bekr zamjenjuje u predvođenju namaza. To je općeprihvaćeno predanje. Namaz predstavlja vid vodstva, što ga kandidira za vodstvo cijele države, a Allah najbolje zna.

²⁴² Ovaj smo hadis već komentirali.

Hasana el-Basrija, Bekra ibn Uht Abdulvahida, njegovih istomišljenika i dijela haridžija. Oni smatraju da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., mimikom pokazao na Ebu Bekra, zatim Ebu Bekr na Omera. Drugi način jeste da odlazeći halifa konkretno odredi nasljednika, kao što je učinio Ebu Bekr, ili da odredi grupu iz koje će se vršiti izbor, kao što je učinio Omer. Ashabi su na taj način izabrali Osmana ibn Affana, r.a. Treći način sastoji se iz dogovora izbornog tijela. Naime, skupina iz neke muslimanske pokrajine čiji je vođa preminuo ne imenujući nasljednika, sama će vršiti izbor vođe. Onoga koga oni prihvate i odaberu, dužni su prihvatiti svi stanovnici muslimani te pokrajine, pod uvjetom da taj vođa javno ne čini grijehenje i nered. To je poziv na koji su se svi dužni odazvati i niko nema pravo odbaciti vođu, zato što postojanje dvojice vođa predstavlja cijepanje jedinstva i zajedništva. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Tri su stvari koje otklanjaju zlobu iz srca muslimana: iskreno činjenje djela Allahu, dž.š.; savjetovanje pretpostavljenih i čvrsto držanje zajednice muslimana jer njihov poziv dopire do ljudi!"²⁴⁷

8. Ukoliko prisegu dadne samo jedan član izbornog tijela, svi su ga dužni podržati. Neki pak smatraju da izbor može izvršiti samo grupa.

Mi se pozivamo na to da je Omer dao prisegu Ebu Bekru i niko od ashaba nije se tome usprotivio. To predstavlja sporazum u kojem nije potreban veći broj učesnika, kao što je slučaj u drugim vrstama sporazuma. Imam Ebul-Meali kaže: "Ako jedan čovjek dadne prisegu vodi, to je punovažno. Taj se vođa ne smije svrgnuti bez novonastalog razloga." On dodaje: "Ovo je općeprihvaćeno mišljenje."

9. Neki smatraju četvrtim načinom preuzimanja vođstva ako čovjek kojeg krasi osobine vođe silom preuzme vlast. Pitali su Sehl ibn Abdullaha: "Šta ćemo činiti ako neki vođa silom preuzme vlast u našoj zemlji?" On je odgovorio: "Prihvatite ga i pružite mu prava koja zahtijeva. Ne osuđujte njegov postupak i ne bježite od njega. Ako ti povjeri neku tajnu koja se tiče vjere, nemoj je odati." Ibn Huvejz Mendad kaže: "Ako vlast preuzme onaj ko ima sposobnosti za to, mimo procedure izbora, pa ga potom ljudi prihvate, to se smatra ispravnim, a Allah najbolje zna."

10. Postoji više mišljenja i o pitanju zakletve koju vladar podnosi. Neki naši istomišljenici kažu da pri tome nisu potrebni svjedoci. Jer, zakletvu moraju jasno čuti drugi, a za tim u ovom slučaju nema potrebe. Drugi smatraju da su svjedoci neophodni, uz objašnjenje da bi u suprotnom svako od prisutnih mogao tvrditi da je izabran za vođu.

²⁴⁷ Hadis bilježi Bezzar, od Ebu Seida, r.a., i hasen je, dobar.

To bi dovelo do nereda i nemira. Iz tog razloga, da bi zakletva bila punovažna, dovoljna su dva svjedoka. Džubai smatra da moraju postojati četiri svjedoka, onaj ko daje zakletvu i kome se daje. Činjenica da je Omer imenovao šest ljudi²⁴⁸ za izbor ukazuje na to. Naš argument je da su dva svjedoka dovoljna, prema konsenzusu učenjaka. Dodatak o kojem on govori predmet je rasprave i zbog toga je neprihvatljiv.

11. Uvjeti vođstva su sljedeći:

a) da bude iz redova Kurejša: "Vođe su iz Kurejša."²⁴⁹ Ovo je predmet rasprave;

b) da posjeduje sposobnosti da bude sudija muslimanima i da može donositi važne odluke bez tuđe pomoći. Ovo je općeprihvaćen uvjet;

c) da bude iskusan, pronicljiv i promišljen o pitanjima rata, upravljanja vojskom, zaštite granica, očuvanja jedinstva muslimana, sprečavanja neprijatelja, odmazde napadača i pomaganja potlačenima;

d) da ga ne obuzima blagost kada je u pitanju izvršavanje kazni, da se ne ustručava izvršiti smrtnu kaznu ili fizičku kaznu. Na ovo ukazuje konsenzus ashaba, neka je Allah njima zadovoljan. Oni bez dileme smatraju da ove osobine moraju

biti otjelovljene u vodi, zato što on upravlja sudijama i namjesnicima. On je u direktnom dodiru s važnim sudskim odlukama i mora biti upoznat s ponašanjem svojih sudaca i nasljednika. U tome može biti uspješan samo onaj ko dobro poznaje i vlada tom oblašću, a Allah najbolje zna;

e) da bude slobodan;

f) da bude musliman;

g) da bude muškarac;

h) da bude tjelesno zdrav. Učenjaci su saglasni da žena ne može biti vođa. Razilaze se u tome da li može biti sutkinja u pitanjima za koja može svjedočiti;

i) da bude punoljetan;

j) da bude mentalno zdrav. O ovom pitanju nema razilaženja;

k) da bude čestit. Nema razilaženja o tome da se vođstvo ne smije prepustiti grešniku. Vođa mora biti najbolji znalac. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Vođe su vaši zagovornici, zato pazite od koga tražite šefaat."²⁵⁰ U Kur'anu se o Talutu kaže: "Allah je njega da vlada vama izabrao i velikim znanjem i snagom tjelesnom ga obdario." (El-Bekara, 247) Prvo je navedeno znanje, potom tjelesna snaga i zdravlje, što zavisi od porijekla. Nije uvjet da vođa bude bezgrješan, niti da poznaje *gajb*; ne mora biti najsmjeliji i najhrabriji; ne mora biti iz Benu Hašima kao najutjecajnije porodice Kurejša. Ashabi

²⁴⁸ Osman, Alija, Ibn Avf, Zubejr, Sa'd i Talha. Pogledati događaj šure u Ibn Esirovom *Tarihu* (3/50).

²⁴⁹ Hadis bilježi Ahmed i vjerodostojan je, sahih, a prenosi se od Ebu Berze, Enesa, Ebu Musaa i Ebu Hurejre, r.a.

²⁵⁰ Hadis bilježi Taberani i slab je, daif.

su konsenzusom izabrali Ebu Bekra, Omera i Osmana za vođe, a oni ne pripadaju Benu Hašimu.

12. Dozvoljeno je izabrati osobu koja nije najbolji kandidat za vođu, ukoliko postoji bojazan od nereda i ugrožavanja sigurnosti ummeta. Vođa se imenuje kako bi ummet štitio od neprijatelja, čuvao jedinstvo, ispravljao nepravdu, štitio prava građana, provodio zakon, prikupljao novac za bejtul-mal i dijelio onome kome pripada. Ukoliko postoji bojazan da bi izborom najboljeg kandidata došlo do nereda, pobune i destrukcije onoga zbog čega se vođa postavlja, to je dovoljan razlog da se prihvati manje podoban kandidat. Na ovo ukazuje činjenica da je Omer znao da među šestericom koju je odabrao postoje više i manje podobni kandidati za vođu. Ipak, ostavio je mogućnost da bilo koji od njih bude odabran, ukoliko to svi jednoglasno prihvate. A Allah najbolje zna.

13. U slučaju da se vođa iskvari nakon imenovanja, većina učenjaka (džumhur) smatra da se prisega raskida i da vođu treba svrgnuti zbog vidljive nemoralnosti. Jer, vođa se postavlja da bi izvršavao zakon, ispunjavao prava, čuvao imetak, brinuo o siročadi i umobolnima i dr. Nemoralnost vladara sprečava da izvršava te obaveze. Ako bismo dozvolili da vođa bude nemoralan, onda bi to bilo suprotno svrsi vodstva. Jer, ako se kod izbora vođe traži moralnost, onda je logično da nestankom tog

svojstva prestaje i njegovo pravo da bude vođa. Drugi smatraju da se vođa treba svrgnuti samo ako postane nevjernik, ako prestane izvršavati namaz ili poništi neku šerijatsku odredbu.

Poslanik, s.a.v.s., kaže: "I da ne oduzimamo nekom vlast, osim ako javno ispolji nevjerovanje, za što imate Allahov dokaz."²⁵¹

U predanju Avfa ibn Malika kaže se: "Ne suprotstavljajte im se sve dok izvršavaju namaz."²⁵² Ebu Selema bilježi da je Poslanik, s.a.v.s. rekao:

"Zavladat će nad vama vođe od kojih ćete vidjeti i dobra i zla, pa ko im bude osporavao to zlo, opravdao se; ko bude prezirao njihove postupke spasio se, ali propali su oni koji će time biti zadovoljni i koji će ih slijediti!" Rekoše: 'Allahov Poslaniče! Zar da se ne borimo protiv njih?' Poslanik odgovori: 'Ne, sve dok vidite da obavljaju namaz.'²⁵³ Dakle, ko bude prezirao i osporavao svojim srcem. Hadis također bilježi Muslim.

²⁵¹ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, Ahmed i Malik, od Ubade, r.a. Hadis na početku glasi "Dali smo prisegu Božijem Poslaniku, s.a.v.s., na poslušnost i pokornost, u dobru i zlu, blagostanju i teškoći, te da nećemo oduzimati..." Kod Muslima u *Sahihu* se nalazi šira verzija ovog hadisa.

²⁵² Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*, Ahmed i Darimi.

²⁵³ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*, od Ummu Seleme, r.a.

14. Vođa je obavezan povući se s vlasti ukoliko osjeti neki nedostatak koji bi mogao utjecati na vršenje vlasti. Postavlja se pitanje ima li vođa pravo na povlačenje ukoliko ne osjeti taj nedostatak. Učenjaci se razilaze o tom pitanju. Jedni kažu da nema pravo i da takvo povlačenje nije punovažno. Drugi kažu da ima pravo na to. Kao argument navode da vođa, kada se povuče, prestaje biti vođa. Ebu Bekr es-Siddik, r.a., kaže: "Razriješite me, razriješite." Ashabi odgovoriše: "Nećemo te razriješiti niti ćemo to tražiti. Allahov Poslanik, s.a.v.s., imenovao te je i ko je taj koji te može razriješiti?! Zar da ne budemo zadovoljni tobom, a Alejhisselam je bio?!" Da nije imao pravo na povlačenje, ashabi ne bi ovako postupili, već bi rekli: "Ti se nemaš pravo povući." Imam vodi brigu o drugima i njegove odluke moraju biti čvrste. Vođa je, dakle, predstavnik naroda. Ukoliko predstavnik ili namjesnik mogu podnijeti ostavku, onda to može učiniti i vođa, a Allah najbolje zna.

15. Ako izborno tijelo izabere vođu, ili jedan od njih, kao što je već navedeno, svi su ljudi dužni dati mu prisegu na poslušnost, pokornost i na to da će se pridržavati Allahove knjige i sunneta Njegova Poslanika, s.a.v.s. Ako neko izostavi prisegu iz opravdana razloga, to se prihvata, a ako nema opravdanja, bit će primoran to učiniti, da ne bi došlo do narušavanja jedinstva muslimana. Ako dođe

do izbora dvojice halifa, prvom će se dati prisega, a drugog treba pogubiti. Različito se tumači to pogubljenje – da li je ono doslovno pogubljenje ili svrgavanje ima težinu pogubljenja. Prvo tumačenje je ispravnije.

Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Kada se dadne prisega na vjernost dvojici imama, ubijte onog drugog!"²⁵⁴ Prenosi Ebu Seid el-Hudri, a bilježi Muslim. Abdullah ibn Amr prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko se opredijeli za nekog vođu (imama) i dadne mu prisegu (na vjernost) neka mu koliko god može bude pokoran, a ako se javi (u to vrijeme) neki drugi (imam) i počne se sporiti s njim (oko vlasti), udarite na (ubijte) onoga drugog!"²⁵⁵ Bilježi, također, Muslim.

U hadisu koji prenosi Ardžefa kaže se: "...sabljom udarite po njemu, ma ko to bio!"²⁵⁶ Ovo je najbolji dokaz o zabrani postavljanja dvojice vođa, jer to vodi u licemjerje, razdor, razjedinjavanje, smutnju i gubitak blagodati. Međutim, ako su pokrajine međusobno jako udaljene, poput Horasana i Andaluzije, onda je to dozvoljeno, kao što će biti objašnjeno u ovoj knjizi, ako Allah da.

16. Ako se neki odmetnik suprotstavi vođi poznatom po pravednosti, ljudi su dužni oduprijeti

²⁵⁴ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

²⁵⁵ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ahmed.

²⁵⁶ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ahmed, Ebu Davud i Nesai, od Ardžefe ibn Šurejha, r.a.

mu se. Ukoliko je vođa nemoralan, a odmetnik se doima ispravnim, ljudi ne trebaju žuriti s pružanjem podrške odmetniku. Sačekat će da se uvjere u ispravnost odmetnika ili će se dogovoriti o svrgavanju onog prvog. Jer, svako ko traži nešto tako, prikazat će sebe u lijepom izdanju, a kada stekne vlast, vratit će se svojim starim navikama.

17. Nije dozvoljeno imenovati dvojicu ili više vođa u jednom vremenu i jednoj zemlji, prema jednoglasnom mišljenju učenjaka, kao što smo naveli. Imam Ebul-Meali kaže: "Naši istomišljenici smatraju da nije dozvoljeno dati prisegu dvojici ljudi na različitim krajevima svijeta. Oni to porede s činom udavanja jedne žene od dvaju skrbnika, za dva muškarca, koji nisu znali za čin onog drugog." Smatram da sklapanje sporazuma s dvojicom vladara u jednoj zemlji uskih granica nije dozvoljeno, prema jednoglasnom mišljenju uleme. Ukoliko su prostranstva velika i između vođa se nalazi veliki prostor, onda se to može razumjeti. Učitelj Ebu Ishak²⁵⁷ dozvoljava postojanje dvojice vođa u krajnje udaljenim teritorijama, da ne bi bila uskraćena prava građanima. Keramije smatraju da je postavljanje dvojice vladara dozvoljeno bez ograničenja, prema tome, i u jednoj zemlji. Oni su Aliju

i Muaviju smatrali vođama. Ovaj stav objašnjavaju time da postojanje dvojice vođa u dvjema zemljama ili dvama područjima dovodi do bolje kontrole i čvršće vlasti. Uzvišeni je ponekad slao dva poslanika istovremeno i to nije dovelo da suprotstavljenosti među njima. Prema tome, postojanje dvojice vođa ne mora dovesti do suprotstavljenosti. Odgovor na ovo mišljenje jeste da bi to bilo moguće da Šerijat to nije zabranio.

Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Ubijte onog drugog!"²⁵⁸ i stoga što cijeli ummet podržava to mišljenje. Što se tiče Muavije, on nije tvrdio da je vođa (imam). Njega je prethodni halifa imenovao namjesnikom u Šamu. Tadašnji su muslimani smatrali da pravo na vođstvo ima samo jedan od njih. Nijedan od njih nije priznao drugog kao vođu. Ako kažu da to nije nemoguće iz aspekta razuma i tradicije, odgovorit ćemo da je najbolja tradicija konsenzus (*idžma*) i da je on proglasio zabranu.

Uzvišeni kaže: "...oni rekoše: 'Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti...' " Poznato je da meleki znaju samo ono što im je rečeno i da ne govore dok On ne odobri. To se tiče svih meleka. Jer, riječi Uzvišenog "Oni ne govore dok On ne odobri" (El-Enbija', 27) predstavljaju vid pohvale. Zašto su, onda, rekli: "Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti?" Odgovor je da su

²⁵⁷ Ebu Ishak Ibrahim ibn Muhammed el-Isfarajini, imam šafijske pravne škole, umro 418. h. g.

²⁵⁸ Hadis je već citiran na strani 210.

oni, čuvši riječ *namjesnik* razumjeli da će među Ademovim sinovima biti onih koji će nered činiti. Jer, od namjesnika se očekuje da uspostavlja red, a ne da čini nered. Oni su donijeli opći sud, tvrdeći da svi ljudi čine nered. Tada im Gospodar na blag način ukazuje na to da će među ljudima biti dobročinitelja i zločinaca: "*Ja znam...*" To je potvrdio time što je Adema podučio nazivima svih stvari i otkrio Svoje skriveno znanje. Prema drugom tumačenju, meleki su prethodno već upoznali nered i prolijevanje krvi od džina. Prije stvaranja Adema na Zemlji su boravili džini koji su činili nered i prolijevali krv. Tada je Allah poslao Iblisa u vojsci meleka, koji je među džinima širio smrt i progon. Tu ga je obuzela gordost. Zato su meleki postavili jednostavno, iskreno pitanje: "*Zar će ti namjesnik biti...?*" – da li će taj namjesnik biti poput prijašnjih džina ili neće? Ahmed ibn Jahja Sa'leb²⁵⁹ prenosi da su Ibn Zejd i drugi rekli: "Uzvišeni Allah saopćio im je da će jedan dio potomaka tog halife činiti nered na Zemlji i prolijevati krv. Zbog toga su izgovorili ove riječi kao izraz čuđenja, retoričko pitanje, kako Allah može za namjesnika postaviti onoga ko će Mu nepokoran biti, ili kako može nepokoran biti onaj ko je za namjesnika postavljen, i uprkos

tome i dalje na Zemlji boraviti... Ovo pitanje može biti i izraz nevjerice za oba postupka – namjesništvo i nepokornost." Katada kaže: "Uzvišeni je prethodno obavijestio meleke da će na Zemlji stvoriti bića koja će činiti nered i prolijevati krv. Zato, kada je rekao: "*Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!*", oni su upitali: "Da li je to ono biće o kojem nas je obavijestio ili nije?"

Ovo je prihvatljivo mišljenje. Navodi ga Abdurrezzak od Katade, posredstvom Ma'mera: "Uzvišeni ih je prethodno obavijestio da će na Zemlji stvoriti bića koja će činiti nered i prolijevati krv." Zato, kada je rekao: "*Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!*", oni su upitali: "Da li je to ono biće o kojem nas je obavijestio ili nije?" Prema ovom tumačenju, dio teksta je izostavljen, a glasio bi: "*Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti koji će činiti to i to...*" Oni upitaše: "Da li je to onaj o kome si nas obavijestio ili neko drugi?" I prvo tumačenje je, također, prihvatljivo. Po njemu, nauka se stvara i izvodi iz pojmova, a to mogu činiti samo učenjaci. Oba su mišljenja prihvatljiva i razmisli o njima.

Neki kažu da Allahovo, dž.š., pitanje melekima: "Kako ste ostavili Moje robove?"²⁶⁰ predstavlja kritiku zbog njihovih riječi "*zar ćeš na*

²⁵⁹ Lingvist i muhaddis Ahmed ibn Jahja, autor mnogobrojnih djela, među kojima su: *Kiraeti i l'rabul-Kur'an*. Umro 291. h.g.

²⁶⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ahmed i Malik, od Ebu Hurejre, r.a.

Zemlji...” i kako bi potvrdio Svoje riječi: “*Ja znam ono što vi ne znate.*”

Uzvišeni kaže: “*A mi Tebe veličamo i hvalimo...*”, tj. *veličamo te od svega što ne dolikuje Tvojim svojstvima.*

Talha ibn Ubejdullah prenosi: “Pitao sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., da mi objasni riječi ‘*subhanallah*’, a on reče: “To je veličanje Allaha od svega lošeg.”²⁶¹

Komentatori Kur’ana razilaze se o pitanju veličanja meleka. Ibn Mes’ud i Ibn Abbas smatraju da se radi o namazu (molitvi). U tom smislu Uzvišeni kaže: “*...i da nije bio jedan od onih koji Allaha hvale*”, tj. koji klanjaju.

Katada kaže da je veličanje izgovaranje riječi “*subhanallah*” (uzvišen je Allah), kao što je poznato u jeziku. Ovo je ispravno mišljenje, na osnovu predanja Ebu Zerra da su Božijeg Poslanika, s.a.v.s., pitali: “Koje su najbolje izgovorene riječi?”, pa je odgovorio: “One koje je Allah odabrao melekima: ‘Neka je slavljen Allah i neka je svaka hvala Allahu’”²⁶² Hadis bilježi Muslim.

Abdurrahman ibn Kurt²⁶³ kaže: “Božiji Poslanik, s.a.v.s., je, kada je boravio na Israu, čuo veličanje

na najvišem nebu: ‘Slavljen neka je Allah, Najuzvišeniji’”²⁶⁴

Riječi Uzvišenog “*...i hvalimo*” znače – vežemo veličanje i hvalu. Ovo može predstavljati i pauzu između dva govora, dakle, “*Tebi pripada hvala što si nas na to uputio*”, a Allah najbolje zna.

Riječi Uzvišenog: “*i, kako Tebi dolikuje, štujemo*” znače – štujemo te i čistimo Tvoj spomen od psovki nevjernika. Ovo je tumačenje Mudžahida, Ebu Saliha i drugih. Dahhak i druga grupa komentatora kažu: “*Čistimo svoj dah zbog Tebe, kako bismo zaslužili Tvoje zadovoljstvo.*” Prema trećem tumačenju, pod štovanjem se ovdje misli na namaz. Ibn Atijja smatra da je ovo tumačenje neosnovano.

Ja kažem naprotiv, ovo je tumačenje ispravno, zato što namaz sadrži veličanje, štovanje i slavljenje, kao što je Božiji Poslanik, s.a.v.s., učio na ruku’u i sedždi: *Subbuhun kuddusun rabbul-melaiketi ve-rruhi*. – Neka je slavljen i presvet Gospodar meleka i duše.²⁶⁵

Osnova glagola *štovati* (قَدَّسَ) jeste svećenje, čišćenje. U ajetima se kaže: “*...uđite u Svetu zemlju*” (El-Ma’ida, 21), tj. čistu; “*...Vladar, Sveti...*” (El-Hašr, 23), tj. Čisti. U istom smislu ova je riječ upotrijebljena i u ajetu: “*...u svetoj dolini Tuva*

²⁶¹ Hadis bilježi Hakim.

²⁶² Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Tirmizi i Ahmed.

²⁶³ Poznati ashab, jedan od Ashaba sa sofe. Živio je u Šamu.

²⁶⁴ Hadis navodi Bejheki.

²⁶⁵ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Nesai i Ahmed.

zovnuo.” (Ta-Ha, 12) Bejtul-makdis²⁶⁶ je tako prozvan zato što se u njemu čiste grijesi.

U tom smislu je i hadis: “Neće se očistiti narod koji ne štiti slabe od jakih.”²⁶⁷

Namazom se vjernik čisti od grijeha. Klanjač u namaz stupa svečano raspoložen, zato što je to najvrednije djelo, a Allah najbolje zna.

Uzvišeni kaže: “Ja znam ono što vi ne znate.” Mufessiri imaju različito mišljenje o tumačenju ovog ajeta. Ibn Abbas kaže: “Prokleti Iblis postao je uobražen i umišljen kada ga je Allah odredio za nebeskog rizničara. Smatrao je da je tu počast sam zaslužio. Počeo je gajiti nevjerstvo i nepokornost prema Ademu, a.s. Meleki su rekli: ‘A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, štujemo’ ne znajući da Iblis u sebi gaji drugačija osjećanja. Uzvišeni im tada reče: ‘Ja znam ono što vi ne znate.’” Katada kaže: “Meleki su rekli: ‘Zar će ti namjesnik biti...?’, a Allah je znao da će na Zemlji biti poslanika, dobrih vjernika i pokornih ljudi, pa im je rekao: ‘Ja znam ono što vi ne znate.’”

Ovaj ajet znači da Uzvišeni zna ono što je bilo, ono što biva i ono što će biti, njegovo je značenje opće.

²⁶⁶ Jeruzalem. (Prim, prev.)

²⁶⁷ Hadis bilježi Ibn Madža, od Ebu Seida, r.a., i sahih je, vjerodostojan.

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

“I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melekima i reče: ‘Kažite Mi nazive njihove, ako istinu govorite!’” (El-Bekara, 31)

O ovom ajetu postoji sedam pitanja.

1. Uzvišeni kaže: “I pouči On Adema nazivima svih stvari.” Ovdje se govori o podučavanju direktnim putem, ili posredstvom meleka Džibrila, a.s., kao što će biti rečeno. Sufijski učenjaci kažu: “Uzvišeni ga je podučio nazivima, ali je on zaboravio ono što mu je povjereno: ‘A Ademu smo odmah u početku naredili; ali on je zaboravio, i nije odlučan bio.’” (Ta-Ha, 115) Ibn Ata kaže: “Kada Ademu ne bi bili otkriveni ti nazivi, teže bi odgovorio na to pitanje od meleka”, što je jasno.

Ademov nadimak je Otac ljudi. Neki ga nazivaju Otac Muhammeda, zato što je Muhammed posljednji poslanik. Ovo je mišljenje Suhejlja. Prema trećem mišljenju, u Džennetu su ga nazivali Otac Muhammedov, a na Zemlji Otac ljudi.

Postoje dva mišljenja o pitanju korijena riječi Adem (آدم). Neki smatraju da ovo ime potječe od riječi *edmeh* – *edim* (أَدَمَة، أَدِيم), tj. zemlja, jer je Adem stvoren od njezine tvari. Ovo je mišljenje Ibn Abbasa. Drugi smatraju da je korijen njegova imena

riječ *udma* (أُذْمَا) – tamnoputost. Međutim, ispravnije je da je Ademovo ime izvedeno iz riječi *zemlja*. Nazvan je *insanom* zato što zaboravlja (نَسِيَ). Ovo navodi Sa'di u djelu *Tabekat*.

Suddi navodi predanje Ibn Mes'uda o stvaranju Adema: "Kada je Uzvišeni Allah odlučio stvoriti Adema, a.s., poslao je meleka Džibrila, a.s., na Zemlju, da Mu done-se s nje ilovače, pa je Zemlja rekla: 'Utječem se Allahu od tebe i toga da me okrneš i unakaziš.' Džibril, a.s., se tada vratio neobavljena posla i rekao: 'Gospodaru moj, Zemlja je zatražila kod Tebe utočište, pa nisam ništa uzeo.'

Allah, dž.š., je onda poslao meleka Mikaila, pa je Zemlja ponovo od Allaha, dž.š., zatražila utočište, te se i on vratio neobavljena posla, rekavši, kad se vratio, isto što i Džibril. Onda je Allah, dž.š., poslao Meleka smrti, pa je Zemlja ponovo zatražila utočište, ali joj je melek rekao: 'Ja tražim utočište kod Allaha da se ne vratim neizvršena naređenja.' On je zgrabio s površine, s raznih mjesta, bijele, crvene i crne zemlje i izmiješao je. Zato su ljudi različitih boja. Tako je Adem dobio ime, od zemlje. Kada se melek uspeo s ilovačom, Uzvišeni ga je upitao: 'Zar se nisi smilovao Zemlji kada te je zamolila?' On odgovori: 'Smatrao sam tvoje naređenje važnijim.' 'Ti si sposoban da uzimaš duše Mojim stvorenjima', reče Uzvišeni. On je zemlju uzeo i nakvasio je, pa je postala ljepljiva ilovača, tj. prijanjali

su joj dijelovi jedan na drugi, potom ju je ostavio dok nije ustajala. Zato Uzvišeni kaže: '*Mi smo stvorili Adema od ilovače, od blata ustajalog.*' (El-Hidžr, 26) Potom je melekima rekao: '*Stvorit ću čovjeka od ilovače, pa kad mu savršen oblik dam i život u nj udahnem, vi mu se poklonite!*' (Sad, 71-72) Uzvišeni ga je potom stvorio Svojom rukom, da se Iblis ne bi oholio nad njim: 'Zar ćeš se oholiti nad nečim što sam Svojom rukom stvorio, a Ja se ne oholim?!' Potom ga je oblikovao i ostavio u svojstvu ilovače četrdeset godina koje su trajale kao petak. Meleki su jednom prilikom naišli na njega i uplašili se onoga što su vidjeli, jer nikad prije nisu vidjeli slično stvorenje. A Iblis (šejtan), neka je na njega prokletstvo Allahovo, najviše se uplašio. Prolazeći pored Adema, a.s., i gledajući ga, govorio bi: 'Ti si sigurno radi nečeg važnog stvoren.' Udario ga je, pa je tijelo zvečalo, kao što odzvanja grnčarija od suhe ilovače ("*od sasušene ilovače, kao što je grnčarija*" – Er-Rahman, 14). Zatim je Iblis rekao: 'Zašto si stvoren?' Ne dobivši nikakav odgovor, ušao je u tijelo kroz usta i izašao na zadnjicu. Rekao je melekima: 'Nemojte se ovoga bojati. Vaš je Gospodar postojan, a ovo je stvorenje šuplje. Da imam vlast nad ovim, ja bih ga razbio.' Pa je rekao Ademu, a.s., koji je tada još bio samo kip: 'Ako ti budem pretpostavljen, uništit ću te,

a ako ti meni budeš pretpostavljen, neću ti pokoran biti.'

Kada je došao čas u kojem je Allah, dž.š., htio u Adema udahnuti dušu, rekao je melekima: 'Kada u njega udahnem dušu, učinite mu sedždu.' Kada je u njega udahnuo dušu i duša došla u glavu, Adem, a.s., je kihnuo i meleki su rekli: 'Reci: *El-hamdu lillahi!*' Kada je Adem, a.s., rekao *El-hamdu lillahi (hvala Allahu)*, Allah, dž.š., mu je rekao: 'Smilovao ti se tvoj Gospodar, Ade-me.' Kada mu je duša ušla u oči, ugledao je dženetske plodove, a kada mu je ušla u stomak, poželio je da jede i skočio je prije nego što mu je duh ušao u noge, žureći prema dženetskim plodovima. Na to ukazuju riječi Uzvišenog: '*Čovjek je stvoren od žurbe.*' (El-Enbija', 37) – '*Svi su se meleki zajedno poklonili, osim Iblisa; on nije htio da se njima pokloni.*'" (El-Hidžr, 30-31)²⁶⁸

Tirmizi navodi predanje Ebu Musaa el-Eš'arija koji je čuo Poslanika, s.a.v.s., da govori: "Allah je stvorio čovjeka od šake zemlje koju je uzeo sa cijele Zemljine površine. Otuda su ljudi onakvi kakva je i zemlja: crveni, bijeli, crni i između toga, zatim blagi, grubi, dobri i loši." Ebu Isa kaže: Ovaj je hadis hasenun-sahih.²⁶⁹

²⁶⁸ Ovo predanje ubraja se u israilijate i nije ispravno pripisati ga Ibn Abbasu ili Ibn Mes'udu. Vjerodostojnost je veoma upitna i smisao veoma čudan.

²⁶⁹ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed i sahih je, vjerodostojan.

Prema tome, korijen riječi *Adem* jeste riječ *edim/edem* (zemlja), a ne *udma* (tamnopotost). Moguće je da je riječ vezana za oba korijena, o čemu će više riječi biti u tumačenju sure El-En'am i na drugim mjestima, ako Allah da.

2. Uzvišeni kaže: "*nazivima svih stvari*", tj. svih izraza ili pojmova.

3. Komentatori Kur'ana razilaze se o pitanju naziva kojima je Uzvišeni podučio Adema. Ibn Abbas, Ikrima, Katada, Mudžahid i Ibn Džubejr smatraju da se radi o svim krupnim i sitnim pojmovima. Asim ibn Kulejb navodi predanje Sa'da, štićenika Hasana ibn Alija: "Sjedio sam kod ibn Abbasa kada neko spomenu riječi 'posuda' i 'bič'. Tada ibn Abbas pro- uči ajet: '*I pouči On Adema nazivima svih stvari.*'"

Predanje sličnog značenja postoji i kao hadis, kao što ćemo kasnije navesti. Riječ "*svih*" znači da se radi o potpunosti i cjelovitosti znanja. Buhari navodi predanje Enesa u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s. rekao: "Vjernici će se na Sudnjem danu okupiti i reći: 'Zatražimo zauzimanje kod našeg Gospodara.' Bit će doveden Adem, pa će mu kazati: 'Ti si otac ljudi. Allah te je stvorio Svojom rukom, naredio je Svojim melekima da ti se poklone i podučio te nazivima svih stvari.'"²⁷⁰ Ibn Huvejz Mendad kaže: "Ovaj je ajet

²⁷⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ahmed.

dokaz da je jezik Božije nadahnuće i da je Allah podučio Adema svakom detalju.” U tom smislu Ibn Abbas kaže: “Uzvišeni je podučio Adema svakoj stvari, čak i zdjeli i muzilici.”

Šejban navodi riječi Katade: “Podučio je Adema nazivima stvorenja koja meleki nisu znali. Svaku stvar nazvao je imenom i podučio ga čemu služi.” Nehhas kaže: “Ovo je najljepše što je kazano o ovoj temi.” Taberi kaže: “Podučio ga je imenima meleka i vlastitih potomaka.” Ovo je on odabrao kao ispravno mišljenje, potkrepljujući ga ajetom: “*a onda ih predoci melekima...*” Ibn Zejd kaže: “Podučio ga je imenima svih potomaka.” Rebi ibn Husejm kaže: “Posebno imenima meleka.” Kuttebi kaže: “Imenima stvorenja sa Zemlje ili imenima vrsta i rodova.”

Prvo tumačenje je ispravno, iz razloga koje smo upravo naveli, kao i zbog onoga što ćemo kazati.

4. Komentatori Kur’ana također se razilaze o tome da li su meleki predložena imena ljudi ili imena stvari. Ibn Mes’ud i drugi kažu da su im predložena imena stvari, zbog upotrijebljene zamjenice (“*nazive njihove*”) هَؤُلَاءِ – *haulai*, a koja se odnosi na živa bića.

Ibn Atijja kaže: “Može se zaključiti da je Uzvišeni Allah podučio Adema imenima stvari pokazavši mu te stvari i imenima osoba, predočivši mu te osobe. Potom je isto to predočio melekima i upitao ih o nazivima. Potom im je Adem naveo

te nazive.” Maverdi kaže: “Ispravnije je da se predočavanje odnosi na obje stvari.” Postoje dva mišljenja o vremenu predočavanja. Jedni smatraju da se to desilo nakon što su stvorene, a drugi da je Allah te stvari prikazao melekima.

5. Komentatori se razilaze o tome ko je prvi govorio arapskim jezikom. Prenosi se od Ka’ba el-Ahbara da je Adem, a.s., izmislio arapsko i sirijsko pismo, kao i sva druga i da je prvi govorio svim jezicima. Ovo mišljenje dijele i drugi.

Može se postaviti pitanje da li postoji predanje koje kaže da je Ka’b smatrao da je Džibril, a.s., prvi govorio arapski i da je podučio Nuha, a.s., da bi ovaj to prenio svom sinu Samu? Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s. rekao: “Prvi koji je govorio arapski jezik jeste Ismail, kada je imao deset godina.”²⁷¹ Prema drugim predanjima, prvi koji je govorio arapski jezik jeste Ja’rub ibn Kahtan, a navode se i neke druge osobe. Ispravno je mišljenje da je otac ljudi Adem, a.s., prvi govorio svim jezicima, čemu i Kur’an svjedoči. Uzvišeni kaže: “*I pouči On Adema nazivima svih stvari*” Jezici se sastoje od naziva (imena), tako da potpadaju pod navedeno.

U hadisu se navodi: “Podučio je Adema nazivima svih stvari, čak i

²⁷¹ Hadis bilježi Dejleml i sahih je, vjerodostojan.

zdzjeli i zdjelici.”²⁷² Moguće je da se pod ovim misli da je od Ibrahimove, a.s., djece Ismail prvi govorio arapski. Ukoliko su ta predanja vjerodostojna, onda se pod njima misli na prvog ko je iz njegova plemena govorio arapski, kao što je navedeno, a Allah najbolje zna. Džibril je prvi melek koji je govorio arapski. On je Nuha podučio, nakon što je Allah podučio Adema, a Allah najbolje zna.

6. Uzvišeni kaže: “*ako istinu govorite!*” Ovo je uvjet. Dakle, “*ako istinu govorite da će sinovi Ademovi činiti nered na zemlji, saopćite mi to*”. Ovo je Muberridovo tumačenje. Ovdje se pod riječju “*govorite*” misli na znanje. Budući da meleki nemaju pravo na slobodan izbor, rekli su: “Hvaljen neka si!” – prema tumačenju Nekkaša. On nastavlja: “Kada oni ne bi bili ograničeni pukom istinom, dozvoljeno bi im bilo da rasuđuju, kao što je bio slučaj s onim kojega je Allah usmrtio stotinu godina. Upitao ga je: ‘*Koliko si ostao?*’ (El-Bekara, 259), ne zahtijevajući precizan odgovor. A nakon što nije pogodio, nije dobio kritiku.” To je sasvim jasno. Taberi i Ebu Ubejd prenose da neki mufessiri riječi “*ako istinu govorite*” tumače – kada istinu govorite, što je pogrešno.

²⁷² Ovo predanje nisam pronašao kao hadis. Da je tako, naveo bi ga Džerir u *Tefsiru*, Sujuti u *Durru* i Ibn Kesir. Ovo su riječi Ibn Abbasa i takve ih prenosi Ibn Džerir iz više izvora, a također i Sujuti i Ibn Kesir.

7. Neki učenjaci tvrde da se iz ovog isključuje obavezivanje na nemoguće, jer je poznato da oni to ne znaju. Ipak, vrhunski poznavaoči tefsira smatraju da ovo nije vezano za obligaciju, već se odnosi na utvrđivanje i determinaciju. U ovoj knjizi bit će riječi o pitanju obavezivanja na ono što se ne može podnijeti – da li je to obligacija ili nije, tokom tumačenja završnih ajeta ove sure.

﴿قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾

“Hvaljen neka si” – rekoše oni – ‘mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio; Ti si Sveznajući i Mudri.’” (El-Bekara, 32)

Ajet “Hvaljen neka si” – rekoše oni – ‘mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio...’” sadrži tri pitanja:

1. Uzvišeni kaže: “Hvaljen neka si”, tj. neka si visoko iznad toga da iko osim Tebe može znati gajb. Ovo je odgovor na zahtjev: “Kažite Mi nazive njihovih...” Oni su odgovorili da znaju samo ono čemu ih je On naučio i ne tvrde da znaju nešto o čemu pojma nemaju, kao što rade pojedine neznalice.

2. Obaveza onog kome je upućeno pitanje na koje ne zna odgovor jeste da kaže: “Allah najbolje zna, a ja ne znam.” Na taj se način oponašaju meleki, poslanici i dobri učenjaci. Međutim, iskreni Poslanik, s.a.v.s., saopćio nam je da će s nestankom učenjaka nestati i nauke. Tada će

neznalice biti pitani i davat će rješenja bez osnove, tako da će otići u zabludu i druge u nju odvesti. Kad je riječ o predanju od Poslanika, s.a.v.s., ashaba i tabiina o značenju ovog ajeta, Busti²⁷³ u djelu *El-Musnedus-sahih* navodi predanje Ibn Omera, r.a., u kojem stoji da je neki čovjek upitao Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: “Koje je mjesto najbolje?” On mu je odgovorio: “Ne znam dok ne upitam Džibrila.” Kada je upitao Džibrila, on mu reče: “Ne znam dok ne upitam Mikaila.” Mikail mu reče: “Najbolje mjesto je džamija, a najgore tržnica.”²⁷⁴ Siddik je nani govorio: “Vrati se, dok ne pitam ljude.”²⁷⁵ Alija je govorio: “Koje olakšanje”, tri puta. “Šta, vladaru pravovjernih?” “Kada čovjeka pitaju nešto što ne zna, a on kaže: ‘Allah najbolje zna.’” Ibn Omera je jedan čovjek pitao o vjeri, a on mu je odgovorio: “Ja to ne znam.” Kada

je čovjek otišao, on reče: “Lijepo li je ono što je Ibn Omer rekao. Pitan je ono što ne zna, pa je rekao: ‘Ne znam!’” Ovo predanje navodi Darimi u *Musnedu*. Muslim bilježi predanje Ebu Akila, Jahje ibn Mutevekkila, Buhejjinog²⁷⁶ pratioca: “Sjedio sam kod Kasima ibn Abdullaha i Jahjaa ibn Seida. Jahja reče Kasimu: ‘Ebu Muhammede, velika je sramota za nekog poput tebe da ne zna rješenje ili odgovor na neko pitanje o vjeri.’ Kasim mu odgovori: ‘Zbog čega?’ ‘Zato što si ti sin dvojice imama upute – Ebu Bekra i Omera.’”²⁷⁷ Ebu Kasim odgovori: ‘Ružnije od toga jeste da pametan čovjek govori bez osnove i uzima znanje od nepouzdatih.’ Jahja na to ušutje.” Malik ibn Enes kaže: “Čuo sam da je Ibn Hurmuz rekao: ‘Dužnost učenjaka jeste da kod svojih sagovornika usadi naviku odgovora s ‘ne znam’, kako bi to bilo njihovo polazište. Kada ih neko bude pitao za nešto što ne znaju, oni će reći: ‘Ne znam.’” Hejsem ibn Džemil kaže: “Bio sam prisutan kada su Maliku ibn Enesu postavili četrdeset osam pitanja o vjeri. Na trideset dva pitanja odgovorio je ‘ne znam’.”

²⁷³ Ibn Hibban, autor *Sahiha*.

²⁷⁴ Predanje je slabo u ovoj verziji. Bilježe ga Ibn Hibban i Bejheki u predanju Ibn Omera. U lancu prenosilaca nalazi se Ata ibn Saib, koji je bio senilan, a Džerir ibn Abdulhamid od njega prenosi nakon što je postao senilan. Osnova ovog predanja je kod Muslima, Bezzara, Ebu Avane, u predanju Ebu Hurejre, a počinje riječima: “Najdraža mjesta Allahu su...”, bez spomena Džibrila i Mikaila. Džibril je zadužen da dostavlja objavu i on je preuzima direktno od Allaha, dž.š., dok Mikail ima druge dužnosti.

²⁷⁵ To je bilo nešto o nasljedstvu i koliko njoj pripada.

²⁷⁶ Štićenica Ebu Bekra. Prenosila ja od Aiše, a od nje Ebu Akil.

²⁷⁷ Kasim je sin Ubejdullaha ibn Abdullaha ibn Omera ibn Hattaba. Njegova majka je unuka Ebu Bekra. Ebu Bekr mu je, dakle, pradjed s majčine strane, a Omer s očeve.

Mnogo je sličnih primjera kod ashaba, tabiina i islamskih učenjaka. Ove prakse ljudi su se odrekli zbog položaja i nepoštenog odnosa prema nauci. Ibn Abdulberr kaže: “Berićet i etika nauke ogleda se u poštenom odnosu. Onaj ko je nepošten u tome, neće steći znanje, niti će ga prenijeti.” Junus ibn Abdula’la navodi predanje Enesa ibn Malika: “U naše vrijeme ništa nije teže naći nego poštenje.”

Ako je tako bilo u vrijeme Malika, šta možemo reći za današnje vrijeme, puno nereda i svjetine! Sada se nauka traži zbog položaja, a ne zbog znanja. Njome se želi kititi pred svijetom i isticati u raspravama koje umrtvljuju srce i stvaraju mržnju. Ljudi su izgubili strah od Boga. Šta mi možemo reći o Omerovom ponašanju, kada je rekao: “Ne smijete davati veći mehr od četrdeset oka (mjera za težinu), makar se radilo o kćerki Jezida ibn Husajna el-Harisija. Sve što bude dato preko toga, oduzet ću za bejtul-mal. Tada ustade jedna visoka žena širokih nozdruva i reče: “Nemaš na to pravo!” “Kako?”, upita on. “Zato što Uzvišeni kaže: *A jednoj od njih dali ste ogromno bogatstvo, nemojte im uzimati od toga ništa*” (En-Nisa’, 20) Nakon toga je Omer, r.a., rekao: “Žena je upravu, a čovjek je pogriješio”, i odustao je od svoje namjere. Veki bilježi predanje Muhammeda ibn Ka’ba el-Kurezija u kojem stoji da je neki čovjek pitao Aliju o nekom propisu. Kada je dobio odgovor, rekao je: “Nije tako, vladaru

pravovjernih, već ovako...” Alija reče: “Upravu si, ja sam pogriješio, a nad svakim znalцем ima još znaniji.”

Ebu Muhammed Kasim ibn Esbag navodi: “Kada sam krenuo na istok, stigao sam do Kajrevana.²⁷⁸ Od Bekra ibn Hammada preuzeo sam Museddedom predanje. Potom sam nastavio ka Bagdadu i sreo mnogo ljudi. Kada sam završio, vratio sam se kod njega da bih preslušao ostala Museddedom predanja. Jednog dana pred njim sam čitao Poslanikov, s.a.v.s., hadis:

‘أَنَّهُ قَدِمَ عَلَيْهِ قَوْمٌ مِنْ مُضَرَ يُجْتَنَابِي النَّمَارَ’ – ‘Došli su mu ljudi iz Mudara, u vunenoj odjeći (*mudžtabin-nimar*).’²⁷⁹ On reče: ‘Nije, već *mudžtabis-simar*.’ Ja rekoh: ‘Ne, nego *mudžtabin-nimar*. Tako sam citirao hadis pred svim učenjacima od Andalusa do Iraka.’ On reče: ‘Tek si stigao u Irak, a već se suprotstavljáš i oholiš?’ Zatim mi reče: ‘Pođimo do onog šejha u džamiji. On posjeduje veliko znanje.’ Otiđosmo do njega i pitasmo ga o tom hadisu. On reče: ‘Ispravno je *mudžtabin-nimar*’, kao što sam ja

²⁷⁸ Mjesto u arapskom Magrebu, poznato po nauci i učenjacima.

²⁷⁹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Nesai i Ahmed, od Džerira, r.a. Početak hadisa glasi: “Bili smo kod Božijeg Poslanika, s.a.v.s., spočetka dana, kada dodoše neki ljudi, bos i goli, u vunenoj odjeći ili ogrtačima, sa zadjenutim sabljama. Većina ili svi bili su iz plemena Mudar. Poslanikovo lice se namršti... On reče: ‘O ljudi, bojte se Gospodara svoga. Ko uvede jedan lijep običaj...’”

rekao. Bili su to ljudi koji su nosili grubu odjeću, s džepovima na prednjoj strani. Bekr ibn Hammad tada reče, držeći se za nos: 'Pogazit ću svoj ponos radi istine, pogazit ću svoj ponos radi istine...', potom ode."

Jezid ibn Velid ibn Abdulmelik izgovorio je divne riječi:

Kada govorim na nekom predavanju, riječima oblijećem ono što znam.

A čim stignem do nepoznatog, riječi se zaustave i ja zašutim.

3. Riječ Uzvišenog: "*Mudri*", znači, prema Ibn Enbariju, "*Onaj Koji sprečava nered*".

﴿قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ﴾

"O Ademe', – reče On – 'kaži im ti nazive njihove!' I kad im on kaza nazive njihove, Allah reče: 'Zar vam nisam rekao da samo Ja znam tajne nebesa i Zemlje i da samo Ja znam ono što javno činite i ono što krijete!'" (El-Bekara, 33)

Ajet "O Ademe', – reče On – 'kaži im ti nazive njihove!'" sadrži pet pitanja:

1. Riječima "kaži im ti nazive njihove!" Uzvišeni naređuje Adamu da im kaže nazive njihove, da bi se uvjerali da on više zna o onome što ih je pitao, i da bi spoznali njegovu vrijednost. Adem je bolji od

njih, budući da mu je data prednost. Melekima je naređeno da mu učine sedždu i da uče od njega. Na taj je način Adamu ukazana posebna počast time što su mu meleki učinili sedždu i što mu je otkriveno znanje.

2. Ovaj ajet govori o vrijednosti nauke i učenjaka.

U hadisu se navodi: "Zaista meleki podmeću svoja krila onome koji traži nauku (zastiru ga svojim krilima) iz zadovoljstva (ljubavi) prema onome što traži."²⁸⁰ Oni to čine zbog prednosti koje učenici imaju nad ostalim ljudima. Uzvišeni ih je time obavezao kada je stvoren Adem, a.s., i to im je postalo ustaljeno. Kada se kod nekog čovjeka pojavi znanje, oni mu izražavaju počast i cijene zasluge. Visoko cijene nauku i traženje nauke. Tako se ponašaju kada su u pitanju učenici, a kako tek kada su u pitanju učenjaci i Allahu poslušni ljudi! Neka nas Allah, dž.š., učini takvima, On je neizmjerljivo dobar.

3. Učenjaci se razilaze o tome da li su bolji ljudi ili meleki. Jedni smatraju da su poslanici i evlije iz redova ljudi vredniji od poslanika i evlija iz redova meleka. Drugi smatraju da su stanovnici viših sfera vredniji. Njihovi su argumenti sljedeći: "A meleki su samo robovi poštovani. Oni ne govore dok On ne odobri i postupaju onako kako On naredi."

²⁸⁰ Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Madža, Ahmed, Darimi i sahih je, vjerodostojan.

(El-Enbija', 26-27); "...koji se onome što im Allah zapovijedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti." (Et-Tahrim, 6); "Mesihu neće biti zazorno da prizna da je Allahov rob, pa ni melekima, Njemu najbližim." (En-Nisa', 172); "Reci: 'Ja vam ne kažem: 'U mene su Allahove riznice', niti: 'Meni je poznat nevidljivi svijet', niti vam kažem: 'Ja sam melek.''" (El-En'am, 50)

Buhari navodi hadisi-kudsi: "...a ako Me spomene u skupu, Ja ga spomenem u skupu odabranijem od njegova."²⁸¹ Ovo nedvosmisleno govori o prednosti meleka nad ljudima. Druga strana poziva se na ove argumente: Kaže Uzvišeni: "A oni koji vjeruju i čine dobra djela – oni su, zbilja, najbolja stvorenja..." (El-Bejjine, 7) Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Zaista meleki podmeću svoja krila onome koji traži nauku."²⁸² Hadis bilježi Ebu Davud. Postoje predanja o tome kako se Uzvišeni Allah pred melekima diči ljudima koji stoje na Arefatu. To se čini samo s nekim ko je vredniji, a Allah najbolje zna. Neki učenjaci smatraju da se ne može

kategorički tvrditi da su poslanici vredniji od meleka, niti da su meleki vredniji od poslanika. To se može postići jedino na osnovu Allahova, dž.š., govora, Poslanikovih, s.a.v.s., predanja ili konsenzusa ummeta. Ništa od toga nije postignuto. Za razliku od većine muslimana, kaderije i sudija Ebu Bekr, Allah mu se smilovao, smatraju da su meleki vredniji. Oni kažu: "Našim drugovima i šiijama koji kažu da su poslanici bolji iz razloga što je Uzvišeni naredio melekima da Adem u učine sedždu, može se reći sljedeće – onaj kome se čini sedžda ne mora biti bolji od onog ko je čini. I prema Kabi se klanjaju svi poslanici i sva stvorenja. Svi se slažu da su poslanici vredniji od Kabe. Isto tako, nema nesuglasja o tome da se sedžda čini samo Allahu, dž.š., i da je to vid ibadeta, te da ibadet pripada samo Allahu. Ako je tako, onda klanjanje u određenom pravcu ne znači da je ta stvar vrednija od onog ko čini sedždu." To je jasno. O ovome će opširnije biti riječi pri tumačenju narednog ajeta.

4. Riječi Uzvišenog: "Ja znam tajne nebesa i Zemlje" kazuju da niko ne poznaje gajb, osim onoga što Allah, dž.š., otkrije poslanicima ili drugim ljudima. Ljudi koji haluciniraju i proriču sudbinu lažu. Ovo će biti objašnjeno u komentaru sure El-En'am, ako Bog da, kod ajeta: "U Njega su ključevi svih tajni." (El-En'am, 59)

5. Uzvišeni kaže: "Ja znam ono što javno činite", tj. od onoga što

²⁸¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed. Početak hadisa glasi "Ja sam tamo gdje Moj rob zamisli i Ja sam uz njega kada Me spomene. Ako me spomene u sebi, Ja ga spomenem u Sebi; a ako Me spomene u skupu, Ja ga spomenem u skupu odabranijem od njegovog..." O ovome postoji više predanja.

²⁸² Hadis je već citiran u fusnoti prije prethodne.

govori: "Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti?" Ovo je tumačenje Mekkijsa i Maverdija. Zahravi kaže: "Ono što javno čine jeste njihovo pristupanje sedždi Ademu." "I ono što krijete!" Ibn Abbas, Ibn Mes'ud i Ibn Džubejr kažu: "Ovdje se misli na oholost i grijeh koje je Iblis krio u sebi." Ibn Atijja kaže: "Upotrijebljen je glagol u množini (krijete), iako se radi o jednoj osobi. To je moguće u arapskom jeziku. Kada neko iz naroda počinio nedjelo, kaže se: 'Vi ste počinili nedjelo.' U tom smislu je ajet: 'Većina onih koji te dozivaju ispred soba nije dovoljno pametna' (El-Hudžurat, 4) premda se radi o Ujejni, prema jednom predanju, ili Akreu, prema drugom." Jedna grupa komentatora Kur'ana smatra da se pojmovi *javno* i *tajno* ovdje odnose na uopćeno poznavanje njihovih javnih i tajnih postupaka. Mehdi ibn Mejmun kaže: "Bili smo prisutni kada je Hasana upitao Hasan ibn Dinar: 'Šta su meleki krili?' On odgovori: 'Kada je Allah stvorio Adema, meleki su bili začuđeni i osjetili su zabrinutost. Počeli su se sašaptavati o tome. Rekoše: 'Kakvo je to stvorenje! Koga god da Allah stvori, mi ćemo Mu biti draži.'"

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾

"A kada rekosmo melekima: 'Poklonite se Ademu!' – oni se pokloniše,

ali Iblis ne htjede, on se uzoholi i posta nevjernik." (El-Bekara, 34)

Ovaj ajet sadrži deset pitanja:

1. Uzvišeni kaže: "A kada rekosmo...", tj. "sjeti se kada smo rekli... Upotrijebljen je glagol u množini, jer Uzvišeni i Veličanstveni Gospodar o Sebi govori u množini, kao vid glorifikacije.

2. Uzvišeni kaže "poklonite se." U arapskom jeziku sedžda označava poniznost i pokoravanje.

3. Oni koji daju prednost Ademu i njegovim potomcima pozivaju se na obraćanje Uzvišenog melekima: "Poklonite se Ademu." Učinite sedždu Meni, okrenuti prema Ademu. Sličan primjer nalazimo u ajetima: "Obavljaj propise molitve kad Sunce s polovine neba krene..." (El-Isra, 78); "...u nj život udahnem, vi mu se poklonite!" (Sad, 72), tj. poklonite Mi se kada dovršim stvaranje, okrenuvši se prema njemu. Već smo na primjeru Kabe kazali da onaj kome se čini sedžda ne mora biti bolji od onoga koji je čini.

Ovdje se postavlja pitanje – ako on nije vredniji od njih, čemu naredba da se učini sedžda? Odgovor glasi da kada su se meleki uznijeli svojim veličanjem i štovanjem Uzvišenog, on im je naredio da se poklone da bi im dao do znanja da mu nisu potrebni, kao ni njihov ibadet. Prema drugom tumačenju, oni su ismijavali Adema i potcjenjivali ga. Nisu znali veličinu njegova stvaranja, pa im je bilo naredeno da mu se poklone.

Moguće je da im je Allah to naredio kao kaznu za riječi *“Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti?”*, kao odgovor na najavu *“Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!”* Uzvišeni je znao da će mu tako odgovoriti, pa je kazao: *“Stvorit ću čovjeka od ilovače* (Sad, 71) i postaviti ga kao namjesnika. Pa kad mu savršen oblik dam i život u nj udahnem, vi mu se poklonite! Dakle, neka vam to bude kazna za ono što ćete reći.

Ibn Abbas kao dokaz da je čovjek vredniji navodi zakletvu Uzvišenog životom Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: *“A života mi tvoga, oni su u pijanstvu svome lutali.”* (El-Hidžr, 72) Zaštitio ga je od Vatre: *“da bi ti Allah ranije i kasnije krivice oprostio.”* (El-Feth, 2) Rekao je melekima: *“A onoga od njih koji bi rekao: ‘Ja sam, doista, pored Njega, bog!’ – kaznili bismo Džehennemom.”* (El-Enbija, 29) Tumačenje rečenoga glasilo bi da se Uzvišeni nije zakleo životom meleka, kao što se nije zakleo ni Svojim životom. Zakleo se nebesima i Zemljom, a to ipak ne znači da su oni značajniji od Arša i sedam dženneta. Zakleo se smokvom i maslinom. Riječi Uzvišenog: *“A onoga od njih koji bi rekao: ‘Ja sam, doista, pored Njega, bog!’”* imaju slične implikacije kao i obraćanje Poslaniku, s.a.v.s.: *“Ako budeš druge Allahu ravnim smatrao, tvoja će djela sigurno propasti, a ti ćeš izgubljen biti.”* (Ez-Zumer, 65) Prema tome, taj se ajet ne može uzeti kao argument.

4. Učenjaci se razilaze o pitanju sedžde koju su meleki učinili Ademu, nakon što su se usaglasili da to nije sedžda ibadeta. Većina uleme kaže: *“Melekima je bilo naredeno da spuste čela na zemlju, kao što se čini u namazu. To je sedžda koju poznaju tradicija i Šerijat.”* Dakle, to je sedžda kojom se Adem pozdravlja i kojom mu se izražava poštovanje. Ona označava i poslušnost Uzvišenom. Adem je u tom trenutku bio poput kible. Drugi smatraju da se ovdje ne radi o uobičajenoj sedždi, već o skrušenosti i podređenosti. Prema ovom shvaćanju, naredba sedžde znači: *“Pokorite se Ademu i priznajte mu da je bolji.”* *“Oni se pokloniše”*, dakle, poslušali su naredbu.

Učenjaci se razilaze, također, o tome da li se ova sedžda tiče samo Adema, a.s., i nikoga drugog. Drugim riječima, da li je dozvoljeno pokloniti se nekom drugom stvorenju, osim Allahu, dž.š., ili je to bilo dozvoljeno samo do vremena Jakuba, a.s.? Uzvišeni kaže: *“I on roditelje svoje postavi na prijesto i oni mu se svi pokloniše.”* (Jusuf, 100) Da li je to posljednja sedžda koja je dozvoljena stvorenjima? Većina učenjaka smatra da je to bilo odobreno čak do vremena Poslanika, s.a.v.s. Ashabi su mu, vidjevši kako mu se poklanja drveće i deve, rekli: *“Preče je da ti mi činimo sedždu.”* On im reče: *“Ne*

treba činiti sedždu nikome, osim Allahu, Gospodaru svjetova.”²⁸³

Ibn Madža navodi u *Sunenu* i Busti u *Sahihu* predanje Abdullaha ibn Ebi Evfe: “Kada je Muaz ibn Džebel došao iz Šama, poklonio se Božijem Poslaniku, s.a.v.s.. ‘Šta je to?’, upita ga Poslanik, s.a.v.s. On reče: ‘Božiji Poslaniče, kada sam došao u Šam, vidio sam kako se ljudi poklanjaju patrijarsima i biskupima. Zato sam se i ja poklonio tebi.’ On mu reče: ‘Ne čini to. Kada bih naredio da se neko pokloni drugom čovjeku, naredio bih da to učini žena mužu. Ona ne izvršava dužnosti prema Gospodaru dok ne izvrši dužnosti prema njemu. Ako bi je pozvao dok je na jahalici, dužna je da mu udovolji.”²⁸⁴ U nekim Muazovim predanjima kaže se: “Zabranio je da se ljudima poklanja, već je naredio rukovanje.”

Ovo zabranjeno poklanjanje neki današnji sufije prakticiraju kada dolaze kod svojih šejhova.²⁸⁵ Oni se u neznanju poklanjaju, svejedno

nalazio se šejh u pravcu kible ili ne. Njihova su djela i nastojanja propala.

5. Uzvišeni kaže: “...*ali Iblis ne htjede*”, zato što je pripadao melekim, po mišljenju većine uleme: Ibn Abbasa, Ibn Mes’uda, Ibn Džurejdža²⁸⁶, Ibn Musejjiba, Katade i drugih. Ovo mišljenje preferira šejh Ebu Hasan²⁸⁷, a ispravnim ga smatra i Taberi. Doslovan smisao ajeta ukazuje na to. Ibn Abbas kaže: “Zvao se Azazil. Bio je jedan od najodabranijih meleka. Imao je četvera krila koja je potom izgubio. Simak ibn Harb prenosi Ikrimino predanje u kojem stoji da je Ibn Abbas rekao: “Iblis je bio jedan od meleka. Kada je pokazao nepokornost Allahu, On se na njega rasrdio i pretvorio ga u šejtana.” Maverdi navodi predanje Katade u kojem stoji da je Iblis pripadao najelitnijem redu meleka, zvanom džinne. Seid ibn Džubejr kaže: “Džini su potomci meleka, koji su stvoreni od vatre. Iblis je pripadao njima. Ostali su meleki stvoreni od svjetlosti.” Ibn Zejd, Hasan i Katada navode da je Iblis otac džina, kao što je Adem otac ljudi, i da nije pripadao melekima. Slično mišljenje zastupa i Ibn Abbas i on navodi da se Iblis zvao Haris. Šehr ibn Havšeb i neki islamski učenjaci navode da je Iblis

²⁸³ Hadis bilježi Hakim, u predanju Burejde, r.a., uz malo odstupanje. Ocjenjuje ga sahihom. Zehebi se ne slaže s ovom ocjenom, međutim, postoje mnoga usporedna predanja koja podižu stepen vjerodostojnosti hadisa.

²⁸⁴ Hadis bilježe Ibn Madža, Ahmed i Hakim i hasen je, dobar.

²⁸⁵ Ova dekadentna praksa zastupljena je kod nekih nezalica i u današnje vrijeme. (Prim. red.)

²⁸⁶ Imam, hafiz i muhaddis Abdulmelik ibn Abdulaziz štićenik Emevija, El-Mekki, pouzdan prenosilac i islamski pravnik; umro oko 150. h. g.

²⁸⁷ Ebul-Hasan el-Eš’ari o kojem je već bilo riječi.

pripadao džinima koji su se nalazili na Zemlji. Protiv njih su se borili meleki. Iblisa su zarobili kao malog, tako da je on postao Allahov rob kao i oni. Taberi prenosi slično predanje od Ibn Mes'uda. Prema ovom mišljenju, izuzimanje nije iste vrste.²⁸⁸ Slični primjeri nalaze se u ajetima: "*o tome nisu ništa pouzdano znali, samo su nagađali*" (En-Nisa', 157); "*...osim ako ste ga preklali*" (El-Ma'ida, 3) – prema jednom tumačenju.

Zastupnici ovog mišljenja svoje tvrdnje potkrepljuju opisom meleka: "*...koji se onome što im Allah zapovijedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti*" (Et-Tahrim, 6); "*...osim Iblisa, on je bio jedan od džinova.*" (El-Kehf, 50) Džini nisu isto što i meleki. Zastupnici prvog mišljenja odgovaraju da se može prihvatiti da je Iblis izopćen iz meleka, zato što je Allah znao da će se on odmetnuti. A On ne odgovara za ono što čini. Činjenica da je on stvoren od vatre i da nije odolio strasti kada se rasrdio ne isključuje mogućnost da je pripadao melekima. A onima koji smatraju da je pripadao zemaljskim džinima i da je zarobljen, može se ponuditi predanje potpuno suprotnog značenja, koje govori da se Iblis borio na strani meleka protiv džina. Ovo predanje bilježi Mehdevi i drugi.²⁸⁹

²⁸⁸ Tj. Iblis, koji je džin, izuzet je iz meleka. (Prim. prev.)

²⁸⁹ Detalji o Iblisu spadaju u israilijate. Doslovan smisao ajeta govori da je Iblis pripadao džinima, a to su sasvim

Sa'lebi navodi Ibn Abbasovo predanje koje kaže da je Iblis pripadao vrsti meleka koji su stvoreni od vatre, a meleki su stvoreni od svjetlosti. Ime mu je na sirjanskom jeziku bilo Azazil, a na arapskom Haris. Bio je rizničar Dženneta i predvodnik meleka najnižeg neba. Imao je vlast nad tim nebom i nad zemljom. Bio je najrazboritiji i najpametniji melek. Obilazio je prostor između nebesa i Zemlje i zbog toga je umislio da ima izvanredan ugled i vrijednost. To ga je odvelo u nevjerstvo, pa ga je Uzvišeni pretvorio u ukletog šejtana. Zato, kada čovjek počini grijeh iz oholosti, teško da će se popraviti, a kada počini grijeh iz slabosti, onda se može popraviti. Ademov grijeh bio je iz slabosti, a Iblisov iz oholosti. Meleki se ponekad nazivaju džinima zato što su nevidljivi. Uzvišeni kaže: "*Mnogobošci između njega i džina srodstvo uspostavljaju.*" (Es-Saffat, 158) Opisujući Sulejmana, a.s., jedan pjesnik kaže:

*Iz redova anđeoskih džina
izabrao je devet,*

koji ga služe, bez nadoknade.

Iblis u osnovi znači beznade i očaj.

6. Riječi Uzvišenog: "*ne htjede*" znače – odbio je učiniti sedždu. Istog je značenja vjerodostojni hadis koji prenosi Ebu Hurejra.

drugačija stvorenja od meleka, kao što su i ljudi. (Prim. red.)

Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Kad čovjek (učeci Kur'an) prouči ajet sedžde pa učini sedždu, šejtan se osami plaćući i kaže: 'Teško meni! Čovjeku je naređeno da sedždu učini i on je čini i za to će imati Džennet. I meni je naređeno da učinim sedždu pa sam odbio i zaslužiti ću zato Džehennem.'" ²⁹⁰

7. Uzvišeni kaže: "*on se uzoholi*", tj. oholost je umišljenost. Odbijanjem naređenja da učini sedždu želio je potcijeniti Adema i omalovažiti Allahovu naredbu i propis. O ovoj oholosti Poslanik, s.a.v.s., govori: "Neće u Džennet ući onaj ko u srcu bude imao makar trun oholosti." U drugom predanju kaže se: "Allah je lijep i voli ljepotu. No, oholost je obijesnost pred Istinom i omalovažavanje ljudi." ²⁹¹ Hadis bilježi Muslim.

Prokleti Iblis jasno je kazao: "*Ja sam bolji od njega; mene si od vatre stvorio, a njega od ilovače*" (El-A'raf, 12); "*Zar da se poklonim onome koga si od ilovače stvorio?*" (El-Isra, 61); "*'Nije moje' – reče – 'da se poklonim čovjeku koga si stvorio od ilovače, od blata ustajalog.'*" (El-Hidžr, 33) Zbog toga ga je Allah, dž.š., proglasio nevjernikom. To se odnosi na svakoga ko omalovaži neku od Allahovih ili Poslanikovih naredbi. U tome nema dileme. Ibn

Kasim prenosi da je Malik rekao: "Čuo sam da je prvi grijeh nastao iz zavidnosti i oholosti – Iblisove zavidnosti i Ademove pohlepe za zabranjenim drvetom." Katada kaže: "Iblis je bio zavidan zbog položaja koji je Uzvišeni dao Ademu. Rekao je: 'Ja sam od vatre, a on od ilovače!' Prvi grijeh nastao je iz oholosti, a drugi iz pohlepe, kada je Adem okusio zabranjeno voće. Zatim se javila zavidnost kod Ademovih sinova."

8. Uzvišeni kaže: "*i posta nevjernik*." Allah je znao da će on postati nevjernik, zato što Allah zna za pojavu imana ili nevjerovanja (kufra).

Ovo je ispravno. U Buharijevu hadisu navodi se: "Konac djelo krasi." ²⁹² Prema predanjima, Iblis je robovao Allahu, dž.š., osamdeset hiljada godina. Dobio je ovlasti i upravljanje riznicom Dženneta, kao iskušenje, kao što je munaficima dato da izgovaraju šehadet svojim jezicima. Bilo mu je dato da izgovara najveće ime svojim jezikom. Oholost je u njemu rasla. Ibn Abbas kaže: "Smatrao je da je vredniji od ostalih meleka. Zato je rekao: 'Ja sam bolji od njega.' Uzvišeni mu je rekao: '*Šta te navelo da se ne pokloniš onome koga sam Sobom stvorio? Jesi li se uzoholio ili misliš da si uzvišen?*'" (Sad, 75) Dakle, zar se imaš pravo oholiti? Ja se nisam oholio, iako sam ga Svojim rukama stvorio, a imao sam pravo na to? Zato mu je rekao: "*i posta nevjernik*."

²⁹⁰ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ibn Madža i Ahmed.

²⁹¹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

²⁹² Hadis je već citiran na strani 162.

Iblis je stvoren od vatre dostojanstva, zbog čega je rekao: “*E tako mi dostojanstva Tvoga, sigurno ću ih sve na stranputicu navesti.*” (Sad, 84) To mu je dostojanstvo stvorilo oholost, tako da je smatrao da je vredniji od Adema, a.s. Ebu Salih kaže: “Meleki su stvoreni od svjetlosti dostojanstva, a Iblis od vatre dostojanstva.”

9. Naši učenjaci, Allah im se smilovao, kažu: “Ako neki čovjek, koji nije poslanik, pokaže neke nadnaravne sposobnosti, to ne znači da je evlija.” Neki sufije i rafidije kažu suprotno – da je takav čovjek evlija, jer mu to u suprotnom Allah, dž.š., ne bi omogućio. Naš je argument da se ne može ustanoviti da li je neko evlija sve dok ne umre kao vjernik. Pošto se ne može znati na koji će način neko umrijeti, onda se ne može tvrditi ni da je evlija. Uzvišeni će takvog vjernog roba usmrtiti s imanom. A ako ne možemo sa sigurnošću tvrditi da će neko preseliti kao vjernik, a to ni dotični čovjek ne može tvrditi, onda je jasno da te pojave nisu znak da je evlija. Oni kažu: “Ne isključujemo mogućnost da Uzvišeni otkrije nekom svom vjernom robu da će imati lijepu smrt i dobar kraj.” Ovo tvrde šejh Ebul-Hasan el-Eš'ari i drugi. Taberi smatra da ovom pričom Uzvišeni želi ukoriti ljude koji se ponašaju slično Iblisu, a to su jevreji. Oni su zaniijekali Muhammeda, s.a.v.s., iako su znali da je on poslanik i uprkos

tome što su oduvijek uživali u Allahovim, dž.š., blagodatima.

10. Ulema je raspravljala i o tome da li su prije Iblisa postojali nevjernici. Neki smatraju da je on bio prvi nevjernik. Drugi tvrde da su prije njega postojala stvorenja koja nisu vjerovala u Allaha, dž.š., a koja su obitavala na Zemlji. Među učenjacima ehli-sunneta sporno je i pitanje uzroka Iblisova nevjerovanja. Oni su jedinstveni o pitanju da je on to svjesno učinio. Oni koji smatraju da je to učinio iz neznanja, kažu da mu je znanje u tom trenutku bilo oduzeto. A oni koji smatraju da je to učinio iz prkosa, kažu da je u tom trenutku imao znanje. Ibn Atijja kaže: “Teško je vjerovati da neko može biti nevjernik iz prkosa, ali Allah ponižava onoga koga hoće.”

﴿وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكَلَّا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

“*I Mi rekosmo: ‘O Ademe, živite, ti i žena tvoja, u Džennetu i jedite u njemu koliko god želite i odakle god hoćete, ali se ovom drvetu ne približavajte pa da sami sebi nepravdu nanesete!’*” (El-Bekara, 35)

Ovaj ajet sadrži trinaest pitanja:

1. Uzvišeni kaže: “*I Mi rekosmo: ‘O Ademe, živite...’*” Nije sporno da je Uzvišeni Allah otjerao Iblisa nakon što je on izrazio nevjerovanje i udaljio ga iz Dženneta. Nakon toga

rekao je Ademu: “Živite”, tj. nastanite se i boravite na ovom mjestu.

2. Obraćanje riječima اسْكُنْ – *stanujte* najavljuje da se radi o ograničenom boravku kojem slijedi izlazak. Jer stanovanje ne znači i posjedovanje. Iz tog razloga neki tumači kažu: “Stanovanje traje do određenog roka i zatim se prekida.” Njihov ulazak u Džennet bio je u svrhu stanovanja, a ne u svrhu neprekidnog boravka.

Ako je ova tvrdnja tačna, onda se ona poklapa sa stavom većine uleme o tome da vlasnik stana ima pravo nakon isteka podstanarskog roka uskratiti pravo stanovanja podstanaru. Ša’bi je rekao: “Ako čovjek kaže: ‘Imaš pravo stanovati u mojoj kući do smrti’, onda tome čovjeku kuća pripada i nakon smrti. A ukoliko mu kaže: ‘Živi u njoj dok ne umreš’, onda se kuća vraća pravom vlasniku nakon smrti stanara.” Harbi²⁹³ kaže: “Čuo sam da je Ibn A’rabi govorio: ‘Kod Arapa nije sporno to da stvari pripadaju vlasnicima iako su date na korištenje drugima u svrhu (doživotnog) stanovanja, iznajmljivanja, davanja polovine prinosa radniku na zemlji, poklona, pozajmice, davanja mladunaca (deve i sl.), najma, stanarine i priploda.’” Malik i njegovi sljedbenici tvrde da se u svim ovim slučajevima ima pravo samo na profit, osim u slučaju *rikaba*, stanarskog ugovora prema kojem vlasnik

kuće postaje onaj koji nadživi onog drugog.

Ulema se razilazi o pitanju dozvoljenosti ovakve vrste ugovora. Ebu Jusuf i Šafija smatraju da je *rikab* dozvoljen i da ima tretman oporuke. Malik i učenjaci iz Kufe takav ugovor smatraju zabranjenim, uz obrazloženje da obojica teže dobitku koji nije siguran. Usto, obojica priželjkuju smrt onog drugog. O ovom pitanju postoje dva hadisa iz kojih se može zaključiti opravdanost ili neopravdanost ovakvog ugovora. Hadise navodi Ibn Madža u *Sunenu*.

U prvom hadisu Džabir ibn Abdullah prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ono što se daruje nekome na doživotno korištenje pripada porodici onoga kome je darovano, a ono što se da nekome na doživotno uživanje uz uvjet da dato ostane vlasništvo preživjelog, pripada porodici preživjelog.”²⁹⁴ Ovaj hadis izjednačava te dvije vrste ugovora.

U drugom hadisu, koji prenosi Ibn Omer, Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Rukba nije dozvoljena. Ko dobije nešto na doživotno uživanje uz uvjet da dato ostane vlasništvo

²⁹³ Imam i mudžtehid Ibrahim ibn Ishak el-Harbi, umro 285. h. g.

²⁹⁴ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Nesai, Ibn Madža i Ahmed, svi kao Džabirovo predanje, u sličnim verzijama. Ovo je verzija Ibn Madže. Muslim navodi samo dar na doživotno korištenje. Hadis u sličnoj verziji bilježi Nesai kao predanje Ibn Abbasa, te kao predanje Zejda ibn Sabita, u kojem stoji: “Dozvoljena je rukba...” Hadis je sahih prema Ibn Munziru.

preživjelog, to pripada njemu i tokom života i nakon smrti.”²⁹⁵ Riječima “rukba nije dozvoljena” ovaj je vid ugovora zabranjen, mada se u nastavku hadisa kaže da je dozvoljen (“ko dobije nešto na doživotno uživanje...”) Oba predanja bilježi Nesai. Ibn Abbas kaže: “Doživotno uživanje i uživanje uz uvjet vlasništva preživjelog su isto.”

Ibn Munzir prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ono što se daruje nekome na doživotno korištenje pripada porodici onoga kome je darovano, a ono što se da nekome na doživotno uživanje uz uvjet da dato ostane vlasništvo preživjelog, pripada porodici preživjelog.”²⁹⁶ Ibn Munzir ovaj hadis ocjenjuje sahihom. On predstavlja argument onima koji tvrde da su ove dvije vrste ugovora jednake. Ovo mišljenje navodi se od Alije i zastupaju ga Sevri i Ahmed. Po njihovu mišljenju, imovina se ne vraća prvom vlasniku. Ovo je mišljenje Ishaka, a Tavus ovaj ugovor izjednačava s nasljedstvom.

O davanju ovce ili deve nekom na korištenje i mužu Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Ono što se nekome da na korištenje bez naknade, mora se vratiti njegovu vlasniku, mora se vratiti i deva koja je nekome data na korištenje, a i dug se mora vratiti. Onaj ko bude garant za nešto, dužan

je to za što je garantirao ispuniti.”²⁹⁷ Hadis prenosi Ebu Umama, a bilježe ga Tirmizi, Darekutni i drugi. Hadis je sahih.

3. Uzvišeni kaže: “*ti i žena tvoja.*” Ovdje je došlo do ponavljanja nastavka za lice (živite *ti i žena tvoja...*) u skladu s pravilima arapskog jezika.

4. Uzvišeni kaže: “*i žena tvoja.*” – U kur’anskom jeziku bračni drug se kaže رَوْحٌ.²⁹⁸ U Muslimovu *Sahihu* ova se riječ navodi s nastavkom za ženski rod: رَوْجَةٌ.

Enes ibn Malik kaže: “Poslanik, s.a.v.s., bio je s jednom od svojih žena, kada je jedan čovjek prošao pored njega. On ga pozva: ‘O ti, ovo je moja supruga (ta i ta...).’ Ashab odgovori: ‘Ja ne bih ništa ružno o tebi pomislio, Božiji Poslaniče.’ On reče: ‘Doista šejtan u čovjeku kruži poput krvotoka.’”²⁹⁹

Ademova žena zvala se Hava, a.s. Adem ju je tako nazvao nakon što je stvorena od njegova rebra. On pri tome nije osjetio bol, jer u suprotnom ljudi ne bi imali simpatije prema ženama. Prenosi se da su meleki htjeli ispitati njihovu ljubav. Pitali su Adema da li voli Havu, pa on odgovori: “Da.” Potom nju upitaše da li voli Adema, a ona reče:

²⁹⁷ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed, i sahih je, vjerodostojan.

²⁹⁸ Bez nastavka za ženski rod – ا.

²⁹⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ahmed, Ebu Davud, Ibn Madža i Darimi, od Enesa i Safije, r.a.

²⁹⁵ Hadis bilježe Nesai i Ibn Madža, i hasen je, dobar.

²⁹⁶ Hadis je naveden prije tri fusnote.

“Ne”, mada je gajila mnogo veću ljubav nego on. Kažu da kada bi žena mogla biti iskrena u svojoj ljubavi prema muškarcu, to bi bila Hava. Ibn Mes’ud i Ibn Abbas³⁰⁰ kažu: “Kada je Adem nastanjen u Džennet, hodao je usamljen. Kada je zaspao, od njegova posljednjeg rebra s lijeve strane stvorena je Hava, da bi se s njom družio. Nakon što se probudio, upitao je: ‘Ko si ti?’ Ona odgovori: ‘Žena, stvorena sam od tvog rebra da bi se sa mnom smirio.’” U tom su smislu riječi Uzvišenog: “*On je taj Koji vas od jednog čovjeka stvara – a od njega je drugu njegovu stvorio da se uz nju smiri.*” (El-A’raf, 189) Učenjaci kažu: “Zbog toga je žena kriva. Stvorena je od krivog rebra.”

Muslim u *Sahihu* bilježi predanje u kojem Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Žena je stvorena od rebra (u jednom predanju stoji – a najiskrivljeniji dio je vrh) i nije prava. Ako želiš živjeti s njom, živjet ćeš s krivim, a ako je pokušaš ispraviti, slomit ćeš je. A nju će slomiti razvod.”³⁰¹ Pjesnik kaže:

*Ona je krivo rebro koje ispraviti nećeš,
ono se samo slomiti može.*

*Zar slabo biće može biti sposobno,
vidiš li da je žena slaba, a sposobna?*

³⁰⁰ Ovo predanje nema veze ni s Ibn Abbasom ni s Ibn Mes’udom. Radi se o israilijatu koji se može citirati, ali nema nikakve težine.

³⁰¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Tirmizi, Ahmed i Darimi.

Na osnovu ovoga učenjaci određuju nasljedstvo hermafrodita, koji ima jednaka obilježja muškog i ženskog spola. Ukoliko mu rebra budu manja od ženinih, imat će udio muškarca. Ovo se prenosi od Alije, r.a. – zato što je Hava stvorena od muškog rebra. Više riječi o ovome bit će u poglavlju o nasljedstvu.

5. Uzvišeni kaže: “*u Džennetu.*” Džennet je bašča, kao što je već rečeno. Ne treba se osvrutati na tvrdnje mu’tezilija i kaderija da Adem nije bio u vječnom Džennetu, već u bašči koja se nalazila u mjestu Aden. Odbrano mišljenje je ono da je Adem bio nastanjen u vječnom Džennetu. To je mišljenje ehli-sunneta.

6. Uzvišeni kaže: “*i jedite u njemu koliko god želite i odakle god hoćete.*” Ovo govori o tome da su oni u Džennetu imali ugodan, bezbrižan život.

7. Uzvišeni kaže: “*ali se ovom drvetu ne približavajte*”, tj. ne jedite njegovo voće, jer je sve ostalo dozvoljeno. Ibn Atijja navodi tumačenje dobrih poznavalaca tefsira da je Uzvišeni prije svega zabranio približavanje drvetu, da Adem ne bi došao u iskušenje. To je jasan primjer prevencije zločina. Neki komentatori smatraju da sintagma “*ne približavajte se*” nagovještava da će se grijeh desiti i da će oni izaći iz Dženneta. Njihov će boravak kratko trajati, jer onaj kome je boravak neograničen nema nikakvih zabrana. Još jedan dokaz jeste i ajet: “*Ja ću*

na Zemlji namjesnika postaviti”, što također ukazuje na to da će oni izaći iz Dženneta.

8. Uzvišeni kaže: “...ovom drvetu”, a drvo, u arapskom jeziku, označava biljku koja ima stabljiku.

9. Učenjaci se razilaze o tome koja je vrsta drveta čiji je plod zabranjen. Ibn Mes’ud, Ibn Abbas, Seid ibn Džubejr i Da’da ibn Hubejr³⁰² smatraju da je to grožđe. Kažu da je zbog toga zabranjeno vino. Ibn Abbas smatra, kao i Ebu Malik i Katada, da je to klas čija su zrna poput govedih bubrega – slađa od meda i mekša od pjene. Ovo je mišljenje Vehba ibn Munebbiha. Kada je Allah, dž.š., oprostio Ademu, omogućio je njegovim sinovima da se time hrane. Ibn Džurejdž prenosi da je neki ashab rekao: “To je drvo smokve.” Isto prenosi i Seid od Katade.³⁰³ Zato se sanjanje smokve tumači kao kajanje, jer se Adem kajao što ju je jeo. To navodi Suhejli. Ibn Atijja kaže: “Ovo specificiranje nije potkrijepljeno predanjima.”³⁰⁴ Ispravno je da je Uzvišeni Allah zabranio Ademu

određeno voće, pa je on tu zabranu prekršio i pojeo plod.” Kušejri Ebu Nasr kaže: “Moj učitelj i otac, Allah mu se smilovao, govorio je: ‘Općenito se zna da je to bilo drvo kušnje.’”

10. Učenjaci se pitaju kako je mogao ubrati plod kada je bio suočen s jasnom prijetnjom: “...pa da sami sebi nepravdu nanese!” Jedni kažu da su jeli s nekog drugog drveta, jer nisu shvatili da se zabrana odnosi na vrstu, a ne na konkretno drvo. Iblis ga je zaveo da bukvalno shvati zabranu. Ibn Arebi kaže: “Prema ovom tumačenju, to je bio prvi grijeh učinjen prema Allahu.” On nastavlja: “To je dokaz da je onaj ko se zakune da neće jesti određeni hljebe, pa pojede istu vrstu hljeba, počinio krivokletstvo.” Ipak, većina učenjaka smatra da to nije grijeh. Malik i njegovi sljedbenici kažu: “Ukoliko polagač zakletve pokaže na što se kune, onda nije griješan ukoliko pojede nešto što je iste vrste. Ukoliko se polaže zakletva na neku vrstu ili tip, onda je zabranjeno jesti bilo šta od te vrste. Ovako se tumači priča o Ademu, a.s. Njemu je bilo pokazano određeno drvo, a mislilo se na vrstu. On je u obzir uzeo izraze, a ne značenje.

Naši učenjaci razilaze se o pitanju proizvoda nastalih od toga. Drugim riječima, ukoliko se neko zakune da neće jesti određeni limun, je li mu dozvoljeno popiti sok od tog limuna. Prema jednom mišljenju, nije dozvoljeno. Ibn Mevvaz smatra da to ne smeta, zato što nije pojeo limun,

³⁰² Iz plemena Benu Mahzum, plemeniti ashab, iz mlađe generacije. Neki ga smatraju tabiinom.

³⁰³ Tako navodi autor. Taberi navodi da Seid od Katade prenosi da se radi o klasu.

³⁰⁴ Ovo je ispravna tvrdnja. Sve navedeno spada u predanja jevreja i kršćana. Vino nije zabranjeno zbog događaja s Ademom, već zato što oduzima pamet. (Prim. red.)

već popio sok koji ima drugačije ime i svojstva. Da je u zakletvi naveo: "Neću jesti s ovog stabla limuna, onda bi počinio grijeh."

Učenjaci na osnovu ajeta "*I kad im on kaza nazive njihove...*" zaključuju da je Adem, a.s., bio poslanik prije nego što je nastanjen u Džennetu. Uzvišeni mu je tada naredio da melekima saopći imena stvari kojima ga ja podučio. Prema drugom tumačenju, Adem je u zaboravu pojeo zabranjeno voće, a moguće je i da su njih dvoje zaboravili prijetnju.

Ovo je ispravno mišljenje, zato što je Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi kategorički kazao: "*A Ademumu smo odmah u početku naredili; ali on je zaboravio, i nije odlučan bio.*" (Ta-Ha, 115) Međutim, budući da su poslanici, a.s., pozvani da budu izuzetno podozrivi i oprezni, zbog brojnih informacija kojima raspolažu i zbog ugleda, njegova nepažnja o ovoj zabrani ubraja se u grijeh. Ebu Umama kaže: "Kada bi pamet svih ljudi, od stvaranja Adema pa do Sudnjeg dana, stavili na jedan tas vage, a pamet Adema na drugi, on bi prevagnuo."

Uzvišeni kaže: "*I nije odlučan bio.*"

Tvrđnja Ebu Umame tiče se svih Ademovih sinova. Iz toga se treba izuzeti naš poslanik Muhammed, s.a.v.s., kojem je Uzvišeni podario izuzetan um. Moguće je da se ovo predanje odnosi na Ademove sinove,

isključujući poslanike. Allah najbolje zna.

I prvo je mišljenje, također, prihvatljivo – njih dvoje mislili su da je zabranjena jedinka, a bila je zabranjena vrsta. U tom su smislu i riječi Božijeg Poslanika, s.a.v.s., dok je držao zlato i svilu:

"Ovo dvoje zabranjeno je muškarcima moga ummeta."³⁰⁵

"Ovo će dvoje uništiti moj ummet."³⁰⁶ U ovim hadisima govori se o vrsti, a ne o jedinki.

11. Kaže se da je Hava prva probala zabranjeno voće, na Iblisov nagovor. On se prvo obratio njoj, znajući da će ona lakše nagovoriti Adema. To je prvo iskušenje koje je muškarac doživio od žene. Iblis im je poručio: "Ovo vam je drvo zabranjeno samo zato što bi vam donijelo vječnost." Znao je da oni vole vječan život i to im je ponudio.

"Tvoja ljubav prema nečemu čini te slijepim i gluhim."³⁰⁷ Adem je ukorio Havu i podsjetio je na dati zavjet. Ona ga je uporno nagovarala, a on je uporno odbijao. U jednom trenutku rekla mu je: "Ja ću okusiti voće, pa, ako mi se ništa ne desi, okusi ga i ti." To je i uradili, i nije joj naudilo. Zatim ga je okusio i Adem,

³⁰⁵ Hadis bilježe Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža, Ahmed i sahih je, vjerodostojan.

³⁰⁶ Nismo pronašli hadis ovog značenja u referentnoj literaturi. U prethodnom predanju dovoljno se kaže, a Allah najbolje zna.

³⁰⁷ Hadis bilježi Ebu Davud i slab je, daif.

nakon čega su im se ukazala stidna mjesta, jer su prekršili zavjet: *“ali se ovom drvetu ne približavajte...”* Ova zabrana odnosi se na njih oboje i zato se posljedice nisu javile sve dok oboje nisu počinili grijeh. Adem nije znao za to. Zato neki učenjaci kažu da onaj ko kaže dvjema ženama ili dvjema robinjama: “Ako uđete u kuću, razvodim se od vas ili vas oslobađam.” Do razvoda i oslobađanja neće doći ukoliko samo jedna od njih uđe. Naša ulema podijelila se u tri grupe o tom pitanju. Ibn Kasim³⁰⁸ smatra da do razvoda i oslobađanja neće doći sve dok obje ne uđu u kuću. Ovdje se u obzir uzima opći izraz. Ovo mišljenje zastupa i Sahnun. Na drugom mjestu, Kasim kaže da i u slučaju da jedna od njih uđe u kuću, doći će do razvoda i oslobađanja obiju žena. Došlo je do ulaska, a i djelomični prekršaj smatra se prekršajem. Isto tako, ako se čovjek zakune da neće jesti dvije vekne hljeba, prekršaj će se desiti ukoliko se pojede i jedna, odnosno samo dio jedne. Ešheb kaže: “Treba se razvesti ili osloboditi samo onu koja je počinila prekršaj, zato što je ulazak uvjet razvoda ili oslobađanja za svaku od njih ponaosob.” Ibn Arebi kaže: “Ovo je mišljenje ništavno, zato što dio uvjeta nikako ne može biti uvjet, prema konsenzusu učenjaka.”

³⁰⁸ Abdurrahman ibn Kasim, pratilac imama Malika. Ne radi se o Abdurrahmanu ibn Kasimu ibn Muhammedu, učitelju imama Malika.

Prvo je mišljenje ispravno, zato što je zabrana uvjetovana postupcima i samo njihovo cjelovito izvršenje dovodi do posljedica. Ako im kažeš: “Ne ulazite u kuću”, pa jedna od njih to učini, prekršaj se još nije desio. Uzvišeni je rekao: *“Ali se ovom drvetu ne približavajte”* – to je zabrana, a odgovor je: *“...pa da sami sebi nepravdu nanese!”* Oni neće pretrpjeti nepravdu sve dok oboje ne počine grijeh. Kada je Hava okusila voće, nije se dogodilo ništa, zato što prekršaj nije bio potpun. Ademu ovaj smisao nije bio jasan, pa se polakomio i zaboravio zavjet. U tom smislu je ajet: *“A Ademu smo odmah u početku naredili; ali on je zaboravio.”* (Ta-Ha, 115) Neki smatraju da je zaboravio riječi Uzvišenog: *“ovaj je doista neprijatelj tebi i tvojoj ženi, zato nikako ne dozvoli da on bude uzrok vašem izlasku iz Dženneta, pa da se onda mučiš.”* (Ta-Ha, 117)

12. Učenjaci se razilaze o tome da li su poslanici mogli učiniti grijeh zbog kojih bi trpjeli posljedice i kritiku – ili nisu. Složili su se o tome da su poslanici bili sačuvani velikih grijeha, kao i svakog nedostatka i mahane. Jedini izuzetak predstavlja tvrdnja kadije Ebu Bekra³⁰⁹ i učitelja Ebu Ishaka. Oni smatraju da ta sačuvanost sama po sebi predstavlja mudžizu. Prema metodologiji

³⁰⁹ Muhammed ibn Tajib Ebu Bekr el-Bakillani, sljedbenik Ebul-Hasana el-Eš'arija.

mu'tezilija, na to ukazuje razum. Taberi i drugi pravници, apologete i muhaddisi smatraju da su poslanici činili manje grijeha. Za razliku od njih, rafidije kažu da su poslanici bili sačuvani od svega toga. Njihov su argument Objava i hadisi koji negiraju te grijeha. To je potpuno jasno. Većina islamskih pravnika (džumhur) – sljedbenici Malika, Ebu Hanife i Šafije smatraju da su poslanici sačuvani od malih grijeha kao što su sačuvani od velikih. Jer, nama je naređeno da slijedimo njihove postupke i ponašanje, bez iznimki. Ako bi im mali grijesi bili svojstveni, onda ih ne bismo mogli slijediti, jer ne bismo mogli razlikovati koji su postupci pohvaljeni, dozvoljeni, zabranjeni ili pokuđeni. Čovjeku se ne može narediti da izvršava djelo koje je možda grijeh. Ovo je naročito izraženo kod pravnika koji smatraju da je postupak jači dokaz od riječi (ukoliko postoji suprotstavljenost dokaza). Učitelj Ebu Ishak el-Isfarajini kaže: "Ulema se razilazi o pitanju malih grijeha. Većina smatra da poslanici nisu činili male grijeha, a manji dio smatra da je to bilo moguće, što nema osnova. Neki savremeni učenjaci koji zastupaju prvo mišljenje kažu: "Treba reći da je Uzvišeni ukazao na male grijeha koje su neki od njih počinili i zbog toga ih je ukorio. I sami su poslanici potvrdili te grijeha, ali su ih se odrekli i pokajali se. Takva predanja mogu se naći u raznim izvorima. Ne tumače

se u cijelosti, već pojedinačno. Sve to ne umanjuje vrijednost poslanika. Te su se greške dešavale vrlo rijetko, u zaboravu. Ako bismo ipak analizirali te greške, vidjeli bismo da one za obične ljude predstavljaju vrline, premda su za poslanike greške. Oni imaju visok stepen i vrijednost. Za isti postupak ministar može biti ukoren, a namjesnik nagrađen. Poslanici imaju višu svijest o Bogu. Džunejd³¹⁰ je izvanredno primijetio: "Dobra djela čestitih mogu biti grijesi onih Allahu bliskih." Zato oni, neka je Allahov blagoslov i mir s njima, premda su činili neke greške, one ipak nisu umanjile njihov značaj niti unizile njihovu poziciju. Njima je Allah, dž.š., uklonio lijekove, odabrao ih je, uputio ih, pohvalio, očistio i odlikovao, neka ih prati Njegov blagoslov i mir.

13. Uzvišeni kaže: "...*pa da sami sebi nepravdu nanesete!*", tj. nepravda (zulum) je postavljanje stvari na pogrešno mjesto. U Kur'anu se ova riječ koristi i u smislu mnogoboštva, širka: "*Mnogoboštvo je, zaista, velika nepravda.*" (Lukman, 13)

﴿قَارَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ﴾

³¹⁰ To je imam-asketa Ebul-Kasim Džunejd ibn Muhammed, umro 298 h. g.

"I šejtan ih navede da zbog drveta posrnu i izvede ih iz onoga u čemu su bili. 'Sidite!' – rekosmo Mi – 'jedni drugima bit ćete neprijatelji, a na Zemlji ćete boraviti i do roka određenog živjeti!'" (El-Bekara, 36)

Riječi Uzvišenog: *"I šejtan ih navede da zbog drveta posrnu i izvede ih iz onoga u čemu su bili"* sadrže deset pitanja:

1. Uzvišeni kaže: *"I šejtan ih navede da zbog drveta posrnu"*, tj. nagovorio ih je da načine grešku.

2. Riječi Uzvišenog: *"i izvede ih iz onoga u čemu su bili"* potvrđuju da su Adem i Hava premješteni iz Dženneta na Zemlju, zato jer su od nje stvoreni i da bi Adem bio namjesnik na njoj. Iblisov cilj nije bio da ih izvede iz Dženneta, već da obeščasti Adema, kao što je i sam prije toga bio obeščaćen. Ipak, nije to postigao, već je postao još više uznemiren i izgubljen. Uzvišeni kaže: *"Poslije ga je Gospodar njegov izabranikom učinio, pa mu oprostio i na Pravi put ga uputio."* (Ta-Ha, 122) Tako je Adem, a.s., postao Allahov namjesnik na Zemlji, nakon što Mu je bio susjed u Džennetu. A velika je razlika između namjesnika i susjeda! Krivica za to pripisana je Iblisu. Među komentatorima Kur'ana nema dileme da je Iblis taj koji je obmanuo Adema. Oni se razilaze o pitanju načina na koji mu je to pošlo za rukom. Ibn Mes'ud, Ibn Abbas i većina učenjaka smatraju da je to učinio usmenim

putem. Oni se pozivaju na ajet: *"I zaklinjaše im se: 'Ja sam vam, zaišta, savjetnik iskreni!'"* (El-A'raf, 21) Uobičajeno je da se zaklinjanje vrši usmeno. Abdurrezzak navodi tumačenje Vehba ibn Munebbiha: "Iblis je ušao u Džennet u čeljustima zmije, koja je u to vrijeme imala četiri noge i izgledala je poput dugovrate deve. Bila je to jedna od najljepših životinja koja je zahvaljujući svojem izgledu imala čast da uđe u Džennet. Kada je ta zmija uvela Iblisa, on je ubrao plod koji je Allah zabranio i pružio ga Havi: 'Pogledaj ovaj kako lijepo miriše, izgleda i kako je ukusan!' Nagovarao ju je sve dok nije uzela plod i pojela ga. Potom je počeo nagovarati Adema. Hava mu je rekla: 'Probaj ovo voće, meni nije ništa naudilo.' Kada je i on pojeo, ukazala su im se stidna mjesta, jer su počinili grijeh. Adem je ušao u stablo drveta. Gospodar ga je pozvao: 'Gdje si?' 'Ovdje sam, Gospodaru', odgovori. 'Zašto ne izađeš?' 'Stid me je Tebe, Gospodaru.' 'Siđi na Zemlju od koje si stvoren.' Tada je zmija prokleta i noge su joj uvučene u trup. Od tada je ona neprijatelj ljudima. Iz tog nam je razloga naređeno da je ubijamo."³¹¹ Havi bi rečeno: "Kao što si prolila krv drvetu, tako će tebi biti prolivena krv svakog mjeseca. Nosit ćeš i rađati protiv svoje volje, izlažući svoj život

³¹¹ Ovo predanje ubraja se u israilijate Vehba ibn Munebbiha i nema nikakvu težinu.

opasnosti.³¹² Taberi i Nekkaš dodaju: "I bit ćeš bezumnica nakon što si bila oštroumna." Drugi komentatori kažu da Iblis nije ušao u Džennet nakon što je istjeran iz njega, već je svoju spletku ostvario pomoću šejtana pomagača i sašaptavanja, što mu je Allah omogućio.

Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Doista šejtan u čovjeku kruži poput krvotoka."³¹³ A Allah najbolje zna. U suri El-A'raf bit će navedeno da je Adem, nakon što je okusio zabranjeno voće, ostao nag. Potražio je zaklon, ali se drveće udaljilo kako bi otkrilo njegov grijeh. Smilovala mu se jedino smokva. Uzeo je njezin list i pokrio stidno mjesto. Zato je jedino to drvo ogoljeno.³¹⁴ A Allah najbolje zna. Jedno predanje govori da je mudrost Ademova izgon iz Dženneta nastanjivanje Zemlje.

3. Navodi se da je zmija bila Ademov sluga u Džennetu i da ga je izdala tako što je omogućila Allahovu, dž.š., neprijatelju da se prikrade u Džennet. Tada je pokazala neprijateljstvo, koje je samo potvrđeno Ademovim izgonom. Dato joj je da se hrani zemljom. Rečeno joj je: "Ti si neprijatelj čovjeka, i on je tvoj neprijatelj. Kada te ugleda, razbit će ti glavu."

³¹² I ovo spada u israilijate.

³¹³ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

³¹⁴ Predanje spada u israilijate, kao i naredno.

Ibn Omer prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Muhrimu je dozvoljeno ubiti petero"³¹⁵, spomenuvši i zmiju. On prenosi da joj je Iblis rekao: "Omogući mi da uđem u Džennet i ja ću ti se odužiti." Ibn Abbas je govorio: "Raskidajte Iblisov zavjet." Sakina bint Dža'd prenosi da je Sarra bint Nebhan el-Ganevija³¹⁶ čula da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ubijajte male i velike, crne i bijele zmije. Onome ko ubije zmiju, to će biti spas od Vatre, a koga zmija ubije, bit će šehid."³¹⁷ Naši učenjaci kažu: "Ona će biti čovjeku spas od Vatre zato što se udružila s Iblisom i pomogla mu da naudi Ademu i njegovu potomstvu. Zato se ubistvo zmije vrednuje kao ubistvo nevjernika. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Nevjernik i njegov ubica neće se susresti u Džennetu."³¹⁸ Hadis bilježe Muslim i drugi.

4. Ibn Džurejdž navodi predanje Abdullaha ibn Mes'uda: "Bili smo s Poslanikom, s.a.v.s., na Mini kada ugledasmo zmiju. On reče: 'Ubijte je.' Zmija pobježe u rupu." Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaza: 'Donesite baklju

³¹⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ahmed i Malik. Hadis u kojem se spominje zmija bilježi Muslim u *Sahihu*, od Aiše, r.a.

³¹⁶ Sahabijka koja prenosi jedan hadis koji bilježi Ebu Davud.

³¹⁷ Hadis bilježi Taberani i slab je, daif.

³¹⁸ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud i Ahmed.

i zapalite vatru na tom mjestu.”³¹⁹ Naši učenjaci kažu da ovaj hadis proturječi Poslanikovo, s.a.v.s., zabrani unakazivanja i paljenja tijela, tj. kažnjavanja Allahovom kaznom. Oni kažu da ovom dušmaninu nije prepušteno čak ni to pravo, već ga treba ubiti na bilo koji način.

Prenosi se da je Ibrahim en-Nehai izbjegavao spaljivati škorpiju tvrdeći da je to mučenje. To je zato što on vjerovatno nije čuo ovo predanje, već je postupao po sljedećem hadisu: “Ne kažnjavajte Allahovom kaznom.”³²⁰ Ovaj je hadis njemu bio vodilja.

Muslim prenosi hadis Abdullaha ibn Mes’uda: “Bili smo s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., u jednoj pećini kad mu je objavljeno: ‘*Vel-murselâti ‘urfen!*’ – ‘*Tako mi onih koji se jedan za drugim šalju!*’, (El-Murselat, 1) i mi smo objavu svježu preuzimali iz njegovih usta kad je pred nas izašla zmija. On je rekao: ‘Ubijte je!’ i mi smo požurili prema njoj da je ubijemo, no ona nam je umakla. ‘Allah ju je zaštitio od vašeg zla’, kazao je

Božiji Poslanik, s.a.v.s., ‘kao što je i vas sačuvao njezina zla!’”³²¹ Nije zapalio vatru niti ju je pokušavao izmamiti iz rupe i ubiti. Tumačenje navedenog jeste da je moguće da nije imao vatre, pa ju je pustio ili sama rupa nije bila pogodna za potpaljivanje vatre, zato što bi dim išao u ljude, a ne prema zmiji... A Allah najbolje zna.

5. Naredba ubijanja zmija predstavlja zaštitu od opasnosti. Ukoliko postoji realna opasnost od ujeda zmije, obavezno ju je ubiti, na osnovu Poslanikova, s.a.v.s., hadisa: “Ubijajte zmije! Ubijajte one otrovnice koje na leđima imaju dvije bijele pruge i one kusorepe, jer one zasljepljuju vid i čine da trudnice pobjace svoj plod!”³²² Naglašene su ove dvije vrste zato što su krajnje opasne. A ukoliko ne prijeti direktna opasnost od njih, treba ih ubiti kada se nalaze izvan kuće, zato što su te vrste opasne. Zbog toga Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Allah voli hrabrost, čak i kod ubijanja zmija.”³²³

Ovim se podstiče na ubijanje zmija. Ebu Davud bilježi hadis koji prenosi Abdullah ibn Mes’ud: “Ubijajte

³¹⁹ Ovo je usamljeno i neuobičajeno predanje. Lanac prenosilaca je prekinut. Ebu Ubejda ga nije čuo od svog oca Abdullaha ibn Mes’uda. Ispravno je ono koje navode autori hadiskih zbirki, u kojem se kaže: “...pa nam je umakla.” Tada Božiji Poslanik, s.a.v.s., reče: “Allah ju je sačuvao od vas, i vas je sačuvao od nje.” U ovoj formi hadis navode Buhari, Muslim i drugi.

³²⁰ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i Ahmed.

³²¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ahmed.

³²² Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ahmed, od Ibn Omera, r.a.

³²³ Predanje je izmišljeno i apokrifno.

sve zmiје. Onaj ko se boji njihove osvete, nije moj.”³²⁴

6. Zmiје koje se nalaze u kućama ne treba ubijati, već im se daje rok od tri dana. Dokaz za to jeste hadis: “U Medini ima džina koji su primili islam, pa kada neku od njih (zmiја) ugledate, dajte joj tri dana da izide.”³²⁵ Neki učenjaci smatraju da se ovo pravilo odnosi samo na Medinu, zato što su džini u njoj prihvatili islam. Nije poznato da li je ijedan džin prihvatio islam izvan tog grada. Ovo stanovište zastupa Ibn Nafi. Malik kaže: “Zabranjeno je ubijati kućne džine u svim mjestima.” To je ispravno mišljenje.

Uzvišeni kaže: “*Kada ti poslasmo nekoliko džina da Kur'an slušaju.*” (El-Ahkaf, 29) U Muslimovu *Sabihu* navodi se predanje Abdullaha ibn Mes'uda, u kojem Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Pozvali su me džini pa sam otišao da im učim Kur'an.” Dalje se navodi: “Pitali su ga o hrani (šta mogu jesti), a radilo se o džinima s Arabijskog poluotoka...” Hadis će biti u cijelosti naveden tokom tu-maćenja sure El-Džinn, ako Bog da. Ukoliko se ovaj hadis može prihvatiti ispravnim, znači da se te zmiје ne ubijaju dok se ne upozore i otjeraju. O ovome će još biti riječi.

7. Imami bilježe predanje Ebu Saiba, štićenika Hišama ibn Zuhre, koji prenosi da je ušao u kuću kod Ebu Se'ida el-Hudrija kojega je zatekao u namazu. Sjeo je čekajući ga da završi namaz i utom, u jednom kraju kuće, u palminoj grani punoj hurmi, čuo je šuštanje i okrenuo se. Kad, tamo bijaše zmiја! “Odmah sam skočio da je ubijem, no on mi je išaretom pokazao da sjednem pa sam sjeo. Kad je završio, pokazao mi je na jednu kuću u blizini i rekao mi:

– Vidiš li ovu kuću?

– Vidim – kazao sam, a on mi je rekao: – Tu je bio jedan naš mladić, koji se tek bio oženio. Kad smo mi s Božijim Poslanikom, s.a.v.s., krenuli prema hendeku (da ga kopamo), taj je mladić u pola bijela dana zatražio od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., dopust i tako se vratio kući. Jedanput je, također, od njega zatražio dopust, pa mu je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: ‘Ponesi sa sobom i oružje, jer – plašim se za tebe od plemena Kurejza!’

Čovjek je uzeo svoje oružje i vratio se nazad. Tamo je zatekao svoju ženu da stoji na vratima pa je pošao prema njoj da je ubode kopljem – budući da ga je bila obuzela ljubomora – no ona mu je rekla: – Sebi koplje i ulazi u kuću da vidiš šta me je istjeralo!

Kada je ušao, ugledao je ogromnu zmiју, skrupčanu na postelji te se ustremio na nju kopljem i probo je njime. Zatim je izašao i koplje zabo

³²⁴ Hadis bilježe Ebu Davud i Ahmed, i hasen je, dobar.

³²⁵ Hadis bilježe Muslim u *Sabihu*, Ebu Davud, Tirmizi i Malik.

na ulazu u kuću, a ona se utom izvila na njega i ne zna se ko je prije umro – zmija ili mladić! Potom smo otišli kod Božijega Poslanika, s.a.v.s., i, to mu ispričavši, rekli: – Zamoli Allaha da nam ga oživi!

On je rekao: ‘Zamolite Allaha da vašem prijatelju oprosti grijeh! U Medini ima džina koji su primili islam, pa kada nekog od njih (zmiju) ugledate, tri puta tražite da iziđe. Ako vam se i nakon toga pojavi, ubijte je, jer je to šejtan!’³²⁶ U drugom izvoru ovog predanja³²⁷ stoji: “Vi u vašim kućama imate posjetiöce (domaće džine). Do tri puta od njih tražite da napuste. Ako se nakon toga nešto pojavi, vi to ubijte.” Dodao je: “Idite i ukopajte vašeg druga.” Naši učenjaci, Allah im se smilovao, kažu: Iz ovog ne treba shvatiti da je džin kojeg je ovaj mladić ubio bio musliman, niti da su džini koji su njega ubili bili osvetnici. I da je odobrena odmazda između ljudi i džina, to bi se odnosilo samo na ubistvo iz namjere, a ovaj mladić sigurno nije namjerno ubio biće koje je bilo musliman. On to nije znao, već je ubio životinju čije ubijanje vjera naređuje. To se računa kao nenamjerno ubistvo za koje nema odmazde. Hadis se može komentirati ovako: Džini nevjernici ili grešnici ubili su mladića da bi osvetili svog bližnjeg. Ubili su Sa'da ibn Ubadu,

r.a. Pronađen je mrtav na mjestu gdje se kupao. Tijelo mu je bilo zeleno. Nisu znali za njegovu smrt, sve dok nisu čuli glas nevidljivog stvorenja:

*Ubili smo poglavara Hazredža,
Sa'da ibn Ubadu*

*Pogodili smo ga dvjema strijelama,
pravo u srce.*

Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “U Medini ima džina koji su primili islam”, da bi se izbjeglo ubijanje muslimana iz njihovih redova i pristupilo ubijanju njihovih nevjernika. Prenosi se da je Aiša, supruga Poslanika, s.a.v.s., ubila džina. U snu joj bi rečeno da je ubila muslimana, a ona kaza: “Da je bio musliman, ne bi ulazio kod Poslanikovih žena.” Sagovornik joj reče: “Dolazio je kod tebe samo kada si bila obučena.” Kada je svanulo, Aiša je podijelila dvanaest hiljada dirhema za dobro na Božijem putu. U drugom predanju navodi se: “Dolazio je kod tebe samo kada si bila pokrivena.” Nakon toga, ona je dala sadaku i oslobodila robove. Rebi ibn Bedr kaže: “Džini koji se javljaju u liku zmija, a koje je Poslanik, s.a.v.s., zabranio ubijati, pri kretanju se ne uvijaju.” Slično predanje navodi se i od Alkame.

8. O načinu njihova upozoravanja Malik kaže: “Najbolje je da se upozoravaju tri dana” Ovo mišljenje podržava i Isa ibn Dinar³²⁸, pa makar

³²⁶ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

³²⁷ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

³²⁸ Imam, hafiz, pouzdani prenosilac. Njegova predanja bilježe Ebu Davud

se pojavljivali više puta na dan. Ne može se ograničiti na tri upozorenja u jednom danu, već se treba sačekati tri dana. Drugi smatraju da je dovoljno uputiti upozorenje tri puta, zato što je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Upozorite je tri puta."³²⁹ U drugom hadisu kaže se: "Do tri puta tražite od njih da napuste." Ipak, Malikovo je mišljenje prihvatljivije, zato što je Poslanik, s.a.v.s., precizirao: "Tri dana", postavljajući na taj način vremenski okvir za ono što je općenito kazano u drugim hadisima. Neki smatraju da se treba sačekati tri noći, jer Arapi, uglavnom, na taj način računaju vrijeme. Malik kaže: "Dovoljno je reći: 'Prisiljavam te, u ime Allaha i Sudnjeg dana, da više ne izlaziš i da nas više ne uznemiravaš!'"

Sabit el-Bunani navodi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., o kućnim zmijama rekao: "Kada vidite neku od njih u svojim kućama, recite: 'Istjerujem vas u ime zavjeta koji ste dali Nuhu, a.s., i u ime zavjeta koji ste dali Sulejmanu, a.s.' Ako primijetite neku reakciju, ubijte ih."³³⁰

Ovo ukazuje na to da je dovoljno uputiti jedno upozorenje, a to negiraju drugi hadisi. Allah najbolje zna. Ibn Habib prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Istjerujem vas u ime zavjeta koji ste dali Sulejmanu,

i Tirmizi.

³²⁹ Hadis je već citiran kao dio predanja Ebu Seida, na strani 240.

³³⁰ Hadis bilježi Ebu Davud i slab je, daif.

a.s. – da nam ne naudite i da se ne vraćate."³³¹

9. Džubejr ibn Nufejr navodi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Tri su vrste džina: jedni imaju krila i mogu letjeti, drugi se javljaju u obliku zmija i pasa, a treći se kreću i zaustavljaju."³³² Ebu Derda³³³ prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni je stvorio tri vrste džina: jedne u obliku pasa, zmija i insekata; druge u obliku blagog vjetra; a treće u obliku čovjeka, koji će imati nagradu ili kaznu. Isto tako, Allah je stvorio tri vrste ljudi. Jedni imaju srca kojima ne razumiju, oči kojima ne vide i uši kojima ne čuju. Oni su poput stoke, ili još gori od toga. Pripadnici druge vrste izgledaju kao ljudi, ali nose srca šejtana. Treća vrsta će biti pod Allahovim hladom onog dana kada drugog hlada ne bude."³³⁴

10. Svaku štetočinu treba bez odlaganja ubiti – poput zmije, škorpije, miša i geke. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Pet je životinja koje se smiju ubiti, izvan ihrama i u ihramu: zmija, vrana, miš, ljut pas i kobac!"³³⁵

³³¹ Ovo je dio prethodnog hadisa.

³³² Hadis bilježe Hakim, Dejlami i Taberani, i slab je, daif.

³³³ Uvejmir ibn Zejd el-Ensari, poznat pod nadimkom Ebu Derda. Plemeniti ashab, koji je učestvovao u Bici na Uhudu. Umro je pred kraj Osmanovog hilafeta.

³³⁴ Hadis bilježi Dejlami i slab je, daif.

³³⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

Zmija je pokazala svoju neprijateljsku prirodu izdajom Adema, a.s., jer je u svojim čeljustima uvela Iblisa u Džennet. Da ga je pokazala, Ridvan mu ne bi dozvolio ulazak. Iblis joj je rekao: "Ti si pod mojom zaštitom", pa je Poslanik, s.a.v.s., naredio da se zmija ubija: "Ubijte je čak i ako ste u namazu"³³⁶, misleći na zmije i škorpije.

Gek je jedino stvorenje koje je puhalo u vatru Ibrahima, a.s., i zbog toga je proklet. Za njega važi isto što i za zmiju. Prenosi se da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko ubije geka, kao da je ubio nevjernika."³³⁷

U Muslimovoj zbirci navodi se hadis Ebu Hurejre, u kojem Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Ko jednim udarcem ubije geka, imat će stotinu sevapa; ko ga ubije iz dva udarca, imat će manje od prvoga, a ko ga ubije trećim udarcem, imat će manje od drugoga!" U drugoj verziji hadisa stoji: "Ko ubije geka jednim udarcem, bit će mu upisano sedamdeset sevapa..."³³⁸

Miš³³⁹ je pokazao svoju prirodu kada je pokidao konope na Nuhovoj

lađi. Abdurrahman ibn Ebu Nu'm bilježi predanje Ebu Seida el-Hudrija u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Muhrimu je dozvoljeno ubiti zmiju, škorpiju, lunju, zvijer, psa koji napada ljude i miša."³⁴⁰ Poslanik, s.a.v.s., se jednom probudio i ugledao miša kako se sprema da prevrne svjetiljku i zapali kuću, pa je zato naredio da se i on ubija.

Gavran³⁴¹ je pokazao svoju prirodu kada ga je Nuh, a.s., poslao da potraži kopno, a on je taj zadatak zanemario i krenuo prema lešinama. Ovi su postupci slični onome što je zmija uradila, i zato ih navodimo. Ova će tema biti šire objašnjena u suri El-Ma'ida i na drugim mjestima, ako Bog da.

Riječi Uzvišenog "*Sidite!*" – *rekosmo Mi* – "*jedni drugima ćete neprijatelji biti...*" sadrže sedam pitanja:

1. Riječi "*Sidite!*" – *rekosmo Mi*" odnose se na Adema, Havu, zmiju i šejtana, prema mišljenju Ibn Abbasa. Hasan smatra da se one odnose na Adema, Havu i onoga ko zlo unosi u srca ljudi. Mudžahid i Hasan kažu da su to Ademovi i Iblisovi potomci. Silazak znači prelazak iz višeg u niže mjesto. Kaže se da je Adem spušten u mjesto Sernedejb u Indiji, na brdo zvano Bud. Za njim je puhnuo dženetski vjetar i ispunio ondašnje

³³⁶ Hadis bilježe Ebu Davud, Nesai, Ibn Madža, Ahmed i Darimi, i sahih je, vjerodostojan.

³³⁷ Hadis bilježi Ibn Madža i sahih je, vjerodostojan.

³³⁸ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud i Ahmed.

³³⁹ I ova pripovijest spada u israilijate, kao i ona u vezi gekovog puhanja u vatru. (Prim. red.)

³⁴⁰ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

³⁴¹ I ovo je preuzeto od sljedbenika Knjige, i zato nema utemeljenja u islamu.

drveće i doline mirisom. Otuda se taj miris naziva Ademovim. Oblaci su mu protrljali glavu, pa je ostao ćelav i tu je osobinu prenio svojim potomcima.³⁴²

Buhari bilježi predanje Ebu Hurejre u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Adem je stvoren visok šezdeset aršina."³⁴³ Isti hadis navodi i Muslim, a bit će naveden u daljem tekstu knjige. Hava je spuštена u Džiddu, Iblis u Ebulu³⁴⁴, zmija u Bejsanu³⁴⁵, ili, prema drugom predanju, u Sedžestanu.³⁴⁶ Zato u Sedžestanu ima najviše zmija na svijetu. Da nije boe, koja ih tamani, to bi se mjesto moralo napustiti zbog zmija. Ovo navodi Ebu Hasan el-Mes'udi.

2. Riječi Uzvišenog: "*jedni drugima ćete neprijatelji biti*" neki tumače da će ljudi jedni drugima biti neprijatelji. To je manje vjerovatno značenje, ali je moguće. Na to ukazuju riječi Poslanika, s.a.v.s.: "Kada čovjek osvane, svi se njegovi udovi naklone jeziku govoreći: 'Boj se Allaha za nas jer smo mi vezani za tebe. Ako si ti na Pravom putu, bit ćemo i mi, a ako ti skreneš na stranputicu, skrenut ćemo i mi.'"³⁴⁷

3. Izvođenje iz Dženneta nije kazna, zato što je obavljeno nakon što se Adem pokajao i pošto je to pokajanje primljeno. To može biti ili odgojna mjera ili iskušenje. Ispravno je da je to iskonska mudrost – širenje potomstva na Zemlji, koje će imati svoje obaveze (prema Uzvišenom) i iskušenja. Na taj će način oni steći ahiretsku nagradu ili kaznu. Džennet i Džehennem nisu mjesto obaveza. Ipak, zabranjeno voće bilo je uzrok njihova izгона iz Dženneta, a Allah radi ono što želi. On je rekao: "*Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti.*" To predstavlja veliku odliku i počast. Stvaranje Adema od Zemlje predstavlja nagovještaj ovog preseljenja.

4. Riječi Uzvišenog "*a na Zemlji ćete boraviti*" komentatori tumače kao mjesto boravka, a drugi kao mezarje.

Ajet "*učinio vam je Zemlju prebivalištem*" (Gafir, 64) može se odnositi na obje stvari, a Allah najbolje zna.

5. Riječi Uzvišenog "*...živjeti*" znače – na Zemlji će moći jesti, oblačiti se i živjeti.

6. Uzvišeni kaže: "*do roka određenog.*" Komentatori različito tumače ovaj rok. Jedni tumače da je to smrt. Po njima, prebivalište znači boravak na ovom svijetu. Drugi kažu da taj rok traje do Sudnjeg dana. Po njima, prebivalište su mezari. Rebi kaže: "Rok je smrt." U arapskom jeziku, ta riječ (جین – *hin*) označava dugo vremensko razdoblje.

³⁴² Ovo spada u jevrejske falsifikate.

³⁴³ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu* i Ahmed.

³⁴⁴ Mjesto u blizini Basre, prema moru.

³⁴⁵ Područje u Mervu i Šamu i mjesto u Jemami.

³⁴⁶ Sedžestan je grad u Horasanu.

³⁴⁷ Hadis bilježi Tirmizi i hasen je, dobar.

Hin znači i period. U tom smislu je ajet: “*Zar je to davno bilo kad čovjek nije bio spomena vrijedan?*” (El-Insan, 1); *hin* može značiti i čas: “*Ili da ne bi rekao kad* (tj. u času) *doživi patnju.*” (Ez-Zumer, 58) Ibn Arefa kaže: “*Hin* je vremenski interval od sata pa duže.” Riječi Uzvišenog: “*...zato ostavi ove u zabludi njihovoj još neko vrijeme!*” (El-Mu'minun, 54) znače – sve dok su živi. U ajetu “*ono plod svoj daje u svako doba koje Gospodar njegov odredi...*” (Ibrahim, 25) *hin* znači godina. Postoje i mišljenja da *hin* traje šest mjeseci, kao i dan i noć. Ezheri kaže da je rok (*hin*) imenica poput imenice vrijeme (*vakt*) i da može označavati kraći ili duži vremenski interval. Prema ajetu, Adem će uživati u blagodatima Zemlje u svakom vremenu i te blagodati neće nestati. Za neke, *hin* je Sudnji dan, a za druge jutro i večer. Uzvišeni kaže: “*Pa, hvaljen neka je Allah kad god omrknete i kad god osvanete.*” (Er-Rum, 17)

7. Kao što kod lingvista postoje nesuglasice o pitanju riječi *rok*, isto je i kod naših učenjaka. Prema njima, to je neodređeni vremenski period koji može trajati do šest mjeseci.

﴿فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ
إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

“I Adem primi neke riječi od Gospodara svoga, pa mu On oprosti; On,

doista prima pokajanje, On je milostiv.” (El-Bekara, 37)

Riječi Uzvišenog “*I Adem primi neke riječi od Gospodara svoga*” sa drže osam pitanja.

1. Riječ “*primi*” znači usvojiti i naučiti.

2. Ulema se razilazi o pitanju značenja riječi. Ibn Abbas, Hasan, Seid ibn Džubejr, Dahhak i Mudžahid kažu da su to ove riječi: “*Gospodaru naš, sami smo sebi krivi, i ako nam Ti ne oprostiš i ne smiluješ nam se, sigurno ćemo biti izgubljeni.*” (El-A'raf, 23) Mudžahid također navodi da su to ove riječi: “*Subhanekellahumme la ilahe illa Ent. Rabbi inni zalemту nefsı fagfir li inneke entel-gafurur-rahim*” – “*Slavljen neka si, Gospodaru moj. Nema boga osim Tebe. Ja sam se prema sebi mnogo ogriješio pa mi oprosti, jer Ti neizmјerno praštaš i samilostan si!*”

Prema drugom mišljenju, radi se o plaču, stidu i dovi. Neki smatraju da su to riječi kajanja, traženja oprosta i tuge. Ibn Atijja kaže: “Iz ovoga proizlazi da je Adem izgovorio samo ustaljeni istigfar.” Neke prethodnike pitali su šta treba grešnik izgovarati, a oni rekoše: “Neka izgovori ono što je i njegov otac rekao: ‘*Gospodaru naš, sami smo sebi krivi...*’” Musa je učio ovu dovu: “*Gospodaru moj, ja sam sebi zlo nanio, oprosti mi.*” (El-Kasas, 16) Junus je učio dovu: “*Nema drugog božanstva osim Tebe, hvaljen neka si, Gospodaru, ja sam zaista*

bio od grešnih." (El-Enbija', 87) Ibn Abbas i Vehb ibn Munebbih navode da su te riječi bile: "Subhanekellahumme ve bi hamdike. La ilahe illa Ent. Amiltu suen ve zalemtnu nefsi fagfir li, inneke hajrul-gafirin. Subhanekellahumme ve bi hamdike. La ilahe illa Ent. Amiltu suen ve zalemtnu nefsi fetub 'alejje inneke Entet-tevvabur-rahim" – "Slavljen neka si, Allahu moj, i Tebi hvala. Nema boga osim Tebe. Učinio sam ružno djelo i prema sebi sam se ogriješio. Zato mi oprost, Ti najbolje praštaš. Slavljen neka si, Allahu moj, i Tebi hvala. Učinio sam ružno djelo i prema sebi sam se ogriješio. Zato mi obriši grijehe, jer si Ti Onaj Koji pokajanja prima i Koji je milostiv." Muhammed ibn Ka'b kaže da su to riječi: "La ilahe illa Ente, Subhaneke ve bi hamdike. Amiltu suen ve zalemtnu nefsi fetub 'alejje inneke Entet-tevvabur-rahim. La ilahe illa Ente, Subhaneke ve bi hamdike. Amiltu suen ve zalemtnu nefsi ferhamni inneke Entel-gafurur-rahim. La ilahe illa Ente, Subhaneke ve bi hamdike. Amiltu suen ve zalemtnu nefsi ferhamni inneke erhamur-rahimin." – "Nema boga osim Tebe, Slavljen neka si i Tebi hvala. Učinio sam ružno djelo i prema sebi sam se ogriješio. Smiluj mi se, jer si Ti Onaj Koji pokajanja prima i Koji je milostiv. Nema boga osim Tebe, Slavljen neka si i Tebi hvala. Učinio sam ružno djelo i prema sebi sam se ogriješio. Smiluj mi se, jer Ti najbolje praštaš. Nema

boga osim Tebe, Slavljen neka si i Tebi hvala. Učinio sam ružno djelo i prema sebi sam se ogriješio. Smiluj mi se, o Najmilostiviji Milosniče!" Rečeno je i da su to riječi koje se izgovaraju nakon kihanja: "Elhamdulillah." ("Hvala Allahu.")

3. Uzvišeni kaže: "*pa mu On oprost*", tj. pa mu je primio pokajanje. On je tražio pokajanje u petak, na Dan ašure, kao što će biti rečeno.

4. Postavlja se pitanje zašto je rečeno "*pa mu On oprost*", a nije rečeno "*pa im On oprost*". Hava je bez sumnje bila saučesnik u grijehu. Prethodno je rečeno: "*Ne približavajte se ovom drvetu*"; "*Gospodaru naš*" – rekoše oni – "*sami smo sebi krivi*." Odgovor je da su prve riječi bile upućene Ademu: "Nastani se." Priča je upotpunjena tako što se opet s njim završila. Također, žena je povučena i skrivena, pa ju je Allah želio sakriti. Zato nije spomenuo ni da je ona počinila grijeh: "...*tako Adem nije Gospodara svoga poslušao i s puta je skrenuo*." (Ta-Ha, 121) Na ženu se, također, odnosi sve što se odnosi i na muškarca i u većini slučajeva ne spominje se zasebno. Isto tako, ni Musaov pratilac nije spomenut u ajetu: "*Ne rekoh li ja tebi...*" (El-Kehf, 75) Kaže se i da opraštanje Ademu znači opraštanje i njoj, zato što su oboje jednaki. Hasan kaže: "To je poput Allahovih, dž.š., riječi: *Ali kad oni kakvu robu trgovačku ili veselje ugledaju, pohrle joj...*" (El-Džumua, 11)", tj.

pohrle robi, jer im je to cilj. Zato se zamjenica odnosi samo na jedno, a značenje je blisko.

5. Uzvišeni kaže: “*On, doista, prima pokajanje.*” Ovo svojstvo (*Tevvab* – Onaj koji prima pokajanje) ponavlja se mnogo puta u Kur’anu, i to u raznim oblicima – kao određeno ime, neodređeno ime, particip i glagol. Isto svojstvo upotrebljava se i za ljude (u značenju – onaj koji se često kaje). Uzvišeni kaže: “*Allah zaista voli one koji se često kaju i voli one koji se mnogo čiste.*” (El-Bekara, 222)

6. Nije dozvoljeno Uzvišenog Allaha nazivati imenom Taib (particip aktivni od glagola *tabe* – pokajati se ili primiti pokajanje). On se može nazivati samo imenima koja je naveo On ili Njegov Poslanik, s.a.v.s., ili skupina muslimana. Ovaj izraz koristi se u vidu glagola: “*Allah je oprostio Vjerovjesniku i muhadžirimu i ensarijama*” (Et-Tevba, 117); “*On prima pokajanje od robova Svojih.*” (Eš-Šura, 25)

7. Znaj da niko ne može stvoriti pokajanje, zato što jedino Uzvišeni Allah stvara postupke. Mu’tezile i njihovi istomišljenici imaju drugačiji stav. Isto tako, niko ne može primiti pokajanje grešnika niti mu oprostiti grijeha. Naši učenjaci kažu: “Jevreji i kršćani su zaniijekali ovaj veoma značajan princip vjere: ‘*Oni, pored Allaha, bogovima smatraju svećenike svoje i monahe svoje.*’ (Et-Tevba, 31)” Prema njihovoj praksi, onaj ko zgriješiti samo treba doći svećeniku ili

monahu, nešto mu donijeti i grijesi su mu oprošteni – “*Govoreći neistine o Allahu, sigurno će nastradati. Oni su zalutali i oni ne znaju šta rade.*” (El-En’am, 140)

8. Seid ibn Džubejr kaže³⁴⁸: “Kada je Adem spušten, na Zemlji su postojali samo orlovi na kopnu i kitovi u moru. Orao se spuštao na kita i tako provodio noć. Kada je ugledao Adema, rekao je: ‘O kite, danas se na Zemlju spustilo biće koje hoda na dvije noge i hvata rukama!’ Kit odgovori: ‘Ako je istina to što govoriš, meni u moru nema spasa od njega, niti tebi na kopnu!’”

﴿قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبَعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

“*Mi rekosmo: ‘Silazite iz njega svi! Od Mene će vam uputstvo dolaziti, i oni koji uputstvo moje budu slijedili – ničega se neće bojati i ni za čim neće tugovati.*” (El-Bekara, 38)

Uzvišeni kaže: “*Mi rekosmo: ‘Silazite’.*” Ova je naredba ponovljena zbog potvrđivanja i insistiranja, kao kada se kaže čovjeku: “Ustani, ustani!” Neki smatraju da dva imperativa nemaju isto značenje. Tako se prvi odnosi na neprijateljstvo, a drugi na uputu. Treći kažu da se prva naredba odnosi na silazak iz Dženneta na nebo, a druga na silazak s neba na

³⁴⁸ Ovo je predanje Vehba ibn Munebbiha, preuzeto od sljedbenika Knjige i nije prihvatljivo. Vehb je čitao stare spise.

Zemlju. Iz ovoga se zaključuje da je Džennet na sedmom nebu, kao što se navodi u hadisu o Israu, koji će naknadno biti citiran.

Za riječ "...svi!" Vehb ibn Munebbih³⁴⁹ kaže: "Kada je Adem spušten na Zemlju, Iblis je kazao zvijerima: 'Ovo je vaš neprijatelj, uništite ga.' Zvijeri se okupiše i odlučise sve prepustiti psu: 'Ti si najhrabriji od nas', rekoše i prepustiše mu vodstvo. Kada je to Adem vidio, obuze ga nemir. Džibril, a.s., dođe mu i reče: 'Pomiluj psa po glavi.' On to i učini. Tada zvijeri vidješe da se pas sprijateljio s Ademom i da ga je uzeo u zaštitu, čuvajući njega i njegovu djecu." Tirmizi el-Hakim navodi slično predanje u kojem stoji da kada je Adem sišao na Zemlju, Iblis je huškao zvijeri na njega ne bi li mu naudile. Najveću žestinu pokazao je pas, kome je srce umrtrljeno. U predanju³⁵⁰ se navodi da je Džibril kazao Ademu da pomiluje psa po glavi. Kada je to učinio, pas se smirio i pripitomio se. Nakon toga je čuvao Adema i njegovu djecu. Zbog umrtrljenog srca, pas se boji čovjeka. Kada ga čovjek gađa kamenom, on bježi, a zatim se iznova umiljato vraća. U njemu ima Iblisovih elemenata, ali i Ademova milovanja. Zbog tog Iblisova utjecaja pas laje, reži i napada na čovjeka. Kada ga čovjek pomiluje,

on se pokorava, smiruje i postaje zaštitnik njega i njegove porodice. Njegovo neprestano dahtanje izraz je umrtrljenosti srca. Zato Uzvišeni poredi loše učenjake s psom, kao što će biti navedeno u suri El-A'raf, ako Allah da. Bio mu je dat štap koji je kasnije bio Musau mudžiza. Tim je štapom rastjerivao zvijeri.

Uzvišeni kaže: "*Od Mene će vam uputstvo dolaziti.*" Učenjaci se razilaze o riječi *uputa*. Neki je tumače kao Allahovu knjigu (Es-Suddi), drugi kao putokaz ka uputi, a treći kao poslanike. Nju meleki donose Ademu i njegovu potomstvu, kao što se navodi u hadisu Ebu Zerra³⁵¹ koji navodi Adžurri. Zamjenica "*Mene*" služi za naglašavanje da su svi postupci ljudi stvoreni od Allaha, dž.š., za razliku od stava kaderija i drugih frakcija.

Uzvišeni kaže: "...*ničega se neće bojati i ni za čim neće tugovati.*" Strah se u ovom ajetu odnosi na buduće vrijeme.

Tuga je osjećanje suprotno osjećanju sreće i ona se ovdje odnosi na prošlo vrijeme. Smisao ajeta glasi: "Oni se neće bojati ničega što ih čeka na ahiretu, niti će tugovati zbog

³⁴⁹ Ovo predanje spada u israilijate i nije vjerodostojno.

³⁵⁰ I ovo je israilijat.

³⁵¹ Predanje nije vjerodostojno kao riječi Poslanika, s.a.v.s. Navodi ga Taberi kao riječi Ebul-Alije: "Uputa su poslanici, vjerovjesnici i rječitost." Ibn Kesir u svom *Tefsiru* potvrđuje da su ovo riječi Ebul-Alije. Da je ovo vjerodostojno kao hadis, oni bi to bez sumnje naveli. A Allah najbolje zna.

onoga što je prošlo na dunjaluku. Prema drugom tumačenju, ovim se ajetom ne negiraju strahote Sudnjeg dana za vjernike, zato što su to opisali Uzvišeni Allah i Njegov Poslanik, s.a.v.s. Ipak, to će biti ublaženo. Kada steknu Allahovu milost, osjećat će se kao da se nisu bojali, a Allah najbolje zna.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

“A oni koji ne budu vjerovali i knjige Naše budu poricali – bit će stanovnici Džehennema; u njemu će vječno ostati.” (El-Bekara, 39)

“A oni koji ne budu vjerovali”, tj. koji budu mnogobošci (mušrici), što se vidi iz nastavka: “i knjige Naše budu poricali – bit će stanovnici Džehennema; u njemu će vječno ostati.”

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُون﴾

“O sinovi Israilovi, sjetite se blagodati Moje koju sam vam podario, i ispunite zavjet koji ste Mi dali – ispunit ću i Ja svoj koji sam vama dao, i samo se Mene bojte!” (El-Bekara, 40)

Israil je Jakub ibn Ishak ibn Ibrahim, a.s. Ebul-Feredž el-Dževzi kaže: “Nijedan drugi poslanik nema dva imena, osim našeg poslanika Muhammeda, koji je imao mnoga imena. Ovo navodi u djelu *Fuhumul-asar*.

Navodi se da je Mesih vlastito ime Isaa i da nije izvedeno. Uzvišeni ga naziva i Duhom i Riječju. Zvali su ga i Ebil-Ebiline. Ovo navodi Dževheri u *Sihahu*. Bejheki u djelu *Delailun-nubuvve* navodi riječi Halila ibn Ahmeda: “Peterica poslanika imala su po dva imena – Muhammed i Ahmed, naš Poslanik, s.a.v.s.; Isa i Mesih; Israil i Jakub; Junus i Zunnun i Iljas Zul-kifl, a.s.”

Naveli smo da je Isa imao četiri imena. Naš Poslanik, s.a.v.s., imao je više imena, koja će na odgovarajućem mjestu biti objašnjena.

Israil znači Božiji rob. Ibn Abbas kaže: “*Isra* na hebrejskom znači – rob, a *Il* – Bog. Prema drugom tumačenju, *Isra* je Božiji odabranik, a *Il* je Allah. Po nekima, *Isra* je čvrstina, jer je Uzvišeni stvorio i učvrstio Israila. Ovo navodi Mehdevi. Suhejli kaže: Israil je to ime dobio nakon što je uzdignut na *Isra*, u vrijeme kada je učinio hidžru Gospodaru. Nazvan je Israil zato što je otišao na *Isra*. Na taj je način ovo ime dijelom hebrejsko, a dijelom arapsko.”

Uzvišeni kaže: “Sjetite se blagodati Moje koju sam vam podario.” Riječ *zikr* tumači se kao sjećanje (ako je subjekt srce) i spominjanje (ako je subjekt jezik). *Zikr* može biti i čast: “*Kur'an je, zaista, čast tebi i narodu tvome.*” (Ez-Zuhruf, 44) Ibn Enbari kaže da ovaj ajet znači: “Sjetite se zahvalnosti na Mojim blagodatima. Allah je sinovima Israilovim podario brojne blagodati. Spasio ih je

od Faraonove porodice. Učinio ih je poslanicima, poslao im objave i spustio im manu i prepelice. Dao je da im voda teče iz kamena, sve do Tevrata, u kojem se nalazi spomen Muhammeda, s.a.v.s., njegove blagodat i misije. Blagodat očeva su i blagodat njihovih sinova, zato što i djeca uživaju u časti roditelja.”

Poznavao ci značenja Kur’ana kažu: “Uzvišeni je u vezi sa sinovima Israilovim spomenuo blagodat. To nije učinio u vezi s ummetom Muhammedovim, već je naredio da ga se sjećaju: ‘Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti.’ (El-Bekara, 152) Narodi gledaju Dobročinitelja kroz blagodat, a Muhammedov ummet gleda blagodat kroz Dobročinitelja.”

Uzvišeni kaže: “i ispunite zavjet koji ste Mi dali, – ispunit ću i Ja svoj koji sam vama dao...” Ulema se razilazi o pitanju ovog zavjeta. Hasan kaže da su to riječi Uzvišenog: “Svojski prihvatite ono što smo vam dali” (El-Bekara, 63); “Allah je prihvatio zavjet sinova Israilovih – a između njih bili smo postavili dvanaest starješina.” (El-Ma’ida, 12) Po drugima, zavjet su riječi: “A kada je Allah uzeo obavezu od onih kojima je Knjiga data da će je sigurni ljudima objašnjavati da neće iz nje ništa kriti.” (Alu Imran, 187) Zedždžadž kaže: “Ispunite zavjet koji ste Meni dali slijedeći Muhammeda koji je u Tevratu spomenut; ispunit ću i Ja ono što sam obećao, tj. uvest ću vas u Džennet.” Prema drugim tumačenjima, ovo znači – ispunite

zavjet izvršavajući vjerske dužnosti iskreno, prema sunnetu; Ja ću ispuniti Svoj zavjet tako što ću ta djela primiti i nagraditi vas;

– izvršavajte ibadete, pa ću vas uzeti pod Svoju zaštitu;

– neka vaša vanjština bude ispravna i lijepa – Ja ću uljepšati i vašu unutrašnjost;

– ovo se općenito odnosi na sve naredbe, zabrane i preporuke. U to spada spomen Muhammeda, s.a.v.s., u Tevratu i drugim knjigama. Ovo je mišljenje većine uleme i ono je ispravno. Allahov je zavjet da ih uvede u Džennet.

Zavjet koji se od njih traži dužni smo i mi ispunjavati. Uzvišeni kaže: “O vjernici, ispunjavajte obaveze!” (El-Ma’ida, 1); “I ispunjavajte obaveze na koje ste se Allahovim imenom obavezali.” (En-Nahl, 91) Takvih je primjera mnogo.

“i samo se Mene bojte!” – ova naredba sadrži prijetnju.

﴿وَأْمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونَ﴾

“Vjerujte u ono što objavljujem, čime se potvrđuje da je istinito ono što vi imate, i ne budite prvi koji u to neće vjerovati. I ne zamjenjujte riječi Moje za nešto što malo vrijedi, i samo se Mene bojte!” (El-Bekara, 41)

Vjerujte u ono što objavljujem (tj. Kur’an), koji potvrđuje da je istinito ono što vi imate (tj. Tevrat).

Riječi Uzvišenog *“I ne zamjenjujte riječi Moje za nešto što malo vrijedi”* sadrže četiri pitanja:

1. Uzvišeni zabranjuje nevjerovanje i zamjenjivanje Njegovih riječi za nešto što malo vrijedi, tj. mijenjanje Muhammedova, s.a.v.s, opisa za mito. Svećenici su to činili, pa im je zabranjeno. Ovo tvrde neki komentatori među kojima je Hasan.

Prema drugom tumačenju, dobivali su hranu kao naknadu za nauku, pa je to zabranjeno. U njihovim knjigama stoji: “O sine Ademov, podučavaj besplatno, kao što si podučan besplatno.” Ovo je tumačenje Ebul-Alije.

Ovaj ajet znači – ne zamjenjujte moje naredbe, zabrane i ajete za nešto što malo vrijedi, za ovaj kratkotrajni i bezvrijedni svijet, zbog čega je i ono što su dobili u zamjenu malo vrijedno.

Ovaj ajet, iako se odnosi na Israliće, njegov se propis odnosi na svakog ko to čini. Čovjek koji primi mito da bi izmijenio ili poništio neki ispravan propis; ili sakrije neko znanje koje je bio dužan predložiti; ili izvrši ono što mu je dužnost – na takvog se čovjeka odnosi ovaj ajet, a Allah najbolje zna. Ebu Davud navodi predanje Ebu Hurejre u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao:

“Ko nauči znanje kojim se traži Allahovo zadovoljstvo samo radi

ovosvjetske koristi, nikada neće osjetiti dženetskoga mirisa!”³⁵²

2. Učenjaci se razilaze o pitanju uzimanja naknade za podučavanje Kur’ana ili nauke, zbog ovog i njemu sličnih ajeta. Zuhri i tradicionalisti smatraju da je to zabranjeno. Po njima, nije dozvoljeno uzeti naknadu za podučavanje Kur’ana, zato što je to obaveza koju mora pratiti nijet približavanja Uzvišenom i iskrenost (ihlas). To se ne smije naplaćivati, kao ni namaz ili post. Uzvišeni kaže: *“I ne zamjenjujte riječi Moje za nešto što malo vrijedi.”* Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Učitelji vaše djece su najgori. Imaju najmanje milosti prema siročadima i najgrublji su prema siromasima.”³⁵³

Ebu Hurejra kaže: “Pitao sam: ‘Božiji Poslaniče, šta misliš o učiteljima?’ On reče: ‘Njihova zarada je haram, odjeća im je zabranjena, a riječi su im dvolične.’”³⁵⁴

Ubada ibn es-Samit kaže: “Podučavao sam ashabe sa Sofe Kur’anu i pisanju. Jedan od njih pokloni mi luk. Rekoh: ‘To nije imetak. Koristit ću ga u borbi na Božijem putu.’ Upitao sam o tome Božijeg Poslanika, s.a.v.s., a on reče: ‘Ako želiš da zbog toga dobiješ ogrlicu od vatre, onda je prihvati.’”³⁵⁵ Malik, Šafija, Ahmed,

³⁵² Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Madža i Ahmed, i hasen je, dobar.

³⁵³ Predanje je izmišljeno, apokrifno.

³⁵⁴ Predanje je izmišljeno, apokrifno.

³⁵⁵ Hadis bilježi Ahmed i slab je, daif.

Ebu Sevr i većina učenjaka odobrava uzimanje naknade za podučavanje Kur'ana, na osnovu hadisa Ibn Abbasa o rukji: "Nema ništa bolje od onoga za šta uzimate naknadu od liječenja Kur'anom."³⁵⁶ Hadis bilježi Buhari i to je konkretan dokaz koji jasno ukazuje na ispravno mišljenje.

Nije ispravno praviti poređenje s namazom i postom, zato što postoji konkretan dokaz. Osim toga, ne radi se o istim stvarima. Namaz i post tiču se samo onoga ko ih izvršava, a podučavanje Kur'ana je ibadet koji se tiče i drugih. Zato je dozvoljeno naplatiti pokušaj prenošenja znanja na drugog, kao i naplaćivanje kur'anskog pisma. Ibn Munzir kaže da je po mišljenju Ebu Hanife to mekruh. On odobrava unajmljivanje čovjeka koji će napisati levhu, poeziju ili neku pjesmu za određeni iznos. Time dozvoljava unajmljivanje za nešto što je grijeh, a zabranjuje za nešto što je ibadet.

Odgovor na ovaj ajet odnosi se na Israelićane. O tome da li prethodni vjerezakoni važe za nas također postoje različita mišljenja.

Drugi odgovor je da se ovaj ajet odnosi na onoga kome je dužnost da podučava, a koji to odbija učiniti bez naknade. Ukoliko nije postavljen na tu dužnost, onda mu je dozvoljeno naplatiti tu uslugu, na osnovu

dokaza iz sunneta. Osoba koja je imenovana na tu dužnost, ali nema čime izdržavati sebe i svoju porodicu, nije obavezna besplatno podučavati druge, već može naplatiti svoj rad. Dužnost vođe jeste da namijeni sredstva za potrebe vjere. Ako to ne učini, onda je to dužnost muslimana. Kada je imenovan za halifu, nije imao čime izdržavati svoju porodicu. Uzeo je odjeću i otišao na pijacu. Kada su mu prigovorili, rekao je: "Kako ću izdržavati porodicu?!" Tada su ga vratili i odredili mu plaću. Svi hadisi koji zabranjuju naplaćivanje podučavanja su bez osnove. Predanje Ibn Abbasa prenosi Sa'd ibn Tarefe, a njegova se predanja ne prihvataju. Hadis Ebu Hurejre prenosi Ebu Džurhum, koji nije poznat učenjacima. Hammad ibn Selema nije prenosio hadise od nekog s tim imenom. Prenosio je samo od Ebul-Muhezzema, koji je, također, neprihvatljiv. U lancu prenosilaca hadisa Ubade ibn Samita nalazi se Mugira ibn Zijad, koji prenosi munker predanja, među kojima je i ovo. Posljednji hadis koji prenosi Kavs³⁵⁷ prekinutog je seneda. O ovoj temi ne postoji utemeljen hadis po kojem bi se moralo postupati. Hadis koji prenose Ubada i Ubejj može se protumačiti tako da je taj čovjek podučavao u ime Allaha, a potom tražio naknadu.

³⁵⁶ Ovo je dio hadisa o čovjeku kojega je ujela zmija, a koji je već u cijelosti citiran na strani 240.

³⁵⁷ Hadis Ubade naveden je na strani 250.

3. Učenjaci se razilaze o pitanju uzimanja naknade za predvođenje u namazu. Ešhab prenosi da su Malika upitali o čovjeku koji je unajmljen da predvodi namaz tokom ramazana. On odgovori: "Mislim da tu nema ništa loše." Pokudenost je veća kada su u pitanju farz-namazi. Šafija, njegovi sljedbenici i Ebu Sevr smatraju da ne smeta obavljati namaz iza njega. Evzai smatra da takav namaz nije ispravan. Ebu Hanife i njegovi sljedbenici taj namaz smatraju mekruhom (pokudenim). Ibn Abdulberr kaže da je ovo pitanje vezano za prethodno i da imaju istu osnovu.

Bit će navedena još jedna osnova ovog pitanja u suri Et-Tevba, ako Allah da. Ibn Kasim smatra pokudenim podučavanje poezije i gramatike uz naknadu. Ibn Habib kaže: "Ne smeta unajmiti nekoga zbog podučavanja poeziji, književnosti i historiji. Pokuđena je poezija u kojoj se spominje vino, nemoral i satira." Ebul-Hasen el-Lahmi kaže: "Iz ovog mišljenja proizlazi da je dozvoljeno iznajmljivati i prodavati knjige." Kad je riječ o pjevanju i naricanju, tome ni u kojem slučaju nije dozvoljeno podučavati.

4. Darimi u svom *Musnedu* bilježi predanje Dahhaka ibn Musaa, koji kaže: "Sulejman b. Abdulmelik je bio u Medini i htio je otići u Meku. Pitao je: 'Ima li ovdje neki od Poslanikovih drugova?' Rekoše mu za Ebu Hazima, pa on posla po njega. Kada je Ebu Hazim ušao kod njega,

on mu je rekao: 'Ebu Hazime, čemu ova otuđenost?' 'Kakvu si otuđenost vidio kod mene, vladaru pravovjernih?' 'Došli su mi neki iz Medine, ali ti mi nisi došao.' 'Vladaru pravovjernih, utječem se Allahu da kažeš ono što nije bilo. Do danas me nisi poznavao, niti sam ja tebe vidio.' Sulejman se okrenu Muhammedu ibn Šihabu ez-Zuhriju i reče: 'Starac je upravu, a ja samo pogriješio. Ebu Hazime, zašto mi mrzimo smrt?' Ebu Hazim mu reče: 'Zato što ste upropastili svoj ahiret i izgradili svoj dunjaluk. Mrsko vam je otići u ruševine, a napustiti ono što je uređeno i izgrađeno.' Onda ga je pitao: 'Ebu Hazime, kakav je dolazak pred Allaha?' On mu reče: 'Vođo vjernika, za onoga ko je radio dobro, taj je susret s Njim kao susret onoga ko je bio dugo odsutan od svoje kuće pa se sreće sa svojim najbližima. Onaj ko je griješio, srest će se s Njim kao odbjegli rob sa svojim gospodarom.' Sulejman je zaplakao, a onda rekao: 'Šta li mene čeka kod Allaha?' Ebu Hazim mu reče: 'Svoj nefs i svoj život postavi pred Allahovu knjigu, u kojoj je rekao: 'Čestiti će sigurno u Džennet, a grešnici će sigurno u Džehennem.' (El-Infitar, 13-14)' Sulejman upita: 'A gdje je Allahova milost?' Ebu Hazim odgovori: 'Vrlo blizu onih koji su dobro činili.' Sulejman upita: 'Ebu Hazime, koji su Allahovi robovi najčasniji?' On reče: 'Oni koji su najbogobojazniji i najčestitiji.' 'A koja su djela najvrednija?' 'Obavljanje

farzova uz izbjegavanje harama.' 'A koji je govor najbolji?' 'Izgovoriti istinu pred Onim od Koga treba strahovati i nadati se.' 'A koji je vjernik najbolje opremljen?' 'Onaj koji provodi i prakticira robovanje Allahu i druge ljude poziva tome.' 'A koji je vjernik najveći gubitnik?' 'Onaj ko se povodi i opravdava prohtjeve svoga brata, mada on čini nepravdu, pa je time prodao svoj ahiret za dunjaluk nekog drugog.' 'A šta kažeš o onome čime se mi bavimo?' 'A hoćeš li mi oprostiti i nećeš mi zamjeriti?' 'Za sigurno neću, jer je to savjet koji mi daješ.' 'Vodo vjernika, tvoji su preci potčinili ljude sabljama i nasilu uzeli ovu vlast. Nisu se posavjetovali niti tražili o tome mišljenje ostalih muslimana. Pobili su mnoge muslimane želeći vlast, a sada ih nema. Kada bi samo mogao osjetiti šta se o njima govori!' Tada je jedan od prisutnih rekao: 'Kako samo ružno govoriš!' Ebu Hazim reče: 'Allah je uzeo obavezu od učenih da će tumačiti znanje ljudima i da ga neće kriti.' Sulejman upita: 'Kako možemo ispraviti ovu smutnju i nered?' 'Tako da uzmeš ono što treba i da to dadneš onome kome pripada (vlast).' 'A ko je to u stanju?' 'Onaj ko se nada Džennetu i strahuje od Džehennema.' Sulejman reče: 'Moli Allaha za mene.' Ebu Hazim reče: 'Allahu moj, ako je Sulejman Tebi drag i mio, olakšaj mu i dunjalučko i ahiretsko dobro, a ako Ti je neprijatelj, onda ga stavi tamo gdje si Ti zadovoljan.' Sulejman reče:

'Kaži mi neku oporuku i savjet.' Ebu Hazim reče: 'Kratko ću ti reći, veličaj svoga Gospodara i čuvaj se toga da te vidi tamo gdje ti je zabranio da budeš, ili da te traži tamo gdje ti je naredio da budeš.' Kada je otišao, poslao mu je stotinu dinara, s porukom da ih može potrošiti i da od njega može uzeti još koliko želi. Ebu Hazim ih vrati s porukom: 'Vladaru pravovjernih, utječem se Allahu da je tvoje pitanje bilo uzaludno, a moj odgovor sramotan. Ja to ne bih želio tebi, pa kako da želim sebi?!

Kada je Musa, sin Imranov, stigao do vode medjenske, zatekao je oko nje mnoge ljude kako napajaju stoku. Malo podalje od njih ugleda dvije djevojke koje su stoku od vode odbijale. 'Šta vi radite?' – upita on. 'Mi ne napajamo dok čobani ne odu' – odgovoriše one – 'a otac nam je veoma star.' On im je napoji, a onda ode u hladovinu i reče: 'Gospodaru moj, ma kakvu mi hranu dao, zaista mi je potrebna!' Bio je gladan, uplašen i nesiguran, ali je ipak tražio od Gospodara, a nije tražio od ljudi. Čobani to nisu primijetili, ali su djevojke primijetile. Otišle su svome ocu i ispričale mu šta se desilo. Njihov otac bio je Šuajb, a.s., i on reče: 'Taj čovjek je gladan' i naredi jednoj od njih: 'Idi i pozovi ga.' Kada je otišla, pokrila je lice i rekla mu: 'Otac moj te zove da te nagradi zato što si nam je napojio!' (El-Kasas, 51) Musau je teško palo što je spomenula '...da te nagradi zato što si nam je napojio!',

ali nije imao drugog izbora osim da krene za njom. Bio je sam među brdima. Dok su tako išli, počeo je puhati vjetar koji je njezinu odjeću pripijao uz tijelo, tako da joj se ocrtavala zadnjica. Musa je izbjegavao gledati u nju, ali bi mu s vremena na vrijeme pogled skrenuo. Kada je izgubio strpljenje, rekao je: 'Božija ropkinjo, idi iza mene i govori mi kuda treba ići.' Kada su stigli kod Šuajba, on se spremao da večera. Šuajb reče: 'Mladiću, sjedni da je-demo.' Musa, a.s., reče: 'Utječem se Allahu!' 'Zbog čega?', upita ga Šuajb, 'zar nisi gladan?' 'Jesam', odgovori Musa, 'ali se bojim da je to naknada za pomoć koju sam im pružio. Ja sam iz kuće koja ne bi prodala ništa ni za brdo zlata!' Šuajb mu reče: 'Ne, mladiću, ovo je moj običaj i običaj mojih predaka. Ugošćavamo gosta i dijelimo hranu.' Musa tada sjede i jede.

Ako su ovih stotinu dinara naknada za ono što sam rekao, onda su strv, krv i svinjsko meso u nužnoj situaciji više dozvoljeni od ovog. A ako ja imam udio u bejtul-malu, onda sličnih meni ima dosta. Ako nas izjednačiš, onda ću prihvatiti naknadu. U suprotnom, nemam potrebe za time."

Ovako treba slijediti Kur'an i poslanike. Pogledajmo ovog vrijednog učenjaka koji nije htio uzeti naknadu za svoje znanje, niti protuuslugu za svoj savjet. Kazao je istinu javno, bez straha i bojazni.

Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Nemojte da vas strah od nekoga spriječi da kažete istinu ili postupite ispravno u bilo kojoj situaciji."³⁵⁸ U Kur'anu se kaže: "Oni će se na Allahovu putu boriti i neće se ničijeg prijekora bojati." (El-Ma'ida, 54)

Sehl ibn Abdullah kaže: "Riječi '...i samo se Mene bojte!' (El-Bekara, 41) znače – bojte se Mog iskonskog znanja o vama; '...i samo se Mene bojte!' (El-Bekara, 40); bojte se kazne i primamljivanja, jer Uzvišeni kaže: '...Mi ćemo, malo po malo, a da oni neće ni znati, u propast voditi.' (El-A'raf, 182); Allahove kazne se ne boji samo narod kome propast predstoji" – bez izuzimanja ni poslanika ni dobrih vjernika."

﴿وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

"I istinu s neistinom ne miješajte i istinu svjesno ne tajite!" (El-Bekara, 42)

Seid prenosi da je Katada o ajetu "I istinu s neistinom ne miješajte" rekao: "Ne miješajte judaizam i kršćanstvo s islamom svjesni da je Allahova vjera koja je primljena – islam, a da su judaizam i kršćanstvo novotarije koje ne potječu od Allaha."

Neistina je u govoru Arapa nešto što je kratkotrajno.

Komentatori Kur'ana razilaze se o pitanju značenja segmenta "I istinu s neistinom..." Prenosi se da Ibn

³⁵⁸ Hadis bilježi Ahmed i sahih je, vjerodostojan.

Abbas i drugi kažu da to znači – ne miješajte istinu koju imate u Objavi s neistinom. Ovdje se radi o promjeni i zamjeni. Ebul-Alija kaže: “Jevreji su smatrali da će Muhammed biti poslanik, ali nekom drugom. Zato je njihovo prihvaćanje poslanstva istina, a negiranje da je poslat i njima neistina.” Ibn Zejd kaže da se pod istinom misli na Tevrat, a neistina su promjene koje su oni izvršili oko spomena Muhammeda, s.a.v.s., i drugog. Mudžahid kaže: “Ne miješajte judaizam i kršćanstvo s islamom.” Ovo mišljenje zastupa i Katada, kao što je navedeno.

Mišljenje Ibn Abbasa je najispravnije, zato što obuhvaća sva druga, neka je Allah na pomoći.

Riječi “*i istinu svjesno ne tajite!*” znače – ne tajite istinu da je Muhammed, s.a.v.s., istina. Prema tome, oni niječu istinu iz prkosa. Uzvišeni nije potvrdio da oni posjeduju znanje, već im zabranjuje da kriju ono što znaju. To ukazuje na opasnost prepuštanja grijehu onoga ko posjeduje neko znanje i da je takav čovjek veći grešnik od neznalice. O ovome će biti više riječi kod tumačenja ajeta: “*Zar da od drugih tražite da dobra djela čine?*” (El-Bekara, 44)

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّائِعِينَ﴾

“*Molitvu obavljajte i zekat dajte i zajedno s onima koji molitvu obavljaju i vi obavljajte!*” (El-Bekara, 43)

Ovaj ajet sadrži trideset četiri pitanja:

1. Riječi “*Molitvu obavljajte*” imperativ su čije je značenje stroga obaveza. O tome nema razilaženja. Već je bilo riječi o značenju *obavljanja namaza* i nekim propisima o ovom obredu, hvala Allahu.

2. Riječi Uzvišenog “*i zekat dajte*” također stavljaju propis zekata u strogu obavezu.

3. Riječ *zekat* (زَكَاةٌ) znači povećanje, porast. Zekat je tako nazvan zato što se njime povećava imetak kroz beričet ili uvećanje profita.

4. Ulema različito tumači o kakvom se zekatu ovdje radi. Jedni kažu da se radi o obaveznom zekatu, zato što je spomenut uz namaz. Imami navode predanje Ebu Seida el-Hudrija u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Žito i hurme ne podliježu zekatu ako ih je manje od pet (devinih) tovara. Zekatu ne podliježu ni deve ako ih je manje od pet (i to da su starosti između tri i deset godina), kao ni išta drugo (od gotovine) ako ga je manje od pet oka.”³⁵⁹ Ovo će biti objašnjeno u tumačenju sure El-En’am. U suri Et-Tevba bit će riječi o zekatu na gotovinu i stoku, kao i na imetak koji ne podliježe zekatu, uz tumačenje ajeta “*Uzmi od dobara njihovih zekat.*” (Et-Tevba, 103) Sadekatul-fitr

³⁵⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Tirmizi, Nesai, Ebu Davud i Ahmed.

nije doslovno spomenut u Kur'anu. Prema Malikovu mišljenju, spomenut je indirektno u ajetu "*Postići će šta želi onaj koji se očisti i spomene ime Gospodara svoga pa molitvu obavi!*" (El-A'la, 14-15) Taj propis mufessiri razmatraju pri tumačenju sure El-A'la, a ja ću to učiniti u ovoj suri, kod ajeta o postu, zato što Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Sadekatul-fitr je propisan u ramazanu", vežući taj propis za ovaj mjesec.³⁶⁰

5. Uzvišeni kaže: ﴿وَارْكَعُوا﴾ – "*molitvu obavljajte*." *Ruku* u osnovi znači pregibanje, poklanjanje nekom.

6. Ulema se razilazi o tome zašto je ovdje molitva nazvana *ruku'om* (pregibanjem). Jedni kažu da je pregibanje ovdje istaknuto zato što predstavlja *rukn* (neizostavni dio) namaza.

Ovo se ne odnosi samo na *ruku'*. Vjera namaz naziva *izgovaranjem Kur'ana*, a rekat *sedždom*. Uzvišeni kaže: "...i molitvu (učenje Kur'ana) u zoru." Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Ko prisprije makar na jednu sedždu u džematu, prispio je na namaz."³⁶¹ Stanovnici Hidžaza rekat nazivaju sedždom.

Kaže se da je *ruku'* istaknut zato što se Israelićani nisu pregibali u svojim molitvama. Prema drugom mišljenju, razlog je to što je pregibanje bio najteži postupak u džahilijetu. Tako je jedan od muslimana – mislim da je to bio Imran ibn Husajn – rekao Poslaniku, s.a.v.s.: "Pod uvjetom da se stojeći pregibam." Kada je islam ušao u njegovo srce, s lakoćom je obavljao pregibanje u namazu.

7. Vjerompropisani *ruku'* obavlja se tako što se čovjek pogne prema naprijed, držeći leđa i vrat u vodoravnom položaju, držeći koljena otvorenom šakom. Kada se tijelo umiri, izgovara se سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ("Subhāne Rabbijel-azīm" – "Slavljen neka je moj Gospodar Uzvišeni"). To je minimum. Muslim bilježi Aišino predanje: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., započinjao je namaz tekbirom, a učenje u namazu Fatihom; na *ruku'u* je leđa i glavu držao poravnate..."³⁶²

Buhari navodi predanje Ebu Humejda es-Saidija: "Kada bi Vjerovjesnik, s.a.v.s., činio sedždu, on bi na tlo spustio svoj nos i čelo, odmakao bi ruke od bokova a dlanove bi stavio naspram ramena."³⁶³

8. *Ruku'* je farz, prema Kur'anu i sunnetu, kao i sedžda. Osnova su riječi Uzvišenog: "...molitvu obavljajte i Gospodaru svome se klanjajte."

³⁶⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Darimi, Ahmed i Malik: "Od Abdullaha ibn Omera, r.a., prenosi se da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., stavio ljudima u obavezu davanje sadekatul-fitra uz ramazan, i to jednu mjericu (sa') hurmi ili ječma za svakog muslimana – bio slobodan ili rob, muškarac ili žena."

³⁶¹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Nesai, Ibn Madža i Ahmed.

³⁶² Hadis je sahih. Hadis je prethodno citiran na strani 109.

³⁶³ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Darimi i Ahmed.

(El-Hadždž, 77) Sunnetom su propisana još dva uvjeta – smirenost i pauza između dviju sedždi. Način obavljanja ruku'a objašnjen je prethodnim hadisom. Ebu Humejd es-Saidi prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kada bi činio sedždu, na tlo spustio svoj nos i čelo, odmakao bi ruke od bokova, a dlanove bi stavio naspram ramena. Hadis bilježi Tirmizi, kao hasen-sahih. Muslim navodi Enesovo predanje u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Izravajte tijelo svoje na sedždi. Nemojte svoje podlaktice položiti na tlo kao što to čini pas kad leži."³⁶⁴

Bera prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada činiš sedždu, spusti šake, a podigni laktove."³⁶⁵

Mejmuna, Poslanikova, s.a.v.s., supruge prenosi: "Kada je činio sedždu, Poslanik, s.a.v.s., podizao je laktove tako da mu se vidjela bjelina ispod pazuha, a potom je sjedio na lijevoj butini."³⁶⁶

9. Učenjaci se razilaze o sedždi osobe koja spusti čelo na zemlju, a ne spusti nos; ili spusti nos, a ne spusti čelo. Malik kaže: "Obavezno je učiniti sedždu spuštajući i čelo i nos." Ovo mišljenje podržavaju Sevri, Ahmed i Nehai. Ahmed kaže: "Nije dovoljno spustiti samo jedan od ovih dijelova

tijela." Ovo mišljenje prihvaćaju i Ebu Hajsema i Ibn Ebu Šejba. Ishak kaže: "Ako se učini sedžda samo s jednim od tih dijelova tijela, namaz nije ispravan." Evzai, Seid ibn Abdulaziz, Ibn Abbas, Seid ibn Džubejr, Ikrima i Abdurrahman ibn Ebu Lejla smatraju obaveznim spuštanje nosa na tlo. Jedna grupa učenjaka smatra da je dovoljno spustiti samo čelo. Ovo je mišljenje Ataa, Tavusa, Ikrima, Ibn Sirina i Hasana el-Basrija, a podržava ga i Šafija, Ebu Sevri, Jakub i Muhammed.³⁶⁷ Ibn Munzir smatra da onaj ko spusti čelo u sedždi, a ne spusti nos, ili spusti nos, a ne spusti čelo, jeste počinio grešku, ali je namaz ispravan. Ovo je mišljenje i Nu'mana. Ibn Munzir kaže: "Ne znam da je iko prije ili poslije njega zastupao ovo mišljenje."

Ispravno je da se u namazu moraju spustiti i čelo i nos, na osnovu prethodno navedenog Ebu Humejdova³⁶⁸ hadisa. Buhari navodi predanje Ibn Abbasa u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Naređeno mi je da sedždu obavljam sa sedam organa (kostiju): čelom (pokazujući rukom na svoj nos), dvjema rukama (dlanovima), koljenima i vrhovima dvaju stopala te da ne podižem odjeću i kosu."³⁶⁹ Ovo je detaljan

³⁶⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža, Darimi i Ahmed.

³⁶⁵ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ahmed.

³⁶⁶ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Darimi i Ahmed.

³⁶⁷ Učenici Ebu Hanife, Jakub ibn Ibrahim i Muhammed ibn Hasan.

³⁶⁸ Hadis je citiran na strani 257.

³⁶⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Darimi i Ahmed.

prikaz namaza iz kojeg se ništa ne može izostaviti, a Allah najbolje zna. Prenosi se da je Malik smatrao da je dovoljno spustiti samo čelo, kao što su smatrali Ata i Šafija. Mi prihvaćamo njegovo prvo mišljenje, prema kojem namaz nije ispravan ukoliko se i nos ne spusti u sedždi.

10. Mekruh je činiti sedždu preko svitka turbana, makar to bio samo jedan ili dva sloja. Odjeća koja pokriva koljena i stopala ne smeta. Najbolje je kada postoji direktan kontakt između tla i dijela tijela koji se spušta na sedždu. Ukoliko postoji neka prepreka na zemlji, treba je ukloniti prije stupanja u namaz. Ako to nije urađeno prije početka namaza, može se obrisati jedanput u namazu. Muslim bilježi predanje Muajkiba³⁷⁰ u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao za čovjeka koji ravna tlo na kojem je činio sedždu: "Ako to već neko mora učiniti, onda neka otrese jednom!"³⁷¹

Enes ibn Malik kaže: "Klanjali smo s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., pa bi neki među nama pri velikoj vrućini stavljali okrajak svoje odjeće na mjesto gdje su činili sedždu."³⁷²

³⁷⁰ Ibn Ebu Fatima ed-Devsī, saveznik Benu Abdu-Šemsa. Sudjelovao je u obje hidžre i u svim bitkama. Umro je oko 37. h. g.

³⁷¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i Ahmed.

³⁷² Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn

11. Kada je Uzvišeni naredio: "*Molitvu obavljajte i Gospodaru svome se klanjajte!*", neki od naših učenjaka kazali su: "Dozvoljeno je obaviti ruku' i sedždu, također i stajanje. Pri tome nije uvjetovana smirenost. U obzir uzimaju puki pojam, kao da nisu čuli utemeljene hadise koji govore o ništavnosti namaza u kojem nema smirenosti. Ibn Abdulberr kaže: "Nije ispravan ruku', sedžda, stajanje nakon ruku'a niti sjedenje između dviju sedždi sve dok se tijelo potpuno ne smiri u tom položaju." Ovo je mišljenje utemeljeno na ispravnim predanjima i zastupa ga većina uleme i analitičara. Ibn Vehb i Ebu Mus'ab ovo mišljenje prenose od Malika. Kadi Ebu Bekr ibn el-Arebi kaže: "Mnogobrojna su predanja od Ebul-Kasima o tome da je pauza obavezna, ali ne i smirenost." Ovo je velika zabluda, zato što je Poslanik, s.a.v.s., to činio, naredio i tome podučavao. Ako je Ibn Kasim imao izgovor zato što do njega nisu doprli ovi hadisi, onda vi, koji sve to znate, nemate izgovora!

Nesai, Darekutni i Ali ibn Abdulaziz bilježe predanje Rifaa ibn Rafia: "Dok smo u džamiji sjedili s Poslanikom, s.a.v.s., dođe neki čovjek, klanja namaz nabrazinu i pošto ga završi, nazva selam Poslaniku, s.a.v.s., a on mu reče: 'Neka je i sa tobom mir, vrati se i klanjaj, jer ti nisi klanjao.' On se vrati, ponovo klanja, a mi smo

gledali šta nedostaje njegovu namazu. Potom dođe i nazva ponovo selam. Poslanik, s.a.v.s., reče: 'Neka je i sa tobom (mir), vrati se i klanjaj, jer ti nisi klanjao.'" Hemmam³⁷³ kaže: "Ne znam je li mu to naredio dva ili tri puta." "Čovjek na kraju svega toga reče: 'Pogriješio sam, ali ne znam gdje sam pogriješio u namazu.' Božiji Poslanik, s.a.v.s., reče: 'Namaz neće biti potpun sve dok ne upotpuniti abdest, kao što je Allah naredio – operete lice, ruke do iza lakata, potarete glavu i operete noge do članaka. Potom proučite tekbir i uputite Allahu zahvalu. Zatim proučite El-Fatihu i nešto iz Kur'ana. Nakon toga proučite tekbir i odite na ruku', spustivši šake na koljena i potpuno se umirite. Zatim izgovorite 'Semiallahu limen hamideh' i u potpunosti se upravite, sve dok svaka kost ne dođe na svoje mjesto. Nakon toga se spustite na sedždu i smirite se držeći čelo na zemlji. Na kraju se smirite u sjedećem položaju, uspravljenih leđa.' Opisao je četiri rekata namaza sve dok nije rekao: 'Nije potpun namaz sve dok se ovo ne obavi.'"³⁷⁴

Ovo je općeniti prikaz namaza u Kur'anu. Poslanik, s.a.v.s., dužan je podučavati ljude ovom propisu i dostaviti im poruku. Onaj ko ne

shvati važnost ovih predanja i oskrnavi ono što mu je Allah propisao, taj je odbio primjenu onoga što mu je Alejhisselam dostavio. Na njega se odnosi ajet: "A njih smijeniše zli potomci, koji molitvu napustiše i za požudama podoše." (Merjem, 59) O tome će se opširnije govoriti kod tumačenja te sure, ako Bog da.

Buhari navodi predanje Zejda ibn Vehba: "Huzejfa je vidio čovjeka da nepravilno obavlja ruku' i sedždu. Rekao mu je: 'Nisi obavio namaz. Kada bi (sada) umro, ne bi umro kao pripadnik Muhammedove vjere.'"³⁷⁵

12. "...s onima koji molitvu obavljaju." Neki komentatori Kur'ana smatraju da u početku namaz nije bio propisan u džematu, ali da je ovim riječima (*s onima*) to propisano. Učenjaci se razilaze o pitanju džemata. Jedni smatraju da je to potvrđen sunnet i da treba kazniti onoga ko uporno izostaje iz džemata bez opravdanja. Drugi smatraju da je to farzi-kifaje. Ibn Abdulberr kaže: "Ovo je ispravno mišljenje, zato što se svi slažu da se ne smije desiti da neka džamija ostane bez klanjača." Ako se uspostavi džemat u nekoj džamiji, onda pojedinac može klanjati u svojoj kući, na osnovu hadisa: "Namaz u džematu vredniji je od samostalnog namaza 27 puta."³⁷⁶

³⁷³ Hemmam ibn Jahja es-San'ani, jedan od prenosilaca hadisa.

³⁷⁴ Hadis bilježe Nesai, Ahmed i hasen je, dobar.

³⁷⁵ Predanje je vjerodostojno, ali se radi o riječima Huzejfe, r.a.

³⁷⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Tirmizi, Ibn Madža i Ahmed.

Hadis bilježi Muslim. Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Namaz u džematu vredniji je od samostalnog namaza 25 puta."³⁷⁷

Davud smatra da je obavljanje namaza u džematu obaveza svakom pojedincu, a naročito džuma-namaz. On se poziva na riječi Poslanika, s.a.v.s.: "Nema namaza za džamijskog komšiju osim u džamiji."³⁷⁸ Hadis navodi Ebu Davud, a kao sahih ocjenjuju Ebu Muhammed Abdulhakk.³⁷⁹ Ovo mišljenje zastupaju Ata ibn Ebu Rebah, Ahmed ibn Hanbel, Ebu Sevr i drugi. Šafija kaže: "Izostati iz džemata može samo onaj ko ima opravdanje." Ovo navodi Ibn Munzir. Muslim bilježi predanje u kojem Ebu Hurejra kaže: "Kod Allahova Vjerovjesnika, s.a.v.s., došao je jedan slijepi čovjek, i upitao ga: 'Allahov Poslaniče, ja nemam vodiča koji bi me vodio u džamiju na namaz', tražeći od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da mu dadne olakšicu da obavlja namaze kod

kuće. Allahov Poslanik, s.a.v.s., dao mu je olakšicu i, taman što se slijepac okrenuo da ode, Allahov Poslanik, s.a.v.s., zovnu ga i upita: 'Čuješ li poziv za namaz?' 'Čujem', odgovorio je slijepac. 'Onda se odazovi pozivu!', kazao mu je Poslanik."³⁸⁰

Ebu Davud u svom predanju navodi: "Nemam za tebe opravdanja"³⁸¹ Hadis prenosi Ibn Umm Mektum, navodeći da je on bio pitalac.

Ibn Abbas, r.a., prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Ko čuje poziv na namaz, pa izostane bez opravdanja..." "A šta je opravdanje?", upitaše. "Strah ili bolest – namaz mu neće biti primljen."³⁸² Ovo je predanje vjerodostojno kao riječi Ibn Abbasa: "Ko čuje ezan, a ne dođe u džamiju, namaz mu neće biti primljen." Kasim ibn Asbag³⁸³ navodi ga u svojoj knjizi kao Ibn Abbasovo predanje u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko čuje poziv, a ne odazove se, njegov namaz nije ispravan, osim ako nema valjanog razloga." Lanac prenosilaca je ispravan. Ibn Mes'ud kaže: "U naše vrijeme samo su osvjedočeni munafici izostajali iz džemata."

³⁷⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi i Ahmed.

³⁷⁸ Hadis je daif. Ispravan je jedino kao mevkuf predanje (od plemenitih ashaba). Bilježe ga Hakim, Darekutni, Bejheki i Ibnul-Dževzi u djelu *Vahijat*, kao predanje Ebu Hurejre. Predanje je vjerodostojno kao riječi Alije.

³⁷⁹ Hadis se ne nalazi kod Ebu Davuda. Njemu ga pripisuje samo Zejlei. Kad je riječ o tvrdnji da ga Kadi Abdulhakk ocjenjuje sahihom, niko drugi osim autora to ne navodi. Hadis daifom ocjenjuje Albani u djelu *Irva* i to je tačna ocjena.

³⁸⁰ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Nesai.

³⁸¹ Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Madža i Ahmed, i sahih je, vjerodostojan.

³⁸² Hadis bilježe Ebu Davud i Ibn Madža, i sahih je, vjerodostojan.

³⁸³ Imam, hafiz i učenjak iz Andalusa. Napisao je knjigu po uzoru na Ebu Davudov *Sunen*. Umro je 340. h. g.

Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Munafici se od nas razlikuju po prisustvu jaciji i sabah-namazu, jer ih oni izostavljaju.”³⁸⁴ Ibn Munzir kaže: “Od nekoliko Poslanikovih, s.a.v.s., ashaba prenosi se izjava: ‘Ko čuje ezan i izostane iz džemata bez opravdanja, namaz mu nije ispravan.’ Među ovim ashabima su Ibn Mes’ud i Ebu Musa el-Eš’ari.

Ebu Davud bilježi predanje Ebu Hurejre u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Zaokupljala me misao da naredim da se prouče ezan i ikamet i da odredim čovjeka da predvodi namaz u džematu, a zatim da krenem s ljudima, sa svežnjevim suhog pruća, prema kućama onih koji nisu bili u džematu pa da im kuće njihove vatrom sagorim!”³⁸⁵ Ovo su argumenti učenjaka koji smatraju da je obavljanje namaza u džematu obaveza (farz). Doslovni smisao ovih predanja ukazuje na to. Ipak, većina učenjaka hadise tumači kao isticanje važnosti obavljanja namaza u džematu, na što ukazuju hadisi Ibn Umera i Ebu Hurejre. Riječi ashaba i hadis u kojem se navodi “nije mu ispravan namaz” tumače

kao potpunost i ispravnost namaza. Riječi Poslanika, s.a.v.s., upućene Ibn Umm Mektumu tumače kao preporuku. Prema njima, čak ni riječi “zaokupljala me misao...” ne ukazuju na obaveznost, zato što je on to pomišljao, a nije učinio. To je izraz upozorenja munaficima koji su izostavljali džuma-namaz i namaz u džematu.

U tom smislu Muslim bilježi da je Abdullah rekao: “Kome je drago da sretne Allaha sutra (tj. na Sudnjem danu) kao musliman, neka čuva namaze i neka se odazove kad god bude pozvan na njih, jer doista je Allah propisao vašem Poslaniku, s.a.v.s., sunnete upute, a doista su oni od sunneta upute. Kada biste klanjali namaze u svojim kućama kao što klanjaju oni koji nisu došli u džemat u svojim kućama, ostavili biste praksu svoga poslanika, a ako biste ostavili praksu svoga poslanika, otišli biste u zabludu. Nema nijednog čovjeka koji se očisti za namaz i to lijepo uradi, zatim se uputi ka nekoj od džamija, a da mu Allah ne upiše za svaki korak koji napravi dobro djelo, uzdigne ga za jedan stepen i obriše mu njime jedno loše djelo. Doista sam vidio da niko od nas (ashaba) ne napušta namaz u džematu, osim licemjer čije je licemjerstvo bilo poznato. Čovjek bi bio doveden na namaz i morala bi ga dvojica ljudi pridržavati da bi se

³⁸⁴ Hadis je garib, usamljeno predanje, u ovoj verziji. Navodi ga Taberani u *Kebiru*, prema *Medžmeu*, od Džabira, kao riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Najteži namazi za munafike jesu jacija i sabah...”

³⁸⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madža, Darimi i Ahmed.

uspravio i stao u saff.”³⁸⁶ Ovaj ashab ukazuje na to da je namaz u džematu sunnet upute, a da izostajanje vodi u zabludu. Zato je Kadi Ebul-Fadl Ijad rekao: “Učenjaci se razilaze o pitanju udruživanja u ostavljanju sunneta – da li to zahtijeva sankcioniranje ili ne. Ispravno je da zahtijeva, zato što se na taj način ukidaju sunneti.”

Prema tome, ukoliko se sunnet izvršava, namaz ponaosob je ispravan.

Muslim navodi predanje Ebu Hurejre u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Klanjanje u džematu vrednije je vjerniku dvadeset pet puta od namaza koji obavi sam u svojoj kući ili svome dućanu (radnom mjestu). Kada neko od vas lijepo uzme abdest i dođe u džamiju isključivo radi namaza, on neće koračiti nijedan korak a da ga Allah neće za to uzdići za jedan stepen i skinuti s njega jedan grijeh sve dok ne uđe u džamiju. Pošto uđe u džamiju, smatra se da je u namazu sve dok se bude u džamiji zadržavao i klanjao, a meleki će se, sve dok je na mjestu gdje je klanjao, moliti za njega riječima: ‘Allahu naš, oprosti mu, Allahu naš, smiluj mu se’, sve dok ne izgubi abdest.”³⁸⁷

³⁸⁶ Vjerodostojno kao mevkuf predanje, riječi plemenitih ashaba, a bilježe ga Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud i Nesai, i ima status hadisa Poslanika, s.a.v.s., jer ulazi u temu o kojoj ashabi nisu govorili po svom mišljenju.

³⁸⁷ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*, već je citiran na strani 260.

13. Učenjaci se razilaze o tome da li je ova nagrada vezana za bilo koji džemat ili samo za onaj koji se uspostavi u džamiji. Jer, za džemat su vezane neke radnje koje se mogu obavljati samo u džamiji. Prihvatljivije je mišljenje da je nagrada vezana za svaki džemat, zato što je to opis za koji se odredba vezuje, a Allah najbolje zna. Kad je riječ o koračanju prema džamiji i dolasku u nju samo zbog namaza, to su dodatne nagrade, izvan nagrade džemata, a Allah najbolje zna.

14. Ulema se razilazi i o tome da li jedan džemat može biti superiorniji nad drugim zbog brojnosti džemata ili vrijednosti imama. Malik kaže da ne može, a Ibn Habib da može. Poziva se na riječi Poslanika, s.a.v.s.: “Namaz dvojice ljudi vredniji je od namaza ponaosob; namaz trojice ljudi vredniji je od namaza dvojice. Što je više klanjača, Allahu je draže.”³⁸⁸ Hadis prenosi Ubejj ibn Ka’b, a bilježi ga Ebu Davud. Lanac prenosilaca je krhak.

15. Ulema se razilazi o tome da li čovjek kad klanja namaz u džematu treba taj namaz obaviti i u drugom džematu. Malik, Ebu Hanifa, Šafija i njihovi sljedbenici kažu da namaz treba ponoviti onaj ko je klanjao ponaosob, u kući sa suprugom ili izvan kuće. Onaj ko je klanjao u džematu, ponovit će namaz ukoliko

³⁸⁸ Hadis bilježe Ebu Davud i Ibn Madža, i hasen je, dobar.

je džemat brojniji. Ahmed ibn Hanbel, Ishak ibn Rahvejh i Davud ibn Ali³⁸⁹ smatraju da je onome ko je već obavio namaz u džematu dozvoljeno ponoviti namaz, ukoliko želi. Takav će se namaz smatrati sunnetom ili nafilom. Ovo mišljenje prenosi se i od Huzejfe ibn Jemana, Ebu Musaa el-Eš'arija, Enesa ibn Malika, Silaa ibn Zufera, Ša'bija, Nehaija, a podržavaju ga i Hammad ibn Zejd i Sulejman ibn Harb.

Malik se poziva na riječi Poslanika, s.a.v.s.: "Ne obavlja se isti namaz dva puta u jednom danu."³⁹⁰ Neki učenjaci smatraju da ne treba klanjati. Sulejman ibn Jesar navodi da je Ibn Omer zastupao to mišljenje. Ahmed i Ishak slažu se da se ovaj hadis odnosi na onoga ko klanja farz-namaz, a potom u drugom džematu zanijeti isti farz-namaz. Ukoliko s drugim imamom zanijeti sunnet, onda se to ne računa kao ponavljanje. Za one kojima je naredio da ponove namaz u džematu, Poslanik, s.a.v.s., kaže: "To će vam biti nafil." ³⁹¹ Hadis prenose Ebu Zerr i drugi.

16. Muslim bilježi predanje Ebu Mes'uda da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Neka namaz u džematu predvodi onaj koji najviše zna napamet iz Allahove knjige. Ako se nađu dvojica

istog znanja, neka predvodi onaj koji bolje poznaje sunnet. Ako i to poznaju podjednako, neka predvodi onaj koji je prvi obavio Hidžru, a ako su i u tome isti, neka predvodi onaj koji je prvi primio islam. Nemojte ni pošto biti imam drugome tamo gdje on ima vlast i nemojte u tuđoj kući sjedati na domaćinovo mjesto, osim s njegovom dozvolom!"³⁹² Ebu Davud bilježi da je Šu'ba pitao Ismaila: "Koje je domaćinovo mjesto?" "Njegova postelja", odgovori. Tirmizi bilježi ovaj hadis u predanju Ebu Mes'uda, uz napomenu da je hasen-sahih i da ulema postupa po njemu.

Oni kažu da namaz u džematu treba predvoditi onaj koji najviše zna iz Allahove knjige i koji najbolje poznaje sunnet. Kažu, također, da namaz treba predvoditi čovjek visoka položaja. Neki kažu da kada domaćin dozvoli gostu da predvodi namaz, onda to ne smeta. Prema drugima, to je mekruh, a sunnet je da domaćin predvodi namaz. Ibn Munzir kaže: "Prenosimo da je Eš'as ibn Kajs dao prednost jednom mlađiću da predvodi namaz, rekavši: 'Dao sam prednost Kur'anu.'" Među onima koji smatraju da džemat treba predvoditi onaj ko najviše zna iz Kur'ana jesu Ibn Sirin, Sevri, Ishak i racionalisti. Ibn Munzir također zastupa ovo mišljenje zato što ono

³⁸⁹ Ez-Zahiri, koji je već citiran.

³⁹⁰ Hadis bilježe Ebu Davud i Ahmed, i hasen je, dobar.

³⁹¹ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi i Ahmed.

³⁹² Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madža i Ahmed.

odgovara sunnetu. Malik kaže: "Džemat treba predvoditi najučeniji čovjek, ako je njegovo stanje dobro, a mjerilo je i starosna dob." Evzai kaže: "Predvodit će ih najbolji poznavalac fikha." Isto mišljenje dijele Šafija i Ebu Sevr, pod uvjetom da zna učiti Kur'an. Poznavalac fikha zna kako će postupiti u raznim situacijama u namazu. Hadis podrazumijeva, prema njima, da je ashab koji je najviše znao iz Kur'ana istovremeno najbolje poznao i propise. Ashabi su se bavili proučavanjem Kur'ana, a imali su običaj nazivati fakihe učačima. Još jedan dokaz jeste to što je Božiji Poslanik, s.a.v.s., u bolesti prepustio Ebu Bekru da predvodi namaz, zbog njegove vrijednosti i znanja. Ishak kaže da mu je to prepustio kao znak da on treba naslijediti i hilafet. Ovo mišljenje navodi Ebu Omer u *Temhidu*. Ebu Bekr el-Bezzar prenosi hasen predanje Ebu Hurejre u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Kada putujete, neka namaz predvodi onaj ko bolje poznaje Kur'an, makar bio mlađi. A onaj ko predvodi namaz, taj je vođa (emir)."³⁹³ Ovaj hadis od Ebu Hurejre navodi samo Bezzar.

Dakle, dozvoljeno je da dijete predvodi džemat ukoliko umije učiti.

Buhari u *Sahihu* navodi predanje Amra ibn Seleme: "Živjeli smo na prometnom mjestu pa bismo putnike

koji su tuda prolazili pitali: 'Šta je s ovim svijetom? Šta je s ovim svijetom? Ko je ovaj čovjek?' 'Tvrdi da ga je Bog poslao s Objavom, (ili) da mu je objavio to i to', odgovarali su, a ja sam te riječi pamtio tako kao da se one urezuju u moju memoriju.

Većina arapskih plemena odgađala je prihvatanje islama dok ne vide kako će se završiti pohod na Meku. 'Nek se on sa svojim narodom obračuna', govorili su, 'pa ako nad njima odnese pobjedu, onda je istina da je poslanik!' I kada se pohod na Meku završio, sva su plemena požurila da prihvate islam. Moj je otac to učinio prije ostalih iz našega plemena i kada se vratio, rekao je: 'Tako mi Boga, dolazim vam, uistinu, od Vjerovjesnika, s.a.v.s., koji poručuje: 'Obavljajte taj i taj namaz u to i to vrijeme, a taj i taj u to i to vrijeme. Kada nastupi vrijeme namaza, neka neko od vas prouči ezan, a u namazu neka vas predvodi onaj između vas koji zna najviše Kur'ana!'

Raspitivali su se i ustanovili da ja, zahvaljujući onome što sam naučio od putnika koji su prolazili, znam najviše pa su me stavili preda se, iako sam imao samo šest ili sedam godina. Na meni je bio ogrtač koji bi se, kada bih činio sedždu, povlačio naviše, tako da je jedna žena iz mahale rekla: 'Zar nećete pred nama pokriti zadnjicu vašeg učača?!' Tako su oni kupili materijal i skrojili mi

³⁹³ Bilježi ga Bezzar kao hasen predanje, prema tvrdnji autora, kao predanje Ebu Hurejre. Hadis je hasen, dobar.

galabiju, kojoj sam se obradovao više nego ičemu drugom.”³⁹⁴

Hasan el-Basri i Ishak ibn Rahvejh su među onima koji dozvoljavaju da malodobna djeca predvode džemat. Ibn Munzir to odobrava ukoliko je dijete svjesno i sposobno obavljati namaz, zato što se na njega tada odnosi hadis: “Neka namaz u džematu predvodi onaj koji najviše zna iz Kur’ana”³⁹⁵ – bez izuzimanja; kao i prethodno navedeni hadis Amra ibn Seleme. Šafija u jednom predanju kaže: “Smije predvoditi dnevne namaze, ali ne smije džuma-namaz.” Prije toga je govorio: “Ko može predvoditi dnevne namaze, može predvoditi i bajram-namaze, premda je za mene mekruh da te namaze predvodi neko drugi osim vladara.” Evzai kaže: “Dnevne namaze ne može predvoditi maloljetan dječak, osim ako u cijelom društvu niko ne zna učiti iz Kur’ana. Tada malodoban dječak može imamiti.” Zuhri kaže: “Ako nema drugog izlaza, onda će on imamiti.” To u potpunosti zabranjuju Malik, Sevri i racionalisti.

17. Dozvoljeno je klanjati za svakim punoljetnim, slobodnim i moralnim muslimanom. Ovo je općeprihvaćen stav. Potrebno je poznavanje pravila namaza i razgovijetno izgovaranje Kur’ana, tako da se ne narušava značenje. Primjer nepravilnog izgovaranja Kur’ana jeste

učenje “*ijjaki na’budu*” umjesto “*ijjake na’budu*”, ili “*en’amti*” umjesto “*en’amte*”. Prema nekima, važno je praviti razliku između harfova *tā* i *dād*. Onaj ko ne pravi razliku između tih dvaju harfova, ne može biti imam. Neki učenjaci dozvoljavaju da takva osoba predvodi namaz ukoliko i drugi klanjač ne pravi razliku između tih harfova. Naši učenjaci kažu da nepismen čovjek ne može predvoditi pismenog. Ovaj stav podržava i Šafija. Ukoliko nepismen predvodi nepismenog, namaz je ispravan. Ebu Hanifa kaže: “Ako nepismen čovjek predvodi džemat pismenih i nepismenih ljudi, nikome namaz nije ispravan.” Ebu Jusuf zauzima drugačiji stav i tvrdi da je ispravan namaz imamu i nepismenim džematlijama. Jedna frakcija smatra da je svima namaz ispravan, zato što su svi izvršili farz. To je isto kao kada čovjek pod tejemumom klanja ljudima koji su uzeli abdest vodom. Prema tom mišljenju, čovjek koji sjedi može predvoditi namaz ljudima koji mogu stajati, zato što svako od njih izvršava svoju obavezu.

Ovaj stav može se potkrijepiti hadisom Poslanika, s.a.v.s.: “Zašto onaj koji klanja, kad klanja, ne pazi kako klanja!? Ta, klanja radi sebe!”³⁹⁶ Hadis bilježi Muslim. Namaz muk-

³⁹⁴ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*.

³⁹⁵ Hadis je citiran na strani 263.

³⁹⁶ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, a u hadisu se kaže: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednog dana je s nama obavio namaz, a potom se obratio jednom čovjeku rekavši mu: ‘Čovječe, zašto

tedije nije zavisao od namaza imama, a Allah najbolje zna. Ata ibn Ebu Rebah govorio je: "Ako žena umije učiti, muškarac će izgovarati tekbir, a ona će učiti. Kada završi s učenjem, on će izgovoriti tekbir, učinit će ruku' i sedždu. Ona će klanjati iza muškarca." Slično mišljenje navodi i Katada.

18. Namaz mogu predvoditi ljudi koji su slijepi, hromi, nepokretni, sakati, kastrirani ili robovi, ukoliko poznaju pravila namaza. Ibn Vehb kaže: "Smatram da sakati i nepokretni ne mogu predvoditi namaz, zato što te osobine čine osobu nepotpunom. Mekruh je da one predvode namaz zbog tog nedostatka." Većina uleme i njegovih sljedbenika zagovara drugi stav, koji je ispravan. Jer, nedostatak nekog organa ne kvari nijedan namaski farz. Stoga je dozvoljeno da čovjek koji, naprimjer, nema jedno oko, predvodi namaz. Enes prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., odredio Ibn Umm Mektuma da predvodi namaz, a on je bio slijep.³⁹⁷ Analogno ovome, namaz mogu predvoditi i sakati, paralizirani ili kastrirani muškarci, a Allah najbolje zna. Navodi se da je Enes ibn Malik za namaz slijepca rekao: "Šta će vam on?!" Ibn Abbas³⁹⁸

ne uljepšaš svoj namaz? Zašto onaj koji klanja...?"

³⁹⁷ Hadis bilježe Ebu Davud i Ahmed, i hasen je, dobar.

³⁹⁸ Ibn Abbas je oslijepio pred kraj života.

i Itban ibn Malik³⁹⁹ predvodili su namaz, iako su obojica bili slijepi. To dozvoljava većina uleme.

19. Učenjaci se razilaze o pitanju predvođenja namaza vanbračnog djeteta. Malik kaže: "Mekruh je da ono bude redovni imam." To je i Omer ibn Abdulaziz smatrao mekruhom. Ata ibn Ebu Rebah govorio je: "Ima pravo predvoditi namaz ako ga roditelj prizna." To je stav Hasana el-Basrija, Zuhrija, Nehaija, Sufjana es-Sevrija, Evzaija, Ahmeda i Ishaka. Racionalisti smatraju da je namaz iza takve osobe ispravan, mada je bolje da neko drugi predvodi. Šafija kaže: "Mekruh je za stalnog imama imenovati osobu kojoj se ne zna otac, ali je klanjačima namaz ispravan." Isa ibn Dinar kaže: "Ne podržavam Malikovo mišljenje o pitanju obavljanja imamske dužnosti vanbračnog djeteta. Ono nije ništa krivo za grijeh svojih roditelja." Ovo mišljenje zastupa i Ibn Abdulhakem, ako se radi o osobi koja je sposobna da predvodi džemat. Ibn Munzir smatra da takva osoba može predvoditi namaz zato što za nju važi pravilo: "Neka namaz predvodi onaj ko zna više iz Kur'ana." Ebu Omer kaže: "Nijedno predanje ne govori da je porijeklo jedan od uvjeta immeta. Predanja govore o poznavanju propisa učenja Kur'ana i ispravnog ponašanja."

³⁹⁹ Poznati ashab, umro za vrijeme Muavijina hilafeta.

20. Kad je riječ o robu, Buhari navodi predanje Ibn Omera⁴⁰⁰: “Kada su prvi muhadžiri stigli do Asabe – mjesta u Kubau – prije dolaska Poslanika, s.a.v.s., u namazu ih je predvodio Salim, oslobođeni rob Huzejfa, koji je bolje od ostalih poznao Ku’ran.” On navodi da je Salim, štićenik Huzejfe, predvodio prve muhadžire i Poslanikove, s.a.v.s., ashabe u džamiji Kuba. Među tim ashabima bili su Ebu Bekr, Omer, Zejd i Amir ibn Rebia. Aišu je u namazu predvodio njezin rob Zekvan, gledajući u Mushaf. Ibn Munzir kaže: “Ebu Seid, štićenik Ebu Esida, kao rob je imao grupi ashaba Poslanika, s.a.v.s., među kojima su bili Huzejfa i Ibn Mes’ud.”

Imamet roba dozvoljavaju Nehai, Ša’bi, Hasan el-Basri, Hakem, Sevri, Šafija, Ahmed, Ishak i racionalisti. Ebu Midžlez to smatra mekruhom. Malik kaže: “Rob može predvoditi namaz samo ako nijedan od prisutnih slobodnih ljudi ne zna učiti Kur’an. Rob ne može imamiti bajram-namaz i džuma-namaz.”

21. Kad je riječ o imamet žene, Buhari navodi predanje Ebu Bekre, u kojem stoji: “Kada je do Allahova Poslanika, s.a.v.s., doprlo da su Perzijanci sebi za vladara postavili kćerku Kisre, rekao je: ‘Zasigurno, neće uspjeti narod koji vlast svoju

prepusti ženi.’”⁴⁰¹ Ebu Davud navodi predanje Abdurrazmana ibn Hallada od Umm Vereka, Abdullahove kćerke: “Božiji Poslanik, s.a.v.s., posjećivao ju je u njezinoj kući. Odredio joj je mujezina da uči ezan i naredio joj da ukućane predvodi u namazu.” Abdurrahman kaže: “Njezin je mujezin bio jedan starac.” Ibn Munzir kaže da Šafija tvrdi da onaj ko klanja za ženom imamom mora ponoviti namaz. Ebu Sevr smatra da se namaz ne mora ponavljati.

Naši učenjaci smatraju da žena ne može predvoditi ni muškarce ni žene u namazu. Kad je riječ o hermafroditima, Šafija smatra da oni ne mogu imamiti ni muškarcima ni ženama. Malik smatra da ni u kojem slučaju ne mogu biti imami, što je mišljenje većine pravnika.

22. Nevjernik, otpadnik od vjere, poput jevreja ili kršćanina, može predvoditi muslimane u namazu, ukoliko oni ne znaju za to nevjerstvo. Šafija i Ahmed smatraju da taj namaz nije ispravan i da se mora ponoviti. Ovaj stav zastupaju Malik i njegovi sljedbenici, zato što se njihova djela ne primaju. Evzai kaže da to zahtijeva kaznu. Ebu Sevr i Muzeni smatraju da takav namaz ne treba ponavljati. Takvim namazom čovjek ne postaje musliman, prema mišljenju Šafije i Ebu Sevr. Ahmed kaže da ih treba prisiliti na islam.

⁴⁰⁰ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*.

⁴⁰¹ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, Tirmizi, Nesai i Ahmed.

23. Kad je riječ o novotarima i zaslijepljenim frakcijama poput mu'tezila, džehmija i drugih, Buhari navodi da je Hasan rekao: "Klanjaj, on će odgovarati za svoju novotariju." Ahmed smatra da ne treba klanjati za sljedbenicima zastranjenih pravaca ukoliko javno pozivaju svojem pravcu. Malik kaže da se može klanjati za nepravednim vođama (imamima), ali ne može za sljedbenicima frakcija poput kaderija i sl. Ibn Munzir kaže: "Onaj koga novotarija izvede iz vjere ne može predvoditi namaz. Ispravno je klanjati iza onoga ko nije izašao iz vjere zbog svoje novotarije. Ne treba davati prednost takvim osobama."

24. Kad je riječ o velikom grešniku, poput bludnika, alkoholičara i sl., postoje različita mišljenja. Ibn Habib kaže: "Svaki namaz koji se klanja za osobom koja pije alkohol treba ponoviti, osim ako se radi o namjesniku kojeg se mora slijediti. Namaz za namjesnikom treba ponoviti samo ako je imamio u pijanom stanju." Ovo mišljenje zastupaju Malikovi sljedbenici. Prenosi se Džabirovo predanje u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., na minberu kazao: "Neka žena ne imami muškarcu; beduin muhadžiru; grešnik pobožnom, osim ako se radi o vlastodršcu."⁴⁰²

25. Imami prenose da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Imam je postavljen samo radi toga da bi se

slijedio. Zato kada on izgovori tekbir, izgovorite ga i vi. Kada on ode na ruku', idite i vi, a kada se on podigne s ruku'a, podignite se i vi. Kada on kaže: '*Semiallahu limen hamideh*', vi recite: '*Rabbena ve lekel-hamd*'. Kada on ode na sedždu, idite i vi. Ako on bude klanjao sjedeći, onda i vi svi klanjajte sjedeći."⁴⁰³

Učenjaci se razilaze o pitanju namjernog kretanja na ruku' ili sedždu prije imama. Jedni smatraju da takav namaz nije ispravan ukoliko se to ponovi tokom cijelog namaza ili većeg dijela. To je mišljenje zahirija i prenosi se od Ibn Omera. Sunejd navodi predanje Ebu Verda el-Ensarija: "Klanjao sam do Ibn Omera. Dizao sam se i spuštao u namazu prije imama. Kada je imam predao selam, Ibn Omer me uze za ruku i privuče k sebi. Upita me: 'Šta je tebi? Ko si ti?' Rekoh mu svoje ime. 'Ti si iz iskrene kuće. Zašto ne klanjaš ispravno?' 'Zar nisi vidio da sam klanjao pored tebe?', rekoh. 'Vidio sam da se podižeš i spuštaš prije imama. Nije ispravan namaz onome ko ne prati imama.'" Hasan ibn Hajj je za onoga ko obavi ruku' ili sedždu, ili se podigne prije imama govorio: "Tome namaz nije ispravan." Većina islamskih pravnika kaže: "To je greška, ali ne kvari namaz." Osnova kod namaza u džematu i slijeđenja imama jeste lijep sunnet. Ko ispuni ostale

⁴⁰² Hadis bilježi Ibn Madža.

⁴⁰³ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

uvjete i farzove – čistoću, pregibanje, sedždu i dr., taj ne mora ponoviti namaz, ukoliko izostavi neki sunnet. Jer, ako bi klanjao ponaosob i to prije imama, taj je namaz ispravan, mada je ružno izostaviti džemat. Onaj ko prisprije u džemat i s njim obavi ruku' i sedždu, pod uvjetom da klanjaju isti rekat – računa se da je klanjao u džematu, čak i ako je obavljao kretnje prije imama. Jer, on je slijedio imama na kretnjama u namazu, premda je to činio na pogrešan način, a ne onako kako bi muktedija trebao činiti.

Ibn Abdulberr navodi da većina (džumhur) uleme tvrdi da namaz muktedije nije vezan s namazom imama, zato što je izostalo stvarno i vjersko slijeđenje. Međutim, većina uleme tako ne misli. Ispravno je, prema tradiciji i razumu, prvo mišljenje. Imam je postavljen samo radi toga da bi se slijedio. O tome govori i ajet: *"Učinit ću da ti budeš ljudima u vjeri uzor!"* (El-Bekara, 124), tj. vođa, kao što će biti objašnjeno.

To je značenjsko i šerijatsko određenje imama. Onaj ko obavlja kretnje prije imama, taj ga ne slijedi. Poslanik, s.a.v.s., na to ukazuje riječima: "Kada on izgovori tekbir, izgovorite ga i vi."⁴⁰⁴ Prilog *kada* znači da se to mora učiniti nakon što imam izgovori tekbir. Poslanik, s.a.v.s., saopćava Allahovu, dž.š., volju. Potom se navodi teška prijetnja onome ko

ne poštuje ovo pravilo: "Zar se ne boji svako od vas, odnosno zar se ne plašite, kada dignete glavu (s ruku'a ili sedžde) prije imama, da vam Allah glavu ne učini magarećom i vaš lik magarećim likom."⁴⁰⁵ Hadis navode Muvetta, Buhari, Muslim, Ebu Davud i drugi. Ebu Hurejra kaže: "Njegova je glava u šejtanovoj ruci."

Božiji Poslanik, s.a.v.s., također, kaže: "Svako djelo suprotno našoj odredbi se odbija"⁴⁰⁶, tj. to djelo neće biti primljeno. Onaj ko svjesno ne želi slijediti imama, znajući da mu je naređeno slijeđenje, taj se poigrava s namazom i ne izvršava naređeno. Obavezno je da takav namaz ne bude primljen, a Allah najbolje zna.

26. Ukoliko neko u zaboravu podigne glavu prije imama, Malik kaže: "Sunnet je, u toj situaciji, vratiti se u položaj u kojem se imam nalazi i sačekati tekbir."

27. Ovo razilaženje odnosi se na sve kretnje u namazu, osim početnog tekbira i selama. O selamu je već bilo riječi. Većina učenjaka smatra da muktedija početni tekbir može obaviti samo poslije imama. Postoji jedno Šafijino mišljenje da je takav tekbir ispravan, na osnovu hadisa Ebu Hurejre, u kojem stoji: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., došao je na namaz. Kada je izgovorio početni tekbir,

⁴⁰⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ebu Davud, od Ebu Hurejre, r.a.

⁴⁰⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ahmed.

⁴⁰⁴ Dio prethodnog hadisa.

odstupio je. Dao je znak da nastave, a potom je izašao. Kada se vratio, s glave mu se cijedila voda. Nakon namaza je rekao: 'Bio sam džunub i zaboravio sam se okupati.'⁴⁰⁷ U Enesovu predanju navodi se: "Izgovorio je tekbir, a i mi smo za njim izgovorili."⁴⁰⁸ O ovome ćemo opširnije govoriti kod tumačenja ajeta "...i kada ste džunubi" (En-Nisa', 43), u suri En-Nisa', ako Bog da.

28. Muslim navodi predanje Ebu Mes'uda: "Poslanik, s.a.v.s., tapšao nas je po ramenima pred namaz (da poravnamo safove) govoreći nam: 'Izravnavajte se i nemojte se razjedinjati pa da vam se i srca vaša razjedine! Neka iza mene stanu punoljetni i razboriti, a zatim drugi iza njih pa ostali!'" Ebu Mes'ud je tada još kazao: "Vi ste danas veoma razjedinjeni."⁴⁰⁹ U Abdullahovu predanju dodaje se: "Vodite računa da se (u safovima) ne miješate onako kako se miješate u čaršiji."⁴¹⁰

Riječi "izravnavajte se" predstavljaju naredbu da se poravnaju safovi, a naročito prvi, koji se nalazi odmah iza imama. O tome će biti više riječi u suri El-Hidžr, ako Bog da.

29. Učenjaci se razilaze o pitanju načina sjedenja u namazu, zato što

su i predanja različita. Malik i njegovi sljedbenici kažu: "Klanjač treba spustiti stražnjicu na zemlju, desno stopalo držati uspravno, a lijevo položeno." Ovo mišljenje oslanja se na hadis u *Muvettau* od Jahjaa ibn Seida, u kojem stoji da im je Kasim ibn Muhammed pokazao kako se sjedi na tešehhudu, pa je desno stopalo držao uspravno, a lijevo položeno. Oslonio se na lijevi bok i nije sjedio na stopalu. Potom je rekao: "Ovome me je naučio Abdullah ibn Omer, rekavši da je i njegov otac tako klanjao."

Ovakav način klanjanja navodi se u Muslimovu *Sahihu*, u Aišinom predanju: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., započinjao je namaz tekbirom, a učenje u namazu Fatihom; na ruku'u je leđa i glavu držao poravnate, a kada se vraćao s ruku'a, ne bi išao na sedždu sve dok se ne bi na kijamu potpuno umirio niti bi, obavivši prvu sedždu, išao na drugu sve dok se na sjedenju ne bi, također, potpuno umirio. Nakon svaka dva rekata učio bi Et-Tehijjatu. Lijevo stopalo je na sjedenju uvijek držao položeno, a desno uspravno. Zabranjivao je šejtanski način sjedenja u namazu, kao i da klanjač (pri činjenju sedžde) položi podlaktice, poput psa. Namaz je završavao izgovaranjem selama."⁴¹¹

Vjerovatno je na osnovu ovog hadisa Ibn Omer rekao: "Sunnet

⁴⁰⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ebu Davud.

⁴⁰⁸ Bilježi Tahavi u djelu *Muškil*.

⁴⁰⁹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

⁴¹⁰ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud i Tirmizi.

⁴¹¹ Hadis je već citiran na strani 109. Navodi ga Muslim i drugi.

je u namazu držati desno stopalo uspravno, a lijevo položiti." Sevri, Ebu Hanifa, njegovi sljedbenici i Hasan⁴¹² ibn Salih ibn Hajj smatraju da desno stopalo treba držati uspravno, a na lijevo treba sjesti.

Oni se pozivaju na hadis Vaila ibn Hudžra⁴¹³. Šafija, Ahmed i Ishak smatraju da se tako treba sjediti na prvom tešehhudu. Kad je riječ o drugom sjedenju na podne-namazu, ikindiji, akšamu ili jaciji, ono se obavlja prema Malikovu mišljenju. Kao argument uzimaju hadis Humejda es-Saidija, koji navodi Buhari: "Vidio sam da diže ruke spram ramena kada izgovara (početni) tekbir, da na ruku'u smješta ruke na koljena, a leđa dobro saginje, a kada podiže glavu, da se toliko ispravi da se svaki pršljen vrati na svoje mjesto. Kada bi činio sedždu, stavljao bi svoje ruke ne polažući ih i ne stiskajući ih uza se, dok bi vrhove prsta svojih nogu okretao prema kibli. Kada bi sjedao nakon završena prva dva rekata, sjedao bi na svoju lijevu nogu, dok bi desnu uspravljao, a kada je sjedio po završenom posljednjem rekatu, lijevo svoje stopalo savio bi malo naprijed, a drugo uspravljao i sjedao."⁴¹⁴ Taberi kaže: "Lijepo je klanjati ovako.

Sve su to vjerodostojna predanja od Poslanika, s.a.v.s."

30. Ali ibn Abdurrahman el-Meavi pripovijeda: "Abdullah ibn Omer me je vidio da se u namazu poigravam kamenčićima, da bi me, nakon što sam završio namaz, ukorio rekavši: 'Postupaj onako kako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., postupao!' 'A kako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., postupao?', upitah ga. On odgovori: 'Allahov Poslanik, s.a.v.s., bi na sjedenju u namazu stavio svoju desnu šaku na desno bedro i stisnuo bi prste (desne šake), te bi išaretio njenim kažiprstom, dok bi lijevu šaku držao na lijevom bedru. Tako je postupao.'"⁴¹⁵ Ibn Abdulberr kaže: "Ovaj Ibn Omerov opis sjedenja u namazu je općeprihvaćeni sunnet, bez meni poznatih izuzetaka. To je sasvim dovoljno." Međutim, ulema se razilazi o pitanju dizanja kažiprsta na sjedenju. Jedni smatraju da treba, a drugi da ne treba. Obje se mogućnosti spominju u vjerodostojnim predanjima Poslanika, s.a.v.s. I jedno i drugo je dozvoljeno, hvala Allahu. U predanju Sufjana ibn Ujejne dodaje se: "Na taj se način tjera šejtan. Sve dok pokazujete prstom, bit ćete pribrani u namazu."

Ebu Davud navodi hadis Ibn Zubejra u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., išaretio kažiprstom, ali da ga

⁴¹² Imam, alim, fakih, pouzdani prenosilac i pobožnjak. Umro je 199. h. g.

⁴¹³ Hadis bilježi Ebu Davud i sahih je, vjerodostojan.

⁴¹⁴ Hadis je već citiran u opširnijoj verziji, na strani 256.

⁴¹⁵ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Malik.

nije pomjerao.⁴¹⁶ Iz tog razloga neki učenjaci iz Iraka zabranjuju pomjeranje prsta. Naši učenjaci smatraju da podizanje kažiprsta označava vječnost jedinosti Uzvišenoga (tevhid). Većina učenjaka iz redova Malikovih sljedbenika i drugih smatra da kažiprst treba pomjerati. I kod njih postoji razilaženje o pitanju usklađenosti pokreta. Jedni smatraju da se kažiprst treba kontinuirano dizati, a drugi da se to čini samo pri izgovaranju šehadeta, a Allah najbolje zna.

31. Ulema se razilazi o pitanju načina sjedenja žene u namazu. Malik smatra da žena sjedi kao i muškarac. Po njegovu mišljenju, jedina razlika između žene i muškarca u namazu, nakon početnog tekbira, jeste u oblačenju i oglašavanju. Sevri smatra da žena treba pokupiti haljinu na jednoj strani. Ovo mišljenje prenosi od Ibrahima en-Nehaija. Ebu Hanifa i njegovi sljedbenici smatraju da žena treba sjediti kako joj je najlakše. To je stav Ša'bija. Šafija kaže da žena treba sjediti tako da bude što bolje pokrivena.

32. Muslim bilježi Tavirusovo predanje: "Pitali smo Ibn 'Abbasu o sjedenju na petama i on nam je odgovorio: 'To je Poslanikov sunnet.' Na to smo mi primijetili: 'Ali čovjeku to pričinjava teškoću.' Ibn

'Abbas ponovi: 'Bez obzira na to, to je sunnet tvoga Poslanika, s.a.v.s.'"⁴¹⁷

Abdurrezzak navodi predanje u kojem stoji da su Ibn Omer, Ibn Abbas i Ibn Zubejr sjedili na petama između dviju sedždi.

33. Nema dileme između dviju grupa učenjaka – onih koji smatraju da je predavanje selama farz i onih koji smatraju da nije – o tome da drugi selam nije farz. Jedino Hasan ibn Hajj tvrdi da su oba selama farz. Ebu Dža'fer et-Tahavi kaže: "Jedini učenjak koji tvrdi da je drugi selam farz jeste on." Ibn Abdulberr kaže: "Njegov argument jeste propis koji kaže da namaz čovjeka koji pokvari abdest nakon prvog selama nije valjan."

Poslanik, s.a.v.s., kaže: "...a njegov završetak je selam"⁴¹⁸, potom je objasnio na koji se način daje selam – na desnu pa na lijevu stranu. Oni koji zastupaju mišljenje da je samo prvi selam farz kažu da se riječ "selam" iz ovog hadisa odnosi upravo na prvi selam.

Ulema je jednoglasna o pitanju da se namaz započinje jednim tekbirom, a završava jednim selamom. Ipak, mutevahir predanja govore o tome da je Poslanik, s.a.v.s., predavao dva selama na kraju namaza. U Medini se klanjalo s jednim selamom i to se prenosilo s koljena na koljeno. To je

⁴¹⁶ Hadis u ovoj formi bilježi Ebu Davud i slab je, daif. Hadis se nalazi kod Muslima i Ebu Davuda, u verziji: "...išaretio je prstom."

⁴¹⁷ Hadis bilježi Muslim u *Sabihu*.

⁴¹⁸ Hadis je već citiran na strani 149, jakog je seneda.

dovoljno kao argument u svakom regionu, zato što se svakodnevno ponavlja više puta. U Kufi se klanjalo s dva selama, što se, također, generacijama prenosi kod njih. Cjelokupna rasprava koja se vodi o ovome tiče se dozvoljenosti, kao kod namaza. Isto tako, nijedan učenjak iz Hidžaza, Iraka, Šama ili Egipta ne poriče predavanje jednog ili dva selama. To je kod njih poznato.

34. Darekutni bilježi da je Ibn Mes'ud rekao: "Sunnet je usebi izgovarati Tešehhud." Malik je odabrao Tešehhud Omera ibn Hattaba, koji glasi:

"التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، الرَّكَّاتُ لِلَّهِ الطَّيِّبَاتُ
الصَّلَوَاتُ لِلَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ
وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ."

"Et-tehijjātu lillāhi, ez-zākijātu lillāhi, et-tajjibātu, es-salavātu lillāhi, es-selāmu alejke ejjuhen-Nebijju ve rahmetullāhi ve berekātuhu, es-selāmu alejnā ve alā ibādillāhis-sālihīn, ešhedu en lā ilāhe illallāhu ve ešhedu enne Muhammeden abduhū ve resūluh."

"Najljepši selami Allahu, čiste namjere Allahu, dobrodati i blagoslovi Allahu, selam tebi, Vjerovjesniče, i Allahova milost i Njegovi blagodat i mir nama i dobrim Allahovim robovima. Svjedočim da nema boga osim

Allaha i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik."⁴¹⁹

Šafija i njegovi sljedbenici, kao i Lejs, odabrali su tešehhud Ibn Abbasa: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., poučavao nas je onome što se izgovara na sjedenju (u namazu) isto kao što nas je poučavao Kur'anu. Govorio je:

"التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ، الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ
لِلَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ،
السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ."

"Et-tehijjātul-mubārekatus-salavātut-tajjibātu lillāh, es-selāmu alejke ejjuhen-nebijju ve rahmetullāhi ve berekātuhu, es-selāmu alejnā ve alā ibadillāhis-sālihīn, ešhedu en lā ilāhe illallāhu ve ešhedu enne Muhammeden abduhū ve resūluh."

"Selami puni bereketa Allahu, dž.š., i dobrodatni blagoslovi, selam tebi, Vjerovjesniče, i Allahova milost i Njegovi blagodat i mir nama i dobrim Allahovim robovima. Svjedočim da nema boga osim Allaha i svjedočim da je Muhammed Allahov poslanik."⁴²⁰

Sevri, ulema iz Kufe, kao i većina uleme, opredjeljuju se za Tešehhud Ibn Mes'uda, koji također bilježi Muslim: "Kada smo klanjali za

⁴¹⁹ Sahih kao mevkuf predanje, riječi plemenitih ashaba. Navode ga Malik, Šafija u *Risali* i drugi, kao riječi Omera.

⁴²⁰ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i Ibn Madža.

Vjerovjesnikom, s.a.v.s., izgovarali smo: 'Neka je mir toga i toga!' Kada nam se Allahov Poslanik, s.a.v.s., okrenuo, rekao je: 'Bog je gospodar i izvor mira, i kada neko od vas klanja, neka kaže:

'Et-tehijjatu lillahi ve-s-salavatu ve-t-tajjibatu, es-selamu alejke ejuhu-n-nebijju ve rahmetullahi ve berekatuhu, es-selamu alejna ve ala ibadillahi-s-salihin.'

'Selami, poštovanje, sve dove i lijepe riječi pripadaju Allahu. Neka je mir, Božija milost i Njegov blagoslov na tebe, Vjerovjesniče! Neka je Božiji spas na nas i na sve dobre Božije robove.'

Kada budete ovo izgovarali, obuhvatit ćete svakog dobrog Božijeg roba i na nebu i na Zemlji. **'Ešhedu en la ilahe illallah ve ešhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluhu.'**

'Svjedočim da nema boga osim Allaha i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik.'⁴²¹

Od Ebu Musaa el-Eš'arija prenosi se verzija Tešehhuda kao Ibn Mes'udova, i to kao mevkuf i merfu predanje. Ipak, ovo je razilaženje o dozvoljenom, a ne o obavezi, neka je hvala Allahu.

Ovo je bila grupa propisa o ajetu: **"...i zajedno s onima koji molitvu obavljaju i vi obavljajte!"** Kasnije će biti riječi o propisima stajanja u namazu pri tumačenju ajeta: **"i pred**

Allahom ponizno stojte." (El-Bekara, 238) Tada ćemo govoriti o propisima za bolesnog imama i drugim namaskim propisima. U suri Alu Imran bit će riječi o namazu bolesnog koji nije imam. U suri En-Nisa' govorit će se o namazu u strahu i klanjanju domaćina za putnikom. U suri Merjem bit će riječi o klanjanju imama na mjestu koje je iznad muktedije itd. Svi ovi propisi vezani su za ajet **"I obavljajte namaz..."**, a dio njih naveden je na početku sure, neka je hvala Allahu.

﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

"Zar da od drugih tražite da dobra djela čine, a da pri tom sebe zaboravljate, vi koji Knjigu učite? Zar se opametiti nećete?" (El-Bekara, 44)

Ovaj ajet sadrži devet pitanja:

1. Uzvišeni kaže: **"Zar da od drugih tražite da dobra djela čine...?"** Svrha ovog pitanja jeste ukor. Prema mufessirima, ove riječi odnose se na jevrejske učenjake. Ibn Abbas kaže: "Jevreji Medine ponašali su se tako što bi jedan od njih rekao svome zetu, rođaku ili srodniku po mlijeku: 'Drži se onoga što ti naređuje ovaj čovjek – misleći na Muhammeda, s.a.v.s. – jer je to istina.' Naređivali su drugima, a sebe su zaboravljali." Ibn Abbas, također, kaže: "Rabini su naređivali svojim sljedbenicima da se pridržavaju Tevrata, a sami to nisu činili zato što su nijekali opis

⁴²¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ebu Davud.

Muhammeda koji se u toj knjizi nalazi." Ibn Džurejdž kaže: "Rabini su naređivali dobročinstvo, a sami su činili grijehe." Prema drugom tumačenju, oni su naređivali dijeljenje milostinje, a sami su bili škrti. Smisao ovih tumačenja je sličan. Neki učenjaci kažu da ovaj ajet znači – zar tražite od ljudi da proniču u dubinu značenja, a vi nijećete ono što je jasno oslikano?

2. Oni koji ovako postupaju, bit će žestoko kažnjeni. Hammad ibn Selema navodi Enesovo predanje u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Vidio sam u noći kada sam bio na Israu ljude kako im se usne režu vatrenim makazama, pa sam upitao: 'Ko su ovi, Džibrile?' Rekao je: 'To su hatibi tvog ummeta koji su naređivali dobročinstvo, a sebe su zaboravljali; čitali su Knjigu, pa kako se nisu opametili?'"⁴²²

Ebu Umama prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Oni koji od drugih traže da dobra djela čine, a pri tome sebe zaboravljaju vući će svoje organe u džehenemskoj vatri. 'Ko ste vi?', pitat će ih. 'Mi smo oni koji su od drugih tražili da dobra djela čine, a sebe smo zaboravljali.'"⁴²³

⁴²² Hadis bilježi Ahmed, sa slabim nizom prenosilaca. Međutim, hadis ima dosta propratnih predanja, među kojima je i sljedeće...

⁴²³ Sened ovog hadisa nije vjerodostojan. Bolje je predanje koje navode Buhari i Muslim, od Usame ibn Zejda, u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Na

Ovaj hadis nije jak, ali Muslim u tom smislu navodi hadis Usame ibn Zejda, u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Na Sudnjem danu bit će u vatru bačen jedan čovjek kojem će iskuljati crijeva pa će on oko njih kružiti kao što magarac kruži po vršaju. Stanovnici Džehenma okupit će se oko njega i pitati: 'Čovječe, šta je s tobom? Zar ti nisi naređivao dobro i odvrćao od zla?' On će odgovoriti: 'Jesam, naređivao sam dobro, ali ga nisam činio, a i zlo sam zabranjivao, ali sam ga činio!'"⁴²⁴

Vjerodostojni hadis i tekst ajeta govore o tome da će kazna za onoga ko poznaje dobro i zlo i ko zna kako se treba prema njima postaviti biti žešća nego kazna onoga ko ne poznaje dobro i zlo. Postupci takvoga tretiraju se kao omalovažavanje Allahovih zabrana i propisa. Usto, od takvih učenjaka nema koristi. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Najtežu kaznu na Sudnjem danu iskusit će alim od čijeg znanja nema koristi."⁴²⁵ Hadis bilježi Ibn Madža u *Sunenu*.

3. Znaj, Bog ti dao, da je u ovom ajetu ukor naveden zbog nečinjenja dobrih djela, a ne zbog naređivanja dobra. Zato Uzvišeni u Svojoj knjizi grdi one koji naređuju dobra djela,

Sudnjem danu bit će u vatru bačen jedan čovjek...", a kojeg autor upravo navodi.

⁴²⁴ Hadis je citiran u prethodnoj fusnoti.

⁴²⁵ Hadis bilježe Taberani, Bejheki i slab je, daif. Nismo ga pronašli u *Sunenu* Ibn Madže.

a sami ih ne čine. Ta će se kritika izgovarati sve do kraja vremena – do Sudnjeg dana: “*Zar da od drugih tražite da dobra djela čine...?*” Mensur el-Fekih kaže:

*Ljudi koji naređuju
ono što ne rade*

*Doista su ljudi
i neće nas pobijediti.*

Ebu Atahija kaže:

*Govoriš o bogobožnosti,
kao da tu pripadaš,
a od grijeha ti odjeća leprša.*

Ebu Esved ed-Dueli kaže:

*Ne zabranjuj ružno djelo
da bi ga potom činio,
raditi to velika je sramota.*

*Počni od sebe i prekini s grijesima,
ako to učiniš, onda si mudrac.*

*Tada će tvoj savjet biti prihvaćen,
i tvoje će riječi drugi slijediti.*

Amr ibn Metar kaže: “Prisustvo-
vao sam sijelu kod Ebu Osmana
el-Hirija, zahida. Izašao je i sjeo na
mjesto za vaz. Veoma je dugo šutio.
Tada ga je pozvao čovjek po imenu
Ebu Abbas: ‘Hoćeš li nešto reći ili ćeš
samo šutjeti?’ On tada reče stihove:

*Zar da grešnik naređuje
bogobožnost,
liječnik liječi, a sam je bolestan.*

Na to se prostorijom prolomio
plač i žamor.”

4. Ibrahim en-Nehai kaže: “Mrsko
mi je pripovijedanje zbog tri ajeta.
Uzvišeni kaže: “*Zar da od drugih
tražite da dobra djela čine...?*”; “*...
zašto jedno govorite, a drugo radi-
te?*” (Es-Saff, 2); “*Ja ne želim da
činim ono što vama zabranjujem...*”
(Hud, 88)

Selm ibn Amr kaže:

*Kako je ružno kad vaiz
poziva na ustezanje;
druge poziva, a sam se ne usteže.*

*Kad bi u svom pozivanju bio iskren,
i jutrom i večeri bio bi u džamiji.*

*Ako odbije dunjaluk, šta on misli?
Traži poklone od ljudi i darove.*

*Nafaka je podijeljena svima koje vidiš,
steći će je i bijelac i crnac.*

Hasan je rekao Mutarrifu ibn Ab-
dullahu: “Savjetuj svoje drugove.”
“Bojim se da ću reći nešto što sam
ne činim”, odgovori. “Allah ti se
smilovao! A ko od nas čini sve ono
što kaže?! Šejtan bi volio da je tako.
Onda niko ne bi naređivao dobro ni
odvraćao od zla.” Malik navodi riječi
Seida ibn Džubejra: “Kada čovjek ne
bi naređivao dobro ili zabranjivao
zlo, ne pridržavajući se svojih riječi
u potpunosti – niko ne bi naređivao
dobro ni zabranjivao zlo.” Malik
kaže: “Istinu je rekao! Niko nije
sačuvan od toga!”

5. Uzvišeni kaže: “*da dobra djela
čine...*” Riječ *birr* (بِرٍّ) u ovom ajetu
znači pokornost i dobro djelo. Ova

riječ ima i druga značenja – iskrenost, mladunče lisice, tjeranje deva...

6. Uzvišeni kaže: “...a da pri tome sebe zaboravljate...”, tj. izostavljate. Ovdje glagol *zaboraviti* ima značenje glagola *izostaviti*. U tom su značenju i ajeti: “...zaboravljaju Allaha, pa je i On njih zaboravio” (Et-Tevba, 67); “I kada bi zaboravili ono čime su opominjani...” (El-En’am, 44); “I ne zaboravite da jedni prema drugima velikodušni budete.” (El-Bekara, 237) Suprotnost tome predstavlja sjećanje i pamćenje. U hadisu se navodi: “Adem je zaboravio, pa je zaboravno i njegovo potomstvo.”⁴²⁶

Riječ *nefs* (نفس – prevedeno kao “sebe”) u ovom ajetu upotrijebljena je u značenju duše. To značenje ova riječ ima i u ajetu “Allah uzima duše u času njihove smrti...” (Ez-Zumer, 42), prema mišljenju velikog broja mufessira, kao što će biti rečeno. Ovo je značenje očito i u Bilalovim riječima: “O Allahov Poslaniče, omamilo me ono što je i tebe omamilo (san i naporan put).”⁴²⁷

7. Uzvišeni kaže: “...vi koji Knjigu učite?” Ovo je strašna opomena. “Vi, koji čitate Tevrat.” Ovo je ukor za sve koji postupaju kao i oni.

8. Uzvišeni kaže: “Zar se opametiti nećete?”, tj. zar niste dovoljno pametni da izbjegnute ovu pogubnu situaciju?

9. Sljedbenici istine saglasni su da je razum (pamet) postojeći i egzistentan, i da nije praiskonski, niti nepostojeći. Kada bi bio nepostojeći, ne bi ga neka bića posjedovala mimo drugih. A pošto je utvrđeno njegovo postojanje, ne može se reći da je on praiskonski, jer to svojstvo posjeduje samo Uzvišeni Allah, kao što će biti rečeno kod tumačenja ove i drugih sura.

Filozofi smatraju da je razum praiskonski. Neki od njih vjeruju da je to profinjena supstanca u tijelu koja emitira svjetlost kao što svjetiljka obasjava kuću. Pomoću razuma čovjek rasuđuje. Druga grupa filozofa smatra da je to prosta supstanca, tj. nije složena. Potom se razilaze o tome gdje se razum nalazi. Jedni kažu da se razum nalazi u mozgu, zato što je tu centar osjetila. Drugi kažu da se nalazi u srcu, zato što je to izvor života i motor organizma. Mišljenje da je razum supstanca neosnovano je, zato što su supstance međusobno slične. Ako bi razum bio supstanca, onda bi svaka supstanca bila razum. Prema učenju nekih filozofa, razum je receptor stvarnosti koja nas okružuje. Ovo učenje, iako ispravnije od prethodnog, ipak nije ni blizu istine, zato što je percepcija osobina živog bića, a razum je akcident koji to ne može

⁴²⁶ Vidjeti sljedeću fusnotu.

⁴²⁷ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, Ebu Davud, Tirmizi i Malik. Povod ovom hadisu jeste propuštanje sabah-namaza i klanjanje poslije izlaska sunca, što se desilo Poslaniku, s.a.v.s., i ashabima samo jedanput.

obavljati. Šejh Ebul-Hasen el-Eš'ari, učitelj Ebu Ishak el-Isfaražini i drugi učenjaci kažu da je razum znanje, zato što se ne može reći: "*Razumio sam, ali nisam znao*", ili: "*Znao sam, ali nisam razumio*." Kadi Ebu Bekr kaže: "Razum je neophodno znanje o nužnim, mogućim i nemogućim stvarima." Ovo mišljenje prihvata i Ebul-Meali u djelu *Iršad*. U *Burhanu* tvrdi da je to svojstvo pomoću kojeg se stječe znanje. U tom se djelu usprotivio stavu Kadija i pokušao pobiti njegovo mišljenje. U *Burhanu*⁴²⁸ prenosi mišljenje Muhasibija⁴²⁹ da je razum urođen. Učitelj Ebu Bekr navodi mišljenje Šafije i Ebu Abdullaha ibn Mudžahida da je razum sredstvo raspoznavanja. Prenosi se da je Ebul-Abbas el-Kalanisi rekao: "Razum je moć rasuđivanja." Navodi se i da je Muhasibi rekao da je razum svjetlo i pronicljivost. Potom je sistematizirao ova mišljenja, rekavši: "Logično je da predanja od Šafije i Ibn Mudžahida nisu vjerodostojna, jer sredstvo može biti samo materijalne prirode, a nematerijalno se tako može nazvati samo metaforički. Isto se može reći i za mišljenje da je razum moć, jer se moć manifestira samo kao sila." Kalanisijeve riječi su generalne, kao i Muhasibijeve. Razum nije ni slika ni svjetlo, ali

ipak daje svjetlo i spoznaju. U ovoj suri bit će naveden smisao razuma u tevhidu, ako Bog da.

﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾

"Pomozite sebi strpljenjem i molitvom, a to je, zaista, teško, osim poslušnima." (El-Bekara, 45)

Ovaj ajet sadrži osam pitanja:

1. Uzvišeni kaže: "*Pomozite sebi strpljenjem i molitvom*." Sabr (strpljivost) u arapskom jeziku znači – hvatanje, uhićenje.

2. Uzvišeni kaže: "...*strpljenjem*..." Uzvišeni naređuje istrajnost u izvršavanju ibadeta i čuvanju od grijeha. Onaj ko je istrajan u čuvanju od grijeha, istrajan je i u ibadetima.

3. Uzvišeni kaže: "*i molitvom*...", čime je istakao molitvu (namaz) između ostalih ibadeta. Kada bi Allahova Poslanika, s.a.v.s., nešto zadesilo, on bi pristupio namazu. Prenosi se da je Abdullah ibn Abbas, dok je bio na putovanju, čuo za smrt brata Kusama⁴³⁰. Izgovorio je riječi: "*Allahovi smo i Njemu se vraćamo*", potom je rekao: "Allah je pokrio sramotu, osigurao opskrbu i donio nagradu." Potom je skrenuo s puta i klanjao. Nakon namaza uputio se ka svojoj jahalici izgovarajući ajet: "*Pomozite sebi strpljenjem i molitvom*." Prema ovom tumačenju, riječ "*molitva*" označava propisani namaz.

⁴²⁸ Misli se na imama Džuvejnija, autora *Iršada* i *Burhana*, koji je već naveden.

⁴²⁹ Imam, zahid Haris ibn Esed el-Muhasibi, Ebu Abdullah el-Bagdadi.

⁴³⁰ Kusam ibn Abbas el-Hašimi, ashab iz mlade generacije, umro 57. h. g.

Neki učenjaci smatraju da se ovdje misli na dovu. Prema tome, ovaj bi ajet imao smisao sličan ovom: *“O vjernici, kada se s kakvom četom sukobite, smjeli budite i neprestano Allaha spominjite.”* (El-Enfal, 45) Smjelost je strpljenje, a spominjanje Allaha dova. To je treće mišljenje. Mudžahid kaže: “Strpljenje u ovom ajetu je post.” Zato se ramazan zove *“mjesecom strpljenja”*. Prema ovom tumačenju, smisao ajeta jeste da se postom obuzdavaju strasti i smanjuje potreba za ovim svijetom, a namaz odvraća od razvrata i svega što je ružno. U namazu se, također, uči Kur'an i podsjeća na ahiret, a Allah najbolje zna.

4. Ustrajnost u teškoćama i u činjenju dobrih djela jedan je vid džihada, borbe sa samim sobom i obuzdavanje nezajažljivih strasti duše. To su odlike poslanika i pobožnjaka. Jahja ibn Jeman kaže: “Strpljivost je da ne poželiš ništa više od onoga čime te je Allah opskrbio i da budeš zadovoljan onim što ti je Allah podario na ovom i budućem svijetu.” Ša’bi navodi da je Alija, r.a., kazao: “Strpljivost je u odnosu na iman kao glava u odnosu na tijelo.” Taberi kaže: “Istinu je rekao Alija; iman je spoznaja srcem, potvrda jezikom i djelovanje tijelom. Onaj ko nije strpljiv da djeluje tijelom ne zaslužuje epitet vjernika. Strpljivost u izvršavanju vjerskih odredaba je poput čovjekove glave, bez koje tijelo ne može biti potpuno.”

5. Uzvišeni Allah govori o nagradi za dobra djela: *“Ko uradi dobro djelo, bit će deseterostruko nagrađen”* (El-En’am, 160); udjeljivanje na Allahovu, dž.š., putu ima još veću vrijednost: *“Oni koji imanja svoja troše na Allahovu putu sliče onome koji posije zrno...”* (El-Bekara, 261) Strpljivi će biti nagrađeni bez obračuna: *“Samo oni koji budu strpljivi bit će bez računa nagrađeni”* (Ez-Zumer, 10); *“Strpljivo podnositi i praštati – tako treba svaki pametan postupiti.”* (Eš-Šura, 43) Neki kažu da ajet: *“Samo oni koji budu strpljivi bit će bez računa nagrađeni”* znači – *“Samo oni koji budu postili”*, što se podudara s vjerodostojnim sunnetom: “Post je Moj i Ja za njega nagrađujem.”⁴³¹ Ovdje se ne navodi određena nagrada, kao ni za strpljivost.

6. Zbog izvanredne vrijednosti ove osobine, Uzvišeni Allah Sebe opisuje njome, kao što se navodi u predanju Ebu Musaa da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Nema niko strpljiviji na uznemiravanje koje čuje i sluša od Allaha, dž.š. Oni Mu pripisuju sudruga i dijete, ali ih On uprkos tome opskrbljuje, štiti i daje im.”⁴³² Naši učenjaci kažu da je strpljivost u sklopu osobine blagosti. Smisao blagosti jeste u tome što Uzvišeni odlaže kaznu onima koji je zaslužuju. U Objavi nije navedena osobina

⁴³¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, od Ebu Hurejre, r.a.

⁴³² Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*.

strpljivosti, već samo u Ebu Musaovu hadisu. Učenjaci ehli-sunneta to tumače kao blagost. Tako je i ime *Sabūr* protumačeno kao "vrhunska blagost".

7. Uzvišeni kaže: "*a to je, zaista, teško...*" Mufessiri se razilaze o tome koju riječ zamjenjuje pokazna zamjenica "*to*":

– odnosi se samo na molitvu, zato što ona ljudima teže pada nego post. Prema ovom mišljenju, strpljivost se tumači kao post. Molitva je zatvor za strasti, a post ih obuzdava. Nije isto lišiti se jedne strasti kao i lišiti se svih potreba. Postač se odriče spolnog općenja, jela i pića, ali slobodno koristi ostale strasti – poput govora, hodanja, gledanja i dr. S druge strane, čovjek se u namazu lišava svih strasti i potpuno se posvećuje molitvi. Ako je tako, onda čovjek teže podnosi namaz. Zato je rekao: "*a to je, zaista, teško...*";

– ova zamjenica zamjenjuje i strpljivost i molitvu iako se odnosi na jedninu (tj. samo na molitvu). Ovakvih primjera ima više u Kur'anu: "*Onima koji zlato i srebro gomilaju i ne troše ga na Allahovu putu...*" (Et-Tevba, 34); "*Ali kad oni kakvu robu trgovačku ili veselje ugledaju, pohrle mu...*" (El-Džumua, 11) U ovim ajetima zamjenica se odnosi na srebro, zato što je češće zastupljeno, i na trgovinu, zato što je ona vrednija i važnija;

– strpljenje, budući da je sastavni dio namaza, nije obuhvaćeno

zamjenicom, kao što je slučaj u ajetu: "*A preče bi im bilo da Allah i Njegova Poslanika zadovolje...*" (Et-Tevba, 62) – ovdje zadovoljstvo Poslanika, s.a.v.s., potpada pod Allahovo, dž.š., zadovoljstvo;

– zamjenica se odnosi na ibadet, koji obuhvata i strpljivost i namaz;

– odnosi se na glagolsku imenicu *pomaganje*, izvedenu iz sintagme "*pomozite sebi...*";

– odnosi se na odgovor Muhammedovu pozivu, jer su namaz i strpljivost dio tog poziva;

– zamjenica se odnosi na Kabu, zato što se u namazu okrećemo prema njoj.

Ajet: "*A to je, zaista, teško, osim poslušnima*" retoričari tumače – *osim onima koji su odabrani za uputu*.

8. Uzvišeni kaže: "*osim poslušnima...*" tj. skromnima i skrušenima. Skrušenost je stanje smirenog i skromnog tijela. Katada smatra da je skrušenost u srcu i da je to stanje straha i obaranja pogleda u namazu.

Sufjan es-Sevri kaže: "Pitao sam A'meša o skrušenosti. On reče: 'Ti želiš biti ljudima vođa, a ne znaš šta je skrušenost!?' Pitao sam Ibrahima en-Nehajja o skrušenosti, pa mi on isto reče: 'Mali A'meše, želiš biti ljudima vođa, a ne znaš šta je skrušenost! To nije gruba hrana, gruba odjeća i saginjanje glave! Skrušenost je da jednako gledaš i na plemiće i na obične ljude i da skrušeno izvršavaš obaveze prema Allahu.'" Jednom je Omer ibn Hattab ugledao jednog

mladića pognute glave, pa mu reče: "O ti! Podigni glavu, jer skrušenost je samo u srcu." Alija ibn Ebu Talib

je rekao: "Skrušenost se nalazi u srcu. Njezin znak su blagost prema muslimanu i pribranost u namazu."

O ovome će se opširnije govoriti kod ajeta: "Ono što žele – vjernici će postići, oni koji molitvu svoju ponizno obavljaju..." (El-Mu'minun, 1-2)

Onaj ko ljudima pokazuje skrušenost koju u srcu ne osjeća najveći je licemjer. Sehl ibn Abdullah kaže: "Čovjek nije skrušen sve dok mu svaka dlaka na tijelu ne bude skrušena, zato što Uzvišeni kaže: '...zbog kojih podilazi jeza one koji se Gospodara svoga boje...' " (Ez-Zumer, 23)

To je pohvaljena skrušenost. Jer, kada se strah useli u srce, neminovno se javlja skrušenost i čovjek se tome ne može oduprijeti. On se ponaša povučeno, uljudno i pokorno. Naši dobri prethodnici trudili su se eliminirati takve gestove. Pokuđena skrušenost je usiljenost, glumljeni plač, saginjanje glave, kao što rade neznalice da bi pokazali da su pobožni i pokorni. To je šejtanska varka i obmana. Hasan prenosi da je neki čovjek tužno uzdahnuo u prisustvu Omera ibn Hattaba, pa ga je Omer udario. Omer, r.a., razgovijetno je govorio, odlučno hodao i snažno udarao. Istovremeno, bio je iskren pobožnjak i istinski skrušen. Mudžahid kaže: "Skrušeni su pravi vjernici."

﴿الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

"...koji su uvjereni da će pred Gospodara svoga stati i da će se Njemu vratiti." (El-Bekara, 46)

Riječ "zann" u ovom ajetu upotrijebljena je u značenju biti uvjeren. U osnovi, ona znači – misliti, pretpostavljati.

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾

"O sinovi Israilovi, sjetite se blagodati Moje koju sam vam podario i toga što sam vas nad ostalim ljudima bio uzdigao." (El-Bekara, 47)

O riječima "O sinovi Israilovi, sjetite se blagodati Moje koju sam vam podario" već je bilo riječi. Uzvišeni kaže: "...i toga što sam vas nad ostalim ljudima bio uzdigao", tj. uzdigao sam vas nad ljudima vašeg vremena. Prema drugom tumačenju, uzdigao ih je nad svim ljudima time što je među njima bilo poslanika. To je isključivo njihova privilegija.

﴿وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يَقْبَلَ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ﴾

"I bojte se dana kada niko ni za koga neće moći ništa učiniti, kada se ničiji zagovor neće prihvatiti, kada ni od koga otkup neće primiti i kada im niko u pomoć neće priteći." (El-Bekara, 48)

Riječi Uzvišenog: “*I bojte se dana...*” znače naredbu čija je svrha prijetnja. Riječ “*dana*” znači – strahote i patnje. Misli se na Sudnji dan.

“*Kada niko ni za koga neće moći ništa učiniti*”, tj. kada niko neće odgovarati ni za koga, niti će moći ikome išta pomoći.

U sahih hadisu, koji prenosi Ebu Burda ibn Nijar⁴³³ o kurbanu, kaže se: “Dobro, zakolji je, ali takva ubuduće neće zadovoljavati (zbog toga što je mlađa od propisane dobi)!”⁴³⁴ Čovjek neće moći drugima pomoći, osim ako ima određeni dug. Tada će biti uzeto od njegovih dobrih djela i namireno pravo prema drugom. O tome govori hadis koji prenosi Ebu Hurejra, u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Ko je učinio nasilje svome bratu u pogledu njegove časti ili nečega drugoga, neka danas (odmah) traži od njega oprost, ne čekajući dan kada neće biti ni dinara ni dirhema, jer ko tada imadne dobrih djela, oduzet će mu se od njih onoliko koliko iznosi nasilje koje je počinio, a ako ne bude imao dobrih djela, uzet će se od njegova druga loša

djela i na njega natovariti.”⁴³⁵ Hadis bilježi Buhari. U tom je značenju hadis o pravom siromahu⁴³⁶ koji smo naveli u djelu *Tezkira*, a koji bilježi Muslim.

3.⁴³⁷ Uzvišeni kaže: “*kada se ničiji zagovor neće prihvatiti.*” Zagovor (šefaaf) je pridružiti nekoga svom ugledu i položaju.

4. Sljedbenici istine smatraju da je šefaaf istina. Mu’tezile smatraju da šefaaf ne postoji i da će grešnici iz redova vjernika vječno ostati u Vatri. Međutim, jasni dokazi govore da će grešni vjernici – sljedbenici poslanika, imati pravo na zagovaranje meleka, poslanika, šehida i odanih vjernika. El-Kadi pobija njihov stav iz dvaju

⁴³⁵ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, Ahmed i drugi.

⁴³⁶ Božiji Poslanik, s.a.v.s., je upitao: “Znate li vi ko je pravi siromah?” “Kod nas je pravi siromah onaj ko nema ni novca ni imetka!” rekli su. “Od mog će ummeta pravi siromah biti onaj”, kazao je on, “ko na Sudnjem danu dođe s namazom, postom i zekatom, a nekoga je uvrijedio, nekoga potvorio, nekome jeo imovinu, nekoga ubio, nekoga udario, pa onda od njegovih dobrih djela bude dato i onome i onome i onome, pa ako mu nestane dobrih djela, prije nego što se izmire njegovi dugovi, onda se njemu prebaci dio grijeha onih koje je oštetio te se oni natovare na njega, a potom on bude bačen u Vatru!” Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Tirmizi, od Ebu Hurejre, r.a.

⁴³⁷ Autor je prvo i drugo pitanje naveo neizravno, bez nabiranja. (Prim. red.)

⁴³³ Plemeniti ashab Hani ibn Nijar – saveznik ensarija. Umro 41. h. g.

⁴³⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, Ebu Davud i drugi, a u njemu se navodi: “Ebu Burda ibn Nijar, r.a., bio je jedan od onih koji su ranije zaklali kurban pa je rekao: ‘Imam jednu mladu ovcu koja je bolja od onih koje su propisane dobi!’ Božiji Poslanik, a.s., reče mu: ‘Dobro, zakolji je, ali takva ubuduće neće zadovoljavati!’”

aspekata: 1. brojnih predanja koja govore o ovoj temi; 2. konsenzusa prvih generacija učenjaka o prihvatanju tih predanja. Niko od njih, ni u jednom razdoblju, nije opovrgao neko od tih predanja. Prema tome, brojnost predanja i saglasnost učenjaka neoboriv su dokaz da je stav sljedbenika istine ispravan, a stav mu'tezila ništavan.

Na pitanje da postoje ajeti iz Kur'ana koji pobijaju taj stav, poput riječi Uzvišenog: *"...kada nepravedni ni prisna prijatelja ni posrednika neće imati koji će uslišan biti"* (Gafir, 18), a nepravedni su počinioци velikih grijeha; *"Onaj ko radi zlo bit će kažnjen za to"* (En-Nisa', 123); *"...kada se ničiji zagovor neće prihvatiti."* (El-Bekara, 48) – odgovor je da se ovi ajeti ne odnose općenito na nepravednike, jer općenitost nema formu. Ajeti ne obuhvataju svakog grešnika i svakog čovjeka, već se odnose samo na nevjernike, što se vidi iz konteksta i komentara. Usto, Uzvišeni Allah potvrdio je da će neki ljudi imati pravo na šefa, a da drugi neće. O nevjernicima je rekao: *"Njima posredovanje posrednika neće biti od koristi"* (El-Muddessir, 48); *"...i oni će se samo za onoga kojim On bude zadovoljan zauzimati"* (El-Enbija', 28); *"Kod Njega će se moći zauzimati za nekoga samo onaj kome On dopusti."* (Sebe', 23) Iz ovih ajeta vidi se da će šefa pomoći vjernicima, a ne i nevjernicima. Komentatori su jednoglasni da se ajet *"...i bojte se*

dana kada niko ni za koga neće moći ništa učiniti, kada se ničiji zagovor neće prihvatiti" odnosi na nevjernike, a ne na sve ljude. Naš je stav da će kazna svakog sustići, svakog nasilnika i grešnika, ali, na osnovu citiranih dokaza, ne tvrdimo da će oni vječno boraviti u Džehennemu. Uzvišeni kaže: *"A oprostit će manje grijeha od toga"* (En-Nisa', 48); *"samo nevjernici gube nadu u Allahovu milost."* (Jusuf, 87)

Ukoliko se pozovu na ajet Uzvišenog: *"i oni će se samo za onoga kojim On bude zadovoljan zauzimati"* (El-Enbija', 28) i činjenicu da Allah nije zadovoljan grešnikom, mi odgovaramo: Uzvišeni je rekao: *"za onoga kojim On bude zadovoljan"*, a On je zadovoljan muvehhidima – monoteistima, jer u drugom ajetu kaže: *"Niko se ni za koga neće moći zauzimati, osim onoga kome Milostivi dopusti."* (Merjem, 87)

Pitali su Poslanika, s.a.v.s.: "Koji su obavezu pred Allahom preuzela stvorenja?" "Da će u Njega vjerovati i da Mu ništa ravnim neće smatrati", odgovori Poslanik, s.a.v.s. Mufessiri kažu: "Osim onoga ko kaže 'Nema boga osim Allaha.'"

Na tvrdnje da je Allah zadovoljan pokajnikom koji preuzme obavezu da će se Njemu vratiti, zato što i meleki za njega traže oprost: *"...zato oprostite onima koji su se pokajali, koji slijede Tvoj put."* (Gafir, 7) kao i da će se poslanici zauzimati za pokajnike, a ne za teške grešnike,

mi odgovaramo – po vama, Allah, dž.š., mora primiti pokajanje. Kada Allah, dž.š., primi tevbu grešnika, onda mu nije potreban šefaati niti traženje oprost. Mufessiri se slažu da se ajet “*zato oprost onima koji su se pokajali*”, odnosi na one koji su bili mušrici: “*koji (potom) slijede Tvoj put*”, tj. put vjernikā, i mole Allaha da im oprost manje grijeha od širka, kao što Uzvišeni kaže: “*...a oprostit će manje grijeha od toga, kome On hoće.*” (En-Nisa', 48, 116)

Njihova sljedeća sumnja glasi: cijeli ummet nada se Poslanikovu, s.a.v.s., šefaatu. Ako teški grešnici budu imali pravo na njega, čemu onda njihova nada?

Naš odgovor glasi da svaki musliman traži Poslanikov šefaati i moli Allaha, dž.š., da mu to omogući, zato što vjeruje da nije potpuno sačuvan od grijeha i da nije izvršio sve što mu je Allah, dž.š., propisao. Naprotiv, svako priznanje vlastitih nedostataka i zbog toga se boji kazne i nada oprost. Poslanik, s.a.v.s., kaže: “Niko od vas neće biti spašen zahvaljujući svojim djelima.” “Čak ni ti, Božiji Poslaniče?”, upitaše. “Čak ni ja, osim da mi se Allah smiluje.”⁴³⁸

5. Uzvišeni kaže: “*Kada ni od koga otkup neće primiti i kada im niko u pomoć neće priteći.*” Povod objave ovog ajeta jesu, kako se navodi, tvrdnje Israelićana da su oni

Allahovi miljenici, potomci Njegovih poslanika, koji će se za njih zauzimati. Uzvišeni ih obavještava da na Sudnjem danu neće biti prihvaćena zauzimanja, niti će se otkup primiti. Ovdje su naglašeni zauzimanje, otkup i pomoć, zato što su ljudi na njih navikli na ovom svijetu. Čovjek se iz nevolje može izvući samo zahvaljujući zauzimanju, pomoći ili otkupu.

﴿وَإِذْ نَجَّيْنَاكَ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ
يَسُومُونَكَ سُوءَ الْعَذَابِ يُدَبِّحُونَ
أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي
ذَلِكَ بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾

“*I kada smo vas od faraonove porodice izbacili, koji su vas najgorim mukama mučili: mušku vam djecu klali a žensku u životu ostavljali; – a to vam je bilo veliko iskušenje od Gospodara vašeg.*” (El-Bekara, 49)

Ovaj ajet sadrži trinaest pitanja:

1. Uzvišeni kaže: “*i kada smo vas od faraonove porodice izbacili...*” Ove riječi, kao i naredne, imaju svrhu podsjetiti na blagodati u kojima su uživali. Dakle, “sjetite se Moje blagodati kada sam vas spasio od neprijatelja i među vama odabrao poslanike.” Obraćanje je upućeno živim Israelićanima, ali se, ustvari, odnosi na njihove pretke, kao što je slučaj u ajetu: “*Mi smo vas, kada je voda preplavila sve, u lađi nosili*” (El-Hakka, 11); dakle – *nosili smo vaše pretke*. Rečeno je “*izbacili smo*

⁴³⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, od Ebu Hurejre, r.a.

vas", zato što, zahvaljujući tom izbjavljenju, oni danas postoje.

2. Uzvišeni kaže: "Od faraonove porodice", tj. od njegova naroda, sljedbenika i pristalica. Isto tako, Poslanikova, s.a.v.s., porodica (*Alu Resul*) obuhvata pripadnike njegove vjere u to vrijeme i ubuduće, bez obzira na to da li su mu srodnici ili nisu. Onaj ko ne pripada njegovoj vjeri, taj ne pripada njegovoj porodici niti mu je srodnik, makar mu bio blizak rođak. Rafidije smatraju da Poslanikovoj, s.a.v.s., porodici pripadaju samo Fatima, Hasan i Husejn. Naš dokaz su ajeti: "...a faraonovu porodicu smo potopili" (El-Bekara, 50); "Uvedite faraonovu porodicu u patnju najtežu!" (Gafir, 46), tj. pripadnike njegove vjere, zato što faraon nije imao ni sina, ni kćerku, ni oca, ni amidžu, ni brata niti drugih krvnih srodnika. Isto tako, svi se slažu da onaj ko nije vjernik i monoteist ne pripada Muhammedovoj, s.a.v.s., porodici, makar mu bio srodnik. Zato se kaže da Ebu Leheb i Ebu Džehl nisu iz Poslanikove, s.a.v.s., porodice iako su bili njegovi rođaci. Uzvišeni o Nuhovu sinu kaže: "On nije čeljade tvoje, jer radi ono što ne valja." (Hud, 46) U Muslimovu *Sahihu* navodi se od Amra ibn Asa da je čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je, ne krijući, javno kazao: "Porodica toga i toga nisu moji prijatelji;

moj stvarni prijatelj je Allah i dobri vjernici."⁴³⁹

Postoji mišljenje da u Muhammedovu porodicu spadaju samo njegove supruge i djeca. Ebu Humejd es-Saidi prenosi da su Poslanika, s.a.v.s., pitali: "Kako ćemo učiti salavat na tebe?" Odgovorio je: "Recite: 'Allahumme salli ala Muhammedin, ve ala ezvadžihi ve zurrijetihi kema barekte ala ali Ibrahimine inneke hamidun-medžid.' – 'Allahu moj, spasi Muhammeda, njegove supruge i potomke kao što si blagoslovio Ibrahima, a.s., i njegovu porodicu.'"⁴⁴⁰

Postoji i mišljenje da riječ *ehl* znači – porodicu, *aāl* znači – sljedbenike. Prvo je mišljenje ispravnije, kao što smo rekli, na osnovu hadisa Abdulla-ha ibn Ebu Evfa: "Kad bi neko donio svoj zekat, Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao bi: 'Bože, blagoslovi ga!' Kad mu je došao moj otac, Ebu Evfa, i donio svoj zekat, rekao je: 'Bože, blagoslovi porodicu Ebu Evfa!'"⁴⁴¹

3. Kod gramatičara postoji dilema da li se riječ *āl* – porodica može pripisati mjestima ili samo ljudima. Kisai smatra da se može pripisati samo ljudima. Ahfeš smatra da se u nekim predanjima navode nazivi: *Ehlul-Medina* i *Ālul-Medina* (stanovnici Medine).

⁴³⁹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

⁴⁴⁰ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

⁴⁴¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

4. Oni se također razilaze o pripisivanju ovih riječi ličnim zamjenicama. To zabranjuju Nehhas, Zebidi i Kisai. Prema njima, može se reći: "Gospodaru moj, blagoslovi Muhammeda i porodicu Muhammedovu", a ne može se reći: "...i njegovu porodicu." Ibn Sejjid zastupa mišljenje (koje je ispravno), da je to dozvoljeno.

5. Neki lingvisti smatraju da je riječ *āl* nastala od riječi *ehl*, dok drugi smatraju da je to zasebna riječ.

6. Neki učenjaci smatraju da je *faraon* ime određenog vladara. Drugi kažu da je to titula vrhovnog vladara Egipta, kao što je *kisra* naziv za vrhovnog vladara Perzije, *cezar* za vrhovnog vladara Rima ili *negus* za vladara Abesinije. Faraon koji je vladao u doba Musaa zvao se Kabus, kako se navodi u knjigama sljedbenika Knjige. Vehb navodi da se zvao Velid, sin Mus'aba, sina Rejjana, otac Murre i da je bio potomak Imlika, sina Lavuza, sina Irema, sina Sama, sina Nuhovog, a.s. Suhejli kaže: "Svako ko vlada Koptima i Egiptom naziva se faraonom. Ovaj je vladar bio Perzijanac, iz porodice Istahr." Mes'udi kaže da ne postoji arapsko objašnjenje riječi *faraon*.

7. Uzvišeni kaže: "*Koji su vas najgorim mukama mučili*" – koji su vas neprekidno mučili.

8. Prema predanju, faraon je Izraelićane pretvorio u sluge i imovinu. Dodijelio im je razne zadatke – jedni su gradili, drugi su sijali i orali, treći

su bili sluge... Njegovi ljudi bili su vojnici i vladari. Izraelićani koji nisu mogli obavljati neku od ovih djelatnosti plaćali su visok porez. To su bile "*najgore muke*".

9. "*Mušku vam djecu klali, a žensku u životu ostavljali.*" Ova rečenica može biti apozicija prethodne ("*Koji su vas najgorim mukama mučili*") ili njezina dopuna.

10. Faraon je klao mušku djecu, a žensku u životu ostavljao.

11. Ovi postupci pripisani su faraonovim ljudima, premda su oni to radili po njegovoj naredbi, zato što su bili pod njegovom vlašću. Ovim se kazuje da je izvršilac djela odgovoran za to što čini. Taberi kaže: "To znači da će onaj kome nasilnik naredi da ubije nekoga, i on to učini, i sam odgovarati za svoje nedjelo."

Učenjaci o ovom pitanju imaju tri mišljenja: 1. Treba ubiti obojicu – prvog zato što je naredio, a drugog zato što je izvršio nedjelo. To je mišljenje Nehaija, kao i mišljenje Šafije i Malika, nakon objašnjenja; 2. Stav Šafije jeste da ako vladar naredi čovjeku da ubije nekoga, a ovaj zna da je to ubistvo bespravno, i jedan i drugi će odgovarati za to, kao učesnici. Ukoliko vladar prisili nekoga na ubistvo, onda će samo on odgovarati. Postoje dva mišljenja o pitanju izvršitelja. Jedni smatraju da on odgovara za ubistvo, a drugi da ne odgovara, već da je dužan dati polovinu krvarine. To je stav i Ibn Munzira. Naši učenjaci smatraju

da postoje dvije kategorije izvršilaca – oni koji su pod komandom nadređene osobe i koji su primorani izvršavati naređenja. U tom slučaju odmazda će se odnositi na obojicu. Druga kategorija izvršilaca su oni koji nisu obavezni izvršavati naređenja. U tom slučaju, odgovornost za ubistvo snosi samo izvršilac, kao kada otac naredi djetetu, učitelj učeniku, majstor šegrту – pod uvjetom da su punoljetni. Ukoliko se radi o maloljetnim osobama, onda odgovornost snosi naredbodavac, a rodbina maloljetnika dužna je platiti polovinu krvarine. Ibn Nafi smatra da gospodar neće biti ubijen u znak odmazde ako je naredio svom robu – makar to bio i stranac – da ubije nekoga. Ibn Habib također smatra da obojicu treba ubiti u znak odmazde. A onaj ko nije bio primoran izvršiti naredbu, snosit će odgovornost i bit će ubijen, dok će naredbodavcu biti pošteđen život. On će biti bičevan i zatvoren. U slučaju da gospodar naredi robu da ubije čovjeka, Ahmed ibn Hanbel kaže da će gospodar biti ubijen, a rob pošteđen. Ovo mišljenje prenosi se od Alije ibn Ebu Taliba i Ebu Hurejre, r.a. Alija kaže: “Robu treba odrediti zatvorsku kaznu.” Ahmed kaže: “Roba treba zatvoriti, kazniti i bičevati.” Sevri smatra: “Gospodara treba protjerati.” Hakem i Hammad kažu da roba treba pogubiti. Katada smatra da obojicu treba pogubiti. Šafija kaže: “Ako je rob razborit, treba ga pogubiti,

a gospodara kazniti. A ako je rob stranac, gospodar snosi odgovornost.” Sulejman ibn Musa smatra da naredbodavca ne treba ubiti, već da mu treba amputirati ruke, kazniti ga i zatvoriti – ovo je drugo mišljenje – a izvršioca treba pogubiti. Ovo mišljenje zastupaju Ata, Hakem, Hammad, Šafija, Ahmed i Ishak o čovjeku koji naredi nečije ubistvo. Zufer kaže: “Nijednog od njih ne treba ubiti.” To je treće mišljenje koje bilježi Ebul-Meali u *Burhanu*. On smatra da naredbodavac i izvršilac ne snose zasebnu odgovornost i zbog toga nijedan od njih ne može biti pogubljen, a Allah najbolje zna.

12. Prema predanju, faraon je sanjao vatru koja je došla iz pravca Kudsa i spalila kuće u Egiptu. Protumačeno mu je da će jedno jevrejsko dijete odrasti i uništiti mu vlast. Postoje i druga tumačenja sličnog značenja.

13. Riječi Uzvišenog: “*A to vam je bilo...*” aluzija su na spomenuto. Iskušenje znači blagodat, kao što je slučaj u ajetu “*...da bi vjernike lijepom kušnjom iskušao.*” (El-Enfal, 17) Ebul-Hejsem kaže: “Kušnja može biti lijepa i ružna, a u osnovi, to je nevolja. Uzvišeni Allah lijepim iskušava čovjeka da bi ispitao njegovu zahvalnost. Iskušava ga nevoljom da bi ispitao njegovo strpljenje. Zato se i dobro i zlo nazivaju iskušenjem.” Ovo navodi Herevi. Drugi kažu da se zamjenica “*to*” odnosi na spas. Prema tome, ovo je lijepa kušnja, tj. “spas

je Allahova blagodat za vas.” Većina uleme, ipak, smatra da se ovo odnosi na klanje i drugo i da se ovdje misli na nevolju. Dakle, “a klanje vam je bilo nesreća i iskušenje.”

﴿وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ
وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ﴾

“I kada smo zbog vas more rastavili i vas izbavili, a faraonove ljude, na oči vaše, potopili.” (El-Bekara, 50)

More je bilo rastavljeno i svaki bok izgledao je kao veliko brdo.

“I vas izbavili”, tj. izveli.

Mišljenja uleme o načinu izbavljenja Israelićana

Taberi navodi da je Musau, a.s., objavljeno da povede Israelićane iz Egipta. Musa im naredi da od Kopta pozajme nakit i opremu, što je Allah, dž.š., dozvolio Israelićanima. Musa ih je poveo početkom noći. Faraon je to saznao i rekao: “Niko ih ne smije pratiti sve dok se pijetao ne oglasi.” Te noći u Egiptu se nije oglasio nijedan pijetao. Allah je te noći usmrtio brojne Kopte. Bili su zauzeti sahranjivanjem, pa su izašli ujutro da prate Israelićane: *“I oni ih, kad se sunce radalo, sustigoše.”* (Eš-Šuara, 60) Musa je stigao do obale mora. Israelićana je bilo nešto više od šest stotina hiljada.⁴⁴² Navodi se

i da ga je faraon progonio s hiljadu konja, ne brojeći kobile. Prenosi se i da je Israil – Jakub, a.s., došao u Egipat sa sedamdeset šest svojih potomaka – djece i unuka. Allah je uvećao njihov broj i učinio ih beričetnim. Tako ih je, na dan izlaska na obalu mora bilo šesto hiljada boraca, ne uključujući starce, žene i djecu. Ebu Bekr Abdullah ibn Muhammed ibn Ebu Šejba navodi predanje Abdullaha Ibn Mes’uda, prema kojem je faraon, kada je saznao da je Musa, a.s., poveo Israelićane, naredio da se zakolje ovca. Potom je rekao: “Tako mi Boga, prije nego što se završi s deranjem kože, želim da se sakupi šesto hiljada Kopta.” Musa je stigao do mora. Rekao mu je: “Razdvoji se!”, a more reče: “Uzoholio si se, Musa! Nisam se razdvajalo ni za koga, zar ću se za tebe razdvajati?” S Musaom je bio čovjek na konju, koji ga upita: “Kuda ti je naređeno da prođeš, Božiji poslaniče?” “Ovuda”, reče Musa. Čovjek se uspe na konja i počeo plivati. Kada je prešao na drugu stranu, upita: “Kuda ti je naređeno da prođeš, Božiji Poslaniče?” “Samo ovim putem”, odgovori on. “Tako mi Boga, ne lažeš niti će te iko u laž utjerivati.” Potom skoči u

Nemoguće je da Allahov poslanik Musa bježi sa šesto hiljada sljedbenika od Allahova neprijatelja, bez obzira na to koliko on jak bio. Vjerovatnije je da je Israelićana bilo nekoliko stotina ili hiljada, a Allah najbolje zna. (Prim. red.)

⁴⁴² Ovaj i naredni podaci preuzeti su od sljedbenika Knjige i nemaju nikakve važnosti. Brojevi su imaginarni.

vodu po drugi put i pređe na drugu stranu. Upita: "Kuda ti je naređeno da prođeš, Božiji poslaniče?" "Samo ovim putem", ponovi Musa. "Tako mi Boga, ne lažeš niti će te iko u laž utjerivati." Tada mu Uzvišeni objavi: "Udari štapom svojim po moru", i on to učini, *"i ono se rastavi i svaki bok njegov bijaše kao veliko brdo"*. (Eš-Šuara, 63) Pojavilo se dvanaest puteva, za dvanaest rodova. Kroz vodene zidove mogli su jedni druge vidjeti. Kada su Musaovi sljedbenici izašli, za njim se more zatvorilo i poklopilo faraona. Spominje se da je faraon potopljen u moru Kulzum, a da je čovjek na konju bio Joše, sin Nunov. Uzvišeni je objavio moru da se otvori kada ga Musa udari. More je cijelu noć bilo uzburkano. Ujutro ga je Musa udario i nazvao ga Ebu Halid (Otac Vječnog). Ovo predanje navodi Ibn Ebu Šejba.⁴⁴³ Mufessiri navode opširna predanja o ovome, a smatram da je ovo dovoljno. U surama Junus i Eš-Šuara bit će rečeno više detalja, ako Allah da.

* * *

Uzvišeni Allah spomenuo je spasenje i potop, ali nije spomenuo kada se to desilo. Muslim navodi Ibn Abbasovo predanje u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., došao u Medinu i zatekao jevreje kako poste na Dan ašure pa ih je upitao: "Zašto postite ovaj dan?"

Oni su odgovorili: "Ovo je velik dan! U njemu je Allah spasio Musaa i njegov narod, a potopio faraona i njegov narod pa ga je Musa postio iz zahvalnosti i zato ga i mi postimo!" Božiji Poslanik, s.a.v.s., reče: "Mi imamo više prava na Musaa i preči je nama nego vama!" Zato je Božiji Poslanik, s.a.v.s., postio i naređivao da se posti ovaj dan.⁴⁴⁴ Buhari također navodi predanje Ibn Abbasa u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao ashabima: "Vama je Musa preči nego njima, zato ga postite."

Iz ovih hadisa može se zaključiti da je Poslanik, s.a.v.s., postio Dan ašure i naređivao da se posti po ugledu na Musaa, a.s., a po obavijesti jevreja. Ipak, nije tako. Od Aiše, r.a., prenosi se da su neki Kurejšije u predislamsko vrijeme postili na Dan ašure. Potom je Božiji Poslanik, s.a.v.s., naredio da se na taj dan posti, dok nije propisan post ramazana. Tada je za Dan ašure rekao: "Ko hoće neka ga posti, a ko neće ne mora!"⁴⁴⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

Postoji mogućnost da su Kurejšije postili taj dan po ugledu na jevreje, zato što su ih smatrali učenim, te je i Poslanik, s.a.v.s., postio u predislamsko vrijeme u Mekki. Kada je došao u Medinu, vidio je da jevreji poste taj dan, pa je rekao: "Mi imamo više

⁴⁴⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

⁴⁴⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

⁴⁴³ I ovo se ubraja u israilijate. (Prim. red.)

prava na Musaa", pa je postio po ugledu na Musaa. Naredio je da se posti taj dan, tako da su ga i djeca postila.

Može se pomisliti da je Poslanik, s.a.v.s., postio po Musaovu zakonu, ali nije tako. O tome će biti riječi u suri El-En'am, kod ajeta "zato slijedi njihov Pravi put." (El-En'am, 90)

Ulema se razilazi o tome da li je Dan ašure deveti ili deseti muharrem. Šafija smatra da je to deveti dan, na osnovu hadisa Hakema ibn A'redža: "Dok je Ibn Abbas ležao jednom kod Zemzema s ogrtačem ispod glave, rekao sam mu: 'Objasni mi post na Dan ašure!' On reče: 'Kad vidiš mlađak mjeseca muharrema, ti broji pa deveti dan osvani u postu!' 'Je li ga tako postio Muhammed, s.a.v.s.?', upitao sam. 'Jeste!' – odgovorio je on."⁴⁴⁶ Hadis navodi Muslim.

Seid ibn Musejib, Hasan el-Basri, Malik i nekoliko selefa smatraju da je to deseti dan. Tirmizi navodi predanje Hakema, kojem ne daje ocjenu, a potom dodaje predanje Ibn Abbasa: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio je da se ašura posti desetog dana."⁴⁴⁷ Ebu Isa kaže da je Ibn Abbasov hadis hasen-sahih. Tirmizi kaže: "Prenosi se da je Ibn Abbas rekao: 'Postite deveti i deseti dan, razlikujte se od

jevreja.' Ovaj hadis prihvataju Šafija, Ahmed ibn Hanbel i Ishak." Drugi učenjaci smatraju da Ibn Abbasove riječi "pa deveti dan osvani u postu" ne znače da se ne treba postiti deseti dan. Naprotiv, on taj dan dodaje devetom. Zato treba postiti i deveti i deseti dan da bi svi hadisi bili prihvaćeni. Ibn Abbasov potvrđan odgovor na pitanje "Je li tako Muhammed, s.a.v.s., postio?", znači – "postio bi, da ga je doživio", zato što Poslanik, s.a.v.s., nikada nije postio deseti dan. Na to ukazuje predanje Ibn Abbasa koje bilježe Ibn Madža i Muslim, a u kojem Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Ako doživim sljedeću godinu, postit ću i deveti dan."⁴⁴⁸

Ebu Katada prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Post na Dan ašure briše grijeh u godini koja je prethodila!"⁴⁴⁹ Hadis bilježe Muslim i Tirmizi, koji kaže: "Nije nam poznato da je on i u jednom od spomenutih predanja kazao: 'Post na Dan ašure briše grijeh za godinu dana', osim u Ebu Katadinom hadisu."

Uzvišeni kaže: "...na oči vaše..." Ove riječi mogu se tumačiti na sljedeće načine:

– navodi se da su faraonovi ljudi plutali po vodi, tako da su ih oni mogli vidjeti, a sami su se uspjeli spasiti. To je najveća blagodati;

⁴⁴⁶ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

⁴⁴⁷ Sened ovog hadisa je prekinut. Bilježi ga Tirmizi od Hasana, koji prenosi od Ibn Abbasa, uz ocjenu da je hasen-sahih! Ali ibn Medini navodi da Hasan nikada nije susreo Ibn Abbasa.

⁴⁴⁸ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ibn Madža.

⁴⁴⁹ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ebu Davud.

– kaže se i da su oni bili izbačeni na površinu, tako da su ih mogli vidjeti, što bi bilo dodatna blagodat;

– ovo znači *uzeli ste pouku*, jer su u to vrijeme bili zauzeti drugim stvarima i nisu mogli stajati na obali mora i gledati;

– bili ste u situaciji da vidite, kao što se kaže: “Ovo ti je predloženo”, tj. jasno je kao da si ga vidio. Ovo i prvo mišljenje najviše odgovaraju stanju Israelićana, zato što oni nisu primili pouku u više navrata nakon što su izašli iz mora. Tada su rekli: “Musa, naša srca nisu uvjerena da se faraon utopio!” Uzvišeni je naredio moru da ga izbaci, kako bi ga oni vidjeli.

Ebu Bekr ibn Ebu Šejba navodi predanje Kajsa ibn Ubada⁴⁵⁰ da su Israelićani kazali: “Faraon nije mrtav i nikada neće biti!” Kada je Uzvišeni to prenio Svome poslaniku, a.s., bacio je faraona na obalu mora. Izgledao je poput crvenog vola i Israelićani su ga jasno vidjeli. Kada su se uvjerali, krenuli su kopnom do faraonova grada Medaina, gdje su došli do njegova blaga i uživali u blagodatima. Vidjeli su narod koji se klanjao kumirima. Kazali su Musau da im napravi boga kao što i oni imaju bogove. Musa se naljuti i reče: “Zar da vam, pored Allaha, tražim drugog boga, a On vas je iznad ostalog svijeta uzdigao?” tj. svijeta tog vremena.

Potom im je naredio da nastave ka svetoj zemlji koja je bila postojbina njihovih predaka i da se očiste od faraonove zemlje. Sveta zemlja bila je u rukama tirana, koje su mogli samo silom otjerati. Rekli su: “Želiš li nas učiniti hranom tirana? Bolje je bilo da si nas ostavio u faraonovim rukama!” On im je kazao: “*O narode moj, udite u Svetu zemlju, koju vam je Allah dodijelio*”, sve do riječi: “... *mi ćemo ovdje ostati!*”⁴⁵¹ prokleo ih je i nazvao grešnicima. Lutali su zemljom četrdeset godina. Nakon te kazne Allah im se smilovao poslavši im prepelice i oblak, kao što će biti navedeno. Potom je Musa otišao na Turi Sina da im dostavi Tevrat. Oni su u njegovu odsustvu počeli obožavati tele, o čemu će biti riječi. Onda im je rekao: “Stigli ste do Kuds. Uđite na vrata pognutih glava i recite: ‘Oprosti.’” Musa, a.s., je bio stidljiv i povučen. Israelićani su mislili da

⁴⁵¹ “*O narode moj, udite u Svetu zemlju, koju vam je Allah dodijelio, i ne uzmičite nazad, pa da se vratite izgubljeni*”, – oni rekoše: ‘*O Musa! u njoj je nemilosrdan narod i mi u nju nećemo ući dok god oni iz nje ne iziđu, mi ćemo onda sigurno ući.*’ Dva čovjeka koja su se Allaha bojala i kojima je On darovao milost Svoju – rekoše: ‘*Navalite im na kapiju, pa kad kroz nju prođete, bit ćete sigurno pobjednici; a u Allaha se pouzdajte, ako ste vjernici!*’ ‘*O Musa*’ – rekoše oni – ‘*dok god su oni u njoj mi nećemo u nju ulaziti! Hajde ti i Gospodar tvoj pa se bijte, mi ćemo ovdje ostati!*’” (El-Ma’ida, 21-24)

⁴⁵⁰ Basrijac, pouzdani prenosilac. Umro 80. h. g.

je slabić. Jedanput je otišao da se kupi, pa je stavio svoju odjeću na kamen. Taj je kamen nestao s njegovom odjećom. Musa je izašao nag, govoreći: "Vrati mi odjeću, kamenu!" Zato Uzvišeni kaže: "O vjernici, ne budite kao oni koji su Musaa uznemiravali, pa ga je Allah oslobodio onoga što su govorili, i on kod Allaha ugled uživa." (El-Ahzab, 69) Kada je umro Harun, optužili su Musaa da ga je ubio iz zavisti. Tada su meleki spustili krevet s mrtvim Harunom. U suri El-Ma'ida bit će riječi o tome kako su tražili da im se dā dokaz da im je žrtva primljena. Tada im je vatra s neba pokazala da im je žrtva primljena. Tražili su i da im kaže kako da se iskupe od grijeha na ovom svijetu. I to im je omogućeno. Ko bi počinio neki grijeh, na vratima bi mu ujutro pisalo: "Počinio si to i to, a iskupljenje je da odsiječeš jedan dio svog tijela", uz navođenje tog dijela. Kada bi im kapnula mokraća na tijelo, čistili su je tako što su potpuno ostrugali taj dio kože. Krivotvorili su Tevrat i izvršili potvoru na Allaha, dž.š. Sami su dopisivali šta su htjeli, u zamjenu za ono što malo vrijedi. Išli su dotle da su ubijali svoje poslanike i vjerovjesnike. Tako su se oni ponašali prema Gospodaru. O svakom ovom postupku bit će više riječi na odgovarajućem mjestu, ako Allah da. Taberi dodaje: "Kur'ansko izvještavanje na jeziku Muhammeda, s.a.v.s., o ovim događajima koje Arapi nisu poznavali i koji su vezani samo

za Israelićane, jasan je dokaz Israelićanima da je Muhammed, s.a.v.s., Božiji poslanik."

﴿وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ﴾

"I kada smo Musau četrdeset noći obećanje ispunjavali, vi ste, u njegovu odsustvu, sami sebi čineći nepravdu, tele obožavati počeli." (El-Bekara, 51)

Ovaj ajet sadrži šest pitanja:

1. Uzvišeni kaže: "I kada smo Musau četrdeset noći obećanje ispunjavali", tj. kada smo s Musaom imali sastanak. Allahovo je bilo da dā obećanje, a Musaovo da prihvati i slijedi.

2. Uzvišeni kaže: "Musau" – Musa je vlastito ime nearapskog porijekla. Kako se prenosi, Kopti su vodu zvali *mu*, a drvo *ša*. Kada su Musaa našli u sanduku, na vodi, među drvećem, nazvali su ga Mu-sa. Suddi kaže: "Kada se uplašila za njegovu sigurnost, majka je Musaa stavila u sanduk i spustila ga u rijeku, kao što joj je Allah objavio. Sanduk je stavila u rijeku, između drveća, u blizini faraonove kuće. Kada su sluškinje Asije, faraonove žene, otišle da se kupaju, našle su ga. Tako je Musa dobio ime po imenu mjesta." Nakkaš i drugi smatraju da ga je našla sluškinja po imenu Sabus. Ibn Ishak kaže: "Puno ime Musaa je Musa, sin Imrana, sin Jashera, sin Kahesa, sin Lavija, sin

Jakuba – Allahova Israila⁴⁵², sin Is-haka, sin Ibrahima, a.s.”

3. Uzvišeni kaže: *“Četrdeset noći.”* Prema mišljenju većine mufessira, to je mjesec zul-ka'de i deset dana zul-hidždžeta. To se desilo nakon što su prešli more i kada mu je narod tražio da im donese knjigu od Boga. Musa je otišao na Sinaj sa sedamdeset najboljih Israelićana. Na brdu im je rekao da će se vratiti nakon četrdeset noći. Oni su brojali – kako navode mufessiri – dvadeset dana i noći i tada su rekli da Musa nije održao obećanje. Prihvatili su tele. Samirija im je rekao: “Ovo je vaš i Musaov bog”, i oni su ove riječi prihvatili. Harun im je to zabranjivao: *“O narode moj, vi ste njime samo u iskušenje dovedeni; Gospodar vaš je Milostivi, zato slijedite mene i slušajte naređenje moje!”* ‘Mi ćemo mu se klanjati sve dok nam se ne vrati Musa’ – odgovorili su oni.” (Ta-Ha, 90-91)

Kako se navodi u predanjima, Haruna je poslušalo i teletu nije robovalo samo dvanaest hiljada ljudi. Ostali su nagrnuli ka teletu, a bilo ih je više od dvije hiljade hiljada.⁴⁵³ Kada se Musa vratio i vidio u kakvom su stanju, bacio je ploče. Potom je podigao šest ploča, a ostala je jedna, koja se ticala dozvoljenog i zabranjenog i onoga što im je potrebno. Zapalio

je tele i bacio ostatke u more. Oni su pili vodu iz ljubavi prema teletu. Usne su im požutjele, a stomaci obojli. Pokajali su se, ali im pokajanje nije primljeno sve dok jedni druge ne poubijaju – *“zato se Stvoritelju svome pokajte i između vas prestupnike smrću kaznite.”* (El-Bekara, 54) Prihvatili su se mačeva i sablji i počeli jedni druge ubijati – od zore do kasnog jutra. Niko nije gledao da li ubija vlastito dijete, roditelja, brata ili prijatelja. Ubijali su svakoga ko im dođe do ruke. Tada se Musa obratio Allahu, dž.š.: “Gospodaru, nestat će Israelićana!” Tada im se Allah smilovao. Oprostio je preživjelima, a ubijene je učinio šehidima, kao što će biti navedeno.

4. Postavlja se pitanje zašto je Allah, dž.š., spomenuo noć, a ne i dan. Učinio je to zato što noć pret-hodi danu. Prema kalendaru, početak mjeseca računa se od noći uoči prvog dana.

5. Nekkaš kaže: “Ovaj ajet govori o kontinuiranom postu. Jer, da je Uzvišeni spomenuo dane, moglo bi se pomisliti da je on noću jeo. Međutim, budući da su navedene samo noći, to znači da je Musa, a.s., neprekidno postio četrdeset dana i noći.” Ibn Atijja navodi riječi imama Ebul-Fadla el-Dževherija, Allah mu se smilovao, koji je savjetovao ljude o osamljivanju s Allahom i približavanju kroz namaz i druge ibadete. Kazao je da to odvrća od hrane i vode: “Koliko je Musa bio

⁴⁵² Allahov odabranik. Israil znači Allahov rob.

⁴⁵³ Ovo su israelićanski podaci i brojke su imaginarne. Dvije hiljade hiljada iznosi dva miliona, a to je malo vjerovatno.

blizak Allahu! Postio je osamdeset, sve dok nije krenuo Hidru i rekao svom pratiocu: *‘Daj nam užinu našu’*” (El-Kehf, 62)

Učenjaci sufije ovo uzimaju za dokaz da je najbolje neprekidno postiti četrdeset dana. Opširnije o toj vrsti posta bit će rečeno kod ajeta o postu, u ovoj suri, ako Allah da. U suri El-A’raf bit će navedeno više propisa o ovome, kod tumačenja ajeta: *“Mi odredismo da čas susreta s Musaom bude kad se napuni trideset noći.”* (El-A’raf, 142) U suri Ta-Ha bit će riječi o izgledu teleta i njegovu rikanju, ako Allah da.

6. Uzvišeni kaže: *“Vi ste, u njegovu odsustvu, tele obožavati počeli”*, tj. nakon što je Musa otišao.

Uzvišeni kaže:

﴿ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

“Zatim smo vam, i poslije toga, oprostili da biste zahvalni bili...” (El-Bekara, 52)

Ovaj ajet sadrži četiri pitanja:

1. Uzvišeni kaže: *“Zatim smo vam oprostili.”* Oprost – brisanje grijeha (*‘afv*) može biti prije ili poslije kazne, dok uz oprost *gufran* uopće nema kazne. Onaj ko zasluži kaznu, pa ona ne uslijedi, tome je oprošteno i grijesi su mu oprošteni.

2. *“i poslije toga”*, tj. nakon obožavanja teleta.

3. *“da biste zahvalni bili”* – zato što vam je Allah oprostio. Zahvalnost

je veličanje nekoga zbog dobra koje ti je učinio. Tirmizi i Ebu Davud bilježe predanje Ebu Hurejre u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: *“Ko ne zahvaljuje ljudima, nije zahvalan ni Allahu.”*⁴⁵⁴ Hattabi kaže: *“Ove riječi mogu se protumačiti na dva načina: prvi – onaj ko je po prirodi nezahvalan ljudima na dobročinstvu i blagodatima, taj neće cijeniti ni Allahove blagodati i neće Mu biti zahvalan; drugi – Allah ne prima zahvalu čovjeka na blagodatima koje mu pruža ukoliko on ne zahvaljuje ljudima i ne cijeni njihovo dobročinstvo, zato što su ove stvari povezane.”*

4. Postoji više mišljenja o načinu na koji se izražava zahvalnost. Sehl ibn Abdullah kaže da je zahvalnost marljivost u činjenju dobrih djela i izbjegavanju zla, javno i u tajnosti. Drugi zahvalnost definiraju kao priznavanje propusta u izražavanju zahvalnosti dobročinitelju. Zato Uzvišeni kaže: *“Trudite se i budite zahvalni, o čeljadi Davudova”* (Sebe’, 13) Davud je rekao: *“Kako da Ti budem zahvalan, Gospodaru, kad je i zahvalnost Tvoja blagodat?!”* Uzvišeni mu odgovori: *“Sada si Me istinski spoznao i zahvalnost iskazao, jer znaš da je zahvalnost Moja blagodat.”* *“Gospodaru, pokaži mi Svoju najskriveniju blagodat.”* *“Davude, diši!”* Davud udahnu, a Uzvišeni

⁴⁵⁴ Hadis bilježe Ebu Davud i Tirmizi, i sahih je, vjerodostojan.

mu reče: "Može li iko za jedan dan nabrojati tu blagodat?" Musa, a.s., kaže: "Kako Ti mogu biti zahvalan kad je najmanja blagodat koju si mi pružio veća od svih mojih djela?" Tada mu je Allah objavio: "O Musa, sada si Mi zahvalio." Džunejd kaže: "Prava zahvalnost jeste kada čovjek ne može izraziti zahvalnost." Prenosi se da je, također, rekao: "Igrao sam se kod Sirrija es-Sekatija; tada sam imao sedam godina. Neki ljudi govorili su o zahvalnosti. On mi reče: 'Plašim se da ćeš kod Allaha imati samo riječi.'" Džunejd kaže: "I danas se zaplačem kada se sjetim riječi koje mi je Sirri rekao." Šibli⁴⁵⁵ kaže: "Zahvalnost je skromnost i čuvanje vrlina; suzbijanje strasti i pokornost; svijest o Gospodaru Zemlje i nebesa." Zun-nun el-Misri⁴⁵⁶ Ebu Fejd kaže: "Za onoga ko je iznad nas, zahvalnost je pokornost; za jednakog, zahvalnost je naknada; a za onoga ko je niži od nas, zahvalnost je dobročinstvo."

﴿وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ
لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾

"i kada smo Musau Knjigu, onu koja rastavlja istinu od neistine, dali da biste Pravim putem išli." (El-Bekara, 53)

Knjiga je Tevrat, po jednoglasnom mišljenju mufessira. Razilaze se o pitanju *Furkana* – "one koja rastavlja

istinu od neistine." Ferra i Kutrub tumače: "Dali smo Musau Tevrat, a Muhammedu, s.a.v.s., Furkan." Nehhas kaže da ovo tumačenje nije ispravno i iz aspekta gramatike i iz aspekta značenja. U gramatici se veznikom ne može vezati nešto što pripada drugom. Što se tiče značenja, Uzvišeni kaže: "*Mi smo Musau i Harunu dali Furkan*." (El-Enbi-ja', 48) Ebu Ishak ez-Zedždžadž kaže: "Furkan je Knjiga. Spomenut je kao potvrda." Ovo mišljenje prenosi se i od Ferraa.

Najljepše riječi o ovoj temi rekao je Mudžahid: "Ta knjiga razdvaja istinu od neistine" Ibn Zejd kaže: "Furkan je razdvajanje mora, koje se podijelilo na dva boka, tako da su mogli proći." *Furkan* se tumači i kao izbjavljenje iz teškoće, zato što su Israeličani bili robovi Kopta. U tom smislu Uzvišeni kaže: "O vjernici, ako se budete Allaha bojali, On će vam darovati furkan (sposobnost – pa ćete istinu od neistine moći rastaviti)" (El-Enfal, 29), tj. darovat će vam izbjavljenje i izlaz. Ovo se tumači i kao argument i kao objašnjenje.

U tom smislu Uzvišeni kaže: "*Mi smo Musau Knjigu dali da učinimo potpunom blagodat onome koji će prema njoj postupati i kao objašnjenje svemu...*" (El-En'am, 154), tj. objašnjenje halala i harama, kufra i imana, obećanja i prijetnje i dr. Furkan je, prema nekima, razdvajanje između njih i faraonova naroda – jedni su spašeni, a drugi potopljani. U tom

⁴⁵⁵ Imam, zahid, pobožnjak, Dulef ibn Džuhder, umro 334. h. g.

⁴⁵⁶ Imam, zahid, Zun-nun, Ibrahim el-Misri, umro 245. h. g.

je smislu ajet “*na dan Furkana (na dan pobjede)*” (El-Enfal, 41), tj. na Dan Bedra. Tada je Uzvišeni pomogao Muhammeda, s.a.v.s., i njegove ashabe, a uništio je Ebu Džehla i njegove drugove – “*da biste Pravim putem išli*”, tj. da biste se izbacili iz zablude, kao što je već navedeno.

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِيكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِيكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

“*I kada je Musa rekao narodu svome: ‘O narode moj, prihvativši tele, vi ste samo sebi nepravdu učinili; zato se Stvoritelju svome pokajte i između vas prestupnike smrću kaznite. To je bolje za vas kod Stvoritelja vašeg, On će vam oprostiti! On prima pokajanje i On je milostiv.’*” (El-Bekara, 54)

Riječ “narod” (*kaum* – قَوْم) odnosi se na muškarce, ne uključujući žene. Uzvišeni kaže: “*Neka se muškarci jedni drugima ne rugaju...*” (El-Hudžurat, 11), potom kaže: “*a ni žene drugim ženama...*” (El-Hudžurat, 11) Nekada se ta riječ koristi i za muškarce i za žene. Uzvišeni kaže: “*Mi smo poslali Nuha narodu njegovu.*” (Nuh, 1) Svaki poslanik poslat je i muškarcima i ženama.

Uzvišeni kaže: “*O narode moj...*” Musa se ovdje obraća obožavateljima teleta, po Allahovoj naredbi.

Nepravda (*zulm* – ظَلَم) jeste stavljanje stvari na pogrešno mjesto. Riječi “*Prihvativši tele*” učenjaci tumače da svako obožava svoje tele. Ko ga ukloni i izbjegne, taj se spasio svoje nepravde. Ipak, ispravno je da se ovdje misli na pravo tele koje su obožavali, o čemu govori i Objava.

Uzvišeni kaže: “*Zato se Stvoritelju svome pokajte.*” Kada im je to rekao, upitali su kako. On im je odgovorio: “*I između vas prestupnike smrću kaznite.*” Sufjan ibn Ujejna kaže⁴⁵⁷: “Pokajanje je blagodat kojom je Uzvišeni izuzeo ovaj ummet. Israelićani su se kajali ubijanjem. Mufessiri se slažu u tome da obožavaocima teleta nije bilo naređeno da izvrše samoubistvo. Zuhri kaže: “Kada im je rečeno: ‘*I između vas prestupnike smrću kaznite*’ – oni su formirali dva tabora i ubijali se sve dok im nije rečeno da se zaustave. Oni koji su ubijeni bili su šehidi, a preživjelima je pokajanje primljeno, kao što je rečeno. Neki mufessiri smatraju da je Allah spustio tminu na njih, pa su oni to uradili. Prema drugom tumačenju, obožavatelji teleta stali su u jedan tabor, a oni koji nisu obožavali tele naoružani su ušli među njih i poubijali ih. Neki navode da je sedamdeset ljudi koji nisu obožavali tele, uz Musaa, ubijalo one koji su ga obožavali. Prenosi se da je Joše ibn Nun izašao pred njih i ugledao ih umotane u ogrtače:

⁴⁵⁷ Vidjeti *Tefsir ibn Kesir* i Taberijev tefsir.

“Proklet neka je onaj ko razveže svoj ogrtač, pruži ga ubici ili se zaštititi rukom ili nogom.” Niko nije odvezo ogrtač, već su mirno dočekivali smrt. Svako je ubijao onog do sebe.” Ovo predanje navode Nehhas i drugi. Prema prvom tumačenju, oni koji nisu obožavali tele kažnjeni su zato što nisu spriječili zlo, već su se izdvojili. Trebali su se boriti protiv onih koji su obožavali tele. To je Allahov zakon prema ljudima – ako se zlo raširi, bit će kažnjeni svi, uključujući i one koji ga nisu činili.

Ibn Džerir navodi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Svaki narod u kojem se radi neko zlo koje on može spriječiti, ali ga ne spriječi, ubrzo će zaslužiti Allahovu kaznu.”⁴⁵⁸ Hadis bilježi Ibn Madža u *Sunenu*. O ovom će značenju još biti riječi, ako Bog da. Kada se broj ubijenih povećao na sedamdeset hiljada, Allah im je oprostio. To je mišljenje Ibn Abbasa i Alije, r.a. Allah je ukinuo propis o ubijanju zato što su vrijedno ispunjavali tu obavezu. Zato Uzvišeni ovom ummetu nije podario veću blagodat, nakon islama, od pokajanja.

Uzvišeni kaže: “*Stvoritelju svo-me...*” Allahovo ime *Bari*” znači – *Onaj Koji stvara iz ničega*. Ono se razlikuje od imena *Halik* (Tvorac) po tome što ovo znači – *Onaj Koji preobražava, pretvara iz oblika u oblik*.

Uzvišeni kaže: “*On će vam oprostiti*”, ako to učinite, tj. pokajete se.

﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ * ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

“*I kada ste uglas rekli: ‘O Musa, mi ti nećemo vjerovati dok Allaha jasno ne vidimo!’ – munja vas je ošinula, vidjeli ste. Zatim smo vas, poslije smrti vaše, oživjeli da biste zahvalni bili.*” (El-Bekara, 55-56)

Ovaj ajet sadrži pet pitanja.

1. Musa, a.s., odabrao je sedamdeset Israelićana, koji su rekli, nakon što su čuli Allahove, dž.š., riječi: “Nećemo ti vjerovati...” Vjerovanje u poslanike je obavezno, nakon što se ukažu mudžize. Allah je poslao vatru s neba i spržio ih. Potom je Musa molio Gospodara, pa ih je ponovo oživio, o čemu se govori u ajetu: “*Zatim smo vas, poslije smrti vaše, oživjeli da biste zahvalni bili.*” Više riječi o ovih sedamdeset ljudi bit će u suri El-A’raf, ako Allah da. Ibn Furek kaže: “Moguće je da je kazna uslijedila zato što su tražili viđenje posredstvom Musaa: ‘*Pokaži nam Allaha!*’ (En-Nisa’, 153), što nije u Musaovoj moći.

Postoje različita mišljenja o mogućnosti viđenja Allaha, dž.š. Novotari negiraju viđenje Allaha i na ovom i na budućem svijetu. Ehli-sunnet smatra da je to moguće na

⁴⁵⁸ Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Madža i Ahmed, i hasen je, dobar.

oba svijeta, a da će se svakako desiti na ahiretu. Prema tome, Israelićani nisu tražili nemoguće. To je tražio i Musa, a.s. O viđenju Allaha, dž.š., biti će riječi u surama El-En'am i El-A'raf, ako Allah da.

2. Uzvišeni kaže: "*Jasno*" – ovo je istaknuto kako se ne bi protumačilo kao viđenje u snu.

3. Kaže Uzvišeni: "*Munja vas je ošinula, vidjeli ste.*" Postavlja se pitanje kako su mogli vidjeti kada ih je munja ošinula? Značenje ovog ajeta je sljedeće: Vi gledate svoje stanje i smrt koja vas je zadesila munjom.

4. "*Zatim smo vas, poslije smrti vaše, oživjeli...*" Katada kaže: "Umrli su i duše su im izašle, a potom su vraćene, da bi upotpunile svoj vijek." Nehhas kaže: "Ovo je dokaz Kurejšijama koji nisu vjerovali u proživljenje, kao i samim sljedbenicima Knjige." "*Da biste zahvalni bili*" na proživljenju nakon smrti. Prema drugom tumačenju, to je bila pasivna smrt, tako da su izgledali mrtvi, a potom su proživljeni.

Neki kažu da ajet: "*Zatim smo vas, poslije smrti vaše, oživjeli*" znači – zatim smo vas, poslije neznanja, podučili.

Prvo tumačenje je najispravnije, zato što je to direktan smisao ajeta. Smrt im je bila kazna, kao što Uzvišeni kaže: "*Zar nisi čuo o onima koji su iz straha od smrti iz zemlje svoje pobjegli – a bijaše ih na hiljade. Allah im je rekao: 'Pomrite!' – a poslije ih je oživio.*" (El-Bekara, 243)

5. Maverdi kaže: "Učenjaci se razilaze o pitanju obaveznosti onih koji su nanovo oživljeni i koji su tom prilikom stekli spoznaju." Jedni kažu da njihova obaveza ostaje, zato što razuman čovjek mora imati obavezu; drugi smatraju da njihove obaveze prestaju, jer one zavise od izbora, a ne od nužne spoznaje.

Prvo je mišljenje tačnije. Israelićani su vidjeli brdo na nebu kako pada na njih i vatru koja ih okružuje. Zbog toga su bili prinuđeni da vjeruju. Ipak, njihove dužnosti i dalje ostaju na snazi. Sličan primjer nalazimo kod Junusova naroda. Nemoguće je da oni nemaju obaveze, a Allah najbolje zna.

﴿وَوَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى كُلُّوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

"*I Mi smo vam od oblaka hladovinu načinili i manu i prepelice vam slali: 'Jedite lijepa jela kojima vas opskrbljujem.'*" A oni Nama nisu naudili, sami su sebi nepravdu nanijeli." (El-Bekara, 57)

Ovaj ajet sadrži šest pitanja:

1. Suddi kaže da im je poslat bijeli oblak, da bi ih zaštitio od sunčeve toplote danju. Krajem dana oblak se gubio, da bi oni vidjeli po mjesecini. Mufessiri navode da se ovo događalo u vrijeme kada su bili izgubljeni, između Egipta i Šama, kada su odbili ući u grad nasilnika i boriti se protiv

njih. Tada su Musau rekli: "*Hajde ti i Gospodar tvoj pa se bijte...*" Kažnjeni su tako što su četrdeset godina lutali na prostoru od pet-šest ferseha.⁴⁵⁹ Prenosi se da su po cijeli dan hodali, a kada bi se zaustavili da prenoće, ujutro bi se budili na istom mjestu gdje su jučer bili. Pošto su svi bili zalutali, rekoše Musau: "Kako ćemo se hraniti?!" Tada im Allah spusti manu i prepelice. Zatim su se požalili na sunce, pa im je Allah poslao oblak. Potom su tražili svjetiljku, pa im je postavljen stup svjetlosti usred logora. Mekki navodi da je to bio vatreni stup. Onda rekoše: "Kako ćemo doći do vode?" Musa udari po kamenu i voda poteče. Kada su zatražili odjeću, dato im je da im se odjeća ne prlja i da ne propada te da kod djece odjeća raste kako oni rastu. Allah najbolje zna.

2. Uzvišeni kaže: "*i manu i prepelice vam slali.*" Postoji više tumačenja riječi *mana*. Većina mufessira smatra da je to medna rosa na drveću; drugi kažu da je to med, slatki napitak ili hljeb. Kaže se i da je mana sve ono što Allah podari bez ulaganja napora i sjetve. U tom su značenju riječi Božijeg Poslanika, s.a.v.s., u hadisu koji prenosi Seid ibn Zejd ibn Amr ibn Nufejl: "Jelengljiva spada u manu, koju je Allah, dž.š., spuštao Israelićanima i njezin sok je lijek za

oko!"⁴⁶⁰ U drugoj verziji navodi se: "...manu, koju je Allah, dž.š., spuštao Musau, a.s." Hadis bilježi Muslim. Naši učenjaci kažu: "Ovaj hadis kazuje da jelengljiva spada u manu koju je Allah spuštao Israelićanima, tj. da ju je stvorio za njih u vrijeme kad su bili izgubljeni." Ebu Ubejd kaže: "Usporedio je gljivu s manom, zato što oko nje nema napora, sijanja, navodnjavanja niti liječenja. Zato ona spada u manu", tj. spada u vrstu mane koja je poslata Israelićanima. Navodi se da im se mana spuštala od jutra do mraka, poput snijega. Ljudi su uzimali onoliko koliko im je trebalo za taj dan. Ako bi sačuvali nešto za sutra, to bi se pokvarilo. U petak su mogli sačuvati zalihe za subotu i one se nisu kvarile, zato što je subota bila dan za ibadet i tog dana ništa im se nije spuštalo.

3. O hadisu "Sok jelengljive lijek je za oko", poznavaooci medicine kažu: "Ako se njome želi smanjiti temperatura u oku, onda se ona sama koristi, a ukoliko se koristi kod drugačije vrste oboljenja, onda se koristi u kombinaciji s drugim lijekovima. Ebu Hurejra, r.a., smatrao je da se taj sok koristi kod svih vrsta očnih oboljenja. Tako je Ebu Vedžza koristio med za svaku bolest, čak i za stavljanje pod očne kapke. O tome će biti više riječi u suri En-Nahl, ako Bog da.

⁴⁵⁹ Ferseh iznosi tri milje, odnosno 2.250 m, ili, po drugima, oko 7, odnosno 8 km. (Prim. prev.)

⁴⁶⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sabihima*.

4. Svi mufessiri tvrde da se u ajetu misli na poznatu pticu prepelicu.

Ali ibn Ebi Talha navodi od Ibn Abbasa da je rekao: "To je ptica slična prepelici..., koju su koristili za jelo." Ibn Ebi-Hatim, s lancem od Ibn Abbasa, navodi da je on rekao: "To je prepelica." Isto potvrđuju i Mudžahid, Ša'bi, Ed-Dahhak, Hasan, Ikrima i Rebi' ibn Enes, r.a., a Katada kaže: "To je ptica čija je boja naginjala crvenoj i koja je dolazila s južnim vjetrom. Čovjek bi ih zaklao toliko koliko bi mu bilo potrebno za jedan dan. Ako bi to bilo petkom, on bi uzeo i za subotu, dan ibadeta, kada ne bi ništa radio niti uzimao."

5. "Jedite lijepa jela" – ona koja su dozvoljena i ukusna.

6. "A oni Nama nisu naudili", tj. pa su bili nepokorni i nezahvalni na blagodatima – pa su "sami sebi nepravdu nanijeli" zato što su na blagodati uzvratili grijesima.

﴿وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرَ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَيَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ﴾

"i kada smo rekli: 'Uđite u ovaj grad i jedite što god hoćete i koliko god hoćete, a na kapiju pognutih glava uđite, i recite: 'Oprosti' – oprostit ćemo vam grijeha vaše, a onima koji čine dobra djela dat ćemo i više!'" (El-Bekara, 58)

Ovaj ajet sadrži devet pitanja:

1. Uzvišeni kaže: "U ovaj grad..." Većina mufessira smatra da je to Kuds. Neki kažu da je Eriha (Jerihon). Amr ibn Šebba kaže: "U tom su gradu živjeli kraljevi." Ibn Kejsan smatra da je to Šam; Dahhak⁴⁶¹ da je Ramalla, Palestina i Tedmur. Kako god, to je bila druga blagodat – dozvoljeno im je ući u grad i prestati s lutanjem.

2. Riječi "i jedite" znače dozvolu.

3. "A na kapiju pognutih glava uđite" – kapija na koju im je naređeno da uđu nalazi se u Kudsu i do danas se naziva Kapija oprosta, prema navodima Mudžahida i drugih. Prema drugom mišljenju, to su Vrata kupole, gdje su Musa i Israelićani klanjali. "Pognutih glava" – skromni i skrušeni.

4. "I recite: 'Oprosti'"; Hasan i Ikrima kažu da im je bilo naređeno da izgovore "La ilahe illallah", kako bi im grijesi bili oprosteni.

Moguće je da su se molili upravo ovim riječima, što se i zaključuje iz hadisa. Muslim navodi Ebu Hurej-rino predanje u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Israelićanima je rečeno: 'Uđite na kapiju čineći sedždu i recite: 'Oprosti, bit će vam grijesi vaši oprosteni'", pa su oni postupili drugačije. Ušli su na kapiju pužući na svojim zadnjicama

⁴⁶¹ Dahhakovo mišljenje je slabo, jer riječ *grad* ne može obuhvatiti četiri mjesta. (Prim. red.)

i govoreći: 'Zrno u ljuspi.'"⁴⁶² U Buharijevoj verziji navodi se: "Izmijenili su molitvu i rekli: 'Zrno u ljuspi.'"⁴⁶³

Njihova je namjera bila da čine ono što je suprotno Allahovoj, dž.š., naredbi. Bili su nepokorni, odmetnici i ismijavali su se. Allah, dž.š., ih je kaznio. Ibn Zejd navodi da ih je zadesila kuga koja je odnijela sedamdeset hiljada njihovih života. Prenosi se da je kapija bila niska da bi oni pognuti ulazili, ali su se oni vukli na zadnjicama.

5. Neki učenjaci uzimaju ovaj ajet kao pravilo da se u Šerijatu riječi navode doslovno ili po značenju. Ukoliko je ibadet propisan izričito preciziranim riječima, onda one ne mogu biti izmijenjene, zato što je to Allah, dž.š., zabranio. A ukoliko je propisano učiti dovu određenog značenja, onda se mogu koristiti riječi koje izražavaju to značenje.

Učenjaci se razilaze o pitanju tog smisla. Malik, Šafija, Ebu Hanifa i njihovi sljedbenici smatraju da je onome ko poznaje okolnosti i težinu izrečenog dozvoljeno parafrazirati hadis vodeći računa o cjelokupnom značenju. To je stav većine uleme. Nekoliko učenjaka to zabranjuje. Među njima su Ibn Sirin, Kasim

ibn Muhammed i Redža ibn Hajva. Mudžahid kaže: "Od hadisa se može nešto oduzeti, ali se ne smije dodavati." Malik ibn Enes vodio je računa o svakom slovu kada je u pitanju hadis Poslanika, s.a.v.s. Prema tome, jedna grupa učenjaka smatra da se kod hadisa ne smije izmijeniti niti jedna riječ. Ako bi primijetili neku jezičku grešku, ne bi je ispravljali. Ebu Mildžez navodi da je Omer ibn Hattab rekao: "Ko čuje hadis pa prenese ono što je čuo, taj se sačuvao." Slična tvrdnja prenosi se i od Abdullaha ibn Amra Zejda ibn Zejda ibn Erkama. Ista dilema postoji i o pitanju zamjene riječi u rečenici, oduzimanja ili dodavanja. Neki učenjaci daju prednost značenju nad izrazima, a drugi smatraju da se tekst mora doslovno prenositi, jer je to ispravnije i sigurnije. Međutim, većina učenjaka ne podržava ovo mišljenje. Ispravno je da se hadisi ne moraju doslovno prenositi, a Allah najbolje zna. Poznato je da su ashabi prenosili iste događaje različitim izrazima. Iz toga se vidi da su važnost pridavali značenju. Nisu ponavljali hadise niti su ih zapisivali. Prenosi se da je Vasila ibn Eska rekao: "Nismo vam prenijeli sve što nam je Poslanik, s.a.v.s., saopćio. Dovoljno vam je značenje." Katada prenosi da je Zurara ibn Evfa rekao: "Susreo sam nekoliko Poslanikovih, s.a.v.s., ashaba koji su mi prenijeli iste hadise različitim riječima." Nehai, Hasan i Ša'bi, Allah im se smilovao, prenosili

⁴⁶² Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

⁴⁶³ Trebali su kazati "hitta", a Benu Israil su promijenili riječ u "hinta". Prva riječ ima značenje *oprosti*, a druga *zrno u ljuspi*. Autor će to naknadno spomenuti.

su hadise po značenju. Hasan kaže: "Ako si prenio značenje, to je dovoljno." Sufjan es-Sevri, Allah mu se smilovao, kaže: "Ako kažem da vam doslovno prenosim ono što sam čuo, nemojte mi vjerovati. Ja prenosim značenje." Veki, Allah mu se smilovao, veli: "Da smisao nije širok, ljudi bi propali." Učenjaci su saglasni u tome da je strancima dozvoljeno prevoditi vjerske tekstove na maternji jezik. I to se ubraja u prijevod značenja. Očito je da je i Uzvišeni u Kur'anu odobrio ovu metodu. Opisao je minule događaje na različitim mjestima, različitim izrazima, dok je značenje ostajalo isto. Usmeno obraćanje prenio je na arapski jezik, tako da je došlo do promjene mjesta riječi u rečenici, do izostavljanja određenih riječi ili dodavanja izraza. Ako je to dozvoljeno kod prenošenja na drugi jezik, onda je u samom arapskom jeziku to preče. Na ove argumente pozivaju se Hasan i Šafija i njihovo je mišljenje o ovom pitanju ispravno.

Druga strana navodi svoje argumente. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Allah će obradovati i počastiti čovjeka koji čuje ono što ja govorim, shvati i prenese to onako kako je čuo."⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ Hadis bilježe Tirmizi, Šafija i Humejdi, a u nastavku se kaže "...jer možda će onaj kojem se to prenese bolje shvatiti od onog ko je to čuo." Hadis je sahih, vjerodostojan.

Poslanik, s.a.v.s., podučavao je jednog ashaba dovi pred spavanje: "Vjerujem u Tvoju Knjigu koju si Ti spustio i u Tvoga Vjerovjesnika koga si Ti poslao." Ashab je ponovio: "Ja vjerujem u Tvoga Poslanika koga si Ti poslao." Nato mu je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Reci: 'Ja vjerujem u Tvoga Vjerovjesnika koga si Ti poslao!'"⁴⁶⁵ Iz ovih hadisa vidi se da Poslanik, s.a.v.s., nije dozvolio zamjenu riječi, već je rekao ashabu: "...i prenese ga onako kako je čuo."⁴⁶⁶

Odgovor na ove dokaze jeste da se riječi "...i prenese ga onako kako je čuo" odnose na značenje, ne na termine, zato što oni nisu važni. Dokaz da se misli na značenje jesu riječi: "Jer možda će onaj kojem se to prenese bolje shvatiti od onog ko je to čuo." Čak se i ovaj hadis prenosi u raznim verzijama, ali je značenje isto. Moguće je da su sve te riječi Poslanika, s.a.v.s., izrečene u različitim prilikama, ali je vjerovatnije da je to isti hadis prenesen različitim izrazima. To je najveći dokaz

⁴⁶⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*. Početak hadisa glasi: "Kada podeš leći, uzmi abdest, zatim leži na svoju desnu stranu i reci: 'Moj Bože, okrenuo sam svoje lice prema Tebi, prepustio sam svoj slučaj Tebi i oslonio sam se na Tebe nadajući se i strahujući od Tebe. Nema utočišta niti spasa od Tebe osim kod Tebe. Ja vjerujem u Tvoju knjigu koju si Ti spustio i u Tvoga Vjerovjesnika kojega si Ti poslao...'"

⁴⁶⁶ Dio pretprošlog hadisa.

da je parafraziranje dozvoljeno. A Poslanikov, s.a.v.s., odgovor ashabu je zbog toga što je riječ *vjerovjesnik* izražajnije od riječi *poslanik* i svaka od njih koristi se u odgovarajućem kontekstu. Očito je da se riječ *poslanik* odnosi na sve, a *vjerovjesnici* su samo Allahovi, dž.š., poslanici, neka je mir s njima. Poslanici imaju prednost u tome što donose objavu (poslanicu) i propovijedaju vjeru. Zbog toga riječ *vjerovjesnik* predstavlja dodatnu hvalu. Zatim je navedena i poslanica – “kojeg si poslao.” Isto tako, da je riječ *vjerovjesnik* u ovoj dovi izmijenjena, ne bi bila spomenuta oba svojstva, već bi došlo do ponavljanja istog značenja.

Ovdje se javlja dilema – ako prvi prenosilac izmijenjen nekoliko Poslanikovih, s.a.v.s., izraza, a zatim i drugi izmijenjen nekoliko izraza, doći će do potpunog brisanja hadisa. Odgovor glasi da je izmjena dozvoljena samo pod uvjetom da se smisao očuva. Ako se smisao izgubi, onda se izrazi ne smiju mijenjati. Ibnul-Arebi kaže: “Razilaženje o ovom pitanju moguće je u vrijeme ashaba i tabiina, zato što oni podjednako poznaju izvorni jezik hadisa. Narednim generacijama izmjena nije dozvoljena, jer se jezik promijenio, kao i shvaćanja i običaji.” Ovo je ispravno mišljenje, a Allah najbolje zna.

Neki naši učenjaci kažu: “Ibnul-Arebi nije upravo, Allah mu se smilovao. Ako je prenošenje hadisa uz očuvanje značenja dozvoljeno, onda

nema razlike između vremena ashaba i tabiina i nekog drugog vremena. Stoga niko od pravnika ni muhaddisa nije napravio tu razliku. Da je rekao da je u njegovo vrijeme teško sačuvati autentičnost teksta, bio bi upravo.

6. Uzvišeni kaže: “*A onima koji čine dobra djela dat ćemo i više!*”, tj. onima koji su učinili dobro djelo time što nisu obožavali tele. Prema drugom tumačenju, ovo znači da će biti oprošteni grijesi onima koji su ostavljali hranu za sutradan, a da će biti dato više onima koji to nisu radili; bit će oprošteno grešnicima, a više dato onima koji su činili dobro. O najvećem dobročinstvu (*ihšanu*) govori se u Džibrilovu hadisu: “Šta je dobročinstvo?” upitao je on. “Da se moliš Bogu”, odgovori Muhammed, s.a.v.s., “kao da Ga vidiš, jer ako ti Njega ne vidiš, On tebe vidi.”⁴⁶⁷

﴿فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾

“Onda su oni koji su bili nepravедni zamijenili drugom Riječ koja im je bila rečena i Mi smo na one koji su bili nepravедni s neba kaznu spustili, zato što nisu poslušali.” (El-Bekara, 59)

Ovaj ajet sadrži dva pitanja:

1. “Onda su oni koji su nepravедni zamijenili drugom Riječ”, tj. nisu izgovorili “Oprosti!”, već su rekli

⁴⁶⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

“zrno u ljspi”, kao što je navedeno. Iz toga se vidi koliko je opasno napraviti malu izmjenu u vjerskim tekstovima, i kakvu kaznu povlači za sobom dodavanje samo jednog slova (حِطَّة – oprost; حِنْطَة – zrno). Kakva li tek kazna slijedi za izmjenu koja se odnosi na Allahova svojstva?! Još je opasnije izmijeniti nešto što se tiče obreda (postupaka), jer su djela značajnija od riječi.

2. Uzvišeni kaže: *“I Mi smo na one koji su bili nepravedni...”* Ovdje je riječ “nepravedni” dvaput ponovljena u istoj rečenici da bi se ukazalo na pogubnost njihova postupka.

﴿وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِن رِّزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعَثُّوا فِي الْأَرْضِ مَفْسِدِينَ﴾

“I kada je Musa za narod svoj vodu molio, Mi smo rekli: ‘Udari štapom svojim po stijeni!’ – i iz nje je dvanaest vreća provrelo, i svako bratstvo je vrelo iz kojeg će piti znalo. ‘Jedite i pijte Allahove darove, i ne činite zlo po Zemlji nered praveći!’” (El-Bekara, 60)

Ovaj ajet sadrži šest pitanja:

1. Za vodu se moli u slučaju suše i nestašice vode. U takvim prilikama propisano je skrušeno i pokorno uputiti pokajanje Uzvišenom. Naš poslanik Muhammed, s.a.v.s., molio je za vodu: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., izišao bi u svakodnevnoj odjeći,

skrušeno i ponizno i tako došao na musalu.”⁴⁶⁸ Ovo je najbolji primjer! Kako se mi možemo nadati kiši kada se ne kajemo i uporno grijeha činimo Uzvišenom?! Međutim, Poslanik, s.a.v.s., u drugom hadisu kaže: “I kada god su uskratili zekat od svojih imetaka, uskraćena im je kiša s neba. Da nije životinja, nikada je ne bi bilo.”⁴⁶⁹ Ovaj hadis bit će citiran u cijelosti, ako Bog da.

2. Sunnet kod učenja kišne dove jeste izaći na musalu, održati hutbu i klanjati namaz. To je mišljenje džumhura – većine učenjaka. Ebu Hanifa smatra da namaz i izlazak na musalu nije sunnet, već samo učenje dove. Njegov je argument Enesovo sahih predanje koje bilježe Buhari i Muslim.⁴⁷⁰

Međutim, ono se ne može uzeti kao argument, jer je tom prilikom dova primljena odmah nakon što je proučena, tako da nije bilo potrebe za ostalim postupcima. A kada je htio objasniti kako se to čini uradio je ovako: “...okrenuo je leđa svijetu, a lice kibli i učio dovu, a onda izvratio svoj ogrtač i klanjao nam dva rekata

⁴⁶⁸ Hadis bilježe Ebu Davud i Tirmizi, i sahih je, vjerodostojan.

⁴⁶⁹ Hadis bilježi Bejheki i hasen je, dobar.

⁴⁷⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, a u hadisu se kaže: “Došao je jedan čovjek i rekao: ‘Božiji Poslaniče, stoka će propasti i putevi se prekinuti. Zamoli Allaha za kišu.’ Poslanik, s.a.v.s., zamolio je, tako da je kiša padala do sljedećeg petka...”

u kojima je Kur'an učio naglas."⁴⁷¹ Propisi kišne dove bit će navedeni u suri Hud, ako Allah da.

3. "Mi smo rekli: 'Udari štapom svojim po stijeni!'" O ovom štapu također se kaže: "A šta ti je to u desnoj ruci, o Musa?" "Ovo je moj štap" – odgovori on – 'kojim se poštavam...' (Ta-Ha, 17-18) U toj suri bit će više riječi o funkcijama štapa, ako Bog da.

"I iz nje je dvanaest vrela provrelo..." – Ovdje je izostavljen segment pa je udario "i iz nje je dvanaest vrela provrelo." Uzvišeni Allah je kadar stvoriti vodu bez udaranja o stijenu, ali je htio pokazati ljudima kako nekim postupcima mogu ostvariti svoje ciljeve.

4. Kada je Musa tražio vodu za svoj narod, bilo mu je rečeno da udari štapom o stijenu. Postoji više predanja o ovom kamenu.

– Kaže se da je taj kamen bio četvrtast, veličine ovčije glave, koji su nosili u posebnoj posudi. Kada bi se zaustavili, postavili bi ga usred logora.

– Israelićani nisu nosili kamen, već su u narednom logoru nalazili isti kamen kao onaj koji su ostavili i to je bila mudžiza.

– Musau je bilo naređeno da udari bilo koji kamen, da bi čudotvornost bila veća.

– Bilo mu je naređeno da udari određeni kamen. Zbog toga ta riječ u ajetu ima određeni član.

– Seid ibn Džubejr smatra da je to isti kamen na koji je Musa spustio odjeću kada se kupao, kada je Uzvišeni otklonio sumnje koje je narod imao o njemu.

– Ibn Atijja navodi da je to bio odvojen, četvrtast kamen. Sa svake strane potekla su po tri vrela, kada ga je Musa udario. Kada bi se napili vode i krenuli, voda bi prestala teći.

Ono što se desilo našem poslaniku Muhammedu, s.a.v.s., kada mu je izvor potekao između prstiju, svakako je veća mudžiza. Svako od nas može vidjeti kako voda izvire iz stijene, ali ono što je dato našem Poslaniku, s.a.v.s., nije dato nijednom prije njega – da voda istječe iz krvi i mesa! Pouzdani imami i pravnici prenose da je Abdullah rekao: "Bili smo s Poslanikom, s.a.v.s., i nismo imali vode. Neko je donio činiju, pa je on zahvatio rukom. Vidio sam kako mu voda curi iz prstiju. 'Dodite uzeti abdest', rekao je." A'meš prenosi da je Salim Ebu Dža'd upitao Džabira: "Koliko vas je tada bilo?" "Dvije hiljade i petsto", odgovorio je. Ovo je Nesaijeva verzija.

5. Uzvišeni kaže: "I svako bratstvo je vrelo iz kojeg će piti znalo..." – Svi su imali svoje vrelo i nisu pili iz više njih. Kod Israelićana su bratstva bila ono što su kod Arapa plemena. Ona su nastala od dvanaestero Jakubove djece. Ata kaže: "Kamen

⁴⁷¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, od Abudllaha ibn Zejda el-Mazinja, r.a.

je imao četiri strane, sa svake strane tekla su po tri vrela. Svako bratstvo imalo je vrelo koje nije dijelilo ni s kim. Prenosi se da se svako bratstvo sastojalo od pedeset hiljada boraca⁴⁷², ne računajući konje i stoku.” Ata nastavlja: “Na mjestu gdje je Musa udario pojavila se izbočina slična dojci. Odatle je voda prvo procurila, a zatim potekla.”

6. Uzvišeni kaže: “Jedite i pijte...” – Ovdje je došlo do izostavljanja riječi – *rekli smo im: Jedite manu i prepelice i pijte vodu iz raspukle stijene, “i ne činite zlo po Zemlji nered praveći.”* Ovim se ajetom dozvoljavaju Allahove, dž.š., blagodati i zabranjuju grijesi i nered.

﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصِلَهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ﴾

“I kada ste rekli: ‘O Musa, mi ne možemo više jednu te istu hranu jesti, zato zamoli, u naše ime, Gospodara

svoga da nam podari od onoga što zemlja rađa: povrća i, krastavica, i pšenice, i leće, i luka crvenoga!’ – on je rekao: ‘Zar želite da ono što je bolje zamijenite onim što je gore? Idite u grad, imat ćete ono što tražite!’ I poniženje i bijeda na njih padoše i Allahovu srdžbu na sebe navukoše zato što u Allahove dokaze nisu vjerovali i što su ni krive ni dužne vjerovjesnike ubijali, zato što su neposlušni bili i što su sve granice zla prelazili.” (El-Bekara, 61)

“I kada ste rekli: ‘O Musa, mi ne možemo više jednu te istu hranu jesti...’ – Ove su riječi izrečene tokom lutanja, kada su im dosadila mana i prepelice, nakon jela koja su imali u Egiptu. Hasan kaže: “Bili su se navikli na poriluk, luk i leću, pa su poželjeli ponovo to jesti. Zato su rekli – ‘Ne možemo više jednu te istu hranu jesti...’” Manu i prepelice nazvali su jednom hranom, premda se radi o dvije, zato što su jeli jedno za drugim. Prema drugom mišljenju, rekli su to zato što su stalno ponavljali istu hranu, kao što se kaže za onoga ko neprestano posti i klanja – on stalno isto čini. Postoji i tumačenje da su oni rekli: “Ne možemo trpjeti bogatstvo, jer smo neovisni jedni o drugima i sami smo sebi dovoljni. Oni su prvi imali robove i sluge.”

Uzvišeni kaže: “...jednu te istu hranu jesti...” – Hrana se odnosi na sve što se jede i pije. Uzvišeni kaže: “Onima koji vjeruju i dobra djela čine nema nikakva grijeha u onome što oni

⁴⁷² Nisam naišao da neko ovo predanje pripisuje Atau. Ono spada u predanja sljedbenika Knjige. Brojke su preuveličane i stoga neprihvatljive. (Prim. red.)

pojedu i popiju..." (El-Ma'ida, 93), tj. popiju vina, kao što ćemo vidjeti. Ako se pod riječju *selva* (prepelica) misli na med, onda i to spada u piće. Moguće je da se pod hranom misli na žito i hurme, kao što se navodi u hadisu Ebu Seida el-Hudrija: "Davali smo sadekatul-fitr u vrijeme Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i to jednu mjericu hrane ili mjericu ječma..."⁴⁷³ Kada se kaže: "Idem na tržnicu hrane", to ne znači da se na tom mjestu ne prodaju i druge stvari koje su za jelo i piće.

Božiji Poslanik, s.a.v.s., o vodi Zemzem kaže: "Ona je hrana i lijek."⁴⁷⁴

Povrće je bilje koje nema dršku, a drveće ono koje ima dršku.

Riječ *فوميها* (*fumiha*) prevodi se kao – pšenica. Po Dahhaku ova riječ znači *češnjak*, kao i njoj slična *توم* (*tum*), jer u mnogim riječima dolazi do zamjene slova *f* i *t*. Međutim, većina mufessira smatra da je to pšenica, osnovna i neizostavna hrana. Ibn Durejd smatra da je to klas, dok stanovnici Šama tako nazivaju slanetak.

Učenjaci se razilaze o pitanju konzumiranja luka, češnjaka i drugih jela neugodna mirisa. Većina uleme smatra da je to dozvoljeno, pozivajući se na utemeljene hadise. Grupa zahirija, koja drži da je prisustvo džematu obavezno, smatra da je zabranjeno jesti takvu hranu. Po njima, sve ono

što sprečava dolazak i obavljanje farz-namaza, zabranjeno je konzumirati i uzgajati. Njihov dokaz jeste to što ih je Poslanik, s.a.v.s., nazvao prljavima. Većina učenjaka poziva se na Džabirovo predanje u kojem stoji da je Poslaniku, s.a.v.s., donesena posuda sa zeleni. On osjeti miris pa upita šta je u posudi. Kada bi obaviješten, reče da je primaknu nekom od njegovih ashaba pa kad vidje da se on susteže od jedenja, reče mu: "Jedi, jer ja razgovaram s onim s kim ti ne razgovaraš!"⁴⁷⁵ Hadis bilježe Muslim i Ebu Davud. Ovo jasno ukazuje na to da je drugima dozvoljeno jesti povrće.

Muslim također bilježi Ebu Ejju-bovo predanje koji kaže da je Poslaniku, s.a.v.s., jednom zgotovio jelo u kojem je bilo bijelog luka pa kad mu je bilo vraćeno, pitao je gdje je Vjerovjesnik, s.a.v.s., stavljao svoje prste, rečeno mu je: "Nije nikako jeo!" To ga je jako uznemirilo pa se ispeo do njega i upitao ga: "Da nije zabranjeno?!" "Nije", odgovorio je Vjerovjesnik, s.a.v.s., "no, ne volim ga!" "Ono što ti ne voliš ili što nisi ni volio, ne volim ni ja!", rekao je. Još je rekao: "Vjerovjesnik, s.a.v.s.,

⁴⁷³ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

⁴⁷⁴ Hadis bilježi Bezzar i sahih je, vjerodostojan.

⁴⁷⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*. U prvom dijelu hadisa Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Onaj koji jede bijeli ili crveni luk neka se izdvoji od nas (ili: neka se izdvoji od naše džamije) i neka ostane u svojoj kući!"

je bio posjećivan (tj., dolazila mu je Objava).⁴⁷⁶

U tom je smislu i predanje Ebu Seida el-Hudrija u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., na Dan Hajbera, rekao ashabima koji su jeli bijeli luk: "O ljudi, nemam pravo zabraniti ono što je Allah dozvolio, ali je to biljka čiji miris ne volim."⁴⁷⁷

Iz ovih hadisa može se zaključiti da se ova pokuđenost odnosi samo na njega, jer samo on komunicira s melekom. Međutim, u nekim situacijama ova odredba odnosi se i na druge: "Onaj ko bude jeo ovu biljku (bijeli luk) – a u drugom predanju stoji crni, bijeli luk i poriluk – neka nipošto ne ulazi u džamiju, jer melekima smeta ono što smeta ljudima."⁴⁷⁸

U opširnom hadisu koji prenosi Omer ibn Hattab, r.a., kaže se: "Ljudi, vi u ishrani koristite ove dvije vrste povrća, a ja ih smatram odvratnim – to su bijeli i crveni luk." Kad bi kod nekoga primijetio njihov zapah, Poslanik, s.a.v.s., naređivao je da se taj izvede iz džamije i on bi bio odveden do El-Bekia (obližnji mezarluk). Stoga, ko bude jeo to dvoje, neka najprije njihov zapah neutralizira kuhanjem!"⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ahmed.

⁴⁷⁷ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Ebu Davud.

⁴⁷⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

⁴⁷⁹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

Omer ibn Abdulaziz jedan je dan jeo hljeb s uljem, a drugi dan s mesom i lećom. Halimi kaže: "Leća i ulje hrana su dobrih robova." Dovoljna vrijednost ove hrane jeste to što je Ibrahim, a.s., nju pripremao za goste u svom gradu. Leća smanjuje tjelesnu težinu i olakšava izvršavanje ibadeta.

Pšenica je hrana stanovnika Medine, kao što je leća hrana Ibrahimova grada. Stoga ove žitarice imaju posebnu vrijednost. Prenosi se da Poslanik, s.a.v.s., nije svoju porodicu hranio pšeničnim hljebom tri dana zaredom otkako je došao u Medinu pa do napuštanja ovoga svijeta.⁴⁸⁰

Uzvišeni kaže: "*Zar želite da ono što je bolje zamijenite onim što je gore?*", tj. zar želite uzeti povrće, krastavice, pšenicu, leću i crveni luk u zamjenu za ono što je bolje – manu i prepelice?

Postoji više prednosti mane i prepelice nad onim što su tražili.

1. Budući da povrće nije teško dobiti u poređenju s manom i prepelicama, to znači da su oni bolji, mišljenje je Zedždžadža.

2. Mana i prepelice hrana su koju im je Allah podario i naredio da jedu. Zato pokoravanje tom naredjenju predstavlja dobro djelo i zahvalnost. Jelo koje su tražili nema ove osobine.

3. Budući da je ono što su tražili manje vrijedno od onoga što već imaju, logično je da je to bolje.

⁴⁸⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, od Aiše, r.a.

4. Ono što imaju dobija se bez troška i napora, a ono što su tražili može se dobiti samo nakon sijanja, oranja i ulaganja truda i stoga je to manje vrijedno.

5. Hrana koju imaju nije nimalo sumnjiva. Dozvoljena je, jer potječe od Allaha, dž.š. Povrće je izloženo prodaji i otimačini, zbog čega postaje sumnjivo i to je razlog što je manje vrijedno.

Ovaj je ajet dokaz da je dozvoljeno jesti lijepu hranu i ukusna jela. Božiji Poslanik, s.a.v.s., volio je slatko i med i pio je hladnu vodu. O ovome će se govoriti u surama El-Ma'ida i En-Nahl, ako Allah da.

Uzvišeni kaže: *"I poniženje i bijeda na njih padoše..."*, tj. to ih je zadesilo i snašlo. Nakon toga je svaki jevrej, bio bogat ili siromašan, ponižen. Neki poniženje tumače kao nametanje džizije. To se navodi od Hasana i Katade.

"Zato što u Allahove dokaze" – Njegovu Knjigu, i mudžize poslanikā – "nisu vjerovali", tj. što su ih poricali *"i što su ni krive ni dužne vjerovjesnike ubijali."* Ove riječi ukazuju na ogroman grijeh koji su počinili. Postavlja se pitanje da li je, onda, dozvoljeno ubijati poslanike s pravom? Poznato je da su poslanici sačuvani od pogreški koje se kažnjavaju smrću. Odgovor glasi da su ove riječi navedene kao opis ubistava koja su činili. Poznato je da se poslanik ne može ubiti s pravdom, već na pravdi Boga.

Pitanje je kako je nevjernicima bilo omogućeno ubijanje poslanikā? Odgovor je da je time povećana čast i ugled poslanicima, kao što je slučaj s vjernicima koji poginu na Božijem putu. To ne predstavlja poniženje. Ibn Abbas i Hasan navode da je mogao biti ubijen samo onaj poslanik kojem nije naređena borba. Svima kojima je borba naređena, bili su potpomognuti.

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّارِي
وَالصَّائِبِينَ مَنَ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا
خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

"One koji su vjerovali, pa i one koji su bili jevreji, kršćani, i Sabijci – one koji su u Allaha i u onaj svijet vjerovali i dobra djela činili – doista čeka nagrada od Gospodara njihova; ničega se oni neće bojati i ni za čim neće tugovati!" (El-Bekara, 62)

Ovaj ajet sadrži sedam pitanja:

1. Uzvišeni kaže: *"One koji su vjerovali..."*, tj. koji vjeruju Muhammedu. Sufjan smatra da se ovdje misli na munafike, tako da bi značenje ajeta bilo – *Oni koji naočigled vjeruju* – i zato ih je usporedio s jevrejima, kršćanima i Sabijcima. Potom je naveo tretman onih koji vjeruju u Allaha i Sudnji dan iz njihovih redova.

2. Jevreji (*Jehūd – اليهود*) nazvani su tako po Jehudi, najstarijem Jakubovu sinu. Prema drugom mišljenju,

ovaj naziv potječe od glagola *hade* – pokajati se.

3. Kršćani (*Nesārā* – النَّصَارَى) dobili su ime po mjestu Nasira, u koje je dolazio Isa, a.s. Ovo je mišljenje Ibn Abbasa i Katade. Prema drugom mišljenju, nazvani su tako jer su pomagali (ar. *nesare*) jedni druge.

Neki, pak, smatraju da su kršćani dobili ime nakon Isaovih riječi: “*Koji će biti pomagači moji na Allahovu putu?*” – ‘Mi’ – rekoše učenici – ‘*mi ćemo biti pomagači Allahove vjere...*’” (Alu Imran, 52; Es-Saf, 14)

4. Sabijci su nastali kao kršćanska sekta.

5. Nema dileme da su jevreji i kršćani sljedbenici Knjige. Stoga je dozvoljeno ženiti se njihovim ženama i jesti njihovu hranu – kao što će biti objašnjeno u suri El-Ma’ida, i nametnuti im džizju – kao što će biti navedeno u suri Et-Tevba, ako Bog da. Učenjaci se razilaze o sabijcima. Suddi ih je smatrao frakcijom sljedbenika Knjige, što potvrđuje i Ishak ibn Rahevejh. Ibn Munzir navodi da je Ishak rekao da nije zabranjeno jesti meso životinja koje zakolju sabijci, zato što su oni jedna od grupacija sljedbenika Knjige. Ebu Hanifa također smatra da je dozvoljeno jesti meso životinja koje oni zakolju i ženiti se njihovim ženama. Halil kaže da je njihova vjera slična kršćanskoj, s time da su njihovi oltari okrenuti prema jugu. Oni tvrde da su sljedbenici Nuhove vjere. Mudžahid, Hasan

i Ibn Nedžih kažu da je njihova vjera svojevrsna kombinacija judaizma i vatropokloništva i da se ne može jesti meso životinja koje oni zakolju. Ibn Abbas smatra da nije dozvoljeno uzimati njihove žene. Hasan i Katada smatraju da pripadnici ove grupacije obožavaju meleke, klanjaju prema kibli, čitaju Zebur i klanjaju pet puta na dan. Zijad ibn Ebu Sufjan⁴⁸¹ vidio ih je kako obožavaju meleke, pa je htio ukinuti džizju koju su plaćali. Suština njihova vjerovanja jeste, kao što kažu neki naši učenjaci, vjerovanje u jednog boga i u utjecaj zvijezda. Zato je Ebu Seid el-Istahri⁴⁸² izrekao fetvu da su oni nevjernici.

6. “*One koji su u Allaha i u onaj svijet vjerovali...*” – Vjerovanje u Allaha, dž.š., uključuje i vjerovanje u poslanike, knjige i proživljenje.

7. Ibn Abbas navodi da je ajet “*One koji su vjerovali, pa i one koji su bili jevreji...*” derogiran ajetom “*A onaj koji želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena*” (Alu Imran, 85), dok drugi smatraju da nije tako, već da se ovaj ajet odnosi na vjernike koji su ustrajali u vjeri u Poslanika, s.a.v.s.

⁴⁸¹ Poznat pod nadimkom Zijad ibn Ebih ili Ibn Ummih. Muavija ga je uvrstio u svoju lozu. Bio je primjer izvanredne inteligencije; umro je 53. h. g.

⁴⁸² To je imam, pravnik Ebu Seid el-Husejn ibn Ahmed, šafijski šejh u Bagdadu, umro 328. h. g.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ * ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾

“I kada smo od vas zavjet uzeli i brdo iznad vas podigli: ‘Svojski prihvatite ono što smo vam dali i neka vam je na umu ono što je u Knjizi, da biste se kazne sačuvali!’ – vi ste poslije toga odustali, i da nije bilo Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove, uistinu biste stradali.” (El-Bekara, 63-64)

Ajet *“I kada smo od vas zavjet uzeli i brdo iznad vas podigli”* objašnjava ajet *“A kada smo iznad njih brdo podigli – činilo se kao oblak.”* (El-A’raf, 171) Ebu Ubejda ovo tumači: *Pomjerili smo ga s mjesta.*

Učenjaci se razilaze o pitanju ovog brda: “Radi se o imenu brda na kojem je Uzvišeni razgovarao s Musaom i na kojem mu je objavio Tevrat.” Ovo mišljenje prenosi Ibn Džurejh od Ibn Abbasa. Dahhak prenosi od njega da se riječ brdo (*tūr*) odnosi na novonastala brda (mlade planine). Mudžahid i Kata-da smatraju da se u ovom ajetu ne govori o nekom određenom brdu. Mudžahid dodaje: “To je naziv bilo kojeg brda na sirijanskom jeziku”, što podržava i Ebul-Alija.

U predgovoru knjige bilo je riječi o tome da li u Kur’anu postoje riječi iz drugih jezika. Bekri smatra da

naziv *tūr* potječe od Ismaila, a.s., a Allah najbolje zna.

Zašto je brdo podignuto

Kada se Musa, a.s., vratio Israelićanima s pločama na kojima je bio napisan Tevrat, rekao im je: “Pridržavajte se ovih ploča.” Oni su rekli: “Ne, osim ako nam Allah ne saopći njihov sadržaj kao što ga je tebi saopćio.” Tada su oni bili ubijeni, pa su ponovo oživljeni. Musa im je ponovo dao ploče, a oni su ih opet odbili. Tada je Allah naredio melekima da iščupaju jedno brdo u Palestini, dužine jednog ferseha, koje je bilo prostrano kao i njihov logor. Ono je stajalo iznad njih poput oblaka. Sa zadnje strane stavljeno je more, a s prednje vatra. Tada je uslijedilo naređenje: “Preuzmite ove ploče i prihvatite zavjet ili ćete nestati.” Oni su tada učinili sedždu u znak pokajanja i prihvatili su Tevrat u zavjet. Taberi prenosi da je jedan učenjak rekao: “Da su odmah na početku prihvatili Tevrat, ne bi morali prihvatiti i zavjet.” Činili su sedždu postrance, zato što su se plašili brda. Kada im se Allah smilovao, rekli su: “Nema bolje sedžde od one koju Allah prihvati i kojom se smiluje Svojim robovima.” Zato su obavljali sedždu na jednoj strani. Ibn Atijja kaže: “Jedino ispravno objašnjenje jeste da je Uzvišeni Allah u tom trenutku u njihovim srcima stvorio iman. Nije moguće da su oni to učinili nerado ili pod prisilom.”

Uzvišeni kaže: “*Svojski prihvatite ono što smo vam dali i neka vam je na umu ono što je u Knjizi.*” Ovo je svrha slanja objava – postupanje po njihovim odredbama, a ne puko izgovaranje jezikom. To je, ustvari, odbacivanje objava, kao što navode Ša’bi i Ibn Ujejna. O tome će više biti riječi kod ajeta “*mnogi od njih kojima je Knjiga data – za leđa svoja Allahovu Knjigu odbacuju...*” (El-Bekara, 101) Nesai navodi predanje Ebu Seida el-Hudrija u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Najgori čovjek je grešnik koji izgovara Kur’an ne obazirući se na njegov sadržaj.”⁴⁸³ Poslanik, s.a.v.s., ovim hadisom precizira da je svrha objave njezina primjena, kao što smo naveli. Malik kaže: “Učiti Kur’an može i ona osoba u kojoj nikakva dobra nema.” Prema tome, prava i obaveze naših prethodnika također su i naša prava i obaveze. Uzvišeni kaže: “*I slijedite ono najljepše, ono što vam Gospodar vaš objavljuje...*” (Ez-Zumer, 55) Naređeno nam je da slijedimo Njegovu Knjigu i postupamo po njoj. Međutim, mi smo je ostavili, kao što su to učinili jevreji i kršćani. Ostali su samo primjerci i mushafi koji ništa ne vrijede, zato što je zavladao neznanje, želja za vlašću i robovanje strastima.

Tirmizi navodi predanje Ebu Derdaa posredstvom Džubejra ibn

Nufejra: “Bili smo s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., kada podiže pogled u nebesa, a potom reče: ‘Ovo je vrijeme u kojem će biti istrgnuto znanje od ljudi i oni tu neće moći ništa učiniti.’ Čuvši to, Zijad ibn Lebid el-Ensari reče: ‘Kako će biti od nas istrgnuto kada učimo Kur’an, a, tako mi Allaha, i ubuduće ćemo ga učiti i podučavati naše žene i sinove?’ On reče: ‘Jadan ne bio, Zijade, ja sam tebe smatrao jednim od dobro upućenih u razumijevanje vjere od stanovnika Medine! Zar Tevrat i Indžil nisu kod jevreja i kršćana, i kakva im je korist?’”⁴⁸⁴ Hadis navodi i Nesai također putem Džubejra ibn Nufejra, od Avfa ibn Malika el-Ešdžeija, i u njemu stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao Zijadu: “Jadan ne bio, Zijade, zar Tevrat i Indžil nisu kod jevreja i kršćana?” Malik u *Muvettau* bilježi da je Abdullah ibn Mes’ud rekao jednom čovjeku: “Vi živite u vremenu u kojem je mnogo onih koji Kur’an izučavaju i razumiju, malo je recitatora i govornika, malo je onih koji pitaju, a mnogo onih koji daju. Namaz je dug, a hutba kratka. Praksa je ispred želja i nahodenja. Ali, doći će vrijeme u kojem će biti malo onih koji će Kur’an razumijevati, a mnogo onih koji će o njemu govoriti (koji će ga čitati). Bit će pamćena slova Kur’ana, a zapostavljani njegovi propisi. Hutbe će biti duge, a namaz kratak. Dat će se primat

⁴⁸³ Hadis bilježe Nesai i Ahmed, i hasen je, dobar.

⁴⁸⁴ Hadis bilježi Tirmizi i sahih je, vjerodostojan.

željama i nahođenjima nad radom i praksom.” Ovi hadisi potvrđuju ono što smo naveli. Jahja kaže: “Pitao sam Ibn Nafia o riječima: ‘Dat će primat željama i nahođenjima nad radom i praksom’, a on reče: ‘Slijedit će svoje strasti, a zapostavit će izvršavanje onoga što im je naređeno.’”

Već je bilo govora o riječima “*da biste se kazne sačuvali!*” te nema potrebe za ponavljanjem.

Uzvišeni kaže: “*Vi ste poslije toga...*”, tj. jasnog dokaza; prihvatanja zavjeta i podizanja brda. “*I da nije bilo Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove...*” – Neki kažu da je *dobrota* primanje pokajanja, a *milost* oprost.

﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ﴾

“*Vama je poznato ono što se dogodilo onima od vas koji su se o subotu ogriješili, kao i to da smo im mi rekli: ‘Budite majmuni prezreni!’*” (El-Bekara, 65)

Ovaj ajet sadrži sljedeća pitanja:

1. Riječi “*Vama je poznato*” znače – jasno ste vidjeli.

2. Nesai navodi predanje Safvana ibn Assala: “Jednom prilikom jedan jevrej reče svome drugu: ‘Pođi sa mnom tom vjerovjesniku.’ Njegov mu drug reče: ‘Ne govori *vjerovjesnik*, jer da te čuje, to bi ga obradovalo.’ Dodoše Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i (da bi ga provjerili), upitaše ga o devet očevidnih znamenja. On im reče: ‘Ne smatrajte Allahu ništa

ravnim, ne kradite, ne činite blud, ne ubijte nikoga koga je Allah zabranio, osim kad pravda zahtijeva, ne optužujte i ne klevećite vladaru nevinoga da bi ga on ubio, ne bavite se sihrom, ne jedite kamatu, ne potvarajte nevine žene, ne bježite s bojnog polja u vrijeme sukoba s neprijateljem i, za vas jevreje posebno, ne ogriješite se o subotu!’ Potom oni, veli on, ustadoše, poljubiše mu ruke i noge i rekoše: ‘Svjedočimo da si ti vjerovjesnik.’ ‘A šta vas onda sprečava da me slijedite?’ upita on. Rekoše: ‘Davud je molio svoga Gospodara da vjerovjesnici stalno dolaze od njegova potomstva pa se bojimo, ako te budemo slijedili, da nas jevreji ne ubiju.’” Tirmizi ovaj hadis ocjenjuje hasen-sahihom, a mi ćemo ga navesti i u suri El-Isra, ako Bog da.

3. “*O subotu*”, tj. o dan subotu. Ovo može značiti i o *propise vezane za subotu*. Prvo mišljenje zastupa Hasan. Jevreji su sebi dozvolili da tim danom love ribu. Ešheb navodi da je Malik rekao: “Ibn Roman smatra da je jedan njihov čovjek uzeo konopac i napravio omču. Time je uhvatio ribu za rep. Na drugoj strani konopac je bio povezan s kolcem. To je ostavio do nedjelje. Kada su ljudi vidjeli da od toga nema nikakvih posljedica, počeli su i oni loviti ribu i prodavati je na tržnici. Propis o zabrani lova subotom javno se kršio. Druga se skupina izdvojila od njih i osudila taj postupka. Prenosi se i da su rekli da neće stanovati u njihovoj blizini.

Podijelili su selo zidom. Kada su oni koji su se pridržavali zabrane jednog dana izašli, nisu vidjeli ni jednog grešnika. Pogledali su preko zida i ugledali ih pretvorene u majmune. Otvorili su vrata i ušli kod njih. Majmuni su prepoznali svoje rođake iz redova ljudi, ali ljudi nisu mogli razlikovati majmune. Majmuni su prilazili svojim rođacima s druge strane zida, njušili ih i plakali. Ovi su im govorili: 'Zar vas nismo upozoravali?' Oni su klimanjem glavama potvrđivali." Katada kaže: "Mladi su pretvoreni u majmune, a starci u svinje. Spašeni su samo oni koji su poštovali zabranu. Ostali su nastradali." U suri El-A'raf bit će navedeno da su se oni bili podijelili na tri skupine, što je vjerovatnije nego da su se podijelili na dvije, a Allah najbolje zna.

Učenjaci se razilaze o tome da li se ovi preobraženi majmuni mogu razmnožavati. Zedždžadž smatra da je moguće da postojeći majmuni potječu od njih. Ovo mišljenje zastupa i kadi Ebu Bekr ibnul-Arebi. Većina uleme smatra da se preobraženi majmuni, svinje i druge životinje ne razmnožavaju, jer su postojale i prije toga. Oni koje je Allah, dž.š., preobrazio izumrli su i nestali. Njih je zadesila Allahova, dž.š., srdžba i kazna. Nakon tri dana potpuno ih je nestalo s ovog svijeta. Ibn Abbas kaže: "Preobraženo biće nikada nije živjelo duže od tri dana. Oni nisu mogli jesti, piti niti se razmnožavati."

Ibn Atijja kaže: "Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Preobraženo ne može imati potomstvo.'⁴⁸⁵ Tako oni nisu mogli jesti, piti niti živjeti duže od tri dana.

Ovo je ispravno mišljenje. Ibnul-Arebi svoje mišljenje temelji na sljedećim predanjima: "Izgubljena je jedna skupina Israelićana, a ne zna se šta je učinila. Ja mislim da su pretvoreni u miševe, jer kad se njima postavi mlijeko deve, oni ga ne piju, a kad im se postavi ovčije mlijeko, popiju ga."⁴⁸⁶

"Jednom su Poslaniku, s.a.v.s., donijeli pečenog guštera, ali ga on nije htio jesti. Rekao je: 'Možda on potječe od naroda koji su preobraženi.'⁴⁸⁷ Objašnjenje ovog hadisa slijedi. Ibnul-Arebi prenosi da Buhari navodi predanje Amra ibn Mejmunu: "U džahilijetu sam vidio majmunicu koja je počinila blud. Nju su drugi majmuni kamenovali, pa sam je kamenovao i ja."⁴⁸⁸ Ovo

⁴⁸⁵ Odnosi se na hadis koji navode Muslim, Ahmed i Ebu Ja'la u predanju Ibn Mes'uda, u kojem stoji: "Allah nije uništio neki narod ili ga kaznio pa mu dao potomstvo – majmuna i svinja bilo je i prije toga!"

⁴⁸⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

⁴⁸⁷ Hadis bilježe Muslim u *Sabihu*.

⁴⁸⁸ Ovo predanje, dakle, nije hadis Resullaha, s.a.v.s., Amr ibn Mejmunu navodi Buhari, posredstvom svog učitelja Nuajma ibn Hammada. Više učenjaka smatra ga slabim. Majmuni nisu obavezani propisima. Osim toga,

predanje nalazi se u nekim primjercima Buharijeve knjige, a u drugim je izostavljeno. U nekim verzijama predanja izostavljen je dio "koja je počinila blud". Na pitanje da li su životinje sve do Amrova vremena bile obavezne izvršavati vjerske obaveze, on odgovara: "Da, tako je. Jevreji su ukinuli kamenovanje, pa je Uzvišeni taj propis ostavio i nakon što su bili preobraženi, kako bi argument bio očigledniji. Tome svjedoče njihove knjige, svećenici i preobraženi. A Allah zna ono što krijući i javno rade. On bilježi ono što mijenjaju i brišu. Pruža im dokaze ondje gdje ih ne očekuju. On pomaže Svome Poslaniku, s.a.v.s., iako ga oni ne pomažu."

Ovo se odnosi na propise, a o tome se ne može raspravljati. O događaju koji prenosi Amr⁴⁸⁹, Humejdi⁴⁹⁰ u djelu *Džem'us-sahihajn* navodi verziju koju bilježi Ebu Mes'ud ed-Dimiški, a koju od Amra ibn Mejmun el-Evdija prenosi Husajn: "U džahilijetu sam vidio majmune

kako kamenuju majmunicu, pa sam im se i ja pridružio." Ebu Mes'ud ne spominje u kojem dijelu knjige Buhari navodi ovo predanje. Istraživanjem smo ga našli u nekim primjercima, ne u svim. Događaj se desio u pagansko vrijeme. U Nuajmovo verziji ne navodi se predanje o majmunima i vjerovatno se radi o ubačenim dijelovima. Buhari u djelu *Et-Tarihul-kebir* navodi ovo predanje bez spominjanja bluda. Čak i da je vjerodostojno, Buhari ovo predanje navodi samo kao dokaz da Amr ibn Mejmun pamti pagansko doba i da ne mari za onim što je tada vjerovao.

Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "Ja mislim da su pretvoreni u miševе" i "Možda on potječe od naroda koji su preobraženi" – govore o sumnji i bojazni da gušteri i miševi potječu od preobraženih ljudi. To se desilo prije nego što mu je Uzvišeni objavio da preobražena bića nemaju potomstva. A kada mu je objavljeno, ova je bojazan nestala. Tada je na pitanje o majmunima i svinjama odgovorio: "Allah nije uništio neki narod ili ga kaznio pa mu dao potomstvo – majmuna i svinja bilo je i prije toga!"⁴⁹¹ Ovo je jasan i vjerodostojan dokaz koji prenosi Abdullah ibn Mes'ud, a bilježi Muslim, u poglavlju o kaderu. U predanjima je potvrđeno da su u njegovu prisustvu jeli guštera, a da on to nije osudio. Stoga je ispravno mišljenje koje smo naveli. Mudžahid

odakle Amr ibn Mejmun zna da su je kamenovali zbog bluda?

⁴⁸⁹ Amr ibn Mejmun el-Evdi Ebu Abdullah, tabiin koji je živio u paganizmu i islamu. Njegova predanja bilježi šest autora hadiskih zbirki. Umro je 74. h.g.

⁴⁹⁰ Imam, muhaddis, fakihi Muhammed Ibn Futuh el-Humejdi, iz Andalusa, pripadnik je zahirijskog mezheba. Napisao je djela *El-Džem' bejnes-sahihajn* i *Tarihul-Andalus*. Umro je 488. h. g. Ovo nije Humejdi, Šafijev sljedbenik i Buharijev učitelj.

⁴⁹¹ Hadis je naveden na strani 314.

u svom tumačenju navodi da su samo njihova srca preobražena, a da im je razum postao poput majmunskog.⁴⁹² Koliko znam, nijedan drugi mufessir ne zastupa ovo mišljenje.

﴿فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ﴾

“Savremenicima i pokoljenjima njihovim to smo učinili opomenom, a poukom onima koji se boje Allaha.” (El-Bekara, 66)

Ibn Abbas i Suddi kažu da se radi o savremenicima preobraženja koje je uslijedilo zbog grijeha. To je opomena i narednim pokoljenjima koja budu tako postupala. I njih može zadesiti preobraženje. Ibn Atijja kaže da je ovo mišljenje dobro. Zamjenica “to” odnosi se na kaznu.

“...a poukom onima koji se boje Allaha.” Maverdi kaže: “Ovo je pouka upućena svim ljudima, ali je shvaćaju samo bogobojažni.” Ibn Atijja kaže da se to odnosi na bogobojažne iz bilo kojeg naroda.

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُؤًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾

“A kada je Musa rekao narodu svome: Allah vam naređuje da zakoljete kravu – oni upitaše: ‘Zbijaš li ti to s nama šalu?’ – ‘Ne dao mi Allah da budem neznalica!’ – reče on.” (El-Bekara, 67)

Riječi Uzvišenog *“A kada je Musa rekao narodu svome: Allah vam naređuje da zakoljete kravu...”* sadrže tri pitanja:

1. *“Allah vam naređuje da zakoljete kravu”* – Ovo se desilo nakon ubistva (*“I kada ste jednog čovjeka ubili...”*, El-Bekara, 72), kojim počinje slučaj krave. Ipak, u Objavi je navedeno prije toga. Moguće je da je vijest o ubistvu objavljena ranije, a da je naredba o klanju uslijedila kasnije. Moguće je da je Objava spuštana istim redom kako se i izgovara – kao da je Allah naredio da zakolju kravu. Kada su to učinili, desilo se ubistvo i onda im je naredeno da ga udare jednim njezinim dijelom. Prema tome, događaj iz ajeta *“I kada ste jednog čovjeka ubili...”* dešava se prije događaja klanja krave, prema prvom mišljenju, kao što smo rekli. Veznik i (ve – 5) ne mora ukazivati na vremenski poredak. Sličan primjer nalazimo i u pripovijedanju o Nuhu, a.s., gdje se navodi potop i povlačenje vode: *“I kad je zapovijed Naša pala i voda s površine Zemlje pokuljala, Mi smo rekli: ‘Ukrcaj u lađu od svake životinjske vrste po jedan par, i čeljad svoju – osim onih o kojima je bilo govora – i vjernike!’ – a malo je bilo onih koji su s njim vjerovali.”* (Hud, 40) Ovdje se govori o propasti nevjernika, a zatim se dodaje: *“I on reče: ‘Ukrcajte se u nju, u ime Allaha, neka plovi i neka pristane!’”* (Hud, 41) Ulazak na lađu spomenut je nakon pojave vode i propasti. U

⁴⁹² Ovo tumačenje nije tačno.

ovom smislu je i ajet: “*Hvaljen neka je Allah, Koji Svome robu objavljuje Knjigu, i to ne iskrivljenu, nego ispravnu*” (El-Kehf, 1-2), tj. Koji je objavio Svome robu ispravnu Knjigu, i to ne iskrivljenu. Mnogo je ovakvih primjera u Kur'anu.

2. Nema razilaženja među učenicima o tome da se klanje ovaca obavlja *zebhom*, a klanje deva *nabhrom*⁴⁹³. Goveda se mogu klati na oba načina. Neki kažu da ih je bolje klati *zebhom*, zato što je to navedeno u ovom ajetu, i zato što su oba načina slična. Ibn Munzir kaže: “Ne znam da iko zabranjuje meso nečega što je zaklano *nabhrom* umjesto *zebhom* ili obratno.” Malik to smatra mekruhom. Čovjeku nešto može biti mrsko, mada ne mora biti zabranjeno. U suri El-Ma'ida bit će navedeni propisi i uvjeti o klanju i onome koji to čini, kod ajeta: “*...osim ako ste ga preklali.*” (El-Ma'ida, 3) Maverdi kaže: “Naređeno im je da zakolju upravo kravu zato što je ona od iste vrste koju su obožavali (tele), da bi se umanjio značaj koji oni daju toj životinji i da bi znao da su se potpuno odrekli obožavanja.” Ovo je razlog klanja krave, a ne odgovor pitaocu. Želi se pokazati moć oživljavanja mrtvacu žrtvovanjem živog bića.

⁴⁹³ Zebh je klanje položene životinje, otvorenim sječivom, a nahr klanje deva ili konja u stojećem položaju, ubadanjem u sredinu vrata. (Prim. prev.)

3. Uzvišeni kaže: “*Zbijaš li ti to s nama šalu?*” – Ovako su Musau odgovorili na naredbu: “*Allah vam naređuje da zakoljete kravu.*” To se desilo nakon što su oni pronašli ubijenog čovjeka, za kojega se kaže da se zvao Amil. Nije im bio poznat ubica i zbog toga je došlo do nesuglasica među njima. Rekoše: “Zar da se ubijamo, a Allahov poslanik je među nama?” Tada su došli kod njega i tražili rješenje, i to prije objavljivanja primirja u Tevratu. Tražili su od Musaa da uputi dovu Allahu. Musa je to učinio, pa je Uzvišeni naredio da zakolju kravu. Kada su to čuli od njega, a ne direktno, rekli su: “*Zbijaš li ti to s nama šalu?*” Musa, a.s., odgovori im: “*Ne dao mi Allah da budem neznalica!*” – zato što bi šaljiv odgovor na tako važno pitanje bio ravan neznanju. Od toga se Musa, a.s., utjecao Allahu. Osobina neznanja ne može se naći kod poslanika. Neznanje je suprotno znanju, zbog toga je Musa, a.s., tražio zaštitu od neznanja. Njihova je reakcija bila besmislena: “*Zbijaš li ti to s nama šalu?*” kada je u pitanju čovjek koji im donosi Allahovu objavu. Ova reakcija također govori da njihovo vjerovanje nije ispravno. Nije ispravan vjernik onaj ko poslaniku, čije su se mudžize pokazale i koji prenosi Božije naređenje, kaže – Zar ti zbijaš šalu? Ako bi to neko danas rekao za neku Poslanikovu, s.a.v.s., riječ, toga bi se moralo proglasiti nevjernikom. Neki tumače da je ovo pokazatelj njihove

prijeke naravi, grubosti i grijeha. Tako su i Božijem Poslaniku, s.a.v.s., upućivane riječi: "Ovakva podjela nije u ime Allaha", ili: "Budi pravedan, Muhammede."⁴⁹⁴ Ovo ukazuje na štetnost neznanja po vjeru.

Ovaj je ajet dokaz da je zabranjeno ismijavati Allahovu vjeru, vjeru muslimana i uglednih ličnosti. To je neznanje i pokuden čin. Šala nije isto što i ismijavanje. Poznato je da se Poslanik, s.a.v.s., šalio, kao i halife. Ibn Huvejs Mendad kaže: "Pripovijeda se da je jedan čovjek došao Ubejdullahu ibn Hasanu, kadiji u Kufi. Ovaj u šali upita: 'Je li ti džube od kozije dlake ili ovčije vune?' On odgovori: 'Ne budi nezalica, kadijo?' Ubejdullah mu odgovori: 'Gdje si našao da je šala neznanje?' On mu prouči ovaj ajet, a Ubejdullah mu okrenu leđa, zato što je vidio da ne razlikuje šalu od ismijavanja, što nipošto nije isto."

﴿قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ﴾

"Zamoli Gospodara svoga, u naše ime" – rekoše – 'da nam objasni kojih godina ona treba biti.' – 'On kaže' – odgovori on – 'da ta krava ne smije biti ni stara ni mlada, nego između toga,

srednje dobi, pa izvršite to što se od vas traži!'" (El-Bekara, 68)

"Zamoli Gospodara svoga..." – Ove su riječi pokazatelj njihove neposlušnosti i nedostatka odanosti. Da su se povinivali i zaklali bilo koju kravu, naredba bi bila ispoštovana. Međutim, oni su bili strogi prema sebi, pa je i Allah bio strog prema njima. To je rekao Ibn Abbas, Ebul-Alija i drugi. Slično tumačenje prenosi Hasan el-Basri od Božijeg Poslanika, s.a.v.s.

Kaže Uzvišeni: "'On kaže' – odgovori on – 'da ta krava ne smije biti ni stara ni mlada, nego između toga, srednje dobi...'" Ovo je dokaz da derogacija može uslijediti prije realizacije prvobitnog propisa. Prema prvom propisu, mogla je biti zaklana bilo kakva krava, a potom su navedeni detalji kojima je dokinut prvi propis. Specifikacija je ovdje dokinula prethodni propis.

Uzvišeni kaže: "Pa izvršite to što se od vas traži!" – Ovo je drugi imperativ kojim se upozoravaju da prekinu s neposlušnošću, što oni nisu učinili. Ovo je dokaz, kako navode islamski pravници, da iz imperativa proizlazi stroga obaveza (farz). To je princip islamske pravne metodologije (usulul-fikha). Imperativ mora smjestiti biti izvršen, prema stavu većine pravnikā. To potvrđuje i ocjena njihova postupka: "Pa je zaklaše, i jedva to učiniše." (El-Bekara, 71) Neki islamski učenjaci smatraju da

⁴⁹⁴ Bilježi Muslim kao predanje Ibn Mes'uda. Buhari, Muslim i drugi navode ovo kao predanje Ebu Seida u vezi s podjelom ratnog plijena s Hunejna.

se imperativ ne mora odmah izvršiti, zato što ih Uzvišeni nije prekorio zbog kašnjenja i propitivanja. Ovo je stav Ibn Huvejza Mendada.

﴿قَالُوا اذْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاطِرِينَ﴾

“Zamoli Gospodara svoga, u naše ime” – rekoše – ‘da nam objasni kakve boje treba biti.’ – ‘On poručuje’ – odgovori on – ‘da ta krava treba biti svijetložute boje, da se svidi onima koji je vide.’” (El-Bekara, 69)

Boja (*levn* – لون) se u arapskom jeziku može odnositi i na vrstu. Za prevrtljivu osobu kaže se da je “obojen.”

Uzvišeni kaže: “...svijetložute boje...” Većina mufessira smatra da je to poznata svijetložuta boja. Mekki navodi da neki smatraju da su čak i rogovi i papci bili te boje. Hasan i Ibn Džubejr kažu da su samo rogovi i papci bili žute boje. Hasan navodi da se ovdje misli na crnu boju.

Ispravno je prvo mišljenje. Žuta boja može se samo metaforički upotrijebiti u smislu crne, i to kada su u pitanju deve. Crne deve zovu se “žute”. Kada bi se mislilo na crnu boju, ne bi bilo rečeno “svijetložuta”. Jer, nemoguće je kazati “svijetlocrna”.

Krava treba biti čiste svijetložute boje, bez drugih primjesa i da se svidi onima koji je vide. Vehb kaže: “Da sija kao sunce.” Ibn Abbas je rekao

da žuta boja raduje dušu. Preporučio je nošenje žutih cipela, kako navodi Nakkaš. Ibn Zubejr nije dozvoljavao da se nose crne cipele, zato što one donose brigu. Ebul-Alija kaže: “Prisutni su se divili ljepoti i boji krave.” Tako je ona imala dvije osobine, a Allah najbolje zna.

﴿قَالُوا اذْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ﴾

“Zamoli Gospodara svoga, u naše ime” – rekoše – ‘da nam objasni kakva još treba da bude, jer, nama krave izgledaju slične, a mi ćemo nju, ako Allah htjedne, sigurno pronaći.’” (El-Bekara, 70)

“Zamoli Gospodara svoga, u naše ime” – rekoše – ‘da nam objasni kakva još treba da bude...’ – Postavili su i četvrto pitanje i nisu izvršili naredbu nakon svih prethodnih objašnjenja.

Onda su se ogradili: ‘A mi ćemo nju, ako Allah htjedne, sigurno pronaći’, kao da su osjetili da su pretjerali u traženju detalja. Prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., kazao:

“Da se nisu ogradili, nikada je ne bi pronašli.”⁴⁹⁵

﴿قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولَ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ﴾

“On poručuje” – reče on – ‘da ta krava ne smije biti istrošena oranjem

⁴⁹⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, od Ibn Mesuda i Ebu Seida, r.a.

zemlje i natapanjem usjeva; treba biti bez mahane i bez ikakva biljega.' – 'E sad si je opisao kako treba!' – rekoše, pa je zaklaše, i jedva to učiniše." (El-Bekara, 71)

Ovaj je ajet najbolji dokaz da se životinja može definirati određenim osobinama i da se na osnovu njih može izvršiti *selem* – isplata unaprijed (avansna isplata). To je stav Malika, njegovih sljedbenika, Evzaija, Lejsa i Šafije. Isto pravilo važi i za sve što se može precizno opisati. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Neka žena ne opisuje svome mužu kao da gleda u nju."⁴⁹⁶ Hadis bilježi Muslim. Poslanik, s.a.v.s., tretira opisivanje kao gledanje. Zato se i deva za krvarinu za ubistvo iz nehata može platiti avansno, a ne odjednom. Ovo je suprotno mišljenju učenjaka Kufe – Ebu Hanife, njegovih sljedbenika, Sevrija i Hasana ibn Salih, koji kažu: "Nije dozvoljen *selem*"⁴⁹⁷ prilikom kupoprodaje životinja." Ovo se mišljenje prenosi i od Ibn Mes'uda, Huzejfe i Abdurrahmana ibn Semure. Razlog je to što se osobine životinje, poput hodanja i kretanja, ne mogu ustanoviti opisom, premda one mogu utjecati na cijenu. Propisi o selemu i uvjeti za njega bit će opisani na kraju sure, kod ajeta o dugu, ako Allah da.

⁴⁹⁶ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu* i Ebu Davud, od Ebu Seida, r.a.

⁴⁹⁷ *Selem* je prenumeracijski ugovor prema kojem se novac isplati odmah, a roba preuzme kasnije. (Prim. prev.)

Uzvišeni kaže: "Bez mahane", tj. bez mahane na udovima od posljedica rada.

"I bez ikakva biljega", tj. bez biljega koji bi se razlikovao od prevladavajuće boje. Krava, znači, treba biti potpuno žuta, bez primjesa bijele, crvene ili crne boje.

Svi ovi detalji o izgledu krave posljedica su njihova insistiranja, zbog čega je Allah bio strog prema njima. Naprotiv, Allahova, dž.š., vjera je jednostavna, a pokuđeno je propitivati poslanike i učenjake, neka nas Allah sačuva. O ovoj kravi postoji više predanja, čiji je sažetak da je jedan Israelićanin dobio sina. Imao je zaprežna kola koja je ostavio u šumi rekavši: "Bože, ostavljam Ti ova kola za moje dijete." Nakon što je taj čovjek umro i dijete poraslo, majka mu reče: "Tvoj je otac ostavio kola. Otiđi i uzmi ih." Kada je došao, prišla mu je divlja krava. On je uhvati za rogove i odvede majci. Israelićani su ga sreli i ustanovili da ta krava ima tražene osobine. Počeli su pregovarati o cijeni, ali je mladić tražio mnogo. Prema Ikriminom predanju, tražio je tri dinara. Dovedi su ga Musau, a.s., i rekli da traži previše. On ime reče: "Dajte mu koliko traži." Ubejda⁴⁹⁸ kaže da su platili koliko je teška. Prema Suddiju, platili su deset puta više od njezine težine. Kaže se i da je dato onoliko dinara koliko može stati u njezinu

⁴⁹⁸ Sulemi, stariji tabiin.

kožu. Mekki⁴⁹⁹ navodi da je ta krava spuštена s neba i da nije bila s ovog svijeta, a Allah najbolje zna.

"I jedva to učiniše" – Ove riječi znače da su bili u situaciji gotovo da to ne učine. Muhammed ibn Ka'b el-Kurezi kaže: "Zato što je bila skupoćjena." Kaže se da su to jedva učinili zato što su se plašili otkrivanja identiteta ubice. To je mišljenje Vehba ibn Munebbiha.

﴿وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ﴾

"I kada ste jednog čovjeka ubili, pa se oko njega prepirati počeli – Allah je dao da iziđe na vidjelo ono što ste bili sakrili." (El-Bekara, 72)

Ovo se desilo na početku priče. Poredak bi bio ovakav: *I kad ste jednog čovjeka ubili, pa se oko njega prepirati počeli, Musa vam je rekao: "Allah vam naređuje..."* Sličan primjer nalazimo u ajetu: *"Hvaljen neka je Allah Koji Svome robu objavljuje Knjigu, i to ne iskrivljenu, nego ispravnu..."* (El-Kehf, 1-2), tj. objavljuje Svome robu ispravnu, a ne iskrivljenu Knjigu. Sličnih primjera je mnogo, a ukazali smo na njih na početku priče.

Postoje dva mišljenja o uzroku ubistva. Prema prvom mišljenju, ubijeni je otac lijepe djevojke koju je za

ženu htio uzeti njegov bratić, ali on nije dozvoljavao. Ovaj ga je mladić ubio i tijelo ostavio u drugom selu, ili između dvaju sela. Prema drugom mišljenju, ubio ga je zbog nasljedstva. Ubica je bio siromašan i odgovornost za ubistvo prebacio je na drugi rod. Ikrima kaže: "Israelićani su imali bogomolju s dvanaest vrata. Svaki rod imao je svoj ulaz. Našli su ubijenog pred vratima jednog roda i tada su počele međusobne optužbe. Potom su otišli tražiti rješenje od Musaa. On im reče: *Allah vam naređuje da zakoljete kravu...*"

Na osnovu mišljenja da se ubistvo desilo zbog nasljedstva, od tog je vremena propisano da osoba kojoj se dokaže ubistvo s predumišljajem ne može nasljeđivati. Ovo je mišljenje Abida es-Selmanija.⁵⁰⁰ Ibn Abbas kaže: "Ovaj je čovjek ubio svog amidžu zbog nasljedstva." Ibn Atijja kaže: "Zbog toga je nastao naš propis." Malik, Allah mu se smilovao, navodi u *Muvettau* događaj vezan za Uhajhu ibn Džulaha.⁵⁰¹ Uhajha je ubio svog amidžu i to je bio uzrok zabrane nasljedstva za ubicu. To je islam potvrdio, kao i mnoge druge događaje iz džahilijjeta. Učenjaci su jedinstveni u stavu da počinilac

⁴⁹⁹ Ovo je vrlo čudno predanje koje potječe iz izvora sljedbenika Knjige i ne može se uzeti za razmatranje, a Allah zna. (Prim. red.)

⁵⁰⁰ Stariji tabiin, družio se s Alijem. Otac mu se zvao Amr. Šurejh el-Kadi bi se njemu obraćao za pitanja koja su mu bila nejasna. Umro je 72. h. g.

⁵⁰¹ Ibn Hadžer spominje Uhajhu ibn Džulaha u djelu *Isaba*, navodeći da je on ubio svog amidžu.

ubistva s predumišljajem nema pravo nasljedstva ni od krvarine ni od imetka. Od ovoga mišljenja odstupa samo neke zastranjene frakcije. Počinilac ubistva iz nehata ima pravo nasljedstva iz imetka, a ne iz krvarine. To je mišljenje Malika, Evzaija, Ebu Sevra i Šafije. Jer, u tom je slučaju odbačena sumnja da je ubistvo počinjeno zbog nasljedstva i materijalne koristi. Sufjan es-Sevri, Ebu Hanifa, njegovi sljedbenici i Šafija, prema jednom predanju, kažu da ubica nema pravo na nasljedstvo ni iz imetka ni iz krvarine, bez obzira na to da li se radi o nehata ili predumišljaju. Ovo su mišljenje zastupali i Šurejh, Tavus, Ša'bi i Nehai. Ša'bi navodi da su Omer, Alija i Zejd smatrali da počinilac ubistva, s predumišljajem ili iz nehata, nema pravo ni na kakvo nasljedstvo. Od Mudžahida se prenose oba predanja. Jedna grupa Basrijaca smatra da počinilac ubistva iz nehata ima pravo na nasljedstvo od imetka i od krvarine, prema navodima Ebu Omera. Malikovo mišljenje je ispravno, kao što će biti objašnjeno kod ajeta o nasljedstvu, ako Allah da.

﴿فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بَعْضَهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
الْمَوْتَ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾

“Mi smo rekli: ‘Udarite ga jednim njezinim dijelom!’ – i eto tako Allah vraća mrtve u život i pruža vam dokaze Svoje da biste shvatili.” (El-Bekara, 73)

Uzvišeni kaže: “Udarite ga jednim njezinim dijelom!” – Kaže se da je

to bio jezik, zato što je to sredstvo govora; ili korijen repa, jer tu nastaje čovjekova forma; ili but; ili neka kost; ili neki njezin otkinuti ud... Kada je udaren tim dijelom, oživio je, rekao ko je ubica, a zatim ponovo umro.

Malik, Allah mu se smilovao, Ibn Vehb, prema jednom predanju, i Ibn Kasim ovaj ajet uzimaju kao opravdanje za *kasamu*⁵⁰² u slučaju čovjeka koji na samrti kaže ko ga je ubio. Većina uleme, među kojima je i Šafija, smatra da to nije ispravno mišljenje, jer takva tvrdnja može biti iskrena ili lažna. A nema dileme o tome da optužba mora biti utemeljena na čvrstim dokazima, a takvih dokaza nema ukoliko postoji druga potencijalna mogućnost. Prema tome, tvrdnja čovjeka na samrti ne može biti prihvaćena. U slučaju ubijenog Israelićanina radi se o mudžizi. Uzvišeni Allah kazao je da će ga oživjeti i da će njegova izjava biti nepobitna činjenica, bez drugih izgleda. Ibnul-Arebi kaže: “Mudžiza se sastojala u oživljenju. Nakon što se to desilo, ovaj je čovjek postao poput svih drugih i njegove izjave mogu biti tačne i netačne.” Ovo je prefinjena nauka koju je poznao

⁵⁰² U hadisu o zakletvama u slučaju ubistva (*kasame*) spominje se *levs*, tj. da jedan svjedok prizna da je ubijeni prije same smrti priznao da ga je neko ubio, ili da posvjedoče dva svjedoka da je postojalo neprijateljstvo između ubijenog i nekog drugog, ili da mu je neko prijetio, itd. (Prim. prev.)

samo Malik. U Kur'anu se ne navodi da se izjava oživljenog čovjeka morala prihvatiti. Moguće je da im je on naredio kasamu oko čovjeka koji je izvršio ubistvo. Buhari, Šafija i jedna grupa učenjaka ne prihvata ovo mišljenje, uz obrazloženje – kako se može prihvatiti njegovo mišljenje o ubistvu, ako je neprihvatljivo i mišljenje o dirhemu?

Učenjaci se razilaze o pitanju presude na osnovu kasame. Prenosi se od Salima⁵⁰³, Ebu Kilabe, Omera ibn Abdulaziza i Hakema ibn Utejbe da presudu ne treba donositi. Ovom je stavu težio i Buhari, zato što je hadis o kasami⁵⁰⁴ naveo na pogrešnom mjestu. Većina uleme (džumhur) smatra da se presuda na osnovu kasame može donijeti, na osnovu Poslanikove, s.a.v.s., prakse. Oni se, potom, razilaze o načinu donošenja presude. Jedni kažu da svjedoci optužbe počinju sa zaklinjanjem. Ukoliko se oni suzdrže, optuženi će se zakleti pedeset puta i bit će oslobođen(i). Ovo je stav stanovnika Medine, Lejsa, Šafije, Ahmeda i Ebu Sevr. To je izravni smisao hadisa Huvejjisa i Muhajjisa⁵⁰⁵ koji bilježe Malik i drugi imami. Druga grupa učenjaka smatra da zakletvom počinju optuženi, koji se na taj način mogu osloboditi. Ovo

mišljenje prenosi se od Omera ibn Hattaba, Ša'bija i Nehajja, a podržavaju ga Sevri i učenjaci Kufe. Njihov argument jeste hadis koji Seid ibn Ubejd prenosi od Bušejra ibn Jesara, u kojem se navodi da su optuženi, u tom slučaju jevreji, započeli sa zaklinjanjem. Njihov je dokaz i predanje ensarija koje navodi Ebu Davud, u kojem je Poslanik, s.a.v.s., kazao Jevrejima, počevši od njih: "Može li se pedeset vaših ljudi zakleti?" Oni su odbili, pa je on rekao ensarijama: "Krivi su." Oni rekoše: "Zar ćemo se zaklinjati oko neviđenog, Božiji Poslaniče?" Poslanik, s.a.v.s., presudio je da krvarinu trebaju platiti jevreji, zato što je tijelo ubijenog nađeno među njima.⁵⁰⁶

Njihov je argument i hadis: "...a tuženom je dovoljna zakletva."⁵⁰⁷ U ovom hadisu tačno je određeno ko se treba zakleti. Nepobitna osnova u pitanju zakletvi jeste mudrost u riječima Poslanika, s.a.v.s.: "Kada bi se ljudima dalo ono što traže, bilo bi ih koji bi tražili imetke i živote drugih. Međutim, onaj koji traži,

⁵⁰³ Ibn Abdullah ibn Omer, Zuhrijevi učitelj i jedan od sedam medinskih fakiha; umro 106. h. g.

⁵⁰⁴ Hadis slijedi.

⁵⁰⁵ Hadis će biti naveden u nastavku.

⁵⁰⁶ Ovo je šaz predanje. Šaz je onaj hadis koji kazuje dosta pouzdani ravija, ali u svome pripovijedanju ipak proturječi nekome ko je pouzdaniji od njega. Ovaj drugi hadis koji pripovijeda pouzdaniji ravija naziva se mahfuzom. (Prim. prev.) Bilježi ga Ebu Davud kao predanje nekog ensarije. Hadis je daif.

⁵⁰⁷ Hadis će biti citiran u nastavku.

dužan je podnijeti dokaz, a onaj koji poriče, zakletvu.”⁵⁰⁸

Zastupnici prvog mišljenja pozivaju se na to da je hadis Seida ibn Ubejda o tome kako je od Jevreja tražena zakletva pogrešan, po mišljenju muhaddisa.⁵⁰⁹ Bilježi ga Nesai uz napomenu da ovo predanje ne navodi niko osim Seida. Za njega je vjerodostojan hadis koji Bušejr prenosi od Sehla.

Božiji Poslanik, s.a.v.s., počeo je s tužiteljima Jahjaom ibn Seidom, Ibn

⁵⁰⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, od Ibn Abbasa.

⁵⁰⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima* i Ebu Davud. Seid ibn Ubejdet-Tai prenosi od Bušejra ibn Jesara, o tome da je skupina ensarija krenula prema Hajberu. U tom hadisu stoji: “O Allahov Poslaniče! Otišli smo ka Hajberu pa smo našli jednog našeg ubijenog.” Rekao je: “Najstarije, najstarije (pustite da govore)!” Pa je (na kraju) upitao: “Donosite li dokaz protiv onoga ko je ubio?” Odgovorili su: “Nemamo nikakav dokaz.” Rekao je: “Treba oni da se zakunu.” Oni su rekli: “Nećemo se zadovoljiti zakletvom jevreja.” Božiji Poslanik, s.a.v.s., nije želio da život ubijenoga ode uzalud, da ostane bez otkupnine i naknade, pa je dao krvarinu za njega od stotinu deva od milostinje.” – Hadis u ovoj formi bilježe Buhari i Nesai. Dokaz iz ovog hadisa jeste to što Poslanik, s.a.v.s., nije tražio zakletvu od ensarija, već od jevreja. Ovaj hadis, iako je vjerodostojan, prenosi nekoliko njih u različitoj verziji, tj. da je prvo tražena zakletva od ensarija. Njegov tekst slijedi.

Ujejom, Hammadom ibn Zejdom, Abdulvebbabom es-Sekafijem, Isom ibn Hammadom i Bišrom ibn Mufeddalom. Njih su sedmerica.⁵¹⁰ Ovaj hadis, iako ga Malik ocjenjuje murselom, predstavlja riječi Poslanika, s.a.v.s., prema mišljenju dijela uleme. Vjerodostojniji je od hadisa

⁵¹⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*, u predanju Bušejra ibn Jesara od Sehla ibn Ebu Hasme i Rafia ibn Hadidža. U hadisu se navodi da su se Abdullah ibn Sehl i Muhajjisa ibn Mesud ibn Zejd, r.a., zaputili u Hajber, s kojim je tada bio sklopljen mir. Razdvojili su se, a kada je Muhajjisa naišao na Abdullaha ibn Sehla, on se valjao u vlastitoj krvi, umirući. Ukopao ga je i vratio se u Medinu. Nakon toga su Abdurrahman ibn Sehl, brat Abdullahov, Muhajjisa i Huvejjisa, sinovi Ibn Mesuda, otišli Vjerovjesniku, s.a.v.s. Abdurrahman je počeo govoriti, ali Vjerovjesnik, s.a.v.s., reče: “Stariji, stariji (neka govori)!” Pošto je on bio najmlađi među njima, zašutio je, a njih dvojica ispričaše slučaj. “Ako se zakunete da znate ko je ubica, imate pravo na krvarinu od vašeg ubice ili počinioca”, reče on, a oni odgovoriše: “Kako ćemo se zakleti kad nismo prisustvovali niti smo vidjeli.” “Onda će jevreji (Hajbera) s pedeset (zakletvi) zbaciti sa sebe odgovornost da su to oni učinili”, reče on, a oni uzvraćiše: “Kako ćemo prihvatiti zakletve naroda koji ne vjeruje?” I Vjerovjesnik, s.a.v.s., od sebe isplati krvarinu za ubijenog. Ovaj hadis navodi se u više izvora, a dokaz se sastoji u tome što je Poslanik, s.a.v.s., tražio zakletvu od ensarija, koji su bili tužitelji. To je stav Malika, Šafije i Ahmeda, prema jednom predanju, a Allah najbolje zna. (Prim. red.)

Seida ibn Ubejda. Ebu Muhammed el-Eseli kaže: "Ne može se dati prednost predanju jednog čovjeka nad predanjem njih nekoliko." Usto, u Seidovu predanju navodi se da je Poslanik, s.a.v.s., dao stotinu deva od sadake. Poznato je da se sadaka ne daje za krvarinu, niti se njome mogu podmiriti obaveze onih koji je nisu dali. Hadis koji navodi Ebu Davud⁵¹¹ je mursel i ne može se stavljati nasuprot vjerodostojnim Poslanikovim, s.a.v.s., hadisima. Na tvrdnju da se mora pridržavati osnove, odgovaraju da je ovaj propis sam po sebi osnova, zbog svetosti života. Ibn Munzir kaže da: "Tužitelj treba imati dokaz, a tuženom je dovoljna zakletva", što se mora poštovati, osim u slučaju da se tom pravilu nađe izuzetak u Kur'anu ili Sunnetu. Tako se u Kur'anu navodi da klevetniku sljeduje kazna oklevetanog ako ne nađe četiri svjedoka koji će potvrditi njegovu tvrdnju. Izuzetak iz tog pravila jeste čovjek koji optuži svoju ženu za blud. On će izbjeći kaznu ukoliko se zakune četiri puta. Izuzetak u Sunnetu je presuda Poslanika, s.a.v.s., u *kasami*. Ibn Džurejdž navodi predanje Ebu Hurejre u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Tužitelj treba imati dokaz, a tuženom je dovoljna zakletva, osim u *kasami*."⁵¹² Hadis navodi Darekutni. O ovom pitanju Malik

navodi opširne dokaze u *Muvettau* pa ih tamo treba potražiti.

Učenjaci se također razilaze o pitanju odmazde na osnovu *kasame*. Jedna grupa smatra da je odmazda obavezna na osnovu toga. To je stav Malika, Lejsa, Ahmeda i Ebu Sevra. Oni se temelje na riječima koje je Poslanik, s.a.v.s., uputio Huvejjisi i Muhajjisi: "Ako se zakunete da znate ko je ubica, imate pravo na krvarinu od vašeg ubice ili počinioca"⁵¹³

Ebu Davud bilježi predanje Amra ibn Šuajba koji posredstvom svog oca i djeda prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., na osnovu *kasame* osudio čovjeka iz Benu Nadra ibn Malika na smrt.⁵¹⁴ Darekutni smatra da je verzija koju navodi Amr ibn Šuajb od svoga oca i djeda vjerodostojna. Ebu Amr ibn Abdalberr također ovo predanje ocjenjuje sahihom i na njega se poziva. Buhari kaže: "Vidio sam Alija ibn Medinija, Ahmeda ibn Hanbela, Humejdija i Ishaka ibn Rahavejha kako se pozivaju na ovaj hadis." Darekutni u *Sunenu* navodi da neki učenjaci smatraju da se odmazda ne propisuje na osnovu *kasame*, već samo krvarina. Ovo mišljenje navodi se od Omera, Ibn Abbasa, kao i od Nehaija i Hasana. Zastupaju ga i Sevri, učenjaci Kufe, Šafija i Ishak. Njihov je dokaz Malikovo predanje koje Ibn Ebu Lejla ibn

⁵¹¹ Hadis je naveden na strani 323.

⁵¹² Hadis bilježi Darekutni i daif je, slab.

⁵¹³ Ovo je dio hadisa navedenog na strani 324.

⁵¹⁴ Hadis bilježi Ebu Davud i slab je, daif.

Abdullah prenosi od Sehla ibn Ebu Hasme u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao ensarijama: "Trebaju platiti krvarinu za svog prijatelja ili ćemo im najaviti rat."⁵¹⁵ Prema njima, ovo ukazuje na krvarinu, a ne na odmazdu.

Levs je obavezan i neizostavan dio *kasame*. *Levs* je znak koji ukazuje na iskrenost tužitelja, poput jednog pouzdanog svjedoka ubistva, ili prizora koji ukazuje na ubistvo, kao kada je žrtva oblijena krvlju, a optuženi se nalazi u neposrednoj blizini s tragovima krvi na sebi. Učenjaci se razilaze i o pitanju same prirode *levsa*. Malik smatra da je to izjava čovjeka u samrtnom hropcu o tome ko ga je ubio. Pravičan svjedok je, također, *levs*. Ovo predanje od njega navodi Ibn Kasim. Ešheb navodi da Malik smatra da se može prihvatiti nepouzdan svjedok i žena. Ibn Vehb prenosi da se svjedočenje žene smatra *levsom*. Muhammed ibn Kasim smatra da se svjedočenje dviju žena smatra *levsom* i da nije dovoljno svjedočenje jedne. Kadi Ebu Bekr ibnul-Arebi navodi da o pitanju *levsa* postoji mnogo različitih mišljenja. Rašireno je ono da je to pravedni svjedok. Muhammed kaže da je to najprihvatljivije. Njega prihvataju i Ibn Kasi i Ibn Abdulhakim. Prenosi se da Abdulmelik ibn Mervan smatra da se slučaj u kojem

ranjeni ili udareni čovjek koji kaže ko je napadač i potom umre tretira kao *kasama*. To je mišljenje Malika i Lejsa ibn Sa'da. Malikov je argument ubijeni Israelićanin koji je na samrti kazao ko je počinilac. Šafija kaže da je *levs* slučaj pouzdanog svjedoka ili bilo kakav svjedok, uz postojanje dokaza. Sevri i Kufijci smatraju da je za *kasamu* potreban samo ubijeni. Za njih nije važna izjava na samrti niti svjedok. Po njihovu mišljenju, ako se tijelo ubijenog i tragovi zločina nađu na području neke zajednice, oni će se zakleti da ga nisu ubili i dužni su platiti krvarinu. Ukoliko tragovi ne postoje, onda oni nisu dužni krvarinu, osim ako se dokaže krivica nekog pojedinca među njima. Sufjan kaže: "Ovo je općeprihvaćeno mišljenje među nama." Ipak, ovo mišljenje nije osnovano. Kosi se s mišljenjem učenjaka, Kur'anom i Sunnetom. Ono bi značilo da se nekoj zajednici u obavezu stavlja plaćanje krvarine bez postojanja dokaza ili priznanja. Malik i Šafija smatraju da se postojanje trupla na određenom mjestu smatra krvoprolićem i da ne treba kažnjavati ljude koji stanuju u najbližoj kući. Jer, moguće je da se ubistvo desilo na drugom mjestu i da je ubijeni potom donesen kod te kuće. Takve okolnosti ne uzimaju se u obzir sve dok se ne ispune uvjeti *kasame*. Omer ibn Abdulaziz kaže: "Presuda o ovom pitanju neće se donositi sve dok Uzvišeni na Sudnjem danu ne donese Svoj sud."

⁵¹⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim u *Sahihima*.

Kasim ibn Mes'ada kaže da je pitao Nesaija: "Ako Malik smatra da do optužbe za ubistvo (kasame) može doći samo u slučaju postojanja levsa, zašto je naveo hadis o kasami, u kojem nema levsa?" Nesai odgovori: "Malik je neprijateljstvo koje je vladalo između njih i jevreja tretirao kao levs, a levs ili izjavu čovjeka na samrti tretirao je kao neprijateljstvo." Ibn Ebu Zejd kaže: "Osnova ovog mišljenja jeste slučaj koji se desio Israelićanima. Tada je mrtvac oživio nakon što su ga udarili dijelom krave i saopćio ko ga je ubio. Osim toga, i neprijateljstvo se smatra levsom." Šafija smatra da se izjava čovjeka na samrti ne smatra levsom, kao što je navedeno. On kaže: "Ako između dviju skupina vlada neprijateljstvo, kao što je vladalo između ensarija i jevreja, pa se u jednoj od skupina pronađe ubijeni, tada se mora podići optužba za ubistvo."

Ako se tijelo pronađe na iznajmljenom mjestu, racionalisti smatraju da su odgovorni vlasnici, a ne stanari. Ako prodaju svoje kuće i zatim se na tom mjestu nađe mrtvac, krvarinu je dužan dati kupac. U slučaju da su vlasnici iznajmljenih stanova odsutni, optužba za ubistvo i krvarina spadaju na vlasnike. Stanari među kojima je tijelo pronađeno ne snose nikakvu odgovornost.

Jakub⁵¹⁶ je zauzeo drugačiji stav rekavši da odgovornost snose stanari.

Ovo mišljenje zastupa i Ibn Ebu Lejla. Njegov je dokaz činjenica da su stanovnici Hajbera među kojima je nađen mrtvac bili najamnici i radnici. Sevri je smatrao da odgovornost snose stanovnici. Ahmed smatra da se mišljenje Ibn Ebu Lejle odnosi na kasamu, ne i na krvarinu. Šafija kaže da je propis jednak, tj. krvarina i odmazda propisuju se samo na osnovu čvrstih dokaza ili drugih okolnosti koje dovode do zaklinjanja. Ibn Munzir prihvata ovo mišljenje kao ispravno.

Kod kasame je potrebno pedeset zakletvi, na osnovu hadisa o Huvejjisi i Muhajjisi: "Onda će jevreji (Hajbera) s pedeset (zakletvi) zbaciti sa sebe odgovornost da su to oni učinili." Ako je pedeset potencijalnih počinitelja, onda će se svi zakleti po jedanput. Ukoliko ih bude manje, ili neko odustane, onda će broj zakletvi biti ravan njihovoj broju. Kod ubistva s umišljajem zakletvu će donijeti najmanje dva muškarca; nije dovoljan jedan muškarac ili žena. Staratelji i njihovi bližnji zaklet će se pedeset puta. To je mišljenje Malika, Lejsa, Sevrija, Evzaija, Ahmeda i Davuda. Mutarrif prenosi da Malik smatra da uz optuženog niko drugi ne treba polagati zakletvu. To će učiniti samo oni, bez obzira na to da li se radi o pojedincu ili o više njih. Pedeset zakletvi oslobodit će ih odgovornosti. To je stav Šafije. On kaže: "Samo će nasljednik položiti zakletvu, bez obzira na to da li se ubistvo desilo

⁵¹⁶ Ebu Jusuf, učenik Ebu Hanife.

s umišljajem ili iz nehata. Na ime-tak se može zakleti i pravo polagati samo onaj ko je vlasnik ili kome je Allah dao pravo na nasljedstvo. Nasljednici će se zakleti u skladu sa svojim udjelom, stav je Ebu Sevra i Ibn Munzira i on je ispravan. Jer onaj ko nije optužen, ustvari, nema ni razloga za zakletvu. Usto, svrha zakletve jeste oslobađanje krivice, a onaj ko nije optužen svakako je oslobođen krivice. Kada je u pitanju ubistvo iz nehata, Malik smatra da je dovoljna zakletva jednog muškarca ili žene. Nakon što jedna ili više osoba izgovori pedeset zakletvi, nasljednik dobija pravo na ostavštinu. Onaj ko odustane, ne dobija ništa. Ukoliko je neko bio odsutan u to vrijeme, naknadno će položiti zakletvu i dobiti svoj udio u ostavštini. Ovo je Malikovo poznato mišljenje. Prema drugom predanju, on nije smatrao da kod ubistva iz nehata treba polagati zakletvu.

Ostali detalji o pitanjima optužbe za ubistvo nalaze se u knjigama fikha. Dovoljno je spomenuti ovoliko, neka nam Allah pomogne.

Pripovijest o kravi predstavlja dokaz da raniji vjer zakon važi i za nas. Taj stav zastupa skupina tumača i pravnika. Učenjaci Kerhi i Ibn Bukejr el-Kadi također zastupaju ovo mišljenje. Kadi Ebu Muhammed Abdulvehhab kaže: "Na ovo mišljenje ukazuje Malikova metodologija i stavovi u knjigama. I Šafija je sklon tom mišljenju." Uzvišeni

kaže: "...zato slijedi njihov Pravi put" (El-En'am, 90), kao što će biti rečeno, ako Bog da.

Uzvišeni kaže: "...i eto tako Allah vraća mrtve u život", tj. kao što je oživio ovog čovjeka, tako će oživjeti sve što je umrlo.

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾

"Ali su srca vaša poslije toga postala tvrda, kao kamen su ili još tvrđa, a ima i kamenja iz kojeg rijeke izbijaju, a ima, zaista, kamenja koje puca i iz kojeg voda izlazi, a ima ga, doista, i koje se od straha pred Allahom ruši. – A Allah motri na ono što radite." (El-Bekara, 74)

"Ali su srca vaša poslije toga postala tvrda..." – U njima nije bilo traga pokajanju ili pokornosti Allahovim znakovima. Ebul-Alija, Katada i drugi smatraju da se ovo odnosi na srca svih Israelićana. Ibn Abbas kaže da se ovo odnosi na srca nasljednika ubijenog. Oni su, nakon što je njihov čovjek oživljen i pošto je ukazao naubicu, to zanijekali. Rekli su da laže, nakon što su vidjeli taj veliki znak. Nikada im srca nisu bila više slijepa, niti su na gori način utjerivali u laž svog poslanika, nego u tom trenutku. Međutim, Allahova, dž.š., smrtna presuda ubici sprovedena je. Tirmizi bilježi predanje Abdullaha

ibn Omera, u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Ne pričaj mnogo bez spominjanja Allaha, jer je pričanje bez spominjanja Allaha okrutnost za srce. Najudaljeniji je od Allaha onaj ko ima kruto srce."⁵¹⁷

Bezzar u *Musnedu* navodi Ene-sovo predanje u kojem stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Četiri su stvari nesreća: suho oko, tvrdo srce, beskrajna očekivanja i pohlepa za ovim svijetom."⁵¹⁸

Uzvišeni kaže: "...i koje se od straha pred Allahom ruši" – Neko je kamenje vrednije od vaših srca, zato što iz njih voda izvire i zato što ono pada. Mudžahid kaže: "Kamen pada s vrha brda i voda iz njega izvire samo od straha pred Allahom." O tome govori Časni Kur'an. Učenjaci

tumače da je ovo grad koji pada iz oblaka.⁵¹⁹ Navodi se da je rušenje kamenja alegorija – budući da srca uzimaju pouku iz njihova stvaranja i osjećaju skrušenost gledajući u njihove oblike, njima je pripisana mogućnost gledanja. U tom smislu Arapi kažu "kamila trgovac", zato što prodaje sebe dobrim izgledom. Taberi navodi da je to metafora, kao što je rečeno da zid ima volju – "zid koji tek što se nije srušio" (El-Kehf, 77)

"A Allah motri na ono što radi-te..." – On ni male ni velike stvari nije propustio a da ih nije nabrojao; "onaj ko bude uradio koliko trun dobra – vidjet će ga, a onaj ko bude uradio koliko trun zla – vidjet će ga." (Ez-Zelzele, 7, 8)

⁵¹⁷ Hadis bilježi Tirmizi i blisko je tome da se radi o hasenu, dobrom predanju.

⁵¹⁸ Hadis bilježi Bezzar i veoma je slab.

⁵¹⁹ Ovo tumačenje nije ispravno, već ono što kažu mufessiri. (Prim. red.)